



UNIVERSITAT<sup>DE</sup>  
BARCELONA

## Sociología de la marginació: un cas de Barcelona

Juli Sabaté Delgado



Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution 4.0. Spain License.**

SOCIOLOGIA DE LA MARGINACIO :  
UN CAS DE BARCELONA .

UB.  
Josep Florit Capella

TESI PRESENTADA PER ASPIRAR AL GRAU DE DOCTOR .

PER JULI SABATE DELGADO

DIRIGIDA PEL DR. JOSEP FLORIT CAPELLA

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTORIA

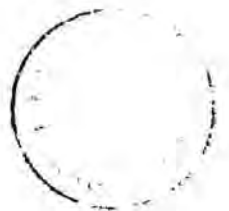
UNIVERSITAT DE BARCELONA, 1982

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA



0700401742

R. 709.872





# INDEX

INTRODUCCIO . . . . .	1
I.- PRIMERA PART: LA TEORIA . . . . .	11
I.1.- Previ . . . . .	13
1.- Un doble reconeixement inicial . . . . .	15
2.- Presentació de la teoria . . . . .	23
I.2.- L'estat de la qüestió . . . . .	27
1.- La Sociologia de la Conducta desviada . . . . .	29
1.1.- Previ . . . . .	29
1.2.- L'evolució de l'estudi de la desviació social . . . . .	31
1.2.1.- l'evolució cronològica . . . . .	32
1.2.2.- l'evolució professional . . . . .	36
1.2.3.- l'evolució socio-política . . . . .	42
1.2.4.- Apèndix sobre els problemes socials, la patologia social i la desorganit- zació social . . . . .	49
1.3.- Les definicions de la desviació social ..	64
1.3.1.- les definicions presociològiques . .	64
1.3.2.- les definicions estadístiques o va- loratives . . . . .	66
1.3.3.- les definicions sociològiques . . . .	67

1.4.-	Les teories de la desviació social . . .	73
1.4.1.-	Previ . . . . .	73
1.4.2.-	La teoria de l'anomia . . . . .	75
1.4.3.-	Les teories de la transmissió cultural . . . . .	90
1.4.4.-	La teoria de l'oportunitat dife- rencial . . . . .	99
1.4.5.-	La teoria de l'etiquetatge . . . . .	104
1.4.6.-	Conclusions . . . . .	120
1.5.-	Les descripcions de la desviació social	123
1.5.1.-	Previ . . . . .	123
1.5.2.-	Les tipologies connectades amb una definició . . . . .	124
1.5.3.-	Els llistats empírics sense defi- nició . . . . .	145
1.5.4.-	Conclusió . . . . .	157
1.6.-	El caràcter funcional o disfuncional de la desviació social . . . . .	158
1.6.1.-	La funcionalitat . . . . .	159
1.6.2.-	La disfuncionalitat . . . . .	161
1.7.-	Síntesi i conclusions . . . . .	163
1.8.-	Apèndix sobre la cultura de la pobresa.	168
1.8.1.-	Previ . . . . .	168
1.8.2.-	Oscar Lewis i la cultura de la pobresa . . . . .	170
1.8.3.-	Conclusió . . . . .	181
2.-	Els estudis sobre la reacció social . . . . .	183
2.1.-	Previ . . . . .	183

2.2.- L'etiquetatge . . . . .	188
2.3.- El sistema de control de la desviació .	196
2.3.1.- el poder i l'ordre . . . . .	198
2.3.2.- el sistema de control . . . . .	199
2.4.- La proposta comprensiva de Taylor, Walton i Young . . . . .	213
2.5.- Síntesi i conclusions . . . . .	216
3.- Els estudis sobre la "marginalidad". . . . .	221
3.1.- La marginalitat en relació a la moder- nització i a l'occidentalització . . . . .	22-
3.2.- La marginalitat en relació al capitalis- me dependent i sotsdesenvolupament . . . . .	232
3.3.- Síntesi . . . . .	243
3.4.- Conclusió . . . . .	244
I.3.- Un model teòric per a l'anàlisi de la mar- ginació social . . . . .	247
1.- Previ . . . . .	249
1.1.- El model ha de ser capaç d'explicar la marginació com un fet social . . . . .	251
1.2.- El model ha de ser capaç de fornir una correcta explicació teòrica . . . . .	255
1.3.- El model ha de ser capaç de sintetitzar les aportacions anteriors . . . . .	261
2.- La definició . . . . .	265
2.1.- La diferència . . . . .	267

2.1.1.- La definició etiològica . . . . .	267
2.1.2.- El caràcter funcional de la diferència . . . . .	280
2.1.3.- La descripció . . . . .	281
2.2.- La reacció social . . . . .	289
2.2.1.- La definició etiològica . . . . .	290
2.2.2.- El caàcter funcional de la Reac- ció social . . . . .	295
2.2.3.- La descripció . . . . .	296
l'etiquetatge . . . . .	298
el dispositiu de control . . . . .	303
la lògica de la reacció social ..	306
les estratègies . . . . .	310
2.3.- La situació de pobresa . . . . .	322
2.3.1.- Previ . . . . .	322
2.3.2.- Situació de pobresa i "cultura de la pobresa". . . . .	323
2,3,3,- Definició de la situació de ño- bresa . . . . .	325
2.4.- Notes i observacions finals sobre el concepte de marginació social . . . . .	328
3.- La tipologia . . . . .	331
3.1.- Previ . . . . .	331
3.2.- La tipologia . . . . .	336
3.3.- Notes a la tipologia . . . . .	341
4.- Conclusions . . . . .	351

I.4.- Conclusió i marc teòric . . . . .	355
1.- Previ . . . . .	357
2.- Síntesi del treball teòric . . . . .	359
3.- El marc teòric . . . . .	363
3.1.- Els col·lectius infantils i el dispositiu de control . . . . .	363
3.2.- L'anàlisi del dispositiu de control .	365
3.2.1.- El dispositiu de control i la reacció social . . . . .	366
3.2.2.- L'anàlisi específica del dispositiu de control . . . . .	368
3.2.3.- Les hipòtesis sobre els Col·lectius Infantils . . . . .	372
II.- SEGONA PART: LA PRACTICA . . . . .	375
II.1.- Previ . . . . .	377
Justificació, Objectius i metodologia . . . . .	379
1.1.- L'objecte d'estudi . . . . .	379
1.2.- L'objecte d'estudi segons el model . .	382
1.3.- Objectius d'aquesta segona part " . .	384
1.4.- Metodologia i fonts . . . . .	388
2.- Notes sobre el Centre de formació d'educadors especialitzats . . . . .	395
2.1.- breus notes històriques . . . . .	397
2.2.- La formació del C.F.E.E. . . . .	403

2.3.- Els canvis del C.F.E.E. . . . .	407
2.4.- L'activitat exterior del C.F.E.E. . . . .	418
2.5.- Conclusions . . . . .	428
3.- Notes sobre els Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona . . . . .	431
3.1.- L'atenció municipal als nens marginats de Barcelona abans dels Col·lectius . . . . .	434
3.2.- El projecte del C.F.E.E. . . . .	436
3.2.1.- El projecte de cara a l'ajunta- ment de Barcelona . . . . .	437
3.2.2.- El projecte pedagògic de fons . . . . .	445
3.3.- L'organització de l'experiència . . . . .	454
3.3.1.- L'organització global . . . . .	454
3,3,2,- L'organització de cada col·lectiu. . . . .	458
3.4.- La població infantils . . . . .	462
3.5.- La població adulta . . . . .	467
3.5.1.- Els equips pedagògics . . . . .	467
3,5.2.- El personal implicat indirectament . . . . .	477
3.6.- Els recursos materials . . . . .	483
3.6.1.- Els pisos . . . . .	483
3.6.2.- Els diners . . . . .	500
3.6.3.- El manteniment . . . . .	503
3.7.- Breu cronologia dels Col·lectius . . . . .	507
3.8.- Un dia a la vida d'un Col·lectiu . . . . .	523
4.- Conclusions . . . . .	531
II.2.- Els Col·lectius Infantils i la Política so- cial de l'Ajuntament de Barcelona (primera hipòtesi i primer eix contradictori) . . . . .	533

1.- previ . . . . .	535
1.1.- Importància de la política social . . .	537
1.2.- Col·lectius infantils i política social	541
1.3.- Pla d'aquest capítol . . . . .	545
2.- La política social de 1939 a 1976 . . . . .	547
2.1.- L'administració municipal; caracte-	
rístiques: l'autoritarisme . . . . .	547
2.2.- La Política social com a beneficència.	549
2.3.- La "Colonia Industrial Ntra. Sra. del	
Port" i els "Hogares de aprendizaje",	
antecedents dels Col·lectius Infantils	553
2.4.- Una estratègia de falsa claredat . . .	559
3.- La política social de 1976 a 1979 . . . . .	563
3.1.- L'administració municipal; caracte-	
rístiques: el populisme de transició .	563
3.2.- La política social com a promoció	
ciutadana . . . . .	565
3.2.- L'operació Col·lectius i la promoció	
ciutadana . . . . .	570
3.4.- La manca d'estratègia . . . . .	579
4.- La Política social des de 1979 . . . . .	583
4.1.- L'administració municipal; caracte-	
rístiques: l'estratègia socialista . .	583
4.2.- La Política social com serveis socials	585
4.3.- L'operació Col·lectius i els serveis	
socials . . . . .	599
4.4.- El conflicte final . . . . .	605
4.4.1.- La història del conflicte final .	608
4.4.2.- El contingut del conflicte final.	616



4.5.- Un test, les dificultats de l'estra-	
tègia C en el govern . . . . .	629
4.5.1.- Política global i política social .	630
4.5.2.- Política social i Col·lectius in-	
fantils . . . . .	632
5.- Conclusions . . . . .	637
II.3.- Els Col·lectius Infantils i la seva estruc-	
tura institucional (segona hipòtesi i segon	
eix contradictori . . . . .	643
1.- previ . . . . .	645
2.- L'anàlisi ràpida i esquemàtica . . . . .	653
2.1.- El primer curs, 1977-1978 . . . . .	653
2.2.- El segon curs, 1978-1979 . . . . .	655
2.3.- El tercer curs, 1979-1980 . . . . .	657
3.- L'anàlisi en profunditat . . . . .	659
3.1.- Previ sobre el poder institucional . . . . .	659
3.2.- El primer curs, 1977-1978 . . . . .	662
3.3.- El segon curs, 1978-1979 . . . . .	686
3.4.- El tercer curs, 1979-1980 . . . . .	708
4.- Conclusions . . . . .	731
II.4.- Els Col·lectius Infantils i la seva feina,	
(tercera hipòtesi i tercer eix contradictori)	735
1.- Previ . . . . .	737



2.- Els agents . . . . .	743
2.1.- El plantejament . . . . .	746
2.1.1.- L'educador especialitzat . . . . .	746
2.1.2.- L'equip . . . . .	750
2.2.- La realitat . . . . .	754
2.2.1.- La realitat del paper dels educa dors especialitzats . . . . .	754
2.2.2.- La realitat dels equips . . . . .	766
2.3.- Conclusió . . . . .	770
3.- Els objectius . . . . .	771
3.1.- El plantejament . . . . .	772
3.2.- La realitat . . . . .	779
3.2.1.- La contradicció que va venir de fora . . . . .	779
3.2.2.- La contradicció que va venir de dintre . . . . .	786
3.3.- Conclusions . . . . .	790
4.- Els mitjans . . . . .	793
4.1.- El plantejament . . . . .	795
4.1.1.- L'organització interna de la fei- na: la utilització terapèutica de la vida quotidiana . . . . .	795
4.1.2.- L'organització externa de la fei- na: la sectorització . . . . .	800
4.1.3.- Els elements necessaris a la feina	803

4.2.- La realitat . . . . .	815
4.2.1.- La realitat del doble pressupost organitzatiu . . . . .	816
4.2.2.- La realitat de la petita comunitat i del contacte amb el medi . . . . .	833
4.3.- Conclusions . . . . .	839
5.- Conclusions . . . . .	841
II.5.- Conclusions . . . . .	845
1.- Síntesi . . . . .	849
2.- Conclusions . . . . .	851
III.- SINTESI I CONCLUSIONS . . . . .	853
III.1.- Síntesi . . . . .	857
III.2.- Conclusions . . . . .	869
IV.- BIBLIOGRAFIA . . . . .	879
IV.1.- Bibliografia citada . . . . .	881
IV.2.- Bibliografia consultada . . . . .	897

## INTRODUCCIÓ

La problemàtica de la marginació social, que ha despertat en les darrers anys la preocupació dels estudiosos de les ciències socials, està arribant a la sociologia amb un cert retard. Es per això que es presenta aquesta tesi, com a aportació a la necessària contribució de la sociologia en l'estudi d'aquesta problemàtica.

En aquest sentit, la història personal que hi ha al darrera d'aquest treball pot ser útil per a entendre quin ha estat el seu objectiu i amb quin pla ha estat dut a

terme. Les primeres classes de Sociologia de la meva vida les vaig donar al curs 1973-1974 al Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, aleshores una petita institució incardinada a l'Institut de Ciències de la Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Aquest fet, sumat a les característiques del Centre (la formació de gent que estava treballant en terreny marginal, una forta relació humana i, també, un enorme idealisme) expliquen la meva relació profunda, entranyable i vitalment enriquidora amb ell, que durà fins la seva desaparició l'Estiu de 1980. De manera que quan a l'Estiu de 1977 el Centre rebia l'encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona de reorganitzar els "Hogares de Aprendizaje" (els asils infantils municipals) i començava l'original experiència de desasilament que foren els Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona, jo -que aleshores acabava de presentar la meva tesina de llicenciatura- vaig decidir seguir l'experiència i fer-ne l'objecte de la meva tesi doctoral.

Així començà aquesta tesi. Tot seguit vaig veure que el recolzament teòric de l'anàlisi sociològica dels Col·lectius Infantils havia d'orientar-se cap a la marginació social: els Col·lectius Infantils eren una institució per a nens marginats. D'aquí sortiren les dues parts d'aquesta tesi: la teòrica sobre la marginació social i la pràctica que és l'anàlisi dels Col·lectius Infantils. Feta

aquesta explicació de la història personal de la tesi, hom pot entendre millor l'objectiu i el pla de treball de la mateixa.

a) L'OBJECTIU.

L'objectiu d'aquesta tesi ha estat, doncs, doble:

- Per una banda la construcció d'un model teòric per a l'anàlisi sociològica de la marginació social, del qual poder desprendre'n un marc per a l'estudi dels Col·lectius Infantils.

Així, la marginació social és entesa com el resultat d'una suma de tres elements:

- . Una diferència problemàtica.
- . La reacció social davant d'aquesta diferència.
- . Una situació de pobresa que contextualitza la diferència i la reacció social.

I el marc teòric per a l'estudi dels Col·lectius s'elabora desenvolupant i concretant el segon element: la reacció social disposa d'un dispositiu de control (del qual en forma part l'experiència dels Col·lectius Infantils) que més enllà de la seva aparent coherència se'ns apareix com a essencialment contradictori, tant políticament, com institucionalment i professionalment.

- Per altra banda, l'anàlisi dels Col·lectius Infantils (entesos com una operació institucional d'aquest dispositiu de control de la reacció social), que verifica les hipòtesis formulades en el marc teòric sobre la contradicció sempre present en els tres àmbits fonamentals de llur actuació:

- . És polític, en la difícil relació amb la política social de l'Ajuntament de Barcelona.
- . L'institucional, en la difícil història organitzativa de l'experiència.
- . El professional, en les dificultats de la feina.

b) EL PLA DE TREBALL.

La tesi està muntada sobre el doble objectiu que s'acaba d'assenyalar en dues parts:

La primera part, que és anomenada "La Teoria", està treballada de la següent manera:

- Unes breus notes prèvies assenyalen la importància de la feina teòrica i la urgència de que la sociologia s'incorpori a l'estudi de la marginació social.
- Un llarg capítol, intitolat "L'estat de la qüestió", comprèn un repàs de totes les aportacions teòriques que la sociologia ha fet al tema i constitueix una adequada introducció al capítol següent que és el central d'aquesta part teòrica.

- El capítol següent està dedicat a la exposició del model teòric per a l'anàlisi sociològica de la marginació.

Aquest és l'objectiu d'aquesta primera part de la tesi.

- Clouen aquesta part unes breus conclusions que serveixen per a fornir el marc teòric per a l'estudi dels Col·lectius Infantils. Del marc teòric se'n desprenen 3 hipòtesis sobre la triple contradicció que trobaren els Col·lectius Infantils: política, institucional i professional.

La segona part, que és anomenada "la pràctica", està treballada de la següent manera:

- Unes llargues notes prèvies que concreten l'objecte d'estudi i que expliquen d'una manera sintètica el més important de la història tant del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats com dels Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona.
- I després, tres capítols dedicats a la verificació de cada una de les tres hipòtesis proposades en el marc teòric:

. La primera, sobre la contradicció política, s'analitza seguint la relació -de difícil ubicació- d'una experiència com la dels Col·lectius Infantils amb tres tipus d'administracions municipals: la corresponent al règim polític anterior (1936-1976), la cor-



responent a la transició (1976-1979), i la sortida de les eleccions municipals de 1979.

- . La segona, sobre la contradicció institucional, s'analitza seguint el viatge d'anada i tornada cap a / de l'autogestió que tingué la dinàmica institucional de l'experiència dels Col·lectius.
- . La tercera, sobre la contradicció professional, s'analitza seguint les tres variables fonamentals que van intervenir en la tasca dels Col·lectius.
  - Qui feia la feina (amb quins professionals es treballava).
  - Quina feina es feia (quins eren els objectius que es marcava l'experiència).
  - Com es feia la feina (amb quins mitjans es comptava).

No voldria acabar aquestes paraules prèvies sense un reconeixement envers tots els que m'han ajudat a fer possible aquesta tesi.

En primer lloc, voldria recordar amb agraïment al Dr. Amando de Miguel que fou qui la va impulsar en els seus inicis, així com assenyalar la meva gratitud pel Dr. Josep Florit que m'ha ajudat molt més del que ell es pot imaginar en els darrers mesos.

Els companys del Departament de Sociologia de la Facultat de Ciències Econòmiques també m'han recolzat, especialment la Dra. Carlota Solé quins suggeriments i crí-

tiques han estat valuosos, així com el seu constant alè i amistat.

Finalment voldria dedicar un emocionat record a tota la gent dels Col·lectius Infantils, tant els nens com els adults, pel molt que em van ajudar -i m'han ajudat fins el darrer moment- i pel molt que vaig aprendre -i he après- d'ells. Sobretot, però, voldria esmentar dues persones pels seus inapreciables paciència, ajut i amistat: l'Antoni Julià i l'Emili Pascual.

PRIMERA PART : LA TEORIA

---

I.1. PREVI.

## 1. UN DOBLE RECONeixEMENT INICIAL,

--Abans de començar el conjunt de reflexions que coposaran aquesta primera part, cal recordar les paraules de Whitehead (citades per Merton 1964; 13): *"Una ciència que titubea en olvidar a sus fundadores està perdida"*. Aquest elemental deure científic imposa un doble reconeixement inicial.

1.- Els clàssics de la sociologia no van tractar, certament, tot el que aquí s'estudiarà; però algunes de les

seves reflexions han orientat i il.luminat força treballs sobre determinats aspectes relacionats amb la marginació. Com a exemples significatius poden ésser esmentats algunes de les reflexions de Carles Marx, Georges Simmel i Emile Durkheim. Les cites potser seran un xic llargues, però el reconeixement de la seva vàlua s'ho mereixen.

De l'obra de Carles Marx cal retenir, sobretot, dues reflexions :

- La que fa al primer llibre de "El Capital" sobre la superpoblació relativa, l'exèrcit industrial de reserva, el lumpenproletariat i el pauperisme (Marx 1946, I; 532-545).

*"...la acumulación capitalista produce constantemente, en proporción a su intensidad y a su extensión, una población obrera excesiva para las necesidades medias de explotación del capital, es decir una población obrera remanente o sobrante (...) esta superpoblación constituye un ejército industrial de reserva, un contingente disponible (...) los últimos despojos de la superpoblación relativa son, finalmente, los que se refugian en la órbita del 'pauperismo'. Dejando a un lado a los vagabundos, los criminales, las prostitutas, en una palabra al 'proletariado andrajoso' ('lumpenproletariado') en sentido estricto, esta capa social se halla formada por tres categorías: Primera, personas capacitadas para el trabajo... Segunda, huérfanos o hijos de pobres... Tercera, degradados, despojos, incapaces para el trabajo..."*

Aquest text pot subministrar una primera explicació de la gènesi -en clau estrictament econòmica- de la marginació social.

- I la reflexió que entre sarcasme i ironia fa al primer volum de la teoria de la plusvàlua (vid. Marx 1967; 181-183):

*"...El criminal no solament produeix el crim, sinó també la llei penal, produeix el professor que dóna conferències sobre aquesta llei penal (...) Encara més, el criminal produeix tot l'aparell de la policia i la justícia criminal, els detectius, els jutjes, els botxins, els jurats, etc. (...) El criminal produeix una impressió adés moral, adés tràgica, i fa un "servei" en fomentar els sentiments morals i estètics del públic. No solament produeix els manuals de dret penal, la llei penal i, per tant, els legisladors, sinó també l'art, la literatura, les novel·les i la tragèdia (...) el criminal trenca la monotonia i la seguretat de la vida burgesa(...)"*.

Aquesta breu cita d'un text força més llarg és ja prou reveladora: Marx d'una manera explícitament irònica parla de la funcionalitat social del delinquent, però implícitament hom pot trobar en ella una reflexió sobre l'articulació de ciutadans normals i delinqüents en un mateix sistema social.

De l'obra de Georges Simmel hom en pot prendre la reflexió sobre el pobre que, després de parlar del dret que aquest té d'ésser socorregut i del deure que té la socie-

tat de socorre'l -per evitar que es converteixi en un enemic social-, s'acaba amb aquestes paraules definitòries:

*"...la pobreza constituye una constelación sociológica única: un número de individuos que, por un destino puramente individual, ocupan un puesto orgánico específico dentro del todo; pero este puesto no está determinado por aquel destino y manera de ser propios, sino porque el hecho de que otros (individuos, asociaciones, comunidades) intentan corregir esta manera de ser. De suerte que lo que hace al pobre no es la falta de recursos. El pobre, sociológicamente, es el individuo que recibe socorro a causa de esa falta de recursos."*  
(Simmel 1977; 520).

Aquesta reflexió pot il·luminar perfectament el caràcter relatiu del pobre (i/o del marginat) respecte a la societat.

I sobretot de l'obra d'Emile Durkheim, hi ha dues reflexions que han estat, des de sempre, altament suggerents:

- D'una banda la seva teoria de l'anomia (que serà tractada amb més extensió al proper capítol).
- I d'altra banda la seva consideració del caràcter normal que té la delinqüència.

*"...El crimen no se observa solo en la mayoría de sociedades de tal o cual especie, sino en las sociedades de todos los tipos (...) lo normal es, simplemente, que exista una criminalidad, con tal de que para cada tipo social ésta alcance, pero no rebase, un cierto límite (...) Clasificar el cri-*



*men entre los fenómenos de la sociología normal, no significa solamente que sea un fenómeno inevitable aunque lamentable, debido a la incorregible maldad humana, sino que equivale a afirmar que constituye un factor de salud pública, una parte integrante de toda sociedad sana."*

(Durkheim 1964; 85-86).

Durkheim, aplicant admirablement "les regles del mètode sociològic" que ell mateix proposava, obria l'estudi de la delinqüència (i amb ella el de la desviació) a la perspectiva sociològica: la delinqüència és una "cosa" que cal estudiar evitant pre-nocions, delimitant-la pels caràcters externs, considerant-la aïlladament de les manifestacions individuals amb que es pot presentar, i sobretot cercant-ne les causes i les funcions a l'estructura social.

2.- Després d'aquest inicial i obligat reconeixement de la obra dels clàssics, cal fer esment dels pioners de l'estudi sociològic de la marginació al nostre país.

En aquest sentit, hom podria dir que -al marge dels treballs de Concepción Arenal (1880 i 1894) i de Manuel Sales i Ferré (1911)- l'estudi pioner el constitueixen unes pàgines del "Plan CCB" de Càritas Española editat els anys seixanta sota el títol de "Grupos Marginales". Aquest estudi analitzava l'etiologia i les manifestacions psicosocials de la marginació i en subministrava un llarg

l·listat: delinqüents, proxemes, caciques, logreros, alcoholismo, toxicomanias, invalidez, leprosos, ex-reclusos, ex-emigrados, repatriados (de la Uni6n Sovi6tica), va gabundos i bohemios, mendigos, homosexuals, prostitutes, reclusos, bandes y pandillas juveniles, grups n6mades, grups rebeldes, grups refugiats, categories demogr6fiques marginals (ancians y suburbials), categories socio-professionals marginals (prestadors ambulants de serveis, servidors dom6stics, cafeters, artistes de poc nombr e y similars, usurers y prestamistes), categories socioecon6miques marginals (nuevos ricos, pobres vergonzants) y categories socio-culturals marginals (protestants y jueus, renegats, certs ex-seminaristes, postergats, gitanos). (C6ritas 196; 181-194).

Despr6s d'aquest primer estudi, C6ritas espanyola ha seguit preocupant-se pel tema i duent a terme una s6rie ininterrompuda de treballs, tant amb publicacions puntuals com a trav6s de la revista Documentaci6n Social.

A partir de la publicaci6n del "Plan CCB" la marginalitzaci6n social començà a comptar en les preocupacions sociol6giques. Aix6i, els informes FOESSA hi han anat dedicant la seva atenci6n (vid. p.ex. FOESSA 1966; 641-683). Amado de Miguel l'inclogué en el seu estudi per a un sistema d'indicadors socials (vid. FOESSA 1967) i en la publicaci6n sobre "Efectos sociales queridos y no queridos en el desarrollo espaol" (FOESSA 1968) i J.A. Garmendia i Santiago Gubern incloïen un cap6tol sobre "Comportamiento desviado en Espaia" a l'obra "La Espaia de los 70". (Garmendia, 1974)

Finalment, i per acabar aquest reconeixement dels sociòlegs peoners al nostre país, cal fer esment de l'obra de Demetrio Casado, publicada tant a la revista Documentación Social com en textos propis (vid. Casado 1971 i 1976).

Evidentment, la preocupació per la problemàtica de la marginació social al nostre país ha seguit en els darrers anys, i tot al llarg de la tesi hom n'anirà trobant diverses cites que en són prova fefaent.

## 2. PRESENTACIÓ DE LA TEORIA.

Aquesta part teòrica de la tesi està organitzada fonamentalment a partir dels dos grans capítols que segueixen i que estan relacionats entre si: el primer (l'estat de la qüestió) és un repàs de les diverses aportacions que la sociologia ha anat fent al tema, i el segon (el model teòric) les recull i articula convenientment per arribar a proposar una anàlisi sociològica de la marginació

L'estat de la qüestió segueix, per tant:

- La "sociologia de la conducta desviada" que és l'aportació de la sociologia nordamericana : des de l'estudi dels problemes socials fins l'estudi etiològic i descriptiu de la desviació social, amb un apèndix sobre la cultura de la pobresa.
- Els "Estudis sobre la reacció social" que s'han fet i s'estan fent a Europa seguint dues grans direccions: l'etiquetatge i l'estigmatització per una banda, i el sistema de control d'altra banda.
- Els "estudis sobre la marginalitat" que s'han fet a llatinoamèrica des de dues perspectives: una funcionalista i l'altra marxista.

El model teòric, que tal com ha estat dit, entèn la marginació com el resultat d'una suma de tres elements, incorpora les aportacions assenyalades en el capítol anterior tot articulant-les de cara a una anàlisi de la marginació social.

Aquest són els tres elements quina suma dona com a resultat la marginació social:

- Una diferència problemàtica (per a l'anàlisi de les diferents formes que pot presentar aquesta diferència hom pot recórrer a les explicacions subministrades tant per la sociologia de la conducta desviada com pels estudis sobre la marginalitat.

- La reacció social davant d'aquesta diferència (per a la seva anàlisi hom pot recórrer a part de la sociologia de la conducta desviada -la teoria de l'etiquetatge- i als estudis sobre la reacció social).
- Una situació de pobresa que contextualitza la diferència i la reacció social (hom pot trobar la inspiració d'aquest element en els estudis sobre la "cultura de la pobresa" que són a l'apèndix de la sociologia de la conducta desviada).

Una gran part de l'originalitat del model teòric consisteix en aquesta articulació de tots els estudis anteriors en funció de l'anàlisi sobre la marginació social. Més encara, crec que és precisament la marginació social el fet que unifica a la realitat totes les problemàtiques estudiades en el capítol anterior, i és en aquesta direcció que ha estat construït el model.

El model teòric s'acaba proposant una tipologia que verifica la validesa i la pertinença de la construcció teòrica.

I, tal com s'ha dit, les conclusions d'aquesta part serveixen (en el darrer capítol) per a elaborar el marc teòric per a l'estudi dels Col·lectius Infantils que omplirà tota la segona part de la tesi.

## I.2. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ.

## 1. LA SOCIOLOGIA DE LA CONDUCTA DESVIADA.

### 1.1. PREVI.

La sociologia nordamericana ha estudiat el tema de la "desviació social" d'una forma constant pràcticament des del començament de la seva existència professional.

El resultat actual d'aquesta constant preocupació és la sociologia de la conducta desviada, que constitueix una explicació sòlidament i coherentment nordamericana de què



és la "desviació social".

L'anàlisi que aquí es farà de l'aportació de la sociologia nordamericana connectarà doblement amb el model teòric sobre la marginació social que es proposa en aquesta tesi:

- En primer lloc amb l'explicació de la conducta desviada, que en el model teòric és vista com una de les formes que pot presentar el primer element precipitant de la marginació social (la diferència problemàtica).
- En segon lloc amb la teoria de l'etiquetatge, que constitueix el primer conjunt d'estudis sobre l'altre element precipitant de la marginació social ( la reacció social).

Aquesta anàlisi seguirà els següents punts:

1. L'evolució de l'estudi que la sociologia nordamericana ha fet de la desviació social: des de l'estudi dels problemes socials fins la sociologia de la conducta desviada.
2. Un repàs a les definicions de la desviació social.
3. Una síntesi articulada de les teories que expliquen la gènesi de la desviació social.
4. L'esment i comparació de les descripcions (normalment tipològiques) de la desviació social.
5. Unes breus notes finals sobre el caràcter funcional o disfuncional de la desviació social.

## 1.2. L'EVOLUCIÓ DE L'ESTUDI DE LA DESVIACIÓ SOCIAL.

Analitzar l'evolució de l'estudi que la sociologia nordamericana ha fet de la desviació social pot fer-se en tres passes que es van completant successivament de cara a una millor comprensió final:

1. Evolució de l'estudi de la desviació social seguint els diversos enfocaments que han tractat el tema (assenyalats pels propis sociòlegs americans). Aquest pas permet una comprensió cronològica de l'evolució.
2. Evolució de l'estudi de la desviació social seguint la lògica de l'evolució de la sociologia nordamericana (els diversos enfocaments que hom ha trobat en el pas anterior s'expliquen millor si es connecten amb l'evolució de la sociologia nordamericana). Aquest pas permet una comprensió cronològica i professional de l'evolució.
3. Evolució de l'estudi de la desviació social seguint la lògica de l'evolució de la societat nordamericana (els diversos enfocaments i l'evolució de la sociologia nordamericana que hom ha trobat en els dos passos anteriors s'expliquen del tot si es connecten amb l'evolució de la societat nordamericana). Aquest pas permet una comprensió cronològica, professional i socio-política de l'evolució.

Hom resseguirà a continuació aquests tres passos per tal d'arribar a una comprensió cronològica, professional i socio-política del que ha estat l'evolució de l'estudi de la desviació social en la sociologia nordamericana.

### 1.2.1. EL PRIMER PAS: L'EVOLUCIÓ CRONOLÒGICA,

La base insubstituïble per a poder entendre des d'aquí l'evolució de l'estudi de la desviació social als Estats Units són les pròpies anàlisis dels sociòlegs nordamericans.

Aquí només se'n citaran dues que, assenyalant els diversos enfocaments, emmarquen cronològicament i teòrica l'aparició de la sociologia de la conducta desviada.

a) Així, per a Rubington i Weinberg (1977:8-10) hi ha hagut cinc perspectives consecutives en l'estudi del que anomenen "els problemes socials":

- la primera (de 1905 a 1918) dominada per l'enfocament de la "patologia social".
- la segona (de 1918 a 1935) dominada per l'enfocament de la "desorganització social".
- la tercera (de 1935 a 1954) dominada per l'enfocament del "conflicte de valors".
- la quarta i la cinquena (des de 1954) dominades simultàniament per la "conducta desviada" i l'"etiquetatge".

Cal fer algun comentari al text de Rubington i Weimberg:

1. L'evolució es presenta per anys, sense cap referència a l'evolució ni professional ni social.
2. La sociologia de la conducta desviada és presentada en aquest context com la penúltima elaboració que ha fet la sociologia nordamericana per a l'estudi dels problemes socials:
  - entenent ja els problemes socials en termes de "conductes desviades".
  - incorporant-hi les anteriors explicacions (la "patologia social" i la "desorganització social").
  - i, sobretot, connectant l'estudi de la conducta desviada amb els grans troncs teòrics de la sociologia nordamericana: el funcionalisme i l'interaccionisme simbòlic.
    - . d'una manera essencialment teòrica: amb el desenvolupament de la teoria de l' "anomia" (el funcionalisme).
    - . d'una manera essencialment descriptiva: amb el desenvolupament de la teoria de l' "associació diferencial" i -amb el que hom anomena les teories de la transmissió cultural- (l'interaccionisme simbòlic).
3. A part de la sociologia de la conducta desviada resta -com a darrera elaboració- la teoria de l'etiquetatge.

b) Marshall Clinard (1974;11-30) coincideix amb Rubington i Weimberg en ubicar com a primer i segon enfocaments el de la "patologia social" i el de la "desorganització social" (si bé per a Clinard el primer arribà fins el 1930 i el segon cobrí de 1920 a 1960).

La teoria de l'anomia -no tant en la seva formulació inicial al 1938, com en l'abast posterior de la seva discussió- i la teoria de l'etiquetatge, són proposades per Clinard com les perspectives posteriors que donen cos a la sociologia de la conducta desviada.

Al marge d'altres consideracions teòriques en què s'exten Clinard i que no cal repetir aquí, sí que cal fer algun comentari sobre l'evolució que es proposa:

1. Clinard assenyala la dificultat que van tenir els sociòlegs fins els anys cinquanta (és a dir, mentre les explicacions de la desviació es feien en termes de patologia i desorganització: fase prèvia a la sociologia de la conducta desviada).
2. Clinard considera com a nucli de la sociologia de la conducta desviada la d'orientació funcionalista: la teoria de l' "anomia".
3. Clinard, al mateix temps, inclou la teoria de l'etiquetatge (i amb ella l'estudi de la reacció social) dintre de la sociologia de la conducta desviada, obrint-la així a les possibilitats comprensives que ofereix l'interaccionisme simbòlic (que és el marc de referència teòric exprés i explícit de la teoria de l'etiquetatge).

c) Conclusions.

Tres són les conclusions que hom pot extreure d'aquesta ràpida visió de l'evolució cronològica de l'estudi de la desviació social:

1. Els primers enfocaments treballen sobre els problemes socials entesos com a "patologia social" i com a "desorganització social".

Aquests primers enfocaments són considerats com a "antecedents" de la sociologia de la conducta desviada.

2. Per tant, en l'estudi de la desviació social no es pot parlar en propietat de "sociologia de la conducta desviada":

- fins els anys cinquanta (Clinard), o
- fins el 1954 (Rubington i Weimberg).

3. La sociologia de la conducta desviada té dues grans fonts teòriques:

- el funcionalisme.
  - . fonamentalment amb la teoria de l'anomia.
  - . complementada per la discussió posterior (en la qual han intervingut implícitament elements teòrics provinents de l'interaccionisme simbòlic).
- l'interaccionisme simbòlic.
  - . fonamentalment amb la teoria de l'etiquetatge.
  - . sense oblidar que hom pot trobar trets teòrics de l'interaccionisme simbòlic en el desenvolupament de la teoria de l'associació diferencial (encara que només sigui implícitament).



## 1.2.2. EL SEGON PAS: L'EVOLUCIÓ PROFESSIONAL.

Aquest segon pas connecta l'evolució cronològica que s'acaba de fer amb l'evolució professional de la sociologia nordamericana.

Per a dur-lo a terme, hom pot seguir Page (a Marsal; 1977; 179) i Bauman (1975; 438-451) i considerar quatre períodes en la història professional de la sociologia nordamericana.

1. El primer període -que cobrí temporàment des dels darrers anys del segle passat fins la primera guerra mundial- fou el de la primera generació de sociòlegs nordamericans: els anomenats "peoners" o "fundadors". Els primers sociòlegs nordamericans eren homes reformistes i preocupats pels enormes canvis que experimentava la seva societat; no és, doncs, estrany que comencessin la seva feina enfocant-la cap als "problemes socials": Així, per exemple, ho palntejava D.I. Thomas:

*"...El objetivo de la sociología es eliminar los conflictos, la delincuencia, el alcoholismo, los desequilibrios de orden psicológico, el barraquismo etc." (a Bauman 1975; 440).*

Les primeres càtedres de sociologia de les universitats americanes es van fundar seguint aquesta direcció de preocupació pels problemes socials. Franklin H. Giddins, en inaugurar la càtedra de sociologia de

la Universitat de Columbia, afirmava el següent:

*"...Cada vez resulta más evidente que el progreso industrial pone a las sociedades modernas frente a problemas sociales de alcance más amplio. Para resolverlos, se hace necesaria la investigación científica (...) nada necesita más atención, mayor atención práctica y teórica que el desarrollo y las particularidades de las clases más pobres, los discriminados, los delincuentes. (en esta cátedra) se darán cursos periódicos especiales sobre la depauperación, sobre formas de beneficencia, sobre delincuencia, sobre ética social..." (Bauman 1975; 441).*

Pel que fa referència a la Universitat de Xicago (l'altre gran centre d'estudis sobre els problemes socials, on s'ubica l'anomenada "Escola de Xicago") i tal com assenyala Edward Shils:

*"...También se comprendió la necesidad de análisis descriptivos de la vida urbana y concretamente de la vida de las clases pobres, de los emigrados, de los obreros, etc. (...) No se consideraba indigno que un profesor y sus discípulos anduvieran por las calles y se interesaran por la vida de los barrios bajos." (Shils 1971; 44-45).*

Aquestes dues cites mostren la preocupació inicial de la sociologia a la universitat americana així com també la doble aproximació als problemes socials existents ja des de l'inici: una més teòrica -Columbia- i l'altre més descriptiva -Xicago-.

2. El segon període -que hom pot col·locar entre la fi



de la primera guerra mundial i el període que anà de la crisi i la depressió fins a la segona guerra mundial- fou el de la "institucionalització" de la sociologia (Shils 1971; 23-68): la sociologia s'instal·là definitivament a la universitat i hom dugué a terme els primers grans estudis empírics.

La preocupació d'aquest segon període seguia essent els problemes socials, així, de la mateixa manera que les primeres càtedres de sociologia a la universitat, els primers grans estudis empírics de la sociologia nordamericana seguiren el tema dels problemes socials:

- per exemple, el monumental "The polish peasant" de Thomas i Znaniecki (1927).

--i per exemple els estudis d'ecologia de la Universitat de Xicago, principalment l'estudi de Shaw i McKay (1929 i 1942) sobre àrees urbanes i delinqüència juvenil i l'estudi de Thrasher (1927) sobre les bandes ("The gang, a study of 1.313 gangs in Chicago"):

Ara bé, hi havia una diferència important en el tractament dels problemes socials; perquè, tal com indica Edwin Lemert (1974; 482-487), les inicials explicacions de la sociologia nordamericana feien especial incidència en els aspectes patològics que podien presentar els problemes socials, i no fou fins un segon moment que la preocupació es girà cap a la desorganització que els problemes socials podien reflectir --o fins i

tot crear -.

Per tant, es podria dir que en el primer període s'es-tudiaren els problemes socials des de la perspectiva de la patologia social i que en el segon període s'es-tudiaren sota la perspectiva de la desorganització social.

3. Ja després de la crisi i la depressió de 1929, però sobretot després de la segona guerra mundial, la sociologia nordamericana experimentà un canvi notable: s'obrí el període de la "professionalització" (el tercer període) que durà fins les convulsions de la guerra de Vietnam:

*"...La nueva situación... determina nuevas funciones i nuevas posiciones sociales para todos los que se ocupan de sociología (...) Se abren para los sociólogos amplias perspectivas de intervención en el desarrollo de la sociedad (...) El gobierno de Roosevelt invita a los sociólogos a colaborar con la administración (...) El número de organizaciones que se dirigen a los sociólogos crece rápidamente (...) Al mismo tiempo, los grandes partidos políticos, las asociaciones de industriales, de comerciantes, de transportistas, piden ayuda a los sociólogos (...) Esta necesidad descentralizada de la investigación sociológica, de pericia psicosocial abre nuevas y prácticamente ilimitadas posibilidades independientemente de cualquier coyuntura. La nueva función de la sociología se convierte en parte integral de la era moderna." (Bauman 1975; 446-447).*

La professionalització i la -suara esmentada- "necesitat descentralitzada de la investigació sociològica" conduïren l'estudi de la desviació social a un plantejament i a un enfocament nous:

- a) Un nou plantejament: els estudis es van especialitzar (Així, a partir d'aquests anys, hom troba estudis concrets sobre la delinqüència, les malalties, l'alcoholisme i les drogadiccions, la prostitució, l'homosexualitat, etc.)
- b) Un nou enfocament: la nova explicació dels problemes socials era la "desviació social": els problemes socials existeixen perquè hi ha individus o grups que es desvien de les normes o expectatives del sistema social.

El resultat fou la sociologia de la conducta desviada que:

- a) Organitzà tots els estudis especialitzats que es van anar fent des de la perspectiva sociològica, i
- b) Forní una explicació teòricament més sòlida de la desviació perquè s'articulà
  - amb la teoria funcionalista a través de la teoria de l'anomia i tota la seva discussió posterior.
  - amb l'interaccionisme simbòlic a través del desenvolupament de la teoria de l'associació diferencial.

4. El quart període és l'actual i és anomenat indistintament el període del pluralisme o el període de la crisi.

En els darrers anys, s'ha obert camí un nou enfocament en l'estudi de la desviació. Aquest nou enfocament que, de fet, inicià la publicació al 1963 de "Outsiders Studies in the sociology of deviance" de Howard Becker, reb el nom de teoria de l'etiquetatge i pretén centrar l'anàlisi en el paper que té la societat -la reacció social- en l'aparició de la desviació social:

*"...La desviación no es algo inherente a algunas formas de comportamiento, sino algo atribuido a las mismas por el público..." (Erikson, a Becker 1966;11).*

La teoria de l'etiquetatge reflectí a bastament el cul-de-sac teòric i empíric a què havia arribat la sociologia de la conducta desviada i la necessitat de pluralisme teòric que calia introduir-hi.

A manera de conclusió, hom pot esquematitzar de la següent manera l'evolució cronològica i professional de l'estudi de la desviació social (esquema que cal entendre en termes generals):

1. El primer període professional s'orientà cap a l'explicació dels problemes socials entesos com a patològics (l'enfocament de la patologia social).

2. En el segon període professional l'explicació dels problemes socials s'entengué a partir de la desorganització social (l'enfocament de la desorganització social).
3. En el tercer període professional aparegué la sociologia de la conducta desviada: el tema d'estudi fou la desviació social. Els estudis, d'altra banda, es diversificaren i especialitzaren. A partir d'aquí, els problemes socials són entesos en termes de desviació.
4. El quart període professional suma a la sociologia de la conducta desviada la teoria de l'etiquetatge.

Es important recalcar que cada període acumula les explicacions dels anteriors.

### 1.2.3. EL TERCER PAS: L'EVOLUCIÓ SOCIO-POLÍTICA.

En la història socio-política dels Estats Units (dels darrers cent anys) hi ha dos moments clau que cal considerar per la seva importància crítica (final d'una etapa i començament d'una altra):

- la crisi de 1929 i la depressió.
- la crisi dels anys seixanta (drets civils, Vietnam, etc).

Per tant, si hom vol fer un ràpid esquema de la història d'aquests darrers cent anys de vida nordamericana, pot considerar aquestes grans etapes:

1. Abans de la crisi de 1929 i la depressió: la societat nordamericana s'està fent; hi bull una enorme energia vital; la industrialització creixent, la urbanització accelerada, i un enorme flux migratori modifiquen el panorama ecològic i social, mentre comença el procés de concentració econòmica i apareixen els primers monopolis. El model de societat és d'un absolut liberalisme econòmic i d'un llampant darwinisme social. La intervenció nordamericana a la primera guerra mundial marcà dues sots-etapes: en la primera tot aquest procés es feia sense cap repercussió exterior, mentre que el context postbèlic fou el d'un reconeixement de la potencialitat internacional dels EE.UU.
2. Des de la crisi del 1929 i la depressió fins a la crisi dels anys seixanta (també amb dues sots-etapes dividides per la segona guerra mundial):
  - En la primera sots-etapa el liberalisme econòmic ha desaparegut: el capitalisme surt de la crisi convertit en capitalisme intervencionista (cal racionalitzar); i des del darwinisme social es comença a anar cap al nou model de l'"Estat benefactor".
  - En la segona sots-etapa es dona l'apogeu d'aquest doble nou model: intervencionisme i estat benefactor (apogeu en el que influeix la nova dimensió imperial que han pres ja els Estats Units).
3. La tercera etapa va des de la crisi dels anys seixanta fins als nostres dies: de moment i a manca de pers



pectiva suficient l'únic que podem assenyalar és la importància crítica d'aquests anys: drets civils, Vietnam, post Vietnam, crisi econòmica, cursa d'armaments i nova guerra freda amb la URSS... (s'està acabant una etapa i n'està començant una de nova).

A continuació, i per acabar ja aquest repàs històric, es connectarà aquest darrer esquema de l'evolució socio-política amb l'evolució cronològica i l'evolució professional analitzades en els dos passos anteriors. Amb aquesta operació es podrà tenir una adequada comprensió de l'evolució dels estudis sobre la desviació social als Estats Units.

1. El liberalisme i el darwinisme social que van caracteritzar la societat nordamericana fins la crisi de 1929 encaixen perfectament amb l'optimisme col·lectiu (els "feliços vint") en què s'estava organitzant el nou país.

Els sociòlegs van participar d'aquest optimisme en què s'estava organitzant la societat nordamericana i com a homes decididament reformadors van aportar la seva col·laboració per resoldre els problemes socials que anaven sorgint en aquell procés.

Així, en l'estudi dels problemes socials (que fou la feina que es marcaren els primers sociòlegs americans):

- la visió optimista conduí a no qüestionar en absolut la societat i a considerar els problemes socials com

a quelcom malaltís (els problemes socials entesos com a patologia social).

- i la realitat d'una societat que s'estava fent, serí de contrapunt: també s'estudiaren els problemes socials com a resultat dels canvis que experimentava la societat: com a resultat de la desorganització social.

Certament, la perspectiva de la desorganització social constitueix una reflexió més madura i realista que la de la patologia social (De fet, seguí impulsant a distància els treballs posteriors a la teoria de l'"associació diferencial", el corrent anomenat de la "transmissió cultural"). Però els dos enfocaments poden rebre per igual la famosa crítica de C.Wright Mills: escassa o nul·la abstracció, concepció inqüestionada i inqüestionable de les normes socials, enfocament situacional i no estructural, escàs o nul·l rigor analític en parlar de la societat (Mills 1964; 410-427).

La conclusió més sintètica d'aquests dos primers enfocaments és la de considerar-los dins el corrent del "reformisme conservador".

2. Després de la crisi i de la depressió, el liberalisme desaparegué i el seu lloc fou ocupat per l'intervencionisme: calia racionalitzar la vida social. Aquest procés d'intervenció i racionalització (rendabilització) de la societat començà a la dècada dels trenta amb R Roosevelt i arribà al seu màxim apogeu després de la



segona guerra mundial -coincidint i aprofitant l'apogeu mundial dels Estats Units-.

Aquest procés de racionalització repercutí en la sociologia tal com ja s'ha vist en parlar de l'evolució professional, i tal com es pot apreciar en aquest text de Daniel Cohn Bendit:

*"...con el paso del capitalismo de concurrencia liberal al capitalismo organizado... la práctica de organización del capitalismo suscita multitud de contradicciones y, para cada una de ellas en particular, se utilizará un sociólogo diferente..."*  
(Cohn Bendit 1968; 25-26).

Així es racionalitzà també l'estudi de la desviació social, fou l'hora de la sociologia de la conducta desviada (especialització dels estudis i articulació amb el funcionalisme i l'interaccionisme simbòlic): "problema social" és que algu es desviï de les normes o les expectatives del sistema.

La sociologia de la conducta desviada tingué (i té) totes les virtuts i tots els defectes de la sociologia nordamericana:

- és una sòlida explicació teòrica que permet d'entendre estructuralment i dinàmicament la desviació social,
- però que no qüestiona ni l'estructura ni la dinàmica socials, convertint així la desviació en un tema residual i, sobretot, de base individual.

3. Finalment, a partir dels anys seixanta, s'està tancant una època i se n'està obrint una de nova.

En la sociologia passa el mateix: l'hegemonia del funcionalisme es qüestiona i entren en l'escena teòrica nous corrents (o vells corrents teòrics renovats: aquest és el cas de l'interaccionisme simbòlic).

La sociologia de la conducta desviada veurà, doncs, també qüestionada la seva matriu teòrica funcionalista; i de la mà de l'interaccionisme simbòlic s'obriran noves perspectives que ofereix la teoria de l'etiquetatge.

La teoria de l'etiquetatge obre un nou paradigma en l'estudi de la desviació social: ja no enfoca només l'individu desviat, sinó la societat que a través de la seva reacció constitueix la desviació social. No obstant això, cal retenir la crítica de Faugeron i el seu equip:

*"...l'interactionnisme classique s'intéresse à la réaction sociale, non comme problématique, mais comme variable explicative du passage à l'acte..."*  
(és a dir, del pas a un acte desviat d'un individu). (Faugeron 1975; 19).

Crítica aquesta important perquè assenyala lúcidament els límits de la sociologia de la conducta desviada nordamericana: l'individu —o grup— desviat amb totes les possibles explicacions, però sense considerar mai com a objecte d'estudi específic l'estructura de la reacció social.

La sociologia nordamericana no ha acabat de sortir-se'n del reformisme conservador.

Així, doncs, i com a conclusió final d'aquest repàs a l'evolució dels estudis sobre la desviació social, es podria proposar el següent esquema:

1. Primer període de l'evolució:

- socio-política: Liberalisme i darwinisme social anteriors a la crisi de 1929.
- professional: primera generació de peoners i fundadors i període d'institucionalització.
- cronològica: els dos primers enfocaments; els problemes socials entesos com a patologia social i desorganització social.

2. Segon període de l'evolució:

- socio-política: intervencionisme i Estat benefactor; des de la crisi de 1929 a la crisi dels seixanta.
- professional: professionalització i especialització de la sociologia.
- cronològica: sociologia de la conducta desviada; desenvolupament de les teories de l'anomia i de l'associació diferencial.

3. Tercer període de l'evolució:

- socio-política: crisi d'un model de societat.
- professional: el pluralisme (es qüestiona l'hegemonia del funcionalisme).
- cronològica: sociologia de la conducta desviada; teoria de l'etiquetatge.

## 1.2.4. APÈNDIX SOBRE ELS PROBLEMES SOCIALS, LA PATOLOGIA SOCIAL I LA DESORGANITZACIÓ SOCIAL.

### 1. ELS PROBLEMES SOCIALS.

L'aproximació al que els primers sociòlegs nordamericans entenen per "problemes socials" que s'ha pogut fer amb les cites, abans esmentades, de Thomas i Giddins, pot ésser ara completada per aquest text que fa referència a la mateixa època inicial:

*"...La sociología se orienta principalmente hacia los problemas sociales, entendiendo por problemas los fenómenos sociales considerados negativos y que requieren una solución a través de la intervención consciente y planificada. Son los problemas que representan la depauperación, la beneficencia, la seguridad social, el paro, la emigración de la mano de obra, el trabajo femenino y de los menores, la educiación de los niños disminuidos. Las enfermedades sociales, las epidemias, la delincuencia juvenil, la crisis de la familia, la prostitución, el alcoholismo, las persecuciones raciales y religiosas, la discriminación de diferentes grupos étnicos. La sociología descubre su razón de ser en el estudio de estos problemas y en las propuestas para su solución." (Bauman 1975; 440).*

Resultava clara la preocupació reformadora inicial: la sociologia s'ocupa dels problemes socials i els entén com a patològics o com a resultat de la desorganització social.

Posteriorment (amb l'institucionalització, la profes

sionalització i l'especialització) la sociologia varià:

- a) L'estudi dels problemes socials deixà ràpidament de ser el tema central, i les preocupacions dels sociòlegs es diversificaren (teoria sociològica, sociologia industrial, sociologia política, etc.)
- b) L'estudi dels problemes socials deixà de tenir el component "reformador" pràctic (proposar solucions) i -a través de la sociologia de la conducta desviada- esdevingué estudi de la desviació social:
  - superada la imatge de la malaltia: ja no calia proposar remeis.
  - superada la desorganització social. (la societat s'ha organitzat): ja no calia proposar mesures de reforma social.
  - organitzada la societat (i entesa com un sistema social). El "problema social" el constituïa l'individu o el grup desviat de les normes del sistema social. Davant d'això no calia, òbviament, fer propostes; només estudiar el per què i el com de les desviacions.

No obstant això, la sociologia nordamericana ha seguit ocupant-se dels problemes socials: secundàriament, és cert, i -tal com assenyala Merton (1961;701)- sense que hi hagi una estricta identitat en la concepció que dels problemes socials tenen tots els sociòlegs.

La secundarietat i la manca d'una estricta identitat

en la concepció dels problemes socials són l'evident resultat del desplaçament de l'atenció de la sociologia cap a la "desviació social" com a concepte que permet una millor articulació en el sistema social (teòricament i empírica).

Secundarietat perquè ara els estudis sociològics s'orienten massivament cap a la desviació social (i la mateixa manca d'una estricta identitat en la concepció actual dels problemes socials n'és un clar testimoni); tot i l'existència d'una societat per a l'estudi dels problemes socials (que edita una revista: "*Social Problems*") de la qual han estat presidents els especialistes més reconeguts en "desviació social": Marshall, Clinard, Howard Becker, Albert Reiss, Kai Erikson, Albert Cohen, Edwin Lemert, etc. (si hom repassa la bibliografia veurà que tots els textos citats d'aquests sociòlegs fan referència a la "desviació social", cap parla dels "problemes socials"). La sociologia nordamericana actual, doncs, s'orienta principalment i primàriament cap a la teoria: la "desviació social"; només secundàriament s'ocupa de la reforma: els "problemes socials".

Manca d'una estricta identitat en la concepció dels problemes socials. L'únic punt d'acord o d'identitat és la consideració del caràcter pràctic -reformador- dels estudis sobre els problemes socials. I cal retenir un instant aquest fil lògic: l'estudi dels problemes socials és secundari avui perquè té finalitats pràctiques, això fa que no hi hagi un esforç teòric suficient per a unificar



critèris sobre el que són els "problemes socials".

Així, hi ha diverses concepcions del que són els pro  
blemes socials, que poden oscil·lar entre dos extrems:

1. La consideració de que el problema social es dóna quan a algú (individu o grup) li manca quelcom que és valo  
rat per la societat (Schaffer 1970; 8-10).
2. La consideració dels problemes socials com interrupcions, violacions o dislocacions de les relacions humanes o dels contextos normatius en què es donen les relacions humanes (Nisbet a Merton 1961;4).

Els dos extrems exigeixen una acció: "que es faci ~  
quelcom!". Són diferents concepcions que:

- Donen lloc a diferents "problemes socials": un exemple de la primera concepció seria la pobresa, mentre que un exemple de la segona concepció seria la delinqüència. I ambdós exemples són difícilment intercanviables.
- Tenen una diferent ubicació: la primera es mou en el ter  
reny dels valors ("el que la gent valora"), mentre que la segona es mou en el terreny de les normes ("els contextos normatius").
- Tenen diferents implicacions teòriques: la primera podria connectar-se perfectament amb els dos enfocaments inicials (sobretot, però, amb la desorganització social) la segona pot també connectar-se amb els dos enfocaments inicials i pot entendre's també amb la "desviació social" -a través de la conducta desviada-.

Enmig d'aquests dos extrems pot haver-hi d'altres concepcions dels problemes socials com, per exemple, la de Rubington i Weimberg (1977; 4-7) (una situació reconeguda com incompatible amb els valors d'una quantitat significativa de gent... que està d'acord en que cal fer quel com per a canviar la dita situació.

D'altra banda, i per tal d'acabar amb aquest ràpid repàs a l'estudi dels problemes socials, val a dir que val la pena notar els elements que cal considerar per a una diagnosi sociològica dels problemes socials. Això, Robert K. Merton (possiblement l'únic que hi ha entrat d'una manera sistemàtica) (1961; 697-737):

1. Assenyala la dificultat de mesurar els problemes socials (¿Quina fiabilitat tenen les estadístiques dels problemes socials? ¿són comparables entre sí els problemes socials? *"is one homicide to be equated with 10 petty thefts?, 100?, 1000?"*.)
2. Observa la relativitat dels problemes socials (*"one group's problem will be another groups asset"*).
3. Formula una qüestió clau: ¿Qui són els jutjes dels p problemes socials? (és a dir: qui és el que pot determinar què és un problema social); i la respon reconeixent que són aquells que ocupen posicions estratègiques de poder i autoritat.
4. Aplica a l'estudi dels problemes socials la seva distinció funcional entre el que és manifest i el que és latent (distinció avui ja clàssica!); i a partir d'a-



questa distinció es troba en condicions d'afirmar que els problemes socials passen de latents a manifestos en la mesura en què són percebuts com a tals per un grup; i que un grup percep manifestament tenir un problema social en la mesura en què aquest es presenta com corregible (és a dir, com un problema davant del que cal actuar).

5. Finalment, remarca la diferent percepció que hi ha dels problemes socials segons la seva singularitat o la seva pluralitat, llur quotidianitat o llur excepcionalitat.

Amb aquestes notes de Merton es pot cloure aquest resum sobre els problemes socials, tot insistint en el caràcter secundari que avui presenta aquest estudi i la manca de coincidència en la concepció dels problemes socials que se'n següeix.

## 2. LA PATOLOGIA SOCIAL.

La patologia social fou la primera -i molt primària- aproximació a l'estudi dels problemes socials.

L'analogia orgànica d'origen evolucionista n'era la seva base teòrica (eren els temps de màxima audiència de l'evolucionisme spencerià), i d'aquesta manera la societat era entesa com un organisme vivent i progressiu. L'organisme social està sa quan tots els seus components funcionen correctament.

En aquesta perspectiva, els problemes socials són totes aquelles persones o situacions que interfereixen el normal desenvolupament (el progrés, l'evolució) de l'organisme social. D'acord amb l'analogia orgànica, aquesta interferència és vista com una forma de malaltia, com a patologia social.

Cal retenir el doble origen de la patologia social:

1. La interferència la poden produir individus que són:
  - defectius.
  - dependents.
  - delinqüents.

En aquest sentit, i en lògica concordància amb el liberalisme individualista propi de l'època, s'entenia que les causes d'aquesta diferència eren inherents als individus que la presentaven. La preocupació, per tant, eren les propietats immorals dels individus; i les propostes havien de ser fonamentalment de reforma individual.

2. La interferència la poden produir situacions (per exemple, una crisi econòmica). En aquest sentit, les causes de la patologia estaven en el medi (el "*social environment*"). La preocupació eren les propietats immorals del medi; i les propostes havien de ser de reforma social.

Henderson (1909) i Smith (1911) podrien ésser representants de la primera explicació, i Gillin (1939) de la segona .

La influència posterior de la patologia social ha estat molt escassa, per no dir nul·la. Només ha reviscolat en els darrers anys, capgirant l'anàlisi primitiva vers una perspectiva radical: la societat és la que està malalta i està tornant malalts tots els individus. Convé anotar la coincidència entre aquesta nova perspectiva de la patologia social i l'anomenada antipsiquiatria:

*"... (la locura es) una tentativa frustrada de pasar de la normalidad a la salud... La normalidad que nos viene impuesta y que nos condiciona es una normalidad enferma, incapaz de permitir el desarrollo del individuo..." (Jervis 1978; 11).*

### 3. LA DESORGANITZACIÓ SOCIAL.

La desorganització social fou la segona aproximació, més elaborada que la patologia social i amb una major influència posterior, a l'estudi dels problemes socials.

Als anys vint els Estats Units estan acabant el procés de la seva construcció com a societat i, aquest procés no s'havia fet sense tensions. Tensions que hom pot trobar si ressegueix els tres processos bàsics que hi hagué en aquells moments:

1. Les migracions, amb els problemes de desarrelament i posterior integració dels individus que anaven arribant en onades successives.
2. La industriàlització: amb els problemes de desplaçament, assentament, aprenentatge i productivitat de la

mà d'obra industrial.

3. La urbanització: fruit de les migracions i del procés d'industrialització hi afegí els problemes de la producció de l'espai urbà i del pas del camp a la ciutat.

La sociologia explicà tot aquest conjunt de tensions i problemes en termes de desorganització social: la desorganització social és el contrari de l'organització social, és així que la clau de l'organització social és el context normatiu que la regula, car la desorganització social té a veure amb la crisi del context normatiu. Crisi que pot ser:

- manca absoluta d'aquest context.
- conflicte entre diversos contextos normatius.
- ineficàcia del context.

J.M. Maravall (1973;83) assenyala tres possibles situacions de desorganització social:

- una situació de desorganització a la societat.
- una situació de desorganització d'un individu o grup.
- una situació de desorganització per manca d'una inserció congruent d'un individu o grup dintre de la societat.

Atesa la rapidesa de la formació de la societat nord americana en aquells anys, qualsevol de les tres situacions indicades per Maravall podia ésser deguda a qualsevol de les tres formes en què es podia presentar el context normatiu.

La primera de les tres situacions (la desorganització a la societat):

- No fou estudiada en aquell primer moment per la sociologia nordamericana:
  - . per l'optimisme liberal amb què es movia, i
  - . pel major rigor teòric que hagués exigit; en efecte, ¿com explicar la crisi del context normatiu que desorganitza la societat sencera sense una anàlisi teòrica global de l'estructura social i del paper que en ella juga el context normatiu?
- I, de tota manera, ha estat sempre un terreny difícil per als sociòlegs americans. Fins l'aparició de l'anomenada sociologia crítica —anys seixanta—, la sociologia nordamericana es basava en el consens: ¿com explicar des del consens la desorganització social que afecta la societat sencera?.

Foren, doncs, les altres situacions (la desorganització d'un individu o grup i la desorganització per manca d'inserció congruent d'un individu o grup dintre de la societat) les estudiades per la "desorganització social" de la primera sociologia nordamericana. I aquí hom troba els inicis del que ha estat —i és encara— l'Escola de Xicago. La nostra imatge —europea i quasi finisecular— de Xicago als anys vint és la d'una *ciutat sense llei*: policies i gàngsters a trets pels carrers, sindicat del crim, etc. etc... No resulta, doncs, estrany que els peoners de la sociologia nordamericana s'aboquessin a Xicago, com una

ciutat on es donaven quasi com en un laboratori els tres processos bàsics ja indicats -migracions, industrialització, urbanització- amb els problemes conseqüents.

Els primers sociòlegs de l'escola de Xicago van estudiar des de diversos angles -però sempre en una perspectiva descriptivista i escassament teòrica- com una ciutat en creixement genera desorganització social en grups determinats del seu teixit urbà. Per exemple, cal considerar:

1. La doble aportació de Robert Park:

- D'una banda, fou -amb Ernest W. Burgess- el creador dels estudis d'ecologia urbana que des d'aleshores han caracteritzat per sempre a la Universitat de Xicago i que estigueren a la base de molts estudis de desorganització social.
- D'altra banda estudià l'individu emigrant que viu en dos grups culturals diferents -el de procedència i el d'arribada- i que presenta, per tant, un caràcter vacil·lant i inestable amb específiques formes de comportament. Park anomenà aquest individu "*The marginal man*". (Park 1928; 881-893).

2. El monumental "*The polish peasant in Europe and America*" de V.I.Thomas i F.Znaniiecki, que estudià la desorganització de l'individu emigrant.

3. L'obra de Clifford Shaw i Henry Mc Kay (1929 i 1942) que, seguint la perspectiva ecològica oberta per Park i Burgess, estudiaren durant vint anys la distribució



de la delinqüència juvenil en relació a L"estructura urbana de Xicago. El resultat fou "Juvenile Delinquency and urban areas" ("magnum opus in criminology" en paraules del propi Ernest W. Burgess) amb les següents conclusions:

- La distribució dels delinqüents juvenils en l'espai i en el temps segueix com a pauta l'estructura física i l'organització social de la ciutat americana (Xicago, en concret).
- La pauta "estructura física", en el sentit de que els delinqüents juvenils es concentren en certes àrees de la ciutat -les més deprimides-, i van disminuint fins a desaparèixer a mesura que s'acosten a les àrees de millor residència.
- La pauta "organització social", en el sentit de que els delinqüents juvenils es concentren en comunitats amb desorganització social.
- Per tant la solució a aquest problema estaria en un programa de rehabilitació física de les àrees urbanes deprimides (els slums) i en un desenvolupament de l'organització de la comunitat.

4. Frederic Thrasher, que dugué a terme el primer estudi descriptiu i totalment empíric d'un fenomen que és molt característic de situacions com la de Xicago: les bandes. Editat per l'universitat de Xicago el 1927 i amb prefaci de Robert Park, l'estudi s'anomenà "The gang. A study of 1.313 gangs in Chicago".

L'estudi de Thrasher estava dividit en quatre parts:

- La història natural del "gang" (amb una definició: *"The gang is an interstitial group originally formed spontaneously, and then integrated through conflict"* -pàg. 46-).
- La vida al "gang", fent referència sobretot al sentit romàntic de l'aventura en recerca de noves experiències.
- L'organització i el control en el "gang", reconeixent la cohesió i l'organització internes que hi ha i analitzant els rols que compten -principalment el de líder-.
- Finalment, Thrasher estudiava el caràcter conflictiu del "gang", en relació a la desorganització social i al delictes organitzat i proposava les mesures més adequades per a eliminar aquests aspectes conflictius.

5. En darrer lloc, cal citar Edwin Sutherland, creador de la primera explicació estrictament sociològica de la gènesi de la delinqüència amb la teoria de l'"associació diferencial". Teoria que partia del pressupòsit de la desorganització social i va estar en la base d'estudis posteriors: el corrent que explicà la gènesi de la delinqüència en termes de "transmissió cultural": subcultures, "oportunitat diferencial".

La teoria de l'associació diferencial pot explicar-se breument i en esquema de la següent manera:



1. El comportament delictiu s'aprèn amb el contacte amb altres persones per un procés de comunicació dins, sobretot, d'un grup petit de relacions personals.
2. El comportament delictiu que s'aprèn inclou:
  - a) l'ensenyament de les tècniques -sigui de comissió, sigui d'infracció; siguin complexes, siguin senzilles-.
  - b) l'orientació dels mòbils, de les tendències impulsives, dels raonaments, de les actituds.
3. L'orientació dels mòbils, tendències, raonaments i actituds està en funció de les interpretacions favorables o desfavorables a les disposicions legals: un individu arriba a ésser delinqüent quan les interpretacions desfavorables respecte a la llei són superiors a les interpretacions favorables. (D'aquí el rètol de la teoria: l'associació diferencial en favor o en contra de la llei).
4. Les associacions diferencials poden variar en freqüència, durada, anterioritat i intensitat.
5. La formació delictiva per associació diferencial amb motius delictius posa en joc els mateixos mecanismes d'aprenentatge que hi ha en qualsevol altre tipus de formació (Shuterland 1966; 85-90).

La riquesa teòrica, més intuïda que expressada, d'aquesta primera explicació sociològica de la gènesi de la delinqüència (fàcilment connectable, d'altra banda

amb l'interaccionisme simbòlic) explica la seva importància posterior i la seva influència en tota l'obra de l'escola de Xicago.

Amb aquest apèndix hom ha pogut resseguir en detall els tres temes inicials: els problemes socials, la seva primera explicació en termes de patologia social, i la seva segona explicació en termes de desorganització social.

Constants d'aquests primers temes foren: l'escassa teorització, l'optimisme liberal propi de l'època, i les preocupacions reformistes. La seva influència posterior ha estat pràcticament nul·la, llevat de l'enfocament de la desorganització social que ha seguit influïnt a través del desenvolupament de la teoria de l'associació diferencial.

### 1.3. LES DEFINICIONS DE LA DESVIACIÓ SOCIAL.

Un cop centrada la sociologia de la conducta desviada en l'estudi de la desviació social, cal començar veient com es defineix el tema.

Hi ha diverses definicions de la desviació social:

- unes poden ser enteses com a "pre-sociològiques".
- d'altres són merament estadístiques o valoratives.
- finalment hi ha les que poden ser considerades com a plenament sociològiques: són les dues fornides per la sociologia de la conducta desviada.

#### 1.3.1. LES DEFINICIONS "PRE-SOCIOLOÒGIQUES".

Hi ha dues maneres d'entendre la desviació social que són anomenades aquí "pre-sociològiques" perquè estan connectades amb els estudis dels "problemes socials" anteriors a l'aparició de la sociologia de la conducta desviada: la patologia social i la desorganització social.

- a) La "desviació social" com a patologia: l'individu o grup desviat és quelcom patològic. Aquesta definició opera amb l'analogia orgànica, i la utilització de l'analogia orgànica pot ésser àmplia —la part de l'organisme que s'ha desviat és considerat malalt— i pot ésser estricta: " *A veces la gente utiliza la analogía en una*

*forma más estricta, ya que consideran a la desviación como un producto de la enfermedad mental: la conducta de un adicto a las drogas o de un homosexual se considera un síntoma de enfermedad mental..."* (Becker 1971; 16-17).

Aquesta explicació de la desviació social és -com a mínim- pre-sociològica perquè no relaciona la desviació social amb l'estructura social: la utilització de l'analogia orgànica és al primer cas merament literària, i en el segon més política que científica.

b) La desviació social com a fruit de la desorganització social o com a desorganitzadora social ella mateixa.

- Com a fruit de la desorganització social:

Aquesta manera d'entendre la desviació social (que no és pròpiament una definició) és ja més propera a la sociologia però no considera l'aspecte estructural de la desviació (la desviació social existeix també en societats d'una estructura perfectament organitzada):

*"...existen unos límites a esa relación entre desviación social y desorganización social. Por definición la conducta desviada lo es desde unas normas en vigencia que la califican como tal y desde una aceptación de tales normas por los actores, que sancionan la desviación. Es decir, la desviación social es un producto social y resultado de unas normas. Y para poder existir requiere que tales normas estén en vigencia. Lo cual implica que hasta cierto punto la desviación social requiere necesariamente una organización social firme. No existiría delincuencia sin un minimum de organización social." (Maravall 1973; 83-84).*

- La desviació social com a desorganitzadora ella mateixa.

Entendre la desviació com a desorganitzadora social vol dir entendre-la com a disfuncional. I com es veurà més endavant, la desviació té aspectes disfuncionals, és a dir, desorganitzadors, però té també aspectes funcionals, és a dir, organitzadors.

Entendre així la desviació social és, també, només parcialment sociològic.

### 1.3.2. LES DEFINICIONS ESTADÍSTIQUES O VALORATIVES.

a) Definir la desviació social estadísticament és entendre-la com a comportament divergent del que pot ser comprés com a comportament mitjà: és a dir, la desviació com anormalitat estadística.

Aquesta definició guanya una doble crítica, teòrica i pràctica. La teòrica es pot formular de la següent manera:

*"...Las críticas que se pueden formular contra esta definición se concentran sobre los siguientes argumentos: es muy difícil diseñar una figura de tal género teniendo en cuenta que las distintas manifestaciones de conducta no pueden alinearse una tras otra de forma continuada; una definición de este carácter es muy poco descriptiva, pues la desviación no es únicamente la excepción estadística, posee una connotación de menos buena, menos deseable, peligrosa, nociva. La idea de un comportamiento medio es muy difícil de obtener." (Bergalli 1980; 171).*

I la crítica pràctica es pot formular de la següent manera:

*"...Si salimos a la caza de desviaciones con esta definición, volveremos con una redada altamente heterogénea: gente demasiado gorda o demasiado flaca, asesinos, pelirrojos, homosexuales e infractores de las leyes de tráfico. Esta mezcla contiene algunos habitualmente considerados como desviados y otros que no han quebrantado ninguna regla."  
(Becker 1971;16).*

- b) Definir la desviació social valorativament és entendre-la com a comportament (o situació) depreciat socialment. Certament, sovint la desviació social és menyspreada socialment —i àdhuc es presenta amb un senyal que la delata a manera d'estigma (Goffman 1963)— però:
- ni tot comportament o situació socialment depreciats són desviats (un treball brut, o lleig, o fosc; ésser excessivament obès o lleig, per exemple, no diuen res respecte a la desviació social).
  - ni tota desviació social és socialment depreciada (per exemple, l'anomenada "delinqüència de coll blanc").

### 1.3.3. LES DEFINICIONS SOCIOLÒGIQUES.

La sociologia de la conducta desviada ha forrit dues definicions de la desviació social que són complementables i plenament sociològiques, car relacionen la desviació amb



l'estructura social. La primera entén la desviació social com el comportament que viola les normes o les expectatives del sistema social; la segona entén la desviació com el comportament que és definit com a desviat.

a) La desviació social com a comportament que viola les normes o les expectatives del sistema social. Aquesta definició entén que la societat posseeix una estructura organitzada com a sistema social, i que és el context normatiu el que defineix aquesta estructura tot regulant la interacció dels individus.

Segons aquesta definició, el desviat és el que viola les normes i les expectatives (és a dir, les normes no escrites) del sistema social perquè es desvia del que és estructuralment normalitat social. En efecte, si el que estructura el sistema social és el context normatiu, tota conducta que s'adequa a aquest context és una conducta estructurada, normal, conformista; mentre que tota conducta que se situa al marge o en contra d'aquest context és una conducta no-estructurada, no-normal, desviada.

la conclusió immediata que hom pot extreure d'aquesta definició és el reconeixement del caràcter relatiu de la desviació social. La desviació és relativa a les normes, i les normes no són un absolut; cada societat té les seves:

*"...Es un lugar común manifestar que las reglas normativas varían enormemente de un sistema social a otro. De ahí se sigue que ningún comportamiento*



*en sí es desviado, sino solamente en la medida en que viola las normas de algún sistema social. Por tanto, la sociología del comportamiento desviado no se ocupa del estudio enciclopédico de la prostitución, toxicomania, etc. sino más bien de preguntas como ésta: ¿Qué es lo que explica la existencia de este y otros comportamientos en situaciones en que son prohibidos o depreciados por las reglas normativas." (Cohen 1974;532).*

Aquesta és una definició de la desviació social de tall inequívocament funcionalista i té, per tant, totes les virtuts i tots els defectes del funcionalisme.

- Virtuts, perquè és una definició teòricament sòlida i coherent amb la teoria funcionalista, i permet entendre estructuralment la desviació social.
- Defectes, perquè no qüestiona en absolut ni l'estructura social ni les normes:

*"...los problemas que presenta esta definición están vinculados con el conocimiento de a cuales reglas, por qué y a que tipo de sistema social se refieren. Esto es evidente, ya que el concepto de norma tiene poco significado si no se determina el contexto en que una determinada tiene vigencia, para quién tiene valor, y de qué tipo de sistema social resulta su expresión." (Bergalli 1980; 171).*

- b) La desviació social com a comportament definit com a desviat. Al costat de la definició anterior clarament funcionalista, la sociologia de la conducta desviada n'ha fornida una altra en la línia de la teoria de l'etiquetatge (i, per tant, més d'acord amb l'interac

ciónisme simbòlic).

Aquesta definició textualment explicitada per

H. Becker és:

*"...Los grupos sociales crean la desviación al hacer las reglas cuya infracción constituye la desviación, y al aplicar dichas reglas a ciertas personas en particular y calificarlas de marginales. Desde este punto de vista la desviación no es una cualidad del acto cometido por la persona sino una consecuencia de la aplicación que los otros hacen de las reglas y sanciones para un ofensor. El desviado es una persona a quien se ha podido aplicar con éxito dicha clasificación; la conducta desviada es la conducta así llamada por la gente."*

(H. Becker 197.: 19).

Aquesta definició desindividualitza l'origen de la desviació social i il·lustra sobre la participació de la societat en la constitució de la desviació social: no enfoca l'individu o l'acte desviat "intrínsecament" sinó els processos socials que defineixen una conducta com a desviada.

D'altra banda, aquesta definició contribueix a relativitzar les normes, tal com assenyala Bergalli:

*"...Una definición que considere quién aplica las normas, en cuáles casos, en favor de quién, debe partir de las reacciones a la desviación..."*

(Bergalli 1980; 172).

Aquesta definició, en fi, pot ésser un perfecte complement de l'anterior en dos sentits:

- il·lumina l'altra cara de la desviació: la reacció de la societat davant la desviació, i
- fins i tot pot explicar com la reacció social (el definir algú com a desviat) pot ser l'inici de carreres desviades, és a dir: pot ser l'origen de la desviació social.

Dues són les crítiques més consistents que es poden fer a aquesta definició:

1. La primera -que ja ha estat assenyalada- és la de Faugeron i el seu equip (1975;10): la participació de la societat no és entesa com a "objecte específic d'estudi" sinó només com a "variable explicativa" de la desviació d'un individu.

Aquesta crítica marca les limitacions de la sociologia nordamericana en l'horitzó estrictament individual.

2. La segona -recollida dels anglesos Taylor, Walton y Young (1973; 157-167)- fa veure que si la desviació no és la qualitat de l'acte comès sinó una conseqüència de l'aplicació que els altres fan de les regles i sancions...

- d'una banda, hom cau en un idealisme relativista (cap acte és en si desviat, per tant si no hi haguessin regles no hi hauria desviació); i a més a més, -com que l'acte en si no importa- no cal estudiar l'etiologia de la desviació enlloc més que en la retolació/etiquetatge que en fa la societat.

- d'altra banda hom generalitza (i, per tant, absolutitza) la intervenció de la retolació/etiquetatge social.

Arribats en aquest punt, hom pot tenir una idea clara de com la sociologia de la conducta desviada ha definit la desviació social:

- com una conducta que viola les normes o les expectatives del sistema social.
- com una conducta que és definida com a desviada.

## 1.4. TEORIES DE LA DESVIACIÓ SOCIAL.

### 1.4.1. PREVI.

L'aportació global de la sociologia nordamericana a l'estudi de la gènesi de la desviació social està constituïda per diverses explicacions parcials que —tal com assenyala J.M. Maravall— es complementen:

*"...así, en el enfoque sociológico de la desviación social activa, de la conducta violenta o delincuente, se integran de forma articulada una serie de explicaciones parciales que, por separado, señalan condiciones causales necesarias pero no suficientes. Por el contrario su articulación parece hacer posible un marco teórico explicativo suficiente..."* (Maravall 1971; 104-105).

1. La primera explicació parcial seria la d'entendre la desviació social com a resposta a unes condicions socials patològiques, és a dir, com a resultat dels desequilibris de la pròpia estructura social.

Aquesta és l'aportació de la teoria de l'anomia.

2. La segona explicació parcial seria la que explicaria la gènesi de la desviació social com a resultat de l'aprenentatge que es fa en els processos d'interacció.

Aquesta és la aportació de la teoria de l'associació diferencial desenvolupada: la transmissió cultural.

Resulta fonamental en aquesta segona explicació parcial la teoria de les subcultures: l'aprenentatge de la desviació qualla millor en medis on la desviació social ha arribat a cristal·litzar estructuradament, definint pautes de conducta i sentiment en una autèntica construcció cultural (anomenada per la sociologia "subcultura").

3. La tercera explicació parcial sintetitza en una suma les dues explicacions anteriors: on es donen amb més força els desequilibris de l'estructura social (anomia) és més versemblant que hi hagi processos d'aprenentatge de desviació (transmissió cultural) dintre de marcs vitals clarament subculturals.

Aquesta és la aportació de la teoria de l'oportunitat diferencial.

4. La quarta explicació parcial entendria la desviació social com a resultat de la definició que es fa d'un individu o grup com a desviats.

Aquesta és l'aportació de la teoria de l'etiquetatge.

5. En cinquè lloc -i quasi bé com a conjunt de pre-explicacions que permeten arrodonir i matissar l'estudi de la gènesi de la desviació social- hom podria esmentar l'aportació anterior de la desorganització social (el paper dels "gangs"; l'influx de les migracions, de la industrialització i de la urbanització; i en aquest darrer cas l'influx de l'ecologia urbana -la correlació entre àrees urbanes i delinqüència, per exemple, etc).



La suma d'aquestes cinc explicacions parcials permet obtenir la visió global de fins on ha arribat la sociologia nordamericana de la conducta desviada en l'estudi de la gènesi de la desviació social: una sensata percepció de la realitat, una impecable capacitat descriptiva, i una limitació a l'explicació de la desviació en termes estrictament individuals.

A continuació hom resseguirà breument les quatre primeres explicacions.

#### 1.4.2. LA TEORIA DE L'ANOMIA.

L'any 1938 Robert King Merton publicà un article que avui és un clàssic en l'estudi de la desviació social. L'article s'intitolava "*Estructura social y anomia*" i amb ell Robert K. Merton -reprenent el terme "anomia i aplicant-lo totalment a l'estudi de la desviació social- iniciava una fructífera discussió teòrica sobre la possible etiologia de la desviació a partir dels desequilibris de l'estructura social.

El mot "anomia" Merton el manllevava d'Emile Durkheim. Es, doncs, lògic que hom s'aturi un moment en Durkheim.

##### 1.4.2.1. L'ANOMIA A L'OBRA D'EMILE DURKHEIM.

Emile Durkheim -del qual hem estudiat abans el tema de la delinqüència com a fenomen normal en tota societat-



operà amb el mot "anomia" en dos moments diferents:

1. El primer moment correspon a l'època de la tesi doctoral de Durkheim (1893). El títol de la tesi fou "Sobre la divisió del treball social"; i la seva preocupació d'aleshores era explicar la cohesió que hi ha a tota societat a través de l'anàlisi de la divisió del treball: com, a mesura que les societats es van diferenciant i complexificant, va canviant la seva organització sense que minvi la cohesió interna (en societats primitives, d'escassa o nul·la divisió del treball, la cohesió és merament mecànica; mentre quan les societats progressen i es diferencien és precisament la divisió del treball el que assegura una nova cohesió: la cohesió orgànica).

La divisió del treball és anòmala si no produeix cohesió; i aquí hom troba la "divisió del treball anòmica" com la que no produeix cohesió per manca de reglamentació —és a dir, per absència de normes reguladores de les relacions interindividuals—. En paraules del propi Durkheim:

*"...Si la división del trabajo no produce la solidaridad, es porque las relaciones entre los órganos no están reglamentadas, es porque están en estado de anomia..."* (Durkheim 1893; 313).

Després de posar alguns exemples de la divisió del treball anòmica (les crisis industrials i comercials, l'antagonisme entre el capital i el treball, la divi-

sió de les ciències), Durkheim en subministra la següent explicació: la divisió del treball anòmica que no produeix cohesió es dóna quan hi manca la reglamentació, és així que la reglamentació se segueix naturalment de la divisió del treball, car la divisió del treball anòmica es dóna quan les relacions entre els òrgans encara no tenen contacte suficient o suficientment perllongat.

Dos ràpids comentaris s'imposen a aquesta primera utilització del mot "anomia" per Durkheim:

- a) En aquest primer moment el mot "anomia" fa referència a un concepte clarament social: divisió del treball que no produeix cohesió. No hi ha cap referència individual.
- b) El resultat d'aquesta divisió del treball que no produeix cohesió podria estar fàcilment connectada amb la "desorganització social". Per tant l'anomia durkheimiana —en aquest primer moment— podria perfectament estar a la base d'una teoria de la "desorganització social".

2. El segon moment correspon a la redacció del llibre "El suïcidi" (1897). Tradicionalment s'ha dit que "El suïcidi" és una demostració de com la sociologia pot explicar àdhuc fets aparentment individuals. Acceptant aquesta interpretació tradicional, hom pot trobar en la tercera modalitat de suïcidis elaborada per Durkheim (el suïcidi anòmic) una explicació de la

desviació social —hom veurà que el suïcidi ha estat tradicionalment considerat una conducta desviada—.

La societat (aquesta és l'explicació del suïcidi anòmic) regula els individus, constituïnt un fre a les previsible passions que aquests tenen. Quan la societat no regula els individus perquè estàn en crisi (exemples: les crisis econòmiques, l'anomalia crònica que hi ha en el món del comerç i de la indústria, l'anomia domèstica per mort d'un dels cònjuges o per divorci), aquests queden desorganitzats individualment i poden arribar fins al suïcidi.

En paraules del propi Durkheim:

*"...La anomia es, pues, en vuestras sociedades modernas un factor regular y específico de suicidios (...) El suicidio egoísta procede de que los hombres no perciben ya la razón de estar en la vida; el suicidio altruista de que esta razón les parece estar fuera de la misma vida; la tercera clase de suicidio (el suicidio anómico) de que su actividad está desorganizada y de lo que por esta razón sufren (...) En el suicidio anómico son las pasiones propiamente individuales las que la necesitan (a la sociedad) y quedan sin norma que les regule (por no estar la sociedad bastante presente ante los individuos)." (Durkheim 1976; 277-278).*

També cal fer dos comentaris a aquesta segona utilització del mot anomia:

- a) En aquest segon moment el mot "anomia" s'obre ja a una referència també individual: la gènesi d'una conducta desviada (entenent el suïcidi com una con

ducta desviada).

- b) El suïcidï anòmïc podria seguir-se perfectament de la divisió del treball anòmïca (analitzant la correlació entre les crisis socials que deixen l'individu desorganitzat i les relacions socials no reglamentades). Amb aquesta correlació -que Durkheim no va fer explícitament- hom podria obtenir una teoria "pre-americana" de la gènesi de la desviació social.

#### 1.4.2.2. L'ANOMIA A L'OBRA DE ROBERT K. MERTON.

Després de l'anàlisi que s'ha fet de l'obra d'Emile Durkheim, hom pot tornar a Robert K.Merton.

A l'hora de redactar "Estructura social i anomia" Robert Merton estava preocupat per dotar a la sociologia del que ell mateix anomenava "teories d'abast intermedi" (*middle range theories*).

*"...Constantemente procuro enfocar mi atención sobre las que podrían llamarse teorías de alcance intermedio: teorías intermedias entre las estrechas hipótesis de trabajo que se producen abundantemente durante las diarias rutinas de la investigación y las amplias especulaciones que abarcan un sistema conceptual dominante del cual se espera que derive un número muy grande de uniformidades de conducta social empíricamente observadas."*

(Merton 1964; 15-16).

Així ho reconeixeria posteriorment el propi Merton en recordar els moments de redacció d' "Estructura social i anomia": es tractava de recuperar el mot "anomia", que Durkheim havia introduït a la sociologia (Clinard 1967; 212), dotant-lo d'una més extensa utilitat (no limitant-lo a l'estudi exclusiu del suïcidi):

*"...Me encontré enfocando el problema teórico de las principales fuentes de la anomia y coincidiendo sistemáticamente tipos de respuesta a la anomia (...) Por aquel entonces ya se hacía evidente que la noción de anomia entrañaba implicaciones muy amplias que trascendían el fenómeno particular del suicidio, siendo evidente, asimismo, que el concepto no era una idea ad hoc, desconectada del pensamiento acerca de la estructura social y cultural. Era obvio que el problema teórico inmediato consistía en encontrar una manera de interpretar sistemáticamente el carácter de la anomia en términos de variables sociales y culturales y en interpretar sistemáticamente —no en una manera descriptiva ad hoc— los tipos de respuestas de la anomia por la conducta. Como es evidente ahora, pero no lo era tanto entonces, esto requería una construcción teórica de alcance medio."*

(Merton a Clinard 1967; 202-203).

Merton, doncs, cercava una teoria d'abast intermedi que pogués explicar la conducta desviada sociològicament (cercar la gènesi de la conducta desviada a través de l'anàlisi sistemàtica de les adaptacions individuals desviades a l'anomia entesa com un resultat de l'estructura social i cultural).



Això ho explicava (en una cita llarga però absolutament imprescindible) el propi Merton a "Estructura social y anomia":

*"...Entre los diferentes elementos de las estructuras sociales y culturales, dos son de importancia inmediata... El primero consiste en objetivos, propósitos e intereses culturalmente definidos, sustentados como objetivos legítimos por todos los individuos de la sociedad... Un segundo elemento de la estructura cultural define, regula y controla los modos admisibles de alcanzar esos objetivos (...) Se conserva un equilibrio efectivo entre esos dos aspectos de la estructura social mientras las satisfacciones resultantes para los individuos se ajusten a las dos presiones culturales, a saber, satisfacciones procedentes de la consecución de los objetivos y satisfacciones nacidas en forma directa de los modos institucionalmente canalizados de alcanzarlos... La distribución de situaciones sociales mediante la competencia debe estar organizada de manera que cada posición comprendida en el orden distributivo tenga incentivos positivos para adherirse a las obligaciones de la situación social. De otra manera se producen conductas anómalas. En realidad mi hipótesis es que la conducta anómala puede considerarse desde el punto de vista sociológico como un síntoma de disociación entre las aspiraciones culturales prescritas y los caminos socialmente estructurales para llegar a dichas aspiraciones." (Merton 1964; 141-143).*

Així, doncs, culturalment hi hauria dues coses clares: uns objectius a assolir i uns mitjans legítims per assolir-los. Quan els "camins socialment estructurals" -és a dir, l'estructura social- no assegurin una adequada

relació entre els objectius i els mitjans -és a dir, a l'estructura cultural-, és quan pot aparèixer la conducta anòmala o desviada.

Per exemple, quan es dóna més importància als objectius que als mitjans "*la sociedad se hace inestable y se produce lo que Durkheim llamó anomia (o falta de norma.*" (Merton 1964; 144).

Després de l'explicació precedent, Merton proposava la tipologia dels modes d'adaptació individual ( que serà citada posteriorment): la conformitat, la innovació, el ritualisme, el retraïment i la rebel·lió), en la que els quatre darrers modes d'adaptació eren anòmals o desviats.

En aquesta primera explicació -corresponent a "Estructura social y anomia"- quedava clar l'intent de convertir l'anomia en clau explicativa -d'abast intermedi- de la conducta desviada:

- En primer lloc ampliant-la a diverses formes de conducta desviada i no només el suïcidi: innovació, ritualisme, retraïment i àdhuc rebel·lió.
- En segon lloc per relació estructural (no només *ad hoc*): desequilibri entre objectius i mitjans definits per l'estructura cultural; i manca de "camins socialment estructurals" per a assegurar una relació satisfactòria entre ambdós elements.

Però quedava lleugerament indefinida l'exacta relació entre l'estructura social i l'estructura cultural. Aquest tema el va resoldre Merton en una publicació posterior:



"Continuidades en la teoría de la estructura social y la anomia" (1956):

"...La estructura cultural puede definirse como el cuerpo organizado de valores normativos que gobiernan la conducta que es común a los individuos de determinada sociedad o grupo. Y por estructura social se entiende el cuerpo organizado de relaciones sociales que mantienen entre sí diversamente los individuos de la sociedad o grupo. La anomia es concebida, entonces, como la quiebra de la estructura social, que tiene lugar en particular cuando hay una disyunción aguda entre las normas y los objetivos culturales y las capacidades socialmente estructuradas de los individuos del grupo para obrar de acuerdo con ellos.

Según esta opinión, la estructura social extrema los valores culturales, haciendo posible y fácil la acción de acuerdo con ellos para los que tienen ciertas posiciones dentro de la sociedad y difícil o imposible para los demás. La estructura social actúa como una barrera o como una puerta abierta para la acción dictada por los mandatos culturales. Cuando la estructura cultural y la social están mal unificadas, exigiendo la primera una conducta y unas actitudes que la segunda impide, hay una tendencia al quebrantamiento de las normas, hacia la falta de ellas." (Merton 1964; 170).

Amb aquest text posterior queda arrodonit el tema; l'anomia es dona quan:

1. Hi ha un desequilibri entre els objectius i els mitjans de l'estructura cultural.
2. I quan aquest desequilibri es veu agreujat per un desequilibri a l'estructura social.

El resultat possible d'aquest doble desequilibri és la conducta anòmala o desviada.

La teoria de l'anomia, doncs, cobriria perfectament la primera explicació parcial: entendre la desviació social com a resposta a unes condicions socials patològiques, és a dir, com a resultat dels desequilibris de la pròpia estructura social.

I, d'altra banda, està perfectament connectada amb la teoria funcionalista. Perquè explicar la gènesi de la conducta desviada en termes d'anomia encaixa amb l'esquema analític funcionalista.

En efecte, les normes i els valors són el que defineix i regula el sistema social tot assegurant la funcionalitat de totes les estructures de cara a l'ajustament-integració i adaptació-progrés del mateix; la disfuncionalitat es produeix quan les normes i els valors no defineixen ni regulen suficientment el sistema social (les normes poden ser assimilades adequadament als mitjans legítims de la teoria de l'anomia, i els valors poden ésser igualment assimilats als objectius de la teoria de l'anomia).

El resultat podrà ésser el següent: quan les normes-mitjans i els valors-objectius no defineixen ni regulen suficientment, apareix la disfuncionalitat-anomia i una de les seves possibles conseqüències és la conducta desviada (que al seu torn, pot tenir -com es veurà posteriorment- conseqüències funcionals i disfuncionals).

La teoria de l'anomia té innegables virtuts:

- una sensata percepció de la realitat.
- fàcil operativitat.
- connexió de la conducta desviada amb l'estructura social d'una manera sòlidament sistemàtica.
- subministrà la primera catalogació de la desviació social (tal com es veurà posteriorment).

I innegables limitacions:

- L'anomia és plantejada com una teoria d'abast intermedi. Això li dóna el valor heurístic de l'operativitat, és cert; però li confereix unes serioses limitacions: l'ambigüitat i la generalització. Així ho explica Roberto Bergalli:

*"...El enfoque de Merton sufre de la ambigüedad que significa no hacer referencia al ámbito estructural más vasto, que sin embargo se sobreentiende, lo que lleva a generalizar el contexto específico examinado." (Bergalli 1980; 199).*

- Parteix d'un doble punt de partida francament molt ariscat:
  - a) pressuposar que els objectius són compartits per tots els membres de la societat o el grup.
  - b) I les normes (cal recordar que el funcionalisme forma part del corrent sociològic anomenat "sociologia del consens") són acceptades també per tots els membres de la societat a través del consens.

- Entén la conducta desviada:

a) Com un fet absolutament individual (atomístic): són adaptacions individuals desviades, és adaptació individual desviada.

b) Com un fet sense procés: aïllat en el temps i l'espai.

- Finalment, i per molt que es plantegi com a teoria d'abast intermedi no explica determinats tipus de desviació social (cal recordar les crítiques fetes en parlar de la tipologia): com, per exemple, la delinqüència gratuïta subcultural.

Possiblement, la millor definició valorativa de l'obra de Merton sigui la de Taylor, Walton i Young que parlen d'ell com del "*the cautious rebel*", l'home que se n'adona dels desequilibris de l'estructura social i àdhuc els denuncia, però que no passa d'aquí i no qüestiona gens ni mica l'estructura social. Els autors de la "nova criminologia" citen un text força gràfic de Laurie Taylor al respecte que diu:

*"... It is as though individuals in society are playing a gigantic fruit machine, but the machine is rigged and only some players are consistently rewarded. The deprived ones then either resort to use foreign coins or magnets to increase their chances of winning (innovation) or play on mindlessly (ritualism), give up the game (retreatism) or propose a new game altogether (rebellion). But in the analysis nobody appeared to ask who put the machine there in the first place and who takes the profits. Criticism of the game is confined to changing the play-out sequences so that the deprived can get a better deal... What at first sight looks like a major critique of society ends up by*

*taking the existing society for granted. The necessity of standing outside the present structural/cultural configurations is not just the job of those categorized in the rebellion mode of Adaptation- it is also the task of the sociologist."*

(1973; 101 i ss.)

La teoria de la anomia, amb totes les seves virtuts i limitacions, és una fita important en l'estudi de la desviació social:

- a) Perquè representa una aportació d'innegable valor a l'estudi de la relació de la desviació social i l'estructura social.
- b) Perquè obrí una fructífera discussió sobre la gènesi de la desviació social... que, tot seguit, s'indica breument.

#### 1.4.2.3. LA DISCUSSIÓ POSTERIOR.

La discussió psoterior seguí principalment tres vies:

1. La primera fou la discussió estrictament tipològica, que serà resseguida posteriorment (són les ampliacions de Talcott Parsons i de Robert Dubin).
2. La segona via ha estat la del desdoblament del concepte per tal d'abastar l'anomia com a fenomen social i l'anomia com a situació individual: en el primer cas hom tindria el concepte "sociològic" i en el segon cas el concepte "psicològic".



La utilització del concepte ha de seguir dues direccions:

1. Una direcció teòrica cercant la definició de situacions individuals com la següent:

*"...Anomia significa el estado de ánimo del individuo cuyas raíces morales se han roto, que ya no tiene normas, sino únicamente impulsos desconectados, que no tiene ya ningún sentido de continuidad, de grupo, de obligación. El individuo anómico se ha hecho espiritualmente estéril, responsable sólo ante sí mismo y ante nadie más. Se ríe de los valores de otros individuos. Su única fe es la filosofía de la negación. Vive en la delgada frontera de la sensación entre ningún futuro y ningún pasado. Anomia es un estado de ánimo en que está roto o mortalmente debilitado el sentido de cohesión social —principal resorte de su moral— del individuo." (Mc Luer a Merton 1964; 169).*

2. Una direcció empírica cercant indicadors capaços de medir el nivell de l'"anomia" individual. Han estat nombrosos els estudis destinats a mesurar la anomia individual; però el primer, que fou de Leo Srole, segueix essent el punt de referència màxim (*"Aunque Srole insistiera en subrayar que su escala era netamente exploratoria y preliminar, ninguna medida más exigente de la anomia se ha desarrollado ni empleado de manera sistemática desde entonces."* (Clinard 1967; 214).

Srole construí una escala de cinc ítems que mesurava el grau d'anomia individual:

1. La sensació de que els dirigents de la comunitat són indiferents davant de les seves necessitats.

2on. La sensació de que poca cosa es pot fer en una societat que és vista fonamentalment com imprevisible i mancada d'ordre.

3er. La sensació de que els objectius de la vida s'allunyen en lloc d'apropar-se.

4rt. La sensació de que la vida no té sentit ni per a l'individu ni per als seus fills.

5è. I la sensació de que no es pot comptar amb l'ajut social ni psicològic de ningú.

(a Merton 1964; 172-173. Clinard 1967; 214-215).

3. La tercera via ha estat indubtablement la més fructífera i ãdhuc l més important. Ha estat discutir i connectar L'anomia amb l'altra gran tradició teòrica: la transmissió cultural.

Obviament, els treballs en aquesta direcció han connectat suggerentment el funcionalisme (matriu de l'anomia) amb l'interaccionisme simbòlic (matriu del corrent de la transmissió cultural).

El desenvolupament d'aquesta tercera via es farà plenament més endavant quan hom exposarà detingudament la tercera explicació parcial de la gènesi de la conducta desviada: ("la que sintetitza en una suma les dues explicacions anteriors", la de l'anomia i la de la transmissió cultural).



### 1.4.3. LES TEORIES DE LA TRANSMISSIÓ CULTURAL.

La segona explicació parcial de la gènesi de la conducta desviada que ha subministrat la sociologia nordamericana consisteix en el desenvolupament del que havia plantejat Edwin Shuterland a la seva teoria de l'associació diferencial. Aquest desenvolupament recalca en l'aparició de la conducta desviada el paper del que Albert Cohen anomenà la "transmissió cultural":

*"...In fact, these theories (les de la transmissió cultural) can be summarized in this way: Deviant behavior is determined by a subsystem of knowledge, beliefs and attitudes that make possible, permit, or prescribe specific forms of deviant behavior in specific situations. This knowledge, these beliefs and these attitudes must first exist in the cultural surroundings of the actor, and they are taking over and incorporated into the personality in much the same way as any other elements of the surrounding culture." (Cohen 1966; 94).*

Aquesta segona explicació, doncs, està preocupada per l'anàlisi del paper que tenen en la gènesi de la conducta desviada:

- El meüi ambient on es mou l'actor desviat.
- L'aprenentatge (l'assumir i l'integrar) del que, en aquest medi ambient, condueix a la conducta desviada.

<sup>a</sup> Per tant, el teló de fons teòric ja no serà el funcionalisme (que és la teoria sociològica que pot recolzar una explicació "estructural" com és l'anomia) sinó l'in-

teraccionisme simbòlic -explicitat o implícitat- (que és la teoria que pot recolzar d'una manera força escaient les explicacions "processuals": com es va configurant un medi ambient i com es va aprenent -assumint i integrant- en la vida d'un individu aquest medi ambient).

Aquests tres temes: medi ambient, aprenentatge i interaccionisme simbòlic porten a l'escola de Xicago:

*"...The most systematic and influential statements of cultural transmission theories were formulated by students of crime and delinquency who were trained in the sociological tradition of W.I. Thomas, Florian Znaniecki, George Herbert Mead, Robert E. Park, and Ernest W. Burgess (all associated with the university of Chicago) -a tradition often referred to as the Chicago school' of American Sociology." (Cohen 1966; 94).*

El cercle es clou pertinentment: medi ambient i aprenentatge (transmissió cultural), interaccionisme simbòlic (teoria sociològica de fons), i escola de Xicago (tradició sociològica):

1. Aquesta segona explicació està preocupada per la transmissió cultural.
2. Històricament i geogràfica, gravita al voltant de l'escola de Xicago.
3. Hom havia trobat per primera vegada l'escola de Xicago (amb pràcticament tots els autors que acaba de citar Albert Cohen) en parlar de la desotgarització social.

4. Hom ha trobat la "desorganització social" com una de les explicacions dels "problemes socials".
5. Per tant, quan la sociologia deixa l'estudi dels "problemes socials" i es concentra en l'estudi de la "conducta desviada", ha de deixar l'explicació en termes de "desorganització social" (per excessivament moralista o pre-sociològica).
6. I és així com s'arriba a la "transmissió cultural": estudiar l'aparició (el procés, la transmissió, l'aprenentatge) de la conducta desviada. des d'una perspectiva ja plenament sociològica (amb el recolzament teòric de l'interaccionisme simbòlic), sense trencar la tradició sociològica de l'escola de Xicago.

Tal com s'ha dit abans, en aquesta perspectiva resulta fonamental la teoria de les subcultures: l'aprenentatge de la desviació qualla millor en medis on la desviació social ha arribat a cristal·litzar estructuradament definint pautes de conducta i sentiment en una autèntica construcció cultural (anomenada per la sociologia "subcultura").

#### LES TEORIES DE LES SUBCULTURES.

El repàs al tema de la subcultura, fonamental en aquesta segona explicació parcial, ha de començar amb un recordatori de temes que o bé ja havien sortit en parlar de la desorganització social o bé han estat originals del corrent de la "transmissió cultural".

1. El primer ha de ser —és reconeixement obligat— el recordatori de la teoria de l'associació diferencial d'Edwin Sutherland: la delinqüència (la conducta desviada) s'aprèn del contacte amb altres persones en el si de petits grups, en un procés d'aprenentatge similar al que es dona en qualsevol altra activitat humana. S'aprenen les tècniques i les orientacions, que són delictives quan les interpretacions desfavorables respecte a la llei són superiors a les interpretacions favorables, i que varien en freqüència, durada, anterioritat i intensitat (Cfr. Sutherland 1966; 85-90). La influència de Sutherland ha seguit essent notable en tota la tradició posterior de la transmissió cultural.
2. El segon recordatori ha de ser per a l'obra de Shaw i Mc Kay, els quals, a més dels estudis ja assenyalats en parlar de la desorganització social —recopilats a *"Juvenile delinquency and urban areas"*—, van seguir treballant en la direcció que ara estem analitzant. I així, en una anàlisi dels factors socials que intervenen en la delinqüència juvenil, arribaven a la conclusió de que en les zones amb taxes més elevades de criminalitat i delinqüència juvenil aquestes havien esdevingut aspectes més o menys tradicionals de la vida social, i que aquestes tradicions de delinqüència eren transmeses per contactes personals i de grup (Shaw i Mc Kay a Cohen 1966; 95).

3. I el tercer recordatori ha de ser per als estudis de les bandes (els "gangs") com a vehicles de transmissió de delinqüència (o de conducta desviada).

Abans ja s'ha parlat de Frederic Thrasher ("The gang. A study of 1.313 gangs in Chicago"). Ara caldria també citar el text de William F. Whyte: "Street corner society" (Whyte 71) que assenyala el caràcter organitzador i ãdhuc socialment constructiu de les bandes (aparentment desorganitzadores i destructives). "*La estructura de la pandilla de la esquina surge de la asociación habitual de los miembros por un periodo prolongado. Los núcleos de la mayoría de grupos datan de la niñez(...) Las pandillas nacieron en la esquina y permanecieron allí con persistencia notable (...) la vida del muchacho de la esquina contunúa por canales normales regulares y circunscritos estrechamente... La composición habitual del grupo y la falta de seguridad social por parte de sus miembros contribuyen a producir una proporción muy elevada de interacción social dentro del grupo. La estructura de la pandilla es un producto de estas interacciones. De tales interacciones surge un sistema de obligaciones mutuas que es fundamental para la cohesión del grupo...*

*Algunos dicen que el problema del distrito de los barrios bajos consiste en que son comunidades desorganizadas. En el caso de Cornerville (el títol del llibre era "Street CORNER society"), tal diagnóstico es extremadamente desorientador: el problema de Cornerville no es la falta de organización, sino la carencia de engranaje de su propia organización social con la estructura de la sociedad que le rodea." (Whyte 1971; 311-313 i 330-331).*



A part de Thrasher i Whyte, caldria citar també els estudis de Tannenbaum (1938), Block i Niederhoffer (1958); i, posteriorment Short (1968), Short i Strodtbeck (1965), Yablonsky (1962), etc. (i a Europa Monod 1971, Robert 1974).

Fet aquest triple recordatori de temes a considerar, hom s'ha de concentrar ja en l'anàlisi de la subcultura com a objecte d'estudi central d'aquesta segona explicació parcial de la gènesi de la conducta desviada.

Wolfgang i Ferracutti en un text prou conegut (1971) van fer la primera sistematització de l'aportació de la sociologia a l'estudi de la subcultura. En aquell text, i després d'explicar les vicissituds i l'abast del concepte "subcultura", es remarcava el paper d'Albert Cohen en l'aplicació del concepte al terreny de la sociologia de la desviació:

*"...El vocablo subcultura, ya que no el concepto, no se propaló en la literatura de las ciencias sociales sino hasta después de la segunda guerra mundial. Alfred Mc Klung Lee se sirvió del vocablo en 1945; y Milton Gordon, en 1947, definía la subcultura como "una subdivisión de la cultura nacional que resulta de la combinación de factores o situaciones sociales tales como la clase social, la procedencia étnica, la residencia regional, rural o urbana de los miembros, la afiliación religiosa, y todo ello formando, gracias a su combinación, una unidad funcional que repercute integralmente en el individuo miembro" (...) En la sociología criminológica, Cohen es probablemente quien merece el crédito de haber propuesto las primeras y más fértiles proposiciones teóricas sobre el sentido de la subcultura." (Wolfgang i Ferracutti 1971; 116-117).*

Albert Cohen és, doncs, el punt de referència per a parlar de la subcultura. Cohen va treballar el tema en dues publicacions: en una primera "Delinquent boys, the culture of the gang" (1955) plantejava la qüestió considerant la delinqüència juvenil com un fet subcultural i avançava una teoria per a explicar les subcultures ("A general theory of subcultures"). En la segona "Deviance and Control" (1966) describia ja amb un mínim de sistemàtica l'especificitat de la subcultura del delinqüent juvenil.

1. La primera explicació: "Delinquent boys"

Després de començar el llibre dient que els nois aprenen a ser delinqüents ("*children learn to become delinquents by becoming members of groups in which delinquent conduct is already established and the thing to do*") en un medi subcultural, i tot cercant les característiques pròpies d'aquests medis subculturals ("*the delinquent subculture is not-utilitarian, malicious, and negativistic...*") Cohen apunta una teoria de les subcultures: "*The crucial condition for the emergence of new cultural forms is the existence, in effective interaction with one another, of a number of actors with similar problems of adjustment*" (Cohen 1955; 25-31 i 59). A partir d'aquí, els uns es recolzen en i amb els altres i a través d'aquest procés van construint un marc de referència social propi al marge dels marcs de referència de la societat "externa" i una autèntica dinàmica de grup.

L'emergència de la subcultura és l'emergència d'aquests



marcs de referència i d'aquesta dinàmica de grup. I d'aquesta manera es pot explicar l'aparició de la subcultura delinqüent.

2. La segona explicació: "Deviance and control"

En la segona publicació, Cohen explica el perquè de les característiques pròpies de la subcultura delinqüent abans esmentades (no utilitarietat, malignitat negativitat, versalitat, hedonisme, autonomia grupal): i l'explicació que forneix és, en síntesi, la següent:

- Els nens són socialitzats (als Estats Units) en els valors de la classe mitja.
- Els nens de classes socials inferiors tenen òbvies i objectives dificultats per assolir aquests valors.
- Això els hi és un greu problema: una manera de resoldre'l és no acceptar aquests valors ("retirar-se del joc") i crear-ne de nous adaptats a ells.
- Però això no és fàcil ("el sistema de valors dominant és, de fet, el seu sistema de valors. Ells han interioritzat també aquests valors").
- per tant, *"They resort to reaction formation. They not only reject the dominant value system, but do so with a vengeance. They "stand it on his head"; they exalt its opposition; they engage in malicious, spiteful, "ornery" behavior of all sorts to demonstrate not only to others, but to themselves as well, their contempt for the game they have rejected."* (pàgs. 65 i 66)

Aquesta fou la primera explicació que la sociologia de la conducta desviada nordamericana oferia del fenomen de la subcultura delinqüent.

A partir de Cohen altres sociòlegs van seguir treballant la problemàtica de la subcultura delinqüent.

1. Cloward i Ohlin, el treball dels quals serà analitzat en el punt següent (la tercera explicació parcial de la gènesi de la conducta desviada) perquè és un esforç per lligar la teoria de les subcultures i l'interaccionisme simbòlic amb la teoria de l'anomia.
2. W.B. Miller (1959), que oferia una explicació de la subcultura en aquests termes:
  - La classe baixa té un sistema de valors diferents del de la classe mitja, que és el que informa l'esperit de les lleis d'una societat a través del codi penal.
  - El resultat és que la conducta d'acord amb determinats valors de la classe baixa ("*lower class*") condueix a la violació de la llei: a la delinqüència.

Alguns d'aquests valors de classe baixa que poden portar a la delinqüència són: la rudesia, la masculinitat, la recerca de l'excitació hedonista, la creença en la sort o el destí, etc.

L'esforç dels joves de classe baixa per ajustar-se als seus propis valors els porta al conflicte amb els valors de la classe mitja i amb les lleis.

3. David Matza. L'obra de David Matza (1964 i 1969; Matza i Sykes 1957 i 1961) ha estat una evolució en la recerca de la gènesi de la conducta desviada. Als inicis, la seva obra tractà el tema de la subcultura i, en síntesi, la seva aportació és la següent:

- No es podria parlar d'una autèntica subcultura delinqüent perquè l'adolescent que delinqueix no refusa les normes i els valors de la cultura dominant, sinó que els "neutralitza" amb un conjunt de tècniques de neutralització.
- A més a més, dintre de la mateixa cultura dominant hi ha "valors soterranis" delictius (que mentre la població normal sap contenir, els adolescents quan delinqueixen no els contenen).

4. A part, caldria fer esment de les aportacions de Wilkins (1964), Hirschi (1969), i Yablonski (1962), entre d'altres.

#### 1.4.4. LA TEORIA DE L'OPORTUNITAT DIFERENCIAL.

La tercera explicació parcial de la gènesi de la conducta desviada que ha fornit la sociologia nordamericana pot resumir-se en la teoria de "l'oportunitat diferencial" que és una síntesi expressa de Merton i Sutherland (anomia i associació diferencial respectivament):

Richard Cloward publicava a la American Sociological

Review un article intitolat "*Illégitimate means, anomie and deviant behavior*" a l'Abril de 1959 (Cloward 1959). En ell formulava la línia central de la teoria de l'oportunitat diferencial.

Posteriorment, 1961, Cloward publicava -en col·laboració amb Lloyd Ohlin- un llibre "*Delinquency and opportunity*" on la teoria se sistematitzava i servia per a l'anàlisi dels diferents tipus de subcultura adolescent (Cloward i Ohlin 1961).

1. L'objectiu de l'article de Cloward a l'*American sociological review* de l'Abril del 1959 era subministrar una explicació de l'aparició de la conducta desviada que sintetitzés les dues grans explicacions anteriors:

*"...This paper represents an attempt to consolidate two major sociological traditions of thought about the problem of deviant behavior. The first, exemplified by the work of Emile Durkheim and Robert K. Merton, may be called the anomie tradition. The second, illustrated principally by the studies of Clifford Shaw, Henry D. Mc Kay, and Erwin Sutherland, may be called the cultural transmission and differential association tradition. Despite some reciprocal borrowing of ideas, these intellectual traditions developed more or less independently. By seeking to consolidate them, a more adequate theory of deviant behavior may be constructed."*  
(Cloward 1959; 164).

La idea central de Cloward fou la següent:

- Afegir a la teoria de l'anomia (tal com la va formular Merton) que relacionava la conducta desviada amb

els processos d'aprenentatge (considerant també tot el tema de la transmissió cultural).

- De manera que, per tal que hi arribi a haver conducta desviada, cal un desequilibri a l'estructura social (per exemple: la impossibilitat d'assolir els objectius amb els mitjans legítims) i cal també tenir l'oportunitat d'aprendre a utilitzar els mitjans il·legítims (per exemple: pertànyer a una subcultura on s'aprèn a delinquir o a desviar-se).

En paraules del propi Cloward (en una cita un xic llarga, però fonamental, traduïda amb una certa llibertat):

*"...Els mitjans il·legítims funcionen com els legítims. Estan disponibles de manera limitada i de manera diferent segons l'ubicació de les persones en l'estructura social.*

*Quan parlem de mitjans —tant si són legítims com si no ho són — queden implicades dues coses:*

- a) Que hi hagi el medi ambient adequat per a l'aprenentatge dels valors i habilitats lligats a l'acompliment d'un rol determinat, i*
- b) Que l'individu tingui oportunitats per a complir aquest rol un cop n'hagi quedat preparat.*

*Pet tant, cal parlar tant d'estructures d'aprenentatge com d'estructures d'oportunitat."*

(Cloward 1959; 168).

Perquè no tothom té accés als mitjans il·legítims: és a dir, no tothom té accés a la conducta desviada (no tothom pot ésser desviat, en una paraula): cal poder aprendre (Sutherland, associació diferencial) i en cal tenir l'oportunitat (Merton, anomia).

En paraules del llenguatge corrent: per tal que apare



gui la conducta desviada cal que al costat dels desequilibris en l'estructura social (oportunitat, anomia) hi hagi processos d'aprenentatge (aprendre, associació diferencial)... i el més normal és que els processos d'aprenentatge de la desviació es duguin a terme on els desequilibris de l'estructura social són més evidents.

2. Després d'aquest primer article, Cloward -ara amb la col.laboració de Lloyd Ohlin- sistematitzà i aplicà a l'estudi de les subcultures la teoria de l'oportunitat diferencial. Així, doncs a "delinquency and opportunity" la subcultura era considerada com el resultat de la impossibilitat d'assolir els objectius -l'èxit- amb els mitjans legítims:

*"...Our hypothesis can be summarized as follows: The disparity between what lower-class youth are led to want and what is actually available to them is the source of a major problem of adjustment. Adolescents who form delinquent subcultures, we suggest, have internalized an emphasis upon conventional goals. Faced with limitations on legitimate avenues of access to these goals, and unable to revise their aspirations downward, they experience intense frustrations; the exploration of nonconformist alternatives may be the result."*

(Cloward i Ohlin 1961; 86).

Aquesta recerca d'alternatives no conformistes acabarà en delinqüència si hi ha l'oportunitat d'accedir a mitjans il·legítims.

Cloward i Ohlin parlen així de tres tipus de subcultura:

1. Subcultura delinqüent: on el medi ambient és clarament delictiu i possibilita l'oportunitat fàcil d'accés als mitjans il·legítims.
2. Subcultura conflictiva: on el medi ambient no és clarament delictiu però està en "desorganització social", no és fàcil l'accés organitzat als mitjans il·legítims i així el resultat és el conflicte (violència entre bandes, etc.).
3. Subcultura evasiva: seria la pròpia dels barris baixos i integrats. En aquest cas, els adolescents es retireuen en un doble fracàs: no arriben a l'objectiu èxit ni amb els mitjans legítims ni amb els mitjans il·legítims.

L'esforç de Cloward i Ohlin és considerable:

- Connecten l'estructura social amb els processos d'aprenentatge.
- Salven l'escull de l'individualisme de l'anomia mertoniana.

Però poden ser criticats perquè:

- Segueixen considerant els objectius i els mitjans com a resultat consensuat i compartit per tothom.
- No qüestionen en absolut l'estructura social (val per a ells la crítica que Taylor, Walton i Young fan a Merton -la de la "fruit machine"-).



## 1.4.5. LA TEORIA DE L'ETIQUETATGE.

### 1.4.5.1. PREVIS.

La quarta i darrera explicació parcial que aquí es considera està centrada en l'anàlisi de la influència que té la reacció social en l'aparició i el desenvolupament de les conductes desviades: És la teoria de l'etiquetatge ("*labelling theory*" o "*labelling approach*").

Per tal d'entendre la importància de la reacció social, cal que la teoria de l'etiquetatge disposi d'un rera fons teòric que permeti d'entendre:

- a) La interacció entre els individus "normals" i els individus "desviats".
- b) La seqüencialitat de la desviació: la conducta desviada ha de ser considerada no només com un acte o conducta puntual sinó com un procés vital (com una carrera).

Donades aquestes dues exigències teòriques és clar que el funcionalisme (i, amb ell, la teoria de l'anomia) es queda curt:

- a) Perquè la teoria de l'anomia:
  - No considera la interacció que hi pot haver a la base de la conducta desviada.
  - Ni considera (encara menys) la interacció entre els individus normals i els individus desviats, tal com assenyala Erickson:

"...la teoria de la anomia puede ayudarnos a a distinguir las diversas maneras con que los individuos responden a las situaciones de tensión, pero no a diferenciar entre infractores de las normas que no desencadenan una reacción social, y los que crean una alarma ganándose la reputación de seres desviados y siendo confiados a la custodia de instituciones especiales, como prisiones y hospitales..." (Erickson a Becker 1966; 10-11).

b) I perquè la teoria de l'anomia:

- no considera la desviació en la seva dimensió seqüencial (als processos, per exemple, d'interacció).
- ni considera, encara menys, com la reacció social pot convertir un acte o conducta desviats en una "carrera" desviada (la desviació secundària -Lemert 1950-).

L'interaccionisme simbòlic, en canvi, permet:

- a) Entendre la interacció i la seqüencialitat com a fets interns de la desviació, i
- b) Desenvolupar la interacció i la seqüencialitat "externes": entendre com els "normals" -externs a la desviació- la poden arribar a produir i reproduir amb la seva reacció.

Tan exacte és l'encaix entre l'interaccionisme simbòlic i la teoria de l'etiquetatge, que Rubington i Weimberger han pogut arribar a dir que:

"...a growing number of sociologists now prefer to call this approach -es refereixen a la teoria de l'etiquetatge- the 'interactionist perspective' "

rather than the 'labelling theory'. The newer name was first used... to connote that the 'labelling' perspective fits into the broader tradition of 'symbolic interactionism'..."

(Rubington i Weimberg 1977; 191)

Feta aquesta primera precisió teòrica, cal dir immediatament que la teoria de l'etiquetatge representa una inversió total en el focus de l'estudi de la desviació:

- De l'estudi de l'individu desviat a l'estudi de la reacció social.
- De l'estudi de la infracció de les normes a l'estudi de la imposició de les normes.
- I, com a conseqüència, de la consideració del desviat com a desviat, a la consideració del desviat com a víctima de la definició que en fa d'ell la reacció social. En aquest sentit és significatiu ressaltar que el títol del llibre considerat normalment com a més representatiu de la teoria de l'etiquetatge fou "Outsiders, studies in the sociology of deviance" (Becker 1971): "outsiders" i no -per exemple- "deviants". Si hom admet la importàcia de la semàntica, pot apreciar el canvi d'èmfasi: L'individu que és considerat desviat en realitat és un "outsider", un "marginal".

Aquesta inversió del focus d'estudi és tan considerable que la teoria de l'etiquetatge de vegades és considerada com un canvi de paradigma (en el sentit que li dona Kuhn -1975-) en l'estudi de la desviació.

Històricament, la teoria de l'etiquetatge començà a la dècada dels seixanta i ha arribat a ésser el punt màxim del desenvolupament de la sociologia de la conducta desviada nordamericana. Cal tenir en compte, no obstant això, l'obra de dos predecessors: Franz Tannembaum (1938) i sobretot Edwin Lemert (1950 i 1967).

Hom pot deturar-se un moment en aquest darrer per la importància de la seva teoria de la desviació primària i la desviació secundària, tal com diu Bergalli:

*"...El aspecto más ampliamente conocido de la obra de Lemert y, sin duda, el de mayor trascendencia en el campo de las teorías de la reacción social, es el de la distinción conceptual entre la desviación primaria y la desviación secundaria..."*  
(Bergalli 1980; 227).

La desviació primària seria el que en podríem dir la "primera" desviació (la primera conducta desviada: el primer furt, per exemple); i la desviació secundària seria el resultat -en la persona del desviat- de la intervenció de la reacció social: el càstig i l'estigmatització li tanquen el retorn a la normalitat i el menen no només objectivament sinó també subjectiva a la desviació. El desenvolupament d'aquest procés, en paraules del propi Lemert seria el següent:

- "...a) desviación primaria:*
- b) puniciones sociales;*
- c) nueva desviación primaria;*
- d) rechazo y puniciones más fuertes.*
- e) ulteriores desviaciones, quizá con hostilidades y resentimientos que se comienzan*

- a dirigir sobre aquellos que pusieron en práctica las puniciones;
- f) crisis alcanzada por el límite (cociente) de tolerancia, expresada mediante acciones formales de la sociedad estigmatizando al desviado;
- g) fortalecimiento de la conducta desviada como una reacción frente a la estigmatización y a las puniciones;
- h) aceptación final del estado social desviado y de los esfuerzos de adaptación sobre la base de la asociación de roles..."

(Lemert, en Bergalli 1980; 227).

Cal dir que la formació original de Lemert era psiquiàtrica, així s'explica millor la seva anàlisi de la desviació secundària per la pretensió d'estudiar: "...qué sucede bajo la piel de la persona desviada... cómo los actos desviados se vinculan simbólicamente con las personas y las consecuencias efectivas de tal vinculación (repercuten) en desviaciones posteriores de las mismas personas..." (Lemert a Olmo 73; 97).

A partir del concepte de la desviació secundària, Lemert va arribar molt lluny en la seva anàlisi de la reacció social, fins arribar a dir que: "...en efecto, las 'causas' originales de la desviación desaparecen y ceden el lugar a la importancia central de las reacciones de desaprobación, degradación y aislamiento(...) Así concebido, el control social llega a ser una 'causa' antes que un efecto de la magnitud y de las formas variables de desviación." (Lemert a Olmo 73; 98 i 99).

Feta aquesta introducció teòrica i històrica, cal parlar del contingut de la teoria de l'etiquetatge. A tal

efecte, un ordre lògic podria ésser el següent:

1. En primer lloc veure -repassar- la definició que proposa de la desviació social.
2. En segon lloc, veure qui imposa l'etiqueta (qui desvia).
3. En tercer lloc, veure com opera l'etiqueta.
4. I, finalment, veure a qui és imposada l'etiqueta.

#### 1.4.5.2. LA DEFINICIÓ DE DESVIACIÓ.

La definició que la teoria de l'etiquetatge proposa de la desviació en responsabilitza a la societat d'una forma clara (tal com s'ha vist en la definició que abans s'ha citat i que pot ésser repetida a continuació):

*"...El hecho fundamental de la desviación es que es creada por la sociedad... los grupos sociales crean la desviación al hacer las reglas cuya infracción constituye la desviación y al aplicar dichas reglas a ciertas personas en particular y calificarlas de marginales (outsiders). Desde este punto de vista, la desviación no es una cualidad del acto cometido por la persona, sino la consecuencia de la aplicación que los otros hacen de las reglas y las sanciones para un ofensor. El desviado es una persona a quien se ha podido aplicar con éxito dicha calificación; la conducta desviada es la conducta así llamada por la gente..." (Becker 1971; 19).*

Perquè, ni tot marginal (outsider) és infractor, ni tot infractor és marginal (outsider), només aquells que són cataòcats o definits com a tals. Per tant, el fet de que un individu sigui considerat desviat dependrà del temps i de l'espai, de qui és aquest individu (estereotip) i de



qui s'ha cì sentit ofès per aquest indívidu (qui l'etiqueta rà).

La importància de la societat en la definició de la desviació queda més palesa encara amb aquesta segona i dar rera definició que segueix a continuació:

*"...Desde un punto de vista sociológico, la desviación puede definirse como una actividad que, según la opinión general, requiere la atención de agentes de control social; es decir una conducta que exige que se haga algo. La desviación no es algo inherente a algunas formas de comportamiento, sino algo atribuido a las mismas por el público..."*  
(Erickson a Becker 1966; 11).

Des d'aquesta perspectiva, per tant, quan s'elabora una tipologia de la desviació social, en lloc de considerar els modes individuals d'adaptació a les tensions generades pel desajustament entre objectius i mitjans, es privilegia rà -a part de si la conducta és transgressora o obedient- L'actitud de la societat -si la conducta és percebuda com a desviada o no és percebuda com a desviada per la societat- (això es veurà posteriorment a la tipologia de Becker).

Cal completar la definició amb dos elements més:

- El model de desviació.
- La funcionalitat de la desviació.

#### EL MODEL DE DESVIACIÓ.

El model de desviació que se segueix de la teoria de l'etiquetatge (tal com abans s'ha insinuat) és seqüencial, tant per la no simultaneïtat amb què operen els diversos factors que intervenen en el procés de desviació com pels

resultats en l'individu desviat: la carrera desviada.

Si hom s'atén a la carrera desviada, Pot veure'n dues passes fonamentals:

- La primera pot ésser (i en la majoria dels casos ho és realment) la comissió d'un acte desviat —un acte que viola alguna norma—. Aquest primer pas pot haver estat intencional o no intencional (i en el seu origen pot trobar-se perfectament una explicació en termes anòmics).
- La segona és el mantenir un patró de conducta desviada durant un període de temps llarg.

Obviament, un dels mecanismes per a fer aquest segon pas és el desenvolupament de motivacions i interessos desviats que es van aprenent en interacció amb altres individus també desviats (i àdhuc més experimentats) (i aquí hom pot trobar perfectament una explicació en termes de transmissió cultural).

Però és també evident que un altre mecanisme per a fer aquest segon pas és l'haver estat etiquetat com a desviat, tal com diu Becker:

*"...es muy probable que uno de los momentos más cruciales en el desarrollo de un patrón estable de conducta desviada sea la experiencia de ser descubierto y calificado públicamente como desviado. El que una persona llegue o no a este punto, no depende tanto de lo que hace ella, sino de lo que hacen los demás, de que impongan o no la regla que ha sido violada... El ser descubierto y calificado de desviado tiene importantes consecuencias para la participación social posterior y la imagen de sí*

*mismo de la persona afectada: la consecuencia más importante es un cambio drástico en la identidad pública del individuo. El haber cometido un acto prohibido y el haber sido públicamente descubierto, le otorgan un nuevo status..." (Becker 1971; 38-39).*

Les conseqüències "seqüencials" poden ésser:

- El bloqueig de les possibilitats de participació en els grups "normals".
- La desviació secundària (Lement): a base de ser tractat com a desviat, hom pot acabar creient-s'ho.

Aquestes conseqüències:

- No són mecàniques ni inapelables: "...el descubrimiento puede no llevar a una desviación en aumento, si la situación en la que el individuo es descubierto por primera vez ocurre en un momento que todavía puede elegir entre líneas de asociación alternativas. Enfrentado, por primera vez, con las posibles consecuencias definitivas y drásticas de lo que está haciendo, puede decir que no quiere tomar el camino desviado y volver atrás. Si hace la elección correcta, será nuevamente recibido por la comunidad convencional..." (Becker 1971; 43).
- Però són òbviament altes, tant pel refús de la comunitat convencional com pel previsible ingrés en una nova comunitat: el grup desviat; "...Si su decisión es errónea (la de l'individu desviat), será rechazado(...) (i d'altra banda) el individuo que entra en un grupo desviado organizado e institucionalizado tiene más posibilidades que nunca de continuar con sus costumbres. Ha aprendido, por un lado, cómo evitar problemas y, por el otro, una racionalización que le permita continuar..." (Becker 1971; 43-45).

## LA FUNCIONALITAT DE LA DESVIACIÓ:

Des de la perspectiva de la teoria de l'etiquetatge es pot trobar una doble dimensió a la desviació:

- D'una banda la desviació és util per a mantenir els límits de la societat; això es troba ben explicitat per Erickson:

*"...El único sistema instrumentado con el que podemos señalar los límites de un sistema social es la conducta de sus participantes. Y las manifestaciones desviadas o anormales de la misma a menudo de revelarían más útiles que las normales, puesto que representan la variedad periférica de los comportamientos que se dan en el seno de la comunidad..."*  
(Erickson a Becker 1966; 14).

- D'altra banda, la desviació pot ésser útil perquè pot ajudar a cohesionar la societat; tal com també indica Erickson:

*"...El desviado... en su calidad de transgresor de las normas, representa a las fuerzas agazapadas fuera de las fronteras del grupo; así, informa a sus miembros de cómo es el mal y de la apariencia que puede asumir el diablo. Y con ello señala las diferencias existentes entre el interior y el exterior del grupo. Pudiera ser muy bien que sin este 'drama' representado en los 'arrabales' del espacio social, la comunidad carecería de sentido interior de identidad y de cohesión..."* (Erickson a Becker 1966; 15-16).

#### 1.4.5.3. QUI DESVIA (QUI ETIQUETA).

Si la desviació és transgressió de les normes i reacció social davant d'aquesta transgressió, se suposa que el primer en reaccionar serà qui hagi imposat les normes; atès que les normes les imposa el que té poder per fer-ho, hom pot legítimament esperar que l'inici de la reacció social sigui qüestió de poder:

D'aquesta manera, la reacció social davant de la desviació comença per la reacció dels que tenen el poder en veure transgredides les normes que ells han creat -i que els altres membres de la societat han acceptat-.

Reflexió aquesta que s'aproxima a la política per primera vegada en la sociologia de la conducta desviada: si això és cert, hom pot continuar dient que el poder (els individus o grups que tenen el poder) és qui, en fer les normes, marca els límits d'aquestes per tal que siguin il·luminats pels desviats utilitzant-los així per a cohesionar els altres membres de la societat al voltant del seu poder.

Ara bé; no s'ha anat mai més enllà d'aquest reconeixement abstracte de la importància que té el poder.

#### 1.4.5.4. COM OPERA L'ETIQUETA.

L'anàlisi de l'operativitat de l'etiqueta és doble: d'una banda s'analitza el procés que segueix l'etiquetatge i d'altra banda els efectes que produeix.



a) El Procés.

El procés d'etiquetatge és un ritus social que es dóna fonamentalment en dos temps:

- En un primer moment es dóna al càrrec (a partir d'haver estat detectat un desviat o presumpte desviat) i al llarg de tota una cerimònia de transició de la normalitat a la desviació: primer es confronta el sospitós de desviació amb la comunitat o els seus agents de control (per exemple amb els tribunals, els psiquiatres, etc.)

Després la comunitat o els seus agents emeten un veredicte sobre la naturalesa de la desviació (per exemple, la sentència del tribunal o el diagnòstic del psiquiatra).

I finalment la comunitat o els seus agents col·loquen l'individu -ja amb el seu nou paper de desviat- en un lloc específic de la societat (seguint amb els exemples: la presó o el manicomi).

- I aleshores comença el segon moment: el lloc específic al qual van a parar els desviats és un conjunt d'institucions, i:

*"...dichas instituciones agrupan a los marginados separándolos rigurosamente del resto de la sociedad y dándoles ocasión de enseñarse mutuamente las prácticas y las actitudes de las actividades desviadas, e incitándoles con frecuencia a emplear estos conocimientos, al reforzar su sensación de apartamiento del resto de la sociedad..."*

(Erickson a Becker 1966; 16).



b) Els Efectes.

Els efectes de l'etiqueta poden ésser resumits en dos: un fa referència a l'individu desviat i l'altre fa referència a la comunitat.

- a) Els efectes en l'individu: l'etiqueta identifica i separa (materialment i simbòlica), indica no només que l'individu etiquetat ha comès un acte desviat sinó que "acostuma" a cometre'ls. El resultat pot ser perfectament el que Lemert anomenà la "desviació secundària": l'autoexpectativa negativa.
- b) Els efectes en la comunitat: la mateixa indicació de que l'individu desviat no ha comès un acte desviat sinó que acostuma a cometre actes desviats i el fet de que l'etiqueta presenta a l'individu desviat només en la seva dimensió de desviat fan que la comunitat esperi que el desviat es desvii. El resultat, òbviament, és l'expectativa social negativa.

Lola Aniyar de Castro (1977) ha construït un esquema seqüencial dels efectes de l'etiquetatge que segueix relativament l'esquema de Lemert per a explicar la desviació secundària, i que incorpora un element social d'enorme importància: les agrupacions desviades -per exemple les subcultures desviades- com a potenciadores de desviacions multiplicant llurs variacions i efectes. Aquest és l'esquema:

1. Conducta desviada (desviació primària).
2. Reacció social: etiquetatge.
3. Noves expectatives socials i autopercepció desviada.
4. Connexió amb grups desviats (subcultura desviada).
5. Nova i/o més gran desviació (desviació secundària).
6. Reacció social superior en contundència de l'etiquetatge i de les intervencions de les institucions de control social.
7. I així successivament.

#### 1.4.5.5. A QUI ES IMPOSADA L'ETIQUETA.

Aquesta darrera qüestió, de gran transcendència sociopolítica, ha estat poc tractada per la teoria de l'etiquetatge: el desviat és un individu pres sense cap referència a la seva ubicació en el sistema social:

*"...Debemos concebir a la desviación y a los extraños o marginales que personifica esta concepción abstracta, como una consecuencia de un proceso de interacción entre personas, algunas de las cuales, en servicio de sus propios intereses, crean e imponen reglas que afectan a otros que, en servicio de sus propios intereses, han cometido actos que se califican como desviados." (Becker 1971; 151).*

Per acabar aquest repàs, que s'ha volgut ràpid i sistemàtic, de la teoria de l'etiquetatge, cal fer esment de l'obra d'Erwin Goffman, més fenomenològica que teòrica i, potser, fins i tot més antropològica que sociològica, però d'una originalitat i una utilitat fora de dubte. La obra

de Goffman comença amb una anàlisi de la representació que tothom està obligat a fer en la vida quotidiana (tema clarament connectat amb les preocupacions analítiques de l'interaccionisme simbòlic); representació que analitza posteriorment a "Estigma, la identidad deteriorada" (1963), estudiant en concret els diversos individus estigmatitzats i llurs relacions amb l'exterior i amb ells mateixos (tema aquest clarament connectat amb la teoria de l'etiquetatge); finalment, a "Internados" (1970) analitza què i com afecta la institució —fonamentalment el manicomí— en la vida i la representació dels interns. L'obra de Goffman, situada teòricament fora de l'etiquetatge, ha estat força influent per la coincidència de molts dels seus plantejaments i l'originalitat de les seves anàlisis, malgrat les seves limitacions teòriques i àdhuc les seves falles metodològiques.

Goffmann serà estudiat més en detall en parlar expressament de la reacció social.

La teoria de l'etiquetatge és, de moment, el punt màxim de desenvolupament a què ha arribat la sociologia de la conducta desviada nordamericana, i com a tal té totes les seves virtuts i tots els seus defectes: una sensata percepció de la realitat i, en canvi, una anàlisi excessivament preocupada per l'individu i les seves vicissituds.

A part d'això, la teoria de l'etiquetatge tingué la gran virtut d'obrir un nou paradigma en l'estudi de la desviació: l'enfocament sobre la societat (i amb això la promesa teòrica d'unes enormes possibilitats per a la socio-

logia: res hi ha més específicament sociològic que la societat...).

Però, de moment, la promesa té dificultats per tal d'esdevenir realitat:

- a) Perquè no s'ha arribat a desenvolupar a fons el tema del poder (sobretot pel que fa referència a l'anàlisi de "qui desvia" i "a qui és imposada l'etiqueta"). Tal com diuen Taylor, Walton i Young: "*The recognition of structure, but the absence of structural analysis.*" (1973; 168).
- b) I perquè segueix essent una teoria centrada en l'individu; cal recordar la crítica de Faugeron i el seu equip:

*"...s'intéresse à la réaction sociale, non comme problématique, mais comme variable explicative du passage à l'acte."* (Faugeron i d'altres 1975; 19).

Cal retenir, d'altra banda, la crítica de Taylor, Walton i Young (1973; 139-171).

- a) Hi ha una certa despreocupació pel significat (en el sentit weberian) que poden tenir els actes desviats; perquè si la desviació no és una qualitat de l'acte comès, no hi ha cap acte que tingui significat desviat.
- b) Correlativament hi ha el risc d'absolutitzar la força de l'etiquetatge i convertir-lo en l'única arrel etiològica de la desviació.
- c) Cal relativitzar el caràcter seqüencial de la desviació:

-Ni les carreres desviades són degudes només a l'impacte de l'etiqueta

- Ni la carrera desviada és inevitable.

d) I, finalment, cal també assenyalar que el caràcter excessivament psicològic de la desvació secundària dificulta la consideració d'altres factors socio-polítics en la persistència de la desviació.

Tal com diu Akers:

*"...The label does not created the behavior in the first place. People can and do commit deviant acts because of the particular contingencies and circumstances in their lives, quite apart from or in combination with the labels others apply to them."*

Akers a Taylor, Walton i Young 1973; 171).

Hom podria dir, per acabar, que l'etiquetatge és una teoria que segueix explicant el pas a l'acte, però que, paradoxalment, ho fa sense que la significació de l'acte compti per a res.

#### 1.4.6. CONCLUSIONS.

Fins aquí s'han repassat les quatre explicacions parcials de la gènesi de la conducta desviada que ha fornit la sociologia nordamericana. Es deixa de banda el conjunt de "pre-explicacions" que poden arrodonir i matissar el tema perquè ja han estat explicades en parlar de la desorganització social.

L'esforç de sistematitzar aquestes quatre explicacions parcials per tal d'oferir una visió global de la sociologia de la conducta desviada ha obligat a :

1. Resumir i potser de vegades simplificar.
2. Deixar només insinuades les orientacions teòriques que hi ha al darrera: sobretot el funcionalisme i l'interaccionisme simbòlic.
3. Deixar fora de repàs aportacions també importants, tant individuals (aquest seria el cas, per exemple, de l'obra de David Matza, del qual només ha estat assenyalada la seva aportació al tema de les subcultures), com d'orientacions teòriques que han pogut incidir en l'estudi de la desviació (així, per exemple, el cas de l'etnometodologia).

Malgrat aquestes tres limitacions que s'acaben d'esmentar, l'explicació és, en tot cas, suficient per a donar una visió clara de l'aportació teòrica de la sociologia de la conducta desviada nordamericana.

Si hom vol fer un comentari final a aquest repàs de les teories que expliquen la gènesi de la conducta desviada, cal reprendre la idea del text citat al començament de J.M.Maravall: aquestes quatre explicacions parcials preses d'una en una són necessàries però no suficients (són certes però incompletes), ara bé, preses conjuntament i complementadament poden ésser una explicació necessària i suficient de l'aparició de la conducta desviada.

Així, doncs, una explicació completa de la gènesi de



la conducta desviada podria ésser la que englobés la consideració de:

1. Unes condicions patològiques en l'estructura social (per exemple, un acusat desequilibri entre els objectius i els mitjans) explicables per la teoria de l'anomia, més
2. Els processos vitals de transmissió cultural desviada (per exemple, l'aprenentatge de la desviació) explicables per la teoria de l'associació diferencial, més
3. La possibilitat d'accés als mitjans il·legítims (per exemple, la major facilitat d'aprendre la desviació que no pas la normalitat, existent a determinades zones de la societat) explicable per la teoria de l'oportunitat diferencial, més
4. La intervenció de la reacció social (per exemple, etiquetant i controlant els desviats) explicable per la teoria de l'etiquetatge.

La suma d'aquestes quatre explicacions arrodonida i matissada per tot el conjunt del que s'ha anomenat "pre-explicacions" permet d'entendre l'aparició de la conducta desviada:

- a) Sociològicament.
- b) Amb les virtuts i els defectes de l'enfocament nordamericà.

## 1.5. LES DESCRIPCIONS DE LA DESVIACIÓ SOCIAL.

### 1.5.1. PREVI.

Classificar les diverses conductes que poden ésser considerades com a desviades ha estat una constant preocupació dels sociòlegs nordamericans.

En aquest esforç de classificació, s'han construït tot un seguit de tipologies, que seran exposades a continuació.

Primerament, les tipologies construïdes a partir de les dues definicions sociològiques de la desviació social que formen tipus teòrics de desviació (tipus ideals, en sentit Weberià).

En segon lloc, els llistats empírics dels diversos tipus de desviació, als quals hom pot trobar els temes concrets d'estudi de la sociologia de la conducta desviada.

En el primer cas hom pot trobar, per una banda, la tipologia -avui ja famosa- de Robert Merton i les elaboracions posteriors fetes sobre ella per Talcott Parsons i Robert Dubin, i per altra banda la de Howard Becker (les primeres connectades amb el corrent funcionalista i la segona amb l'interaccionisme simbòlic).

En el segon cas hom pot trobar llistes organitzades en una tipologia i que poden ésser connectades amb les anteriors -per exemple la de Simon Dinitz, Russell Dynes i Alfred Clarke-, i pot trobar meres acumulacions llistades de casos a estudiar empíricament.

## 1.5.2. LES TIPOLOGIES CONNECTADES AMB UNA DEFINICIÓ.

### 1.5.2.1. CONNECTADES AMB EL FUNCIONALISME.

De les tres tipologies que segueixen a continuació:

- La de Robert Merton és l'original, la nuclear i la de referència.
- La de Talcott Parsons està feta a partir de la de Merton, tot incorporant-la a la teoria parsoniana de l'acció en el si d'un sistema social.
- La de Robert Dubin fou només una pretensió de completar l'original de Robert Merton.

### LA TIPOLOGIA DE ROBERT MERTON.

La tipologia elaborada per Robert Merton era conseqüència necessària i immediata de la seva proposta teòrica: la anomia. Des d'aquesta perspectiva, la desviació és considerada com el conjunt de les adaptacions individuals a una situació anòmica, adaptacions que:

- o bé violen les "normes " del sistema social: és a dir, refusen els mitjans legítims.

- o bé violen les "expectatives" del sistema social: és a dir, refusen els objectius que han d'assolir.

La tipologia de Merton del que és desviat juga amb aquesta possible doble violació i va ésser formulada de la següent manera:

TIPOS DE ADAPTACIÓN	OBJETIVOS	MEDIOS
I. CONFORMIDAD.	+	+
II. INNOVACIÓN.	+	-
III. RITUALISMO.	-	+
IV. RETRAIMIENTO.	-	-
V. REBELIÓN.	+ -	+ -

(Merton 1964; 149).

El significat dels signes és:

+ ACCEPTACIÓ.

- REFÚS.

+ - REFÚS DELS VALORS EXISTENTS I SUBSTITUCIÓ PER VALORS NOUS.

D'aquests cinc tipus d'adaptació individual, el primer (la conformitat) és el més comú i el més ampliament difós en les societats estables. Per tant, l'interés de R. Merton es va centrar en l'anàlisi dels altres quatre, que serien els tipus d'adaptació que donen lloc a conductes desviades.

Aquestes serien, en una visió ràpida, les quatre conductes desviades segons la tipologia mertoniana:

## 1. La innovació:

*"...esta reacción tiene lugar cuando el individuo ha asimilado la importancia cultural del objetivo sin interiorizar del mismo modo las normas institucionales que gobiernan el modo de obtenerlo. (...) Una gran importancia cultural concedida al objetivo éxito invita a este tipo de adaptación a través de la utilización de los medios institucionales proscritos pero eficaces en el momento de obtener, como mínimo, el simulacro del éxito: la riqueza y el poder..." (Merton 1964; 150-151).*

Un cas exemplar d'aquest tipus d'adaptació és la delinqüència utilitària (robar per un objectiu: diners, èxit, etc.)

## 2. El ritualisme:

*"...el modo ritualista de adaptación es fácilmente reconocible. Implica el abandono o reducción de los objetivos culturales (el gran éxito económico, rápida movilidad social en la medida en que puedan satisfacerse las aspiraciones). Ahora bien, a pesar de rehusar la obligación cultural de alcanzar el objetivo de ir hacia delante en el mundo, a pesar de reducir sus horizontes, se sigue respetando de forma casi compulsiva las normas institucionales..." (Merton 1964; 159).*

Els exemples els posa el mateix Merton en parlar dels treballadors acovardits, dels buròcrates zelosament conformistes a les finestretes de pagament o de cobrament, etc.

### 3. El retraïment:

"...Así como la primera adaptación (la conformidad) sigue siendo la más frecuente, la cuarta adaptación (el retraimiento, el rechazo de los objetivos y de los medios) es, quizá, la menos común. Los individuos que se adaptan (o se maladaptan) de este modo, hablando de forma estricta, están en la sociedad pero no le pertenecen. Para la sociología son éstos los auténticos extraños... La adaptación retraída consiste en el abandono esencial tanto de los objetivos culturales como de las prácticas institucionalizadas dirigidas hacia estos objetivos..." (Merton 1964; 162 i 195).

Els exemples d'aquest tipus d'adaptació els proposava Merton també: "Perteneixen a esta categoría algunas de las actividades de adaptación de los psicóticos, los errabundos, los vagabundos, los borrachos crónicos, los drogadictos," (Merton 1964; 159).

### 4. La rebel·lió:

"...Esta adaptación conduce a los individuos que están al margen de la estructura social ambiental a pensar e intentar de llevar a la práctica una estructura social nueva; es decir, muy modificada. Supone ladear los objetivos y medios existentes, que son considerados puramente arbitrarios. Y lo arbitrario precisamente es aquello que no puede exigir fidelidad, ni posee legitimidad, porque lo mismo podría ser de otro modo. En nuestra sociedad es obvio que los movimientos de rebelión organizados luchan por introducir una estructura social en la que las normas culturales de éxito serían radicalmente modificadas y se adoptarían provisiones para conseguir una mayor correspondencia entre el mérito, el esfuerzo y la recompensa." (Merton 1964; 164).



La tipologia de Robert Merton va tenir l'enorme valor de ser la primera catalogació sistemàtica i teòricament recolzada de la desviació social. Les limitacions que tenia van ésser assenyalades per sociòlegs posteriors (Cohen, Dubin, Clinard, entre d'altres) i el propi Merton en elaboracions posteriors va anar incorporant algunes d'aquestes crítiques. Aquestes limitacions afecten el marc teòric de la tipologia (l'anomia) i afecten la mateixa tipologia.

- Limitacions teòriques: La teoria de l'anomia imposa com un fet donat i inqüestionable que els objectius són compartits per tots els membres de la societat i que els mitjans són resultat del consens (ambdues suposicions òbviament discutibles). D'altra banda Merton entén els tipus d'adaptació com a merament individuals i aïllats de qualsevol procés.

Aquestes limitacions afecten la tipologia en tant que afecten el seu marc teòric: la teoria de l'anomia.

- Limitacions pròpies de la tipologia: Centrant l'anàlisi de les limitacions estrictament a la tipologia, les crítiques potser més importants serien:

- a) En l'adaptació innovadora: la tipologia no recull totes les formes de delinqüència (només les utilitàries: delinquir per aconseguir quelcom) deixant fora —com indica Cohen (1955;36)— la delinqüència subcultural.

En un text posterior, Merton va voler arreglar això i encara ho espatllà més: "...Una vez que se ha recono-

cido que la conducta considerada por lo general como criminal o delincuente es, desde el punto de vista sociológico, completamente variada y dispar, se hace evidente que la teoría en cuestión (la de l'anomia) no supone que explique todas l las formas dichas de conducta divergente... (Per tant) la teoria de la anomia está dirigida a explicar algunas, no todas, las formas de la conducta desviada habitualmente considerada criminal o delictiva." (Merton 1964; 185). He dit que encara ho va espatllar més perquè això donà peu a l'observació de Marshall Clinard: "...con excepción a su indicación especial de que una teoría de la anomia no explica de manera suficiente el carácter no utilitario de conductas que ocurren en grupos delincuentes, no se ve con claridad en sus enunciados qué conducta cae bajo su explicación y qué otra no es alcanzada por ella." (Clinard 1967; 31).

- b) En l'adaptació ritualista: el propi Merton reconeixia que: "tiene algo de argucia terminológica el preguntar si esto representa de verdad una conducta desviada." (Merton 1964; 159), perquè aquest tipus d'adaptació:
- a) Té realment poc a veure amb la desviació —excepte en casos de neurosi compulsiva— (vid. Clinard 1967; 28).
  - b) Hom pot intuir que és un tipus d'adaptació molt més freqüent del que Merton deixava entendre.
- c) En l'adaptació retreta (que seria la més propera a l'objectiu d'aquesta tesi, per ser la que fa referència als marginats) hi ha una limitació —reco-

neguda pel propi Merton en dir que: "*pasó inadvertida como objeto de estudios para los sociólogos.*" (Merton 1964; 196) i que consisteix precisament en això: en no haver-hi donat la suficient atenció teòrica i no haver bastit a partir d'ella una explicació de la marginació social.

No va ésser mai tema per al funcionalisme el dela marginació social...

d) I finalment, pel que fa referència al tipus d'adaptació rebel, el propi Merton en un text posterior reconegué les diferències entre la rebel·lió i els altres tipus d'adaptació: "*...two major varieties of deviant behavior can be usefully distinguished on the basis of their structure and their consequences for social systems. The first can be called nonconforming behavior; the second aberrant behavior.*" (Merton 1961; 725). I resumia en cinc les característiques diferencials de la prima:

1. El no conformista fa pública la seva disconformitat.
2. El no conformista qüestiona la legitimitat de les normes.
3. El no conformista vol canviar les normes que ell nega a la pràctica.
4. El no conformista és socialment reconegut (àdhuc pels conformistes) com a desinteressat.
5. El no conformista apel·la valors transcendentals.

Han estat ràpidament assenyalats el valor i les limitacions de la tipologia mertoniana. Cal insistir en dos punts:

1. Era una tipologia connectada totalment amb la proposta d'una teoria d'abast intermedi per a explicar la desviació social: L'anomia (amb el lògic condicionant que aquest fet imposa a l'hora de fer un catàleg).
2. Era la primera vegada (any 1938) que la sociologia en trava en la descripció de la desviació social. Per això al costat de les limitacions cal reconèixer l'esforç per sistematitzar i teoritzar que tingué Robert Merton.

#### LA TIPOLOGIA DE TALCOTT PARSONS.

Talcott Parsons elaborà una tipologia de la desviació social (que anomenà "les direccions de l'orientació desviada") en el capítol setè de "El sistema social" (Parsons 1976). Aquesta tipologia estava lligada, d'una banda, a la teoria de l'acció que Parsons proposava i, d'altra banda, a l'esquema de Merton.

Per a Parsons (i en síntesi) la desviació pot ésser fruit de perturbacions en la interacció entre l'*ego* i l'*alter*: aquestes perturbacions afecten l'*ego* en dues direccions:

- a) En relació a l'*alter* com objecte catèctic.
- b) En relació a la pauta normativa a la qual s'adequa el procés d'interacció.

Davant d'una perturbació d'aquestes l'ego resta ambivalent entre seguir-se conformant a l'alter i a la pauta o abandonar (Parsons diu alienar) l'alter i la pauta; i aquesta ambivalència pot ésser acitva o passiva.

A partir d'aquí Parsons proposa, en primer lloc, una tipologia a partir només de dues variables:

- La conformitat o l'alienació de l' ego davant de la perturbació.
- L'activitat o la passivitat de l'ego.

Donant lloc al quadre següent:

	ACTIVIDAD	PASIVIDAD
PREDOMINIO CONFORMATIVO	ORIENTACIÓN HACIA LA REALIZACIÓN COMPULSIVA	AQUIESCENCIA COMPULSIVA EN LAS EXPECTATIVAS DE LOS STATUS
PREDOMINIO ALIENATIVO	REBELDÍA	ABANDONO

(Parsons 1976; 244).

El propi Parsons la relaciona amb la tipologia de Merton de la següent manera:

*"...Esta clasificación es interesante no sólo en razón de que deriva directamente del análisis del paradigma de la interacción, sino también porque enuncia nuevamente en esencia, desde el punto de vista motivacional, la clasificación establecida hace algunos años por Merton en su conocido trabajo 'Social structure and anomie'. Lo que Merton denomina conformidad es evidentemente lo mismo que*

*aquí entendemos por la condición equilibrada del sistema interactivo sin motivación alienativa no conflicto por uno u otro lado. La innovación y ritualismo de Merton son nuestros dos tipos coactivamente conformativos, en tanto que la rebelión y el retraimiento són a todas luces los dos tipos alienativos. Puesto que el paradigma de Merton se formuló en función de las relaciones con unas metas y unos medios institucionalizados, resulta interesante descubrir que el elemento activo hace primordialmente hincapié en las metas, en tanto que el elemento pasivo subraya los medios."*

(Parsons 1976; 244-245).

Parsons assenyala finalment que la tipologia de Merton fa referència a un sistema social més basat en els objectius que no pas en els mitjans (per estar més orientat cap a l'adquisició que cap a l'adscripció) i que, per tant, la versió que aquí presentem és la més general, de la qual la classificació de Merton n'és un cas especial molt important (Parsons 1976; 245).

A continuació, i en segon lloc, Parsons proposa una nova tipologia, afegint-ne una tercera variable, és a dir:

- A més de considerar la conformitat o l'alienació de l' ego davant de la perturbació i l'activitat o la passivitat,
- Considera l'orientació de l' ego:
  - . en relació a l'alter (Parsons en dirà enfocament sobre objectes socials).
  - . en relació a la pauta (Parsons en dirà enfocament sobre normes).



Resultant així un quadre tipològic on hi ha vuit possibles variacions:

		ACTIVIDAD		PASIVIDAD	
		ORIENTACIÓN HACIA LA REALIZACIÓN COMPULSIVA		AQUIESCENCIA COMPULSIVA	
PREDOMINIO CONFORMATIVO		ENFOQUE SOBRE OBJETOS SOCIALES,	ENFOQUE SOBRE NORMAS,	ENFOQUE SOBRE OBJETOS SOCIALES,	ENFOQUE SOBRE NORMAS,
		PREDOMINIO,	EJECUCIÓN COMPULSIVA,	SOMETIMIENTO,	OBSERVANCIA PERFECCIONISTA ("RITUALISMO" DE MERTON)
PREDOMINIO ALIENATIVO		REBELDÍA,		ABANDONO,	
		AGRESIVIDAD HACIA OBJETOS SOCIALES	INCORREGIBILIDAD,	INDEPENDENCIA COMPULSIVA,	EVASIÓN,

(Parsons 1976; 246).

L'explicació dels vuit tipus de desviació seria la següent:

PREDOMINI i SUBMISSIÓ són el resultat actiu i passiu, respectivament, de conformarse a l'*alter* (a l'objecte social):

*"... Si (el ego) se encuentra activamente orientado, puede tratar de colocar al alter en una posición tal que le sea imposible hacer otra cosa que satisfacer las expectativas del ego, o sea que puede tratar de dominarlo. Si, en cambio, se encuentra inclinado pasivamente, puede intentar proteger su interés en la relación allanándose a todos los de-*

seos del alter(...) és decir, que puede someterse al alter." (Parsons 1976; 246).

L'AGRESSIVITAT i la INDEPENDENCIA COMPULSIVA són, respectivament, el resultat actiu i el passiu d'alienar-se de l' alter (de l'objecte social).

"...De ahí que en el caso activo tenderá a actuar agresivamente hacia el alter, buscará camorra importándole relativamente poco el riesgo de alienarse al alter, tratará de poner las cartas boca arriba. Si, por el contrario, se encuentra inclinado pasivamente, se inclinará no agresivamente a poner las cartas boca arriba sino a evitar el exponerse a expectativas desagradables por parte del alter, o sea, a ser compulsivamente independiente y en el caso más extremo a romper por completo toda relación con aquel, retirándose de ella." (Parsons 1976; 246).

L'EXECUCIÓ COMPULSIVA i l'OBSERVANCIA PERFECCIONISTA són, el resultat actiu i passiu, respectivament, de conformar-se a la pauta (a les normes). La primera és "una necesidad compulsiva de hacer cumplir la norma al alter" i la segona "una necesidad compulsiva en pro de una observancia perfeccionista por parte del propio ego." (Parsons 1976; 247).

"...Finalmente, allí donde predomina el componente alienativo (respecte a la pauta) el tipo activo es el incorregible, el que se burla de las normas y de las leyes hechas 'en su propio interés' aquel cuya actitud es de 'hacer lo que le dé la gana'. El tipo pasivo, por el contrario, tiende a evadir la conformidad con la pauta normativa, haciendo lo que puede para evitar situaciones en que se realicen las expectativas o en que se apliquen sanciones." (Parsons 1976; 247).

La tipologia de Parsons (que participa de l'abstracció amb què està construïda tota la seva teoria de l'acció) resulta un esforç teòric notable -i impecable- que només presenta un defecte (el mateix que presenta tota la teoria de Parsons): la seva escassa operativitat.

#### LA TIPOLOGIA DE ROBERT DUBIN.

Per acabar el repàs de les tipologies connectades amb el funcionalisme cal citar (molt breument, però; atesa la seva escassa importància) la proposada per Robert Dubin en un article intitolat "*Deviant behavior and social structure: continuities in social theory*" (Dubin 1959; 147-164).

L'únic que volia Dubin era completar la tipologia de Merton: "*Merton originally proposed four deviant modes of adaptation in social action; extension of his analysis reveals a total of fourteen types of deviant behavior.*" (Dubin 1959; 147).

L'ampliació de la tipologia mertoniana feta per Dubin està construïda en tres temps:

En el primer, modifica el tipus innovador: en lloc de considerar-lo com el tipus que accepta els objectius (+) i refusa els mitjans (-), el considera com el tipus que sí que accepta els objectius (segueix essent +) però refusa i substitueix els vells mitjans per mitjans nous (+-).

En el segon temps, desdobra la innovació i el ritualisme considerant la diferència que hi ha entre la conducta i els valors. El resultat és una primera ampliació de

la tipologia de Merton que es pot veure en el quadre que segueix:

MODE OF ADAPTATION	CULTURAL GOALS	INSTITUTIONAL MEANS
BEHAVIORAL INNOVATION (MERTON) VALUE INNOVATION (NEW)	+ + -	+ - +
BEHAVIORAL RITUALISM (MERTON) VALUE RITUALISM (NEW)	- +	+ -
RETREATISM	-	-
REBELLION	+ -	+ -

+:acceptació. -:refús. + -: refús i substitució.  
(Dubin 1959; 148).

Finalment, en el darrer pas sots-divideix els mitjans en "normes institucionals" i "mitjans institucionals", i justifica aquesta sots-divisió amb la següent definició: *"We can define institutional norms as the boundaries between prescribed behaviors and proscribed behaviors in a particular institutional setting(...) Institutional means, in contrast, are the specific behaviors, prescribed or potential, that lie within the limits established by institutional norms. Institutional means are actual behaviors of people, the things they do in carrying out functions in the institutional setting in which they are acting."* (Dubin 1959; 149).

Després d'aquesta segona sots-divisió apareixia ja la tipologia amb catorze tipus desviats, tal com es pot veure en el quadre següent:

TYPE OF DEVIANT ADAPTATION	MODE OF ATTACHMENT TO		
	CULTURAL GOALS	INSTITUTIONAL	
		NORMS	MEANS
BEHAVIORAL INNOVATION			
INSTITUTIONAL INVENTION	+	+ -	+ -
NORMATIVE INVENTION	+	+ -	+
OPERATING INVENTION	+	+	+ -
VALUE INNOVATION			
INTELLECTUAL INVENTION	+ -	+	+
ORGANIZATION INVENTION	+ -	+ -	+
SOCIAL MOVEMENT	+ -	+	+ -
BEHAVIORAL RITUALISM			
LEVELLING OF ASPIRATIONS	-	+	+
INSTITUTIONAL MORALIST	-	+	-
ORGANIZATION AUTOMATON	-	-	+
VALUE RITUALISM			
DEMAGOGUE	+	-	-
NORMATIVE OPPORTUNIST	+	-	+
MEANS OPPORTUNIST	+	+	-
RETREATISM	-	-	-
REBELLION	+ -	+ -	+ -

+: acceptació. -: refús. + -: refús i substitució.  
(Dubin 1959; 149).

L'escasa importància de la tipologia de Dubin queda reflectida en la nul·la incidència posterior que tingué la seva aportació. De fet, només Robert Merton en el mateix número de l'*American sociological review* la contestà amb un article intitolat "*Social conformity, deviation, and opportunity structures. A comment on the contributions of Dubin and Cloward*" (Merton 1959; 177-189).

#### 1.5.2.2. LA TIPOLOGIA CONNECTADA AMB L'INTERACCIONISME SIMBOLIC.

El treball de Howard Becker "*Outsiders. Studies in the sociology of deviance*" fou l'iniciador de la teoria de l'etiquetatge i amb ella del canvi de perspectiva teòrica en l'estudi de la desviació social: el paper de la reacció social en l'aparició i desenvolupament de la conducta desviada. Això feia donar un tomb considerable a les anàlisis, i amb elles a la tipologia.

Aquest tomb és visible a la tipologia que proposava Howard Becker:

#### TIPOS DE CONDUCTA DESVIADA

	CONDUCTA OBEDIENTE	CONDUCTA TRANSGRESORA
PERCIBIDA COMO DESVIADA	ACUSADA FALSAMENTE	DESVIADA PURA
NO PERCIBIDA COMO DESVIADA	CONFORMISTA	DESVIADA SECRETA

(Becker 1971; 29).



La teoria de l'etiquetatge, en privilegiar en l'anàlisi de la desviació social el paper de la reacció social, no s'interessa tant per cercar els tipus "standard" de desviació (les adaptacions desviades) que els individus poden adoptar, sinó per veure com la intervenció de la societat constitueix la desviació. No és, doncs, estrany que Howard Becker col·loqui com a variable independent del seu quadre la intervenció de la societat; si la societat percep o no percep com a desviada una conducta.

D'aquesta manera queden clars els tipus "conformista" i "desviat pur" com a plenament ajustats:

- La societat no percep com a desviada una conducta obedient: tot està clar, hom està davant d'una conducta conformista.
- La societat percep com a desviada una conducta transgressora: tot està igualment clar, hom està davant d'una conducta desviada pura.

La tipologia de Becker permet, a més a més, obrir l'anàlisi als fenòmens de la "desviació secreta" i la conducta "acusada falsament":

- La desviació secreta: quan no es percep com a desviada una conducta transgressora ("*...se cometen actos incorrectos, pero nadie se da cuenta ni reacciona ante los mismos... nadie sabe realmente la magnitud de la existencia de este fenómeno, pero estoy convencido de que la misma es muy notable, mucho más de lo que solemos pensar.*") (Becker 1971; 30).

A la desviació secreta s'evidencia la importància del paper de la societat en la constitució de la desviació social; en efecte, la desviació secreta és una desviació, certament, però de la qual no es pot dir amb propietat que sigui una "desviació social" perquè la societat no en té consciència (i, per suposat, perquè d'altra banda no hi ha "problema social" ).

- La conducta acusada falsament: quan es percep com a desviada una conducta que és obedient ("*...Una persona es acusada por los demás de haber cometido un acto incorrecto, aunque en la realidad no ha sido así...*") (Becker 1971:30).

La conducta acusada falsament evidencia -més potser que la anterior- la importància del paper de la societat en la constitució de la desviació social, perquè -essent un cas la freqüència i importància del qual han estat demostrades a bastament per l'experiència social al llarg de tota la història- desborda les anàlisis de les tipologies funcionalistes: en aquests casos és la societat la que constitueix en "desviat" un individu "normal" (és a dir, "conformista" segons les tipologies funcionalistes).

Les dues limitacions més clares de la tipologia proposada per Howard Becker són:

- A causa de la preocupació en ressaltar el paper de la "percepció" social (la reacció social), no té en compte les possibles "adaptacions desviades individuals" que hi ha a la conducta desviada.

- En l'anàlisi de la "percepció social" (de la reacció social) es queda a mig camí: tal com assenyala la crítica francesa ja citada (*vid.* Faugeron 1975) considera la percepció social només com a variable explicativa de la desviació individual i no arriba a la consideració de la "reacció social" com una estructura social realment organitzada.

#### 1.5.2.3. SINTESE I CONCLUSIONS

La tipologia de Merton (que analitza les diverses "adaptacions desviades individuals" des de la perspectiva funcionalista) i la tipologia de Becker (que analitza la "percepció social" des de la perspectiva de l'interaccionisme simbòlic) poden ésser considerades com a perfectament complementàries en tant que dues facetes d'una mateixa realitat.

Es per això que he construït un quadre tipològic que intenta la síntesi entre ambdues i que tracta de mostrar l'abast màxim a què ha arribat la sociologia de la conducta desviada nordamericana en la construcció d'una tipologia del que és desviat.

## DESVIACIÓ SOCIAL

	CONDUCTA OBEDIENT	CONDUCTA TRANSGRESSORA
PERCEBUDA COM A DESVIADA	<p>HI HA DESVIACIÓ SOCIAL. NO HI HA ADAPTACIÓ DESVIADA INDIVIDUAL.</p> <p>HI HA CONDUCTA ACUSADA FALSAMENT.</p>	<p>HI HA DESVIACIÓ SOCIAL. HI HA ADAPTACIÓ DESVIADA INDIVIDUAL (INNOVACIÓ, RITUALISME, RETRAÏMENT, REBEL·LIÓ.</p> <p>HI HA CONDUCTA DESVIADA PURA</p>
NO PERCEBUDA COM A DESVIADA	<p>NO HI HA DESVIACIÓ SOCIAL.</p> <p>NO HI HA ADAPTACIÓ DESVIADA INDIVIDUAL.</p> <p>HI HA CONDUCTA CONFORMISTA.</p>	<p>NO HI HA DESVIACIÓ SOCIAL.</p> <p>HI HA ADAPTACIÓ DESVIADA INDIVIDUAL (INNOVACIÓ, RITUALISME, RETRAÏMENT, REBEL·LIÓ).</p> <p>HI HA CONDUCTA DESVIADA SECRETA.</p>

Com es pot apreciar, aquesta tipologia-síntesi utilitza la mateixa terminologia de les dues terminologies sintetitzades i relaciona:

- L'adaptació desviada individual, de la tipologia de Robert Merton, i
- La conducta acusada falsament, la conducta desviada pura i la conducta desviada secreta de la tipologia de Howard Becker.
- La conducta conformista de les dues tipologies.

D'altra banda cal fer notar que aquesta tipologia ha estat construïda prenent com a variable independent la "percepció social". Aquesta precisió és molt important per què és només quan la societat percep una conducta com a desviada que hom pot parlar de desviació social *strictu dictum*.

Amb aquesta tipologia-síntesi hom pot cloure el repàs de les tipologies de la desviació social connectades teòricament: centrades en la desviació individual (o grupal) i explicades tant a partir del desajustament entre objectius i mitjans com a partir de la definició desviada que en fa la "percepció social".

El que cal, ara, per acabar la descripció és repassar els llistats empírics que la sociologia de la conducta desviada ha fornit (i que encaixen amb les tipologies teòriques suara esmentades). Amb això haurà quedat analitzat a bastament el tema de la descripció del que és desviat.

### 1.5.3. ELS LLISTATS EMPÍRICS SENSE DEFINICIÓ.

Tal com s'ha dit abans, l'anàlisi de les llistes em-píriques pot fer-se, bé a través de llistes organitza-des en una tipolgia, o bé a través d'acumulacions llista-des de casos de desviació. A continuació hom resseguirà les dues fòrmules; al final s'acabarà amb un intent de síntesi global.

#### 1.5.3.1. UNA LLISTA ORGANITZADA EN UNA TIPOLOGIA.

Simon Dinitz, Russell Dynes i Alfred Clarke, al seu llibre "Deviance, studies in the process of stigmatiza-tion and societal reaction" (1969) proposen una llista organitzada en dos quadres:

- El primer parteix de la definició sociològica de la desviació social com a una conducta que viola normes o expectatives del sistema social; i està construïda a partir de tres variables (tipus de desviació (amb exemples de cada tipus), naturalesa de l'ordre norma-tiu que resulta violat, i naturalesa de la desviació).
- El segon quadre introdueix el tema de la reacció so-cial (a partir de la consideració implícita de tots els casos de desviació com a "conductes desviades pu-res ") i connecta els tipus de desviat amb les reaccions i sancions interpersonals, amb les definicions socials de la reacció social, i amb el resultat: les autodefi-nicions finals dels desviats.



El quadre següent conté la primera llista de casos de desviació proposats per Dinitz, Dynes i Clarke (1969, 13).

TYPE OF DEVIANT.	EXAMPLE OF DEVIATION.	NATURE OF NORMATIVE ORDER	NATURE OF DEVIATION
FREAK.	MIDGET, DWARF, OR GIANT; UGLY, FAT, OR DISFIGURED PERSON; MENTALLY RETARDED PERSON.	PHYSICAL, PHYSIOLOGICAL, AND INTELLECTUAL IDEALS,	ABERRANT IN BEING.
SINFUL.	SINNER, APOSTATE, HERETIC, TRAITOR.	RELIGIOUS OR SECULAR IDEOLOGIES.	REJECTS ORTHODOXY.
CRIMINAL.	MURDERER, BURGLAR, EMBEZZLER, ADDICT.	LEGAL CODES.	UNLAWFUL IN ACTION.
SICK.	PSYCHOTIC, PSYCHONEUROTIC.	CULTURAL DEFINITIONS OF MENTAL HEALTH.	ABERRANT IN ACTION.
ALIENATED.	BUMP, TRAMP, SUICIDE, HIPPIE, BOHEMIAN.	CULTURAL ENDS AND/OR MEANS.	REJECTS DOMINANT CULTURAL VALUES.

El primer tipus (el desviat com a estrafolari) s'assembla al que seria el desviat segons la definició estadística (i, de fet, els autors ho reconeixen: "...aquesta definició es fixa en l'excepció, en el que és rar en sentit estadístic. El desviat és aquell que està a distància del promig, en els límits extrems de la distribució."—Dinitz 1969; 13—).

D'altra banda, els autors segueixen reconeixent que aquesta definició presenta dues dificultats:

1. La distribució de la conducta no és la mateixa que la dels atributs físics o psíquics —i amb això reconeixen una diferència entre conducta desviada i atributs "rars"—: en moltes àrees de desviació la conducta és dicotòmica (normanl-desviat, delinqüent-no delinqüent) més que no pas contínua (alt, més alt, etc.)
2. No tots els "rars" o estrafolaris són vistos com depreciats o indesitjables (i aquí enfrontem la definició estadística amb la valorativa).

Aquest primer tipus, doncs, il·lustra convenientment sobre la desviació estadística: de fet viola expectatives del sistema social (els ideals de normalitat física, psíquica, etc), però:

- No és pròpiament "conducta desviada", sinó "situació" o "atributs" desviats,
- Resulta difícilment homogeneïtzable a la dicotomia Normal-desviat, a causa de la gradació que pot presentar.

- No sempre és depreciable (acceptant que la depreciabilitat pot ésser un indicador de desviació social).

El segon tipus (el desviat com a pecaminós) és l'indicat per a parlar de desviacions ideològiques o religioses respecte d'un grup ideològic o religiós. En aquest cas hom accepta una doctrina i una norma que posteriorment són rebutjades parcialment o total; aquest refús pot ser gradual (el "pecador" refusa menys que l'"heretge", i aquest alhora refusa menys que l'"apòstata"). Obviament, aquest tipus de desviació és sempre relatiu a grups homogenis de tipus religiós (esglésies, sectes, etc.) o ideològic (principalment polítics).

El tipus pecaminós, de fet, introdueix el tercer tipus (del qual n'és una reproducció a petita escala: en grups tancats) i és un clar exemple del que és violar normes o expectatives d'un sistema social.

El tercer tipus (el desviat com a delinqüent) és el que caracteritza la forma més evident de desviació: la que viola les normes més fortes del sistema social, és a dir, aquelles que han entrat dins el codi penal. Els autors inclouen aquí quatre tipus diferents d'actes delictius que són definitòriament iguals (violació de la norma legal) i tipològicament diferents:

- els *mala in se*: actes intrínsecament delictius.
- el *mala prohibita*: actes que no són intrínsecament delictius, però que l'organització d'una societat fa il·legals perquè dificulten el normal desenvolupament de

les institucions o processos socials (per exemple, les violacions del codi de circulació).

- les *status offenses* o delictes sense víctimes (als exemples que posen els autors són l'homosexualitat i la drogadicció).
- i, finalment, els *crimes with willing victims*, és a dir, els delictes que es cometen amb la col.laboració de la víctima (l'avortament, la prostitució, etc. són exemples prou clars).

Tal com s'ha dit, els quatre tipus diferents d'actes delictius són la mateixa cosa des del punt de vista de la definició de la desviació (violacions de la norma legal) i tipològicament poden ésser diferents: poden ésser actes d'innovació, de retraïment, àdhuc de rebel·lió en alguns casos (per exemple l'homosexual que pretén la llibertat sexual).

El quart tipus (el desviat com a malalt) correspon als casos en què el desviat, de fet, no és responsable de la seva conducta —aquesta és vista com a irracional, i el desviat n'és més un pacient que un agent—. El model de desviació que s'escauria per aquest tipus seria el que els autors anomenen "definicions culturals de la salut mental".

Ara bé, independentment de les vicissituds de la subjectivitat d'aquests desviats, el fet és que objectivament la seva malaltia viola les expectatives (les de la salut mental) del sistema social... i, de vegades, fins i tot

viola normes (àdhuc normes legals, si bé és cert que en aquests casos la reacció social no és punitiva sinó assistencial).

Observi's que arribats en aquest punt apareix per primera vegada el tema de la reacció social: el caràcter assistencial de la reacció social és el que demostra la "irresponsabilitat" de les conductes desviades dels "malalts".

El cinquè tipus (el desviat com alienat) pot definir perfectament tot un conjunt de desviacions que són resultat de les condicions de vida de les modernes societats industrials: les desviacions socials producte de l'alienació o estranyament respecte a les normes.

Els autors ofereixen una definició del desviat alienat que s'acosta extraordinàriament a la definició que feia Robert Merton del retraïment a la seva tipologia. Diu així: *"estan a la societat però no són de la societat perquè no accepten la majoria de les normes que una gran part de la societat accepta."*(Dinitz 1969; 18).

Aquest tipus seria el que millor definiria (o més s'acostaria) a la marginació social.

El primer quadre, doncs, tal com s'acaba de veure fa referència a la desviació social en tant que violadora de normes o expectatives del sistema social. A continuació s'exposarà el segon quadre de Dinitz, Dynes i Clarke que resulta d'aplicar a cada un dels tipus de desviat (considerats com a "desviats purs") la reacció social.

SOCIETAL DEFINITION

TYPE OF DEVIAANT	INTERPERSONAL REACTIONS	INTERPERSONAL SANCTIONS	OF INDIVIDUAL RESPONSIBILITY	INSTITUCIONALIZAD FORMS OF REACTION	RESULTANT SELF-DEFINITIONS
FREAK,	<p>↑</p> <p>FEAR</p> <p> </p> <p>ANXIETY</p> <p> </p> <p>TENSION</p> <p> </p> <p>PITY</p> <p> </p> <p>SYMPATHY</p> <p> </p> <p>ANGER</p> <p> </p> <p>HOSTILITY</p> <p> </p> <p>REVULSION</p> <p> </p> <p>FEELINGS OF</p> <p>AGGRESSION</p> <p> </p> <p>ETC.</p> <p>↓</p>	<p>↑</p> <p>WITHDRAWAL</p> <p>OF AFFECTION</p> <p> </p> <p>SHUNNING</p> <p> </p> <p>REJECTION</p> <p> </p> <p>ISOLATION</p> <p> </p> <p>OSTRACISM</p> <p> </p> <p>RIDICULE</p> <p> </p> <p>LAUGHTER</p> <p> </p> <p>GOSSIP</p> <p> </p> <p>ETC.</p> <p>↓</p>	<p>MINIMAL.</p>	<p>PROTECTION, REHABILI- TATION.</p>	<p>ACCEPTANCE OF LOW SELF- ESTEEM.</p>
SINFUL MAN,			<p>TOTAL.</p>	<p>PUNISHMENT, EXCOMMU- NICATION, BANISHMENT.</p>	<p>VARIABLE, RANGING FROM ACCEPTANCE OF LOW SELF- ESTEEM TO APPEAL TO HIGHER VALUES.</p>
CRIMINAL MAN,			<p>TOTAL.</p>	<p>PUNISHMENT, IMPRISONMENT.</p>	<p>VARIABLE ACCEPTANCE OF LOW SELF-ESTEEM.</p>
SICK MAN,			<p>NONE.</p>	<p>PROTECTION INSTITUTION- ALIZATION, THERAPY.</p>	<p>ACCEPTANCE OF LOW SELF- ESTEEM.</p>
ALIENATED MAN,			<p>PARTIAL TO TOTAL.</p>	<p>NONE, USUAL INTEGRATIVE MECHANISMS.</p>	<p>VARIABLE, RANGING FROM ACCEPTANCE OF LOW SELF- ESTEEM TO APPEAL TO HIGHER VALUES.</p>

(Dinitz 1969; 20).



L'elaboració de Dinitz, Dynes i Clarke resulta altament suggerent perquè és tot un catàleg de desviacions organitzat (en dos temps) segons les dues definicions sociològiques abans esmentades (desviació com a violació de normes o expectatives i desviació com a conducta definida com a desviada) i que pot enllaçar-se, a més a més, amb les tipologies que se'n segueixen (i sobretot, amb la de Robert Merton). Així, per exemple, es podria enllaçar:

- La innovació de Merton amb alguns delinqüents i alguns pecaminosos de Dinitz, Dynes i Clarke.
- El retraïment de Merton amb alguns alienats de Dinitz, Dynes i Clarke.
- La rebel·lió de Merton amb alguns pecaminosos i alguns alienats de Dinitz, Dynes i Clarke.

(L'enllaç amb la tipologia de Becker fora a través de la consideració de "conductes desviades pures" de tots els casos de la llista).

Justament perquè és un esforç suggerent, però, resulta força il·lustratiu sobre els límits de la sociologia de la conducta desviada. En efecte: en el segon quadre els autors incorporen dues variables ("definicions socials de la responsabilitat individual" i "formes institucionalitzades de la reacció social") que podrien ésser sociològicament enriquidores perquè possibilitarien l'anàlisi de l'organització estructural de la reacció social com a objecte específic d'estudi (quina lògica segueix la reacció social; com s'articulen entre si i amb la resta d'institu

cions i processos socials i com es capil.laritzen tant les definicions com les formes institucionalitzades de la reacció social). Doncs bé, en aquest tema no s'hi entra.

Arribats en aquest punt, hom torna a trobar les limitacions de la sociologia de la conducta desviada nordamericana: l'individualisme. En efecte, l'objectiu d'estudi és sempre l'individu desviat i mai l'organització social que reacciona davant d'ell (i cal recordar un cop més que quan s'analitza la reacció social és només com a variable explicativa de la desviació individual).

#### 1.5.3.2. LES ACUMULACIONS LLISTADES DELS CASOS DE DESVIACIÓ SOCIAL.

Hom pot acabar aquest repàs descriptiu de la desviació social tal com l'entén la sociologia nordamericana de la conducta desviada amb la suma dels temes concrets que acostumen a ésser considerats quan es parla de desviació social.

Per això s'ha anat prenent els temes que han estat objecte d'estudi en els diferents textos (molts d'ells ja esmentats en aquest treball) produïts pels sociòlegs nordamericans, i se n'ha vist la freqüència en què eren estudiats.

El resultat d'aquesta acumulació de llistes de casos de desviació social és el quadre que va a continuació, en el qual hi ha una llista global dels temes col·locada com

a variable independent i set textos sobre la desviació social de sociòlegs nordamericans col·locats com a variables dependents. Amb això es pot veure la freqüència amb que els temes són repetits, i es poden comparar els textos citats.

	1	2	3	4	5	6	7
DELINQUÈNCIA	X	X	X	X	X	X	X
DELINQUÈNCIA JUVENIL		X			X	X	X
DROGADICCIÓ	X	X	X	X	X	X	X
ALCOHOLISME	X				X	X	X
HOMOSEXUALITAT	X			X	X	X	
PROSTITUCIÓ	X	X			X	X	
PORNOGRAFIA	X			X	X	X	
"SWINGING"	X						
MALALTIA MENTAL	X	X			X	X	X
MALALTIA FÍSICA	X			X			
AVORTAMENT						X	
SUICIDI	X	X				X	
BOHÈMIA (HIPPIES)			X			X	

Els números corresponen als següents textos:

1. Marshall Clinard: "sociology of deviant behavior". (1974)
2. Robert Merton i Robert Nisbet: "Contemporary social problems". (1961)
3. Howard Becker: "Los extraños, sociología de la desviación". (1971)
4. Howard Becker ed.: "Los 'otros' entre nosotros". (1966)

5. Earl Rubington i Martin Weimberg: "Deviance, the interactionist perspective". (1973)
6. Simon Dinitz, Russell Dynes i Alfred Clarke: "Deviance, studies in the process of stigmatization and societal reaction". (1969)
7. Marshall Clinard: "Anomia y conducta desviada". (1967)

Aquest quadre s'ha fet considerant que totes les conductes assenyalades com a desviades són "conductes desviades pures" (considerant, doncs, més l'"adaptació desviada individual" que la "percepció social") d'aquesta manera se segueix amb més fidelitat l'orientació original dels sociòlegs nordamericans.

Com es pot apreciar fàcilment, les conductes més tipificades com a desviades són:

- La delinqüència (tant és així que sovint hom la pot trobar sots-dividida en delinqüència i delinqüència juvenil) perquè és la forma més evident de violar normes (les normes legals, codificades i amb sanció penal).
- La drogadicció, entesa com la forma més responsable de desviar-se de les expectatives de normalitat del sistema social (la cultura alcohòlica de les nostres societats occidentals industrialitzades fa que l'alcoholisme sigui estudiat a part i no considerat, per tant, com a drogadicció).

A continuació hom troba repetidament citat el tema de la malaltia mental (i àdhuc la física en alguns tex-

tos):

- Perquè representa una desviació (encara que sigui pacient) respecte a les expectatives de salut (mental o física) del sistema social, i
- Segueix la tradició de la desviació com a patologia (en aquest cas patologia real).

L'homosexualitat, l'alcoholisme (tractat específicament com si no fos una drogadicció) i la pornografia són temes regularment citats així com el suïcidi.

Finalment, i citats quasi insignificantment, el "swinging" com a conducta desviada heterosexual -que la permissivitat està començant a convertir en conducta normal- i l'avortament -considerat al marge del seu caràcter delictiu-.

Resulta significativament poc citat el tema de la bohèmia (activa: els hippies, o pasiva: els rodamons) perquè podria encaixar perfectament tant amb el tipus de re-traïment de Merton com amb el tipus alienat de Dinitz, Dy-nes i Clarke (i, de passada, amb l'objectiu central d'aquesta tesi que és la marginació social).

D'altra banda manquen en aquesta llista els tipus "pecaminosos" de la llista de Dinitz, Dy-nes i Clarke (ni ells mateixos els estudien tot i haver-los anomenat en la seva llista).

#### 1.5.4. CONCLUSIÓ.

Amb tot això hom pot ja tenir una idea clara de les descripcions que la sociologia de la conducta desviada ha anat fent del      que és desviat:

Unes descripcions són fonamentalment teòriques, construïdes en tipologies connectades amb definicions del que és desviat (Merton i Becker) i, de fet, són autèntics "tipus ideals" -en el més estricte sentit weberian- de la desviació social.

I unes altres són empíriques, construïdes -com la de Dinitz, Dynes i Clarke- organitzadament i connectables amb les tipologies anteriors, o construïdes només acumulant casos concrets de conductes desviades sense que, per tant, sigui necessària la connexió amb les tipologies teòriques.



## 1.6. EL CARÀCTER FUNCIONAL O DISFUNCIONAL DE LA DESVIACIÓ SOCIAL.

Quan s'ha definit la desviació com a desorganitzadora social s'ha dit que entendre la desviació social com a desorganitzadora vol dir entendre-la com a disfuncional. I com es veurà més endavant, la desviació té aspectes disfuncionals, és a dir, desorganitzadors, però té també aspectes funcionals, és a dir, organitzadors.

Ara és arribada l'hora de veure això. I cal començar reconeixent amb Kai Erickson que:

*"...en primer lugar (como Durkheim y Mead señalaron hace unos años) no esta claro que todos los actos considerados anómalos en una cultura sean de hecho (e incluso en principio) perjudiciales a la vida del grupo. En segundo lugar, cada vez se hace más evidente en esta clase de investigaciones a los sociólogos ocupados que la conducta anómala puede tener un papel funcional importante en el mantenimiento del orden social..." (Erickson a Becker 1966; 12).*

Un cop la societat és considerada estructurada en un sistema social (per tant, enfortida i assegurada) i els problemes socials estudiats en tant que desviació, el que queda clar és que l'explicació merament desorganitzadora resulta parcial i àdhuc simplista. La desviació social, doncs, al costat d'aspectes disfuncionals, pot presentar-ne de funcionals.

La funcionalitat o disfuncionalitat poden ésser analitzades d'aquesta manera:

- El grup es pot enfortir pel refús i l'oposició al desviat (la desviació és funcional).
- El grup es pot enfortir per la tolerància i l'acceptació del desviat (la desviació és funcional).
- El grup es pot debilitar pel refús i l'oposició al desviat (la desviació és disfuncional).
- El grup es pot debilitar per la tolerància i l'acceptació del desviat (la desviació és disfuncional).

(*vid.* Coser 1962; 172-179).

### 1.6.1. LA FUNCIONALITAT.

Seguint Cohen, la desviació social pot presentar els següents aspectes funcionals (Cohen 1966; 6-11):

- a) La desviació social pot ser funcional si trenca amb el "funcionarisme": la violació de normes pot ser de vegades necessària per a l'aparició en l'estructura social de problemes nous no previstos per les normes. Determinades formes de la innovació mertoniana poden tenir aquesta funcionalitat que pot donar-se tant si el grup refusa el desviat com si el tolera.

En aquest sentit, la desviació social és un senyal d'alarma d'aspectes defectuosos de l'organització social.

- b) La desviació social pot ésser una vàlvula de seguretat: *"A certain amount of deviance, disparaged but not rigorously repressed may perform a 'safety valve' function by preventing the excessive accumulation of discontent and by taking some of the strain off the legitimate order."*(Cohen 1966; 7). La prostitució n'és un clar exemple: reprimida amb una certa tolerància permet l'estabilitat d'una institució tan important com és la família (Davis a Merton 1961; 266-288). En el cas de constituir una vàlvula de seguretat, la desviació és simultàniament refusada i tolerada.
- c) La desviació social permet aclarir les normes: el context normatiu, tot definint el marc de les relacions interpersonals, redueix l'ansietat i l'incertesa que crea la interacció social. Resulta, per tant, tremendament funcional tant macrosociològicament com microsociològica, el que hi hagi desviació perquè *"by providing and occasion for the clarification or reaffirmation of a rule, the deviant may render an important service to the other members of the group: they come to know more clearly than before what they may and may not legitimately do."* (Cohen 1966:8). En aquest cas, la funcionalitat també es pot donar a amb refús i amb tolerància.
- d) La desviació social pot accentuar la conformitat per contrast. En efecte, tot censurant la desviació social d'altri, els normals s'hi oposen implícitament —posant-se com exemple— i s'enorgulleixen de la seva normalitat. Òbviament, en aquest cas la funcionalitat de la

desviació va lligada al refús i a l'oposició que el grup té respecte al desviat.

e) Finalment, i treballant en concret sobre el tema de la reacció social, el refús i l'oposició, per una banda, i la tolerància i l'acceptació, per altra banda, poden tenir efectes funcionals per al grup:

- "La desviació unifica el grup contra el desviat"; el desviat és vist com l'enemic comú que cal combatre. Això col.labora a enfortir les normes, a redefinir la conducta normal, i -en definitiva- a integrar el grup.
- "La desviació unifica el grup en favor del desviat"; el desviat és vist com algú que cal protegir (i el grup s'unificarà en la seva protecció): o bé perquè és dèbil i fràgil i "ha tingut mala sort", o bé perquè cal conservar-lo -donada la seva funcionalitat- en el si del grup mentre no arribi al límit de la disfunció.

## 1.6.2. LA DISFUNCIONALITAT.

En el caràcter disfuncional de la desviació social queda encara més clar el paper de la reacció social. Així:

- El grup es debilita pel refús al desviat quan el grup es torna molt més rígid i s'empetiteix.
- El grup es debilita per la tolerància al desviat quan

- el desviat fa disminuir la voluntat dels individus del grup de respectar les regles i complir amb llurs rols.
- el desviat mina la confiança que els individus del grup tenen envers les normes.

En aquests casos la desviació social és desorganitzadora.

## 1.7. SÍNTESI I CONCLUSIONS.

Fins aquí l'explicació de la sociologia de la conducta desviada.

a) S'ha resseguit la seva evolució, lligada a l'evolució de la sociologia i de la societat nordamericanes: s'ha vist el per què i el com de la seva aparició:

- Una societat en construcció (fins el 1929) estudiava els problemes socials (entesos com a patologia social o com a fruit de la desorganització social).
- Una societat ja establerta (des del 1929) estudià la conducta desviada,
  - . tant en relació a l'estructura social (funcionalisme i anomia),
  - . com en relació als processos vitals (interaccionisme simbòlic, i transmissió cultural, oportunitat diferencial i etiquetatge).

b) Un cop bandejats els problemes socials, i centrada la anàlisi en la conducta desviada,

- En primer lloc ha estat resseguida la definició (doble) de la desviació:
  - . conducta que viola normes o expectatives del sistema social (anomia, transmissió cultural, oportunitat diferencial).
  - . conducta definida com a desviada (etiquetatge).



- En segon lloc, s'ha resseguit l'aportació teòrica: les explicacions de la gènesi de la desviació. Han estat considerades quatre explicacions que parcialment són insuficients perquè en conjunt l'expliquen suficientment:
  - . l'anomia.
  - . l'associació diferencial i el seu desenvolupament en les teories de la transmissió cultural.
  - . l'oportunitat diferencial.
  - . la teoria de l'etiquetatge.
- En tercer lloc han estat resseguides les descripcions de la desviació:
  - . principalment les tipologies fornides per la teoria de l'anomia i per la teoria de l'etiquetatge.
  - . i elaborant una mena de "rànking" de les conductes més considerades com a desviades: la delinqüència (amb exprés esment de la delinqüència juvenil), les drogadiccions, l'enfermetat mental, l'homosexualitat, l'alcoholisme, la pornografia, el suïcidí, i àdhuc el "swinging" i l'avortament.
- I finalment s'ha vist el tema de la funcionalitat i la disfuncionalitat de la desviació:
  - . la funcionalitat: la desviació pot trencar el funcionarism, pot ésser una vàlvula de seguretat, pot aclarir les normes, pot accentuar la conformitat, i pot unificar el grup.
  - . la disfuncionalitat: el grup es pot debilitar si es rigidifica i s'empetiteix, el grup es pot debilitar si la desviació desmobilitza i mina la confiança dels individus.

Les conclusions finals a que hom pot arribar després de tot aquest repàs han estat sovint plantejades al llarg de tota l'exposició. Sintetitzades, un cop més, podrien ésser:

D'una banda:

- Una sensata percepció de la realitat.
- Un excel·lent lligam teòric: tant amb el funcionalisme com amb l'interaccionisme simbòlic.
- Una innegable capacitat per a les anàlisis empíriques (fet aquest, per altra banda, proverbial a la sociologia nordamericana).

D'altra banda, però:

- La sociologia de la conducta desviada ha convertit la desviació social en un tema "secundari" o residual dins de les preocupacions de la sociologia nordamericana (en l'anàlisi de l'evolució ja s'ha vist el per què).
- El plantejament està centrat en l'individu i les vicissituds de la seva conducta: s'ha estudiat com els desequilibris de l'estructura social, o els processos d'aprenentatge, o la reacció social influeixen en la desviació de l'individu.
- Estretament lligat al punt anterior hi ha un altre tema: no es qüestiona mai l'estructura social com a possible productora de desviació (ni la teoria de l'etiquetatge, tot i el canvi de paradigma, ha arribat a concretar-se en aquest sentit).

- Finalment, cal citar les paraules d'un text -avui ja potser poc rellevant- però que marcà profundament els inicis sociològics de la meua generació; un text fet a Nanterre a l'Abril de 1968 i signat, entre d'altres, per Daniel Cohn Bendit:

*"...un sociólogo estudiará la delincuencia juvenil, otro el racismo, un tercero los 'slums': cada uno buscará una explicación a su problema parcial (...) esta gestión, pretendidamente objetiva, implica perspectivas parciales, en los dos sentidos de la palabra:*

- *en las que los fenómenos no están ligados entre sí (sin embargo, el racismo, el paro, la delincuencia, los 'slums' constituyen una unidad).*
- *y en las que la racionalidad del sistema económico es un dato."*

(Cohn Bendit 1968; 26).

Més enllà del dolç so utòpicament juvenil que ens poden aportar aquestes paraules, segueix havent-hi una anàlisi rigorosa dels límits de la parcel·lació de la sociologia... perfectament aplicable al nostre tema.

Cal acabar l'estudi de la sociologia de la conducta desviada connectant-la amb el tema de la marginació social:

- D'entrada, cal dir que l'objecte de l'estudi de la sociologia nordamericana no és la marginació social sinó la conducta desviada (i això no és casual, com ja s'ha vist).

- Malgrat això, la sociologia de la conducta desviada ha arribat a tocar en alguns moments el tema de la marginació (de vegades explícitament, de vegades implícitament):
  - . per exemple, l'anàlisi de Robert Park sobre l'home marginal.
  - . per exemple, els tipus de retraïment i abandó de les tipologies de Robert Merton i Talcott Parsons, i diversos tipus de les tipologies de Dinitz-Dynes-Clarke -especialment l'alienat-.
  - . i, per exemple, en part el plantejament que fa Howard Becker del desviat en termes d' "outsider".
- D'altra banda, i tal com s'ha dit al començament, en el model teòric que es proposa en aquesta tesi s'incorporen dos temes provinents de la sociologia de la conducta desviada:
  - . la definició, teorització, descripció, i funcionalitat de la conducta desviada (una de les formes que pot presentar el primer element precipitant de la marginació social que és la diferència problemàtica).
  - . la reflexió sobre l'etiquetatge (l'impacte de la reacció social en la desviació), que connecta amb el segon element precipitant de la marginació: la reacció social.

## 1.8. APÈNDIX SOBRE LA CULTURA DE LA POBRESA.

### 1.8.1. PREVI.

El tema de la pobresa ha estat sempre present en la sociologia nordamericana des de la inicial preocupació pels "social problems". Així, en un començament era considerada un dels problemes socials que la sociologia havia d'estudiar (*vid.* Baymann 1975; 440 i ss.); posteriorment, va passar a convertir-se en un tema més marginal en les preocupacions del sociòlegs, fins que l'obra de Michel Harrington "*The other America: Poverty in the United States*" (1962) li donà una nova dimensió en connectar-la amb la política social, influïnt de manera important en els programes contra la pobresa del govern nordamericà (Lewis 1972; 7).

Charles Valentine (1972) ha indicat les dues direccions que han marcat els estudis sobre la pobresa als Estats Units: d'una banda el que anomena "la tradició pejorativa" (segons la qual es pot culpar els pobres de llur pobresa) i d'altra banda la crítica "*de algunos antropólogos y sociólogos que opinan que gran parte de los escritos e investigaciones acerca de la vida de los pobres son fruto de una perspectiva parcializada de clase media*". (pàg. 28).

L'estudi de l'estructura social de la pobresa pot que dar exemplificada per un article que a 1964 va escriure David Matza. L'article s'intitulà "*Los pobres despreciables*":

*"...Los pobres despreciables son la gente que permanece sin empleo, o casualmente empleada, incluso en los periodos que se aproximan al pleno empleo y a la prosperidad; por esta y otras razones viven en el desprecio." (Matza 1972; 240).*

Després de fer un repàs als diferents conceptes que hom ha elaborat de la pobresa menyspreable ("classe baixa més baixa", "família problemàtica", "lumpenproletariat", "classe ociosa degenerada", "pauperisme") Matza distingeix els diversos components que constitueixen el seu medi (l'escòria, els nou vinguts, els "skidders" o vinguts a menys, els minusvàlids) i analitza el procés de pauperització ("*La pauperización es un proceso que da por resultado la pobreza despreciable. El aspecto por el que la población se rellena periódicamente se puede denominar 'generación masiva', aquel por el que los nuevos pasan a las filas de la pobreza despreciable se puede denominar 'selección fraccionaria'*" (Matza 1972; 258).

Ara bé, per a l'objecte d'aquesta tesi el que interessa dels estudis sobre la pobresa és la seva consideració com una construcció cultural, com un estil de vida que pot caracteritzar a les poblacions marginals.

Aquesta fou l'obra d'Oscar Lewis, l'estudiós de la "cultura de la pobresa".



## 1.8.2. OSCAR LEWIS I LA CULTURA DE LA POBRESA.

"...Oscar Lewis nació en Nueva York en 1914. Se doctoró en antropología por la universidad de Columbia. Dió clases en el Brooklyn College, en la Universidad de Washington, i fue profesor de antropología en la Universidad de Illinois a partir de 1948. En 1943-44 fue enviado a América Latina por el instituto nacional norteamericano de estudios indios, y a la India en 1952-54 por la fundación Ford. Después de su viaje a México, en 1943, empezó a publicar obras sobre la gente de dicho país, siendo la primera de ellas, escrita en 1943, "Vida de un pueblo mexicano: Tepoztlán". Sus obras más importantes son: "Antropología de la pobreza" (vid. 1961), "Los hijos de Sánchez" (vid. 1964), "Pedro Martínez" (vid. 1966), y "La Vida" (vid. 1969). ya sobre familias portorriqueñas. Su fallecimiento, en 1987, ha dejado inconclusa una obra sobre el proletariado pobre norteamericano." (Lewis 1972,87).

Oscar Lewis, mentre que renovava els mètodes del treball etnogràfic, obrí alhora una nova dimensió en l'estudi de la pobresa: la "cultura de la pobresa". A continuació, hom resseguirà els dos temes ;molt breument el primer i amb major deteniment el segon que és el que connecta més amb el tema d'aquesta tesi.

### 1.8.2.1. LA RENOVACIÓ METODOLÒGICA

Lewis es proposà l'estudi dels camperols i dels habitants pobres de les grans ciutats (a diferència dels antropòlegs anteriors) per la importància d'aquestes poblacions

de cara al futur del nostre món.

Els seus primers estudis els concretà a Mèxic —*vid.* 1943, 1961, 1964 i 1966— i el darrer publicat fou localitzat a Puerto Rico —*vid.* 1969—.

*"...Mi propósito ha sido contribuir a la comprensión de la cultura de la pobreza en el México contemporáneo y, por cuanto que los pobres de todo el mundo tienen algo en común, a la comprensión de la vida de la clase baja en general(...) es una ironía que muchos americanos, gracias a los antropólogos, conozcan más acerca de la cultura de alguna tribu aislada de Nueva Guinea con una población total de 500 almas, que acerca del modo de vida de millones de pobladores de la India o México y de otras naciones subdesarrolladas destinadas a jugar un papel decisivo en la escena internacional."*  
(Lewis 1961; 16).

L'estudi antropològic dels pobres de societats complexes era difícil d'abordar amb la mateixa metodologia que havien emprat els antropòlegs anteriors, per això Lewis "experimentà" (en expressió seva) una nova metodologia:

*"...No como en los primeros estudios antropológicos, aquí el principal foco de estudio es la familia, en lugar de serlo la comunidad o el individuo... los estudios de familia salvan la brecha entre los extremos conceptuales de la cultura por un polo y el individuo por el otro."* (Lewis 1961; 18).

L'estudi, doncs, de famílies possibilitava l'estudi antropològic de societats complexes. I Lewis emprà quatre tècniques diferents per a l'estudi de les famílies:

"...el primero, o sea, el estudio local, aplica la mayoría de categorías conceptuales utilizadas en el estudio de una comunidad completa a una sola familia...

un segundo acercamiento es la técnica al estilo Rashomon, que consiste en ver la familia a través de los ojos de cada uno de sus miembros...

el tercer enfoque estriba en seleccionar, para su estudio intensivo, aquel problema o suceso especial o aquella crisis a la que reacciona toda la familia...

un cuarto enfoque al estudio de la familia como un todo se hace por medio de la observación detallada de un día típico de la vida familiar."

(Lewis 1961; 18 i 19); (vid. també Lewis 1969; XVTTT XX).

La tria de les famílies a estudiar fou feta normalment després d'una selecció, i l'essencial de la tècnica de Lewis consistí en operar en i amb la confiança de les famílies elegides ("*...quiero señalar que uno no puede tocar simplemente a cualquier puerta para realizar esta clase de estudio familiar. Demanda un grado nada común de 'rapport' y confianza entre el investigador y la familia.*" (Lewis 1961; 20).

En conseqüència amb els seus plantejaments, al final de la seva vida decidí aproximar els estudis a la pobresa del seu propi país (cal recordar que a la seva mort deixà inacabat un estudi sobre el proletariat pobre nordamericà) cal llegir al respecte les paraules:

"...En el curso de mis estudios antropológicos sobre la pobreza y la vida familiar en México, varios de mis amigos mexicanos y de otros países de America Latina me sugirieron delicadamente en al-

*gunas ocasiones que realizara un estudio sobre la pobreza en mi propio país, los Estados Unidos. Mi estudio sobre los portorriqueños constituye un primer paso en esta dirección." (Lewis 1969; XI).*

Finalment, i per connectar la renovació metodològica de Lewis amb la seva fonamental aportació teòrica (la cultura de la pobresa) s'ha de remarcar que a "La Vida" -la seva darrera obra i on formulava l'explicació més clara de la cultura de la pobresa- obria encara noves perspectives metodològiques:

- "*Eos métodos utilizados en este estudio son una combinación de las técnicas tradicionales usadas en la sociología, la antropología y la psicología, e incluyen cuestionarios, entrevistas, observación de participantes, biografías, un número limitado de estudios intensivos de casos familiares, y la aplicación de pruebas psicológicas selectas...*" (Lewis 1969; XIX).
- "*Después de trabajar durante varios años en el nivel del análisis familiar, considero provechoso regresar al nivel conceptual más elevado de la historia y la cultura.*" (Lewis 1969; XV).

Combinació de tècniques i relació de l'estudi de la família amb el medi històric foren, doncs, les darreres perspectives metodològiques de Lewis alhora que possibilitaven l'explicació més completa de la cultura de la pobresa.

#### 1.8.2.2. UNA NOVA DIMENSIO EN L'ESTUDI DE LA POBRESA: LA "CULTURA DE LA POBRESA".

Lewis anà perfilant al llarg de tota la seva obra l'estudi de la pobresa, des de la inicial preocupació per

conèixer la vida dels camperols i els habitants pobres de les grans ciutats fins a la formulació definitiva de la "cultura de la pobresa".

Les fites d'aquest procés foren bàsicament tres:

1. La "Antropología de la pobreza" (1961) on plantejava la seva preocupació per entendre la "cultura de la pobresa" al Mèxic contemporani, i a partir d'aquí la comprensió de la vida de la classe baixa en general; i on afirmava la necessitat de viure amb els pobres, d'aprendre llur llengua i llurs costums, i d'identificar-se amb llurs problemes i aspiracions per a poder entendre la cultura de la pobresa.
2. "Los hijos de Sánchez" (1964) que és possiblement l'obra de Lewis més coneguda pel gran públic, on presentava una primera definició:

*"...En el uso antropológico el término cultura supone, esencialmente, un patrón de vida que pasa de generación en generación. Al aplicar este concepto de cultura a la comprensión de la cultura de la pobreza, quiero atraer la atención hacia el hecho de que la pobreza de las naciones modernas no es sólo un estado de privación económica, de desorganización o de ausencia de algo. Es también algo positivo en el sentido de que tiene una estructura, una disposición razonada y mecanismos de defensa sin los cuales los pobres difícilmente podrían salir adelante. En resumen, es un sistema de vida, notablemente estable y persistente, que ha pasado de generación en generación a lo largo de líneas familiares. La cultura de la pobreza tiene sus modalidades propias y consecuencias distinti-*



vas de orden psicológico y social para sus miembros." (pàg. XIV).

Oferia al mateix temps una primera sistematització de les característiques que presenta (que foren definitivament formulades a la introducció de "La Vida" i que, per tant, seran exposades a continuació.

3. "La Vida" (1969), que porta com a subtítol "Una familia portorriqueña en la cultura de la pobreza: San Juan y Nueva York", representa la formulació definitiva del tema. Després de començar reconeixent el caràcter de construcció cultural que presenta la vida del pobres i la universalitat de moltes de les seves manifestacions (en l'estructura familiar, en les relacions interpersonals, en el sentit del temps, en els sistemes de valors, i en les pautes de consum), Lewis assenyalava els contextos socio-històrics en què es pot donar la cultura de la pobresa:

"...1. Economía monetaria, trabajo asalariado y producción con fines utilitarios; 2. Índice elevado y constante de desempleo y subempleo para el obrero no especializado; 3. Bajos salarios; 4. Carencia de organización social, política o económica, ya sea por iniciativa voluntaria o por imposición estatal, para ayudar a la población de ingresos reducidos; 5. La existencia de un régimen de parentesco bilateral más bien que unilateral; y, por último 6. La existencia de un sistema de valores en la clase dominante que ponga énfasis en la acumulación de riqueza y propiedades, en la posibilidad de ascenso en la escala social y en el ahorro, y que explique la indigencia económica como resul-



tado de la incapacidad o de la inferioridad personal." (Lewis 1969; XLVI).

Lewis insistirà —abans de passar a descriure les característiques de la cultura de la pobresa— en el caràcter d'autèntica construcció cultural que aquesta té:

- Es un sistema de vida compartit per un grup (*"el estilo de vida que se da entre algunos de los pobres bajo estas condiciones sociales —es refereix a les acabades d'esmentar— es la cultura de la pobreza... Los candidatos idóneos son aquellos miembros de las capas inferiores de una sociedad en transformación acelerada que ya se hallan parcialmente enajenados respecto de dicha sociedad. De tal suerte la cultura de la pobreza aparecerá más pronto en el barrio pobre urbano entre el emigrante agrícola sin tierras propias, que entre el que viene de aldeas campesinas con culturas tradicionales estables y bien organizadas."* (Pàg. XLVII).
- Es un sistema de vida que s'aprèn (*"tiende a perpetuarse de generación en generación debido a su efecto sobre los niños. A los seis o siete años, los niños de los barrios pobres ya han absorbido, en la mayoría de casos, los valores y actitudes básicos de su subcultura..."* —pàg. XLVII—).
- Es un sistema de vida funcional per a la vida del grup (*"... la cultura de la pobreza es tanto una adaptación cuanto una reacción de los pobres... representa un esfuerzo para combatir la desesperanza y la angustia motivadas por la improbabilidad de triunfar de acuerdo con los valores y las finalidades de la sociedad general."* —pàg. XLVII—).

- Es un sistema de vida concretable socio-històricament (*"...se desarrolla cuando un sistema social y económico estratificado entra en crisis o es reemplazado por otro, como en el caso de la transición del feudalismo al capitalismo o en periodos de rápido cambio tecnológico. A menudo es resultado de conquistas imperiales que destruyen la estructura social y económica autóctonas y reducen a la población nativa, a veces por muchas generaciones, a una condición de servidumbre colonial... sospecho que la cultura de la pobreza se desarrolla en la etapa inicial de la libre empresa del capitalismo y es genérica de esa misma etapa, y que también es endémica en los regímenes coloniales"* —pàgs. XLVII i LIII—).

Les característiques de la cultura de la pobresa són estudiades sistemàticament des de quatre punts de vista:

1. La seva relació amb la societat general: manca de participació i d'integració efectives en les principals institucions de la societat general.

Diversos factors poden influir en aquesta manca de participació: manca de recursos econòmics, segregació i discriminació, por, suspicàcia o apatia, invenció de solucions locals als propis problemes. Per exemple, la manca de recursos econòmics (baixes salaris, desempleament o subemplegament crònics, impossibilitat d'adquisició de béns, impossibilitat d'estalviar, manca de reserves alimentícies a casa, escassetat crònica de diner efectiu a casa) dificulta la participació en el sistema econòmic global i obliga a construir un subsis

tema econòmic propi:

- Empenyorar béns propis i personals.
- Prendre diner en préstec a usurers locals (que operen amb taxes d'interès molt més elevades).
- Organitzar sistemes informals de crèdit entre els veïns espontàniament.
- Utilitzar mobles i roba de segona mà.
- Compra d'aliments en quantitats ínfimes tants cops al dia com es presenta la necessitat de consumir-los.

*"...quienes viven en la cultura de la pobreza producen muy poca riqueza y reciben muy poca a cambio. Su nivel de alfabetización y educación es bajo. Generalmente no se afilian a partidos políticos ni a sindicatos. No participan en las instituciones nacionales de bienestar social y no hacen uso de los bancos, hospitales, tiendas, museos o galerías de arte. Mantienen una actitud crítica ante algunas de las instituciones fundamentales de las clases dominantes, odian a la policía, desconfían del gobierno, y de quienes ocupan altas posiciones, y ven con cinismo incluso a la iglesia." (pàgs. XLVIII i XLIX).*

2. La naturalesa de la comunitat del barri pobre. En estudiar la cultura de la pobresa al nivell de la comunitat local, hom pot trobar:

- Condicions d'hàbitat deficients.
- Amuntegament.
- Un nivell d'organització suprafamiliar mínim (l'existència d'organització veïnal és excepcional) combinat amb un sentit d'*esprit de corps* i de comunitat (en funció de variables com el tamany del barri, la seva

ubicació, el temps de residència, les característiques ètniques, els lligams de parentiu, etc...)

### 3. La naturalesa de la família:

*"...Al nivel de la familia los rasgos distintivos de la cultura de la pobreza son:*

- Inexistencia de la infancia como una etapa especialmente prolongada y protegida del ciclo vital.*
- La iniciación sexual temprana.*
- Las uniones libres o matrimonios consensuales.*
- La incidencia relativamente alta de abandono de mujeres e hijos.*
- La tendencia a la familia centrada en torno a la mujer o la madre y, por consiguiente, un mayor contacto con los parientes por línea materna.*
- La marcada propensión al autoritarismo.*
- La falta de intimidad.*
- El énfasis verbal en la soledad familiar, que rara vez se logra dada la rivalidad entre los hermanos y la competencia por el afecto materno y por los escasos bienes materiales de que se dispone..."(pàg. L).*

### 4. Els valors i l'estructura del caràcter de l'individu que viu en la cultura de la pobresa poden resumir-se en: un fort sentiment de marginalitat, impotència, dependència i inferioritat.

*"...Otros rasgos distintivos son: la frecuente privación de la madre y la oralidad, la debilidad en la estructura del ego, la confusión de la identificación sexual, la falta de control de los impulsos, la orientación temporal dirigida primordialmente hacia el presente, la capacidad relativamente reducida de aplazar la realización de los deseos o de*

*planear para el futuro, la resignación y el fatalismo, la creencia generalizada en la superioridad del varón, y una gran tolerancia de patologías psicológicas de todo tipo." (Pàg. L).*

Finalment Lewis indicava el tarannà provincià de la cultura de la pobresa: es viu en funció del medi immediat, es coneixen només els problemes, la situació, els veïns, l'estil de vida que els són propis; es té un es càs sentit històric i un desconeixement de la resta del món.

Obviament, a partir de tot el que s'ha dit, Lewis estava en condicions d'afirmar la diferència entre la pobresa i la cultura de la pobresa: no tots els pobres viuen i tenen una "cultura de la pobresa":

*"...La cultura de la pobresa se refiere sólo a cierto estilo de vida compartido por los pobres en determinados contextos históricos y sociales."*

*' (Pàg. LI).*

A partir d'aquí, Lewis analitzava diversos casos de pobresa que no constitueixen cultura de la pobresa (els pobles primitius, els membres de les castes baixes de l'Índia, els casos dels jueus pobres de l'Europa Oriental i la pobresa en el socialisme); i aquest darrer cas obria una discussió sobre el caràcter revolucionari de la pobresa (quan els pobres prenen consciència, deixen la cultura de la pobresa encara que segueixen essent pobres) i sobre el futur de la "cultura de la pobresa":

"...(en els països sots-desenvolupats) es possible que la gent que vive en la cultura de la pobreza busque una solució revolucionaria... las revoluciones logran con frecuencia abolir algunas de las características básicas de la cultura de la pobreza, aún cuando no logren abolir la pobreza misma."  
(Pàg. LVI).

### 1.8.3. CONCLUSIÓ,

L'obra de Lewis resulta important per a l'estudi d'aquesta tesi, perquè més enllà de les crítiques que se li poden fer (escassa interpretació dels materials dels seus llibres; desproporció entre l'objecte formal -la cultura de la pobresa- i l'objecte material -les famílies-; i un cert patologisme -*vid.* Valentine 1972; 77-86-), constitueix una penetrant i suggerent aproximació al tema de la pobresa .

En aquest sentit, cal remarcar fonamentalment dos aspectes:

1. Es una crida a treballar "des de dins" si es vol entendre de veritat el món cultural en el que viuen els pobres.

Aquesta crida pot assegurar metodològicament la "comprensió explicativa" de les relacions que es nuen en el si dels grups socials que no participen (totalment o parcialment) de la cultura dominant.



2. l'anàlisi sistemàtica de les característiques de la cultura de la pobresa i de les condicions en què es pot donar.

Aquesta anàlisi pot guiar la necessària recerca dels factors que donen context a la marginació social: per tant, serà utilitzada (*mutatis mutandis*) en el model teòric com a guia per a descriure la "situació de pobresa).

## 2. ELS ESTUDIS SOBRE LA REACCIÓ SOCIAL.

### 2.1. PREVI.

La sociologia de la conducta desviada havia estat (fins l'aparició de la teoria de l'etiquetatge) una constant explicació de per què i com els individus es desvien de la normalitat. La sociologia estava lligada, tal com digué Philip Robert (1974) a una "*criminologia del pas a l'acte*": ambició etiològica -descobrir els factors que hi ha a la base

de la desviació- i preocupació descriptiva -esbrinar les formes que presenta la desviació-.

A partir de la teoria de l'etiquetatge (i al seu voltant) s'obriren "noves perspectives en sociologia de la desviació" (en expressió del mateix Robert i de Georges Kellens):

*"...Tout phénomène de déviance sociale -et singulièrement la déviance criminelle- est placé sous le signe de la différence: le déviant -notamment le déviant criminel- est essentiellement perçu et représenté comme différent du reste du group social, tout comme l'aliéné ou l'étranger. Traditionnellement on a cherché dans la personne de l'auteur le siège de cette différence.*

*(...) Les tendances nouvelles ou relativement nouvelles traduisent un glissement d'intérêt plus fondamental et qui prend même des allures de rupture. Les approches précédentes sont critiquées parce que leur point de focalisations paraît non pertinent ou insuffisant. On analyse les caractéristiques -individuelles ou sociales- de personnes qui on fait l'objet d'une réaction sociales formelle et institutionnalisée, au motif de quelque passage à l'acte déviant, et l'on en déduit l'explication de ce passage à l'acte. Mais beaucoup d'autres ont agi de même sans entraîner aucune réaction des agences de contrôle social. La populisation sanctionnée est moins importante que celle passant à l'acte et surtout elle n'en constitue pas -allègue-t-on- un échantillon représentatif(...) ce n'est pas le passage à l'acte qui suffit à créer la déviance -et notamment la déviance criminelle- comme phénomène de différence. C'est la réaction éventuelle et discriminatoire qui crée la différence."*

(Robert i Kellens 1973; 372).

Canvi, doncs, de paradigma (Kuhn 1971) el que s'opera a la sociologia en la dècada dels seixanta: de l'explicació de per què i com els individus es desvien de la normalitat, es passa a la recerca de com és la mateixa societat la que crea la desviació social. Aquest canvi de paradigma podia obrir diverses direccions d'estudi, les tres més importants de les quals foren sintetitzades per la Dra. Aniyar de Castro en un text referit a la criminologia:

*"... (En la criminologia de la reacció social) se collocarían las teorías que enfatizan el estudio de la actuación de la audiencia social, entres órdenes fundamentales (o mediante tres procesos diferentes de criminalización):*

- 1. Cómo se manifiesta la reacción social criminalizando conductas, antes lícitas, mediante la creación de las normas penales (criminalización de conductas lícitas).*
- 2. Cómo esta reacción, operándose en el terreno represivo institucional concreto es una variable interviniente en la criminalización de individuos.*
- 3. Cómo esta reacción contribuye a la criminalización de la conducta desviada y a la perpetuación del rol delictivo, mediante la aposición de etiquetas y la amplificación de la desviación." (Aniyar de Castro 1977; 111).*

Per tant, doncs, les tres direccions a seguir en l'estudi de la reacció social serien l'estudi de la gènesi de la norma, l'estudi del control -normalment institucional- i l'estudi de l'etiquetatge.

En aquest capítol se seguiran fonamentalment les dues darreres direccions, que són les més pròpiament sociològiques. No obstant això, cal reconèixerla importància de la primera per dues raons:

1. Haver lligat correctament la desviació a la norma: desviació social és tota conducta que viola la norma ...Ara bé, ¿d'on surt la norma? Aquesta qüestió l'han plantejada interaccionistes i marxistes —cadascú des de la seva pròpia teoria—:

*"...Aussi bien l'interactionnisme que le marxisme ont eu le grand mérite de réunifier l'approche du droit pénal, de l'administration de la justice avec celle de la criminalité. L'approche positiviste avait réussi à les scinder, pour favoriser d'ailleurs une approche de la criminalité comme étant l'acte d'une personnalité criminelle."*

(Van Ostrive 1977; 254).

2. Per a poder entendre, doncs, el degüent procés correctament: qui fa la norma, per tant qui és el que defineix la desviació, i consegüentment qui són els desviats.

Seguint amb l'esquema de Van Ostrive, hi hauria dues explicacions de la gènesi de la norma:

- La interaccionista (representada pel text de Becker sobre els "empresaris morals" —*moral entrepreneurs*—: "las reglas son iniciativa de alguna persona o personas y podemos calificar las personas que exhiben una iniciativa tal como 'empresarios morales' ". —Becker 1971; 137—).

- La marxista, segons la qual la llei no és més que l'aparell que serveix per a assegurar els interessos de la classe dominant, subministrant els mecanismes per al control de la població.

Amb aquesta doble referència pot quedar assenyalada i remarcada la importància de l'estudi de la gènesi de la norma.

L'anàlisi de les altres dues direccions ha de ser feta considerant que han estat desenvolupament i crítica, respectivament, de la teoria de l'etiquetatge:

- a) Desenvolupament: hom ha seguit avançant en els estudis sobre l'etiquetatge i l'estigmatització (tot aprofundint-la teòricament i ètica, i completant-la metodològicament).
- b) Crítica: perquè ha estat a partir de la crítica de les seves limitacions que hom ha ampliat el tema de la reacció social, obrint l'estudi del sistema de control.

Es podria dir, doncs, que l'estudi de la reacció social cobreix tant l'inicial descobriment de l'etiquetatge i l'estigmatització com la posterior preocupació pel sistema de control.



## 2.2. L'ETIQUETATGE.

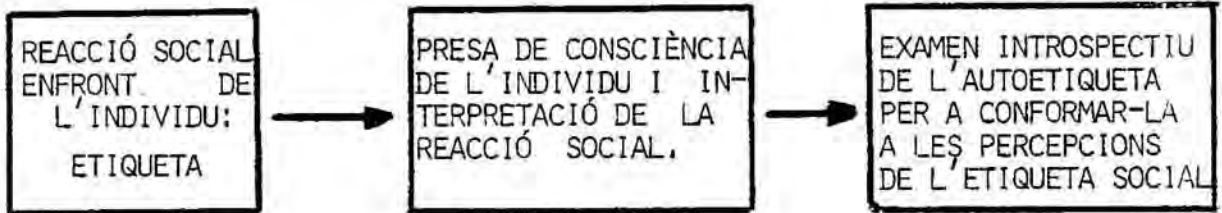
La teoria de l'etiquetatge (labelling theory) ha estat estudiada en parlar de la sociologia de la conducta desviada: s'han vist les definicions de la desviació fornides per Becker i Erickson i la distinció entre desviació primària i desviació secundària fornida per Lemert.

Pot completar-se l'estudi de la teoria de l'etiquetatge amb les següents aportacions:

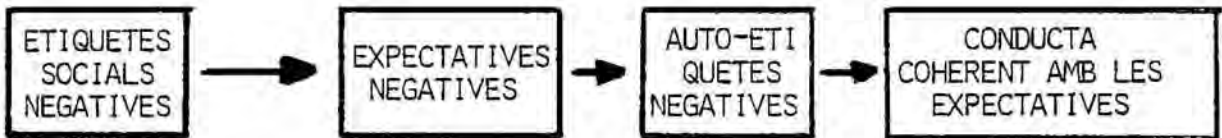
1. La contribució de Kitsuse a la teoria i, sobretot, a la metodologia per a la investigació dels processos amb els que *"Los miembros de un grupo, comunidad o sociedad 1) interpretan una conducta como aberrante, 2) definen a los individuos que así se comportan como determinado tipo de aberrante; 3) y los tratan como consideran apropiado."* (Kitsuse a Becker 1966; 93-109).
2. La preocupació ètica que implica focalitzar l'estudi cap a la societat. Preocupació que feu que Howard Becker es preguntés: *"¿Al costat de qui estem?"* (Becker a Olmo 1973; 7-18) i que Alvin Goulder el contestés amb un celebrat article: "El sociòleg com a partidari: la sociologia i l'Estat benefactor" (Goulder 1979; 36-72). Preocupació que, al capdavall, estigué a la base de la creació i curta vida de la avui desapareguda *"Union of radical criminologists"* de la Universitat de Berkeley.

3. L'anàlisi sistemàtica de William Payne de les "etiquetes negatives" com a "passadissos o presons" que condueixen l'individu tot constrenyent-lo i marcant-lo. Amb els següents processos:

1. Les etiquetes identifiquen l'individu desviat i creen autoetiquetes:



2. Les etiquetes creen expectatives i, per tant, conducta desviada.



3. Les etiquetes poden perpetuar el comportament. L'etiqueta estimula la col·lectivitat a reaccionar segregant l'individu etiquetat. Per tant, l'etiqueta manté i intensifica la desviació per ressentiment i l'hostilitat:



4. I, a més a més, les etiquetes es generalitzen extenent-se més enllà de la conducta o característiques que designen: les etiquetes creen desviació secundària, les etiquetes dirigeixen l'activitat social, i les etiquetes creen subcultures (Payne a Olmo 1973; 105-118).

4. L'estudi dels efectes de les etiquetes delictives en la delinqüència juvenil, fet per Frederick L. Faust:

*"...las consecuencias de un etiquetamento delictivo (en els adolescents) incluyen sanciones informales que siguen del estigma social (tal como la consideración diferencial y tratamiento por vecinos, maestros o empleadores prospectivos); sanciones formales cuando la sentencia sigue a la identificación (tal como la intervención correctiva a través de la supervisión -probation-, tomar parte obligatoriamente en tratamientos especializados o confiar al Estado las facilidades de entrenamiento); y, como indica Reckless, Dinitz y otros, pérdida considerable de la autoestimación."*

(Faust a Olmo 1973; 123).

5. I també, en una dimensió més fenomenològica i des d'una perspectiva més antropològica, l'obra de Goffman "Estigma. La identidad deteriorada" (1963): el llibre tracta fonamentalment de la triple identitat deteriorada de l'individu que té estigma: la identitat social, la identitat personal i la identitat del jo. La identitat social d'un individu amb estigma ve donada per aquest atribut desacreditador que fa que l'audiència tracti depreciadament un individu, i que aquest

cerqui d'èsser admès per ella i, simultàniament, senti vergonya de si mateix. Aquest procés pot ésser entès com una autèntica carrera moral en la que l'individu només troba dos recolzaments: els iguals (els que tenen el mateix estigma) i els savis (els normals que el comprenen).

A partir d'aquí, la identitat personal de l'individu amb un estigma depèn de la informació que els altres tenen o no tenen de la seva situació: es tractarà de controlar la informació si els altres la desconeixen (és a dir, si l'individu encara no està desacreditat i només és desacreditable) o d'emascarar-la i maniobrar-la si els altres la coneixen (i, per tant, ja és un desacreditat).

La identitat del jo, en fi, és la constant ambivalència (alienació) en què es troba l'individu estigmatitzat enfront dels professionals que el tracten, enfront dels seus iguals, i enfront dels altres.

El llibre acaba amb el normal reconeixement de l'existència de divergències; més encara, amb el reconeixement de que *"el estigmatizado y el normal son parte el uno del otro; si uno demuestra ser vulnerable debe esperarse que el otro también lo sea. Porque al imputar identidades a individuos desacreditables o no, el marco social más amplio y sus habitantes se comprometen en cierto modo a sí mismos... El estigma implica no tanto un conjunto de individuos concretos separables en dos grupos, los estigmatizados y los normales, como un penetrante proceso social de dos roles en el cual cada individuo participa en ambos roles, al menos en ciertos contextos y en algu-*

nas fases de su vida. El normal y el estigmatizado no son personas, sino más bien perspectivas." (Pàgs. 157 i 160).

L'estigma, en fi, permet d'establir el control social, i d'altra banda "*divergents endogrupal, desviados sociales, miembros de grupos minoritarios y personas de clase baja, pueden funcionar a veces como individuos estigmatizados.*" (Pàg. 168).

6. La teoria de l'estereotip. El tema de "a qui és imposada l'etiqueta" —qüestió de transcendència socio-política— havia estat poc tractada per la teoria de l'etiquetatge en els seus inicis: el desviat era un individu considerat sense cap referència a la seva ubicació en el sistema social.

Fou Denis Chapman (1968) el primer en abordar aquesta qüestió i plantejar-la en termes d'"estereotip": molta gent delinqueix, però només són condemnats uns quants que són seleccionats perquè responen a l'estereotip que en cada moment hi ha de la desviació.

Cal insistir en la idea central de l'estereotip: hi ha una selecció en l'elecció dels desviats, i aquesta selecció tria els individus que objectivament i simbòlica reuneixen les característiques estereotipades del "mal" o de la "desviació" que en cada moment convé castigar per a exemple i/o escarment de la resta de la societat. Aquest procés converteix els individus seleccionats en "caps d'esquella", (i és de tothom sabuda la utilitat que presenten per a qualsevol societat els "caps d'esquella".)



L'anàlisi de l'estereotip aporta un doble complement a la teoria de l'etiquetatge:

- D'una banda, la idea de que l'etiquetat és seleccionat socialment per la seva ubicació en el sistema social (com a integrant d'una classe concreta o d'un grup social, per exemple).
- D'altra banda, permet trobar-li una funció més a la desviació social: subministrar els "caps d'esquella" que tota societat necessita per a funcionar "feliçment".

Fins aquí el repàs al desenvolupament de la teoria de l'etiquetatge. Fou certament —en paraules ja assenyala des de Robert i Kellens (1973; 372)— *"una lliscada d'interés molt fonamental amb característiques d'autèntica ruptura respecte als plantejaments anteriors"* de la sociologia de la conducta desviada.

Ara bé, l'interaccionisme i la teoria de l'etiquetatge presentaven debilitats teòriques i metodològiques que —en ésser criticades— han possibilitat l'apertura de la darrera direcció dels estudis de la reacció social: els estudis sobre el sistema global de control —normalment institucional—.

1. Així, cal retenir la doble crítica de Taylor-Walton-Young (1973) ja assenyalsada: excessiva atenció a l'etiqueta i, per tant, escassa atenció al real significat desviat de l'acte; i no haver anat, d'altra banda, al fons en l'estudi del poder.



2. Cal també retenir la crítica teòrico-metodològica de Robert (1974) i de Faugeron i el seu equip (1975) que apunten cap a :

- Relativa esterilitat teòrica: que presenta, en haver estat només la construcció d'una doctrina purament teòrica (amb molta crítica als enfocaments anteriors) sense bastir-hi al damunt un projecte operatori.
- Degut possiblement a la feblesa metodològica (fonamentalment per la impossibilitat de saber combinar el qualitatiu amb el quantitatiu: "*les interactionnistes demeuraient 'colonisés' par le mythe du quantitatif comme voie royale d'investigation scientifique.*" (Faugeron 1975; 17)).
- Persistència en aplicar a un nivell purament individual -o interindividual- conceptes i mecanismes d'anàlisi que només són pertinents a nivell social. Actuant així, a més a més, es viola la regla durkheimiana de l'homogeneïtat dels nivells. (Faugeron 1975; 17).
- D'altra banda, la teoria de l'etiquetatge -afirma Faugeron- no ha tingut prou en compte els llargs processos informals que normalment precedeixen l'acció estigmatitzant de les agències oficials de control social.
- I, finalment, una dura crítica a la indefinició en què Lemert deixa la desviació primària.

3. A totes aquestes crítiques suara esmentades, cal afegir la de la incapacitat teòrica d'abordar adequadament el tema de la reacció social: aquesta ve a continuació amb dues cites encadenades, una de Aniyar Castro i l'altra de Faugeron i el seu equip:

*"...Los interaccionistas, que tienen una marcada tendencia psicosocial, insistieron más en los efectos del etiquetamiento que en la creación de la etiqueta. Y como quiera que el principal efecto del etiquetamiento sería el de inducir a nuevos actos desviados y/o delictivos, a pesar de su gran referencia a la reacción social, esta teoría sigue fuertemente vinculada a la criminología del paso al acto." (Aniyar de Castro 1977; 115).*

*"...L'interactionnisme 'classique' demeure axé sur le passage à l'acte... Il s'intéresse à la réaction sociale, non comme problématique, mais comme variable explicative du passage à l'acte... Une conclusion se dégage donc de l'examen des interactionnismes et de ses défauts: Il faut construire une véritable et complète sociologie de la réaction sociale à la déviance, qui fasse de cette réaction sociale l'objet de sa problématique au lieu d'y voir une simple variable explicative du passage à l'acte." (Faugeron 1975; 19).*

El conjunt de les crítiques fetes, i sobretot aquesta darrera, duen a la conclusió assenyalada per Faugeron: cal fer una sociologia de la reacció social. Aquesta és la tercera direcció dels estudis sobre la reacció social que serà estudiada a continuació.

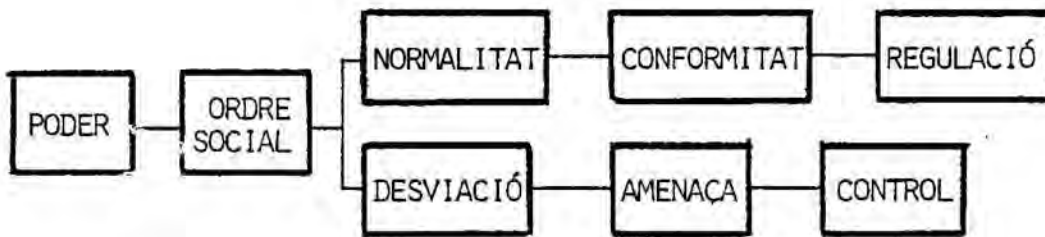
### 2.3. EL SISTEMA DE CONTROL DE LA DESVIACIÓ,

Aquesta és, doncs, la segona direcció. I en tant que segona direcció cal fer, d'entrada, dues precissions:

1. Encara no hi ha un cos teòric establert: hom es troba en aquest moment davant tot un seguit d'estudis interdisciplinars (i de vegades fins i tot només pluridisciplinars) que fan aproximacions parcials. Els motius són dos: la joventut d'aquesta segona direcció i la complexitat de l'objecte d'estudi ("el sistema global de control de la desviació"). D'altra banda, el contingut fonamental d'estudis sobre aquesta segona direcció es dona a Europa, fonamentalment a França.
2. El fet de treballar sobre el sistema global de control de la desviació ha col·locat com a tema fonamental d'estudi -al costat del control de la delinqüència- el control de l'enfermetat mental. Delinqüència i enfermetat mental són els dos tipus de desviació que han generat uns sistemes de control més complexes i sofisticats: la delinqüència, en tant que desviació culpable és controlada pel sistema de justícia penal; l'enfermetat mental, en tant que desviació malalta, és controlada pel sistema psiquiàtric. En paraules de l'avui desaparegut Franco Basaglia: "*la inadaptación enferma y la inadaptación sana (culpable y responsable) es decir, la delincuencia) encuentran su lugar. Para el hombre moralmente*

*desviado: la cárcel; para el hombre enfermo de espíritu: el manicomio.*" (1975; 156-157).

Fetes aquestes dues precissions, es pot avançar un esquema interpretatiu que permeti d'entendre i seguir el fil de tots els estudis que treballen en aquesta direcció. L'esquema en qüestió pot ésser el següent:



El poder, en imposar l'ordre social, ha de comptar amb dues possibilitats:

- a) Uns individus es conformen i són els normals; per a aquests només cal una regulació de llurs vides i activitats.
- b) Uns individus amenacen l'ordre perquè se'n desvien; per aquests cal disposar d'un sistema de control.

Tres temes hi ha en aquest esquema: el poder, l'ordre social amenaçat, i el sistema de control (que no és res més que la "reacció social"). Hom veurà en primer lloc i ràpidament els dos primers; després i en major detall es tractarà el tema del control.

### 2.3.1. EL PODER I L'ORDRE,

El tema del poder queda col·locat a l'inici mateix dels estudis sobre el sistema de control, per dues raons:

- Qui té el poder crea les normes que viola el desviat i, per tant, pot definir qui és el desviat. En paraules de Nils Christie: *"poder és el poder de definir"* (Citat a Aniyar de Castro 1977; 185). (amb això s'està d'acord amb la "labelling theory").
- D'altra banda, la desviació amenaça l'ordre social que ha imposat el poder: per tant, és lògic que sigui aquest qui dirigeixi la reacció i organitzi el sistema de control: *"c'est au pouvoir en général que, volontairement ou non, s'adresse le déviant en s'ecartant de l'ordre établi... le pouvoir, quant à lui, se préoccupe de la déviance, que ce soit pour la prévenir, pour la traiter ou pour la récupérer."* (Fichelet a Vaucresson 1978; 99).

L'ordre social és el segon tema. Paradoxalment, ha estat aquest un tema rarament definit de manera explícita per la sociologia, tot i les constants referències que se'n fan (tant és així que sovint de la sociologia funcionalista se'n diu la "sociologia de l'ordre").

Aquesta paradoxa és remarcada pels estudis sobre el control, com es pot veure en aquest text:

*"...la gestion de ce désordre est nécessaire à la proclamation (souvent sous la forme d'une imprécation) de l'ordre, qui n'est jamais que le contre-*

*type de ce qui est nommé, idintifié comme desordre" (Faugeron 1980; 12).*

L'escassa definició del tema de l'ordre demostra la seva relativitat envers el poder: l'ordre "en si" no existeix i l'únic ordre que existeix és el que en cada moment i en cada lloc imposa el poder. Aquesta és una constant que hom pot trobar en tots els estudis sobre el control -explicitada o tractada d'una manera implícita: *vid.* els ja citats Faugeron (1980) i Fichelet a Vaucresson (1978)-, així com a tota la resta d'estudis francesos (Faugeron 1975 i 1977; Souçon 1978; Foucault 1976 i 1978, etc.) i italians -des de la vessant psiquiàtrica- (Basilgia 1975 i 1977; Jervis 1977; etc.)

### 2.3.2. EL SISTEMA DE CONTROL.

El tema del sistema de control serà tractat amb una mica més de deteniment per tal de poder veure'n les diverses orientacions que prenene els estudis que s'hi dediquen. No obstant això, cal insistir en que no hi ha un cos teòric establert i que, de moment, hom està encara en una fase exploratòria del terreny.

Hom pot classificar els estudis sobre el sistema de control segons les quatre grans perspectives que els dirigeixen.



### 2.3.2.1. L'ESTIGMATITZACIÓ I EL CONTROL.

L'estigmatització no és entesa només com a resultat de l'etiqueta sinó com a una modalitat que pot prendre el sistema de control. Aquesta orientació és força present tant en criminologia (*vid.* AFC 1979) com en la nova psiquiatria (*vid.* Basaglia 1975 i 1977).

### 2.3.2.2. L'ESTUDI DE LA REPRESENTACIÓ SOCIAL.

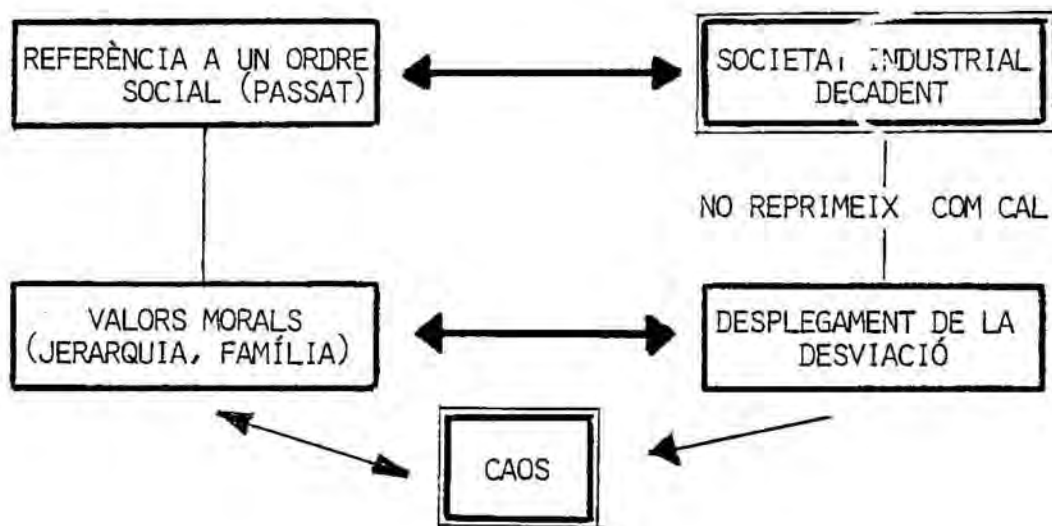
Philippe Robert plantejava, al 1974, la utilitat d'estudiar la representació social tot definint-la de la següent manera:

*"...Le représentation est composée de sentiments, croyances, valeurs et pratiques relatifs à un objet et caractérisés par une tendance à une rationalisation recouvrant une organisation affective sous-jacente. Elle est encore orientée vers l'action et chargée affectivement en raison de l'implication expérimentale ou non. Rappelons en fin son caractère collectif." (Robert 1974; 471).*

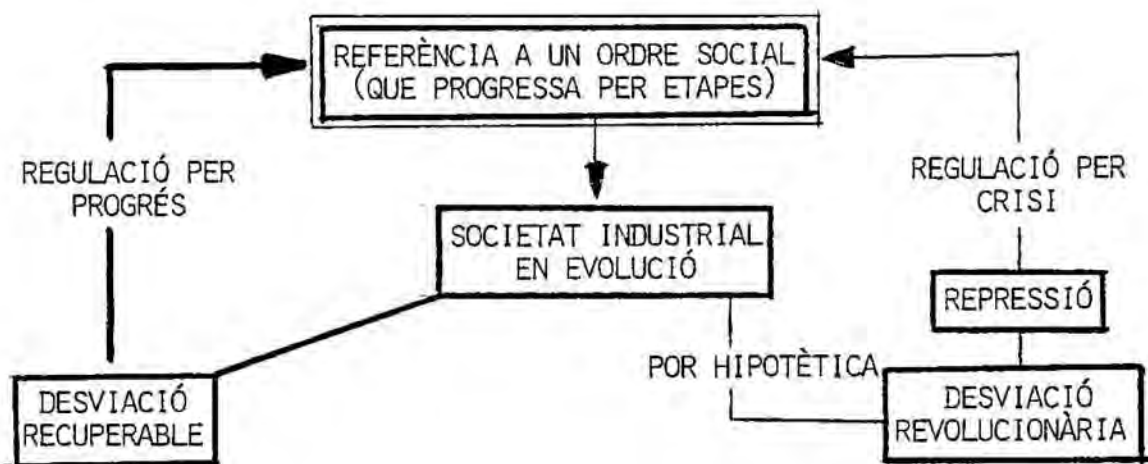
Posteriorment, el mateix Robert amb l'equip del servei d'estudis penals i criminològics del Ministeri de Justícia francès ha dut a terme tot un seguit d'estudis en aquesta perspectiva (*vid.* sobretot Faugeron 1975; i també Faugeron 1976, 1977 i 1978). El primer, "De la déviance et du contrôle social (representations et attitudes)" consistí en una investigació qualitativa quines conclusions més importants foren les següents:

La primera conclusió demostrava que les representacions socials de la desviació estan articulades amb les representacions de la societat. Hi hauria, en aquest sentit, cinc tipus diferents de representacions:

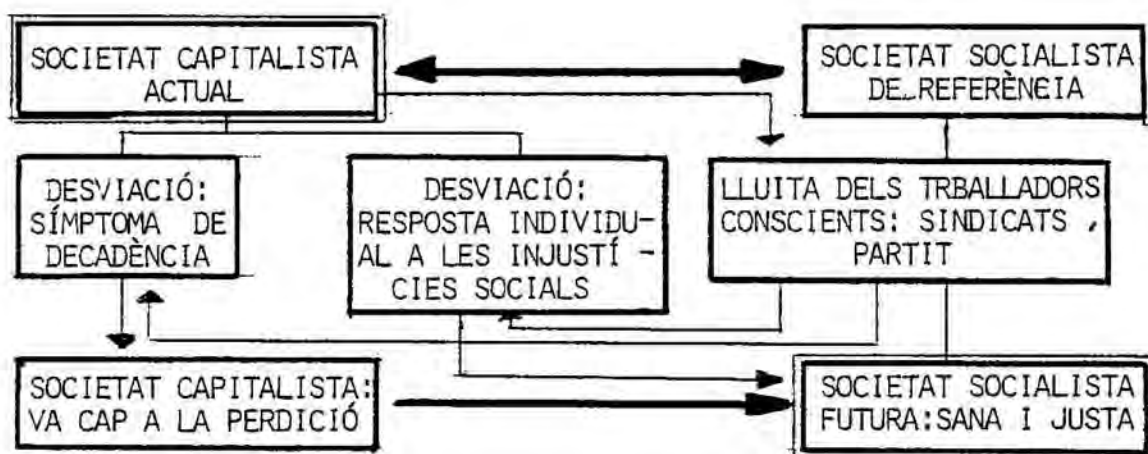
1. El "conformista tradicionalista" és aquell que es representa la societat actual *en decadència*. La desviació prové de que s'ha perdut tot sentit moral, i la més atacada de totes les desviacions és la drogadicció.



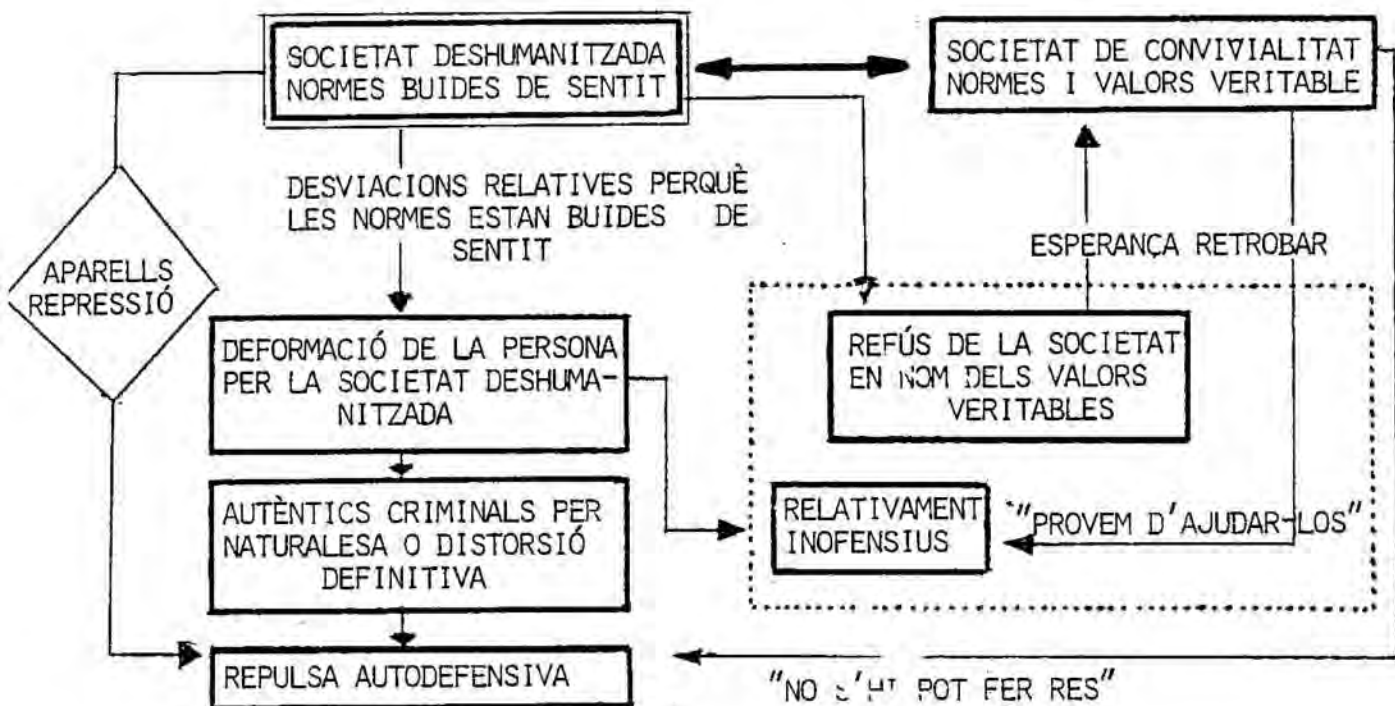
2. El "conformista modernista" és aquell que veu la societat *autoregulada i en progrés*: és normal una certa quantitat de desviació, i l'únic que cal és que les mitjans de comunicació -àvids de sensacionalisme- no la magnifiquin; d'altra banda, si certes formes de desviació arriben a ésser perilloses -*revolucionàries*- han d'ésser clarament reprimides.



3. El "socialista" és aquell que veu la societat *capitalista*. La desviació és vista bé com a símptoma de les contra<sub>dic</sub>cions, o bé com a resposta individual contra les injustícies socials.



4. El "personalista" és aquell que veu la societat deshu<sub>man</sub>itzada. La desviació és vista no tant com una qualitat d'alguns individus sinó com a resultat d'un ju<sub>dici</sub> que fan els altres.



5. El "llibertari" és aquell que veu la societat *repressiva*. La desviació és tot allò que s'escapa de la normalitat: tothom hauria de tenir dret a la desviació.



La segona conclusió demostrava que la desviació està representada a través de l'apreciació sobre la reacció social"

Més enllà de les fortes divergències entre els cinc tipus de representació de la desviació, hi ha una representació similar pel que fa referència a la reacció social, que apareix organitzada en tres instàncies:

1. La instància de la vida privada (la instància més immediata i més general del control de la desviació) representada per la família i els seus "annexes".
2. La instància de l'opinió, dels mitjans de comunicació de masses (que han de controlar la desviació en clau negativa: no afavorint el seu desenvolupament).
3. La instància repressiva que intervé quan les dues anteriors no han reeixit i específicament intervé (per determinats casos i de determinades maneres).

Les dues primeres instàncies són més aviat ideològiques, mentre que la tercera és repressiva i normalment institucional. Atès que aquesta darrera només intervé quan les altres han fallat, la reacció social és vista fonamentalment com a ideològica (una pressió cap a la normalitat)

Aquestes foren, doncs, les dues conclusions més importants del treball que al 1975 publicaren Claude Faugeron, Monique Fichelet, Raymond Fichelet, Dominique Poggi, i Philippe Robert. (Faugeron 1975; 114-188 i 213-224)

Cal acabar indicant que l'estudi de la representació social (del qual se n'han fetes aquestes breus referències) permet una adequada comprensió, que serà reconeguda en el

model teòric proposat en el proper capítol, de la lògica de la reacció social.

### 2.3.2.3. L'ESTUDI DELS PROCESSOS DE CONTROL.

En estudiar el tema del control social hom en constata la seva progressiva omnipresència ("*big brother is watching*": Van Bostraeten 1977; 7-19) que es manifesta en una sofisticació cada cop superior: menys repressió directa, més pressió ideològica, i sobretot més interiorització del control ("el control social y el nuevo orden interior" Foucault 1979; 5-7), .

Si hom concreta l'estudi del control social en els processos de control de la desviació, es troba amb el mateix: omnipresència ("cancerització" en diu Pierre Lascoy mes -1977; 167-) i progressiva sofisticació.

Així, doncs, :

- a) Es parteix de la base, coincident amb l'estudi de la representació social suara esmentada, de que la major part dels mecanismes de control resten fora dels aparells especialitzats i que, per tant, és en gran part una "pressió cap a conformitat".
- b) "...C'est seulement quand on pense, à tort ou à raison, que l'on ne viendra pas à bout de cette conformisation, que le contrôle social non spécialisé prend une tournure répressive." (Faugeron 1980; 14) . Hom està aquí a mig camí entre la "pressió cap a la normalitat" i la intervenció dels aparells especialitzats del control: un exemple clar és l'acti



tud de segregació que torben les bandes d'adolescents en el seu entorn (*vid.* Robert-Lascoumes 1974; 215-270).

c) D'aquest control encara no especialitzat però ja repressiu es passa (fàcilment en el cas d'individus de classes baixes: Faugeron 1980; 15) al control per part d'aparells especialitzats -normalment institucions- quan es donen dues condicions:

- La visibilitat, que depen dels individus, dels actes comesos i de les circumstàncies que els envolten.
- La remissió ("*le renvoi*") de l'individu a controlar vers un dels aparells especialitzats, que també depèn dels individus, dels actes comesos i de les circumstàncies que els envolten (en especial, de qui sigui el "remitent") (Faugeron 1977).

d) Un cop arribats als aparells especialitzats, és quan hom retroba l'omnipresència i la sofisticació: com a processos que segueix el control de la desviació i que condueixen a una progressiva especialització dels aparells de control:

*"...Nous obsevons une remarquable 'cancerisation' des modalités spécialisées dans le contrôle social de la déviance. On voit apparaître tout un florilège de nouveaux mécanismes de contrôle. A priori, on présente cette évolution comme la substitution progressive de formes de contrôle douces et préventives à des modalités plus dures et clairement répressives. Néanmoins on observera avec intérêt que les formes dites nouvelles sont souvent les filles*

*de les antigues. Elles se'n sont séparées par une sorte de scissiparité. Elles cachent una filiation qui n'en existe pas moins pour l'observateur attentif. D'autre part on s'aperçoit qu'il n'y a pas substitution, mais cumul..." (Faugeron 1980; 18).*

e) L'estudi, doncs, del processos del control ha fet arribar la anàlisi fins a les modalitats "dolces" del control: per exemple, la prevenció, per exemple el treball social, per exemple la sectorització... Per tant, s'imposa veure la quarta perspectiva que orienta els estudis sobre el sistema global de control; l'estudi de les operacions del sistema: des de les més dures fins les més dolces (des de la presó fins el centre d'esplai, des de la policia fins els educadors especialitzats).

#### 2.3.2.4. L'ESTUDI DE LES OPERACIONS DEL SISTEMA DE CONTROL.

L'estudi de les operacions del sistema ha pres nombroses direccions, i va quallant en resultats de desigual rigor científic i desigual vàlua i interès.

Sintetitzant, sense caure en l'esquematisme, hom pot considerar que l'estudi de les operacions del sistema de control ha pogut fer-se tenint en compte els següents aspectes:

- La dimensió política; els estudis sobre la "política social" que poden ser merament descriptius (*vid.* Lory 1975) o totalment crítics: "*La politique sociale fait le*

*jeu du système en permettant de réguler ses contradictions: l'intervention de différents secteurs (assistants sociaux, éducateurs, conseillers) pour 'réduire les dysfonctionnements' (d'une famille par exemple), c'est-à-dire et surtout replacer les intéressés dans le circuit de la production." (Aldeguer 1977; 21-23)*

- Els aspectes històrics; aquí cal fer esment dels coneguts estudis de Foucault (1976) i Castel (1980) sobre els aspectes històrics en dues modalitats de control: la presó i l'ordre psiquiàtric.

Per a Foucault la presó és el final de tot un procés històric de vigilància i càstig: suplici, càstig, vigilància i presó. La presó és privació de llibertat, quantificació de la pena segons la variable temps i transformació dels individus a través de l'aïllament, el treball i la longitud de la pena.

Per a Robert Castel L'ordre psiquiàtric tal com el coneixem és fruit polític de la Revolució Francesa, de l'aparició de nous agents (justícia, administracions locals i medicina), de la consegüent atribució al boig de l'estatus de malalt i la definitiva constitució d'una nova estructura institucional.

- La vessant antropològica, que fou iniciada pel text -avui ja clàssic- d'Erwin Goffman "Internados". A Goffman es deu la cèlebre definició d'institució total:

*"...La característica central de las instituciones totales puede describirse como una ruptura de las barreras que separan de ordinario los tres ámbitos de la vida.*

Primero, todos los aspectos de la vida se desarrollan en el mismo lugar y bajo la misma autoridad única.

Segundo, cada etapa de la actividad diaria del miembro se lleva a cabo en la compañía inmediata de un gran número de otros, a quienes se da el mismo trato y de quienes se requiere que hagan juntos las mismas cosas.

Tercero, todas las etapas de las actividades diarias están estrictamente programadas, de modo que una actividad conduce en un momento prefijado a la siguiente, y toda la secuencia de actividades se impone desde arriba mediante un sistema de normas formales explícitas y un cuerpo de funcionarios. Finalmente las diversas actividades obligatorias se integran en un solo plan racional, deliberadamente concebido para el logro de los objetivos propios de la institución." (Goffman 1970; 19-20).

- Els estudis estrictament institucionals: per exemple, els estudis sobre les presons (Savater 1977; Morris 1978; etc.) els manicomis (Basaglia 1975) o diverses experiències institucionals (García 1979; Ortega 1978). Aquesta dimensió pot ésser perfectament sintetitzada en unes paraules de Franco Basaglia:

"...La primera vera que entré en una cárcel era yo estudiante de medicina y entré como prisionero político, o sea como recluso... Después de algunos años entré en otra institución cerrada: el manicomio. Esta vez no como internado sino como director. Estaba en el grupo de los carceleros, pero la realidad que ví no era distinta; también aquí el hombre había perdido toda su dignidad humana; también el manicomio era un estercolero enorme (...). La lógica de la subordinación y de la represión de

be, pues, crear personas total y acriticamente sometidas a —al tiempo que identificadas con— las leyes que han violado o que pueden violar."

(Basaglia 1975; 155i 162).

- El component professional, representat per l'estudi de Pierre Lascoumes sobre les contradiccions del treball social (1977), per les constants reflexions sobre la prevenció fetes a França (Michard 1975; Girard 1975; Flavigni 1976; i sobretot per l'estudi dirigit per J.P.Liegeois "Ideologia et pratique du travail social de prevention" (1975). Aquesta dimensió pot ésser exemplificada en un breu text de Claude Veil:

"...La sociedad es un sistema autoregulado. La inadaptación es un disfuncionamiento localizado del sistema. ¿Qué se puede hacer actualmente?:

1. Inspeccionar el sistema, descubrir sus estructuras, sus ligámenes, las leyes de su funcionamiento.
2. Controlarlo permanentemente sirviéndose de índices y de indicadores.
3. Conservar preventivamente el sistema.
4. Arreglar las averías, es decir, ayudar a solucionarlas, empalmar en un sitio, aislar en otro y crear circuitos de socorro.
5. Hay que reconstituir y mejorar constantemente el sistema (...) Sobre todo evolucionar hacia una fiabilidad mayor, hacia una seguridad mayor en su funcionamiento." (Veil 1977; 119).

- I finalment, com a darrer tema, la preocupació per analitzar el paper dels agents que intervenen en el control de les desviacions: Aquesta preocupació inclou:



- . L'estudi de la policia (*vid.* Bonnemain 1978; Suchon 1979 i 1980; i Young a Cohen 1971) que és vista com una institució altament estratègica perquè és la part del sistema de justícia penal ( la última *ratio* del control) que està al carrer, en contacte directe amb la població, i d'una manera continuada (24 hores sobre 24). Es per això que les característiques de la seva cultura professional poden resultar en intervencions estereotipades ampliadores de la desviació (fonamentalment criminògenes).
- . L'estudi dels treballadors socials (en part dut a terme per ells mateixos) trencant amb idealismes anteriors i plantejant el sentit de control de la seva tasca; n'és un exemple el text següent:

*"...El psiquiatra es un policía. El profesor es un policía. El trabajador social es un policía. ¿Es verdad o no?... Convendremos fácilmente que las instituciones oficiales no han pa`ado jamás a nadie, sin esperar de él que contribuya a mantener el orden, sea manejando la porra, o los principios de la moral burguesa, con métodos más sutiles de seducción. La clase dominante (que se hace llamar púdicamente 'la sociedad') exige de todo quisqui que se comporte como un policía, sobre todo cuando se trata de funcionarios o asimilados, encargados de impedir el desorden." (El trabajo social a debate 1977; 87).*

- . L'estudi dels diversos professionals que intervenen en els processos de control: siguin els psiquiatres (*vid.* Basaglia 1977) o siguin els criminòlegs (*vid.* Taylor-Walton-Young 1977).



Heus aquí, doncs, quatre perspectives dels estudis del sistema de control. L'enfocament crític de tota aquesta sèrie d'estudis havia de cloure's amb un reconeixement i una valoració de les alternatives que s'han construït al sistema de control. Així, Lascoumes (1977) fa una recopilació de les diverses experiències innovadores que hom ha anat produïnt a Europa i Nordamèrica. Les conclusions que en treu són que les dues característiques principals que han presentat han estat la no-moralització i la des-institucionalització, i que les estratègies amb que s'han mogut han estat quatre (evolutiva -empeltada directament sobre una institució tradicional-; oblíqua -pot néixer d'una institució tradicional però n'està deslligada a la pràctica-; emanada i col.laboradora -modificació institucional però amb els mateixos objectius-; i, finalment, emanada i dissident -modificació institucional i modificació dels objectius ).

Finalment, Lascoumes parla de les alternatives "al" control social (nova cultura i limitar el poder de l'Estat) i de les alternatives "del" control social (recuperació institucional i institucionalització de la dissidència).

## 2.4. LA PROPOSTA COMPRENSIVA DE TAYLOR, WALTON I YOUNG.

Els autors de l'obra "The new criminology" (1973) formulen una proposta teòrica que considera l'estudi de la reacció social d'una manera sistemàtica i integrada en una consideració de la globalitat que presenta la desviació.

Aquesta proposta teòrica pretén afirmar "*the possibility -not only of a fully social theory- but also of a society in which men are able to assert themselves in a fully social fashion*" (Pàg. 270). I consegüentment, és plantejada de manera que sigui capaç d'abastar i revelar les connexions que hi ha entre els següents elements:

1. Els orígens mediats de l'acte desviat, que només poden ésser entesos com a orígens estructurals en funció de la situació econòmica i política (que en la societat industrial avançada és ràpidament canviant). Cal, doncs, bastir una "economia política del delictes".
2. Els orígens immediats de l'acte desviat, perquè la teoria ha de ser capaç d'explicar les diverses formes en què les exigències culturals són objecte d'interpretació, reacció o utilització per part dels homes: per tant cal, doncs, comptar amb una "psicologia social del delictes" (que reconegui -a diferència de la teoria de l'etiquetatge- que els homes poden triar conscientment el camí de la desviació com a resposta als seus problemes.

3. L'acte en si mateix, perquè un cop l'home ha decidit de cometre un acte desviat cal veure com el pot arribar a executar: és, per tant, també imprescindible una explicació de la real dinàmica social dels actes pròpiament dits.
4. Els orígens immediats de la reacció social, en aquest sentit s'ha de recórrer a una "psicologia general de la reacció social" que exposi les possibilitats i les condicions que determinen immediatament la decissió de reaccionar contra la desviació.
5. Els orígens mediats de la reacció social, perquè de la mateixa manera que cal veure els condicionants estructurals que estan a la base dels orígens immediats del delictes, cal veure els condicionaments estructurals que estan a la base de les operacions immediates de la reacció social. Cal, doncs, un model efectiu dels imperatius polítics i econòmics que serveixen de base a les operacions immediates de la reacció social: cal una "economia política de la reacció social".
6. La influència de la reacció social sobre la conducta ulterior del desviat. Una explicació plenament social d'aquesta influència ha de reconèixer que el desviat sempre té un cert grau de consciència sobre les possibles reaccions en contra d'ell i de que les seves decisions s'originen en aquesta consciència. En una teoria plenament social, doncs, la consciència global que el desviat té del món ha de poder explicar, almenys en part, la seva consciència desviada.

7. Tots aquests sis elements que ha de considerar la fórmula teòrica que plantegen Taylor-Walton-Young, han d'estar convenientment integrats en una concepció de la naturalesa del procés de desviació com a fet global, perquè en el món real aquests sis elements analítics es confonen, s'interconnecten i, sovint, són difícils de distingir els uns dels altres:

*"...The central requirement of a fully social theory of deviance, however, is that these formal requirements must not be treated simply as essential factors all of which need to be present (in invariant fashion) if the theory is to be social. Rather it that these formal requirements must all appear in theory, as they do in the real world, in a complex, dialectical, relationship to one another." (Pàg. 277).*

Com es veu, aquesta proposta teòrica és comprensiva, i a més a més possibilita l'estudi de la reacció social d'una manera que, amés d'ésser sistemàtica, l'engloba dintre de tota la complexitat social que presenten els fenòmens de la desviació.

## 2.5. SÍNTESI I CONCLUSIONS.

Hom pot cloure aquest repàs que s'ha fet del conjunt d'estudis sobre la reacció social fent-ne una síntesi i extraient-ne algunes conclusions.

### 2.5.1. LA SÍNTESI.

1. S'han assenyalat els tres grans temes que hom pot abordar en estudiar la reacció social:

- La gènesi de la norma (tema que no ha estat considerat per la major dimensió jurídica que presenta).
- L'etiquetatge com a fenomen que amplifica la desviació (exemplificat per l'aportació de la teoria de l'etiquetatge).
- El sistema de control (tema aquest de recent arribada per a la sociologia, i davant el qual hom està encara lògicament en una fase exploratòria).

2. La teoria de l'etiquetatge és reconeguda com la pionera dels estudis sobre la reacció social; però ha estat criticada ulteriorment per l'escassa atenció que ha donat tant al paper del poder com al significat desviat que poden tenir els actes, per les seves deficiències teòrico/metodològiques, i sobretot, per restar excessivament lligada al "pas a l'acte".

3. De les crítiques a la teoria de l'etiquetatge sorgí la necessitat de "construir una autèntica sociologia de la reacció social de la desviació", que està concretant-se en els estudis sobre el sistema de control. Aquests estudis han treballat sobre tres temes: el poder, l'ordre, i el "sistema de control" pròpiament dit.
4. Sobre aquest darrer tema han operat la majoria d'estudis, treballant en les següents direccions:
- La recuperació de l'efecte de l'etiqueta de cara al sistema de control (estigmatització).
  - L'estudi de les representacions socials.
  - El seguiment dels processos del sistema de control.
  - I, finalment, l'estudi de les operacions del sistema (veient els diversos aspectes en què poden ser analitzades les dites operacions):
    - . la dimensió política.
    - . la dimensió històrica.
    - . la vessant antropològica.
    - . els estudis estrictament institucionals.
    - . el component professional.
    - . i, finalment, veient el paper que hi tenen els agents del control.
5. Com a darrera aportació, s'ha mencionat la proposta que fan Taylor, Walton i Young, en una fórmula suggerentment comprensiva, per a una teoria social de la desviació: que sigui capaç de donar compte de la reac



ció social d'una manera sistemàtica i al mateix temps d'englobar-la dintre del context social necessàriament més ample.

## 2.5.2. CONCLUSIONS.

1. Cal reconèixer el valor dels estudis sobre l'etiquetatge:

- Perquè llur origen —la teoria de l'etiquetatge— fou la peonera dels estudis sobre la reacció social.
- D'altra banda, i malgrat les crítiques que hom els ha fet, següeix resultant útil per a comprendre el paper de la societat en la configuració de la desviació.
- A més, si hom la connecta amb l'estudi de les representacions socials, pot ésser la clau explicativa de l'heterogeneïtat que presenta de vegades la reacció social.

2. Cal reconèixer el desigual valor dels estudis sobre el sistema de control.

- Perquè, d'una banda, han estat crítica i continuació de les aportacions de l'etiquetatge, i d'aquesta manera han obert un nou i important terreny per a l'estudi de la reacció social. Però, per altra banda, la novetat els fa estar encara en una fase exploratòria, resultant-ne així desigual la seva vàlua.

- Es pot considerar que, com a conjunt, són treballs fonamentalment crítics. tant de la societat com de la sociologia tradicional: això fa que de vegades tinguin més component de denúncia que d'anàlisi.
  - Possiblement per aquest caràcter de denúncia, de vegades deixen indefinits o poc analitzats alguns temes, en especial el del poder i el de l'ordre.
3. S'imposa l'avençar cap a una fórmula capaç de "construir una veritable sociologia de la reacció social" que integri l'estudi tant de l'etiquetatge com del sistema de control. Una bona pista en aquest sentit la dona la proposta dels autors de "*The New Criminology*".
  4. Finalment, he de fer constar la congruència dels estudis sobre les operacions del sistema de control amb l'objecte d'estudi de la segona part de la meua tesi. En efecte, els col·lectius infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona (1977-1980) foren una d'aquestes operacions i com a tal els he estudiat.

### 3. ELS ESTUDIS SOBRE LA "MARGINALIDAD".

Cal començar aquest segon bloc d'aportacions teòriques a l'estat de la qüestió amb el conjunt d'estudis duts a terme a Llatinoamèrica al voltant del concepte "marginalidad".

Abans, però, d'exposar el conjunt d'aquest estudis caldrà plantejar i respondre una pregunta prèvia, per tal de poder entendre amb més precisió el sentit i l'abast de tot aquest conjunt d'estudis: per què a Llatinoamèrica?.

La resposta a aquesta pregunta permet ubicar en la seva dimensió espacial la reflexió sobre la marginalitat (entenent-ne, per tant, millor el sentit i l'abast).

Triple és la resposta que hom pot donar a aquesta primera pregunta:

- a) Perquè Llatinoamèrica és el "tercer món" (per dir-ho amb la terminologia convencional consagrada per l'ús):
- per tant, amplis contingents de la seva població viuen "al marge de", és a dir, en situació de marginalitat. (ecològica, econòmica, política, cultural, etc.) respecte al model "industrial" proposat i a partir del qual s'analitza normalment la dita marginalitat.
  - i per tant, per altra banda, la peculiar organització de les formacions socials que la componen (el que els economistes diuen "capitalisme dependent") dificulta i/o impedeix l'absorció de tota la mà d'obra (força de treball) pel sistema productiu, creant així constantment condicions (i reproduint-les) de marginalitat de capes de població (que, degut als avenços tecnològics en el procés productiu, cada cop són superiors).
- b) Perquè, en segon lloc, Llatinoamèrica és l'única macro-regió de l'anomenat "tercer món" amb una relativa similitud interna pel que fa a la seva història, i a la seva estructura socio-econòmica, cultural, lingüística, etc.

Això fa que:

- hi hagi condicions per al desenvolupament d'un tipus similar de marginalitat.
- i que, per tant, hi hagi també condicions per al desenvolupament d'estudis sobre el tema.

c) Perquè, en tercer i darrer lloc, Llatinoamèrica està situada en una relativa proximitat geogràfica i cultural respecte als Estats Units i a Europa, que són

- els centres del model "industrial" (sobretot els Estats Units), per no dir els centres de la marxa imperialista.
- i, consegüentment, els centres productors de teoria sociològica (i de ciència en general).

La marginalitat es presenta als estudiosos en una doble perspectiva:

a) Com a fet real:

*"... el nacimiento en las sociedades latinoamericanas de un nuevo estrato formado de la población marginalizada por el conjunto del cuerpo social... (proceso que no es sólo el de la existencia de personas excluidas más o menos permanentemente del mercado de trabajo)... hoy en día el proceso compromete vastos conjuntos de población... no se trata, por tanto, de un grupo limitado, sino de la formación de una estratificación nueva de todo el cuerpo social por un conjunto de grupos salidos de todos los sectores..." (Quijano, en Castells 1973; 141-142).*

b) Com a problema que cal estudiar:

*"...Tal emergencia (la del fenómeno de la marginalidad) podría considerarse a la luz de las manifestaciones ecológicas, económicas y políticas propias de un fenómeno reciente... exige profundizar en el desarrollo histórico-cultural de América Latina, a fin de determinar cuáles son los rasgos específicamente propios de la marginalidad latinoamericana y localizar así la raíz genética del fenómeno" (...)*

*La emergencia de la marginalidad se refiere a la doble dimensión del fenómeno:*

- la irrupción de la marginalidad en la conciencia de nuestras sociedades,*
- y la situación de emergencia, de "urgencia" inherente a la marginalidad en América Latina."*

*(Veckemans en Desal 1969; 15-16 i 69).*

Un cop contestada aquesta pregunta inicial i ubicat, per tant, el conjunt de les reflexions llatinoamericanes sobre la marginalitat, hom pot passar al repàs -breu i tan sistemàtic com sigui possible- d'aquesta aportació.

L'estudi de la marginalitat va lligat a l'estudi global de la societat. Per tant, hom pot afirmar que hi ha tants enfocaments del problema de la marginalitat com enfocaments hi ha per a l'estudi de la societat global; bàsicament, però, i en funció del que significa per a la societat en el seu conjunt l'existència de la marginalitat, és possible reduir i estudiar-ne dos que corresponen a dues línies teòriques conseqüents a dues perspectives diferents:



1. La primera analitza la marginalitat en relació a la modernització i la occidentalització ( *vid.* Solé 1976 219-234).
2. La segona analitza la marginalitat en relació al capitalisme dependent i al sots-desenvolupament (i imperialisme) (*vid.* Cardoso i Falletto 1969; Frank 1969).

L'explicació que es farà a continuació seguirà aquests dos diferents enfocaments.

### 3.1. LA MARGINALITAT EN RELACIÓ A LA MODERNITZACIÓ I A L'OCCIDENTALITZACIÓ.

La perspectiva que es va a estudiar a continuació (Desal 1969, Inedés 1972, Silva 1972 i 1974) sorgí en gran part en medis eclesiàstics llatinoamericans preocupats per les dificultats d'accés a la vida industrial de les capes marginals de les poblacions amb les quals treballaven pastoralment.

La marginalitat s'ha de començar a estudiar per aquesta perspectiva, en la seva base històrica. Fa quatre segles Amèrica Llatina visqué un fet cabdal (descobriment, conquesta i colonització) que marcà tota la seva història posterior i que condiciona encara la seva realitat present:

*"...Existe un hecho histórico de la mayor relevancia que condiciona por sí sólo el siguiente análisis: Este factor decisivo es la dicotomía con que nació la América Latina como consucuencia de la "superposición" de culturas y de civilizaciones (dualidad de valores, estructuras sociales y de regímenes políticos y administrativos) (...)*

*Desde muy temprano se manifestó la diferenciación entre un cordón urbano-costero, europeizado, y un "hinterland" nativo, bárbaro e incivilizado. (...)*

*Un examen de la situación actual de América Latina permite afirmar que no ha habido alteración significativa de la superposición inicial y que, al no existir un proceso de fusión cultural homogeneizador, se continúa en una heterogeneidad que divide al continente en dos mundos. (...)*

*Esa no participación, dualismo social y heterogeneidad cultural, económica y política —que se extiende al continente por entero— es expresión clara de la vigencia de la superposición cultural inicial. (...)*

*Las consideraciones anteriores llevan a la conclusión de que el congelamiento inicial aún perdura en todos los planos, como parte de un mismo continuum histórico. Ellas también implican que la marginalidad en América Latina se produjo en el momento mismo de la superposición cultural inicial y que, en consecuencia, las manifestaciones actuales del fenómeno corresponden a la agudización de una situación pre-existente, es decir, a un verdadero proceso de creciente marginación..."*

(Veckmans en Desal 1969; 16-24).

Històricament, la superposició cultural havia gravitat des de fa quatre segles damunt d'Amèrica Llatina marcant així l'existència de dues societats clarament diferenciades:

- una que viuria (econòmicament, políticament i culturalment) seguint el model primer europeu i després europeu-nordamericà.
- i una que ha seguit vivint (econòmicament, políticament i culturalment) segons el model original.

La marginalitat actual seria, per tant, l'agudització d'aquesta situació de quatre segles de diferència; agudització deguda, fonamentalment, als canvis tecnològics de les darreres dècades que —en incidir en la societat que ha seguit el model europeu i nordamericà—:

- ha fet més gran separació entre ambdues societats.
- ha donat major capacitat de definició del model de societat a la primera (l'europeo-nordamericana).
- i ha convertit el model de vida de la segona (l'original) en problema per a la primera: la marginalitat.

La marginalitat és, així, definida per la manca de pertinença i participació de les poblacions indígenes en el model de vida europeu-nordamericà:

*"... el término (marginalidad) designa a los grupos sociales que, no obstante ser miembros de la sociedad de un país, no llegan a penetrar en la intimidad de sus estructuras. Campesinos e indígenas han quedado al margen del proceso de modernización (...) lo marginal está fuera del sistema social y, por ello, no está incorporado y menos aún integrado..."* (Veckemans en Desal 1969; 49 i 50).

La participació (que no es dona en les poblacions marginals) és considerada en un doble sentit:

- Participació passiva: entenent la societat com a seu de recursos i de beneficis que no arriben a la població marginal.
- Participació activa: entenent els individus no només com a receptors passius dels béns socials, sinó com a creadors de societat; i les poblacions marginals no contribueixen a crear la societat moderna.

La manca de participació és, en fi, agreujada perquè:

*"...los marginales de hoy, a pesar de ser mayoritarios, han sido pulverizados, atomizados por el*

*colonialismo que la superposición cultural inicial, aún vigente, determinó...*" (Veckemans en Desal 1969; 56).

La marginalitat, doncs, d'arrel històrica, (superposició cultural de quatre segles) i entesa com a no participació en la societat moderna, té dues característiques que l'acaben de definir:

- És global: afecta tots els aspectes de la vida humana i totes les vessants de l'actuar social dels marginats.

Per exemple:

. socio-ètnicament: "*América Latina es mestiza*." dirà l'autor repetidament citat (pàg. 24).

. ecològicament: un cordó urbà i proper al mar és la seu de la societat moderna, i les zones interiors i rurals són l'hàbitat dels indígenes.

. culturalment: "...*porque el no comer pan de trigo y consumir productos elaborados sobre la base del maíz, ser analfabeto y andar descalzo son atributos de una cultura radicalmente diferente de la occidental...*" (Veckemans en Desal 1969; 26).

. i es podria seguir: econòmicament, políticament, respecte a l'organització de les comunicacions, de les creences, de les tradicions, etc. etc.

- És radical: en el sentit etimològic de la paraula; es tracta d'un problema que afecta les mateixes arrels de l'ésser humà.

En síntesi final: la marginalitat és entesa com un fenomen emergent (però de llarga història) que impedeix

participar globalment i radical les poblacions indígenes de l'América Llatina en la societat moderna.

Cal acabar el repàs a aquesta primera perspectiva dels estudis sobre la marginalitat fent una breu anotació sobre el marc teòric en què opera i el model socio-polític que postula (explícitament, com es veurà).

- El marc teòric és clarament el funcionalisme.
- El model socio-polític és el de la modernització.

a) El marc teòric funcionalista:

*"...toda sociedad es funcional porque persigue fines... (se trata de ) abordar los problemas de la marginalidad en América Latina a través de la dimensión funcional (...)*

*La integración funcional interna de los marginales es un requisito previo a su incorporación (a la sociedad moderna), ello supone una acción que lleve a su organización a fin de que se conviertan en un segmento con funciones específicas en la sociedad. Este proceso implica una sucesión de momentos claramente diferenciados:*

- *la integración funcional interna de los individuos en situación de marginalidad.*
- *incorporación en la sociedad.*
- *y, finalmente, integración funcional de la sociedad global misma." (Veckemans en Desal 1969; 368 i 393).*

b) el model socio-polític de la modernització:

Lligat amb el tercer pas que s'acaba d'esmentar (la "integración funcional de la sociedad global misma").



"...La nueva sociedad necesita ser definida... Es la sociedad moderna. Definimos la sociedad moderna como aquella en que la división del trabajo y la diversificación de funciones conducen a una creciente complejidad institucional... desde este punto de vista la sociedad moderna puede ser definida como una "heterogeneidad articulada", por poseer un alto grado de integración en su complejo de funciones sociales..." (Veckemans en Desal:1969; 396).

La perspectiva occidental moderna des de la que s'es tudien les poblacions marginals (perspectiva que fa precisament que s'iquin marginals) i la finalitat funcional de l'anàlisi ( "la masa marginal se encuentra frente a la vitrina, pero sin poder de compra... es necesario actuar para que la vitrina no estalle violentamente" Veckemans en Desal 1969; 61) , expliquen que el marc teòric sigui funcionalista i el model socio-polític el de la modernització.

### 3.2. LA MARGINALITAT EN RELACIÓ AL CAPITALISME DEPENDENT I AL SOTS-DESENVOLUPAMENT.

La segona perspectiva en l'estudi de la marginalitat (Nun i d'altres, 1969, Castells 1973, Germani 1973 i Negre 1975) la planteja en relació directa amb la situació de les formacions socials de Llatinoamèrica organitzades en un capitalisme dependent, emmarcant el fenomen marginal en les vicissituds de les relacions de producció de les dites formacions socials.

Aquesta segona lectura del fenomen de la marginalitat parteix de pressupostos teòrics marxistes, i des d'aquest tronc comú pot considerar-se diversificada en tres direccions:

*"...Según la primera, los sectores marginales no son otra cosa que el "ejército de reserva" destinado a mantener los salarios por debajo de cierto límite requerido por la lógica del sistema capitalista.*

*La segunda, por el contrario, señala que, teniendo en cuenta la alta productividad de la tecnología actual y el carácter intensivo del capital en la industria, el nivel de salarios ya no es tan importante para la empresa capitalista monopolista y la persistencia de una masa marginal tan ingente resultaría así disfuncional para el propio sistema.*

*Según la tercera hipótesis, el sector marginal... cumpliría una función —en el sistema capitalista— permitiendo la supervivencia, en condiciones y ni-*

*veles de vida tradicionales, de un sector importante de la población excluida del mercado moderno..."*  
(Germani 1973; 48-49).

A continuació es resseguiran ràpidament les tres diferents direccions que ha pres aquesta segona perspectiva.

## 1. LA PRIMERA DIRECCIÓ.

La primera direcció considera la marginalitat com assimilable a l'exèrcit de reserva:

*"¿Qué significa en este contexto la palabra "marginalidad"? una exclusión necesaria para el dominio técnico, económico político y cultural; e impuesta por la fuerza de las cosas (o por la fuerza de la guerra).*

*Merced a la existencia de grandes masas marginadas los capitales extranjeros y nacionales pueden explotar una mano de obra barata y sacar más provecho de sus inversiones en países desarrollados(...)*

*La marginalidad es algo necesario y mantenido por un sistema mundial, desde diversos ángulos: económico, político, militar, ideológico, educacional, etc." (Negre 1975; 56-57).*

Es obvi que aquesta anàlisi està en oposició amb la de la perspectiva anterior. La marginalitat no és una situació històrica, global, radical, etc. a considerar en una estratègia de modernització, sinó un resultat (que avui es fa palès en la dinàmica del capitalisme dependent llatinoamericà) de la garantia de benefici

que proporciona l'existència d'una franja de població marginal.

"...El proceso de marginalidad, pues, no es de ninguna manera una resistencia de la sociedad tradicional frente a la sociedad moderna, o de un sector tradicional de la sociedad frente a los cambios propaqados por su sector "moderno", sino todo lo contrario: es lo que fundamenta precisamente el que haya un sector moderno que vive gracias al proceso de exclusión permanente de aquel otro sector. La marginalidad significa algo que se produce y reproduce constantemente cuando la sociedad avanza. El desarrollo crea el subdesarrollo en el nivel mundial y en el interior mismo del país dependiente." (Négre 1975; 59).

## 2. LA SEGONA DIRECCIÓ.

La segona direcció d'aquesta perspectiva sofisticada una mica l'anàlisi i diferencia l'exèrcit industrial de la "massa marginal" -que pot arribar a ésser una realitat perillosa o, com a mínim, disfuncional per al sistema-.

Aquesta segona direcció pot estar exemplificada en un article que José Nun va escriure per a la Revista Latinoamericana de Sociología en un número extraordinari que va aparéixer l'any 1969 dedicat a la marginalitat. L'article en qüestió s'intitolava "*Superpoblación, relativa, ejército industrial de reserva y masa marginal*".

L'article començava distingint els conceptes "exèrcit industrial de reserva" i "sobrepoblació activa" com pertanyents a dos moments diferents del discurs marxista:

"...Mientras el concepto de ejército industrial de reserva corresponde a la teoría particular del modo de producción capitalista, los conceptos complementarios de población adecuada y de superpoblación relativa pertenecen a la teoría general del materialismo histórico." (Nun 1969; 180).

Aquesta distinció era fonamental perquè una cosa és la "gènesi estructural d'una població excedent" i una altra " els efectes que la seva existència provoca en el sistema". És a dir:

"...que la incorrecta asimilació de las categorías superpoblación relativa y ejército industrial de reserva ha llevado a confundir, en el estudio del capitalismo, los procesos específicos que generan una población excedente con los efectos que ésta produce en el sistema. (...) Puesto en términos más simples: en esta forma productiva (el modo de producción capitalista) no toda superpoblación relativa constituye necesariamente un ejército industrial de reserva, categoría que implica una relación funcional de ese excedente con el sistema en su conjunto." (Nun 1969; 184-185).

A partir d'aquesta distinció teòrica, Nun estava ja en condicions d'admetre que en la fase del capitalisme de competència la superpoblació relativa podia ésser efectiva efectivament com a exèrcit industrial de reserva perquè la funcionalitat que en la dita fase tenia la superpoblació relativa era efectivament i realment la de ser l'exèrcit industrial de reserva,

- Tant directament (" la superpoblación relativa provee los brazos requeridos en la etapa ascendente del ciclo económico")

- Com indirectament (pels seus efectes: "*así el empresario puede aprovecharse de la presión que establece la competencia de esa masa disponible sobre la mano de obra ocupada para obligar a los obreros que trabajan a que trabajen todavía más y a someterse a las imposiciones del capital*") (Nun 1969; 197-198).

Ara bé, el pas a la fase monopolista exigeix una revisió teòrica d'aquest raonament perquè:

1. El mercat oligopòlic deslloriga el mercat de la lliure competència: els preus ja no els fixa el mercat sinó la gran corporació.
2. Els descobriments científics i tècnics i les innovacions tecnològiques s'integren del tot al procés productiu.
3. La productivitat de la mà d'obra (com a conseqüència del punt anterior) s'expandeix.
4. A mesura que avença la mecanització, cada unitat de capital o de producte requereix una més gran especialització.
5. I, en conseqüència: "*declinan las posibilidades de transferir trabajadores de una rama a otra que partían del supuesto de un bajo nivel de cualificación; pero, sobre todo, pierde sustento la idea anterior de una reabsorción posible de los obreros desplazados por la máquina; la demanda industrial de trabajo tiende a contraerse o, en el mejor de los casos, a estancarse.*" (Nun 1969; 199).

Després d'aquest raonament, Nun continuava:



*"...Presumiblemente la masa de los no cualificados irá quedando estancada y la sociedad no la desagotará porque no tendrán ninguna función para ella -se volverán un conglomerado de personas económica y socialmente inútiles." (Nun 1969; 199).*

Queda, doncs, clara la idea de Nun: si hom admet que el sistema monopolístic va essent hegemònic en el món capitalista, el concepte d'exèrcit industrial de reserva es va quedant estret per parlar del conjunt de la superpoblació relativa:

- a) Directament: la seva funció directa disminueix amb la mecanització i l'automatització.
- b) Indirectament: la seva funció de competència amb la mà d'obra que treballa també disminueix,
  - per la seva menor capacitat competitiva (és mà d'obra no qualificada).
  - o perquè les posicions privilegiades en el mercat i les avançades estructures tecnològiques de les grans corporacions fan compatible un desenvolupament de l'explotació amb unes millores creixents del nivell de vida dels seus obrers.

Nun acaba anomenant "massa marginal" aquesta part a-funcional o clarament dis-funcional de la superpoblació relativa, i per tant:

*"...este concepto, lo mismo que el de ejército industrial de reserva se sitúa a nivel de las relaciones que se establecen entre la población sobrante y el sector productivo hegemónico. La categoría implica así una doble referencia al sistema que, por un lado genera este excedente y, por otro lado, no precisa de él para seguir funcionando." (Nun 1969; 201).*

Dues precisions cloïen l'article:

1. La primera indicava que, evidentment, la massa marginal és, de fet, compatible amb l'exèrcit industrial de reserva (perquè el que la massa fonamental dels desocupats no torni a trobar feina no vol dir que això els hi passi a tots els desocupats), i que l'especificitat del concepte "superpoblació relativa", en les formacions socials on el mode de producció capitalista és hegemònic, cal sumar-la entre els dos conceptes anteriors.

2. La segona reconeixia que, també de fet, no es dona el capitalisme monopòlic en estat pur i que, per tant, poden superposar-se i combinar-se diverses formes d'acumulació capitalista en la mateixa formació social: això vol dir que, de la mateixa manera, poden haver-hi diverses formes de superpoblació relativa (*"de esta manera los desocupados pueden ser, a la vez, un ejército industrial de reserva para el sector competitivo y una masa marginal para el sector monopolico."*-Nun 1969).

Aquesta segona precisió enllaça amb la tercera direcció assenyalada a partir de la cita de Germani. Per tant, a continuació, hom ressegueix la tercera direcció.

### 3. LA TERCERA DIRECCIÓ.

S'ha vist fins ara la marginalitat com  
- equiparable a l'exèrcit industrial de reserva (primera direcció).

- massa marginal complementària de l'exèrcit industrial de reserva (segona direcció).

Ara es tracte de veure com poden ésser articulables en la societat global, tant la massa marginal com l'exèrcit industrial de reserva (insisteixo: en la línia de la segona precisió que formulava Nun en els fulls darrers del seu article).

Amb aquesta darrera direcció hom podrà tenir una idea clara de l'aportació de contingut marxista a l'estudi del fenòmen de la marginalitat.

La marginalitat és considerada, així, com una nova estratificació en la societat produïda per dos mecanismes fonamentals:

*"...Primero: el hecho de que cierto número de papeles económicos pierden su significación en relación con una baja productividad del trabajo, o bien con la desaparición de los medios de producción necesarios o de un mercado para vender los productos..."*

*Segundo: los trabajadores que llegan al mercado de trabajo, ya sea porque han debido abandonar su empleo precedente, ya sea en razón del crecimiento demográfico, no pueden encontrar trabajo en el marco de las relaciones hegemónicas de producción."*  
(Quijano en Castells 1973; 143).

Aquests mecanismes creadors del nou estrat marginal funcionarien igualment per a les dues classes fonamentals del mode de producció capitalista, així:

- es dóna una "petita burgesia marginal" (l'artesà, les petites empreses de serveis, el petit comerç...)
- i es dóna també el grup dels "assalariats marginals".

Ambdós grups tindrien un mercat (dels seus serveis o de la seva ocupació marginal) i uns ingressos (bé els guanys o bé els salaris) també marginals.

La fluïdesa d'aquesta situació faria que les relacions entre els marginals i la resta de la societat presents sin un quadre múltiple -parlant només en termes exclusivament econòmics-:

*"...Hay una ligazón entre el polo marginal y los otros niveles del sistema de dominación económica, que se expresa por la unión de un doble sistema de relaciones económicas, caracterizadas por la explotación de un lado y la ayuda social de otro..."*  
(Quijano en Castells 1973; 149).

L'explotació tindria quatre possibilitats:

1. *Explotación indirecta de los marginales por toda la burguesía; ésto permite la aceleración del proceso de concentración económica, eliminando a los marginales del mercado del empleo y de los bienes y servicios.*
2. *Explotación directa por la burguesía y las capas medias del proletariado marginal a través de los trabajos ocasionales de diversos tipos.*
3. *Explotación probable por la pequeña burguesía no marginal de la pequeña burguesía marginal utilizada como intermediaria entre el mercado de los marginales y el popular.*

4. *Explotación por el Estado de los marginales, puesto que éstos, en las zonas ecológicas marginalizadas, realizan gratuitamente servicios por los que en otras zonas el Estado paga.*"

(Quijano en Castells 1973; 149).

I l'ajut tindria també quatre possibilitats:

- "...1. *El Estado proporciona una asistencia a los marginales.*
2. *Las instituciones privadas proporcionan una ayuda a los marginales.*
3. *El proletariado urbano suministra a los marginales una ayuda económica.*
4. *Las capas inferiores de la pequeña burguesía no marginal y las capas medias de asalariados de ingresos inferiores proporcionan una ayuda económica a los marginales.*"

(Quijano en Castells 1973; 150).

I a part d'aquestes relacions d'explotació i ajut:

*"... Adjuntemos a este conjunto de relaciones económicas las relaciones mercantiles que se organizan entre la totalidad o parte de los marginales, por un lado, y el proletariado, las capas medias de bajos ingresos y eventualmente algunos grupos de la burguesía por otro lado.*

*Podemos considerar estas relaciones como inestables, difusas, irregulares, parciales, conflictivas. Pero no se pueden negar."*

(Quijano en Castells 1973; 150).

Amb aquesta tercera direcció es clou la perspectiva marxista en l'estudi de la marginalitat.

Les tres direccions de la perspectiva marxista coincideixen en assenyalar com a determinant de la marginalitat la peculiar estructura econòmica llatinoamericana, i com a sobredeterminant d'aquesta estructura el conjunt de desequilibris produïts pel mode de producció capitalista en la seva fase imperial-monopolista.

Concloent amb el mateix esquema final que s'ha fet servir per a l'altra perspectiva (la de la modernització):

- a) El marc teòric de les anàlisis és, en aquest cas, la teoria marxista.
- b) El model sociopolític és, en aquest cas, el d'un capitalisme dependent *versus* revolució socialista.

La perspectiva crítica en què s'estudia la marginalitat i la finalitat de l'anàlisi (no impedir l'esclat de la vitrina que els marginats tenen davant, sinó entendre-la en la seva dimensió socio-econòmica per tal de poder-la dotar d'un contingut socio-polític adequat a la revolució socialista), expliquen tant el marc teòric marxista com el model socio-polític capitalisme dependent *versus* revolució socialista.



### 3.3. SÍNTESI.

Fins aquí s'ha vist en llurs línies generals i en llurs dues perspectives el conjunt de reflexions que s'han fet a Llatinoamèrica sobre la marginalitat.

1. Per a la primera perspectiva (funcionalista i modernitzadora) la marginalitat és una situació de manca de participació global i radical que tota la població indígena llatinoamericana pateix des de fa quatre segles (degut a la superposició cultural produïda pel descobriment, conquesta i colonització). Això obliga a integrar tota aquesta població en un nou model de societat definit per la modernització (és a dir, una societat d'acord amb el model europeu-nordamericà).
2. Per a la segona perspectiva (marxista i revolucionària) la marginalitat és vista com una conseqüència de les relacions de producció capitalistes -en la seva fase monopòlico-imperialista- en unes formacions socials dependents: d'aquí la recerca de la ubicació de la marginalitat o bé com "exèrcit industrial de reserva" o bé com a "massa marginal". Això obliga a un esforç de connectar la marginalitat amb la societat global per a poder, d'aquesta manera, articular-la en un procés revolucionari genuí i adequat a la realitat llatinoamericana.

### 3.4. CONCLUSIÓ.

Cal acabar aquest repàs del conjunt de reflexions i llatinoamericanes sobre la marginalitat, connectant-les amb l'objecte central d'aquesta part teòrica de la tesi: el model teòric per explicar la marginació social:

1. En primer lloc; parlar de marginalitat com a manca de participació connecta amb el plantejament -que es fa en el model- de la diferència com a no-normalitat, com a no-participació.

Aquesta és una idea d'estratègica ubicació en aquesta tesi: la no participació en una dinàmica de producció i re-producció de poder és el que defineix la manca de normalitat i caracteritza la diferència problemàtica (I s'ha de tenir en compte que la diferència és un dels tres elements que intervenen -segons el model que es proposa- en la marginació social).

2. En segon lloc; la mateixa consideració de la marginalitat com a manca de participació connecta amb una de les formes que pot presentar la diferència problemàtica: la que en el model s'anomena "diferència per l'estat: posició" (és diferent problemàtic aquell individu o grup que "està en una posició" des de la qual no pot participar -pels motius que sigui-).
3. En tercer lloc; l'anàlisi de la marginalitat, en termes marxistes, com "exèrcit industrial de reserva" o

com "massa marginal" connecta també amb les consideracions sobre la ubicació social dels marginats que es fan en el model d'aquesta tesi.

4. En quart lloc; el doble i contradictori focus d'anàlisi (modernització *versus* revolució) que hom troba en les reflexions llatinoamericanes sobre la marginalitat, connecta amb el tema de la reacció social davant de les diferències problemàtiques. ¿Què pretén la lògica de la reacció social quan s'enfronta amb els diferents?

1.3. UN MODEL TEORIC PER A L'ANALISI DE LA  
MARGINACIO SOCIAL

## 1. PREVI

En el capítol anterior hom ha pogut veure tot un seguit d'estudis de gran vàlua que s'han aproximat a la marginació social des de la perspectiva sociològica. A continuació es tracta de culminar aquesta aproximació, tot col·locant al bell mig de l'anàlisi sociològica el tema de la marginació social.

I això s'ha de fer,                      perquè fins ara:

- la marginació social encara no ha estat en el centre de l'anàlisi sociològica.
- la sociologia encara no ha aportat la seva col.laboració (parcial però necessària) a l'esforç per a la comprensió global del tema.

Es per això que s'ofereix aquest capítol: és la construcció d'un model teòric que permeti l'anàlisi sociològica de la marginació social. Aquest model teòric ha de ser capaç de:

1. Explicar la marginació com un fet social.
2. Poder fornir, per tant, una correcta explicació teòrica.
3. Sintetitzar en aquesta explicació totes les aportacions anteriors.



## 1.1. EL MODEL HA DE SER CAPAC D'EXPLICAR LA MARGINACIÓ COM UN FET SOCIAL.

Hom troba ací la vella -sempre actual, però- recomanació durkheimiana de cercar l'objecte específic de la sociologia en els fets socials. Durkheim plantejava l'especificitat de l'anàlisi sociològica des del fet social, entés com a exterior i imposat (coactiu) a l'individu, observat com "*una cosa*" (evitant les prenocions, definint-lo pels caràcters externs, considerant-lo aïllat de les manifestacions individuals), i reclamant de focalitzar en l'estructura social l'estudi de les seves causes i de les seves funcions.

Si hom estudia la marginació d'aquesta forma:

- d'una banda, en privilegiar el seu caire d'externalitat i imposició i considerar-la com una cosa, pot treballar seriosament:
  - . trobant l'especificitat de l'anàlisi sociològica en el seu objecte d'estudi propi.
  - . no es veu obligada de manllevar parcel·les d'altres anàlisis científiques (en especial de la psicologia).
- i, d'altra banda, pot focalitzar l'estudi de les causes i les funcions en l'estructura social.

Considerar la marginació com un fet social va lligat a reconèixer-la com un fet social preocupant. En efecte,

el tema preocupa als homes del nostre temps i la sociologia els ha d'ajudar a entendre'l, fent cas de la recomanació imaginativa de C. Wright Mills:

*"...Lo que (los hombres de hoy) necesitan, y lo que ellos sienten que necesitan, es una cualidad mental que les ayude a usar la información y a desarrollar la razón para conseguir recapitulaciones lúcidas de lo que ocurre en el mundo y de lo que quizá está ocurriendo dentro de ellos. Y lo que yo me dispongo a sostener es que lo que los periodistas y los sabios, los artistas y el público, los científicos y los editores esperan de lo que puede llamarse imaginación sociológica es precisamente esta cualidad."*  
(C. Wright Mills 61, 25).

Fet social i tema preocupant per diverses raons:

- Perquè el ja definitiu assentament d'una societat burgesa al nostre país ha comportat la valoració del progrés com a desenvolupament econòmic. Això ha capgirat relació entre el treball i l'oci: de manera que ara el valor és el treball en tant que possibilita el progrés i l'oci és el marginat (aproximadament a l'inrevés del que havia estat tradicional al nostre país). Convé tenir en compte que aquest capgirament s'està donant actualment en un marc d'elevats índexs d'atur laboral.
- Perquè el procés de secularització religiosa que s'està donant amb força al nostre país està fent passar la consideració de la marginació social:
  - . d'una manifestació essencialment religiosa a un problema cada cop més laic (ja no és fruit de la volun-

tat de Déu, sinó resultat d'una estructura social de terminada). I problema laic que pot tenir diverses lectures laiques (des de la que fa responsable de la marginació a l'individu marginat, fins la que en fa responsable a la societat).

. d'una manifestació religiosa que cal veure amb caritat a un problema laic que cal tractar políticament (perquè els marginats no són ja més una "*imatge bíblica*", sinó uns ciutadans amb problemes o problemàtics). I el tractament polític pot tenir també fórmules diverses (des de la repressiva si es tracta de ciutadans problemàtics, fins l'ajut per a la reinserció si es tracta de ciutadans amb problemes).

- I perquè la racionalització que s'està obrint pas al nostre país també influeix en transformar la marginació social:

. d'un terreny al qual s'hi anava a treballar per vocació (normalment religiosa) a un terreny que cal tractar professionalment i interdisciplinària (en aquest sentit, cal dir que han estat sovint els mateixos professionals els qui han obert el terreny al tractament professional).

. d'un terreny que no calia en absolut estudiar (i que de vegades fins i tot l'estudi n'era considerat impropedent), a un terreny en el qual es donen tot un conjunt de problemes que han de ser estudiats per a ésser coneguts millor... i que l'estudi que se n'ha de

fer ha de ser d'una banda interdisciplinària i, d'altra banda positiu, sistemàtic i acumulatiu (és a dir seriós).

La marginació social, doncs, és un fet social que preocupa com a problema actual. I no preocupa només perquè hi hagi atur, o perquè sigui un problema polític, o perquè s'hagi d'estudiar... preocupa també perquè creix i el seu creixement indica que hi ha quelcom que no funciona a la nostra societat. Com deia un article aparegut a la revista "Papers" al 1979:

*"...Un fantasma recorre Europa: la emergencia de los marginados/marginales (la llamada inseguridad ciudadana, la rebelión de los jóvenes, el reto a la heterosexualidad, los movimientos de locos, presos, minusválidos, etc.). Parece como si la integrada Europa descubriera, al socaire de la crisis que la atenaza en los últimos años, profundos desgarrones en su, aparentemente perfecto, tejido social." (Sabaté 1979, 209).*

La sociologia ha d'abordar, seguint a més la recomanació de Mills, l'estudi d'aquest fet social que és un problema que preocupa als homes del nostre temps i qüestiona el funcionament de la nostra societat.

## 1.2. EL MODEL HA DE SER CAPAÇ DE FORNIR UNA CORRECTA EXPLICACIÓ TEÒRICA.

Un cop vista la necessitat de que la sociologia col·labori en l'estudi interdisciplinar de la marginació social, cal assegurar que ho faci amb una correcta explicació teòrica.

El model que es proposa a aquest capítol va en aquesta direcció, amb tota la modèstia que permet l'estat actual de coneixements sobre el tema. És per això que aquest model s'inscriu a la lògica d'avenç científic que postula Robert Merton en parlar de les teories d'abast intermedi:

*"...Como muchas palabras excesivamente usadas, la palabra teoría amenaza con quedar vacía de sentido. (...) Constantemente procuro enfocar la atención sobre las que podrían llamarse teorías de alcance intermedio: teorías intermedias entre las estrechas hipótesis de trabajo que se producen abundantemente durante las diarias rutinas de la investigación, y las amplias especulaciones que abarcan un sistema conceptual dominante del cual se espera que se derive un número muy grande de uniformidades de conducta social empíricamente observadas.*

*(...) No estamos listos. Aún no se ha hecho el trabajo preparatorio.*

*(...) (hay que) evitar el error de suponer que todos los productos culturales existentes en el mismo momento de la historia deben tener el mismo grado de madurez intelectual ... Quizá la sociolo-*

gía no está aún lista para su Einstein porque toda  
vía no tuvo su Kepler.

(...)La teoría sociológica debe avanzar sobre estos planos interconectados: a través de las teorías especiales suficientes para campos limitados de datos sociales, y a través de la evolución de un sistema conceptual más general, adecuado para unificar grupos de teorías especiales. (...) Creo, y las creencias están desde luego notoriamente expuestas a error, que durante algún tiempo futuro son las teorías intermedias las que más prometen, siempre que, en la base de esta modesta búsqueda de uniformidades sociales, haya un interés duradero y penetrante en unificar las teorías especiales en un conjunto más general de conceptos y de proposiciones mutuamente congruentes. Aún así, debemos adoptar el punto de vista provisional de nuestros hermanos mayores, recordando con ellos, como con Tennyson que

*nuestros pequeños sistemas tienen su día;  
tienen su día y dejan de existir."*

(Merton 64, 14-20).

El model teòric que es planteja en aquest capítol vol seguir el consell de Robert Merton, per tant considera que -de moment- l'explicació teòrica més correcta que hom pot fornir de la marginació social ha de plantejar-se en aquests termes:

- a) en la construcció d'una teoria d'abast intermedi ("middle range theory") pròpia i específica per a l'explicació sociològica de la marginació.
- b) en el reconeixement de la necessària connexió d'aquesta teoria d'abast intermedi amb un "sistema conceptual



més general". El "sistema conceptual més general" de referència és compost pel conjunt de reflexions que hom correntment anomena la "*sociologia crítica*" en la línia, per exemple, de Birnbaum (1974) o Bottomore (1976).

Per tot això, el plantejament d'aquest model teòric serà el cercar l'especificitat de l'anàlisi fornint comés una teoria d'abast intermedi que expliqui la marginació com un fet social:

- Explicar etiològicament i funcionalment la relació de la marginació amb l'estructura social.
- Desvetllar la lògica del seu funcionament tot descrivint com s'organitza.

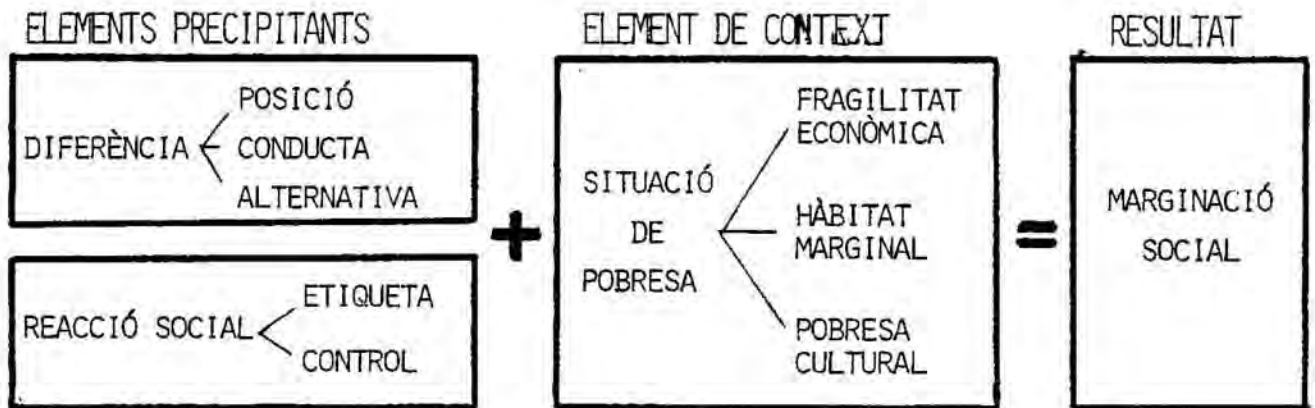
El model teòric tindrà, doncs, aquestes tres vessants: l'etiològica, la funcional i la descriptiva.

El model teòric tindrà dues parts: una primera de definició on es formularà l'explicació teòrica de la marginació social, i una segona de tipologia que servirà per a comprovar la validesa i pertinença de l'explicació teòrica anterior.

La primera part -la definició de la marginació- és constituïda per la suma de tres elements:

- Dos elements que actúen com a precipitants de la marginació social: la "diferència" i la "reacció social".
- Un element que actúa com a contextualitzador (element de context): la "situació de pobresa".

El quadre que segueix és l'esquema bàsic de la definició:



### 1. ELS ELEMENTS PRECIPITANTS.

#### - LA "DIFERENCIA".

- . Serà entesa com l'element precipitant "inicial".
- . Serà estudiada en les tres vessants:
  - etiològicament i funcionalment: en referència a l'estructura social.
  - descriptivament: veient les formes en què es pot presentar (limitades a tres grans possibilitats):
    - . diferència per l'estat o posició diferent. Exemple: la posició marginal.
    - . diferència pels fets o conducta diferent. Exemple: la conducta desviada.
    - . diferència per la voluntat o alternativa diferent. Exemple: l'alternativa marginal.
- . Amb aquest primer element hom pot parlar de "diferències problemàtiques".

- LA "REACCIÓ SOCIAL".

- . Serà entesa com l'element precipitant "socialitzador".
- . Serà també estudiada en tres vessants:
  - etiològicament i funcionalment: en referència a l'estructura social.
  - descriptivament: veient el doble mecanisme amb el què opera:
    - . l'etiquetatge.
    - . el dispositiu de control.
- i veient també quina és la lògica del seu funcionament i quines les seves estratègies.
- . Amb aquest segon element hom podrà parlar ja de "diferències socialment problemàtiques" (la reacció social converteix una diferència problemàtica en "socialment" problemàtica).

2. L'ELEMENT DE CONTEXT.

- LA "SITUACIÓ DE POBRESA".

Entendrem la "situació de pobresa" com l'element que dóna el to o context social a la marginació social. En tant que element de context no serà necessària l'anàlisi etiològica ni la funcional, i només se'n farà la descriptiva (entendre-la en una triple dimensió: la fragilitat econòmica, un hàbitat marginal i el que anomenem la "pobresa cultural"). A partir d'aquest context es podrà ja parlar de marginació social.

La segona part del model teòric -la construcció d'una tipologia adequada- constitueix el seu darrer pas (al mateix temps que és una comprovació de la seva validesa i pertinença).

La tipologia haurà de ser capaç d'abastar les diverses mediacions a través de les quals la marginació social es presenta multiformement evidenciada en la realitat. Aquesta serà una operació exclusivament descriptiva però fonamental per acabar d'encaixar el model teòric.

La tipologia es construirà a partir dels tres elements assenyalats com a determinadors de la marginació social: la diferència, la reacció social i la situació de pobresa, així com de llurs combinacions.

Amb la qual cosa s'haurà acabat la part teòrica d'aquesta tesi. La part pràctica de la tesi serà una comprovació d'aquest model teòric a través de l'anàlisi d'un fet concret: una intervenció de la reacció social en un medi marginal.

### 1.3. EL MODEL HA DE SER CAPAC DE SINTETITZAR TOTES LES APORTACIONS ANTERIORS.

L'originalitat -i possible vàlua- d'aquest model teòric radica en haver fet aquesta síntesi de les aportacions anteriors. Perquè, tal com s'anirà veient tot al llarg del model, aquest s'ha construït col·locant al centre de l'anàlisi un tema al qual s'han acostat en major o menor mesura totes les aportacions anteriors, manllevant de cadascuna els elements més adequats que han anat cobrint parcialment el model.

La importància de recollir totes les aportacions parcials anteriors rau en:

- a) el lògic reconeixement de la vàlua de tota la feina feta anteriorment, així com del caire acumulatiu que presenta la reflexió sobre els problemes socials que s'ha anat fent al llarg del nostre segle.
- b) les utilitats parcials que presenten totes i cadascuna de les dites aportacions:
  - . La sociologia de la conducta desviada per entendre la gènesi estructural (l'anomia) i processual (la transmissió cultural) de la desviació social.
  - . La teoria de l'etiquetatge -primer intent de canvi de paradigma- per entendre la responsabilitat de la societat en la gènesi de la desviació social.

- . Les reflexions sudamericanes sobre la marginalitat per entendre en una primera aproximació la marginació explicada com a no participació.
- . Els estudis sobre la "cultura de la pobresa" per entendre *more antropologico* el ritme vital de les poblacions marginades.
- . I el conjunt d'estudis sobre la reacció social fets a Europa en els darrers anys (la nova criminologia, d'origen anglès, la reflexió sobre el control i la reacció social d'origen francès; àdhuc l'anomenada antipsiquiatria d'origen anglo-italià), que representen:
  - a) un seriós aprofundiment en el canvi de paradigma operat a l'estudi de la desviació social a partir de la teoria de l'etiquetatge, així com
  - b) un conjunt de notables avenços cap a la reflexió globalitzadora de totes les problemàtiques parcials.

Utilitats parcials que responen —com ja hem dit— elles mateixes a dos fets:

- Han estat resposta a problemes socials concrets que han preocupat successivament als científics (l'aparició de la delinqüència, la realitat de masses de població vivint al marge del model occidental, etc.).
- Han estat resposta acumulativa als problemes esmentats (en el cas de la delinqüència, per exemple, primer s'analitzava a partir de l'individu desviat i després es pogué passar a l'anàlisi a partir de la societat).



Des de la perspectiva d'aquesta tesi hi ha un altre punt important a remarcar: és precisament l'estudi de la marginació social allò que permet formular una hipòtesi suggerent. Així, seria justament la marginació social el que unifica tots els temes parcials perquè és el que els converteix en autèntic "problema social" (la desviació social, l'etiquetatge, etc. esdevénen problema social quan-on-perquè es donen en un marc de marginació social).

Cal cloure el reconeixement de la importància de recollir les aportacions parcials anteriors assenyalant que:

- a) amb la sociologia de la conducta desviada i la reflexió sudamericana sobre la marginalitat, he bastit la primera part del meu model teòric (el primer element precipitant: la diferència).
- b) amb la teoria de l'etiquetatge i la reflexió sobre la reacció social europea he bastit la segona part del meu model teòric (el segon element precipitant: la reacció social).
- c) i amb la cultura de la pobresa he bastit la tercera part del meu model teòric (l'element descriptiu que dóna el to, la marginalitat ecològica o situació de pobresa).

## 2. LA DEFINICIO.

Es tracta ara d'exposar detingudament la definició del model teòric que es proposa. Per tant, cal explicar per separat cada un dels tres elements que, sumats, defineixen la marginació social.

- Una diferència que pot presentar diverses formes, però que té una mateixa arrel en l'estructura social que la converteix en diferència problemàtica.
- La reacció social davant aquesta diferència problemàtica que ve exigida tant en la seva existència com en

la lògica de funcionament per la pròpia estructura social, i que converteix la "diferència problemàtica" en "diferència socialment problemàtica" (perquè implica el conjunt de la societat en la reacció davant la diferència).

- La situació de pobresa, com element de context, que és una situació depreciada en tres àrees estratègiques de la vida social: l'econòmica, l'hàbitat i la cultura (element amb el qual es configura una peculiar manera de viure: la marginal).

## 2.1. LA DIFERÈNCIA.

La diferència és considerada com el primer element precipitant, i és anomenada "element iniciador" perquè els processos de marginació social normalment comencen en ella.

Serà tractada en tres parts:

- La seva definició etiològica: la relació amb l'estructura social.
- El seu caràcter funcional.
- La descripció: les formes que pot presentar la diferència.

### 2.1.1. LA DEFINICIÓ ETIOLÒGICA: LA RELACIÓ AMB L'ESTRUCTURA SOCIAL.

El Diccionari General de la llengua catalana defineix la diferència en la seva primera accepció com:

*"Qualitat de diferent; allò per què una persona o cosa difereix d'una altra."* (9a. ed. 1978, 605).

Prenent aquesta base definitòria i adaptant-la al nostre objectiu, podem dir que la diferència que aquí interessa és una qualitat per la qual una posició, una conducta o una alternativa es distingeixen de les altres que hom anomena normals, convertint-se així en diferències problemàtiques.

Així, una "posició marginal" és considerada com a "diferent" perquè és una posició de "no participació" de la societat anomenada "normal".

La "conducta desviada" és considerada desviada perquè és "diferent" de la conducta conformada o normal (diferència que és sancionable moralment o àdhuc penalment).

I, en fi, les alternatives marginals pretenen ésser "diferents" de la normalitat que elles entenen com alienada.

Per tant s'imposa una doble reflexió:

1. Què és la normalitat.
2. Què és, per tant, el que fa que algunes diferències siguin problemàtiques.

Reflexió que ha de connectar els dos temes amb l'estructura social si vol esdevenir una anàlisi sociològica que ens esclareixi l'origen d'aquest fet social.

#### 2.1.1.1. QUÈ ÉS LA NORMALITAT.

Per parlar en termes etiològics del què és la normalitat, cal reconèixer:

- a) Tant la primitiva explicació durkheimiana del normal entès com allò que és general (contraposat al que és patològic),
- b) com la posterior explicació funcionalista del normal entès com el que es conforma a la norma.

Però cal anar més enllà, cercant precisament què és el que fa que el normal sigui allò que és general i què és el que fa que el normal sigui el que es conforma a la norma. D'aquesta manera, en aquesta recerca hom troba el tema del poder. El poder com a definidor del normal a partir de l'elemental exigència d'auto-reproducció: és el poder el que produeix la normalitat, tal com assenyala Deleuze referint-se a Foucault:

*"...El poder es productivo a través de una transformación técnica de los individuos. Conviene tener muy en cuenta este aspecto organizativo del poder que hace decir a Foucault: "El poder produce lo real". En nuestras sociedades, esta transformación técnica de los individuos, esta producción de lo real, recibe un nombre: normalización."*

(Foucault 1978 ; 52).

Això ens fa anar a l'anàlisi del poder:

- A la macrofísica del poder, és a dir, a l'anàlisi del poder de classe com a organitzador general de l'estructura social a partir de les relacions de producció i a partir de les necessitats de la reproducció de les relacions de producció.
- A la microfísica del poder (que pot partir de la definició weberiana del poder com a "*la probabilidad de imponer la propia voluntad, dentro de una relación social, aun contra toda resistencia y cualquiera que sea el fundamento de esa probabilidad.*" -Weber 1969; 43-): és a dir, la xarxa de múltiples i quotidianes relacions on algú o quelcom imposa la seva voluntat com a organitzadora de cada parcel·la



de la societat:

- . en i amb el marc assenyalat pel poder de classe.
- . amb una real autonomia pròpia.

La lògica del poder, tant macrofísica com microfísica, exigeix que simultàniament al seu exercici s'assegurin les condicions de la seva reproducció: la reproducció de les relacions de producció i la reproducció de la xarxa de relacions on algú o quelcom va imposant quotidianament la seva voluntat.

Les condicions de la reproducció del poder s'asseguren a través d'una doble i consecutiva operació:

1. La "legitimació". El poder es "revesteix" d'autoritat, tema aquest estudiat principalment per Max Weber (la legitimitat de la dominació):

*"... Debe entenderse por dominación (o autoridad) la probabilidad de encontrar obediencia dentro de un grupo determinado para mandatos específicos..."*  
(Weber 1969; 170).

I comentat admirablement en un text, ja clàssic, de Ralph Dahrendorf:

*"... La diferencia específica entre ambos (el poder i l'autoritat) estriba en la existencia o carencia de una base de legitimidad... El poder, en este sentido, es un dominio ilegítimo, de facto; la autoridad, por el contrario, sería un poder legítimo basado en normas sociales institucionalizadas..."* (Dahrendorf 1974; 183).

Cal remarcar que aquesta primera operació de legitima-

ció del poder (algú imposa la seva voluntat i algú es  
tà disposat a obeir) no és només un fenomen interper-  
sonal: l'obediència pot ésser retuda a "algú" que im-  
posa la seva voluntat (un individu o grup), però tam-  
bé pot ésser retuda a "quelcom" (les normes, els valors  
costums, l'estereotip, etc.). És la multidimensionalit-  
tat del fenomen del poder ja legitimat:

*"...La autoridad existe en toda colectividad hu-  
mana. Forma parte necesariamente de la trama misma  
de la organización social. Puede, evidentemente,  
revestir formas diferentes, ejercerse conforme a  
distintas modalidades. Pero no por esto está menos  
presente siempre, aunque sólo sea para coordinar  
las diversas actividades de los actores. La organi-  
zación social es teórica y prácticamente inconcebi-  
ble sin la autoridad y sin una distribución de la  
misma." (Rocher 1977; 497).*

Aquesta cita és d'un conegut text d'introducció a la  
sociologia; podriem trobar, tanmateix, paraules simi-  
lars en qualsevol altre.

2. La "transformació tècnica dels individus". El poder-  
-autoritat confereix normalitat. Habitualment, l'ope-  
ració de normalització segueix l'anterior i completa  
així l'assoliment de les condicions per a la reproduc-  
ció del poder.

El normal serà, doncs, acceptar el poder-autoritat;  
i, per tant, aquesta segona operació és la decisiva  
en la determinació del que és la normalitat social:

- a) perquè la lògica (macrofísica i microfísica) de la reproducció del poder exigeix la normalització dels individus i els grups.
- b) perquè -i amb això es pot començar ja a definir la normalitat- els individus i les classes socials són "normals" en la mesura que accepten el poder-  
-autoritat (és a dir, en la mesura que accepten que algú o quelcom decideixi per ells imposant-los la seva voluntat, i en la mesura en que estiguin disposats a obeir).
- c) La normalitat que avui imposa la doble lògica del poder en una societat com la nostra (on el mode de producció capitalista és ja clarament hegemònic i àdhuc monopolista en els sectors essencials de la producció) és bàsicament una normalitat productivista i consumista (òbvia conseqüència de les exigències del mode de producció capitalista en la seva fase actual: produir i consumir).
- d) La normalitat en la producció i el consum reproduceix no només l'àrea estratègica de la infraestructura econòmica (a través de la reproducció de les relacions de producció); sinó a l'entorn de totes les facetes de la vida social (reproducció de les relacions ideològiques, polítiques, familiars, escolars, etc.): a tot arreu es produeix i consumeix el que és normal. El mecanisme de la alienació econòmica (l'amo s'imposa al treballador, i aquest ho accepta com a normal) pot ser

aplicat -oportunament graduat- a les altres facetes de la vida social (el mestre, per exemple, s'imposa a l'alumne, i aquest ho accepta com normal).

e) D'aquesta manera, si *normalitat* és adequar la conducta d'un individu o grup a l'*autoritat*, queda assegurat:

- que és el poder el què produeix -i el què reb els beneficis-.
- que el poder es reproduïx.

Perquè, en definitiva, cada cop que un individu o un grup no decideix, permet que algú o quelcom decideixi per ell i s'apropïi de la seva capacitat de decisió.

f) Per tot això resulta per fi possible explicar:

- amb Durkheim, per què el normal és allò que és general (la conducta generalitzada és la que el poder-autoritat ha normalitzat).
- amb els funcionalistes, per què el normal és el que es conforma amb la norma (la norma resulta de l'autoritat).

#### 2.1.1.2. QUÈ ES, PER TANT EL QUÈ FA QUE ALGUNES DIFERÈNCIES SIGUIN PROBLEMÀTIQUES.

Seguint el fil d'aquesta reflexió esdevé factible descobrir el que fa que algunes diferències arribin a ésser problemàtiques.

Així, doncs, serà problemàtica tota aquella diferència que sigui resultat de la manca de la segona operació reproductora del poder: la normalització. Un individu o un grup no és normal quan no produeix i/o consumeix en els termes marcats per la lògica del poder, i no permet que el poder produeixi -rebi beneficis- i es reproduïxi. Per exemple, un individu que no produeix *normal* econòmicament no pot ser objecte d'extracció de plusvàlua, o un individu desviat no permet que les normes socials s'apropïïn de la seva capacitat de decisió.

En tots els casos, doncs, en què no es dóna l'operació de normalització, hom es troba al davant d'una diferència problemàtica: perquè els individus o grups en qüestió sobren de l'organització social, no hi tenen res a fer... són al marge.

Després d'haver vist el que fa que algunes diferències siguin problemàtiques, cal fer dues precisions indispensables sobre el concepte de diferència:

1. sobre el terreny en el qual es dóna la diferència, i
2. sobre la "mobilitat" que ha de tenir el concepte de diferència.

1. Precisió sobre el terreny en el qual es dóna la diferència.

a) La diferència per manca de normalització pot donar-se en qualsevol parcel·la de la vida social: el poder-autoritat opera en tots els terrenys de la vi-

da social. Així podem trobar diversos tipus de diferència problemàtica (de base econòmica, de base ideològica, de base sexual, etc. etc.)

- b) Ara bé, no obstant això, convé no perdre de vista que un element que intervé decisivament en la determinació de la major o menor importància social del problema és precisament aquest: el terreny en la qual es dona. Perquè no totes les parcel·les de la societat tenen la mateixa importància (és precisament per això que funciona la societat).

Així, prenent d'exemple les nostres societats on la idea de progrés ha anat connectada amb el desenvolupament econòmic, hom pot rellegir el vell text de Carles Marx:

*"...el conjunt de les relacions de producció forma l'estructura econòmica de la societat, la base real sobre la que s'aixeca la superestructura jurídica i política i a la qual corresponen determinades formes de consciència social. El mode de producció de la vida material determina el caràcter general dels processos de la vida social, política i espiritual..." (Marx 1967; 73).*

Així, i per tal d'exemplificar la qüestió, si és més estratègica en l'organització social l'àrea de l'infraestructura econòmica que l'àrea de la norma sexual, serà més estratègica i, per tant, més socialment important la diferència problemàtica de base econòmica que la diferència problemàtica de base sexual: és a dir que *-ceteris paribus-* és més



problematitzador estar en atur que ésser homosexual (l'aturat no produeix normalitat econòmica mentre que l'homosexual no produeix la normalitat sexual).

2. Precisió sobre la "mobilitat" que ha de tenir el concepte de diferència.

El concepte de "diferència" ha de ser un concepte "mòbil perquè és un concepte-relació:

- a) La diferència problemàtica es defineix en relació a la normalitat.
- b) La dif-rència problemàtica oscil.la en relació als dos extrems: la revolució social i la marginació social. Tema aquest que per la seva importància serà tractat amb una certa extensió.

- a) La diferència problemàtica es defineix en relació a la normalitat.

1. La qual relació (com ja s'ha dit) és mòbil pel que fa referència al terreny on es dóna la diferència problemàtica.

2. Relació que és mòbil pel que fa referència al "grau" de la diferència problemàtica: poden donar-se diversos graus de diferència problemàtica:

- segons la gravetat de la diferència (no és el mateix estar en atur absolut que estar en atur i anar fent alguna feina eventual; no és el mateix ésser un vell impossibilitat del tot

que ésser un vell que encara pot fer alguna activitat; no és el mateix ésser dependent d'una droga com l'heroïna que dependre d'altres drogues -incluint l'alcohol-, etc. etc.

- segons la multiplicitat de les diferències (no és el mateix estar en atur, pertànyer a alguna minoria marginada ètnicament i haver passat per la presó alhora, que estar només en atur o pertànyer a una minoria marginada ètnicament per separat).

b) La diferència problemàtica: marginació versus revolució.

El concepte de diferència problemàtica ha d'ésser un concepte mòbil, per tant, ha de poder oscil·lar entre dos extrems que poden ésser qualificats com la revolució i la marginació. Cal, per tant, delimitar i analitzar aquesta oscil·lació per a entendre com seria la marginació en el seu estat socialment més pur (és a dir, com seria l'extrem marginació) i com les diferències poden ésser problemàtiques (en el sentit de marginadores) a mesura que s'acosten a la marginació en el seu estat socialment més pur (és a dir, a l'extrem marginació).

Així, doncs, els dos extrems de l'oscil·lació podrien ésser caracteritzats de la següent manera:

1. La diferència es dona perquè l'operació de nor-

malització és impossible. En aquest cas extrem un grup (classe social) o un individu no vol produir i/o consumir en els termes marcats per la lògica del poder, i

- proposa un nou model d'organització (producció i/o consum) social (global, en el cas de la classe social: un nou model de societat).
- això ho fa conscientment.
- això ho fa "volent-ho fer" (amb decisió).
- això ho fa reivindicant i/o apel·lant la importància de la col·lectivitat.

Aquest és el cas de la revolució social.

2. La diferència es dona perquè l'operació de normalització és innecessària. En aquest cas extrem un individu (o també un grup) no pot produir i/o consumir en els termes marcats per la lògica del poder, i

- no proposa cap nou model d'organització social.
- ho viu inconscientment o amb un cert sentiment de fatalisme.
- ho viu forçadament (a la força).
- i normalment ho viu de manera aïllada (individualment).

Aquest és el cas de la marginació social.

De manera que les diferències s'acostaran a la revolució social quant més proposadores, conscients,

voluntàries i col·lectives siguin; i s'acostaran a la marginació social quant més sense proposta, fatalistes, forçades i aïllades o individuals siguin.

Amb això queda definida la diferència problemàtica que mena a la marginació social (que és el que aquí interessa): serà aquella que es dona quan no cal normalitzar perquè l'individu o grup diferent no pot produir i/o consumir en els termes que assenyala la lògica del poder (sigui per impossibilitat física, psíquica, ideològica... o àdhuc socioeconòmica).

Ara bé, el tema de la relació entre marginació i revolució obre la porta a la discussió sobre el caràcter possiblement revolucionari dels marginats. Tot i que aquest no és el tema central d'aquesta tesi, és avui una qüestió candent: és per això que (encara que mínimament) pot ésser abordada.

Així, doncs, des de la perspectiva d'aquest model teòric:

- Tecnicament: una diferència problemàtica pot esdevenir revolucionària en la mesura en que formuli una proposta alternativa d'organització social, consciència i voluntarització la seva problemàtica, i tingui en compte el caràcter col·lectiu (l'exemple podria ser el de l'homosexualitat, que pot ésser viscuda marginalment o que pot arribar a ésser -proposta, consciència, vo-

luntat i col·lectiu- revolucionària).

- Políticament: si es considera que l'actual organització del poder és explotadora i/o alienadora, i que -a més- ha arribat a tal grau de dominació/legitimació (autoritat), que les tradicionals forces revolucionàries (la classe obrera) s'han "normalitzat", només queden com a esperança revolucionària els que no són normals (és a dir, els diferents, els marginats)... (Només hi ha el gran interrogant de com des de fora hom pot revolucionar allò que hi ha dins).

## 2.1.2. EL CARÀCTER FUNCIONAL DE LA DIFERÈNCIA.

Quan al capítol anterior s'ha parlat de la conducta desvuada, s'ha reconegut que, a més del possible caràcter desorganitzador que de vegades pot presentar, sovint resulta clarament funcional per al sistema social.

De la mateixa manera, ara, parlant de la "diferència problemàtica" es pot reconèixer el seu caràcter disfuncional com a resultat de la desorganització social o desorganitzadora ella mateixa i, sobretot, el seu caràcter funcional. I és aquest caràcter el que serà tractat a continuació en una mica més de detall:

1. Algunes formes de la diferència poden tenir funcionalitat econòmica (per exemple, poden constituir l'exèrcit industrial de reserva, o poden assegurar les àrees marginals de la producció).

2. Algunes formes de la diferència poden tenir funcionalitat política (poden justificar el discurs polític sobre la inseguretat i el desordre).
3. I altres formes de la diferència poden tenir la funcionalitat que s'atribuïa a la conducta desviada:
  - la desviació és funcional si trenca amb el "funcionarisme", en aquest cas és un senyal d'alerta d'aspectes defectuosos de l'organització social.
  - la desviació pot ser una vàlvula de seguretat preventiva de nivells excessius de tensió social.
  - la desviació permet esclarir les normes perquè assenyalen els límits de la normalitat.

### 2.1.3. LA DESCRIPCIÓ: LES FORMES QUE POT PRESENTAR LA DIFERÈNCIA PROBLEMÀTICA.

L'intent de descriure les diverses formes que pot presentar la diferència problemàtica, mínimament classificades, té el risc inherent a tot intent descriptiu: el de forçar la realitat a l'esquematisme. De tota manera, és un risc que cal assumir si hom vol fer avançar el coneixement d'aquesta realitat.

Hom assumeix, doncs, aquest risc, i així hom proposa la presentació en societat de les diferències problemàtiques classificades en tres grans grups (que corresponen a enfocaments ja estudiats per les aportacions parcials anteriorment assenyalades):



- La posició marginal (diferència per l'estat o posició diferent) -on s'aprofita la reflexió sudamericana sobre la marginalitat-.
- La conducta desviada (diferència pels fets o conducta diferent) -on s'aprofita tot el que ha dit la sociologia de la conducta desviada-.
- L'alternativa marginal (diferència per la voluntat o alternativa diferent).

Aquestes serien, doncs, les tres grans formes que pot presentar la diferència problemàtica com a primer element precipitant de la marginació social.

#### 2.1.3.1. LA POSICIÓN MARGINAL (DIFERENCIA PER L'ESTAT O POSICIÓN DIFERENT).

La diferència problemàtica pot adoptar la forma de posició marginal quan la normalització no es dona perquè l'individu o grup diferent està en una situació d'improductivitat (si no es pot produir en els termes que marca la lògica del poder, aquest no produeix ni es reproduïx i, per tant, és innecessària la normalització: l'individu o grup en qüestió és diferent, està al marge). Aquesta situació normalment és imposada i viscuda amb fatalisme.

L'explicació sudamericana de la marginalitat entenia aquest fenomen com a manca de participació. Es pot enllaçar fàcilment amb ella entenent que la participació en les societats amb estructura de classes és participació en una dinàmica de dominació (poder-autoritat) i que qui

no pot ser dominat és innecessari, sobra, està al marge.

Passant ja a la descripció, podriem trobar tres formes de posició marginal:

1. Posició marginal per improductivitat econòmica:

- per l'edat: els nens, els vells.
- de base física: els malalts, els minusvàlids, els deficients mentals, els deficients sensorials, àdhuc els bojós, etc.
- de base socio-política: els aturats, els rodamons, els captaires, els transeünts, els ex-presos, i àdhuc els membres d'ètnies marginals, etc...

2. Posició marginal per improductivitat ideològica; és a dir, que hom no és ideològicament un normalitzat.

Per exemple:

- els homosexuals, que no produeixen ni consumeixen la norma heterosexual.
- les mares solteres i les dones conques, que no produeixen ni consumeixen el paper culturalment assignat a la dona (sobretot en una societat com la nostra, de fort component masclista).
- etc...

3. Posició marginal per productivitat marginal; és a dir, quan l'individu o grup en qüestió produeix, sí (participa), però en activitats que resten lluny de les àrees més sensibles del poder. Per exemple:

- els venedors ambulants.

- els artistes i còmics (evidentment, la majoria que no s'ha fet famosa'...)
- els macarrons, els gigolòs, les prostitutes.
- etc...

Com es pot fàcilment apreciar, la llista proposada és plena d'etcèteres. Això és així per tres raons:

- .Primera: aquí només interessava assenyalar les formes que pot presentar la posició marginal (les tres ja indicades).
- .Segona: la discussió extensa sobre els casos concrets es farà a la tipologia que hi ha com a conclusió del model teòric.
- .Tercera: i perquè, de totes les maneres, és precís recordar que el concepte de diferència ha de ser un concepte mòbil (i això òbviament impossibilita l'exhaustivitat casuística).

#### 2.1.3.2. LA CONDUCTA DESVIADA (DIFERÈNCIES PELS FETS O CONDUCTA DIFERENT).

La diferència problemàtica pot adoptar la forma de conducta desviada quan la normalització no es dona perquè l'individu o grup diferents —en aquest cas desviats— transgredeixen les normes o les expectatives del sistema social (la normalització no es dona perquè es troba amb una resistència; en aquest cas, doncs, tampoc es genera poder, i per tant l'individu o grup en qüestió és diferent, està al marge).

Ara bé, en aquest cas cal fer tres precisions breus:

1. S'ha de distingir la conducta desviada de la revolució. Segons aquest model s'entén per conducta desviada la que:
  - a) no formula cap proposta alternativa d'organització social.
  - b) és viscuda -i actuada- amb fatalisme.
  - c) és viscuda -i actuada- forçadament, i
  - d) és viscuda -i actuada- aïlladament.

Quan una conducta desviada proposa, es consciencia, es voluntaritza i es col·lectivitza, avença cap a la revolució.

2. S'ha de tenir en compte que el model proposat aquí per a l'estudi de la marginació social, suma tres elements: la diferència, la reacció social, i la "situació de pobresa". Per tant, per tal que la conducta desviada sigui una forma de marginació ha de comptar amb la reacció social i s'ha de donar en una "situació de pobresa".

(Això explica que determinades conductes desviades no siguin considerades marginades: per exemple, la delinqüència econòmica o de *coll blanc*, l'alta prostitució, etc.)

3. S'ha de considerar que -usualment- la conducta desviada, tal com s'estudia aquí, no és més que la reacció enfront d'una posició de marginalitat prèvia (es

reacciona agressivament a una prèvia agressió del sistema social). La conducta desviada i la situació de marginalitat es donen plegades amb molta freqüència.

La sociologia de la conducta desviada d'arrel nord-americana estudià la conducta desviada i forní dues teories: l'anomia i l'associació diferencial-transmissió cultural, les quals foren sintetitzades posteriorment (per exemple, a la teoria de l'oportunitat diferencial). També aquí resulta perfectament possible enllaçar-nos-hi: els desajustaments de l'estructura social i els processos d'aprenentatge combinats permeten entendre perfectament la gènesi de la conducta desviada.

Passant ja a la descripció, podriem trobar dues formes de conducta desviada:

1. Conducta desviada agressiva: essencialment la delinqüència -i sobretot, en un model teòric per explicar la marginació social, la delinqüència juvenil-.
2. Conducta desviada no agressiva: l'exemple més adequat seria el de les drogadiccions.

Si la conducta desviada es defineix per la transgressió de les normes i expectatives del sistema social, l'agressiva seria la que transgredeix les normes i mereix sanció penal, i la no agressiva seria la que transgredeix les expectatives i, per tant, no sempre mereix sanció penal.

2.1.3.3. L'ALTERNATIVA MARGINAL (LA DIFERÈNCIA PER LA VOLUNTAT O ALTERNATIVA DIFERENT).

Finalment, la diferència problemàtica pot adoptar també la forma d'alternativa marginal, quan la normalització no es dona perquè un individu o grup decideix, com alternativa vital, col·locarse al marge de la societat i sortir expressament del circuit de la dominació,

- a) o bé perquè "passen de tot" (tot utilitzant el seu llenguatge),
- b) o bé perquè volen canviar la societat -totalment o parcialment- al marge -des del marge- de la normalitat.

Es aquesta una fórmula la qual considera que la societat no va bé i que cal construir-ne una de nova (consideració que en el segon cas coincideix amb el que s'ha dit abans sobre el caràcter revolucionari dels marginats).

Passant a la descripció ~~hom~~ podria trobar dues formes d'alternativa marginal -coincidentes amb les dues possibles voluntats d'automarginació-:

1. Alternativa marginal passiva: el cas exemple podrien ésser els individus que pretenen situar-se al marge absolutament de tot i que el llenguatge col·loquial ha batejat amb el nom de "passotes".
2. Alternativa marginal activa: casos exemple podrien és ser els individus o grups que pretenen des de fora



dels circuits normals de dominació transformar totalment o parcialment la societat:

- políticament: els anomenats "radicals". "extremistes" i àdhuc els terroristes.
- culturalment: els també anomenats contraculturals (gent que viu en comunes, els dits "hippies", etc.)
- religiosament: totes les fórmules religioses noves i a-eclesiàstiques; fenòmens com l'objecció de consciència, etc.

Fins aquí s'ha analitzat la diferència problemàtica: se l'ha definida en relació al poder, se n'ha vist la funcionalitat, s'han descrit les formes amb les quals es presenta. Després de tot això queda clar que aquest element precipitant és l'iniciador -el normal desencadenant- dels processos de marginació.

Ara, seguint amb el model, es tracta d'analitzar el segon element precipitant: la reacció social.

## 2.2. LA REACCIÓ SOCIAL.

La societat reacciona enfront de les diferències i, a partir d'aquesta reacció, les diferències esdevenen públiques. Es per això que la reacció social -el segon element precipitant- és considerada "l'element socialitzador": perquè ubica les diferències en la societat.

La reacció social serà tractada també en tres parts:

### 1. La seva definició etiològica:

- en relació a l'estructura social a través dels processos de control social.
- en relació a la diferència problemàtica, convertint-la en "diferència socialment problemàtica".

### 2. La seva funcionalitat.

### 3. La descripció:

- el doble mecanisme a través del què opera la reacció social: l'etiquetatge (els diferents són reconeguts públicament) i el dispositiu de control (es fa *quelcom* amb els diferents: se'ls controla).
- la lògica i les estratègies del control social.

## 2.2.1. LA DEFINICIÓ ETIOLÒGICA.

La definició de la gènesi de la reacció social és un esforç teòric que ha de fer-se atenent les dues realitats que l'expliquen:

- L'estructura social. La reacció social és la fórmula específica amb la qual el control social intervé en el terreny de les diferències.
- Les diferències problemàtiques: La reacció social els desvetlla la dimensió pública. En efecte, és només quan hi ha hagut una reacció de la societat que la diferència esdevé "socialment" problemàtica.

### 2.2.1.1. RELACIÓ AMB L'ESTRUCTURA SOCIAL A TRAVÉS DELS PROCESSOS DE CONTROL SOCIAL.

Tradicionalment, la sociologia ha definit d'aquesta manera el control social:

*"... (el control social) es el conjunto de modelos culturales, símbolos sociales, significados espirituales colectivos, valores, ideas e ideales, así como también las acciones y los procesos directamente relacionados con ellos, mediante los cuales toda sociedad, todo grupo particular y todo miembro individual componente vencen las tensiones y los conflictos interiores propios y restablecen un equilibrio interno temporario, lo que les da la posibilidad de seguir adelante con nuevos esfuerzos de creación colectiva ..."* (Gurvitch 1970; 265).

D'aquesta -ja clàssica- definició hom pot deduir fàcilment la multiplicitat de formes i la capilaritat de l'abast del control social. El control social, doncs, haurà de:

- Tenir un doble abast: el col·lectiu (assegurar l'ordre social) i l'individual (assegurar la dosi adequada de pressió social per a cada individu).
- Funcionar amb un doble mètode: l'acceptació i la coacció (és a dir, l'ordre i/o pressió ideològica i l'ordre i/o la pressió repressiva).
- Presentar-se de dues maneres: implícitament (a través d'institucions no específicament de control social) i explícitament (a través d'institucions específicament de control social).
- Organitzar la seva intervenció de dues maneres: puntualment (només en alguns moments o situacions concretes) o permanentment (l'organització estable del control).

Entrant ja en el tema d'aquesta tesi: les diferències problemàtiques constitueixen, sens cap dubte, un focus de tensió i un potencial de conflicte; per tant, l'organització social ha de disposar d'un conjunt adequat de *"modelos culturales, símbolos sociales, significados espirituales colectivos, valores, ideas e ideales, así como también (de) las acciones y los procesos directamente relacionados con ellos"* (Gurvitch 1970; 265), que permetin controlar aquest focus de tensió i potencial de conflicte que és el terreny o medi marginal.

Avançant una mica més, s'ha de reconèixer que la reacció social té un valor força estratègic.

Els processos del control social (en el seu abast, en l'utilització dels mètodes, en l'organització, etc.) donen la pista per a entendre el model d'organització social que el poder (en la seva doble lògica macrofísica i microfísica) imposa —no sense resistències, això està clar—. Doncs bé, en aquest aspecte el medi marginal resulta altament significatiu perquè és un terreny on hi ha hagut una "fuga" de poder (cal recordar que el que defineix les diferències problemàtiques és la manca de normalització), per tant la reacció social que ara s'estudia pot resultar un excel·lent indicador, tant del model d'organització social (encara que sigui *a sensu contrario*) com de les contradiccions que troba aquest model (i de les quals n'és prova fefaent l'existència de la marginació social).

Per exemple, el fet que avui es margini la gent que no treballa és un indicador de:

- a) El model d'organització social: productivista i consumista, on el treball és una dada fonamental perquè amb ell es produeix i reproduïx el poder.
- b) Les contradiccions que troba aquest model. El fet de que en aquesta organització productivista del treball un deficient mental o sensorial resulta improductiu, o el mateix fet de l'atur que fa improductiva una part

de la força de treball, resulten casos que contradiuen el model d'organització social ... i, consegüentment, són marginats.

Es per això que la reacció social davant les diferències problemàtiques ha de ser relacionada amb els processos de control social:

- a) Perquè la reacció social participa d'aquests processos en un terreny estratègic.
- b) Perquè, per tant, l'estudi de la reacció social possibilita una major intel·ligibilitat de tota l'organització social.

#### 2.2.1.2. RELACIÓ AMB LA DIFERÈNCIA PROBLEMÀTICA, CONVERTINT-LA EN DIFERÈNCIA "SOCIALMENT" PROBLEMÀTICA.

La reacció social és el que assegura la dimensió social del fenomen de les diferències problemàtiques: en efecte, és després de que la societat ha reaccionat (ha conegut, ha etiquetat i ha controlat) enfront d'una diferència problemàtica que aquesta esdevé un veritable problema social (per exemple, només és després de que la societat ha reaccionat davant de l'homosexualitat -etiquetant i controlant- que aquesta ha esdevingut un problema social, de la mateixa manera que només després de que un individu homosexual ha estat així etiquetat i controlat, se'l margina socialment.



Aquesta dimensió social que confereix la reacció social té un doble àmbit:

a) D'una banda és política. Els aparells polítics són els que defineixen -legislant, jutjant o executant-:

- quines són les diferències problemàtiques que cal controlar (i que, d'aquesta manera, entraran en la sendera de la marginació social), i
- com han de ser controlades: regulant-les, subvencionant-les, reprimint-les, etc.

b) D'altra banda és sociològica (*late dictum*): es tracta de què el conjunt de la població s'adeqüi en la seva vida i en el seu tracte amb els "diferents problemàtics" a una mateixa conformitat ideològica i a unes mateixes pautes de comportament (és a dir: que els margini).

Lògicament, l'inici de les operacions de reacció social correspon a la política (com la institució normalment encarregada del procés de normalització), però cal tenir present que el control social no és únicament polític i que, per tant, la reacció social pot també originar-se en l'àmbit sociològic.

La reacció social, doncs, d'aquesta manera si bé no crea necessàriament diferències problemàtiques (encara que pot contribuir a crear-les) les converteix per força en diferències socialment problemàtiques.

I, per tant, és en l'estudi de la reacció social on la perspectiva sociològica pot ésser més específica en l'anàlisi de la marginació social.

Abans de passar a la descripció, una breu referència a les aportacions anteriors:

- a) Els primers estudis de la reacció social van ser fruit de la teoria de l'etiquetatge. Ara bé, la *labelling theory* ha estat fins el moment el punt màxim on ha arribat l'estudi de la reacció social des de la sociologia de la conducta desviada.
- b) I ha estat amb la reflexió europea dels darrers anys que l'estudi de la reacció social ha esdevingut objecte específic de l'anàlisi sociològica (especialment des del text fonamental de Taylor, Walton i Young *The new criminology* (1973), i els estudis francesos sobre la reacció social i el control de la desviació).

### 2.2.2. EL CARÀCTER FUNCIONAL DE LA REACCIÓ SOCIAL.

La reacció social té també un caràcter nítidament funcional.

1. En primer lloc, perquè pretén la cohesió del grup normal enfront dels diferents,
  - tant si és "contra" els diferents, quan aquests són l'enemic del grup i cal, per tant, combatre'ls

- com si és "a favor" dels diferents, quan aquests són vistos com a dèbils que cal protegir.

Les dues possibilitats cohesionen el grup normal.

2. En segon lloc, perquè accentúa la conformitat. La reacció enfront dels diferents accentúa, per contrast, la conformitat dels normals.
3. En tercer lloc, com es veurà parlant dels efectes de l'etiqueta, la reacció social permet vehiculitzar sentiments col·lectius (caritat, odi, enveja, etc.) i permet construir la "ideologia de la diferència" (els normals són normals per referència als diferents que estan al marge).
4. La reacció social, en fi, permet que el poder se segueixi reproduint. És el caràcter exemplar de la reacció social: que tothom accepti ésser normalitzat o, en el cas contrari, li cau al damunt la reacció social.

### 2.2.3. LA DESCRIPCIÓ.

L'estudi descriptiu de la reacció social ha de considerar dos temes:

1. El doble mecanisme a través del qual opera la reacció social: l'etiquetatge i el dispositiu de control.

Analíticament, cal distingir dos moments en el funcionament de la reacció social: el primer moment l'ocupa

el procés d'etiquetatge d'un individu o grup com a diferent socialment problemàtic, i el segon moment consisteix en la utilització del dispositiu de control per al tractament adequat d'aquest individu o grup. Però, si analíticament hom pot distingir aquests dos moments (i, de fet, cal distingir-los), s'ha de tenir en compte que en la realitat no sempre es dóna aquesta seqüència i que és possible que ambdós moments es donin simultàniament o àdhuc que s'inverteixi l'ordre del seu funcionament (sovint l'etiquetatge és conseqüència d'alguna intervenció del dispositiu de control: moltes vegades, per exemple, un individu ha estat primer detingut, jutjat i empresonat que etiquetat com a desviat).

## 2. La lògica de l'actuació de la reacció social.

Aquest és un tema important (i important, a més a més, en aquesta tesi) perquè és aquí on es troba l'interrogant següent: ¿Amb quina lògica actua la societat quan reacciona davant aquells individus o grups que estan al marge perquè han quedat exclosos de la normalització?

El procés de normalització no s'ha dut a terme amb uns individus o grups que han quedat al marge de la normalitat social, però que "hi son" (viuen) i són, a més, un recordatori constant de l'existència del marge social: ¿què fer amb ells?

Obviament, la lògica d'actuació de la reacció social

no serà mai uniforme; perquè, si en el seu àmbit polític pot ésser relativament homogeneïtzada per l'intervenció dels aparells polítics (l'anomenada "política social"), en el seu àmbit sociològic (la ideologia i les pautes de conducta de la població) trobarà reflectida la diversitat i àdhuc la contradictorietat d'ideologies i conductes del conjunt de la població (diversitat i contradictorietat que també afecten les institucions i els professionals que treballen en el medi marginal).

Per tant, l'anàlisi de la lògica de la reacció social considerarà la seva relació amb la política a través de l'anomenada política social i considerarà les contradiccions que troba en el seu àmbit sociològic.

#### 2.2.3.1. EL DOBLE MECANISME A TRAVÉS DEL QUAL OPERA LA REACCIÓ SOCIAL: L'ETIQUETATGE I EL DISPOSITIU DE CONTROL.

##### 1. L'ETIQUETATGE.

L'etiquetatge és una constant de les relacions interhumanes per a facilitar el reconeixement dels altres (tots per exemple, tenim un nom i uns cognoms amb els que som reconeguts), que -donada la multiplicitat de relacions que podem tenir els individus en la societat- pot revestir multitud de formes.

Així, les etiquetes són:

- símbols verbals (per exemple, els motius que hom dóna a la gent: "el coix", "el panotxa", etc...), símbols escrits (per exemple, una targeta d'identificació en una oficina o un congrés, etc...), símbols visuals (per exemple, els uniformes, els signes exteriors com les insígnies -l'estrella de David, l'escut del Barça, etc...).
- socialment reconeguts com a reconeixedors (tot símbol fa referència a una realitat a través d'un codi de comunicació conegut i compartit: així tota etiqueta ha de fer referència a una realitat individual o grupal a través d'un codi de comunicació conegut i compartit -per exemple, coneixem el que és una targeta de visita professional i compartim el que vol dir-).
- que primen l'aspecte que interessa reconèixer de l'individu o grup (per exemple, la targeta professional ens presenta l'individu només en el seu aspecte professional, l'escut del Barça ens presenta l'individu només en el seu aspecte de *culé*, etc...), perquè les etiquetes poden seleccionar d'entre les moltes activitats i realcions d'un individu o grup només aquella o aquelles que interessa reconèixer.
- i que tenen uns clars efectes:
  - . en els etiquetadors: creació d'expectatives (s'espera de l'etiquetat un comportament d'acord amb l'etiqueta).



- . en els etiquetats: identificació amb l'etiqueta (reconeixement -voluntari o forçós- de l'etiqueta i previsible actuació d'acord amb ella).

Les etiquetes, i per tant el reconeixement social, poden ésser positivadores o negativadores (no és el mateix un uniforme de general que un uniforme de presidiari).

Amb tot això, hom pot entrar ja en el tema que aquí interessa: l'etiquetatge d'un individu o grup com a diferent socialment problemàtic, el primer moment de les operacions de la reacció social.

En aquest cas, l'etiquetatge és un procés de selecció d'uns individus o grups:

1. Que són etiquetats com a "diferents socialment problemàtics" (qui és etiquetat així?: normalment l'individu o grup que presenta alguna diferència problemàtica).
2. L'etiqueta pot presentar-se:
  - verbalment: "marica", "puta", "chorizo" -alerta! aquesta paraula és fonamentalment castellana; això augmenta la força verbal de l'etiqueta-, etc...
  - per escrit: una sentència judicial, el diagnòstic d'un metge o psiquiatra, l'informe d'un/una assitent social, etc...
  - visualment: un uniforme infamant, el pèl tallat d'una forma inequívocament asilar, etc...

3. L'etiqueta de "diferent socialment problemàtic" és una etiqueta socialment reconeguda (tots sabem què vol dir "marica", "chorizo", tots sabem què és una sentència judicial, tots sabem què és un uniforme infamant).
4. L'etiqueta prima l'aspecte "diferent socialment problemàtic" dels individus o grups seleccionats: els individus o grups en qüestió són presentats o coneguts socialment només en tant que "diferents socialment problemàtics".
5. Aquesta etiqueta té també efectes:
  - en els etiquetadors (la societat).
    - . creació d'expectatives socials (s'espera dels diferents un comportament diferent: l'etiqueta no indica només que un individu o grup ha comès, per exemple, un acte desviat sinó que normalment els comet —quan diem "chorizo" d'un individu no entenem que ha robat una vegada sinó que normalment roba—).
    - . aquestes expectatives permeten canalitzar sentiments col·lectius (caritat envers els pobres, odi —o enveja— envers els homosexuals, por i malvolença envers els delinqüents, etc...), així com trobar els necessaris caps d'esquila pels problemes que té la societat.
    - . i no es pot menysprear l'anomenada "ideologia de la diferencia" (la sensació de que els normals són normals per referència als diferents que es-

tan al marge).

- en els etiquetats: la creació i la identificació amb l'autoetiqueta (el que Lemert anomenava la "desviació secundària") que els pot anar predisposant a autoexpectatives (el fatalisme) negativadores.

6. Finalment, ¿quin sentit té l'etiqueta en aquest cas?: Segons el model que aquí es proposa, l'etiqueta té un sentit clar: estereotipar com a diferències que cal convertir en socialment problemàtiques aquelles que són resultat de la manca de normalització (es tracta de què tot individu o grup que el poder-autoritat no ha normalitzat sigui viscut i conegut com a problema, és a dir, es tracta de que se'l margini)... per això l'etiquetatge és un procés de selecció d'uns individus o grups fet a partir de les "diferències problemàtiques" que presenten.

Abans de passar a l'estudi del dispositiu de control cal veure quin és el procés normal de pas de l'etiquetatge al dispositiu de control. La seqüència lògica d'aquest procés seria la següent:

1. Primer es detecta (selecció i etiqueta) el diferent "al carrer" (trobem i "reaccionem davant de" el boig, l'homosexual, el "chorizo").
2. A continuació es dóna un ritus de transició de l'etiqueta al control, és a dir, del carrer a l'institució,

que consisteix en:

- confrontar el diferent amb la comunitat (és a dir, amb el seus agents especialitzats: els metges, els psiquiatres, els tribunals, etc.)
- jutjar i diagnosticar sobre la diferència que presenta el diferent (el diagnòstic del metge o del psiquiatra, el veredictes del tribunal, etc.)
- col·locar-lo al lloc adequat, si presenta un grau suficient de diferència socialment problemàtica (el manicomi si està prou boig, la presó si ja és prou delinqüent -després del veredictes del tribunal el "chorizo" ja és prou delinqüent-).

3. Finalment, la seqüència conclou en el tractament (breu o llarg, intern o extern, sanitari o repressiu) que les institucions especialitzades donen (manicomis, presons, asils, etc...).

El dispositiu de control opera clarament en el segon i tercer moment; i, tal com s'ha dit abans, sovint àdhuc en el primer moment (moltes vegades l'etiquetatge és resultat d'una intervenció prèvia del dispositiu de control: etiquetem com a "boig" l'individu que ha passat pel manicomi -encara que només hagi passat pel psiquiatra-; i com a delinqüent o "chorizo" l'individu que ha estat detingut o detingut i jutjat, o detingut i jutjat i condemnat).

## 2. EL DISPOSITIU DE CONTROL.

El dispositiu de control és el segon moment de la

reacció social (analíticament parlant) i consisteix en una xarxa d'agents i institucions preparats per al tractament -control- de les diferències socialment problemàtiques.

El dispositiu de control variarà:

- a) Quant als agents (assistents socials o policies, metges o tribunals, cuidadors-zeladors-educadors especialitzats o funcionaris de presons... ãdhuc personal voluntari o professional).
- b) Quant a les institucions:
  - pel règim: internat, externat, etc.
  - per la durada del tractament institucional.
  - pel caràcter públic o privat.
  - per la contundència del tractament: no és el mateix una presó que un asil o un hospital de dia.

I aquesta variació del dispositiu de control té una clara explicació: el dispositiu de control ha d'estar preparat per a tractar-controlar les múltiples formes que pot presentar la diferència socialment problemàtica:

- a) Tant pel que fa referència a les tres formes que pot presentar: les posicions marginals, les conductes desviades, les alternatives marginals.
- b) Com pel que fa referència a la "mobilitat" que -com s'assenyalava abans- presenta el concepte de diferència:
  - mobilitat pel terreny on es dóna la diferència: no

és el mateix la producció econòmica que la producció ideològica.

- mobilitat per la gravetat que pot presentar la diferència: no és el mateix un delinqüent ja professionalitzat que un noi que acaba de robar per primer cop.
- mobilitat per la multiplicitat de les diferències: no és el mateix un delinqüent ja professionalitzat que, a més a més, és heroïnòman i pertany a una minoria marginada ètnicament, que un individu que només presenta una d'aquestes tres diferències.

L'explicació de fons que sintetitzaria tot el que s'acaba de dir sobre la variació del dispositiu de control de la reacció social seria la següent: quant més s'acosta una diferència a les àrees més sensibles del poder, més "perillositat social" presenta i, per tant, més dura haurà de ser la reacció social; quant més s'allunya una diferència de les àrees més sensibles del poder menys "perillositat social" presenta i, per tant, la duresa de la reacció social podrà anar-se diluint. Per exemple: un robatori és una conducta agressiva que atempta contra un pilar -econòmic i ideològic- de l'organització social clau (la propietat privada), és a dir, contra una àrea tremendament sensible al poder; la reacció és contundent: detenció policial, sentència per part d'un tribunal de justícia i condemna a la presó.



## 2.2.3.2. LA LÒGICA I LES ESTRATÈGIES DE LA REACCIÓ SOCIAL.

### 1. LA LÒGICA DE LA REACCIÓ SOCIAL.

L'estudi de la lògica de la reacció social pretén respondre a l'interrogant abans insinuat: ¿amb quina lògica actúa la societat davant aquells individus o grups que estan al marge perquè han quedat exclosos de la normalització?

Aquest és, a més a més, el tema que centra la part pràctica d'aquesta tesi: l'estudi de la lògica de la reacció social en una institució concreta.

La resposta a aquesta recerca de la lògica de la reacció social pot trobar-se, tal com ja s'insinuava abans, en els dos àmbits d'actuació de la reacció social: el polític i el sociològic.

#### 1. La relativa homogeneïtat de la reacció social en l'àmbit polític.

L'àmbit polític possiblement resulti el més homogeni per a la reacció social perquè és on més clara resulta l'actuació del dispositiu de control duta a terme a través de l'anomenada "política social".

Si s'entén que la reacció social opera com l'element específic en medi marginal dels processos de control social, una part de la seva actuació (la que està més immediatament relacionada amb la lògica del poder) es

pot trobar reflectida a la "política social" (vid. Lory 1979, entre d'altres).

La política social pot ésser entesa com l'àrea de l'administració pública encarregada d'organitzar les intervencions de la reacció social i articular-les convenientment amb la resta de l'administració pública sota les directrius de la política global (sigui municipal, regional o, fins i tot, estatal).

Lògicament, la "política social" (l'àmbit polític de la reacció social) és el que assegura el dispositiu de control.

La política social és un indicador estratègic (justament per la problematicitat que resulta de la seva marginalitat) tant del sistema de control social que hi ha a l'estructura social com del tipus de política global que hi ha al seu darrera -sigui municipal, regional o estatal--.

## 2. La major heterogeneïtat de la reacció social en l'àmbit sociològic.

En l'àmbit sociològic la lògica de la reacció social resulta més heterogènia i àdhuc contradictòria perquè:

- actuen quasi per un igual l'etiquetatge i el dispositiu de control, i
- és un àmbit més difícil de dirigir immediatament per a la política (la ideologia i les pautes de conducta de la població són més difícilment homogeneïtza-

bles que la política social).

2.1. En el cas de l'etiquetatge això es pot analitzar a través dels estudis de la representació social (tradició filla de la sociologia francesa des de Durkheim i que actualment utilitza l'equip del "*Service d'etudes penales et criminologiques*" del ministeri de justícia francès -vid. Faugeron 1975, Faugeron 1977, Faugeron 1980, entre d'altres-).

2.2. En el cas del dispositiu de control això es pot analitzar a través dels estudis sobre les institucions de control social i sobre el treball social: veient l'heterogeneïtat o contradictorietat justament en el fet definidor de la diferència que és socialment problemàtica: la manca de normalització per part del poder (en resultar el medi marginal un terreny on no hi ha legitimació perquè no hi ha arribat la normalització, les intervencions del dispositiu de control de la reacció social topen amb la mateixa manca de legitimació interna -institucional- i externa -social- i resulten heterogènies o contradictòries perquè consegüentment no tenen una normalitat a la qual referir la seva intervenció).

- L'heterogeneïtat o contradicció interna en la pròpia dinàmica institucional de les institucions que componen el dispositiu de control de la reacció social.

L'estructura organitzativa de les institucions

del dispositiu de control oscil·la entre l'autoritarisme i les experiències més o menys difícils d'autogestió. L'explicació: la manca de legitimació interna, és a dir institucional, car no existeix una normalitat a què referir la dita estructura organitzativa.

- L'heterogeneïtat o contradicció externa en la tasca que duen a terme les institucions que componen el dispositiu de control de la reacció social.

Es treballa amb diferents socialment problemàtics: ¿què s'ha de fer amb ells?, ¿i com?. Els objectius i els mitjans de la tasca a fer resulten foscos i hom oscil·la també entre objectius i mitjans diversos i àdhuc contradictoris (per exemple: a una escola normal els objectius són clars -que els nens aprovin al Juny- i els mitjans també -els que vagin millor per tal de que els nens aprovin-; en un centre per a nens amb problemes els objectius no són tan clars -¿ama-gar-los, reinserir-los directament, reestructurar llur personalitat com a base per a la reinserció, reivindicar llur diferència?- i els mitjans segueixen òbviament la mateixa confusió.

L'explicació: la manca de legitimitat externa, és a dir, social, car no existeix una normalitat a la que referir la feina.

L'anàlisi que s'acaba de fer de la lògica de la reacció social resulta de particular importància en aquesta tesi, perquè la part pràctica (l'anàlisi d'una institució del dispositiu de control de la reacció social) estarà muntada sobre l'esquema dibuixat aquí.

- L'anàlisi de les contradiccions de la feina que feu aquesta institució (les contradiccions externes).
- L'anàlisi de les contradiccions de l'estructura organitzativa que tingué aquesta institució (les contradiccions internes).
- L'anàlisi de la política social plasmada en aquesta institució.

Com és fàcil de comprendre, quedarà fora del treball de la part pràctica d'aquesta tesi una anàlisi explícita de l'etiquetatge (que permetria veure'n la lògica de la reacció social), perquè l'objecte del treball és una institució del dispositiu de control.

## 2. LES ESTRATEGIES DE LA REACCIÓ SOCIAL.

En començar a parlar de la lògica de la reacció social s'ha dit que responia a la gran pregunta de "¿què fer amb uns individus o grups que han estat marginats però que *hi són*, que viuen?".

Davant d'aquesta qüestió es troben tant la política social (àmbit polític) com les representacions socials i

les intervencions del dispositiu de control (àmbit sociològic); i tant la primera (amb una major possibilitat d'homogeneïtzació) com les segones (més heterogènies) poden donar diverses respostes que correspondran a estratègies diverses de la reacció social.

La reacció social, doncs, pot operar a partir de diverses estratègies que reflecteixen la seva heterogeneïtat perquè la reproducció del poder troba lògicament resistències en les seves dues operacions (la legitimització i la normalització). Per exemple, prenent com a model el poder de classe, la classe dominant (o fracció dirigent de la classe dominant) no imposa el seu model global de societat a les classes o fraccions de classe dominades o subalternes sense resistències: això vol dir que no imposa el model de normalització i el model de legitimització sense resistències.

Hi ha un enfrontament constant entre la voluntat reproductora del poder i els diversos grups de resistència que pot anar trobant, i aquest enfrontament és el que explica la coexistència de les diverses estratègies de la reacció social (que són clara demostració de l'heterogeneïtat de la qual es parlava suara).

Les resistències poden donar-se:

- En àmbits diferents de l'actuació de la reacció social: pot ser diferent l'estratègia de la política social de l'estratègia, per exemple, d'un equip professional que



treballa en una institució del dispositiu de control  
(un manicomi, un centre per anens problemàtics, etc.)

- O ãdhuc en un mateix àmbit:

- . El polític: el poder polític estatal pot estar en mans d'un partit polític i el poder polític municipal pot estar en mans d'un partit polític oposat a l primer; aquesta situació (que es dóna, per exemple, al nostre país), repercutiex en diverses estratègies de la política social.
- . El sociològic (és on resulta més visible la diversitat estratègica): tant pel que fa referència a l'etiquetatge com pel que fa referència al dispositiu de control:
  - diverses connotacions de l'etiqueta: homosexual, per exemple, resulta infamant per a uns, respectable per d'altres i reivindicativa per a uns tercers.
  - diverses orientacions de les institucions del dispositiu de control -tancar els bojos al manicomi o treure'ls al carrer, etc.-).

Després d'aquesta explicació de la variabilitat de les diverses estratègies, ja es pot passar a l'anàlisi de les mateixes.

Per fer-ho s'ha recorregut a la proposta metodològica weberiana dels "tipus ideals" i s'han elaborat quatre tipus ideals d'estratègies de la reacció social a partir de l'il.lació de les següents variables:

- Concepció de la societat que hi ha al darrera.
- Conseqüent lectura de la dominació (poder-autoritat) que es desprèn de la concepció de la societat.
- Visió de les diferències socialment problemàtiques (adequada a la concepció de la societat i al tipus de lectura que es fa de la dominació).
- Model d'estratègia per a la reacció social.
- Tipus d'actuacions que hom pot esperar de la reacció social segons l'estratègia.

Aquests quatre tipus ideals d'estratègies de la reacció social no reben cap títol que les pugui "etiquetar" políticament, i per tant seràn anomenades només amb les quatre primeres lletres de l'abecedari: estratègia A, estratègia B, estratègia C i estratègia D (*more paretiano*).

#### 1. ESTRATEGIA A.

##### a) Concepció de la societat:

L'organització social és estàtica i immutable.

Els privilegis i els no-privilegis ho són per llei natural (o àdhuc per llei divina).

##### b) Lectura de la dominació:

La legitimació del poder és carismàtica (per referència al valor o santedat d'un individu) o tradicional (per referència a permanència de certes institucions immemorials) -seguint la tipologia weberiana.

- c) Visió de les diferències socialment problemàtiques:  
Les diferències socialment problemàtiques són considerades com un mal imputable al diferent o, fins i tot, com un càstig d'origen més o menys diví.
- d) Model d'estratègia per a la reacció social:
- Quan la diferència és un mal imputable al diferent, se'l posarà a part a través de la repressió.
  - Quan la diferència és un càstig, se'l suportarà a través de la caritat.
- e) Tipus d'actuacions que hom podrà esperar de la reacció social:
- Les tendents a apartar els diferents (quan són culpables): tancar, amagar, expulsar i fins i tot eliminar físicament els diferents (el genocidi hitlerià dels jueus, la pena de mort, les pressons -tal com avui funcionen al nostre país- etc...).
  - Les tendents a suportar caritativament: asilar, cuidar ben guardats (els asils de vells, els reformatoris per a nens difícils provinents de medis marginals, etc.).

## 2. ESTRATEGIA B.

- a) Concepció de la societat:

L'organització social està estratificada (i ha de ser oberta per tal de permetre la mobilitat social)

com a resultat de l'esforç individual -rol o status-.

b) Lectura de la dominació:

La legitimació del poder és legal-racional (també seguint Max Weber) per referència a la legitimitat de les normes socials: si el poder és la probabilitat d'imposar la pròpia voluntat se suposa que hi ha un mutu consentiment en les normes socials (és l'ordre legítim que assegura la dominació).

c) Visió de les diferències socialment problemàtiques:

Els diferents socialment problemàtics seran els individus o grups que:

- O bé s'enfronten a la societat i el seu ordre legítim (les normes socials) a través, per exemple, de comportaments anòmics,
- O bé han quedat despenjats de l'organització social estratificada (per manca de salut, de força, d'intel·ligència, etc.)

d) Model d'estratègia per a la reacció social:

En aquest cas, l'estratègia més adequada de la reacció social serà la de rendibilitzar socialment les diferències -en el màxim grau possible-, econòmicament, políticament o ideològica. Aquesta rendibilitat podra oscil·lar entre:

- la necessitat de disposar sempre d'una quota útil de diferències socialment problemàtiques (tema aquest analitzat suara).

- i la possible rehabilitació (en el cas de malalties) o reinserció (en el cas de conductes).

e) Tipus d'actuacions que hom podrà esperar de la reacció social:

Les intervencions de la reacció social podran anar en dues direccions:

- per als "impossibles" (per molt "greus" o molt "peril·losos") es tractarà de dur a terme intervencions de "màxima seguretat" (presons, manicomis, etc.)
- per als "recuperables" es tractarà de dur a terme intervencions destinades a assegurar la rehabilitació i/o la reinserció en una societat competitiva i individualitzadora (re-aconseguir "homes de profit", és a dir, competitius en una organització social estratificada): centres per a nens amb problemes, centres i/o tallers per a subnormals, activitats per a deficients sensorials, etc.)

Normalment, els "impossibles" seran els que s'enfronten amb la societat i els "recuperables" seran els que han quedat despenjats; però hi ha excepcions (hi ha delinqüents recuperables i bojos impossibles, per exemple).

### 3. ESTRATÈGIA C.

a) Concepció de la societat:

L'organització social és classista: la seva dinàmica

ca fonamental és la lluita de classes. La classe dominant imposa el seu model de societat.

b) Lectura de la dominació:

La classe dominant obté la legitimació del seu poder a través de la imposició del seu model de societat que s'assegura amb l'exercici del poder polític (macrofísica); i a través de la seva hegemonia ideològica i cultural en totes les esferes de la vida social (microfísica).

c) Visió de les diferències socialment problemàtiques:

Les diferències socialment problemàtiques són resultat de manques de normalització: hi ha situacions, conductes o alternatives que el poder no penetra (perquè li és innecessari o ãdhuc impossible); en aquests casos hom es troba davant una diferència que la reacció social converteix en socialment problemàtica.

d) Estratègia adequada per a la reacció social:

L'estratègia adequada es planteja en dos temps:

- en l'horitzó històric es preveu que algun dia se li haurà arrabassat el poder a la classe dominant i que aquest haurà estat diluït i retornat a cada individu. D'aquesta manera desapareixerien les condicions socials que possibiliten la marginació social.
- mentrestant, cal anar fent una doble feina:
  - . enfrontar el diferent amb la societat (no només



rehabilitar-lo o reinserir-lo) que prèviament l'ha marcat, i enfortir-lo personalment (processos terapèutics) per tal de que se'n surti d'aquest enfrontament.

- . enfrontar la societat amb el diferent: la societat és responsable (o co-responsable) de que hi hagi diferències socialment problemàtiques.

e) Tipus d'actuacions que hom pot esperar de la reacció social:

Les tendents a assegurar la doble feina suara assenyalada. L'exemple més clar serà l'anàlisi que es farà en aquesta mateixa tesi de l'experiència dels col·lectius infantils de barri de l'ajuntament de Barcelona.

#### 4. ESTRATÈGIA D.

a) Concepció de la societat:

L'organització social és classista: la seva dinàmica fonamental és la lluita de classes. La classe dominant imposa el seu model de societat.

b) Lectura de la dominació:

La classe dominant obté la legitimació del seu poder a través de l'imposició del seu model de societat, el qual s'assegura amb l'exercici del poder polític (macrofísica) i a través de la seva hegemonia ideològica i cultural en totes les esferes

de la vida social (microfísica).

c) Visió de les diferències socialment problemàtiques:

- D'una banda, les diferències socialment problemàtiques són resultat de manques de normalització: hi ha situacions, conductes o alternatives que el poder no penetra (perquè li és innecessari o òdhuc impossible): en aquests casos hom es troba davant una diferència que la reacció social converteix en socialment problemàtica.
- D'altra banda i precisament perquè aquestes situacions, conductes o alternatives són fora del circuit del poder i la dominació, són els diferents els únics que encara tenen alguna capacitat revolucionària (no estan integrats).

d) Estratègia adequada per a la reacció social:

Hi ha, certament, l'horitzó històric postrevolucionari on s'haurà retornat el poder a cada individu i hauran desaparegut les condicions socials que possibiliten la marginació social.

I justament per aquest horitzó històric cap al qual cal anar s'han de reivindicar les diferències com a motor revolucionari.

e) Tipus d'actuacions que hom pot esperar de la reacció social:

Desinstitucionalitzar i antiinstitucionalitzar, organitzar els diferents (la rehabilitació i la reinserció no només no es plantegen com actuació possi

ble, sinó que s'hi està en contra per les possibilitats d'integració que impliquen). Exemples: experiències esporàdiques en el camp sanitari-mental, i en el camp repressiu-presons (experiències de treure els bojos al carrer, plantejaments d'algunes fraccions de la ja desaparecuda COPEL, etc).

Cal acabar amb algunes precisions:

1. Aquests quatre tipus d'estratègia són "tipus ideals" (i cal recordar amb Max Weber que el "tipus ideal" s'obté "amb l'accentuació unilateral d'un o diversos punts de vista i amb la reunió de gran quantitat de fenòmens individuals difusos i discrets, que poden donar-se en major o menor nombre o fins i tot mancar del tot, i que hom suma els punts de vista unilateralment accentuats a fi de formar un quadre homogeni d'idees. Resulta impossible trobar empíricament en la realitat aquest quadre d'idees en la seva puresa conceptual, ja que és una utopia" -Weber 1974; 61).
2. Entre l'estratègia C i l'estratègia D hi ha una coincidència en la concepció de la societat i en la lectura de la dominació; les discrepàncies comencen en la visió de les diferències socialment problemàtiques; i són totals en l'estratègia i els tipus d'actuació. (Fent una adscripció també ideal, l'estratègia C correspondria a una "esquerra parlamentària" i l'estratègia D correspondria a una "esquerra radical".

3. El tema de les estratègies i de l'heterogeneïtat palesen les diverses visions que hi ha de la marginació social. Per tant, és de justícia assenyalar la coincidència que hi ha entre el model teòric present en aquesta tesi i l'estratègia C.

## 2.3. LA SITUACIÓ DE POBRESA.

### 2.3.1. PREVI.

La situació de pobresa ha estat considerada en aquest model com l'element de context ("una situació deprecuada en tres àrees estratègiques de la vida social: l'econòmica, l'hàbitat i la cultura").

S'imposa, doncs, començar indicant que:

- No és definitòria en l'aparició de diferències problemàtiques a la vida social.
- Tampoc és definitòria necessàriament en l'actuació de la reacció social que converteix les diferències en socialment problemàtiques.
- Encara que, òbviament, pot intervenir -i manta vegades intervé, de fet- en l'agreujament de les diferències i l'augment de la reacció social.

La funció social específica de la "situació de pobresa" consisteix en donar la dimensió sociològica necessària per a poder parlar de "marginació social": l'existència d'una diferència problemàtica i d'una reacció enfront d'ella que la converteix en socialment problemàtica, si es dóna en un marc definit pel que aquí s'anomena "situa-

ció de pobresa", representa un problema social que rep un nom clar: marginació social.

I això és important per a la coherència d'aquest model teòric perquè:

- És la "situació de pobresa" la que determina la real aparició de la marginació social (a partir de les diferències socialment problemàtiques).
- Quan es parla de la "política social" -la intervenció específica de la reacció social en el seu àmbit polític- s'està parlant sempre de la política dirigida a les diferències socialment problemàtiques en "situació de pobresa" (és a dir: a la marginació social -també anomenable com "medi marginal"-).

La "política criminal", la "política sanitària", etc. són diferents de la "política social" en aquest punt: que el que caracteritza aquesta última és la seva intervenció en "situacions de pobresa".

### 2.3.2. SITUACIÓ DE POBRESA I "CULTURA DE LA POBRESA",

Es obvi que el concepte de "situació de pobresa" que aquí es proposa està manllevat del de la "cultura de la pobresa" treballat inicialment per l'antropòleg Oscar Lewis.

Hi ha, però, una diferència fonamental. Per a l'obra antropològica de l'Oscar Lewis la "cultura de la pobresa"



consistí essencialment en:

- un estudi descriptiu: cercar el màxim de característiques que permetessin el coneixement del què és la vida de la "cultura de la pobresa".
- cercant la comprensió qualitativa del fenomen, i
- essent aquesta descripció-comprensiva l'objectiu definitiu del seu treball (Lewis en tenia prou amb el descobriment-comprensiu de les condicions de vida de la "cultura de la pobresa").

En el model que es proposa en aquesta tesi, en canvi:

- La "situació de pobresa" no és en absolut l'objectiu definitiu de l'estudi, sinó l'element que contextualitza marginadorament les diferències socialment problemàtiques (és a dir, és en funció d'aconseguir una explicació sociològica de les arrels de la marginació social).
- Això vol dir que: si bé s'entén la necessitat de dur a terme estudis antropològics que possibilitin la comprensió del món de la pobresa, en aquest model interessa més l'aspecte merament descriptiu de les característiques socialment externes d'una situació de pobresa (per a poder contextualitzar les diferències socialment problemàtiques), que la seva organització interna i la seva constitució en una autèntica cultura (des d'aquesta perspectiva teòrica i metodològica: en una autèntica "sub-cultura").

Des d'aquesta perspectiva, queda clar que es manlle-  
va el concepte de "cultura de la pobresa", però es refon  
en el de "situació de pobresa".

### 2.3.3. DEFINICIÓ DE LA "SITUACIÓ DE POBRESA".

La pobresa pot ésser entesa com "subparticipació" en  
tres grans "nivells" de la vida social: l'econòmic,  
el polític i l'ideològic, fruit de la manca de fluxes (ali-  
mentació), o stocks (educació, vivenda, vestit, seguretat)  
que permeten la satisfacció de les necessitats normals  
(treball, relacions socials, manteniment d'una família i  
nivell de vida) (vid. Casado 1976; 26-28 i Jackson 1974;  
13-20).

La "situació de pobresa" -a partir d'aquí- pot ésser  
entesa com l'acumulació en la vida d'un individu o grup  
d'una sèrie de fenòmens socialment externs que el menen  
a la "subparticipació":

- a) Sense que sigui objecte específic d'estudi l'etiologia  
de la dita situació (pot ser la manca de fluxes, de  
stocks, o pot intervenir qualsevol altra variable).
- b) I cobrint, per tant descriptivament, tres àmbits (ni-  
vells, segons Casado) de la vida social:
  1. L'econòmic: precarietat econòmica.
  2. El cultural: aquí hom pot incloure els nivells po-

lític i ideològic de la proposta de Casado.

### 3. L'hàbitat: hàbitat subintegrat.

A continuació s'assenyalen alguns d'aquests fenòmens socialment externs que menen a la subparticipació:

#### 1. La precarietat econòmica:

- Inestabilitat laboral.
- Escassa o nul·la capacitació professional.
- Fràgil participació en el procés productiu (manca de participació, participació marginal, participació d'extrema explotació o alienació).
- Manca de béns propis, absència d'estalvi, escassetat de diners en efectiu.
- I conseqüències domèstiques: manca de reserves de menjar a la casa, previsible disgregació del nucli domèstic a la recerca constant de subsistències.

#### 2. La subparticipació cultural:

- Desconfiança, desconeixement, no participació respecte de les institucions socio-polítiques essencials de la societat dita "normal" (partits polítics, sindicats, associacions de tot tipus).
- Escassa o nul·la informació cultural (educació, sanitat: per exemple, desconeixement o recel respecte a la planificació familiar, etc.)
- Vida familiar fragilitzada (quan el pare manca o està incapacitat) per l'absència del rol masculí.
- Sentiment individual d'indefensió o fatalisme.

### 3. L'hàbitat subintegrat:

- Habitatge pobre, en condicions deficientes, petit, amb major o menor amuntegament, promiscuïtat.
- Manca de "domicili fix".
- A un barri segregat, marginal, amb escassa accessibilitat i amb un previsible component organitzacional peculiar (desorganització externa adulta, organització adolescent en bandes).

Sintetitzant, doncs, la "situació de pobresa" vindria a ser una situació depreciada que hom pot presentar en tres àmbits estratègics de la vida social: l'econòmic, el cultural i l'hàbitat.

La "situació de pobresa" contextualitzaria així les diferències socialment problemàtiques, constituïnt-les en marginació social.

## 2.4. NOTES I OBSERVACIONS FINALS SOBRE EL CONCEPTE DE MARGINACIÓ SOCIAL.

Per acabar l'exposició de la part definitòria del model teòric que es presenta, cal fer —o repetir— tres notes finals a manera de conclusió.

### 1. Sobre la relativitat del concepte.

S'ha vist que:

- a) El concepte de diferència ha de ser mòbil: pel terreny on es dona, pel grau que presenta, per referència a la "revolució social".
- b) La reacció social opera diferentment:
  - Major o menor estigmatització de l'etiqueta.
  - Règim, durada, caràcter i contundència del dispositiu de control variables.
- c) Els fenòmens socialment externs que ubiquen en la "situació de pobresa" són una acumulació (no sempre de la mateixa quantitat i qualitat).

Es a dir, que el concepte de marginació social és essencialment relatiu (la marginació existeix per relació a la normalitat) que ha de poder donar compte de totes les no-normalitats.

### 2. Sobre la seqüencialitat del concepte.

La marginació social és un fet social no estàtic sinó bàsicament seqüencial: hom parla de "carreres desvia-

des", de "desviació secundària", d'"estratègies marginals, etc. etc.

La seqüencialitat s'explica en termes processuals per la intervenció del tres elements estudiats (diferència, reacció social, situació de pobresa) interrelacionadament: influïnt-se mútuament i incidint els uns en els altres.

### 3. Sobre la concreció del concepte.

Cada societat té el seu standard de normalitat (i per tant les seves diferències problemàtiques), el seu nivell de tolerància social i la seva capacitat de reacció social (i, per tant, les seves diferències socialment problemàtiques), i la seva estructura de pobresa (i, per tant, les seves situacions de pobresa).

El concepte de marginació social ha de ser suficientment àgil per a poder ésser aplicat diferentment segons la realitat social que hom estigui estudiant.



### 3. LA TIPOLOGIA.

#### 3.1. PREVI.

Després de la definició proposada del model teòric, ara el que cal és comprovar-ne l'efectivitat.

Per això es tracta de veure la seva real capacitat d'aplicació al conjunt de casos que poden donar lloc a la marginació social. Això vol dir construir una tipologia.

Aquesta tipologia ha de tenir en compte les tres consideracions finals que s'acaben d'assenyalar com a conclusió del model teòric proposat:

- La relativitat del concepte a l'hora de la seva aplicació (la mobilitat de les diferències, les variacions de la reacció social i la desigual acumulació de fonòmens de la situació de pobresa), no tant de manera explícita -això seria òbviament impossible per l'extensió que imposaria- com de manera implícita.
- La seqüencialitat del concepte (que per la mateixa raó d'extensió només serà indicada en l'element reacció social).
- La concreció del concepte: totes les referències de la tipologia seran de la realitat social del nostre país.

Des de la lògica del model proposat, en fi, la tipologia ha de considerar els tres elements intervinents com a variables, considerant-les en llur articulació:

1. La diferència problemàtica, com a element precipitant definitori, serà considerada variable independent sobre la qual pivotarà la tipologia; estarà sotsdividida en tres sots-variables corresponents a les tres formes que pot presentar la diferència segons el model proposat:
  - la posició marginal.
  - la conducta desviada.
  - les alternatives marginals.

2. La reacció social, com a element precipitant socialitzador, que constitueix les diferències socialment problemàtiques serà considerada una variable dependent que indicarà:

- el grau de problematicitat social.
- una previsible seqüencialitat; per això anirà també sots-dividida en tres sots-variables:
  - . L'etiquetatge.
  - . La intervenció del dispositiu de control.
  - . Els possibles resultats (en termes seqüencials).

3. La situació de pobresa, com a l'element de context, serà considerada una variable intervinent que només s'aplicarà a la reacció social:

- tant per la suficient utilitat que presentarà aplicada només a la reacció social (utilitat exemplar, fonamentalment).
- com per la impossibilitat gràfica, que no teòrica, d'ubicar-la a tot el llarg de la tipologia.

En esquema, així serà la tipologia:

DIFERÈNCIA	REACCIÓ SOCIAL		
	EN SITUACIÓ DE POBRESA		NO SITUACIÓ POBRESA
	ETIQUETA	CONTROL	RESULTAT
POSICIÓ		CASOS DE	NO HI HA MARGINACIÓ SOCIAL
CONDUCTA		MARGINACIÓ	
ALTERNATIVA		SOCIAL	

Hom pot observar que gràficament l'etiqueta de la reacció social en situació de pobresa envaeix les diferències; aquest recurs gràfic pretèn posar de relleu la interrelació dels tres elements vinculant-los en la constitució de la marginació social (una diferència problemàtica, quan es dona en una situació de pobresa, acostuma a ésser etiquetada i controlada i té previsibles resultats seqüencials.

Abans de proposar la tipologia, i a manera d'exemple, s'ofereix una prova: sobre la delinqüència.

- a) La diferència. La variable independent "diferència" és clara: hom pot definir aquesta diferència com una conducta desviada agressiva (una conductta que agressivament impedeix l'operació de normalització del poder). És, doncs, un bon cas exemplar del que s'anomena en el model la "diferència problemàtica".
- b) La reacció social. La variable dependent "reacció social" opera d'una manera distinta segons intervingui o no intervingui la variable intervinent "situació de pobresa": això es pot comprovar amb la més elemental observació (des de la lectura de la premsa fins a l'anàlisi de les sentències judicials):
  1. Quan la reacció social opera amb/en una "situació de pobresa" intervenen:
    - l'etiquetatge: "chorizo", etc.
    - el dispositiu de control: la policia, els tribu-

nals de justícia, les presons...

- i acostumen a donar-se uns previsibles resultats seqüencials (carrera delictiva, desviació secundària...)

La diferència problemàtica no esdevingut diferència socialment problemàtica.

Hom es troba clarament amb la marginació social.

2. Quan la reacció social no opera amb/en "situació de pobresa":

- intervé excepcionalment l'etiqueta (hom es troba en un "mal moment" o davant la delinqüència de "coll blanc").
- intervé excepcionalment el dispositiu de control.
- i només excepcionalment (excepcionalíssima) hi ha resultats seqüencials.

La diferència problemàtica no esdevé diferència socialment problemàtica (o n'esdevé excepcionalment).

No hi ha marginació social (o n'hi ha excepcionalment i, en tot cas, l'excepció confirma la regla).

### 3.2. LA TIPOLOGIA.

DIFERÈNCIA	REACCIÓ SOCIAL			NO S. DE P.
	SITUACIÓ DE POBRESA			
	ETIQUETA	CONTROL	RESULTAT	
A) PER EDAT.	POSICIÓ MARGINAL PER IMPRODUCTIVITAT <u>ECONÒMICA</u>			
	NENS VELLS	BENEFICÈNCIA - J.P.M.: ASILS, REFORMATORIS, INTERVENCIÓ D' A. S.  BENEFICÈNCIA, ASILS, IN- TERVENCIÓ D' A. S.	INTERNS, ASILATS, PREVISI- BLE DELINQUÈNCIA JUVENIL D. S.  ASILATS	EN GENERAL: NO ETIQUETA NO CONTROL NO RESULTATS  NENS "NORMALS" VELLS "NORMALS"
B) FÍSICA,	MALALTS BOJOS SUBNORMALS MINUSVALIDS DEFICIENTS SENSORIALS	BENEFICÈNCIA: HOSPITALS, MANICOMIS, ASILS, INSTI- TUCIONS NORMALMENT PÚBLI- QUES D'EDUCACIÓ ESPECIAL. INTERVENCIÓ D' A. S.	INTERNS, ASILATS, ACOLLITS TANCATS...  PREVISIBLE SÍNDROME INSTI- TUCIONAL	HOSPITALS, CLÍNQUES; VI- SITA MÈDICA, PSIQIÀTRI- CA; CENTRES NORMALMENT PRIVATS D'EDUCACIÓ ESPE- CIAL
	C) SOCIO-POLÍTICA.	ATURATS RODAMONS CAPTAIRES TRANSEÛNTS EX-PRESOS ÈTNIES MARGINALS	BENEFICÈNCIA: ASILS, "AL- BERGUES", CASES DE CARI- TAT, ETC. INTERVENCIÓ D' A. S.  SISTEMA DE JUSTÍCIA PENAL POLICIA, LLEIS (L.P.S.), TRIBUNALS, EVENTUALMENT PRESO	MASSA MARGINAL PREVISIBLE SÍNDROME INSTI- TUCIONAL PETITA DELINQUÈNCIA, CAR- RERS DELICTIVES, D. S. CURIOSITATS "TURÍSTIQUES".



REACCIÓ SOCIAL

(DIFERÈNCIA

SITUACIÓ DE POBRESA

NO S. DE P.

ETIQUETA

RESULTAT

EN GENERAL:  
NO ETIQUETA  
NO CONTROL  
NO RESULTATS

POSICIÓ MARGINAL PER IMPRODUCTIVITAT

IDEOLÒGICA

HOMOSEXUALS  
PROSTITUTES  
DROGADICTES  
ALCOHÒLICS  
MARES SOLTERES  
DONES SOLES  
SUICIDES: PRESSUMPTES  
CERTS

DETINGUTS-RETINGUTS  
JUTJATS-CONDEMNATS  
EMPRESONATS =  
PREVISIBLE CARRERA DES-  
VIADA (D. S.)  
ASILATS, INTERNS,  
PREVISIBLE SÍNDROME  
INSTITUCIONAL

SISTEMA DE JUSTÍCIA PENAL:  
POLICIA ("REDADES")  
LLEIS (PER EX. L.P.S.)  
TRIBUNALS  
EVENTUALMENT PRESÓ  
BENEFICÈNCIA: ASILS, "AL-  
BERGUES", MATERNITAT, INS  
TITUCIONS DE REHABILITA-  
CIÓ, ETC.  
INTERVENCIÓ D' A. S.

AMANERATS, GAYS, ETC.  
CONTACTES, COMPANYIA, ETC.  
MALALTS, "TENEN COSES"  
MALALTS, "TENEN COSES"  
DONES DE PERSONALITAT  
DONES DE PERSONALITAT

POSICIÓ MARGINAL PER PRODUCTIVITAT

MARGINAL

PRODUCCIÓ ARTESANAL  
VENEDORS AMBULANTS  
XAVES  
"MACARRONS"  
ARTISTES  
CÒMICS  
"FIRAIRES"  
SUBALTERNS

EVENTUALMENT: PREVISIBLE  
D. S.  
EVENTUALMENT: PREVISIBLE  
SÍNDROME INSTITUCIONAL

CAPELLANS, RELIGIOSOS/ES  
GIGOLÓS  
ARTISTES FAMOSOS  
FUNCIONARIS

		REACCIÓ SOCIAL		
DIFERÈNCIA		SITUACIÓ DE POBRESA		NO S. DE P.
ETIQUETA	CONTROL	RESULTAT		
<p><u>CONDUCTA DESVIADA</u></p> <p>AGRESSIVA,</p> <p>DELINQUENTS "CHORIZOS"</p> <p>DELINQUENTS "CHORIZOS" ETC. ETC.</p>	<p>SISTEMA DE JUSTÍCIA PENAL POLICIA: READES, DETENC. LLEIS: CODI PENAL, TRIBUNALS: SENTÈNCIES EVENTUALMENT PRESÓ</p> <p>T.T.M.-MESURES: REFORMATORIS, ETC.</p>	<p>DETINGUTS, JUTJATS, CONVICTES, EVENTUALMENT PRESOS.</p> <p>↓</p> <p>PREVISIBLE CARRERA DELICTIVA: D. S. ←</p> <p>INTERNES</p>	<p>EN GENERAL: NO ETIQUETA NO CONTROL NO RESULTATS</p> <p>DELINQUENT OCASIONAL DELINQUENT "DE COLL BLANC" JOVES GROLLERS, DISSOLUTS (ETIQUETA GÈNERICA: IJOVESI).</p>	
<p>NO AGRESSIVA.</p> <p>PROSTITUTES HOMOSEXUALS DROGADICTES ALCOHÒLICS "PUTES" "MARIQUES" "DROGOTES" "BORRATXOS"</p> <p>BOJOS</p>	<p>SISTEMA DE JUSTÍCIA PENAL POLICIA: READES LLEIS: PER EX. L.P.S. TRIBUNALS EVENTUALMENT PRESÓ</p> <p>BENEFICÈNCIA: ASILS, ALBERGUES, REHABILITACIÓ INTERVENCIÓ D' A. S.</p> <p>BENEFICÈNCIA: PSIQÜIATRES I/O A.S., DIAGNÒSTIC, MANICOMIS</p>	<p>DETINGUTS, RETINGUTS, JUTJATS, CONDEMNATS, EMPRESONATS: PREVISIBLE CARRERA DESVIADA D.S.</p> <p>ASILS; INTERNES: PREVISIBLE SÍNDROME INSTITUCIONAL</p> <p>INTERNES, TANCATS,; PREVISIBLE SÍNDROME INSTITUCIONAL</p>	<p>CONTACTES, COMPANYIA, ETC. GAYS, AMANERATS MALALTS, "TENEN COSES" MALALTS, "TENEN COSES" VISITES AL PSIQUIATRA, CLÍNQUES O CENTRES DE SALUT</p>	

DIFERÈNCIA	REACCIÓ SOCIAL		
	SITUACIÓ DE POBRESA	CONTROL	RESULTAT
<p>ACTIVA.</p> <p><u>ALTERNATIVA</u></p> <p>POLÍTICA: RADICALS, TERRORISTES</p> <p>RELIGIOSA: TESTIMONIS DE JEHOVA, "NINIOS DE DIOS", ETC.</p> <p>CULTURAL: HIPPIES, CONTRACULTURALS</p>			<p>NO S. DE P.</p> <p>ETIQUETA I CONTROL GÈNERICS: "JOVES"i, "ESTAN BOJOS"i, ETC.</p> <p>RESULTAT: MÚTUA AUTOSATISFACCIÓ</p> <p>* TOLERÀNCIA DE LA R. S.</p> <p>* DIFERÈNCIA DELS ALTERNATIUS.</p> <p>* EXCEPCIONS: ELS TERRORISTES, EL CAS D'IL.LEGALITAT (EN AQUEST CAS VID. DELINQUÈNCIA)</p>
<p>PASSIVA.</p> <p>"PASSOTES" I SIMILARS</p>			<p>ETIQUETA I CONTROL GÈNERICS</p> <p>RESULTAT: MÚTUA AUTOSATISFACCIÓ</p> <p>* TOLERÀNCIA DE LA R.S.</p> <p>* DIFERÈNCIA DELS ALTERNATIUS</p> <p>* EXCEPCIÓ: EL CAS D'IL.LEGALITAT</p>

## ABREVIATURES EMPRADES.

- A.S. Assistent Social (coneguda figura professional anomenada també "treballador/a social").
- D.S. Desviació secundària (concepte utilitzat des de Lemert 1951). Es refereix a la desviació social producte de la intervenció de la reacció social.
- J.P.M. Junta de Protecció de Menors.
- L.P.S. Llei de Perillositat Social (entesa aquí com l'expressió jurídica més ideològica del sistema de justícia penal).
- M.M. Massa marginal (concepte originàriament sudamericà que pot ésser referit a la població que ha quedat fora del procés de treball i que és difícil de reciclar -per edat, per manca de preparació, etc.-).
- S.I. Síndrome institucional (concepte originàriament psicològic que pot ésser referit als interns en qualsevol institució del dispositiu de control de la reacció social incapaços de reinserir-se després a la vida dita "normal").
- T.T.M. Tribunal Tutelar de Menors.

### 3.3. NOTES A LA TIPOLOGIA.

1. La variable independent "Diferència" ha estat sots-dividida per tal d'explicitar més l'origen de les diferències problemàtiques que estan en la base de la marginació social i per tal de que la tipologia abarqui d'aquesta manera el màxim possible de casos de marginació social.

Aquesta sots-divisió s'explica de la següent manera:

- a) La manca de normalització en les situacions de marginalitat s'ha entès dins la tipologia com assimilada a la improductivitat o productivitat marginal (*vid.* el model teòric proposat); i se n'ha considerat tres possibles formes:

1. La posició marginal per improductivitat econòmica. És aquesta la més visible de les tres formes i la que està més connectada amb el nucli fonamental de la normalització: la producció econòmica (la possibilitat d'ésser subjecte d'extracció de plusvàlua).

La posició marginal per improductivitat econòmica pot tenir:

- un origen en l'edat (encara no s'ha arribat a poder produir -els nens-, o ja s'ha acabat de poder produir -els vells-).

- un origen físic (no es pot produir momentàniament o permanentment perquè hom està malalt, o boig, o és un deficient, etc.)
- un origen socio-polític (no es pot produir momentàniament o permanentment per dificultosa o impossible inserció en els circuits normals del mercat de treball, sigui per dèficits de l'estructura social, sigui per dèficits de l'estructura personal dels individus i/o grups marginats: aturats, rodamons, etc.)

2. La posició marginal per improductivitat ideològica. És aquesta una manera situacional d'entendre la marginació social dels individus i/o grups que no produeixen o no consumeixen el que és ideològicament normal (els valors heterossexuals en el cas dels homosexuals, el valor de la vida en el cas dels suïcides, el paper de la dona a la família en el cas de les mares solteres o les dones soles -les tietes-, etc.) Aquests individus i/o grups són marginats perquè estan en situació de no-normalitat ideològica: seria aquesta una manera de considerar aquests casos des de l'estructura social (independentment de llur voluntat de diferència: llur responsabilitat o culpa). Aquesta precisió és important perquè molts d'aquests casos tenen una doble entrada a la tipologia -en els casos de conducta desviada no agressiva-.



3. La posició marginal per productivitat marginal. Hi ha individus i/o grups que són realment productius, però en àrees allunyades dels circuits establerts per la normalitat en el mercat de treball (artesans, venedors ambulants, etc.) En aquests casos esdevé decisiva la "situació de pobresa" en la constitució de llur marginació social: els productius marginals en situació de pobresa són realment marginats socials (hi ha una certa etiqueta i hi ha previst un -encara que sigui mínim- dispositiu de control); i els productius marginals que no estan en situació de pobresa no poden ésser considerats marginats socials (de fet no hi ha reacció social significativa per a ells).

b) La "conducta desviada".

La diferència que es caracteritza per una conducta oposada a la normal ha estat considerada "agressiva" o "no agressiva" segons el grau de "perillositat social amb què s'enfronten a la normalitat i el consegüent grau de resposta per part de la reacció social:

- La "conducta desviada agressiva" s'enfronta amb les àrees més sensibles del que és normal (la propietat privada, el respecte a la vida) i és considerada "delinqüència". La reacció social respon amb el sistema de justícia penal i l'apli

cació del Codi Penal.

- La "conducta desviada no agressiva" s'enfronta amb altres àrees de la normalitat (fonamentalment ideològiques) i és contestada bé pel sistema de justícia penal (amb la seva formulació més ideològica: la Llei de Perillositat Social), o bé pel dispositiu de beneficència de la reacció social.

Cal repetir que moltes conductes desviades no agressives entren en la tipologia com a situacions de marginalitat; l'entrada per "conducta desviada no agressiva" indica que es considera la marginació dels individus o grups que presenten aquesta diferència des de l'estructura personal dels mateixos: la seva responsabilitat o culpa.

c) L' "alternativa marginal".

La recerca expressa de la diferència (restar al marge totalment o parcialment de la normalitat) ha estat anomenada "alternativa" perquè és una fórmula de vida "alternativa" que adopten determinats individus i/o grups.

Aquesta alternativa pot ser:

- Activa: quan a la recerca expressa de la diferència se l'hi incorpora una voluntat de proposta de reorganització social (cal repetir: pot ser reorganització total o parcial).

És aquest un cas que limita amb la revolució social: hi ha una proposta, hi ha una decisió i hom n'és conscient, i tot sovint es fa col·lectivament (característiques que segons el model proposat corresponen a la revolució). No obstant això, l'elecció de marginalitzar-se com alternativa vital exigeix la ubicació d'aquests individus i/o grups en aquesta tipologia de casos de marginació social.

En la tipologia s'han considerat tres d'aquests possibles casos: els polítics -radicals i òdhuc terroristes-, els culturals -contraculturals, hippies, etc.- i els religiosos -Testimonis de Jehovà, Nens de Déu, Pentecostals, Carismàtics, etc.-.

- Passiva: quan a la recerca expressa de la diferència no se l'hi incorpora cap voluntat de proposta reorganitzadora i l'únic que es pretén és sortir de la normalitat. Aquesta és la positura vital dels anomenats "passotes" (i que en el seu propi llenguatge es podria definir dient: "*parad el mundo que me apeo*").

Cal assenyalar un fet important: com es pot apreciar en la tipologia, és insignificant -per no dir nul·la- la real marginació social d'aquests individus i/o grups; l'explicació seria doble: per una banda són casos que limiten amb la revolució i per altra

banda són casos que difícilment es donen en "situació de pobresa". Així, àdhuc en els casos en que una alternativa marginal esdevingui il.legal o delictiva, l'etiquetatge que se'n farà i el dispositiu de control que els contestarà seran similars a l'etiquetatge i el control que hi ha per a la delinqüència -entesa com a conducta desviada- quan no es dona en el marc d'una situació de pobresa (*vid.* la tipologia).

2. La tipologia s'ha construït tenint cura de considerar la marginació social com un fenomen seqüencial.

Es per això que, segons el model proposat, es pot entendre que els individus i/o grups marginats són aquells:

- Que presenten una deferència problemàtica.
- Sobre els quals recau la reacció social.
- En situació de pobresa.

És a dir, tots els individus i/o grups que encaixen en els quadres "etiqueta" i "resultat" (en el ben entès ja indicat de que gràficament l' "etiqueta" envaeix la diferència quan es dona en situació de pobresa): així, doncs, marginat és el delinqüent pobre, marginat és el pres, marginat és l'ex-pres; marginat és el rodamón, marginat és el rodamón intern en una institució de beneficència, i marginat és el rodamón

post-assistit quan presenta el "síndrome institucio-  
nal".

(NOTA: el cas dels ex-presos és tan evident que poden ésser considerats com en situació de "partida" de marginalitat per improductivitat econòmica sociopolítica -és de tothom conegut el difícil que els hi és trobar feina així com el sever margatge a què són sotmesos si la troben).

La importància donada a la seqüencialitat de la marginació social permet veure el paper de context de la "situació de pobresa": hom podria afirmar que s'impliquen mútuament la seqüencialitat i la situació de pobresa, perquè habitualment és la "situació de pobresa" el que determina la seqüencialitat.

### 3. Aportacions anteriors utilitzades.

Per acabar, cal citar també aquí -com s'ha anat fent amb tot el model teòric que es proposa en aquesta tesi- les aportacions anteriors que han estat tingudes en compte.

En aquest sentit hi ha dues propostes tipològiques que han estat molt considerades: una és la de Demetrio Casado a la revista "*Documentación social*" de Càritas Española (Casado 1971) i l'altra és la formulada per Raimon Bonal (Bonal 1979 i Bonal 1980; 271-276). Ambdues han estat considerades no només a l'hora de

construir la tipologia, sinó també a l'hora de proposar les formes en que es pot presentar la diferència problemàtica que està a la base de la marginació social (la posició, la conducta i l'alternativa).

La tipologia de Casado considerava els casos següents:

- "... 1. *Desviados no agresivos.*  
2. *Desviados agresivos.*  
3. *Incapaces.*  
4. *Débiles sociales.*  
5. *Disconformes activos.*  
6. *Disconformes evasivos.*  
7. *Minorías extrañas ...*"

(Casado 1971; 6-7).

Aquesta tipologia ha inspirat:

- a) La diferència entre la "conducta desviada agressiva" i la "conducta desviada no agressiva" (els "desviados agresivos" i els "desviados no agresivos".)
- b) La diferència entre alternatives actives i alternatives passives ( els "disconformes activos" i els "disconformes evasivos").

La tipologia de Bonal (més ideològicament etiològica que descriptivament tipificadora) considerava, al seu torn, els següents casos:

- "... grupo 1. *La marginación alternativa.*  
grupo 2. *La marginación evasiva.*  
grupo 3. *La marginación natural de exclusión.*  
grupo 4. *La marginación artificial de exclusión.*  
grupo 5. *La marginación cultural.*  
grupo 6. *La marginación justificativa...*"

(Bonat 1980; 271-276).



Aquesta tipologia ha inspirat:

1. El sentit de l'alternativa com a fórmula de vida marginal.
2. La comprensió de que les conductes desviades tenen també una dimensió de "marginació justificativa", és a dir, d'improductivitat ideològica.

Ambdues van ésser excel·lents aproximacions. Si no han estat més aprofitades en la tipologia que aquí es proposa és perquè:

- a) Aquesta tipologia havia d'anar connectada amb el model teòric que es proposa i, per tant, havia d'estar construïda *ex novo*.
- b) En aquesta tipologia interessa molt remarcar l'aspecte seqüencial de la marginació i, per tant, calia construir-la en dos temps: l'*etiqueta* i el *re*sultat.

#### 4. CONCLUSIONS.

1. Tal com s'havia anunciat, aquest model teòric ha consi  
derat:

- La marginació com un fet social:

- . cercant-ne les causes i les funcions en l'estructura social.
- . cercant-ne la descripció seguint la triple regla d'evitar les prenocións, considerar l'exterioritat i estudiar el fet aïllat en les seves manifestacions individuals.

- La necessitat d'una explicació en termes de teoria d'abast mitjà.
- Totes les aportacions anteriors.

2. La marginació social ha estat, doncs, definida com el resultat de la suma de tres factors:

- La diferència i la reacció social (elements precipitants) que han estat definits, considerats en llur funcionalitat, i descrits.
- I la situació de pobresa (element de context) que no més ha estat definida i descrita.

Segons aquesta definició, cal retenir tres precisions quan es parla de marginació social:

- En primer lloc, la mobilitat del concepte: marginal és sempre quelcom relatiu (es pot donar en diversos terrenys, es pot donar en diversos graus, etc.)
- En segon lloc, la seqüencialitat del concepte: la marginació és el resultat d'una suma d'elements; per tant, si bé de vegades pot ésser un fet donat, l'expectativa normal és que sigui un resultat seqüencial tant en la seva aparició com en el desenvolupament vital del marginat.
- I en tercer lloc ha d'ésser un concepte concretable a cada moment i a cada lloc.

3. El model teòric ha culminat amb la construcció d'una tipologia que considera tant la definició de marginació com a suma de tres elements com la triple precisió que s'acaba de fer. El resultat és un quadre que permet de concretar el fenomen de la marginació social.

4. Cal remarcar la importància que té la reacció social en aquest model:

- Perquè és el terreny més específicament sociològic de l'anàlisi: la reacció social és el que converteix una diferència -preexistent- en problema social (i fins i tot de vegades la pot fer aparèixer).

- Perquè és el terreny on connecta el model teòric amb la recomanació de Faugeron -citada en el capítol anterior-:

*"Il faut construire une véritable et complète sociologie de la Réaction sociale à la déviance."* (Faugeron 1975; 19).

- Perquè és el terreny sobre el qual opera la part pràctica d'aquesta tesi, que és una anàlisi d'una intervenció institucional del dispositiu de control de la reacció social.

5. Com a darrera conclusió, cal insistir en la relació que hi ha entre els dos elements precipitants de la marginació: la diferència i la reacció social.

- A la pràctica són dos elements interdependents.

- Que teòricament han de ser considerats independentment.

Cadascun dels dos elements té la seva definició etiologica, la seva funcionalitat, les seves formes de funcionament. Això és cert. Però també és cert que les diferències necessiten de la reacció social per esdevenir "socialment problemàtiques", i que la reacció social necessita de les diferències com el sòl de la seva actuació (tant si és a priori: les diferències provoquen la reacció; com si és a posteriori: de vegades la reacció pot arribar a crear la diferència... però la crea perquè la necessita com sòl de la seva actuació).

#### I.4. CONCLUSIÓ I MARC TEÒRIC.



## 1. PREVI.

S'ha dit a la introducció d'aquesta tesi que la meua voluntat d'estudiar els Col·lectius Infantils des de la perspectiva sociològica fou el que em portà a l'estudi de la marginació.

Tota aquesta primera part ha estat precisament això: el repàs de totes les aportacions teòriques al tema i la construcció -a partir d'elles- d'un model per a explicar-la sociològicament.

Ara és l'hora de concretar; cal aplicar el model que he construït a l'estudi dels Col.lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona. Per a tal cosa:

- Faré en primer lloc una breu síntesi de tot el treball teòric dut a terme.
- I a continuació, i a manera de conclusió d'aquesta primera part, formularé el marc teòric per al dit estudi dels Col.lectius Infantils.

## 2. SÍNTESI DEL TREBALL TEÒRIC.

Aquesta primera part de la tesi ha estat composta per dues investigacions diferents però complementàries.

1. Unrepàs al conjunt d'aportacions teòriques al tema: el capítol que he anomenat "l'estat de la qüestió" (en el que hom ha pogut veure que la marginació social encara no havia estat mai col·locada al bell mig de l'anàlisi sociològica).

Les aportacions estudiades han estat:

- La sociologia de la conducta desviada, ubicada als Estats Units, connectada teòricament amb el funcionalisme i l'interaccionisme simbòlic, i quin objecte d'estudi ha estat la desviació social.
- Els estudis sobre la reacció social, que s'estan fent a Europa —principalment a França—, que operen amb una adscripció teòrica tàcitament marxista, i quin objecte d'estudi ha estat els components de la reacció social: l'etiquetatge que produeix el fenomen de l'estigmatització i l'estudi del sistema de control de la desviació.
- Els estudis sobre la marginalitat, fets a Llatinoamèrica, des de dues perspectives teòricament explicitades: la funcionalista i la marxista, i quin objecte d'estudi foren les poblacions marginals de Llatinoamèrica.

2. La construcció d'un model teòric per a l'estudi de la marginació.

- Aquest model ha entès la marginació com un fet social. N'ha bastit una teoria específica d'abast intermedi, amb la qual cosa ha col·locat el tema al bell mig de l'anàlisi sociològica; i ha recollit les aportacions anteriors estudiades.
- D'aquesta manera, la marginació social ha estat entesa com la suma de tres elements:

- . Una diferència (que pot presentar formes diverses, de les quals les més significatives són la posició de marginalitat, la conducta desviada i l'alternativa marginal).
- . La reacció social davant d'aquesta diferència (que es dona en dos temps: l'etiquetatge i el dispositiu de control i que opera amb una determinada lògica i a partir d'unes determinades estratègies).
- . Una situació de pobresa (entesa com la situació deprecuada en tres àmbits fonamentals de la vida social: l'econòmic, el cultural i l'hàbitat).

Per acabar cal recordar que s'ha dit que és en l'estudi de la reacció social on la perspectiva sociològica pot ésser més específica en l'anàlisi de la marginació social, perquè és la reacció social, connectada amb els processos de control social, la que converteix una diferència en problema social.

3. La relació entre "l'estat de la qüestió" i el "model teòric" s'ha establert per l'aprofitament que aquest ha fet de tot el conjunt d'aportacions estudiades en el primer:
  1. La sociologia de la conducta desviada nordamericana ha estat aprofundida en tot el seu abast definitori teòric i descriptiu:
    - a) En l'estudi d'una de les formes que pot presentar la diferència; que ha estat expressament anomenada "conducta desviada".

- b) En l'estudi del primer mecanisme amb que opera la reacció social: l'etiquetatge, en aquest punt l'aportació de la teoria de l'etiquetatge ha estat fonamental.
  - c) En l'estudi de la situació de pobresa (inspirat evidentment en els estudis d'Oscar Lewis sobre la "cultura de la pobresa").
2. Els estudis sobre la reacció social han inspirat tota l'elaboració del segon element que explica la marginació social. Efectivament, els estudis sobre la reacció social han abastat els dos mecanismes de la mateixa: l'etiquetatge com a fenomen desencadenador de l'estigmatització i l'estudi del sistema de control que en el model ha estat anomenat el "dispositiu de control".
3. Finalment, els estudis sobre la marginalitat han inspirat part de la definició etiològica del primer element precipitant de la marginació (la diferència) i la descripció d'una de les formes que pot presentar (la posició de marginalitat).

Fins aquí la síntesi del treball teòric que s'ha dut a terme en aquesta primera part. A continuació, a fi i efecte d'enllaçar aquesta part amb la propera, es construirà el marc teòric per a l'anàlisi dels Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona.



### 3. EL MARC TEÒRIC.

#### 3.1. ELS COL·LECTIUS INFANTILS I EL DISPOSITIU DE CONTROL:

Els Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona (1977-1980) foren una institució municipal d'atenció a uns nens marginats de Barcelona. Per tant, segons el model que he proposat, foren una operació institucional del dispositiu de control de la reacció social en un terreny de clara diferència problemàtica en situació de pobresa.

Per tant, l'estudi dels Col.lectius Infantils s'ubica en la sociologia de la reacció social (que es demana de construir -*vid.* Taylor, Walton i Young 1973 i Faugeron 1975-), tot essent-ne objecte d'estudi en tant que part del dispositiu de control.

L'anàlisi del dispositiu de control ha de ser, doncs, el marc teòric per a l'estudi dels Col.lectius Infantils.

### 3.2. L'ANÀLISI DEL DISPOSITIU DE CONTROL.

L'anàlisi del dispositiu de control pot ubicar-se a partir del repàs dels estudis sobre la reacció social que s'ha fet en "L'estat de la qüestió". En efecte, s'ha dit que hi ha quatre perspectives que dirigeixen els estudis sobre el sistema de control; les dues darreres de les quals són l'estudi dels "processos de control" i l'estudi de les "operacions del sistema de control". Aquí és on hom pot trobar el lloc adequat per als estudis sobre el dispositiu de control en qualsevol dels seus aspectes (el polític, l'històric, l'antropològic, l'institucional, el professional i l'anàlisi dels agents que intervenen en aquestes operacions). Es per això que en la sintètica definició que se n'ha fet en el model teòric s'ha dit que el dispositiu de control el compon la xarxa d'agents i institucions preparades per al tractament -control- de les diferències socialment problemàtiques.

Així doncs, l'estudi del dispositiu de control:

- Té un clar objecte material: L'estudi d'un o de varis dels aspectes que poden presentar les operacions del sistema de control.
- Ha de tenir un no menys clar objecte formal: enfocar l'estudi tant a partir de la relació del dispositiu de control amb la globalitat de la reacció social (a tra-

vés de l'anàlisi de les estratègies) com a partir de l'especificitat pròpia del dispositiu en-si-mateix (a través de les tres línies d'anàlisi: la política, la institucional i la professional).

Deturem-nos un moment a l'objecte formal i el seu doble estudi.

### 3.2.1. EL DISPOSITIU DE CONTROL I LA REACCIÓ SOCIAL.

La reacció social opera a partir de diferents estratègies (de les que en el model teòric se n'han vist quatre tipus ideals) que òbviament comporten diferents intervencions del dispositiu de control. Per tant, la relació entre aquest i aquella ha de fer-se a partir de les diferents estratègies.

Si hom concreta aquesta relació al terreny de la infància marginada pot fer les següents anàlisis:

- L'estratègia A, que comporta intervencions tendents a apartar i/o suportar, és d'una falsa claredat (el problema no es resol, s'amaga i se n'ajorna l'esclat) Això és així perquè, com diu Pierre Lascoumes (1977;45), hom està al davant d'una "prevenció de la delinqüència: els nens marginats són considerat com a futurs delinqüents i per tant se'ls ha d'imposar la normalitat.

- L'estratègia B, que comporta dos tipus d'intervencions ("de màxima seguretat" per als impossibles, i "reinseridores" per als recuperables), resulta ambigua: té la mateixa falsa claredat que l'anterior per als nens "impossibles" i es queda curta si compta només amb reinserir els nens recuperables. Segons Lascoumes (1977; 46) hom està al davant d'una "prevenció de la inadaptació" a la base de la marginació d'aquests nens hi ha problemes socials, per tant se'ls ha d'imposar la normalitat però també cal cercar llur adhesió.
- L'estratègia C, que comportaria intervencions que enfronten els marginats amb la societat (teràpia) i la societat amb els marginats (responsabilitat), resulta -com a mínim- difícil. En efecte, no es tracta d'adaptar mecànicament als nens a la normalitat (que és analitza críticament com a marginadora) sinó de donar-los autonomia personal per tal de que la seva inserció a la normalitat sigui lúcida o crítica. Quan Lascoumes (1977; 48) parla de "prevenció de la marginalitat" s'acosta al que pretèn aquesta estratègia i en reconeix la dificultat tot preguntant-se què vol dir autonomia d'un marginat en una societat de classes.
- L'estratègia D, que comporta les intervencions antinormalitzadores (desinstitucionalitzadores) és normalment una fugida cap endavant: enfront de la dificultat de les intervencions, s'eliminen aquestes. Lascoumes (1977 52) parla de "prevenció de l'exclusió": el treball amb

els nens marginats amaga l'exclusió a què són sotmesos i és per tant una trampa, o més encara, és un acte de poder destinat a controlar-los i mantenir-los en una situació de dominació.

S'acaba de veure la relació del dispositiu de control amb la globalitat de la reacció social a partir de les anàlisis de les estratègies. Dues coses poden quedar clares:

1. A cada estratègia li correspon un diferent dispositiu de control.
2. Siguin quins siguin tant l'estratègia com el dispositiu, la contradicció hi és present (falsa claredat, ambigüitat, dificultat i fugida cap a endavant).

### 3.2.2. L'ANÀLISI ESPECÍFICA DEL DISPOSITIU DE CONTROL.

Vista la relació del dispositiu de control amb les estratègies de la reacció social, cal ara fer-ne una anàlisi interna. Així, es pot recordar que en el model teòric se n'han reconegut tres àmbits: el polític, l'institucional i el professional, que convenientment estudiats ens poden permetre una completa anàlisi. També aquí s'hi trobarà contradicció —expressa o amagada— com es veurà a continuació.



- l'àmbit polític: la política social ha estat definida com l'àrea de l'administració pública encarregada d'organitzar les intervencions de la reacció social i articular-les convenientment amb la resta de l'administració pública. Per tant, en el dispositiu de control hi ha una clara incidència política: directa en les institucions de caràcter públic i indirecta (subvencions, control, planificació, etc.) en les institucions de caràcter privat.

L'àmbit polític reflectirà la contradicció permanent sempre a qualsevol estratègia de la reacció social (tot i que sovint es pretengui amagar tant el caràcter polític com el caràcter contradictori de les institucions del dispositiu de control).

- L'àmbit institucional és el segon per a l'anàlisi específica del dispositiu de control. Es tracta de veure la dinàmica i l'organització que tenen les seves institucions, i d'analitzar la distribució del poder institucional.

En el model teòric s'ha parlat de l'heterogeneïtat interna d'aquestes institucions, perquè la manca de normalització que caracteritza la població marginada gravita al damunt de les institucions dedicades al seu tractament, omplint de contradiccions llur dinàmica interna; en efecte, ¿com es pot legitimar el poder institucional si no té una normalitat a la que referir la feina?, és a dir ¿Com organitzar la institució i distribuir-ne el poder si no està clar el que s'ha de fer?

- El tercer àmbit amb que es pot completar l'estudi del dispositiu de control és el professional. Es tracta de veure la feina que fan les seves institucions, atenent a tres variables principals: qui fa la feina (quins són els professionals que intervenen), què és la feina (quins són els objectius), i com es fa la feina (quins són els mitjans amb què es compta).

En el model teòric s'ha parlat també d'heterogeneïtat externa d'aquestes institucions per la manca de normalització que caracteritza la població marginada: ¿què fer amb aquells que no ha calgut normalitzar i que han quedat exclosos?. També aquí la manca d'una normalitat a la que referir la feina omple aquesta de contradicció.

Després d'aquesta doble anàlisi que s'acaba de fer de l'objecte formal en l'estudi del dispositiu de control, és possible extreure'n una conclusió: la contradictorietat sempre present.

- S'ha vist que les estratègies de la reacció social operen amb falsa claredat, amb ambigüïtat, amb dificultat o fugint cap a endavant.
- S'ha vist que el dispositiu de control reflecteix en l'àmbit polític aquesta contradicció estratègica, i resulta heterogeni tant en l'àmbit professional com en l'àmbit institucional.

La postura normal de les institucions davant d'aquest fet és intentar amagar-lo: s'intenta d'amagr la politicitat (i amb ella el problema estratègic) , s'intenta obviar l'heterogeneïtat interna, i s'intenta mixtificar l'heterogeneïtat externa. Postura normal i comprensible pel desgast que suposaria acceptar i evidenciar la contradicció, però que dificulta l'anàlisi en profunditat del dispositiu de control.

Els Col·lectius Infantils en foren una excepció: acceptaren i evidenciaren la contradicció, convençuts com estaven de que l'únic recte camí per a una intervenció amb els nens marginats consistia en no amagar els problemes sinó assumir-los conscientment i fer-los praxi educativa (com aprenentatge de la vida que els nens anirien trobant). Precissament per això els Col·lectius Infantils es desgastaren i desaparegueren al cap només de tres anys de funcionament.

L'estudi dels Col·lectius Infantils, per tant, permet una clara visió d'aquesta contradicció sempre present (i sovint amagada) en les intervencions institucionals del dispositiu de control. A continuació, i vist quin és el marc teòric del seu estudi, passo a formular les hipòtesis de treball que seran analitzades i verificades a la segona part d'aquesta tesi.

### 3.3.3. LES HIPÒTESIS SOBRE ELS COL·LECTIUS INFANTILS.

El marc teòric que s'acaba de proposar pot concretar-se per a l'estudi dels Col·lectius Infantils. (que ha estat fet amb l'anàlisi dels documents que van anar produïnt i de llurs contradiccions institucionals -*vid.* Levy i Moreau Capdevielle: a Vaucresson 1978; 201-212-).

- A l'estudi dels tres àmbits que componen el dispositiu de control.
- Enfocats a partir d'una voluntat clara d'enfrontar els problemes normalment amagats (enfrontar els marginats amb la societat i viceversa), és a dir, enfocats a partir de l'estratègia C de la reacció social (assumida explícitament o implícita, expressament o tàcita).

El resultat és que l'estudi dels Col·lectius Infantils s'ha organitzat de manera que verificués les tres hipòtesis següents (una per a cada àmbit del dispositiu de control):

1. Els Col·lectius Infantils i la política social de l'Ajuntament de Barcelona (primera hipòtesi i primer eix contradictori).

La hipòtesi és que la normal contradicció estratègica que hi ha a qualsevol fórmula de la política social, fou palesada i multiplicada en l'experiència dels Col·lectius Infantils per llur opció desasilar, i d'atenció intensiva i terapèutica -pròpia d'una intervenció en la línia de l'estratègia C-.

2. Els Col·lectius Infantils i la seva estructura institucional (la segona hipòtesi i el segon eix contradictori).

La hipòtesi és que la normal heterogeneïtat -o contradicció- interna de les institucions del dispositiu de control fou també palesada i multiplicada en l'experiència dels Col·lectius Infantils per llur voluntat d'autogestió (no marginalitzar ningú en un treball amb marginals) i de crear un marc institucional d'acord amb la voluntat terapèutica i desmarginaladora de la feina, (organització pròpia de l'estratègia C).

3. Els Col·lectius Infantils i la seva tasca (la tercera hipòtesi i el tercer eix contradictori).

La hipòtesi és que la normal heterogeneïtat -o contradicció- externa de les institucions del dispositiu de control fou també palesada i multiplicada en l'experiència dels Col·lectius Infantils per llur voluntat de fer una feina terapèutica -pròpia també de l'estratègia C.

Amb això s'ha acabat la primera part de la tesi. A continuació, i tot al llarg de la segona part, hom farà l'anàlisi sobre els Col·lectius Infantils... L'anomenada anàlisi "pràctica" de la tesi.

SEGONA PART : LA PRACTICA

---



II.1. PREVI.

## 1. JUSTIFICACIÓ, OBJECTIUS I METODOLOGIA.

### 1.1. L'OBJECTE D'ESTUDI.

Aquesta part de la tesi, que és l'aplicació del model que s'ha elaborat per a explicar la marginació en l'estudi d'una realitat concreta (a partir del model teòric que també s'ha elaborat) estarà destinada a l'anàlisi d'una experiència concretable tant en el temps de la seva durada com en l'espai que cobreix:

- a) Va durar quasi exactament tres anys, concretament des del Maig de 1977 fins al Juliol de 1980, i
- b) Va tenir lloc a la ciutat de Barcelona.

L'experiència en qüestió fou la dels Col·lectius Infantils de barri de l'ajuntament de Barcelona: una institució dependent de l'administració pública municipal i que fou gestionada per una empresa privada que era el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

La dita experiència consistí en:

- a) La inicial transformació d'una institució per a l'acolliment de nens marginats (els "Hogares de Aprendizaje Ntra. Sra. del Port" a la Zona Franca i la "Ciudad de los Muchachos" a la carretera de Barcelona a Sant Cugat, més enllà del Tibidabo), convertint-la:
  1. De dos grans asils en vuit petites comunitats anomenades Col·lectius Infantils.
  2. D'una institució total (*vid.* Goffman 1970) on s'hi feia tota la vida —àdhuc l'escolaritat— dels nens, en una institució oberta i on l'escolaritat es plantejava en escoles de fora de la institució.
  3. De dos asils situats a l'extrarradi de la ciutat (Zona Franca i Tibidabo), en vuit Col·lectius Infantils situats dintre del Casc urbà i preferentment en els barris d'origen dels nens (el Born, el Padró, Districte v, Poble Nou-Besòs, el Carmel, el Polígon Canyelles, el Poble Sec, la mateixa Zona Fran

ca i Sants -plantejat aquest darrer com a residual i a desaparèixer perquè era el col·lectius que acollia els nens de fora de Barcelona-).

4. D'una institució pensada en termes d'assistència quantitativa i merament externa en una institució pensada en termes d'assistència qualitativa i individualitzada, és a dir, terapèutica.

b) El manteniment i aprofundiment posterior d'aquest nou model institucional que:

1. representava un canvi important en el tractament (polític, institucional i professional) de la marginació social al nostre país.

2. i representava, consegüentment, un esclat de la contradicció (política, institucional i professional) agotada al darrera del dispositiu de control.

## 1.2. L'OBJECTE D'ESTUDI SEGONS EL MODEL PROPOSAT:

Per tal d'acabar de centrar el tema objecte de l'estudi, convé relacionar-lo amb el model teòric per a l'estudi sociològic de la marginació, presentat en la part anterior d'aquest treball (concretament a I.3. "Un model teòric per a l'estudi sociològic de la marginació").

Així doncs, l'experiència estudiada, que fou la institució "Col.lectius Infantils" va ésser una intervenció institucional del dispositiu de control de la reacció social en un medi marginal (concretament en el terreny de la infància marginada).

La qual intervenció, segons la tipologia proposada a partir del model suara esmentat, rauria en la intersecció de les variables "diferència per marginalitat improductiva per edat: nens" i "dispositiu de control de la reacció social" situada, òbviament, la dita intersecció en el que en el model s'anomena "situació de pobresa".

Ara bé, la determinació de l'objecte d'estudi segons el model proposat en aquest treball no acaba aquí. perquè el que dóna més valor heurístic a l'estudi d'aquesta experiència dels Col.lectius Infantils (com veurem una mica més endavant) és l'anàlisi del contingut estratègic de la intervenció dels Col.lectius Infantils:

- a) Els "Hogares de Aprendizaje Ntra. Sra. del Port" i la "Ciudad de los Muchachos" eren unes institucions que funcionaven clarament a partir del pressuposts d'allò

que en el model s'anomena "Estratègia A" (bàsicament: separar, asilar, tolerar els marginats).

b) "Col.lectius" es proposà:

1. Trencar el contingut estratègic de la institució anterior (Estratègia A).
2. Formulant un nou contingut estratègic, que en principi hauria pogut ésser assimilable al contingut de l'estratègia C (reestructural personalment els marginats com a base per a la seva reinserció lúci da en una societat quina lògica de funcionament és marginadora)... i que de fet va anar essent-ho, pe rò sense arribar a quallar definitivament per:
  - a) la prematura desaparició de l'experiència.
  - b) les deficiències i limitacions pròpies del fet de ser una intervenció experimental (professionals, institucionals, polítiques, etc.)

Raons evidentment combinades entre si.

Això, evidentment, converteix l'experiència dels Col.lectius Infantils en un terreny d'anàlisi suggerent, i explica la contradicció i el conflicte en què va viure tot al llarg dels tres anys de la seva existència.



### 1.3. OBJECTIUS D'AQUESTA PART.

L'objectiu d'aquesta segona part de la tesi és l'anàlisi dels Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona, entesos com una intervenció institucional del dispositiu de control de la reacció social.

El valor d'aquesta anàlisi consisteix en que:

1. D'una banda, seguirà els tres eixos de contradicció que, com s'ha vist en la part anterior, té la lògica de la reacció social:
  - La contradicció en relació a la política social.
  - La contradicció pel que fa referència a l'estructura institucional.
  - La contradicció com a element constant de la feina que es fa.
2. I d'altra banda, per les característiques acabades d'esmentar dels Col·lectius Infantils, aquest triple eix de contradicció s'evidencià quasi com en un laboratori: en efecte, hom pot afirmar que els Col·lectius Infantils van ésser un provocador conscient de la contradicció i els conflictes que hi ha sempre -tàcitament o explícita- en les intervencions del dispositiu de control.

Es a dir:

- a) L'experiència assumí clarament la contradicció global que sempre representa el treball amb marginats: (en un primer moment la lògica del sistema social expulsa uns individus i/o grups, i en un moment posterior el dispositiu de control de la reacció social els ha de re-assumir).
- b) L'experiència assumí la dita contradicció amb una lògica estratègia d'evidenciar-la, i per tant amb una clara proposta socio-pedagògica de col·locar-la precisament al bell mig de la seva intervenció, en tenent això com a l'única possibilitat de :
1. Enfrontar la societat en el seu conjunt amb els resultats més evidents (la marginació social) de la lògica de funcionament del sistema social.
  2. Connectar i enfrontar els marginats amb una societat que funciona a partir d'una lògica de necessària expulsió dels més dèbils o improductius.

L'anàlisi, doncs, dels Col·lectius Infantils pot tenir aquest doble valor.

Per tant, l'objectiu d'aquesta part de la tesi serà l'anàlisi d'aquest triple eix contradictori a través de la verificació de les tres hipòtesis que s'han formulat en el marc teòric d'aquesta tesi (*vid.* I.4.).

1. Els Col·lectius Infantils i la política social de l'Ajuntament de Barcelona (primera hipòtesi i primer eix de contradicció): hom pot trobar aquí la necessària

dimensió política de tot treball amb marginats, multiplicada per les característiques específiques dels Col·lectius (una fórmula d'atenció individualitzada i terapèutica als marginats que, forçosament, havia de qüestionar l'atenció normalment quantitativa de la política social; una institució municipal desvinculada i crítica respecte del poder municipal).

2. Els Col·lectius Infantils i la seva estructura institucional (segona hipòtesi i segon eix de contradicció): hom pot trobar aquí els normals conflictes d'organització (és a dir, de poder institucional) de tota la feina que es fa en el món marginal, multiplicada també per la clara voluntat que l'experiència dels Col·lectius Infantils tingué d'assumir aquests conflictes i de cercar un model organitzatiu propi que, tot acceptant el conflicte, li donés el valor pedagògic que té ("no marginalitzar ningú quan es treballa amb marginats").
3. Els Col·lectius Infantils i la feina que van fer (tercera hipòtesi i tercer eix de contradicció): hom pot trobar aquí la normal contradicció del treball amb marginats, multiplicada també per la voluntat dels Col·lectius de treballar en equip a partir de dignificar la feina de l'educador especialitzat, de voler "curar" els nens, i de voler-ho fer aprofitant la vida quotidiana.

Els tres capítols següents estaran dedicats a l'anàlisi i verificació de cadascuna d'aquestes tres hipòtesis.

Cal acabar reconeixent que aquesta conflictivitat inherent a l'experiència repercutí -com era de suposar- en una contradicció "professional" que acompanyà sempre els membres del projecte i que explica:

- a) La inevitabilitat de les tensions i divergències que hi hagué entre ells.
- b) Els dubtes i vacil·lacions que presentà el projecte dels Col·lectius Infantils.
- c) I, fins i tot, les ambigüitats i manques de coherència.
- d) Així com, per acabar, la mateixa desaparició del projecte.

## 1.4. METODOLOGIA I FONTS.

Abans de passar a explicar la metodologia amb què ha estat elaborada aquesta part, cal remarcar un fet important a la realització d'aquest estudi: la facilitat de dur-lo a terme (o les facilitats per a dur-lo a terme). I no és aquest un tema banal, perquè el més normal dintre del terreny de la marginació social és amagar el que es fa (és a dir, marginar el propi treball), situació que fa pensar en una poca claredat ideològica i una certa inseguretats professional).

"Col.lectius Infants" va practicar una política de portes obertes evidenciada en la decidida voluntat de treballar obertament cap a fora, obrint el problema a la societat i obrint la societat al problema.

- a) Treballant de cara al barri i les seves institucions, requerint la col.laboració de les famílies, portant els nens a escoles de fora de la institució, etc.
  - b) Publicant documents en una quantitat i una qualitat difícil -per no dir impossible- de trobar en institucions similars; i no només documents programàtics i teòrics, sinó ãdhuc els que reflectien les contradiccions, dubtes i vacil.lacions del propi projecte.
- Permetent -i encortjant- tot tipus d'estudi que es fes sobre l'experiència (de la qual cosa n'és una bona mostra i un exemple fefaent aquest treball).

- Invitant constantment a professionals d'altres institucions -tant d'aquí com de l'estranger- a visitar i criticar els Col·lectius.

c) I d'altra banda, les facilitats es multiplicaven en el meu cas per la meua personal proximitat a l'experiència:

- Vaig ésser professor de sociologia del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats des del 1974.
- Vaig poder viure (*vid.* l'apartat de metodologia) durant un curs sencer amb dos -i en dos- col·lectius.
- Vaig col·laborar en la redacció d'algun dels documents del Centre.

#### 1.4.1. LA METODOLOGIA.

Feta aquesta precissió inicial, la metodologia amb què ha estat treballada aquesta part és la següent:

1. Seguiment de l'experiència durant els dos primers anys:

- Institucionalment en tant que professor del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.
- Para-institucionalment, col·laborant en la redacció d'alguns documents i d'unet a terme algun estudi parcial (Sabaté 1979).
- Construïnt, fonamentalment a partir del seguiment institucional i para-institucional, la part teòrica



d'aquesta tesi.

2. Seguiment de l'experiència durant el darrer any:

- Perllongament del seguiment dut a terme durant els anys anteriors (sobretot el para-institucional).

- Treball de camp en dos Col·lectius: el del Born i el del Carmel. Que abastà:

. La vida dels nens. Vivint amb ells tant els moments trivials com els moments plens de la vida quotidiana: llevar-los i dur-los a dormir, dinar i sopar amb ells, jugar amb ells i ajudar-los a estudiar, conviure els diumenges amb els nens marginats, i àdhuc participar en alguna de llurs excursions.

. La vida de l'equip adult. Participant en totes les reunions dels equips pedagògics dels dos Col·lectius durant aquell darrer curs; convivint amb els educadors durant les seves jornades laborals; i mantenint les lògiques, esperables i àdhuc inevitables xerrades amb tots i cadascun dels membres dels dos equips.

. La vida de relació dels Col·lectius amb el barri (fonamentalment els veïns i les botigues) i les famílies dels nens.

Aquest treball de camp, al marge d'haver estat una experiència vital de considerables repercussions, tingué algunes particularitats que cal esmentar:

- . La recepció: a ambdós Col.lectius la recepció fou formalitzada en una reunió de l'equip adult en la qual vaig explicar els propòsits i objectius del treball.
- . L'evolució: la relació anà passant d'una malfiança inicial per la meva presència (jo era professor del Centre i, per tant, podia ésser vist i viscut com un "controlador") a una progressiva confiança (quan, al llarg dels dies, es van anar veient els exactes propòsits objectius del meu treball).
- . Les dificultats "tècniques" derivades de les lògiques tensions d'observar des de dintre però ésser de fora.
- . "L'efecte mirall": amb l'augment de confiança, jo em vaig anar convertint en un mirall on es veien els educadors; la meva presència i la meva predisposició a escoltar-los els eren un marc de referència que els permetia d'avaluar —encara que fos mínimament— la feina que anaven fent.
- . Finalment, un punt important. El meu projecte era fer un treball de camp de dos anys: un primer any de contacte constant però informal (viure amb-i-en els Col.lectius, conèixer-los bé, en fi, seguir la vida amb la vida) i un segon any en què, a més de seguir la meva constant presència, hagués introduït les tècniques d'investigació adequades al meu propòsit i al triple objectiu (qüestionaris, entrevistes formals, ànàlisis comparatives, etc...)

El traumàtic final de l'experiència en acabar el primer dels dos anys previstos, impedí seguir el treball de camp i obligà a una seriosa reestructuració de la feina posterior.

### 3. L'anàlisi posterior de l'experiència.

L'imprevist (però previsible) final anticipat de l'experiència obligà a modificacions. Així, en primer lloc, el mateix Estiu de 1980 vaig fer un breu "stage" al "Centre de Formation et de Recherche de l'Education Surveillée" del Ministeri de Justícia francès a Vaucresson (per cercar informació, documentació, consell i ànims...). A partir d'aquí, el treball fet en aquests dos darrers cursos ha estat bàsicament el de contrastar les meves observacions del darrer any de l'experiència amb una enorme anàlisi documental i amb entrevistes posteriors.

- El treball documental ha estat fet sobre:

- . Tots els documents elaborats pel Centre de Formació d'Educadors Especialitzats (tant els publicats per l'institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona com els inèdits).
- . Tots els documents que van fer els Col·lectius Infantils,
  - Tant els publicats (per exemple, les actes de les reunions de la coordinació de Col·lectius o del Consell Gestor).
  - Com els inèdits (per exemple, el diari del Col·lectiu).

. Adhuc els documents de l'Ajuntament de Barcelona que són pertinents al tema dels Col·lectius Infants.

- Les entrevistes han estat dirigides cap a l'aprofundiment i la matisació de les meres observacions i de l'anàlisi documental, per tant normalment amb guió, enregistrades en cassette, i fetes quasi en la seva totalitat en aquest darrer curs.

Les entrevistes han estat fetes a diversos membres dels Col·lectius on jo vaig treballar; en especial, però, a l'Antoni Julià (fundador del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, coordinador general de la institució durant els dos primers cursos de la experiència, i coordinador del Col·lectiu del Born durant el darrer any de l'experiència) i l'Emili Pascual (secretari general de la institució i administratiu del Col·lectiu del Born durant els darrers mesos de l'experiència).

#### 1.4.2. LES FONTS.

Tal com s'acaba de dir, les fonts utilitzades han estat diverses:

##### 1. La meva pròpia observació:

- No participant durant els dos primers anys de l'experiència.

- Participant en dos Col·lectius en el darrer any de l'experiència.
2. Els documents del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats i dels Col·lectius Infantils:
    - Dels editats per l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona hom pot trobar-ne la referència en la bibliografia que hi ha al final de la tesi.
    - Els no-editats, hom els pot trobar en l'Arxiu dels Col·lectius (abreviat en les citacions dels propers capítols com "A.C.") que està a disposició de tots els estudiosos del tema en el Departament de Sociologia de la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona.
    - Alguns dels documents no editats del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, anterior als Col·lectius Infantils, es troben al meu arxiu personal, també a disposició de tots els estudiosos del tema.
  3. Els documents de l'Ajuntament de Barcelona pertinents al tema dels Col·lectius malauradament no estan recopilats en l'arxiu dels Col·lectius; per tant, si hom els vol consultar, ha de recórrer directament a les publicacions de l'Ajuntament de Barcelona que es troben explicitades a cada cita
  4. L'enregistrament en cassette de les entrevistes que he mantingut amb diversos membres dels Col·lectius on vaig treballar, es troba incorporat a l'Arxiu del Col·lectius (A.C.), on pot ésser consultat també per tots els estudiosos del tema.

## 2. NOTES SOBRE EL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS.

El centre de Formació d'Educadors Especialitzats fou la institució a qui l'Ajuntament de Barcelona encarregà la reorganització dels "Hogares de Aprendizaje" i el des<sub>u</sub>silament dels nens que hi havia en ells.

Cal, docs, fer unes breus notes sobre aquest centre si hom voi entendre millor el que van ser els Col.lectius Infantils. Aquestes notes pretenen d'explicar el més essen<sub>u</sub>cial del que va ser el Centre de Formació d'Educadors Es-



pecialitzats:

- La seva història.
- El contingut i la metodologia de la formació.
- Els canvis que va experimentar el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.
- L'activitat exterior del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

## 2.1. BREUS NOTES HISTÒRIQUES SOBRE EL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats començà la seva activitat educativa el curs 1969-1970 amb 12 alumnes i una doble pretensió:

- Clarificar què és la educació especial, i -dintre d'ella- què és l'educador especialitzat.
- Formar en aquest procés de clarificació gent que ja estava treballant en aquest camp, maldant per lligar constantment la formació amb la pràctica professional.

Per tal d'aconseguir això, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats inicià una lenta tasca interna (de cara a ell mateix i als seus alumnes) consistent en una constant investigació del què és l'educació especial amb les oportunes adequacions del contingut de la formació; i una tasca externa consistent en una no menys constant preocupació per la seva inserció dins la societat i en concret dins del conjunt d'institucions dedicades a l'educació.

La història del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats havia començat, però, ja al curs 1967-1968 quan en Frederic Boix, fundador de l'Institut Genus, es posà en contacte amb l'Antoni Julià, educador aleshores al *foyer* "Les marronniers" de Versailles, per a proposar-li de tirar

endavant un projecte per a la formació de gent que treballés en el terreny del que avui coneixem com "educació especial" i que en aquell moment eren encara un terreny i una gent de difícil definició laboral (ni el terreny estava clarament delimitat, ni ho estava professionalment el personal: no eren mestres, ni infermers, ni psicòlegs...) El projecte de formació que van començar a preparar Boix i Julià estava destinat a donar una base professional -pedagògica, psicològica, sanitària i social- a tota aquelles gent.

Durant el curs 1968-1969, ambdós -l'un a Barcelona i l'altre des de Versalles- aglutinen al voltant d'aquest projecte i de l'Institut Genus algunes altres institucions interessades en el tema (per exemple I.R.E.S., O.B.I.N.S.O. Les aldees SOS, l'associació pro-subnormals de l'Hospitalet de Llobregat, l'associació de la paràlisi cerebral de Barcelona, etc.) i van concretant el que seria el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats (Centre i no escola, per les ressonàncies acadèmiques de la paraula escola i la voluntat de desacademitzar la formació, tot connectant-la amb la pràctica).

Al Setembre de 1969, l'Antoni Julià tornà de Versalles i assumí directament la coordinació del projecte: així, passat el Nadal, començaren les activitats del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats amb la primera promoció d'alumnes: es presentaren 25 persones interessades i en foren seleccionades 12.

Durant aquell primer curs i els dos següents el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats no tingué entitat jurídica pròpia i funcionà com a apèndix formatiu de tres institucions (Institut Genus, I.R.E.S., Associació pro-deficients mentals de l'Hospitalet) que contemplaven en llurs estatuts la necessitat de dedicar-se a la formació dels seus treballadors. Fou al curs 1973-1974 quan es cregué oportú donar vida pròpia a la formació, i d'aquesta manera el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats esdevingué una societat civil.

D'altra banda, des del curs 1971-1972, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats quedà adscrit a l'Institut de Ciències de l'Educació (I.C.E.) de la Universitat Autònoma de Barcelona (U.A.B.), adscripció que durà pràcticament fins la desaparició del Centre a l'Estiu de 1980, data del final de l'experiència dels Col·lectius Infantils.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats no va aconseguir mai el reconeixement oficial de la formació, tot i haver-la cercat intensament tant a través del propi I.C.E. de la U.A.B. com a través del S.E.R.E.M. (L'únic que va aconseguir del S.E.R.E.M. va ésser unreconeixement institucional com a "entitat col.laboradora"). Això va fer que la supervivència econòmica del Centre fos un tema constantment plantejat durant els onze anys de la seva existència: en els primers anys s'assegurà gràcies a ajuts de fundacions particulars (sobretot la Fundació Jaume Bofill i la Fundació Francesca Roviralta), de les caixes d'estalvi, de la Diputació Provincial i, sobretot, de les quotes dels alumnes; i a partir del tercer any també gràcies a l'ajut que representava el P.P.O. del Ministeri de Treball.

El 1977 el Centre de Formació d'Eduadors Especialitzats rebia de l'Ajuntament de Barcelona l'encàrrec d'organitzar els Col·lectius Infantils com a alternativa als asils municipals de Ntra. Sra. del Port. Obviament, a partir d'aquell moment el Centre de Formació d'Eduadors Especialitzats tingué un creixement vertiginós en tots els aspectes de la seva existència (de coneixement públic, de recursos econòmics, de nombre de treballadors, etc.) Fou tan fort el compromís que el Centre de Formació d'Eduadors Especialitzats prengué amb l'experiència dels Col·lectius Infantils que, en desaparèixer aquests a l'Estiu de 1980, també va desaparèixer el Centre.

El final del Centre, doncs, va ser el 8 de Juliol de 1980 simultàniament amb el final de l'experiència dels Col·lectius.

Al curs 1981-1982 ha aparegut en l'escena pedagògica catalana una "Escola d'Eduadors Especialitzats Flor de Maig" ubicada a la institució "Flor de Maig" de Cerdanyola i dependent de la Diputació Provincial de Barcelona, que en el seu prospecte de propaganda diu textualment:

*"...L'escola compta amb dur a terme aquests objectius (la formació d'educadors especialitzats)... amb el potencial històric, pedagògic i tècnic de les primeres experiències de formació en aquest terreny al nostre país i arreu d'Espanya aparegudes fa 12 anys..."*

Evidentment, les "primeres experiències" en qüestió no poden ser altres que les del Centre de Formació d'Edu-

cadors Especialitzats :

- Perquè fins ara ha estat pràcticament la única experiència de formació d'educadors especialitzats que hi ha hagut al nostre país (llevat d'un intent del S.E.R.E.M. que durà dos cursos).
- Perquè justament el curs 1981-1982 és quan fa 12 anys de la primera promoció del Centre de Formació d'Educadors especialitzats.

Per acabar aquesta primera i ràpida visió del que va ser el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, s'ofereix a continuació la cita textual d'una memòria informativa que el Centre edità l'any 1975 intitolada "El centro de formación de educadores especializados":

*"...El Centro de Formación de Educadores Especializados inició sus actividades en Barcelona, durante el curso 1969-1970. Obedeció, en aquel momento, a la necesidad sentida por diferentes instituciones de carácter educativo, sanitario y social de disponer de personal capacitado para llevar a cabo su tarea en el campo de los niños, adolescentes o adultos con dificultades de adaptación, por lo cual dichas instituciones impulsaron la creación del Centro. En el momento actual, se halla adscrito al Instituto de Ciencias de la Educación de la Universidad Autónoma de Barcelona.*

*La labor pedagógica del Centro concuerda con las orientaciones pedagógicas propuestas por el Ministerio de Educación y Ciencia. Se halla inscrito en el censo de la Dirección General de Promoción Social y en el de entidades colaboradoras del*



S.E.R.E.M. (Servicio de Rehabilitación de Minusválidos de la Dirección General de Seguridad Social) del Ministerio de Trabajo.

Colabora con el Centre de Formation d'Educateurs Spécialisés de Toulouse y cuenta con el aval técnico de la A.I.E.J.I. (Asociación Internacional de Educadores de Jóvenes Inadaptados), organismo consultivo de la O.N.U. y de la U.N.E.S.C.O. Es miembro, por otra parte, del Comité Europeo de Directores de Centros de Formación de Educadores Especializados, patrocinado por la U.I.P.E. (Unión Internacional de Protección a la Infancia).

La labor del Centro va dirigida a aquellos profesionales que carecen de la formación adecuada y que se hallan trabajando en instituciones diversas. Este planteamiento, existente desde su comienzo, se debe a una doble convicción: Por una parte la necesidad de acoger a las personas que están trabajando sin preparación y en deficientes condiciones institucionales, bajo constantes preguntas sin respuesta elaborada y con poca posibilidad de reflexionar sobre su trabajo. Y por otra parte, la necesidad de utilizar la práctica para su formación, a fin de superar el academicismo y esclarecer las mil ansiedades que conlleva el trabajo cotidiano..." (C.F.E.E. 1975; 2).

## 2.2. LA FORMACIÓ DEL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS:

Els trets de la formació que oferia el Centre resultaven singulars -per la novetat que representaven, sobretot en els primers anys- i força adequats al que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats es proposava. Indicats en síntesi en la mateixa memòria informativa acabada de citar eren els següents:

"...

1. *La utilización de la práctica profesional como referencia constante a la realidad en la que debe moverse el educador.*
2. *La utilización de la dinámica derivada de la convivencia entre los alumnos, que permite a los futuros educadores:*
  - *Trabajar en común según las afinidades.*
  - *Un intercambio continuo de experiencias y conocimientos.*
  - *El descubrimiento de los fenómenos que pone de manifiesto la vida en grupo.*
3. *La valoración de la vida cotidiana, como punto de partida latente.*
4. *El enfoque psicodinámico en la reflexión psicopedagógica.*
5. *El intento de metodología, poco escolástica, que valora al alumno como adulto capaz de participación e implicación en su propia formación.*
6. *El intento de visión crítica sobre la información teórica, partiendo de una reflexión permanente desde la práctica educativa e institucional." (C.F.E.E. 1975; 5).*

La formació estava estructurada en tres grans sectors:

1. El sector teòric (la reflexió teòrica) que oferia als educadors els coneixements teòrics necessaris per a comprendre la realitat amb què s'enfrontaven quotidianament.
2. El sector clínic (la utilització de l'experiència) que pretenia aprofitar tot el que l'educador vivia tant a la institució on treballava com al mateix Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, per tal de sensibilitzar-lo a la comprensió de la vida que hi ha i que mou a les persones i les institucions en les que estava treballant.
3. El sector pràctic (l'aprenentatge de tècniques d'expressió, d'animació i comunicació) que tenia com a missió donar als educadors tot un conjunt d'eines per a incidir en la formació dels nens o adolescents amb problemes.

I d'altra banda, hi havia una constant tasca d'entrevistes amb els alumnes, per tal d'assegurar la comprensió de la globalitat de la formació.

La formació durava dos anys i després s'havia de fer una memòria final (que, de fet, representava el tercer curs). El contingut de la formació va anar variant simplificant-se al llarg dels onze anys. Pot apreciar-se aquest procés de simplificació en els dos quadres que segueixen: el primer correspon als continguts de la formació dels primers anys i el segon correspon al darrer curs (1979-1980).

DATOS GENERALES		DETALLE DE LAS ACTIVIDADES		
Sector, finalidad y medios	aspectos específicos	Primer curso	Segundo curso	
SECTOR TEORICO aprender a pensar y a valorar críticamente, <u>a partir de referencias teóricas</u>	elementos previos	instrumentos de trabajo intelect.		
	sobre aspectos de la sociedad *S. teórico-social	Sociología Comunicación Derecho opciones psicol. opciones pedag.	sociología apl. Antropología cultural.	
	sobre aspectos del individuo *s. teórico-indiv.	Evolución afectiva y accidentes Evolución intelectual y accidentes Evolución somática y accidentes	Evolución afectiva y accidentes Evolución intelectual y accidentes Evolución somática y accidentes Evolución psicomotriz y accidentes	
			Psicosociología de la inadaptación Psicopedagogía	
SECTOR CLINICO Aprender a sentir los elementos que influyen en la relación y a maniobrar ante ellos <u>a partir del análisis de las relaciones vividas</u>	en el plano educativo	aspectos personales	grupo de análisis de observaciones grupo de sensibilización dinámica	
		aspectos institucion.		
	en la formación	aspectos personales	grupo de sensibilización dinámica	grupo de sensibilización dinámica grupo de comunicación no verbal
		aspectos personal-instituc.	análisis de la convivencia	análisis de la convivencia
SECTOR PRACTICO aprender a dominar técnicas de tipo práctico, <u>a partir de su realización</u>	a distintos niveles útiles en el plano educativo	técnicas de expresión plástica técnicas de expresión corporal y animación técnicas de talleres diversos técnicas psicodramáticas técnicas de socorrimo	técnicas de expresión plástica técnicas de expresión corporal y animación técnicas de talleres diversos	

(\*a.p. programa curs 1974-1975)

## CONTINGIT DE LA FORMACIÓ, CURS 1979-1980

	PRIMER CURS	SEGON CURS
SECTOR TEORIC,	PEDAGOGIA DE LA DEFICIENCIA MENTAL,  EVOLUCIÓ INTEL,LECTUAL I ACCIDENTS,  EVOLUCIÓ SOMÀTICA I ACCIDENTS,  EVOLUCIÓ AFECTIVA I ACCIDENTS,  PEDAGOGIA DE LA INADAPTACIÓ  SOCIOLOGIA,  DRET,	PEDAGOGIA DE LA DEFICIÈNCIA MENTAL,  EVOLUCIÓ INTEL,LECTUAL I ACCIDENTS  EVOLUCIÓ SOMÀTICA I ACCIDENTS,  EVOLUCIÓ AFECTIVA I ACCIDENTS,  PEDAGOGIA DE LA INADAPTACIÓ  SOCIOLOGIA,
SECTOR CLINIC,	ANÀLISI CRÍTICA SOBRE LA PRÀCTICA EDUCATIVA,  ANÀLISI INSTITUCIONAL,  GRUP DE SENSIBILITZACIÓ,  ANÀLISI DE LA CONVIVÈNCIA,	ANÀLISI CRTTICA SOBRE LA PRACTICA EDUCATIVA,  ANÀLISI INSTITUCIONAL,  GRUP DE SENSIBILITZACIÓ,  ANÀLISI DE LA CONVIVÈNCIA,
SECTOR PRÀCTIC,	EXPRESSIÓ ORAL,  EXPRESSIÓ MUSICAL,  PSICOMOTRICITAT,	EXPRESSIÓ ORAL,  EXPRESSIÓ MUSICAL,  PSICOMOTRICITAT,

(C.F.E.E. 1979).

## 2.3. ELS CANVIS DEL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS.

La història del Centre de Formació d'educadors Especialitzats està marcada pels canvis: mobilitat dels locals, mobilitat dels horaris, mobilitat en els responsables o coordinadors, mobilitat també, en la composició dels alumnes que hi van anar passant i mobilitat, en fi, en l'organització.

### 2.3.1. MOBILITAT EN ELS LOCALS.

La secretaria del Centre estigué ubicada els dos primers anys a l'Institut Genus; des de 1971-1972 passà als locals del I.C.E. de la U.A.B. a l'hospital de Sant Pau, i els dos darrers anys estigué instal·lada en un pis que el Centre -aprofitant l'expansió que comportaren els Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona- va comprar al carrer Gran de Gràcia, número 123.

Les activitats formatives van experimentar canvis en cara més notables: la primera promoció va passar per la casa d'exercicis de Sant Ignasi a Sarrià i per la residència d'estudiants dels pares escolapis de la Ronda de Sant Antoni. El segon any les activitats es feren a l'Escola Betània, en concret en la torreta del carrer Descartes.



El tercer any van tenir lloc a les instal·lacions de l' I.C.E. de la U.A.B. de l'hospital de Sant Pau, i gràcies a l'adscripció a l' I.C.E. es va aconseguir que als quatre anys posteriors el Centre pogués aprofitar les instal·lacions de l'Institut Joanot Martorell (a Esplugues de Llobregat). L'asil Toribio Duran acollí les activitats formatives del Centre durant el curs 1976-1977. I el curs següent el Centre va funcionar a tres llocs: l'albergue juvenil que havia tingut l'Organització Juvenil Espanyola a l'Avinguda Verge de Montserrat, els locals de l'I.C.E. de la U.A.B. a l'hospital de Sant Pau, i l'Escola Lavínia. Finalment, els dos darrers anys la formació quedà ubicada al pis del carrer Gran de Gràcia (L'actual "Escola d'educadors Especialitzats Flor de Maig" està ubicada a la institució Flor de Maig a Cerdanyola).

### 2.3.2. MOBILITAT EN ELS HORARIS.

Els dos primers cursos les activitats van tenir lloc els dissabtes a la tarda i els diumenges al matí. El tercer curs foren els dissabtes tot el dia i un matí de diumenge altern. Des del quart curs fins els dos darrers l'horari fou de divendres tarda i dissabte tot el dia. I els dos darrers anys les activitats es feren diilluns, dimecres i divendres a les tardes.

### 2.3.3. MOBILITAT EN L'EQUIP GESTOR.

L'expressió "equip gestor" és una expressió nascuda en els darrers cursos del Centre -quan aquest assumí els Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona-. Fins aleshores els responsables del Centre eren els Coordinadors. Durant els dos primers anys el coordinador únic fou l'Antoni Julià, a partir del tercer curs la responsabilitat de la coordinació fou compartida (un coordinador per a cada curs) per l'Antoni Julià, primer amb l'Anna Gual (1971-72 i 1972-73), després amb en Josep Mateo Pol (1973-74 i 1974-75) i finalment amb en Faustino Guerau de Arellano (1975-76 i 1976-77, 1977-78); per acabar els dos darrers anys del Centre essent aquest el coordinador conjuntament amb la Rosa Massip.

### 2.3.4. CANVIS EN L'ALUMNAT.

Tal com s'ha dit, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats estava pensat per a gent que estava treballant; i, de fet, durant els primers anys així va ser: en un apèndix a la memòria informativa del Centre acabada de citar s'analitzava la "incidència laboral dels alumnes del Centre", i els percentatges de la incidència laboral de les sis primeres promocions que havien passat pel Centre eren els següents:

"...

Treballant amb nens "normals" .....	18,18 %
Treballant amb deficients mentals .....	44,54 %
Treballant amb inadaptats socials .....	23,63 %
Treballant amb malalts mentals .....	8,10 %
Alumnes que no treballaven .....	5,45 %
.....	"

(C F.E.E. 1975a; 6).

Resulta enormement significatiu l'escàs cinc i mig per cent d'alumnes que no treballaven. L'explicació dels altres percentatges la fornira el propi Centre en les mateixes pàgines de l'apèndix a la memòria informativa:

*"...Dentro de la experiencia de los alumnos como fuente de motivación, es mayor el número de los que llegan del campo de la deficiencia mental que de otros campos. Ello tiene relación con el hecho de la mayor sensibilización de nuestro país (administración, opinión pública, instituciones, etc.) ante este campo en detrimento de otros que implican más radicalmente a la estructura social. Es también significativa la frecuencia de maestros que están motivados por la formación que ofrece el Centro. Ello parece derivar de la insatisfacción de muchos maestros ante su propia formación y del hecho de la exclusividad que en nuestro país ha tenido la escuela y la enseñanza como único lugar y canal de la relación educativa."*

(C.F.E.E. 1975a; 5).

La voluntat de formar gent que ja estava treballant l'explicava així el propi Antoni Julià en una de les entrevistes que hem anat mantenint (la transcripció és directa):

"...Hi havia una idea inicial molt clara que era la de formar la gent que ja treballava. Aquesta sí que era una idea molt clara. I de no agafar gent que no treballés... llavors vam veure que venia gent que no treballava i que també d'alguna manera o altra s'havia de recollir, però que aquesta gent no podia desbordar l'altra: que havia de ser un percentatge molt petit; i això per dues raons: una perquè formar gent que no treballa significa mobilitzar un potencial molt gran que no teniem en aquell moment; i per altre costat perquè la gent que no treballa no podia tenir clar el que era un educador de cap manera... la gent que treballava podia haver-ho sentit encara que no ho tingués clar i llavors del que es tractava era només de ventar, de bufar allà on ja estava la brasa encesa... el foc més o menys encès. I així va passar; la gent no sabia el que feien i volien ser psicòlegs o mestres... però sentien que feien una altra cosa... llavors es tractava de bufar en aquesta cosa que era més o menys intuïda per a què això prengués cos i el foc s'encengués. I això sí que estava molt clar: formar gent que estigués treballant en l'educació especial. És clar, això explícitament no estava verbalitzat així, però implícitament implicava què volia dir crear, clarificar una funció dintre de la educació especial, i per tant aportar clarificació dintre de l'educació especial.

... La gent que treballa necessita la formació, perquè algú que treballa en aquest camp té problemes segur, encara que tingui molt bona formació, i llavors necessita un lloc on poder abocar aquests problemes i poder-los treballar. Aquest lloc es pot donar dintre mateix de les institucions (però hem de pensar que estem parlant de 1969... una època molt escadussera de mitjans i amb les institucions amb un cert to molt paternalista o molt repressiu,

*o embrionàriament tecnificades; i que tot això no existia). La formació representava un lloc per a tot això, on tot això es podia aportar i treballar-ho, treballar-ho amb una certa distància... i que això era d'alguna manera la força que permetia de suportar la duresa d'aquest treball, diguem-ne que els caps de setmana representaven una origenació per a poder tornar a la duresa del treball la setmana següent...*

*El to vital era fort (la formació era els caps de setmana) això vol dir que la gent es comprometia dos anys a no tenir caps de setmana i això representa un tipus de motivació: això vol dir que la motivació que la gent tenia per a venir a la formació estava directament arrelada amb el que es donava o amb el que es podia donar allà. I això era el que permetia un terreny molt positiu per a treballar la formació (cosa que al final ja es barrejava, als darrers anys, amb l'obtenció d'un títol..."*

A partir del curs 1975-1976 amb l'arribada a la responsabilitat de la coordinació del Centre d'en Faustino Guerau de Arellano, el Centre es va començar a obrir més cap a la gent que no treballava: d'aquesta manera començava a perdre importància la reflexió a partir de la pràctica i simultàniament s'enfortia el sector teòric de la formació.

Aquest procés culminà els dos darrers anys de la formació, en què -per primera vegada- el nombre d'alumnes que no treballaven va ésser superior al dels alumnes que treballaven: en aquests dos cursos darrers va seguir el procés de pèrdua d'importància del sector pràctic i d'incre-

ment del teòric, i va apreciar-se un notable rejueniment de les edats dels alumnes.

### 2.3.5. CANVIS EN L'ORGANITZACIÓ.

La forma més adequada per a explicar els canvis en l'estructura organitzativa del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats és el dividir la seva història en tres grans fases:

1. Una primera que hom podria denominar "familiar-conflictiva", en la que l'estructura era bàsicament familiar (els mecanismes de poder estaven dotats d'un fort component afectiu per l'horari de la formació que cercava explícitament la convivència) i conflictiva ( per la clara voluntat d'aprofitar els conflictes que sortien a la convivència com a elements de formació). Aquesta primera fase cobrí els sis primers anys de la història del Centre, i podria ésser definida (en transcripció literal de una entrevista amb l'Antoni Julià) com la fase més nítidament autogestionària: ni tan sols es deia la paraula "autogestió".

*"...Als primers anys l'organització es podria dir amb una paraula que pot resumir-la i que en aquells moments no s'havia utilitzat mai i que mai m'havia passat pel cap fer-la servir: jo la resumiria bastant dient que era un procés d'autogestió (a continuació l'entrevistat explica com van ser els alumnes que van decidir els canvis d'horari d'aquells primers anys)..."*



No sé si la paraula "autogestió" és la paraula més adequada, però sí que hi havia 'anàlisi dels conflictes' integrada dintre de la mateixa formació. Per exemple, hi havia un conflicte perquè hi havia un 'tio' que no venia mai? doncs això es posava sobre la taula i s'havia de discutir: no podia ser que hi hagués un 'tio' que comptés que venia a la formació i no venia mai. I això no es resolia entre la direcció i l'alumne, sinó que era un problema que es debatia en el si del grup, com un problema del grup: Què passa amb aquest 'tio' que no ve?, és que no l'interesa la formació o què passa?. Pot ser la tònica seria aquesta: molt plantejar els problemes sobre la taula i veure 'com ho resolem això' ... i de vegades, penso, que donant massa responsabilitat als alumnes... ara penso —en aquest moment— que hi va haver coses en què la discussió aquesta portava a decisions potser massa importants. Per exemple, a la segona promoció es va arribar a despedir un 'tio'... però el van despedir els mateixos companys seus: hi va haver molta falta d'assistència i ens ho vam plantejar: a veure què passa, per què la gent no ve, i aleshores la gent va dir: doncs bé, fem fermes propòsits i ens comprometem tots a venir, i el que falti a partir d'ara tantes vegades, queda exclòs de la formació i no cal parlar-ne més. Va haver-hi un tio que va faltar i jo li vaig dir: si som fidels a les decisions preses entre tots, has d'anar-te'n, perquè ho vam decidir entre tots. I penso que això és molt fort, fer assumir tot això a una promoció: l'expulsió d'un company. Però bé, són els riscos de la participació activa.

Jo crec que el tret organitzatiu més important era aquest: poder parar una activitat clàssicament formativa com pot ser una classe per a debatre un conflicte que està passant."

2. Una segona fase que hom podria anomenar "claustral"  
i que coincideix amb:

- L'arribada d'en Faustino Guerau d'Arellano a la coordinació i d'alumnes no treballadors en major nombre al Centre, i
- El lògic procés d'institucionalització dels mecanismes de poder del Centre.

En aquesta fase es començà a delimitar el que era la Coordinació del Centre i el poder que li corresponia (per exemple, les modificacions i àdhuc les expulsions eren ja decisió de la Coordinació). Correlativament, i per tal d'assegurar també institucionalment la participació de tots els components del Centre (alumnes, i professors), es proposà tot seguit un claustre (claustre que, d'altra banda, no va arribar a quallar mai). Així, al Desembre del curs 1975-1976 —el primer d'aquesta segona fase— es proposava a alumnes i professors el següent:

*"...El equipo gestor del Centro, en su última sesión de trabajo, se ha planteado la urgencia de crear un organismo que facilite al máximo la PARTICIPACION de cuantos lo constituimos y la plena información que es condición previa de la misma.*

*Este organismo estaría constituido, en principio, por los tres estamentos que, de hecho, forman el Centro: ALUMNOS, PROFESORES, EQUIPO GESTOR.*

*Los puntos más urgentes a tratar parece que són estos:*

1. Nombre de este organismo de autogestión: (Claus

tro?).

2. Miembros que van a componerlo.
3. Forma práctica de comunicación y reunión.
4. Funciones en los diversos planos (económico, ad ministrativo y pedagógico).
5. Proceso de participación (consultivo, deliberativo, decisorio).
6. Forma concreta de articular funciones para unir PARTICIPACION con EFICACIA.

*Os enviamos este documento-convocatoria para que podais ir elaborando vuestras reflexiones al respecto."*

(Carta del 3 de Desembre de 1975. Arxiu personal).

Qualsevol lector intel·ligent pot observar en aquesta carta l'inici d'un procés d'institucionalització clar (¿per què "reglamentar" o "organitzar" allò que s'havia ant fent espontàniament fins aquell moment?).

Aquesta fase cobrí els cursos 1975-1976, 1976-1977 i 1977-1978 de la història del Centre.

3. La tercera i última fase, que cobrí els dos darrers cursos de la història del Centre, pot ésser anomenada "acadèmica".

D'una banda el Centre ja ha cobert el seu procés d'institucionalització i d'altra banda els alumnes ja són majoritàriament estudiants.

El tret fonamental d'aquesta fase és que per primera vegada la formació dels educadors especialitzats té un reglament de règim intern, on per exemple es diu:

*"...Els alumnes podran organitzar-se per cursos i enviar els seus representants a dialogar amb els*

*diversos òrgans de formació. (...) Els alumnes hauran d'acceptar un nivell alt d'exigència acadèmica d'acord amb l'enfocament de la formació, tant per ètica professional com per afirmar un status de l'educador especialitzat en el sistema educatiu i per la influència que pot tenir en el procés de transformació social."*

(C.F.E.E. 1979a; 28-29).

Hi ha una claredat absoluta pel que fa referència a l'organització del Centre: els coordinadors ("els diversos òrgans de formació") són els que dirigeixen la formació. I hi ha també un enfortiment del paper de la teoria a la formació i una correlativa disminució de la importància formativa donada a l'aprofitament de la pràctica professional (cal recordar que la majoria d'alumnes no treballaven).

Aquesta darrera fase coincidí amb els dos darrers anys de l'experiència dels Col·lectius Infantils; i -tal com es veurà a la segona hipòtesi- es donà en el sí d'un conflicte progressiu entre els dos sectors que llavors composaven el Centre: el sector formació i el sector Col·lectius.

## 2.4. L'ACTIVITAT EXTERIOR DEL CENTRE.

Al començament s'ha dit que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats dugué a terme una tasca externa consistent en una constant preocupació per la seva inserció dintre de la societat i en concret dintre del conjunt d'institucions dedicades a l'educació.

A continuació es fa un repàs a les principals activitats externes del Centre.

### 2.4.1. LA RESIDÈNCIA ALBADA DE SABADELL.

Tres alumnes de la segona promoció del Centre eren educadors de la residència Albada i van proposar a l'administrador que l'Antoni Julià s'encarregués de la direcció pedagògica de la institució.

A partir d'aquí orgànicament la residència Albada té més a veure amb l'Antoni Julià que amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, però pedagògicament connectà amb el que pretenia el Centre (i amb el que al cap dels anys arribarien a ser els Col·lectius Infantils), és a dir, -en paraules textuais seves-:

*"...amb un plantejar els conflictes, un pensar que si un nen crida és un símptoma que s'ha d'escoltar, que si un nen no es vol rentar la cara és un símptoma que s'ha d'escoltar, i organitzar tota la institució per a aprofitar la vida quotidiana."*

L'experiència a la residència Albada durà dos cursos: el 1971-1972 i el 1972-1973. I, si bé sobre el paper havia de ser amb els nens i les nenes de la institució, de fet només va ser sobre els nens per la impermeabilitat de les monges que s'en cuidaven de les nenes a les noves propostes pedagògiques.

La residència Albada era un edifici de cinc plantes i soterrani, repartit de la següent manera: al soterrani hi havia la rentadoria, la cuina, els menjadors, una sala enorme per a jugar quan plòvia, i la "morgue" (com es veurà a continuació era també asil d'ancians); al primer pis hi havia els vells i les oficines; al segon pis hi havia les velles; al tercer pis les nenes; al quart pis els nens; i al cinquè hi vivien les monges. Al quart pis (el dels nens) hi havia a cada una de les dues ales de l'edifici vuit habitacions de sis llits equipades només per a dormir (menjaven i jugaven al soterrani o al pati exterior).

La reforma consistí en:

- Professionalitzar els educadors: donant-los un sou (que abans era insignificant) i un horari complet de treball.
- Reduir l'índex d'internament (obrint el servei de mitja pensió en totes les seves modalitats).
- Fer amb els nens que van quedar interns grups de vida de dotze nens. Cada grup ocupava quatre habitacions:



dues per a dormir i dues per a menjar i estar (estudiar, jugar, barallar-se, ... el que fan els nens). Citant també paraules d'una entrevista amb l'Antoni Julià:

*"...Això portà un rebombori físic, perquè volia dir que una planta (una quarta planta) concebuda només per a dormir i, per tant, amb els circuits pensats només per a anar-hi a dormir, es van haver de mobilitzar tots perquè s'hi mengés, s'hi jugués, s'hi descansés, s'hi fes tot allà, que fos el lloc de vida. Els circuits es van haver de canviar, vol dir que es van haver d'implantar, que s'embruta va (és clar, perquè menjar... s'havia de rentar els plats a dalt)... vam introduir que els nens rentes sin els plats. Va ser una cosa... els hi vam desmun-  
tar la casa."*

Al final del curs 1972-1973, quan la reforma es preparava per anar a més (reduïnt més encara l'índex d'inter<sup>n</sup>ament i portant els nens que quedessin interns a un pis, i ampliant més els serveis de mitja pensió) l'Antoni Julià i els educadors foren acomiadats: van anar a judici i la Magistratura del Treball dictà la sentència d'acomiadament improcedent: el resultat fou l'acomiadament amb indemnització.

Les conclusions de l'experiència de la residència a Albada, en paraules del propi Antoni Julià, serien:

*"...Allà vam organitzar això dels grups de dotze nens. Va anar bastant bé dintre de tot. El que passa és que els nens van trencar moltes coses: en obrir una mica les possibilitats de que els nens parlessin o s'expressessin (i expressar-se, doncs, vol dir trencar la bicicleta; vol dir, doncs, desor*

denar) el permetre aquesta possibilitat, doncs, va alarmar molt a les 'autoridades competentes'.

Jo crec que allò que tu dius de la desigual capacitat professional dels educadors als Col·lectius Infantils (es refereix a la tercera hipòtesi d'aquesta segona part) va passar a Sabadell; per exemple, els reis van portar una bicicleta i aquesta bicicleta al cap de deu dies ja estava trencada, i això crec que va ser deixadesa dels educadors; el que passa és que la dinàmica que comporta el deixar parlar, el deixar manifestar-se, és molt difícil de parar i se n'ha de saber... llavors els educadors no en saben prou i es pensen que deixant fer ja és suficient, i no n'és de suficient.

En fi, potser l'Albada fou un primer lloc d'aplicació de tot això, que conjuntament amb l'experiència de desasilament de Wad-Ras que va passar l'any 1970, va donar un cert ressò a tot un moviment que d'alguna manera sortia d'oposició al sistema més clàssic d'institució. I segurament que això va tenir ressò en altres educadors i va venir gent d'altres llocs, etc.

En tot cas, sí que va ser un primer lloc on poder concretar la idea de grups.

Va ésser una experiència molt clàssica, dintre de la novetat que representà: grups horitzontals (de la mateixa edat), grups de nens i grups de nenes, va ser una experiència molt clàssica, innovadora però molt clàssica: només apuntava a millorar el benestar dels nens però dintre mateix de la institució... que tenia segurament poca incidència global però que ja era bastant."

(Una anàlisi de l'experiència Albada es pot trobar a Boix 1975).

## 2.4.2. L'ASSOCIACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats impulsà per dues vegades la constitució d'una associació d'educadors especialitzats. Cap de les dues vegades va quedar la idea: la primera vegada per la pròpia immaduresa de la idea i la segona perquè el Govern Civil de Barcelona no aprovà els estatuts que se li van presentar.

La tercera promoció d'alumnes del Centre fou la generació pont que cobrí els dos intents: el primer amb les primeres dues promoció, i el segon amb la quarta i la cinquena promoció. El segon intent va arribar a produir fins i tot alguna activitat (un forum dirigit per en Joan Palet a la Sala Villarroel sobre el film "Warrendhal", per exemple), i fins i tot —a part dels estatuts que el Govern Civil no aprovà— s'havien establert quotes i s'havien fet fitxes.

L'Antoni Julià comenta així el paper del Centre en l'impuls de la mai nascuda associació d'educadors especialitzats:

*"...Era un punt que formava part de la formació: era la consciència professional. Era una manera d'ajudar a crear consciència professional, a associar-se, a reivindicar els seus drets, etc... La idea de la consciència professional és una mica a dir: Carai! les institucions em donen pel sac, no som ningú, tothom ens tracta malament, som l'últim mono, no tenim ni titulació, no som reconeguts, i se'ns paga malament, doncs bé, com s'arregla això?"*

doncs 'educadores del mundo entero, uníos,' i això era. Jo això ho havia mamat a França i era una manera d'enfortir, d'evidenciar la necessitat i de donar cos a la formació... de que la formació fos reivindicada pels mateixos educadors (és clar que a França ja feia molt de temps que s'havien associat).

I jo vaig tenir un interès marcadíssim en impulsar l'associació però no m'en vaig sortir mai... i crec que no m'en vaig sortir perquè els fills eren encara massa petits. L'autonomia s'aconsegueix a una certa edat i pensar que els fills són autònoms als quatre anys és una mentida... d'alguna manera el Centre ja era prou 'cobijo' per als educadors i per tant els educadors ja en tenien prou amb el Centre.

Potser també hi havia una actitud paternalista per part meua, del Centre i meua per tant, de protegir els educadors, i llavors els intents de l'associació no van arribar a quallar mai. Ara potser, que ja s'han fet grans..."

### 2.4.3. L'APORTACIÓ DEL CENTRE AL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats fou el coordinador de tot el referent a l'educació especial del Congrés de Cultura Catalana.

De totes les maneres no es va aconseguir que els alumnes s'interessessin molt pel treball que el Congrés representà. La feina va ser feta, per tant, pels membres de l'equip gestor.

2.4.4. EL LLIBRE "LA PRAXIS DE LA EDUCACIÓN ESPE-  
CIAL". (BRAVO, JULIA, RENAU; 1976)

La revista Cuadernos de Pedagogía va encarregar al Centre un número extraordinari de la revista dedicat a l'educació especial; el resultat va ésser massa extens per a poder-lo publicar a la revista i així fou com es conver<sub>ti</sub> en llibre (de fet, en llegir-lo hom s'adona fàcilment de que l'original estava pensat com a revista per la brevetat i l'esquematisme, així com per la fragmentació).

L'Antoni Julià és l'autor de la primera part: "¿Qué es la educación especial?"; la Dolors Renau és l'autora de la segona part: "El camino desde la calle hasta la institución"; i l'Isidre Bravo és l'autor de la tercera part: "Las instituciones de educación especial".

El llibre no ha estat ampliat en les successives edicions que se n'han fet degut a la impossibilitat d'obtenir temps per a reunir-se de nou i treballar-lo.

Innegablement, el llibre "La praxis de la educación especial" fou una de les activitats que més i millor donaren a conèixer el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

## 2.4.5. D'ALTRES ACTIVITATS EXTERNES.

Com a altres activitats externes del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats cal citar:

- Les relacions internacionals: el Centre estigué connectat amb l'associació Internacional d'Educadors Especialitzats (encara que era a títol individual a través de l'Antoni Julià, perquè Espanya no té associació nacional d'educadors especialitzats); per altra banda el Centre era membre del Comité Europeu de Directores de Centres de Formació d'Educadors Especialitzats i tenia l'aval tècnic de l' A.I.E.J.I. (tal com hom ha pogut veure abans en la cita de la memòria informativa que el Centre va fer el 1975).
- La participació en cursos, congressos, etc. (al marge de les diverses i variades conferències que s'anaren donant). Per exemple, la constant participació a l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat a Barcelona, la participació a l'Escola d'Estiu de Eilbao els anys 1975 i 1976, la participació a l'Escola d'Estiu de Castilla y León a Salamanca l'any 1977; i en un altre ordre de coses l'organització d'un curs d'educadors del Tribunal Tutelar de Menors de Pamplona i de la Diputació Foral de cara a una nova organització de les institucions del T.T.M. (curs 1979-1980) i l'organització del reciclatge per als educadors de les Llars Mundet de Barcelona al curs 1978-1979.



#### 2.4.6. EL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS I LA LLUITA PER UNA MILLOR EDUCACIÓ ESPECIAL.

El Centre va participar directament o indirectament en pràcticament tots els esforços renovadors dels darrers anys en el camp de l'educació especial... i en els conflictes que inevitablement se'n seguien: així s'acaba de citar l'experiència de la residència Àlbada ; el conflicte de Wad-Ras on hi participà l'Isidre Bravo -professor, membre de l'equip gestor i coautor del llibre "La praxis de la educación especial"-; alumnes o ex-alumnes del centre van participar en els intents de renovació i els posteriors conflictes a la institució Ramon Albó de la Protecció de Menors a Mollet del Vallès, a la institució "Las Torres " de Llíssa d'Avall, a les "aldeas SOS", a la institució Ntra. Sra. de Fàtima... i als Col·lectius Infantils.

#### 2.4.7. ELS COL·LECTIUS INFANTILS DE BARRI DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA.

Els Col·lectius Infantils foren, de bon tros, l'activitat externa més important que el Centre assumí. De fet, els Col·lectius més que una activitat externa van ésser considerats pel Centre com un repte cívic i pedagògic que calia acceptar i que havia de donar la mida de la vàlua de la formació que el Centre havia estat donant.

L'impacte institucional immediat dels Col·lectius Infantils fou el creixement del Centre i la necessitat de dividir-lo. Així, des de 1977 el Centre tenia dos sectors: el sector de formació (que era l'original: la formació d'educadors especialitzats) i el sector Col·lectius (que va ser el nou: la gestió dels Col·lectius Infantils)...

I aquest impacte institucional immediat tingué un imacte posterior: la desaparició del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

En efecte: el creixement i la separació en dos sectors feren esclatar les contradiccions que el Centre havia anat acumulant lentament en els anys anteriors (quasi es podria dir que la història institucional dels tres darrers anys del Centre -que foren els tres dels Col·lectius- és la història del conflicte institucional). El resultat fou que, quan a l'Estiu de 1980 s'acabà l'experiència dels Col·lectius Infantils, amb ella s'acabà el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

## 2.5. CONCLUSIONS DE LA HISTÒRIA DEL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS.

Hom podria cloure aquest repàs al que fou el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats dient que fou una experiència bastant irrepètible perquè difícilment es tornarà a donar en aquest país una conjuntura amb uns actors i una força social i educativa com la d'aquells anys.

I aquesta història bastant irrepètible que fou la del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats:

- Passà de ser una obra de resistència cultural (els primers anys) que aglutinava una gent oprimida socio-professionalment, els ajudava a resistir, i els donava sentit de futur.
- A convertir-se en una institució bastant gran (amb més de vuitanta treballadors els darrers anys) convertida en un analitzador social: un microcosmos on es reflectien totes les dinàmiques de la societat: de poder, de lluita, etc.

Seguint i marcant aquesta evolució global del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats hom pot anar trobant evolucions parcials (a mesura que s'anava passant d'obra de resistència cultural a analitzador social). Així hom podria trobar les següents tres evolucions parcials:

1. Una que afectà la metodologia del treball formatiu: es passà d'una "metodologia poc escolàstica" (en paraules d'una publicació del propi centre) de convivència implicada entre els alumnes a una metodologia més acadèmica i no implicada en la vida dels alumnes.
2. Una segona que afectà el contingut del treball formatiu: es passà d'una formació construïda a partir de la pràctica (professional, en el cas dels alumnes que treballaven, d'aprenentatge, en el cas dels alumnes que no treballaven) com a marc de tota la construcció conceptual, a una formació bàsicament conceptual i en la que les "pràctiques" -en plural- dels alumnes no eren més que el complement del cos conceptual.
3. I una tercera que afectà l'opció social del treball formatiu: es passà d'una concepció idealitzada del "servei públic" pel qual s'optava (sobretot en els darrers anys del règim polític anterior i els primers de la transició), a un esclariment de diferent opció que el "servei públic" comportava: una opció funcional (dependència directa dels poders públics) versus una opció professional (independència orgànica i dependència funcional respecte als poders públics).

Al llarg de tota la història del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats hom pot trobar dues constants formatives que, a l'hora de construir els Col·lectius Infantils, esdevindran els pressupostos pedagògics bàsics de l'organització de l'experiència: la vida quotidiana i la sectorització.

- La vida quotidiana: l'aprofitament terapèutic de les possibilitats que ofereix la vida quotidiana va ésser considerat des de sempre pel Centre de Formació d'Educadors Especialitzats com la clau de l'educació especial.
- La sectorització: el recurs a l'entorn social (anomenat "sector" per la procedència francesa de la idea) com a punt de referència constant per a la tasca de l'educació especial. Aquí, al nostre país, potser la paraula més clara en lloc de sector sigui la de "barri".

Aquesta era la institució a la que al Gener de 1977 se li oferí la reorganització dels "Hogares de Aprendizaje" de l'Ajuntament de Barcelona. De l'acceptació d'aquesta oferta van néixer els Col·lectius Infantils de barri de l'ajuntament de Barcelona, una de les experiències socio-pedagògiques més apassionants que hi ha hagut al nostre país en els darrers anys.

(Tal com ja s'ha dit, l'acceptació d'aquesta oferta comportà un creixement enorme del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, de tal manera que, a partir d'aleshores, la institució quedà dividida en dos sectors: el sector formació, que era l'original, i el sector Col·lectius, que fou el nou).

### 3. NOTES SOBRE ELS COL·LECTIUS INFANTILS DE BARRI DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA.

La proposta que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats va fer per a la reorganització dels "Hogares de Aprendizaje" municipals i el desenvolupament dels nens fou el projecte dels Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona.

Les següents vuit notes pretenen:

- Subministrar amb brevetat el coneixement dels aspectes essencials del que foren els Col·lectius Infantils.



- Fer més intel·ligibles les anàlisis que es faran en els tres capítols següents sobre la triple contradicció que afrontà l'experiència dels Col·lectius Infantils (la política, la institucional i la professional).

Aquestes notes, doncs, consistiran en:

1. Un breu repàs històric al que fou l'atenció pública municipal als nens marginats de Barcelona abans dels Col·lectius.
2. Una anàlisi del projecte del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats per a l'organització dels Col·lectius Infantils.
3. Unes consideracions generals sobre l'organització de l'experiència; tant el que fou l'organització global dels Col·lectius Infantils, com el que fou l'organització de cada Col·lectiu.
4. La població infantil: qui van ser i com eren els nens dels Col·lectius Infantils.
5. La població adulta: qui van ser i que van fer els adults als Col·lectius Infantils; tant els adults directament implicats en el treball pedagògic (educadors, coordinadors, psicòlegs i assistents socials), com els implicats indirectament (el personal domèstic, el subadministradors i els serveis generals).
6. Una petita explicació dels recursos materials amb què van comptar els Col·lectius i de llurs vicissituds

(principalment pel que fa referència als pisos, als diners i al manteniment).

7. Una breu cronologia del més important que va passar als Col.lectius Infantils.
8. I, finalment, "un dia a la vida d'un Col.lectiu", que és un text escrit expressament per a donar una idea de com era un dia normal de la vida d'un Col.lectiu. Aquest text l'ha escrit la Dolors Garriga -que fou primer educadora i després coordinadora del Col.lectiu Carmel- sobre la base del que havia escrit en el diari del seu Col.lectiu un dia qualsevol (en concret el 6 de Novembre de 1978).

### 3.1. L'ATENCIÓ MUNICIPAL ALS NENS MARGINATS DE BARCELONA ABANS DELS COL·LECTIUS INFANTILS;

La història dels Col·lectius Infantils comença a 1886, quan l'alcalde de la ciutat de Barcelona l'Excm. Sr. Francesc de P. Rius i Taulet, decidí d'acondicionar un edifici destinat a l'elevació de les aigües que hi havia al Parc de la Ciutadella per tal de convertir-lo en asil per als rodamons i pidolaires que la Guàrdia Municipal recollia pel carrer. Aquest fou l'inici de l'"Asil Municipal del Parc".

A 1916, davant del desbordament de l'Asil Municipal del Parc, es decidí d'acondicionar uns antics locals situats a la barriada de Can Tunis com a complement. Al cap d'uns quants anys els locals de Can Tunis van canviar de funcionament; i així entre els anys 1921-1922, la Comissió Municipal d'Asils i Albergues inicià la tasca d'organització d'aquells locals per a fer-ne una colònia de treball industrial.

Després de la guerra civil, la Colònia Industrial Ntra. Sra. del Port fou reconstruïda progressivament: el 1941 hi tornaven les dones, el 1945 els homes i, finalment al 1950, hi van tornar els nens.

Des del 1950, per tant, els nens marginats acollits per la Colònia Industrial Ntra. Sra. del Port constituïen una part específica del conjunt de la població marginada

que l'Ajuntament de Barcelona tenia asilada.

A l'Estiu de 1977 el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats es feia càrrec d'aquests nens i amb ells començava l'experiència dels Col·lectius Infantils. Des de 1950 fins aquell moment hi havia hagut dues etapes:

1. La primera des del 1950 fins al 1962.

La Colònia Industrial Ntra. Sra. del Port acollia per separat els nens (a càrrec de funcionaris de l'Ajuntament) i les nenes (a càrrec de les religioses esclaves del Cor de Maria).

A part, els nens millors anaven a la "Ciudad de los muchachos" a Can Puig, a la vora del Tibidabo.

2. Des de 1962 fins al 1977.

La Colònia Industrial Ntra. Sra. del Port i la "Ciudad de los Muchachos" es converteixen en tres "Hogares de Aprendizaje"; i els germans de les escoles cristianes passen a tenir cura dels nens asilats, mentre que les religioses esclaves del Cor de Maria seguien tenint cura de les nenes.

Aquests tres "Hogares de Aprendizaje" són els que es trobarà el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats en fer-se càrrec dels nens.

L'experiència dels Col·lectius Infantils començà doncs amb aquesta població infantil i aquesta història institucional.

### 3.2. EL PROJECTE DEL CENTRE DE FORMACIÓ D'EDUCADORS ESPECIALITZATS PER FER ELS COL·LECTIUS INFANTILS DE BARRI DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA.

El Gener del 1977, l'alcalde de Barcelona Excm. Sr. Josep Ma. Socias Humbert visità el barri de Ntra. Sra. del Port. Els veïns li plantejaren la necessitat de reorganització pedagògica dels "Hogares de Aprendizaje" i l'alcalde recollí la demanda. Tot seguit la màquina municipal es posà veloçment en marxa: el resultat fou que el mes de Maig se signava el contracte entre l'Ajuntament de Barcelona i el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats per a la reorganització dels dits asils municipals.

L'operació que l'Ajuntament de Barcelona encomanava al Centre de Formació d'Educadors Especialitzats era d'un abast força considerable. Tota operació d'envergadura ha de comptar amb un projecte que la guïi almenys en les seves línies mestres. La extraordinària i inusual velocitat que l'administració municipal imprimí al procés de reorganització dels "Hogares Municipales" impedí que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats pogués fer un projecte extensament elaborat tant pels aspectes tècnics com pels aspectes ideològics de la proposta dels Col·lectius.

Això obliga a una doble anàlisi:

- Una per al projecte presentat a l'entitat contractant -l'Ajuntament de Barcelona- que fou brevíssim.

- Una per al projecte pedagògic que es trobava en el re-  
ra-fons de la proposta de desasilament que era la reor-  
ganització dels "Hogares de Aprendizaje" tal com l'ente-  
nia el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

### 3.2.1. EL PROJECTE DE CARA A L'AJUNTAMENT DE BARCELONA,

El projecte que el Centre de Formació d'Educadors Es-  
pecialitzats presentà a l'Ajuntament de Barcelona fou bre-  
víssim: tres fulls. S'intitolava "Consideraciones previas  
y fases para la reorganización de los Hogares Municipales".

- Les "Consideraciones previas" constituïen una dura crí-  
tica a les institucions asilars i un reconeixement de  
la necessitat de desasilar els "Hogares de Aprendizaje"  
i de sectoritzar l'atenció dels nens acollits:

*"...La existencia de internados importantes y  
cuantitativamente está en declive -según J. Pinel-  
desde 1898-1912; pero es en los años de la postgue-  
rra mundial cuando se intensifican las reservas y  
las críticas que fundamentalmente son las siguien-  
tes:*

- *el internado va en contra de las necesidades in-  
dividuales, especialmente en el plano afectivo.*
- *el internado constituye un medio-artificial se-  
gregado de la vida, incluso y sobre todo, cuan-  
do pretende copiar las instituciones democráti-  
cas clásicas, como son las repúblicas de niños o*



*las ciudades de los muchachos.*

- *el internado, históricamente, por la fuerza de las cosas, degenera a menudo en institución represiva.*
- *el internado no prepara, o lo hace mal, la reinserción social de los niños que le son confiados, sino que por el contrario provoca en ellos un redoblamiento de comportamientos artificiales.*
- *el internado resulta caro para los resultados que se obtienen.*

*Estas consideraciones previas nos incitan a rechazar la adecuación de los internados grandes y a pensar por el contrario en la creación de residencias pequeñas situadas en las zonas más indicadas, sectorizando de esta manera la asistencia a los niños que presentan inadaptaciones por causas psicosociales."*

*(C.F.E.E. 1978b; 3-4).*

- Las "Fases para la reorganización" eran tres. Donades la importància i la brevetat del document original del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, la cita serà textual:

*"...*

*A. FASE INVESTIGADORA.*

*Esta fase debe servir para estudiar:*

- 1. El grado de deterioro de los niños en el nivel de su personalidad.*
- 2. El nivel oficial y 'real' de la escolarización.*
- 3. La situación socio-familiar de cada niño.*
- 4. El barrio o zona donde el niño puede incardinarse mejor.*

Todo ello en vista a la planificación de:

1. Los diversos ser vicios que deben crearse (residencias y otros).
  2. Las escuelas donde deben ser orientados los niños.
  3. Los niños que podrán reintegrarse plenamente a su ambiente familiar.
  4. Los niños que podrán reintegrarse parcialmente a su ambiente familiar.
  5. Los niños que deberán prescindir de su ambiente familiar durante la semana.
  6. Los niños que deberán prescindir totalmente (durante el period más corto posible) de su ambiente familiar.
  7. El personal necesario para la puesta en marcha de la nueva organización asistencial.
- (...)

La duración de esta fase se puede calcular en seis meses.

#### B. FASE EJECUTIVA.

La fase ejecutiva temporalmente se inicia durante la fase investigadora y no termina hasta la real puesta en funcionamiento de los diferentes servicios.

1. Ubicación y acondicionamiento de los locales-residencia en los que habitarán los niños que lo necesiten.
2. Ubicación y acondicionamiento de las escuelas en que se escolarizarán:
  - a) los niños de los antiguos centros que vivan en sus casas.
  - b) los niños que vivan en residencias temporalmente.
  - c) los niños que vivan en residencias de forma permanente.

3. *Organización interna de las residencias.*
  - a) *equipo de educadores.*
  - b) *criterios de agrupamiento.*
  - c) *vida cotidiana 'residencial' extraescolar:*
    - . *atención material.*
    - . *atención educativa y reeducativa.*
    - . *inserción en el barrio.*
    - . *vida de ocio, juego y deportes.*
4. *Previsión de la organización complementaria de las escuelas donde irán los niños.*
  - a) *currículum normal.*
  - b) *currículum ampliado*
  - c) *clases impacto.*
  - d) *clases referencia.*

*C. FASE DE MANTENIMIENTO.*

1. *Supervisión.*
2. *Reciclaje de educadores.*
3. *Seguimiento personal del proceso de cada niño.*
4. *Previsión escolar y laboral.*
5. *Inserción social a través del barrio."*

*(C.F.E.E. 1978b; 4-6).*

El projecte, doncs, que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats presentava a l'Ajuntament de Barcelona era francament breu (sintètic, però breu). Hom estaria temptat de dir que era insuficient.

L'explicació d'aquesta brevetat està en la clara voluntat política de "fer coses" que tenia el que en aquells moments era l'alcalde de Barcelona: al Gener visitava el barri de Ntra. Sra. del Port i es convenia de que una de

les coses que "calia fer" era millorar l'atenció als nens marginats, i al Maig ja se signava el contracte amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

La clara voluntat política de "fer coses" anava lligada amb la no menys clara voluntat de fer-les "ràpidament" (tothom sabia que el seu era un govern de transició fins a les eleccions municipals). I a la clara voluntat de "fer coses" i de fer-les "ràpidament" s'hi ajuntava també la possibilitat de fer-les "amb una total impunitat política"; efectivament, donat el caràcter de transició que va tenir el govern municipal de Barcelona en aquells moments, no calia donar massa comptes del que es feia a ningú (ni a l'autoritat que l'havia anomenat, ni als electors que no l'havien elegit).

Resultat: l'operació "Col·lectius Infants" fou una operació ràpida (considerant la proverbial lentitud de les burocràcies en general i de la municipal en particular, hom podria dir, potser exagerant una mica, que fou una operació urgent).

A part del projecte que s'acaba de citar, l'ajuntament de Barcelona no demanà res més a excepció d'un aval pedagògic del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats a la Universitat Autònoma de Barcelona (cal recordar que el Centre estava incardinat a l'Institut de Ciències de l'Educació de la U.A.B.)

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats respongué a la urgència de l'Ajuntament assumint el risc que comportava una operació de l'envergadura que se li presentava. I ho feu així per una raó molt clara: "per tal d'aprofitar la urgència."

L'envergadura de la operació implicava un risc considederable d'estavellar-se, és cert; s'hagués pogut començar de mica en mica, fent una prova, amb un sol Colllectiu, això també és cert. Però la gent del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats va considerar més important la urgència de tancar els asils i tornar els nens als seus barris d'origen social en petites residències que serien els Colllectius. Això fou la "urgència d'aprofitar la urgència".

I aquí val la pena de fer un petit comentari sobre el que els educadors dels Colllectius en deien "la teoria de l'escletxa":

- a) La gent del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats era conscient que l'aparició d'una experiència com la dels Colllectius només era possible aprofitant l'escletxa que una administració municipal amb aquelles característiques obria en el tancat tractament que tradicionalment s'havia donat als marginats.
- b) La gent del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats van pretendre, a partir d'això, ser un tascó que maldés per obrir més i més aquella escletxa.

Resultat d'aquesta doble urgència (la de l'Ajuntament de Barcelona i la del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats) fou el contracte que se signà el 19 de Maig de 1977. Aquest contracte resulta un text força genèric i de vegades fins i tot ambigu (els Col·lectius van plantejar-se diverses ocasions la redacció d'un reglament que concretés determinats punts del contracte) (el text del contracte està reproduït a C.F.E.E. 1978b; 7-18).

Com és fàcil de suposar, el caràcter genèric i ambigu del contracte influí en la tasca dels Col·lectius (normalment en sentit negatiu: perquè moltes qüestions no quedaven clares) i fou durament criticat tant pel mateix Centre com per alguns funcionaris de l'Ajuntament; i finalment —en els moments darrers de l'experiència, al 1980— per l'administració municipal posterior.

Els temes que restaven més genèrics i ambigus eren:

- L'objectiu de la tasca dels Col·lectius (la primera condició del contracte parlava de "*obtener la reinserción social (dels nens) en el grado máximo posible*").
- El control de l'experiència; la condició novena del contracte deia textualment:

*"...La línea pedagógica, régimen interno, distribución de actividades y horarios, y cuanto se refiera en general a la organización y funcionamiento de cada residencia, será de la exclusiva incumbencia y responsabilidad del centro."*



Com a contrapartida d'aquesta total autonomia del Centre d'Educadors només hi havia dos petits controls:

1. *"La Universidad Autónoma de Barcelona, a la que el citado Centro está adscrito, asumirá la supervisión académica y pedagógica de estos servicios mientras dure el presente convenio."* (Condicció segona).
  2. *"Al final de cada curso académico el Centro presentará una memoria comprensiva del desarrollo y situación de los servicios contratados en este documento."* (Condicció desena).
- El personal educatiu quedava totalment sota la responsabilitat del Centre d'Educadors i el personal per a l'atenció domèstica podia ésser seleccionat pel Centre d'entre el proposat per l'Ajuntament (condicions tercera i quarta).
  - *"Los locales para la instalación de las nuevas residencias serán proporcionados por el Ayuntamiento según los criterios elaborados por el Centro"* (condició onzena). Mai va quedar clar qui era el que havia de "cercar" els locals (que era i fou la tasca més llarga de les fases d'investigació i de manteniment).

El repàs d'aquests aspectes del contracte il·lustra sobre el seu caràcter ambigu i genèric. I al mateix temps il·lustra sobre les dues parts contractants:

- Una administració municipal amb pressa, impunitat política i ganes de fer coses, possiblement no és l'administració més adequada per a dur a terme i controlar una operació de l'abast del que foren els Col·lectius Infan

tils. Hi hagué un desenteniment greu per part de L'Ajuntament de la seva responsabilitat.

- Un Centre petit fins aleshores i desvinculat (per tant, ignorant) de la mecànica de l'administració municipal pot veures desbordat per l'abast de l'operació i al mateix temps toreat pels mil verals de mala petja de què disposa l'administració pública al nostre país.

### 5.2.2. EL PROJECTE PEDAGÒGIC DE FONS.

El projecte pedagògic que estava al rera-fons de la proposta de desasilament ha de cercar-se an la concepció que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats tenia de l'educació especial, ja que la proposta dels Col·lectius Infantils era una proposta d'atenció a nens margi nats a través de l'educació especial.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats havia anat perfilant, en els seus vuit anys d'existència anteriors, unes línies mestres del que havia de ser l'educació especial que es van convertir en els pressupostos pedagògics de l'experiència dels Col·lectius Infantils i que poden ésser sintetitzats en els següents punts:

1. L'objectiu de l'educació especial: la reestructuració terapèutica de la personalitat de nens desestructurats com a pas previ a llur inserció/reinserció social. L'ob

jectiu, doncs, dels Col·lectius Infantils no era només "obtener su reinserción social en el grado máximo posible" (condició primera del contracte) sinó fonamentalment enfortir la fragilitzada personalitat dels nens -curar-los- per tal de que la "reinserció" fos el màxim de lúcida (o crítica, en expressió del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats).

El que entenia el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats per "reinserció crítica" pot quedar gràficament reflectit en la transcripció de la següent entrevista mantinguda entre l'Antoni Julià (A.J.) l'Emili Pascual (E.P.) i jo (J.S.)

J.S. Tomi, tu, si haguessis d'explicar a l'Emili Pascual i a mi, com a dos desconeguts, que és això de la "reinserció crítica"...

A.J. En principi la societat el que vol d'aquests nanos és que s'integrin a la societat, que siguin bons... el que la societat demana a tota persona: que siguin conscients, que treballin, que produeixin...

E.P. ...i que no produeixin conflictes...

A.J. i que no produeixin conflictes. Aleshores amb nanos que han estat expulsats del 'tinglado' justament per aquesta societat que no funciona, voler-los portar a dintre no pot anar bé. Aleshores, el que no es pot fer és mantenir-los al marge perquè això és suïcidar-los, el que es tracta és que vagin a treballar (perquè no hi pot haver gent que no vagi a treballar, jo també vaig a treballar perquè bé m'haig de guanyar la vida).

A.J. Aleshores la reinserció crítica és intentar explicar-los el que passa; o sigui no alienar-los, però no alienar-los no vol dir només que s'oposin i que no vagin a treballar (hi hauran d'anar, a treballar) però que sàpiguen que anar a treballar vol dir això, no dir-los "has d'anar a treballar, has d'obrirte una llibreta a la caixa d'estalvis i tot el que guanyis ho in gresses i gastes només per ta bac, i..." Això és fer 'reinserció social': és tor nar-los al circuit que els ha explicat.

J.S. I això a un nano com li expliques?, a un nano que ha d'anar a treballar, per exemple el P. Imaginat que jo sóc el P. i estem amb tu al Col·lectiu del Borm i que m'ho estàs explicant.

A.J. sí... és que això no va així, així...

E.P. Això no es pot explicar amb paraules.

J.S. Doncs, intenteu-ho dir d'alguna manera.

A.J. No, no... no és que no es pugui explicar, dic que això no va així. Si, home, al P. no se li explica així. Quan el P. et ve un dia i et diu: "Hòstia, es que no encuentro trabajo, estoy hasta los cojones y además lo que ofrecen no vale una mierda", tu aleshores li has de dir "és veritat, això és veritat, ... però ¿tu vols anar d'excursió demà passat o tu tens ganes de pendre't un 'cubata'? doncs val, 'tio', o robes o treballes", i aleshores ell et dirà "pues robo", i aleshores tu diràs: "doncs ja t'apanyaràs, però ves amb compte de que no t'en ganxin, entens?; no siguis 'burro'. Bueno, ara pots tenir una feina aquí al Cortyprix aquest, doncs, prova-ho, que és una merda, la feina?: doncs, bueno, ¿i no és una merda arrossegat-se tot el dia per aquí?" i es 'tio' et dirà: "bueno, pero ya estoy has ta los cojones" i se'n va, i a l'endemà al matí quan

es desperta li dius: "qué, ja t'ha passat el cabreig?"... "Sí, sí, sí... ja me voç al Cortyprix, uuuh!". I tu dius: "ja t'acompanyo, va" i pel camí, l'invites a un cafè i li dius: "Que el Salva està a la presó, entens?".

J.S. El Salva, qui era?

A.J. El Salva era un 'tio' que estava per allà...

J.S. Era de la banda?...

T.J. No era de la banda, era un tipus que el van engançar.

E.P. Això que dius que nom dit del P., en el 'fondo' és la terà pia que joiem, era la forma de curar aquests nens de la seva negativa entrada en aquest circuit.

A.J. Sí, perquè aquí hi ha una cosa important: i és que amb aquest tipus de converses t'hi impliqués tú. Quan li dius al P. "doncs, ves a robar, però ves amb compte que no t'enganxin", tu t'estàs impli cant aquí, estàs dient que permetes que es robi, que robar no és un pecat, no és contra moral, ni... Es t'as dient: el sistema t'ha agredit, tu pots agre dir el sistema, però ves amb compte perquè el sis tema és més fort que tú i llavors el sistema pot fer-te mal... I això és donar-li uns elements d'"en ganxe" que segurament no els hi ha donat ningú.

E.P. Clar, és que aquí està. A mi em sembla que aquest nens si no intervinguéssim terapèuticament... Imaginem-nos un Manolo sense aquesta acció que en diem terapèutica, i que ho és, què hauria fet?, hauria caigut en el fatalisme de no saber-se'n sortir. Es terapèutica en tant en quant a partir d'aquesta realitat tu l'ajudes a sortir-se'n i a saber manio

brar davant de la societat, se li fa sentir capaci-  
tat d'entendre aquests circuits i aleshores, doncs...

J.S. Això és allò dels "recursos de maniobra i contac-  
te"...

A.J. Sí, se'l fa connectar dient: "amb compte, perquè  
la realitat és molt bèstia i t'enganxaran. I això  
és el contacte. Donar elements de contacte és fins  
i tot dir-li: "bueno, i si robes i t'enganxen, tu  
no diguis res fins que jo hi sigui, tu digues que  
vols que vingui l'educador o ton pare, i això és  
una manera d'ajudar-lo a maniobrar, a trencar el  
fatalisme, donar-li recursos..."

E.P. Recursos de contacte i maniobra.

A.J. Contactar la realitat: a veure, aquí hi ha un  
perill i davant d'aquest perill jo puc anar per a-  
quí, i per aquí, i per aquí... maniobrar, puc manio-  
brar.

E.P. De tota manera també hi hauria un altre aspecte  
de l'acció terapèutica que era més de tipus indivi-  
dual... vull dir que quan parlem d'aquests recur-  
sos de contacte i maniobra amb els altres, també  
parlem de recursos de contacte i maniobra amb si  
mateix, que també els tenien deteriorats.

A.J. Ajudar-los a esclarir quins eren els seus senti-  
ments...

E.P. Exacte, i aquesta acció terapèutica també era  
tan important com l'altra, i potser a un nivell se  
vida col.lectiva interna era el que curava, això que  
hem explicat fins ara era la part de carrer de la  
nostra feina, i en canvi la vida col.lectiva de la  
comunitat, de menjar, de cuinar, d'anar a comprar,  
de cuidar la roba i tot això seria la part interna



de l'acció terapèutica, cap endintre... ¿m'equivo-  
co, o...?

A.J. Jo no crec que t'equivoquis, el que passa és que no faria aquesta distinció dient que el menjar o la roba eren la part interna i que el robar i així eren la part externa... jo no ho crec això, perquè quan robes o quan et baralles amb la banda, pas sen coses, sents coses; i quan no vols parar la tau la també sents ràbia contra aquell o li vols fer la llesca o rivalitzats... Jo no faria aquesta dis tinció, sí que faria la distinció aquesta que has fet entre contactar la realitat interna i la reali tat externa.

J.S. I això és un contingut plenament d'estratègia G: qüestionar la realitat però acceptar-la, perquè és elemental que s'ha d'acceptar.

A.J. Es un marc de referència.

J.S. Sí, no vivim en una illa deserta, vivim en una societat, per tant, s'ha d'aprendre a viure-hi.

T.J. I intentant modificar-la, prenent consciència de què es pot modificar: això és molt important per allò del fatalisme.

## 2. Els pressupostos organitzatius de l'educació especial.

Els pressupostos organitzatius havien d'anar d'acord amb l'objectiu terapèutic. El Centre de Formació d'E ducadors especialitzats havia arribat a concretar els pressupostos organitzatius en aquesta doble proposta:

1. L'organització externa de la feina; la sectoritza ció: "creiem necessari, en començar a treballar, que cada

men amb problemes d'origen psicosocial resti en el seu sector (barri) i sigui tractat en el mateix amb recursos propis del sector (barri), utilitzant la carència d'aqueixos i la seva recerca com un recurs més de cara a l'obtenció de la higiene mental...

2. L'organització interna; la utilització terapèutica de la vida quotidiana: "la vida quotidiana l'entenem, no com una atenció al nen purament externa (el menjar, el vestir, etc.) sinó com una acció que utilitza tots els seus moments (per tant també el menjar, el vestir, etc.) amb una finalitat terapèutica que va cap a una maduració global del nen..."

(C.F.E.E. 1978d; 18-23).

D'altra banda, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats pretengué -al començament de l'experiència- lligar de manera que fos productiva els dos sectors en què quedava dividida la institució (formació d'educadors i Col·lectius Infantils). Aquest lligam que es pretengué de l'aspecte acadèmic i de l'aspecte pràctic tenia inicialment una intenció d'un potencial productiu gens menyspreable: la pràctica dels Col·lectius podia ajudar la teoria de la formació, i la teoria de la formació podia ajudar la pràctica dels Col·lectius, tot plegat en una praxi feta d'un original i vivificador traspàs de teoria i pràctica. (la història dels tres anys de l'experiència i la seva mateixa desaparició poden ser explicades, en part, pel fracàs

d'aquesta voluntat d'articular productivament els dos sectors de la institució).

Sobre tot això que s'acaba de veure (el projecte presentat a l'Ajuntament de Barcelona i les línies mestres del que havia de ser l'educació especial, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats va concretar -o millor, va anar concretant- un triple projecte formatiu per als Col·lectius Infantils.

Aquest triple projecte formatiu estava sistemàticament articulat: cada una de les parts era formativa en si mateixa, però havia d'anar completant les altres dues, i havia de ser completada per les altres dues.

Tal com s'ha dit en el marc teòric per a l'anàlisi dels Col·lectius Infantils, fet a la part anterior d'aquesta tesi, aquest triple projecte formatiu correspon a les tres hipòtesis que en aquesta tesi es formulen i verifiquen sobre la dificultat i la contradictorietat dels Col·lectius Infantils (com a exemple concret d'una intervenció del dispositiu de control de la reacció social davant la marginació). El tractament, per tant, d'aquest triple projecte ocuparà els propers tres capítols.

- Un projecte polític: la voluntat d'aprofitar la conjuntura per tal de tirar endavant l'experiència (la teoria de l'esclletxa) i la voluntat d'acceptar i evidenciar la politicitat que hi ha en aquesta feina.
- Un projecte institucional: la voluntat de construir una institució oberta a la participació de tots els seus membres i on ningú en fos marginat, amb un horitzó d'augmentació.
- Un plantejament pedagògic: la voluntat terapèutica de posar com a objectiu de la feina a fer la reestructuració de la personalitat dels nens feta aprofitant la vida quotidiana a través de la relació conseguida amb el desasilament, amb la vida en petits grups, i el contacte amb l'entorn social.

Cal insistir, per acabar, en el fet de que aquest triple projecte formatiu que es va elaborar per als Col·lectius Infantils encaixa (tàcitament o explícitament, pretesament o intuitiva) amb l'estratègia C que s'ha vist en parlar de les estratègies de la reacció social.

### 3.3. L'ORGANITZACIÓ DE L'EXPERIÈNCIA.

#### 3.3.1. L'ORGANITZACIÓ GLOBAL.

Sistematitzant, sintetitzant i -inevitablement- repetint algunes coses ja dites, hom podria explicar l'organització global de l'experiència dels Col·lectius Infantils amb els següents punts:

1. La institució: la institució que s'encarregà de la gestió dels Col·lectius Infantils fou el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats. A tal efecte, el Centre quedà dividit en dos sectors: un continuà duent a terme la tasca de formació d'educadors especialitzats, i l'altre fou l'encarregat de la gestió dels Col·lectius Infantils.
2. Els nens: el projecte dels Col·lectius Infantils estava destinat al tractament de 400 nens marginats de la ciutat de Barcelona (és a dir, nens amb problemàtica socio-familiar i totes les connotacions psico-pedagògiques que aquesta problemàtica comporta).  
Al començament dels Col·lectius, els nens procedien en la seva totalitat de l'asil municipal (els "Hogares de Aprendizaje" de la Zona Franca i de Can Puig).  
Les posteriors altes i baixes -segons el contracte- eren competència de l'Ajuntament, essent prescriptiu l'informe favorable del Centre (en el cas de les al-

tes, la seva procedència podia ésser molt diversa: des d'accions familiars aïllades fins a situacions detectades per l'Ajuntament de Barcelona, passant per intervencions de les institucions cíviques dels barris. Les baixes van ésser normalment per solució dels problemes familiars).

3. L'Hàbitat. Els nens asilats per l'Ajuntament de Barcelona havien viscut fins 1977 als "Hogares de Aprendizaje" (a Ntra. Sra. del Port i a la vora del Tibidabo). El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats plantejà -com un dels aspectes més espectaculars de la seva proposta- el canvi d'hàbitat: vuit Col·lectius de cinquanta nens repartits pels barris de Barcelona d'estructura socio-urbana més propera als nens (cada Col·lectiu dividit en dues comunitats de vint-i-cinc nens). La proposta que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats va fer per a l'hàbitat dels nens fou aproximada, per la gran diversitat de la procedència dels nens, va ésser la següent:

- Un Col·lectiu de 50 nens al Born, per als nens de la Ciutat Vella (barri de la Ribera).
- Un Col·lectiu de 50 nens al Padró, per als nens del Casc Antic (el districte cinquè).
- Un Col·lectiu de 50 nens al Polígon Canyelles, per als nens de tota la zona dels Nou Barris.
- Un Col·lectiu de 50 nens al Carmel, per als nens de tota la zona del Carmel, Horta Montbau, Gràcia i Guinardó.



- Un Col.lectiu de 50 nens al Poble Nou, per als nens de tota la zona de La Verneda, el sudoest del Besós i el barri de La Mina (al final de l'experiència, estava previst de modificar l'hàbitat d'aquest Col.lectiu, aproximant-lo al barri de La Mina).
- Un Col.lectiu de 50 nens al Poble Sec, entès com a reforçament per als dos primers Col.lectius (Ciutat Vella i Casc Antic) i per als nens de la zona del Paral.1el i el Poble Sec.
- Un Col.lectiu de 50 nens a la Zona Franca, per als nens de la Zona Franca i Montjuich.
- I un Col.lectiu de 50 nens (una sola comunitat) instal·lat en un barri considerat popular -Sants- per als nens de fora de la ciutat de Barcelona.

(A part es va muntar un Col.lectiu Juvenil" per als nois més grans de setze anys).

4. El paper de l'Ajuntament de Barcelona. L'Ajuntament de Barcelona era l'entitat que contractà els serveis del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

L'ajuntament de Barcelona va encarregar-se de:

- Subministrar (comprar o llogar) els pisos i/o locals necessaris per a col·locar-hi els Col.lectius.
- Equipar, posar en condicions per a la tasca pedagògica, i assegurar el manteniment dels dits pisos i/o locals.
- Aportar els diners per a les despeses dels nens, diners que administrava el Centre D'Educadors Especialitzats

litzats amb presentació dels corresponents comprovants de les despeses a justificar.

- Subministrar la pràctica totalitat dels productes alimentaris a través del seu servei municipal d'intendència.

- Proporcionar el personal per al servei domèstic per tal de que el Centre seleccionés el més adequat.

5. El personal. El personal dels Col·lectius serà vist posteriorment en els seves dues dimensions: els nens i el personal adult.

- Els nens havien de ser 400.

- Els adults havien de ser:

. els equips pedagògics: set educadors per Col·lectiu (a partir del segon any foren vuit), un coordinador per Col·lectiu, una assistenta social per Col·lectiu i un psicòleg a mitja jornada per Col·lectiu.

. el servei domèstic: set assistents domèstics per Col·lectiu.

. El subadministrador de cada Col·lectiu.

. Els serveis generals dels Col·lectius (l'equip d'administració).

6. L'escolarització dels nens. El projecte incloïa que els nens anessin a les escoles normals dels seus barris. De totes formes l'escola Ntra. Sra. del Port (actualment escola Bärkeno) va acollir tots els nens que no van tenir escola al barri o que -per la seva problemàtica- no van poder ésser acollits en altres escoles.

7. Les famílies dels nens. L'esforç màxim del Centre era comptar amb les famílies dels nens: d'una banda no suplir-les, i d'altra banda voler-les implicar (o millor, re-implicarles) en la formació dels nens.
8. La direcció pedagògica del projecte. Al marge dels òrgans de direcció institucional hi hagué un autèntic òrgan de direcció pedagògica de l'experiència: fou la reunió setmanal que mantingueren durant els tres anys dels Col.lectius Infantils els coordinadors, era la "Coordinació de Col.lectius", que dugué a terme una ininterrompuda tasca de direcció, control, i animació pedagògica de l'experiència.

### 3.3.2. L'ORGANITZACIÓ DE CADA COL.LECTIU.

Vista ja l'organització global, ara hom pot fer un ràpid repàs al'organització particular d'un Col.lectiu.

Així, en un dels primers documents d'informació sobre el que eren els Col.lectius Infantils es deia el següent:

"...

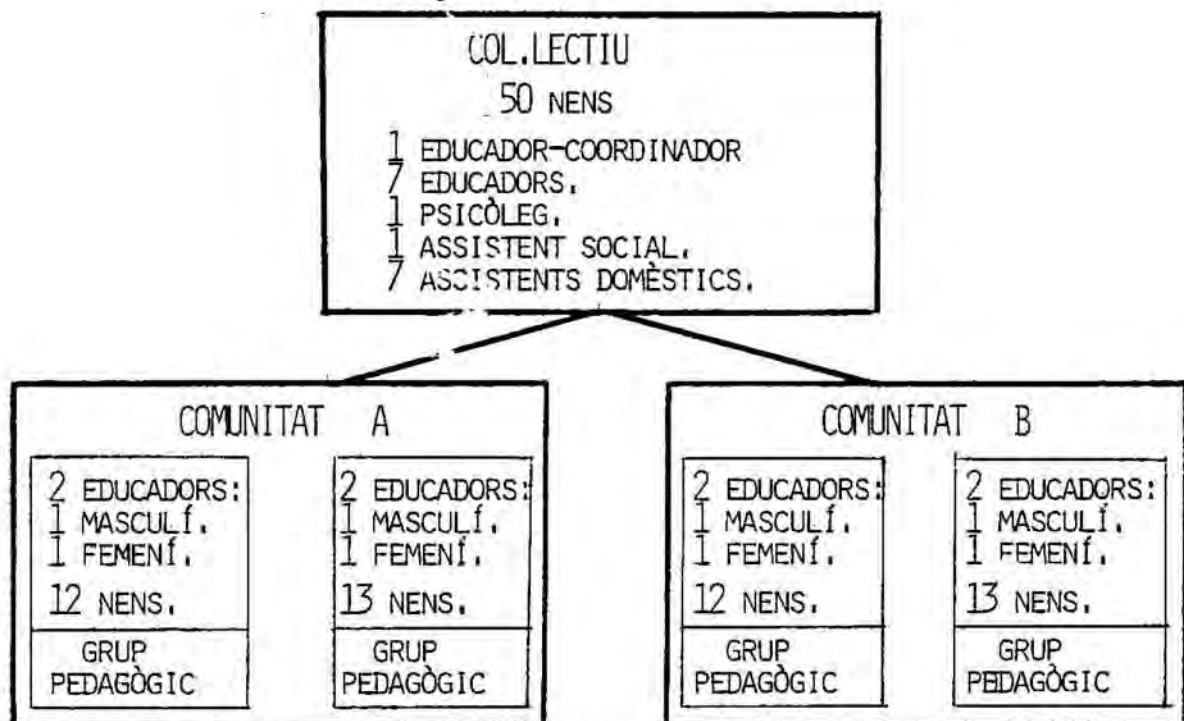
*El Col.lectiu és una unitat organitzativa que comprèn:*

- Una zona o barri d'acció.
- Una capacitat de 50 nens.
- Un equip pedagògic de 10 persones.
- Uns serveis.

*El Col.lectiu té com a finalitat atendre els nens de tres a setze anys que presentin problemes socio-familiars amb necessitat d'internament, d'una zona del municipi de Barcelona*

*L'Equip del Col.lectiu és el responsable d'apli-  
car en situació la línia pedagògica del Projecte,  
complint el contracte establert entre el Centre d'E  
ducadors i l'ajuntament.*

*Per portat-ho a terme el Col.lectiu s'organitza  
de la següent manera:*



*Els nens i nenes dels Col.lectius viuen en grups  
de 12/13. Tenen una parella d'educadors fixa i es  
relacionen amb l'altre grup pedagògic que està si-  
tuat com si fossin veïns. Ambdós grups formen una  
comunitat i es plantejen junts d'afrontat una sèrie  
de recursos així com la distribució de feines.*

*La Comunitat NO és una reducció a escala de l'in-  
ternat ni tampoc un intent de reproduir l'esquema  
familiar. Els nens saben que els educadors no són  
els seus pares, ells tenen els seus pares, coneguts  
o no, presents o absents.*

*La Comunitat ofereix al nen una possibilitat de  
vida diferent, solidària amb els altres companys,*

*amb uns adults que l'ajudaran i facilitaran el seu procés d'estructuració de la personalitat de base, normalitzada (escola, carrer, barri...)*

*L'equip d'adults ajuda a recuperar els recursos de contacte i de maniobra que els nois tenen amb ells mateixos i amb l'entorn, fragilitzats o dístorsionats. Aquesta recuperació la fa per mitjà de la vida quotidiana, domèstica i veïnal.*

*(...)*

*L'organització es basa en allò que és relacional: el Col·lectiu privilegia la relació amb el barri; la Comunitat privilegia la relació horitzontal a través dels grups informals que es fan entre els seus components; el grup de vida o grup pedagògic la relació amb les figures adultes, masculina o femenina."*

*(Arxiu Col·lectius -A.C.- "els col·lectius infantils; 4 i 5).*

Pel que fa referència a l'organització dels serveis dels Col·lectius Infantils:

- La Comunitat (els grups bàsics de 25 nens) tenia els serveis d'infraestructura bàsica:
  - . Tot el que feia referència al menjar (la cuina, els menjadors, la vaixel·la, etc.)
  - . Tot el que feia referència a la roba (tot el sistema de rentar la roba, els armaris guarda-roba, etc).
  - . Tot el que feia referència als diners per a les despeses dels nens (cada comunitat tenia la caixa per a les despeses dels nens).

- El Col.lectiu (els grups de 50 nens) tenien els serveis de complement (el material de biblioteca, el material esportiu, etc...)

D'altra banda era el Col.lectiu (com a grup de 50 nens) el que tenia l'assistent social i el psicòleg a mitja jornada.

Com a darrer element cal considerar que els horaris dels educadors estaven pensats en funció de la vida dels nens: per no trencar la relació educativa. Així, el relleu dels educadors es feia a mig matí (quan els nens estaven a l'escola) de manera que el mateix educador que portava els nens a dormir els llevés el dia següent.

Aproximadament era així: el canvi es produïa a mig matí; l'educador que acabava d'entrar tenia temps mentre els nens encara estaven a escola d'assabentar-se del que havia passat el dia anterior (fent una cervesa amb l'educador rellevat, llegint el diari de la comunitat i repas-sant els comptes de la caixa). Rebia els nens a la torna-da de l'escola, dinava amb ells (amb tota l'operació de parar la taula, i rentar els plats). Els acompanyava a la tarda a l'escola, els rebia en tornar i podia estar amb ells tota la resta de la tarda, sopava (amb les mateixes operacions de parar la taula i rentar els plats), els po-sava a dormir... i al matí següent era qui els llevava i estava amb ells mentre es rentaven i esmorçaven; els acom-panyava a l'escola... i aleshores s'acabava la seva jor-nada.



### 3.4. LA POBLACIÓ INFANTIL.

Els nens que van acollir els Col·lectius Infants provenien dels asils municipals de l'Ajuntament de Barcelona, que havien estat en un començament al carrer Wellington i que posteriorment van passar a la Zona Franca.

Al 1977, quan el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats es feu càrrec d'aquests nens, els asils eren tres:

"...

1. "Hogar de Aprendizaje Nº 1"-*"El Port"*.

*Situat al passeig de la Zona Franca, dedicat a nens de 11 a 16 anys i regentat pedagògicament per l'Institut de Germans de la Doctrina Cristiana.*

2. "Hogar de Aprendizaje Nº 2"-*"Can Puig"*.

*També anomenat "Ciudad de los Muchachos", situat al darrera de la muntanya del Tibidabo, dedicat a nens de 6 a 11 anys, i també regentat pedagògicament per l'Institut de Germans de la Doctrina Cristiana.*

3. "Hogar de Aprendizaje Nº 3"-*"El Port"*.

*Situat al Passeig de Ntra. Sra. del Port, dedicat a nens petits de 3 a 6 anys i a nenes fins a 16 anys i regentat per la Congregació d'Esclaves de Maria Protectora.*

*Cada una d'aquestes institucions tenia, en aquell moment, uns dos-cents nens aproximadament."*

(C.F.E.E. 1978d; 5).

Els 600 nens que aproximadament devia d'haver-hi a les tres institucions van concretar-se a 554 en prendre possessió de les mateixes el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

Tot l'estiu de 1977 va ésser dedicat a una anàlisi de la situació familiar i escolar dels nens, de manera que en començar el curs 1977-1978:

*"...Dels 554 nens, 99 foren baixa per edat, situació familiar favorable, etc. I 101 varen ésser escolaritzats i donats de baixa, doncs l'únic problema era la manca de plaça escolar i/o la mitja pensió..."*  
(A.C.- "Temors i esperances localitzats en les famílies..." 1978; 2).

Per tant, l'experiència dels Col·lectius Infantils començava amb 354 nens. Mai es va arribar a la xifra de 400 nens, que era la xifra màxima per a la que estaven preparats els Col·lectius; repassant els informes mensuals sobre el nombre de nens hom pot veure que el promig de nens acollits fou de 358 al llarg de tota l'experiència.

Aquesta fou la seqüència mensual del nombre de nens acollits:

Setembre de 1977 .....	354.
Octubre de 1977 .....	353.
Novembre de 1977 .....	354.
Desembre de 1977 .....	354.

Gener de 1978 .....	358.
Febrer de 1978 .....	354.
Març de 1978 .....	360.
Abril de 1978 .....	358.
Maig de 1978 .....	362.
Juny de 1978 .....	364.
Juliol de 1978 .....	372.
Agost de 1978 .....	380.
Setembre de 1978 .....	374.
Octubre de 1978 .....	364.
Novembre de 1978 .....	356.
Desembre de 1978 .....	357.
Gener de 1979 .....	356.
Febrer de 1979 .....	360.
Març de 1979 .....	358.
Abril de 1979 .....	353.
Maig de 1979 .....	356.
Juny de 1979 .....	353.
Juliol de 1979 .....	343.
Agost/Setembre de 1969 ....	No hi ha dades.
Octubre de 1979 .....	341.
Novembre de 1979 .....	354.
Desembre de 1979 .....	358.
Gener de 1980 .....	338.
Febrer de 1980 .....	339.
Març, Abril, Maig i Juny de 1980 .....	No hi ha dades.
(A.C. Estadillos mensuals de los niños).	

L'anàlisi que es va fer a l'Estiu de 1977 de la situació familiar dels nens va servir també per a tenir una panoràmica dels barris d'origen dels nens que permetés una ubicació física dels Col·lectius apropiada.

Aquesta localització es va fer d'una forma pràctica i senzilla: sobre un plànol de la ciutat de Barcelona es van anar clavant xinxetes, una per cada família. I aviat es tingué una clara panoràmica, car sorgiren agrupacions de xinxetes justament als barris històricament més marginats de la ciutat (més mancats de serveis, etc.). Fou a partir d'aquesta dada tan gràfica que es va decidir la ubicació dels Col·lectius (com es veurà després, la possibilitat de concordar a la pràctica la ubicació definitiva amb la desitjada teòricament va dependre de molts factors i no sempre fou exactament possible). Així, doncs, en aquella anàlisi inicial, d'un total de 71 barris d'origen dels nens (de la ciutat de Barcelona i de fora de la ciutat de Barcelona) es veia clarament que 6 barris (La Mina, El Besós, La Zona Franca, El Born, Els Nou Barris i el "barri xino": tots fàcilment identificables com a barris marginats) eren lloc d'origen de 175 dels 354 nens... i allà van anar cinc dels Col·lectius:

- El Col·lectiu Poble Nou que corresponia a la Mina i al Besós.
- El Col·lectiu de la Zona Franca corresponia a la Zona Franca.

- El Col.lectiu del Born corresponia al Born.
- El Col.lectiu de Canyelles corresponia als Nou Barris.
- I el Col.lectiu Padró corresponia al "barri xino".

Els nens dels Col.lectius, ultra provenir majoritària-  
ment de barris marginats, provenien també majoritàriament  
de medis familiars deteriorats. Així, en una síntesi que  
jo mateix vaig fer de dades familiars d'aquella primera  
anàlisi dels nens feta a l'estiu de 1977, deia:

*"...Un 19% de los padres nacieron en Catalunya,  
un 70% fuera de Catalunya, y del resto (11%) no se  
sabe.*

*Un 49,1% de los padres son analfabetos o sólo  
saben "leer y escribir".*

*Trabajan prácticamente la mitad de los padres  
(el 50,2%), no trabajan un 19,7%, y de los demás  
(el 30,1%) no se sabe.*

*Finalmente, un 22,7% de los padres tiene proble-  
mas de alcoholismo, cinco están en la cárcel, y un  
12,9% de las madres se dedican a la prostitución..."*  
(Sabaté 1979, 227).

Finalment, pel que fa referència a l'edat dels nens,  
cal considera que els Col.lectius es van dir "Infantils"  
perquè les edats dels nens oscil.laren entre els 3 i els  
16 anys. Hi hagué un Col.lectiu Juvenil per als nois que  
ultrapassaven dels 16 anys, i estava previst el muntatge  
d'altres Col.lectius Juvenils (per a seguir acollint als  
nens que anaven creixent) en el darrer any de l'experièn-  
cia com un tema per al nou contracte que s'havia de signar  
amb l'Ajuntament de Barcelona.

### 3.5. LA POBLACIÓ ADULTA.

L'anàlisi del personal adult que va estar relacionat amb els Col·lectius Infantils es farà en dues parts:

1. El personal directament implicat en le treball pedagògic: els equips pedagògics (els educadors especialitzats, els coordinadors, els psicòlegs i les assistents socials).
2. El personal implicat indirectament (els serveis generals, el personal domèstic i els subministradors).

Cal dir, però, d'entrada, que la disjuntiva "directament implicat" *versus* "indirectament implicat" fou més formal que real (per exemple; a mesura que l'experiència va anar avençant es veié la importància pedagògica del personal domèstic i, en els darrers mesos dels Col·lectius, els treballadors dels serveis generals van esmerçar part del seu horari laboral "directament " als Col·lectius).

#### 3.5.1. ELS EQUIPS PEDAGÒGICS.

Quan el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats rebé l'encàrrec de reorganitzar els "Hogares de Aprendizaje" assumí l'oferta d'una manera que:



- era lògica segons la història i els plantejaments del Centre.
- era prou primerenca, professionalment parlant, al nostre país.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, a doncs, assumí la reorganització dels "Hogares de Aprendizaje" com una intervenció de l'educació especial: efectivament, el projecte del Centre, els Col·lectius Infants, anava adreçat a la reestructuració de la personalitat dels nens i, per aconseguir-ho, havia de ser dut a terme en equip.

Els equips pedagògics dels Col·lectius Infants es-tigueren composts de la següent manera:

- Educadors especialitzats: durant el primer any un dels educadors era el Coordinador del Col·lectiu. A partir del segon any hi hagué un educador més i el Coordinador es dedicà només a la feina de la coordinació.
- Assistents socials: cada Col·lectiu en tingué una.
- Psicòlegs: cada Col·lectiu en tenia un a mig temps (de vegades es donà el cas de que un psicòleg treballava a dos Col·lectius).
- I en els darrers mesos de l'experiència -tal com s'ha dit- els treballadors dels serveis generals passaren part de la seva jornada laboral en els Col·lectius.

En el quadre que segueix hom pot veure la composició dels equips dels vuit Col·lectius al llarg de l'experiència.

	BORN	CANYELLES	CARMEL	PADRO
COORDINADOR	Palmira dome- nech. antoni solé antoni julia	césar muñoz teresa garcia	alfons mar- tinell dolors garri- ga	faustino gue- rau gabriel sanz
EDUCADOR 1	dolors bosch montse murtra assumpta so- gas	carmen fer- nández	antonia fuen- tes	angela blasco laura actis
EDUCADOR 2	teresa gomá neus mangra- ne beatriz anto- linez	teresa garcia ana gómez	dolors garri- ga dolors casti- llon	teresa cot
EDUCADOR 3	merce jiménez neus planells neus roig	rosalia mun- tanyola rosa martín	marta mameli	isabel ola- barri
EDUCADOR 4	carles mas	paquita val- divia	maria rosa orriols gloria argany	assumpció sánchez
EDUCADOR 5	josep miral- peix albert murtra	osvaldo fer- nández joaquin costa	esteve carbó cecilio arias	lluís salit- xes joaquin pas- cuaf
EDUCADOR 6	luís gabriel rodriguez	josep flotats	mateo fierro	gabriel sanz carlos larra- naga
EDUCADOR 7	jaume virgili joaquin pas- cuaf enric garriga	benigno sar- mentero	manel miquel josep otero	josé luís velasco
EDUCADOR des de Canpuig	marian mar- tinez	rafel pi	tomás formenti	arnulfo va- llejos
PSICOLEG	jorge grins- tein -----	núria saló -----	jorge grins- tein enric mora	paloma az- pillicueta -----
ASSISTENT SOCIAL	alicia ira- zabal	pilar dinarés	soledad asiain	isabel garcia
ADMINISTRATIU	emili pascual	ferran casas	pepita viader	ines trias
d'altres	laura actis		manel miquel	lluís salit- xes

	POBLE NOU	POBLE SEC	SANTS	ZONA FRANCA
COORDINADOR	joan rebull dolors castillon joan rebull	josep manel sebastia guillermo scelling	jaume guardia jerónimo er- biti	joan segalés adriana bei- denagle
EDUCADOR 1	dolors cas- tillon conchita ma- teos	concepció comas	lourdes brichs	adriana bei- denagle pilar nieva
EDUCADOR 2	neus planells susana pa- rados	carme gelpí	pilar delgado	roser blanco
EDUCADOR 3	teresa puyol	teresa duran		paulina dilme maria garcia
EDUCADOR 4	teresa valdivi via	teresa mene ses		flora isern
EDUCADOR 5	jesús moreno	javier gómez	josan pac joan badia josan pac	miguel ga- llardo
EDUCADOR 6	guillermo leyva	albert mon- tecano pep bermejo shelling-se- bastia	isidre bravo jerónimo er- biti carlos rey	jaume guardia ramon mora
EDUCADOR 7	ferran chordi	juan zaragoza pepe carabias		pepe pérez
EDUCADOR des de canpuig	----- joan badia	ramon pascual		josep moreno
PSICOLEG	pep bermejo jorge yunis	pep bermejo paloma azpili- cueta	marcelo ed- wards ana pardo	marcelo ed- wards
ASSISTENT SOCIAL	palmira domen hech teresa orbai- zeta	cristina jover dolors arteman carme arasol	nuria carrera	genara sánchez
ADMINISTRATIU	-----	teresa gavarr	montse costa	pep martínez

collectiu juvenil: Pep Imbernon, Adrià trescents, Angels Tetas: educadors. Marcelo Edwards, Carme Martí: psicòlegs. Núria Carrera: assistent social.

El quadre que hom ha pogut llegir mereix algun comentari:

1. Observi's que l'educador teòricament Nº 8 està assenyalat com a "Educador (a partir de la reunió de Can Puig)": la reunió de Can Puig fou L'estiu posterior al primer curs i en ella es va decidir d'incorporar un educador més a als equips per tal que els coordinadors poguessin dedicar-se del tot a la seva feina.
2. Els Col·lectius Sants i Juvenil foren Col·lectius d'una sola comunitat; tingueren, per tant, l'equip d'educadors reduït.
3. Quan en un quadre hi ha més d'un nom és perquè aquella funció va ésser coberta per més d'una persona en el transcurs dels tres anys. Aquesta mobilitat laboral tingué tres modalitats:
  - Altes i baixes (educadors, psicòlegs i assistents socials que s'incorporaren o deixaren els Col·lectius).
  - Canvis de Col·lectiu (es començà a treballar en un Col·lectiu i posteriorment es passà a treballar a un altre Col·lectiu).
  - Permutes dintre d'un mateix Col·lectiu (Per exemple: canvi de funció entre coordinador i educador).
4. Comptant els administratius dels serveis generals, als Col·lectius Infantils hi hagué 99 funcions.  
Les altes i les baixes feren que aquestes 99 funcions

fossin cobertes per un total de 125 persones al llarg dels tres anys dels Col.lectius.

Els canvis de Col.lectiu feren que aquestes 125 persones augmentessin fins a 135, i comptant també amb les permutes dintre d'in mateix Col.lectiu hom arriba a 148.

Hi hagué, doncs, una mobilitat professional normal en els Col.lectius Infantils.

5. La mobilitat, però, fou selectiva: així, mentre que pel Col.lectiu Born hi passaren 23 persones, pels Col.lectius Canyelles, Padró, Poble Nou i Zona Franca n'hi passaren només 15.

Feta aquesta primera visió de síntesi global dels equips pedagògics, a continuació es farà una breu anàlisi particular per a cada funció (excepte per als administratius dels serveis generals).

#### 3.5.1.1. EL COORDINADOR DEL COL.LECTIU.

A cada Col.lectiu hi hagué un Coordinador que era el responsable pedagògic i administratiu del mateix. Aquest coordinador era un educador especialitzat. En el plantejament del projecte dels Col.lectius, el coordinador era qui havia de tenir la visió global del Col.lectiu:

- En termes pedagògics, havia de tenir cura de la "salut" del Col.lectiu.
- En termes administratius, havia de ser el responsable

davant de la institució de la marxa del Col·lectiu, el responsable de la caixa del Col·lectiu, i havia de ser el portantveus del Col·lectiu,

### 3.5.1.2. ELS EDUCADORS ESPECIALITZATS.

L'educador especialitzat era -i encara és- una de les figures més desconegudes del panorama laboral del nostre país. Justament el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats havia estat una de les institucions pioneres en la clarificació i la dignificació professional del rol de l'educador especialitzat. Per això, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, quan rebé l'encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, procedí coherentment col·locant l'educador especialitzat com a nucli de l'experiència.

Els educadors, als Col·lectius Infantils:

- Foren una figura majoritària numèricament.
- Foren una figura dotada d'una autonomia funcional quasi total.
- Al mateix temps, foren una figura dotada d'un contingut professional important (eren els educadors els qui portaven el pes principal de l'objectiu de la feina, que era la reestructuració de la personalitat dels nens a través de la relació implicada amb ells en la vida quotidiana).
- I també -com a conseqüència lògica- reberen un salari



adequat a la importància de la seva funció (salari que estigué bastant pel damunt del que cobraven els educadors a les altres institucions d'educació especial, dada que evidència, d'altra banda, la diferent consideració del paper d'educador en les altres institucions d'educació especial).

Els responsables inicials de l'experiència sabien el risc que comportava tot això, però l'acceptaren com a resposta al repte professional que suposava... tot i que ells mateixos reconeixien que:

*"...Al mes de Setembre de 1977, dels 62 educadors que necessitava el projecte, el 42% havia passat un període de formació al Centre; això vol dir que per a cobrir l'altre 58% es va haver de fer una crida en ple estiu als ambients pedagògics de la ciutat a fi de poder cobrir les places, prèvia una selecció.*

*D'aquest volum total de 62 educadors seleccionats, alguns d'ells comptaven amb experiència i amb formació, d'altres amb formació teòrica però sense pràctica, d'altres amb formacions molt diverses i d'altres amb pràctiques molt diverses...*

*l'articulació d'aquest conjunt ha estat una dificultat important, que s'ha hagut d'afrontar abocant-ne moltes energies..."*

*(C.F.E.E. 1978d; 48-49).*

### 3.5.1.3. ELS PSICOLEGS.

Un projecte de l'abast quantitatiu i qualitatiu com el dels Col·lectius Infantils havia de tenir en compte els

conflictes de relació que sortirien constantment entre nens i adults (cada grup per separat, o bé implicant-se mútuament). Més encara, un projecte que es plantejava treballar amb-i-en el conflicte havia de preveure com assumir i canalitzar productivament tots els conflictes que poguessin anar sorgint.

Assumir i canalitzar el conflicte, en fi, volia dir simultàniament proximitat i perspectiva: calia, per tant, un professional que -sense que entrés directament en el tractament individual dels nens i/o adults- en tingués cura i coadjuvés en l'observació i la resolució dels conflictes: el psicòleg.

Tant per aquesta raó de perspectiva i proximitat, com per una òbvia raó econòmica, els psicòlegs començaren treballant a mitja jornada.

Ara bé, així com els educadors especialitzats no tenen un estatut professional clar i definit, els psicòlegs sí que el tenen -i bastant considerable-. D'aquí provenen dos problemes que es van anar torbant els Col·lectius durant tota la seva existència:

1. Les dificultats per a treballar en equip: tant per la banda dels educadors (malfiança, gelosia, enveja, etc. cal pensar que bastants educadors eren psicòlegs que no havien trobat feina com a tals) com per la banda dels psicòlegs (els psicòlegs van anar mantenint una

reunió setmanal "estamental" al llarg de tots els tres anys, configurant-se com un cert grup de pressió).

2. La constant temptació de psicologitzar la feina (perquè els psicòlegs són "experts") comportà la demanda d'ampliar el nombre de psicòlegs treballant a la institució:

*"...Ara podem oferir a la institució un esquema de treball que discrimina per a la funció del psicòleg tota una sèrie de subfuncions -totes elles necessàries- però que difícilment poden ésser assolides per una persona sola (per un sol psicòleg)... haurien de ser cobertes per, almenys, dos psicòlegs per Col.lectiu, a més d'un psicòleg per a tota la institució..."*

*(A.C. "Sobre la funció psicòleg al projecte dels Col.lectius infantils", document dels psicòlegs de Zona Franca, Canyelles, Poble Sec, Poble Nou, Juvenil i Carmel, s/d.).*

Amb aquestes dades, no és d'extrañar que al final de l'experiència hi hagués tres Col.lectius que no tenien psicòleg (Born, Canyelles, i Padró).

#### 3.5.1.4. LES ASSISTENTS SOCIALS.

Per tal de dur a terme un treball terapèutic seriós, cal conèixer al màxim a cada moment la situació socio-familiar en què es troba el nen, i els recursos institucionals de què disposa el barri.

Aquesta exigència obligava els Col.lectius infantils

a tenir molta cura del treball de les assistents socials.

Les assistents socials van treballar amb les famílies dels nens en una triple direcció: conèixer-les, "conscienciar-les" i fer-les responsabilitzar dels nens.

Durant el primer any van haver de fer, de vegades, suplències d'educadors; i a partir del segon any (ja amb un educador més per Col.lectiu) van poder-se dedicar del tot a la seva feina específica.

### 3.5.2. EL PERSONAL IMPLICAT INDIRECTAMENT.

Tal com s'ha dit abans, en l'experiència dels Col.lectius Infantils comptaren els adults directament relacionats amb els nens (els equips pedagògics) i els adults relacionats indirectament.

Aquests darrers poden ésser agrupats en:

- Els subadministradors.
- El personal domèstic.
- Els serveis generals de la institució.

#### 3.5.2.1. ELS SUBADMINISTRADORS.

L'Ajuntament de Barcelona, de cara a l'execució pràctica de les seves obligacions contractuals, creà la figura del subadministrador dependent directament del Cap de Ne-

gociat de Serveis Sòcials.

Cada subadministrador s'encarregava de dos Col·lectius i era responsable de tota la infraestructura material dels seus Col·lectius (des de la compra i arranjament dels pisos i el seu manteniment fins a assegurar que el servei municipal d'intendència subministrés el menjar, etc.)

A la pràctica, l'actuació del subadministrador fou molt desigual, amb predomini de la postura d'incomprensió i manifesta mala voluntat respecte a l'experiència: els problemes (queixes, reclamacions, etc.) van ser constants durant els tres anys.

De manera que, tant per les deficiències dels subadministradors com pel valor pedagògic de l'apropament als barris, els Col·lectius urgiren la compra del menjar, la roba i els estris de neteja als barris (amb desigual fortuna, com es veurà posteriorment) i sobretot s'anaren decidint a responsabilitzar-se ells mateixos de tots els arranjaments i reparacions que calgués fer als pisos o locals. L'acabament de l'experiència impedí d'avaluar les reals possibilitats d'aquestes provatures.

#### 3.5.2.2. EL PERSONAL DOMESTIC.

La condició quarta del contracte entre l'Ajuntament de Barcelona i el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats deia:

"...El personal para las atenciones domésticas será facilitado por el Ayuntamiento a razón de seis personas en jornada prolongada de ocho horas por cada unidad de hasta concuenta niños. Este índice se entiende de carácter orientativo, pudiendo ser variado si las circunstancias lo aconsejan. En relación con éste personal, el Centro de Formación de Educadores Especializados estará facultado para seleccionar el más idóneo entre el propuesto por el Ayuntamiento y en caso de considerar el relevo de algunos la manifestará a éste, el cual vendrá obligado a sus sustitución."

(C.F.E.E. 1978b; 13).

Al començament dels Col·lectius, i davant L"envergadura del projecte, els responsables inicials van creure que les feines de tipus domèstic (menjar, rentar, guardaroba, neteja ,etc.) podien ésser fetes per persones alienes al Centre, reservant-se el personal a càrrec del Centre per a les tasques estrictament pedagògiques. Això es mostraria més tard com a erroni (i aquest tema estava previst en el document que es preparà el darrer any per al contracte -que no es feu- amb l'Ajuntament de Barcelona) perquè un projecte pedagògic que es basava en l'aprofitament terapèutic de les possibilitats de la vida quotidiana no podia deixar fora els aspectes "domèstics" de la vida dels nens.

En qualsevol cas, i malgrat aquest error inicial, la relació entre els equips pedagògics i les "senyores" (quasi tot el personal domèstic fou femení) fou força bona: les senyores actuaven com a "tietes" dels nens, i en els



moments del conflicte final entre el Centre d'Educadors i l'Ajuntament de Barcelona estigueren moralment al costat dels treballadors dels Col·lectius.

El problema més greu fou la different dependència orgànica: el seu superior orgànic immediat era el subadministrador del Col·lectiu... i ja s'ha vist que els subadministradors -en línies generals- no van ser un model de comprensió del projecte.

### 3.5.2.3. ELS SERVEIS GENERALS.

L'aparell administratiu del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats al Maig de 1977 consistia en una persona que -a mitja jornada- portava la secretaria de la formació d'educadors. Aquest aparell era del tot insuficient per tal d'afrontar la nova tasca que el Centre assumia (i per enfrontar-se, amb ella, a la colosal màquina burocràtica de l'administració municipal).

A l'Estiu de 1977, doncs, i amb les mateixes presses de les altres activitats dels neixents Col·lectius, es formà un incipient equip de recolzament administratiu: un tècnic -pèrit mercantil- per a portar els diners, un secretari general, un auxiliar administratiu i una mecanògrafa-secretària. Al cap d'uns mesos aquest equip s'amplià amb una comptable i una caixera. Més tard entraren una altra comptable i un noi per a fer encàrrecs. I amb aquesta composició definitiva s'arribà fins al final de l'expe-

riència.

Durant el primer any els serveis generals estigueren instal·lats a l'antic gimnàs dles "Hogares de Aprendizaje", i des del segon curs ocuparen els locals del pis que el Centre havia comprat al carrer Major de Gràcia.

Teòricament, els serveis generals havien de ser el recolzament logístic dels Col·lectius. A la pràctica van ésser quasi totalment el recolzament administratiu-comptable del tècnic que portava els diners (observi's la composició de l'equip amb un administrador, dos comptables i una caixera enfront d'un secretari general, un auxiliar administratiu, una mecanògrafa i un noi per a fer encàrrecs). La causa d'aquest fet fou la burocràcia de l'administració municipal, que durant molt de temps no tingué un pressupost assignat específicament als Col·lectius (la qual situació obligà a incessants negociacions i recerques de diners d'altres partides del pressupost municipal), i que -en part pel fet anterior- obligava a presentar comptes d'una manera tan complicada que només podia fer-los un òrgan especialitzat i centralitzat com els serveis generals.

Els serveis generals, doncs, controlaven d'una banda l'economia dels Col·lectius, i d'altra banda estaven centralitzats al pis del carrer Major de Gràcia (on es prenia les decisions, on radicava el poder de la institució). Fou per això que, insensiblement, començaren un procés d'institucionalització propi -es van anar configurant

com un estament de la institució— a la vora del poder institucional, i foren mal vistos i mal viscuts pels treballadadors dels Col.lectius (tant fou així, que el pis del carrer Major de Gràcia era anomenat per tothom com "el pis dels serveis generals").

Aquest doble procés (institucionalització com a estament a la vora del poder i lògica animadversió per part de la base dels treballadors) permet explicar que:

- Els serveis generals estiguessin en contra de la voluntat de descentralitzar la institució i dotar d'autonomia funcional a cada Col.lectiu.
- Als darrers mesos —en l'efímera experiència de descentralització— els membres dels serveis generals es ressistissin a anar a treballar part de la seva jornada laboral als Col.lectius (per a ésser un autèntic recolzament "sobre el terreny" de cada Col.lectiu).
- Finalment, els serveis generals es deslliguessin de la dinàmica institucional al final de l'experiència.

## 3.6. ELS RECURSOS MATERIALS.

Els principals recursos materials amb que comptà l'experiència dels Col·lectius Infantils foren els pisos, els diners i els recursos de manteniment. A continuació hom resseguirà breument els tres temes.

### 3.6.1. ELS PISOS.

L'organització de l'experiència dels Col·lectius comportava l'adquisició (compra o lloguer) de tota una sèrie de pisos on col·locar els Col·lectius.

I aquesta adquisició es plantejava amb una doble exigència espacio-temporal:

1. Espacial: que els nens estiguessin el més a prop possible dels seus barris d'origen.
2. Temporal: que els nens hi anessin el més aviat possible.

La recerca dels pisos adients fou, per tant, una feina llarga (i exhaustiva: es van "batre" barris sencers cercant allòbo i millor, que més podia convenir. La sort fou diversa., com es veurà a continuació, pel temps necessari de recerca, per l'espai on es van trobar els pisos... i àdhuc per la mateixa estructura física i veïnal dels pisos).

Tenint en compte la doble exigència ja assenyalada espacio-temporal, se cercaven sobretot tres condicions:

1. Que ees pisos estiguessin a plantes ben a prop del ni vell del carrer.
2. Que els pisos pertanyents a una mateixa comunitat (dos grups de vida) estiguessin ben a prop.

Aquestes dues primeres condicions estaven pensades per evitar (dins de les possibilitats que hi havia) les molèsties als altres veïns de les escales.

3. Que, en canvi, els pisos pertanyents a una comunitat no estiguessin massa a prop dels de l'altra comunitat del mateix Col.lectiu (el Col.lectiu estava pensat com l'equipament de barri i la unitat administrativa de l'experiència, però la comunitat estava pensada com la unitat de vida concreta i, per tant, les dues comunitats d'un mateix Col.lectiu havien de ser "veïnes" del mateix barri).

L'acompliment d'aquestes tres condicions fou també divers.

A continuació es farà una ràpida anàlisi de com va ésser la disparitat espacio-temporal en l'adquisició dels pisos i de com va ésser la disparitat en l'acompliment de les tres condicions esmentades.

No cal dir que aquesta disparitat en la infraestructura d'hàbitat dels Col.lectius tingué una enorme importança.

cia en la desigual tasca duta a terme pels Col·lectius  
Infantils:

- No fou el mateix desasilar els nens des del començament de l'experiència, que fer-ho a la meitat... c al final de tot.
- No fou el mateix treballar en uns locals adients, que treballar en uns locals de difícil aprofitament.
- No fou el mateix instal·lar-se en el barri d'origen o entre uns veïns de similar extracció social, que haver d'instal·lar-se en barris que no tenen res a veure amb els nens dels Col·lectius o entre veïns que rebutjaven els nens...
- Etc. etc.

#### 3.6.1.1. EL COL·LECTIU BORN.

Aquest Col·lectiu aconseguí trobar els pisos al bell mig del seu barri (concretament al carrer del Comerç 42 i 44; gairebé al davant de l'antic mercat del Born) i amb relativa rapidesa (una comunitat a mitjan el primer curs i l'altra al començament del segon).

La comunitat A tingué tres pisos al nº 42, i la comunitat B en tingué dos al nº 44.

Els pisos del Born havien tingut una història singular, car pertanyien a una zona afectada pel pla comarcal que l'Ajuntament havia semi-expropiat; no tots els antics



veïns havien marxat, però en quedaven mot pocs (això explica que al Born -malgrat la conflictiva història d'aquest Col·lectiu- no hi haguessin conflictes amb els veïns: en quedaven pocs i els que quedaven eren "resistents" contra l'expropiació de l'Ajuntament).

La proximitat entre les dues comunitats (situades a números consecutius del mateix carrer) no acomplia la tercera condició suara esmentada (i, de fet, va ser probable causa de possibles interferències pedagògiques).

Els pisos del Born eren amples i força lluminosos encara que molt antics (testimoni de la burgesia del segle passat: salons, llar de foc, etc.): per tant, s'hagueren de fer importants modificacions per tal d'adaptar-los a les noves necessitats: s'engrandiren les cuines, es feren nous sanitaris, es comunicaren els pisos d'una mateixa planta, etc. I donada la dinàmica que portà aquest Col·lectiu, els locals -ja vells de mena- es van deteriorar bastant.

Fou possiblement per aquestes dues raons (la vellesa de les instal·lacions i el desgast -deteriorament- que tingueren) que aquest fou el Col·lectiu més "castigat" per l'informe final de l'Ajuntament de Barcelona (en el moment que, a l'àrea de serveis socials, es va voler demostrar que l'experiència havia comès moltes fallades).

Segons l'informe final de l'Ajuntament (*vid.* A.C.) els pisos del Born no van costar res d'adquisició (perquè ja eren propietat de l'Ajuntament) però en canvi van costar 4.307.048 ptes. d'adaptació la comunitat A i 2.981.487 ptes. també d'adaptació la comunitat B.

### 3.6.1.2. EL COL.LECTIU CANYELLES.

Els nens de la zona dels Nou Barris van ésser acollits per aquest Col.lectiu (que degut a la seva ubicació prengué el nom del polígon que esta sobre la futura Via Favència), els pisos foren ocupats pràcticament al començament del curs 1978-1979.

Es va triar uns pisos del Patronat Municipal de l'Habitatge als blocs C i D de la zona 4. Aquesta nomenclatura ja dóna una idea de les condicions de l'entorn: es tractava de blocs de més de vint pisos que s'alcen a l'entrada nord del polígon.

Els pisos (de tres habitacions) eren petits i van exigir modificacions (fins i tot obrir portes de comunicació per als pisos d'una mateixa comunitat). Hi va haver sis pisos per a cada comunitat.

Malgrat les modificacions fetes (tot i comptar amb que el primer coordinador del Col.lectiu era membre de l'equip gestor inicial, i que el subadministrador fou un dels més eficaços), els pisos van seguir tenint problemes

greus d'infraestructura: no hi havia lloc per a estendre la roba, les cuines no tenien sortida de fum, etc.

L'ocupació dels pisos de Canyelles es va retrassar fins el començament del curs 1978-1979 per problemes buròcràtico-polítics del Patronat Municipal de l'Habitatge (hi havia més adjudicataris que pisos en els blocs del Col·lectiu). Aquest fet, paradoxalment, va permetre que -amb una excel·lent planificació- els nens poguessin haverlos anat visitant durant el curs 1977-1978 i s'hagués pogut planificar adequadament l'ocupació.

Per això, i la normal dinàmica del Col·lectiu, mai va haver-hi problemes particularment greus amb els veïns, que eren d'una extracció social similar a la dels nens.

En l'informe final de l'Ajuntament (*vid.* A.C.) no consta per als pisos del Col·lectiu Canyelles cap despesa ni de compra ni de modificacions perquè les dues comunitats de Canyelles es varen instal·lar en pisos cedits per l'àrea d'urbanisme a canvi de que la Delegació Ciutadana es fes càrrec d'uns ancians procedents de cases expropiades.

### 3.6.1.3. EL COL·LECTIU DEL CARMEL.

El Col·lectiu del Carmel acollí els nens del Carmel, Horta, Montbau, i fins i tot, el Guinardó i Gràcia.

Aquest Col·lectiu aconseguí una adequada separació entre les dues comunitats i unes no menys adequades instal·-

lacions per a ambdues.

Així, doncs, per a una comunitat es va aconseguir una torre excel·lent al Carmel (concretament a la Teixonera). La torre estava en molt bones condicions i tenia un local adjacent i fins i tot un pati (que jo recordo com un espai sensacional per a jugar amb els nens). La situació i les instal·lacions d'aquesta torre la convertiren en un centre d'atracció per a la canalla del barri i possibilitaren una bona relació amb els veïns.

L'altra comunitat es va situar en uns pisos nous (moderns però de construcció força senzilla) al carrer Josep Santgenís, al capdamunt del carrer de Dante i tocant pràcticament el barri d'Horta. Aquesta comunitat ocupà quatre pisos i assolí un dels índexs de convivència dels veïns més elevats de tota l'experiència.

La torre de la primera comunitat era llogada, mentre que els pisos de la segona van ésser comprats.

Quant a la ocupació dels locals d'aquest Col·lectiu, la torre es va ocupar al començament del primer curs i als pisos s'hi va anar cap a finals del mateix curs.

Per a explicar la perfecció de les instal·lacions del Col·lectiu del Carmel cal tenir en compte (com en el cas de Canyelles) que el primer coordinador que va tenir era també membre de l'equip gestor i comptava amb un considerable prestigi institucional i pedagògic (i que, per tant, el subadministrador n'estava molt amatent).

L'informe final de l'Ajuntament de Barcelona assenya la les següents despeses per aquest Col·lectiu (*vid. A. C.*) (tot assenyalant que el lloguer de la torre era de 20.000 ptes. mensuals):

<u>COMUNITAT</u>	<u>COMPRA</u>	<u>ADAPTACIO</u>
Sant Genís (pisos).....	7.900.000.....	3.286.517
Sant Crispí (torre):.....	res .....	3.176.697

#### 3.6.1.4. EL COL·LECTIU PADRÓ.

El Col·lectiu Padró acollí els nens del Districte V de Barcelona, popularment conegut com el "barri xino". Un barri d'una densitat poblacional elevadíssima -la més elevada de Barcelona- i d'una problemàtica social prou coneguda.

La comunitat A d'aquest Col·lectiu fou la primera en sortir de l'asil de la Zona Franca i s'instal·là en uns pisos nous del carrer de la Cendra. Es van agafar els principals i els primers pisos (per a comunicar-se es va construir una escal interior metàl·lica... hom pot imaginar-se el soroll). Aquesta comunitat fou la que més conflictes tingué amb els veïns (els veïns d'una casa nova al districte cinquè, que se sentien l'élite del barri i que havien de reivindicar, per tant, la seva respectabilitat); això obliga els educadors a rigidificar extraordinàriament la relació amb els nens (en l'inútil intent de que els nens no molestessin) i a ésser extraordinàriament directivistes

en les activitats de la comunitat (d'altra banda, el fet d'haver estat la primera comunitat en sortir de l'asil la convertí en un "test" per a mesurar els possibles problemes de relació amb els veïns de tots els altres Col·lectius: això també augmentà la rigidesa i la directivitat).

L'altra comunitat, en canvi, trigà més en marxar de l'asil (la comunitat B va abandonar la Zona Franca el segon trimestre del segon curs). Hi hagué més temps per a cercar l'instal·lació, i es va trobar un vell local comercial al principal d'una casa del carrer de la Junta del Comerç (al costat del teatre Romea) que havia estat un magatzem de bijuteria. El local era gairebé una sala única que va permetre una distribució ideal (i que, a més a més, tenia una terrassa que donava a les barroques i velles dependències del convent de Sant Agustí): així, doncs, la correspondència entre les necessitats i la infraestructura fou perfecta.

Segons l'informe final de l'Ajuntament de Barcelona, les despeses d'aquest Col·lectiu foren les següents (vid. A.C.):

<u>COMUNITAT</u>	<u>COMPRA</u>	<u>ADAPTACIO</u>
Carrer de la Cendra .....	8.700.000.....	97.133
Carrer Junta del Comerç ...	4.200.000.....	5.912.911

Cal esmentar que el Col·lectiu Padró fou el que se separà de la resta de Col·lectius el mes de Març de 1980



(una de les possibles hipòtesis explicatives podria cercar-se en la incomoditat d'un Col·lectiu forçat a la rigidesa i la directivitat en un moment institucional molt fluïd i a-directivista).

#### 3.6.1.5. EL COL·LECTIU DEL POBLE NOU.

Aquest Col·lectiu acollí els nens de tota la zona Est de Barcelona: pràcticament tots del Besòs i La Mina (i alguns de les zones frontereres amb Barcelona).

Trobar pisos en una zona tan àmplia (des del Parc de la Ciutadella fins el riu Besòs) fou paradoxalment molt difícil; es va cercar a diferents zones:

- A la zona més poblada de tota la Verneda (des de Prim fins el Besòs),
- A la zona pròpiament del Poble Nou.
- A la zona del Parc de la Ciutadella.

Finalment i com a solució d'emergència es decidí a d'agafar uns pisos al carrer de Carles I ( a la prolongació del carrer de Marina per sota del carrer dels Almogàvers): era una zona sense gaire personalitat com a barri i eren uns pisos d'un estil pretensions (vestíbul de marbre, ascensor de luxe, etc.). L'edifici tenia diverses escales de deu plantes amb quatre pisos a cada planta; es van comprar sis pisos en dues escales diferents (tres per comunitat): en un muntatge paral·lel per a cada comunitat

els dormitoris i llocs d'estar es van muntar en dos pisos de setena planta i les cuines, menjadors i serveis en un pis de tercera planta.

Com és fàcil d'imaginar, tant per les característiques de l'edifici triat com per la distribució dels pisos, els conflictes amb els veïns no van trigar (a la memòria editada pel Centre d'Educadors del primer any de l'experiència consta -com a exemple dels obstacles al projecte- una carta del President de la comunitat de propietaris al Delegat de Serveis de Protecció Ciutadana, criticant duríssimament el Col·lectiu, ja el 13 d'Abril de 1978).

Ambdues comunitats foren de les primeres en treslladar-se (al mateix començament del curs 1977-1978).

Els pisos del Col·lectiu del Poble Nou van ésser considerats sempre com a provisionals. I es va seguir cercant pisos: a La Verneda, a Pere IV, i a Besós-La Mina. Finalment, semblava élar d'anar al Besós-La Mina -i el Col·lectiu n'havia fet un estudi força documentat-. Però l'experiència es va acabar abans de poder-hi anar.

L'Ajuntament de Barcelona, en el seu informe final (*vid. A.C.*) assenyala que el cost de la compra dels pisos del carrer de Carles I fou de 12.600.000 ptes. i que el cost de l'adaptació fou de 370.523 ptes.

### 3.6.1.6. EL COL·LECTIU DEL POBLE SEC.

Aquest Col·lectiu va ésser concebut com un reforçament dels Col·lectius dels districtes I (el Born) i V (el Padró), a més d'acollir els nens de la zona del Paral·lel i començament de Montjuïc per la banda del Poble Sec.

Els nens d'aquest Col·lectiu es van passar els tres anys de l'experiència a l'asil: en un començament a les instal·lacions antigues de la Zona Franca i al Maig de 1978 a Can Puig -l'antiga "Ciudad de los Muchachos" a la vora del Tibidabo-.

Només una comunitat va poder-se instal·lar 24 hores (Bé, exactament 16 hores) als pisos que tenia previstos al Poble Sec, i en va ésser trenta per la Guàrdia Urbana... Aquesta fou la història dels pisos del Col·lectiu del Poble Sec:

- a) La comunitat que estava a la Zona Franca (que fou la que aconseguí ocupar unes hores els seus pisos) va trobar els pisos a l'Estiu de 1978 i es van comprar a començament del curs 1978-1979. Eren al carrer d'Elcano. Davant la negativa dels veïns es van cercar sol·lucions alternatives (un local comercial, una escala a part) mentre els pisos eren totalment equipats a l'espera d'ésser ocupats. La burocràcia de l'administració municipal, però, va anar alentint les negociacions amb els veïns, fins que al Març de 1980 -després de peti-

cions, demandes, exigències i àdhuc ultimàtums per part del Centre d'Educadors— aquest va decidir d'ocupar els pisos que estaven —cal repetir-ho— totalment equipats. El resultat de l'ocupació fou el desallotjament immediat.

- b) La comunitat que estava a Can Puig va trobar els pisos al passeig de l'Exposició però no els va arribar a ocupar mai; en primer lloc, per l'oposició dels veïns i, a més a més, perquè aquest cop l'Ajuntament de Barcelona no va equipar els pisos (de manera que era bastant més difícil ocupar-los).

Segons l'informe final de l'Ajuntament de Barcelona el cost dels pisos del Col·lectiu del Poble Sec fou el següent (*vid. A.C.*):

<u>COMUNITAT</u>	<u>COMPRA</u>	<u>ADAPTACIÓ</u>
Passeig de l'Exposició ....	7.500.000 .....	3.168.711
Carrer d'Elcano .....	10.396.000 .....	1.325.892

En aquest informe de l'Ajuntament hi consten 3.000.000 de pessetes corresponents al local comercial que es negociava amb els veïns del carrer d'Elcano... els educadors del Col·lectiu neguen que aquest local comercial s'arribés a comprar.

### 3.6:1.7. EL COL.LECTIU DE SANTS.

El Col.lectiu Sants només va tenir una comunitat: la seva població infantil era d'origen geogràfic molt dispers, car eren nens que provenien de poblacions de l'àrea metropolitana de Barcelona.

L'heterogeneïtat de procedència dels nens feu dubtar molt els educadors a l'hora de decidir l'emplaçament del Col.lectiu. Finalment es decidí per Sants, i s'hi va anar al segon any de l'experiència.

El barri de Sants oferia un miratge: era un barri popular en el que les institucions cíviques havien tingut una actuació destacada de reivindicació en el règim polític anterior; semblava, per tant, un barri que podia acollir bé el Col.lectiu.

I a Sants es va instal·lar el Col.lectiu (concretament al carrer Pi) en els quatre principals d'un edifici nou d'"standing" mitjà (tenia pàrquing, per exemple). A partir d'aquí el miratge esclatà: els veïns van considerar que la presència i les molèsties dels nens "devaluaven" la inversió que havien fet comprant el seu pis i van començar una campanya immediata de rebuig (programes de ràdio, premsa, pancartes, etc.) que va culminar amb el tancament de la porta de l'edifici per evitar que els nens poguessin entrar-hi (els veïns entraven pel pàrquing).

Segons les dades de l'informe final de l'Ajuntament (vid. A.C.), el cost de la compra dels pisos fou de 10.600.000 ptes. i el cost de les adaptacions fou de 405.324 ptes. A més, els problemes amb els veïns del Col·lectiu Sants sembla que podien resoldre's amb la compra d'uns locals comercials per valor de 6.000.000 ptes.

#### 3.6.1.8. EL COL·LECTIU ZONA FRANCA.

El Col·lectiu Zona Franca acollia els nens de tota la part Sud-Oest de Barcelona (especialment Montjuïc, Can Tunis i El Polvorí).

Una comunitat va marxar molt ràpidament de l'asil (inici del primer curs), i es va ubicar en un edifici d'un conjunt de diversos blocs que s'anomenava "Estrellas Altas" a la carretera de Ntra. Sra. del Port. Es van comprar quatre pisos en diferents nivells, i també aquí hi va haver reacció de l'entorn. La reacció, en aquest cas, no fou tant dels veïns -que hi fou- com de la immobiliària que havia construït el conjunt, que veia que la presència del Col·lectiu dificultava la venda d'altres pisos i devaluava, per tant, l'operació financera. Així, ja a mitjan del primer curs, la immobiliària oferia alternatives (una torre a Sarrià, per exemple...); al final s'acordà de permutar els pisos per uns locals comercials del mateix conjunt, però quan l'experiència s'acabà a l'Estiu de 1980 encara no s'hi havia anat.



Els pisos d'"Estrellas Altas" van patir seriosos problemes de deteriorament.

L'altra comunitat va trigar més en marxar de l'asil (ho feu en començar el tercer curs) i va ser per ubicar-se en una cas-torre davant dels blocs d'habitatges de la SEAT.

El cost del Col·lectiu Zona Franca segons l'informe final de l'Ajuntament (*vid.* A.C.) fou:

<u>COMUNITAT</u>	<u>CC. PRA</u>	<u>ADAPTACIÓ</u>
Estrellas Altas .....	7.146.014 .....	9.717.967 (1)
(canvi) .....	3.353.000 .....	res
(xemeneia i fums) ..	res .....	660.538
Altos Hornos .....	12.500.000 .....	4.265.097

(1): Diversos arranjament en etapes successives: Col.Port, Col·legi Bàrkeno i "Estrellas Altas".

Com s'acaba de veure, les vicissituds dels pisos van ésser força variades i van col·laborar a fer heterogènia i desigual la tasca dels Col·lectius Infants.

Tres poden ésser les explicacions de l'enorme variabilitat que s'acaba de veure:

1. La indefinició del contracte entre l'Ajuntament de Barcelona i el Centre d'Educadors:

*"...Decimoprimer.- Los locales para la instalación de las nueve residencias serán proporcionados por el Ayuntamiento según los criterios pedagógicos u de ubicación social elaborados por el Centro..." (C.F.E.E. 1978b; 16).*

L'Ajuntament "proporcionaba" els pisos (els adquiria) i el Centre d'Educadors elaborava els criteris... aleshores, ¿qui havia de cercar els pisos?

2. La burocràcia municipal. Es certament un tòpic parlar de la lentitud i manca d'imaginació de la burocràcia, però en el cas de la recerca i l'adquisició dels pisos dels Col·lectius es produí efectivament. Hom podria dir que "certament és un tòpic" però que en aquest cas fou un "tòpic cert".
3. La inexperiència i innòcencia del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

### 3.6.2. ELS DINERS.

Les fonts d'ingressos econòmics del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, durant el període dels Col·lectius Infantils foren tres:

1. Els ingressos del sector formació: bàsicament les quotes que pagaven els alumnes i les subvencions que es rebien d'entitats oficials (sobretot del Ministeri de Treball)
2. Els ingressos del sector Col·lectius via contracte. El contracte entre l'Ajuntament i el Centre estipulava en la cinquena condició la retribució de cinc-centes pessetes per dia i nen fins un màxim de quatre-cents nens (aquestes cinc-centes pessetes van anar variant segons el cost de la vida).  
Amb això es cobrien totes les despeses del Centre: personal educatiu, serveis generals, etc.
3. Els ingressos del sector Col·lectius via atenció a les despeses dels nens. Totes les despeses que calia fer per als nens (roba, llibres, joguines, diner de butxaca, etc.) o que els nens ocasionaven (reparacions per exemple, de qualsevol mena). Aquests diners eren administrats pel Centre i teòricament avançats per l'Ajuntament (a la pràctica mai varen ser avançats per l'Ajuntament, sempre van arribar amb retard). Cada Col·lectiu en portava la comptabilitat que, un cop qua

drada, era presentada als serveis generals; aquests feien aleshores dues operacions: avançar els diners per al mes següent al Col.lectiu i quadrar les despeses de tots els Col.lectius per a presentar-les a l'Ajuntament; finalment, l'Ajuntament pagava -evidentment "post-facto"-.

En l'àmbit concret d'un Col.lectiu, el circuit d'aquestes despeses era el següent:

- El coordinador "negociava" els diners amb l'administrador general.
- Es cobrava per partides: roba, diner de butxaca, material escolar, etc...
- Els diners s'ingressaven a la caixa del Col.lectiu o en una llibreta d'estalvis o compte corrent.
- Es distribuïa, setmanalment o diàriament, tot aquest diner per les comunitats.
- A cada comunitat hi havia una caixa de la qual n'era responsable un educador de cada torn (les compres específiques eren normalment acordades prèviament).
- Es recollien els comprovants de les despeses i cada comunitat en feia una primera comptabilització.
- El coordinador del Col.lectiu recollia comprovants i comptabilització de cada comunitat.
- Finalment, el coordinador portava comprovants i comptes de tot el Col.lectiu als serveis generals... i d'allà a l'Ajuntament: començava un altre cicle.

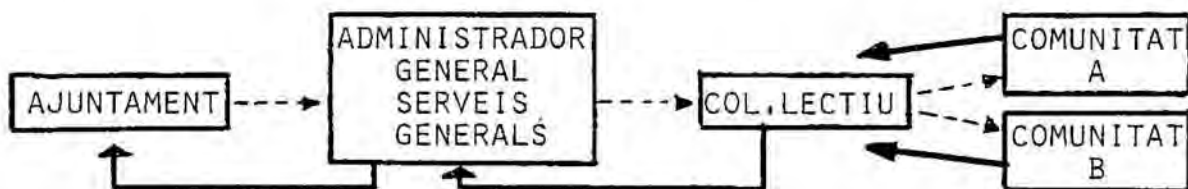
La feina dels educadors era global, per tant, sovint els era difícil exigir els comprovants de totes les petites despeses que feien els nens. La feina dels serveis generals era específica -administrar i comprovar- per tant exigien tots els comprovants possibles de les despeses. El resultat fou la constant tensió que hi hagué entre els Col.lectius i els serveis generals.

Aquesta tensió constant, la lentitud que això suposava, la petita burocràcia que generava a la institució, el poder que confegia als serveis generals, i la voluntat de responsabilitzar els Col.lectius d'una manera més autònoma del snetit i del valor de les despeses, portaren a la institució a decidir -ja al final de l'experiència: els darrers mesos- un circuit més senzill i pràctic per a aquestes despeses. El nou circuit eliminava la presència dels comprovants i els comptes als serveis generals i permetia que els Col.lectius presentessin directament els comptes a l'Ajuntament: més agilitat, major operativitat, i sobretot millor visió de que la font dels diners (i dels conflictes que hi havia al seu voltant) era l'Ajuntament.

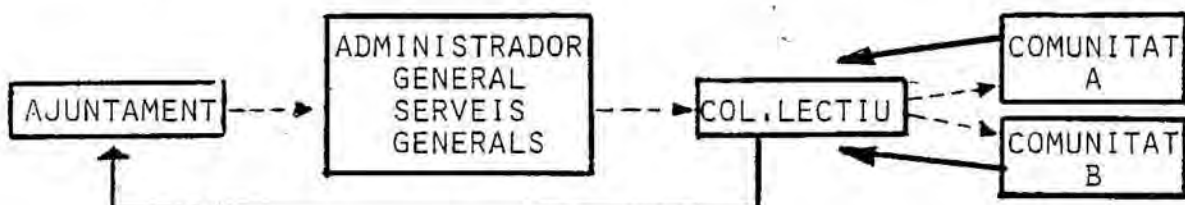
I quan finalment es va acabar l'experiència, estava ja previst, per al nou contracte que mai va arribar, l'enténiment directe entre l'Ajuntament i cada Col.lectiu per a tot el circuit dels diners (no només per al final: l'entrega de comprovants i comptes; sinó també per al començament: la negociació dels diners per part del coordinador de cada Col.lectiu.

Aquests serien, en esquema, els tres circuits:

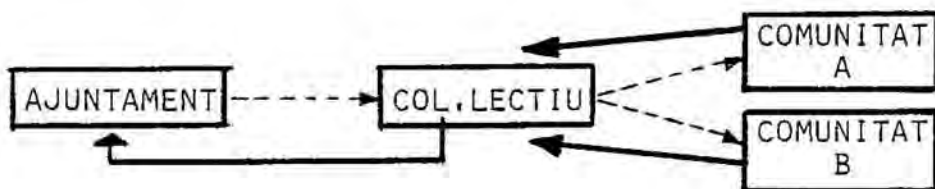
1. El circuit dels diners durant tota la primera etapa.



2. El circuit dels diners als darrers mesos dels Col.lectius.



3. El circuit dels diners previst pel contracte que no va ser.



### 3.6.3. EL MANTENIMENT.

Per acabar aquest ràpid repàs sobre els recursos materials dels Col.lectius Infantils, cal fer unes breus notes sobre quatre aspectes del manteniment: el sistema de menjar, la roba, la neteja i el manteniment *stricto dictum* de la infraestructura dels pisos i dels locals.



### 3.6.3.1. EL MENJAR.

El menjar per als nens i els educadors dels Col·lectius venia del servei d'intendència de l'Ajuntament.

Aquest servei subministra el menjar (des del pa fins al peix passant per les patates...) a totes les institucions municipals amb personal intern o a mitja-pensió (escoles hospitals, residències, asils, guarderies, etc.)

Els Col·lectius van ésser un autèntic mal de cap per aquest servei:

- Per la seva estructura organitzativa: molts pisos.
- Per la seva repartició geogràfica.
- Per l'exigència de qualitat que constantment es plantejava i les queixes quan aquesta mancava.

Tant per això, com per la lògica del plantejament pedagògic dels Col·lectius, aquests van demanar constament que se'ls permetés comprar el menjar al barri (amb això s'hagués tingut més cura de la quantitat -el servei d'intendència subministrava quantitats enormes de menjar... tant que fins i tot era físicament impossible de consumir-, i al mateix temps amb això de la qualitat, hi hagués hagut un motiu més d'apropament als barris). Només cap al final de l'experiència algun Col·lectiu aconseguí d'anar a comprar el pa al barri.

### 3.6.3.2. LA ROBA.

La roba en un començament era subministrada per el guarda-roba de l'asil del Port: roba uniforme, asilar \ (a mida... que anaven passant", comentaven els educadors).

Però a mesura que els Col.lectius van anar instal.lant se pels pisos dels barris, la roba començà a ésser compra da als barris... i fins i tot de vegades era la família la que acompanyava els nens a comprar-se la roba.

### 3.6.3.3. EL MATERIAL DE NETEJA.

Amb el material de neteja passà aproximadament el mateix que amb la roba, però amb una diferència "tàctica" considerable: en principi el material de neteja l'havia de subministrar sempre l'Ajuntament, àdhuc als pisos; però els Col.lectius, insensiblement, sense adonar-s'en, anaren arrencant els diners per a la compra del material de neteja de les partides originàriament previstes per a les despeses... i l'Ajuntament ho va anar pagant de manera que aprovava tàcitament que el material de neteja s'anés comprant a les botigues dels barris.

### 3.6.3.4. EL MANTENIMENT DE LA INFRAESTRUCTURA.

El manteniment físic dels pisos i locals dels Col.lectius va seguir aquest mateix procés d'"apropiació" per part dels Col.lectius. Això es pugué fer, paradoxalment,

per la ineficàcia dels subadministradors que deixaven pas sar molt de temps sense fer les reparacions o els arrenjaments que els pisos i els locals anaven necessitant (des de canviar els vidres d'una finestra fins arreglar una porta...).

Tot plegat, a més d'apropar els Col.lectius als operaris del barri (fusters, manyans, etc...) serví perquè en els Col.lectius on hi havia educadors traçuts es fessin les reparacions i arranaments de "bricolage" amb els e-nens... la repercussió formativa de la qual cosa no és gens menyspreable.

### 3.7. BREU CRONOLOGIA DELS COL·LECTIUS INFANTILS,

- 1969. Es funda el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.
- GENER 1977. L'alcalde Socias visita els barris de Barcelona; els veïns de Ntra. Sra. del Port li plantegen el tema dels "Hogares de Aprendizaje".
- FEBRER 1977. Primer document del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats a l'Ajuntament de Barcelona. Es compon de dues parts:
  1. Consideracions crítiques sobre els asils.
  2. Fases per a una reorganització: investigació, execució i manteniment.
- 18 MAIG 1977. Signatura del conveni entre l'Ajuntament de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona.
- 19 MAIG 1977. Signatura del contracte entre l'Ajuntament de Barcelona i el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.
- MAIG 1977: Primeres reunions organitzatives. Decisions:

- mantenir la mateixa institució amb dos sectors.
- fer Col.lectius de 50 nens, amb comunitats de 25 i grups de 12-13.
- Constituir un equip gestor.

- ESTIU 1977.

Es duen a terme quatre tipus de feines:

- La selecció dels educadors que necessitarà l'experiència.
- La recerca dels pisos i locals per a l'ubicació dels Col.lectius.
- La investigació de la situació familiar i escolar dels nens.
- Matriculació dels nens a les escoles.

- 30 JUNY 1977

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats es fa definitivament càrrec dels nens.

- JULIOL 1977.

S'edita el llibre "blau": "Els educadors als Col.lectius Infantils". (CFEE 1977)

- JULIOL I AGOST.

Els nens van a colònies d'estiu.

- SETEMBRE 1977.

Comença el primer curs dels Col.lectius: en aquell moment només ha pogut traslladar-se als pisos una comunitat del Padró, del Carmel i de la Zona Franca, i les dues comunitats del Poble Nou.

- SETEMBRE 1977. Primeres denúncies verbals dels veïns del Col.lectiu Poble Nou.
  
- 1 OCTUBRE 1977. Primera Reunió General. Els temes fonamentals són la infraestructura (pisos, circuits materials, etc.) i la participació de tots els treballadors.
  
- 28 NOVEMBRE 1977. La Universitat Autònoma de Barcelona comunica al Centre d'Educadors que s'ha constituït la comissió d'avaluació (Dificultats econòmiques van fer que aquesta comissió no arribés a funcionar mai).
  
- 18 DESEMBRE 1977. Reunió general a Alella. Abans s'ha editat un document preparatori que és la síntesi dels informes de tots els Col.lectius ("Les dificultats inicials. Reunió a Alella") (C.F.E.E. 1977a). Els temes d'aquesta reunió són les primeres dificultats: de coordinació dels equips; de relació amb les famílies; les escoles, els barris; i les primeres dificultats amb els serveis.
  
- 15 GENER 1978. La coordinació de Col.lectius comença a discutir seriosament les diferències pedagògiques del Col.lectiu Born.



- 8 MARÇ 1978. Reunió General a Sentmenat. El tema únic de la reunió és la descoberta pedagògica que els Col·lectius van fent dia a dia. S'edita un document (fonamental, però que mai va arribar a publicar-se) "Estructuración de la personalidad de base de los niños mediante la vida cotidiana" (vid. A.C.)
- PRIMERS DE MARÇ. La primera comunitat del Col·lectiu Born s'instal·la als pisos assignats.
- 30 MARÇ 1978. Acomiadament de cinc educadors del Col·lectiu Born.
- 7 ABRIL 1978. Assemblea. El tema és els acomiadaments anteriors. La majoria (42 vots sobre un total de 68) estan d'acord amb els acomiadaments però en desacord amb la forma de fer-los efectius (41 vots sobre un total de 68).
- ABRIL / MAIG. En el context de la degradació progressiva de les instal·lacions de Ntra. Sra. del Port, hi ha un greu conflicte amb l'administrador de les mateixes.
- 13 ABRIL 1978. Nova denúncia dels veïns del Col·lectiu del Poble Nou. Aquest cop per es-

crit en carta adreçada a la Delegació de Serveis de Promoció Ciutadana.

- 17 ABRIL 1978. Reunió general. El tema és la discussió sobre les competències i les funcions de la Reunió General: començà de ferm la discussió -que ja no s'aturarà- sobre l'estructura organitzativa de l'experiència dels Col·lectius Infantils.
- 11 MAIG 1978. Nova Reunió General amb el mateix tema de discussió.
- MAIG/JUNY. L'Equip Gestor comença a preparar un nou organigrama per a l'estructura organitzativa.
- 18 MAIG 1978. Primera reunió d'educadors dels Col·lectius: fou un intent que no quallà de fer reunions estamentals d'educadors. Només se'n feu una altra el 8 de Juny del mateix any.
- JUNY 1978. La segona comunitat del Col·lectiu Carmel s'instal·la als pisos que té adjudicats.
- 23 JUNY 1978. Reunió General a Can Puig: al matí es discuteix la pedagogia i a la tarda l'organització. L'equip gestor propo-

sa el nou organigrama i es decideix de madurar el tema durant tot l'estiu i acabar-lo al Setembre.

- VACANCES DEL PRIMER CURS DELS COL·LECTIUS.

- AGOST 1978. S'edita el llibre "Los Colectivos Infantiles. Etapa de rodaje. Reunión en el Port. Los documentos iniciales." (C.F.E.E. 1978b).

- 6 SETEMBRE 1978. L'alcaldia de Barcelona constitueix la "Comissió d'Inspecció dels Col·lectius Infantils del Centre d'Educadors". Aquesta comissió tampoc funcionarà mai.

- 9 SETEMBRE 1978. Segona part de la Reunió General de Can Puig. S'aprova el nou organigrama: el nou òrgan executiu és el Consell Gestor. S'edita el document intitolat "Los Colectivos Infantiles, etapa de rodaje-perfeccionamiento organizativo: reunión en Can Puig." (C.F.E.E. 1978 ).

- 2 OCTUBRE 1978. Inauguració dels nous locals del Centre al pis del carrer Major de Gràcia nº 123 (que havia estat comprat a l'Estiu).

Simultàniament es presenta la memòria del primer any dels Col·lectius: "Els

Col.lectius Infants, memòria 1977-1978." (C.F.E.E. 1978d).

- 4 OCTUBRE 1978. Carta del coordinador general al primer Tinent d'Alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, demanant urgentment el funcionament de la Comissió d'Inspecció.
  
- OCTUBRE 1978. Instal·lació de la segona comunitat del Col·lectiu Born i de les dues comunitats del Col·lectiu Canyelles als pisos que els pertoca.
  
- OCTUBRE/NOVEMBRE. El Centre intenta revitalitzar la comissió de la Universitat Autònoma. Intercanvi epistolar.
  
- 20 NOVEMBRE 1978. La Coordinació de Col·lectius comença a discutir la demanda del Col·lectiu del Poble Nou de canviar l'emplaçament dels pisos cap a zones més homogènies amb els nens: La Mina, S.Est del Besòs, ãdhuc la Verneda...
  
- 4 DESEMBRE 1978. La cooediniació de Col·lectius discuteix una demanda del Col·lectiu de la Zona Franca per a fer una reunió general sobre sous i sobre l'organigrama: ¿qui té el poder, el consell gestor o l'assemblea?

- 21 DESEMBRE 1978. Es fa la Reunió General demanada. Es decideix crear una comissió per als estudis econòmics -i en concret els sous-; es decideix que cal seguir discutint l'organigrama; de moment les reunions tindran caràcter tri-setmanal.
  
- 11 GENER 1979. Reunió extraordinària del Consell Gestor a l'Ametlla de Mar. Decisió d'obrir un procés de discussió institucional sobre "clarificació de les funcions dels diferents òrgans del projecte" i urgir a l'alcalde en dos temes: l'extinció dels asils i l'increment econòmic d'acord amb l'augment del cost de la vida.
  
- 22 GENER 1979. Document de consell gestor a tots els membres del projecte explicant les decisions de l'Ametlla (*vid.A.C.*)  
Carta i entrevista amb l'alcalde de Barcelona.
  
- FEBRER 1979. Document del consell gestor sobre "clarificació de les funcions dels diferents òrgans del projecte". (*vid.A.C.*)
  
- FEBRER 1979. S'instal·len als nous pisos la segona comunitat del Col·lectiu Padró i el Col·lectiu Sants.

- 5 MARÇ 1979. Faustino Guerau demana causar baixa de tots els seus càrrecs.
  
- MARÇ 1979. Resultat: es comencen a discutir els "criteris del Consell Gestor", es creu en la "Comissió articuladora del Consell Gestor", el Consell Gestor discuteix la problemàtica salarial.
  
- MARÇ 1979. Demanda de CEFEEESA a l'Ajuntament de Barcelona de passar el contracte a una associació i no a la societat anònima. Negativa per part de L'Ajuntament.
  
- 24 MARÇ 1979. Primera sessió de la Reunió General elevada a Assemblea de Sant Cugat.
  
- 29 MARÇ 1979. Segona sessió.
  
- 3 ABRIL 1979. Eleccions Municipals. Pacte de progrés. Majoria socialista a l'Ajuntament de Barcelona.  
  
Els delegats de la institució a l'Ajuntament presenten el projecte a la nova regidora de l'àrea de serveis socials. La regidora i la coordinadora de l'àrea de serveis socials visiten el Centre d'Educadors i, davant l'ofertament de visitar els Col·lectius, res



ponen que es confia en els Col.lectius i que hi ha prioritats per altres serveis que cal redreçar.

- 26 ABRIL 1979.

Tercera sessió de la Reunió General-Assemblea de Sant Cugat.

- SEGON I TERCER TRIMESTRE.

Trobades d'intercanvi pedagògic: el sector formació organitza unes sessions de formació o reciclatge per als educadors dels Col.lectius: l'assistència és pràcticament nul. la.

- 14 MAIG 1979.

Dimissió, aquesta irrevocable, de l'Antoni Julià del seu càrrec de coordinador general.

- 17 MAIG 1979.

Quarta i darrera sessió de Sant Cugat. Decissions:

- L'assemblea és decissòria per a qualsevol tema.
- Pot ésser convocada per la meitat més un dels treballadors.
- L'assistència és obligatòria, els acords per dos terços.

- 14 JUNY 1979.

Edició dels "Criteris del Consell Gestor". (vid. A.C.)

- 25 JUNY 1979. Elecció del nou coordinador intersec-tors. Es elegit César Muñoz.
  
- FI DE CURS. Primeres converses amb l'àrea de ser-veis socials per a la renovació del contracte (que es faria amb l'associa-ció i no amb la Societat Anònima). L'àrea de serveis socials anomena una co-missió Ajuntament/CEFEESA per a parlar de tots els temes que fan referència als Col·lectius. L'Ajuntament informa-ment comunica que denunciarà el con-tracte, tot i assegurar verbalment que renovarà.
  
- VACANCES DEL SEGON CURS DELS COL·LECTIUS INFANTILS.
  
- SETEMBRE 1979. S'instal·la la segona comunitat del Col·lectiu de la Zona Franca.
  
- 10 SETEMBRE 1979. Nota del Col·lectiu Born denunciant la progressiva importància dels crite-ris administratius en lloc dels peda-gògics (*vid. A.C.*)
  
- 29 SETEMBRE 1979. Similar nota del Col·lectiu de la Zo-na Franca, que a més replanteja l'es-tractura organitzativa (*vid. A.C.*)
  
- 2 OCTUBRE 1979. Edició de la memòria econòmica.

- OCTUBRE 1979. Es decideix de fer les reunions de la coordinació de Col.lectius rotativa-ment pels Col.lectius i no al pis dels serveis generals.
  
- 10 OCTUBRE 1979. Dimissió dels càrrecs que tenen obligacions jurídiques a la Societat Anònima de l'administració del Centre d'Educadors.
  
- 18 OCTUBRE 1979. Els serveis generals demanen de participar al Consell Gestor.
  
- OCTUBRE 1979. Canvis de coordinador als Col.lectius Carmel, Zona Franca i Sants. Els nous coordinadors qüestionen els criteris del Consell Gestor.
  
- 18 OCTUBRE 1979. Reunió General. Es decideix de constituir dues comissions: una per a estudiar una nova estructura institucional, l'altra per a estudiar i formular un nou contracte (aquesta segona comissió queda encarregada de recollir les elaboracions de cada Col.lectiu).
  
- 2 NOVEMBRE 1979. La coordinació de Col.lectius comença a discutir l'anada de serveis generals als Col.lectius.

- 7 DESEMBRE 1979. La coordinació de Col·lectius discuteix el tema de les agressions a educadors de dos Col·lectius.
- 10 DESEMBRE 1979. En una assemblea s'elegeix la comissió negociadora definitiva per al nou contracte. A més es demana la dimissió del Consell Gestor i es decideix que la dimissió sigui efectiva al Gener.
- DESEMBRE 1979. Document dels serveis generals demanant la dimissió del Consell Gestor per inoperant (*vid. A.C.*)
- DESEMBRE 1979. Carta de protesta dels veïns del Col·lectiu Sants.
- 23 DESEMBRE 1979. Document de Faustino Guerau a l'Ajuntament de Barcelona (*vid. A.C.*)
- 27 DESEMBRE 1979. L'Ajuntament denuncia el contracte amb el Centre d'Educadors. L'Antoni Julià ho comunica als treballadors. L'Ajuntament anomena una "comissió analitzadora".
- GENER 1980. Dimissió efectiva del Consell Gestor i elecció del nou òrgan executiu a l'espera del nou contracte: és l'òrgan de direcció funcional provisional.

- 18 GENER 1980. Es decideix que els treballadors dels serveis generals esmerçaran part del seu horari laboral als Col·lectius.
- 21 FEBRER 1980. La institució decideix de separar -de cara al nou contracte- els dos sectors, cercant nous vincles que no siguin contractuals.
- FEBRER 1980. Intents successius de solucionar les problemàtiques dels Col·lectius Poble Sec i juvenil (encara per instal·lat) i Poble Nou (per canviar l'emplaçament).
- MARÇ 1980. Emplaçament a l'Ajuntament perquè solucioni aquesta problemàtica. Davant de la manca de resposta municipal s'ocupen els pisos d'una comunitat del Col·lectiu Poble Sec. L'àrea de serveis socials envia la Guàrdia Urbana per a desallotjar-los.
- ABRIL 1980. Reunions de la comissió analitzadora de l'Ajuntament de Barcelona amb la comissió negociadora dels Col·lectius.
- 18 MARÇ 1980. El Col·lectiu Padró es desvincula de la institució.
- 25 MARÇ 1980. Entrevista entre el Col·lectiu Padró i l'ODFP.

- 28 MARÇ 1980. L'ODFP bloqueja les relacions institucionals amb el Col.lectiu Padró (al matí).  
A la tarda la Societat Anònima desautoritza la decissió de l'ODFP.
- 10 ABRIL 1980. L'ODFP s'autodisol i resta en el seu lloc l'assemblea de treballadors dels Col.lectius Infantils.
- 28 ABRIL 1980. Els serveis generals es desvinculen de l'Assemblea de Treballadors.
- 28 ABRIL 1980. Es notifica a l'àrea de serveis socials la constitució de l'associació de treballadors dels Col.lectius Infantils.
- 2 MAIG 1980. La regidora de l'àrea notifica que les obligacions del contracte finalitzen el 8 de Juliol. No es parla de renovació.
- 6 i 12 MAIG 1980. Escrits dels treballadors a l'àrea demanant informació sobre la futura contractació.
- 14 MAIG 1980. Resposta de l'àrea: s'ajorna la decissió del nou contracte. L'àrea de serveis socials promet una resposta definitiva per al dia 24 de Maig.



- 19 i 23 MAIG 1980. Escrits dels treballadors mostrant la disconformitat amb la dilació de la resposta.
  
- 27 MAIG 1980. Escrit de l'àrea de serveis socials a CEFEEESA. L'Ajuntament de Barcelona contractarà directament. L'experiència del projecte dels Col·lectius Infantils tal com l'havia entès el Centre d'Educadors tocava a la fi.
  
- 30 MAIG 1980. L'àrea de serveis socials fa una roda de premsa i entrega un document als mitjans de comunicació. Una còpia és tramesa a CEFEEESA i aquesta la lliura als treballadors dels Col·lectius.
  
- JUNY 1980. Mobilització dels treballadors dels Col·lectius.
  
- 8 JULIOL 1980. Final de l'experiència.

### 3.8. UN DIA A LA VIDA D'UN COLLECTIU.

Per acabar aquestes notes sobre els Col·lectius Infants de barri de l'Ajuntament de Barcelona, res millor que la lectura d'un text (redactat expressament per a la seva inserció aquí) que reflecteix el que era un dia a la vida d'un Col·lectiu.

Tal com s'ha dit, aquest text l'ha escrit la Dolors Garriga, que treballà durant tres anys de l'experiència al Col·lectiu del Carmel (un dels dos Col·lectius on jo vaig estar) primer com a educadora i finalment com a coordinadora.

El text l'ha construït sobre la base del que havia escrit ella mateixa en el diari del Col·lectiu un dia qualsevol; i resulta un document agradablement viu que reflecteix d'una forma senzilla i clara el que podia passar un dia qualsevol a la vida d'un Col·lectiu, permetent així acabar d'entendre el que pretenien i el que feien els Col·lectius Infants.

DIARI DELS EDUCADORS PEL SEGUIMENT DE LA VIDA QUOTIDIANA

El diari del Col.lectiu —que més extensament acostunava d'escriure l'educador que es quedava a dormir en la comunitat—, era l'eina de registre que utilitzavem per a poder seguir la vida quotidiana. A part de les impressions subjectives de cadascú, s'hi registraven qüestions com a recordatori per al proper torn d'educadors, que servien per al seguiment de les intervencions educatives dia a dia, i també observacions dels nens i incidències; tot plegat, material útil per a les reunions de comunitat —trobada setmanal de l'equip pluridisciplinar (educadors, assistent social, psicòleg i coordinador)—, o bé, segons el tema, per a la reunió del Col.lectiu —trobada també setmanal de l'equip adult de les dues comunitats del barri, així com de vegades per a l'assemblea que feiem amb els nens.

El que hem escrit a continuació correspon al segon any de funcionament d'una comunitat del Col.lectiu, establerta en el barri del Carmel des d'un any abans.

.....

COMUNITAT S. CRISPÍ.

Dia 6 de NOVEMBRE de 1978 (DILLUNS).

Educadora: DOLORS.

1. IMPRESSIONS GENERALS DEL DIA.
2. OBSERVACIONS DELS NENS.
3. INCIDÈNCIES.
4. RECORDATORI PER AL PROPER TORN D'EDUCADORS.

## 1. IMPRESSIONS GENERALS DEL DIA.

Avui com que és dilluns i hem encetat la setmana, ha estat un dia força mogut. Gairebé no he tingut cap moment d'estar sense fer res, llevat de l'estona després de dinar, a les 3, quan he tornat d'acompanyar els nens a l'escola, que amb l'altre educador (Miquel) que treballa el mateix dia, hem prés el cafè al bar del carrer del Col·lectiu. Hem estat comentant que la setmana té un ritme: dilluns i divendres hi ha més rebombori, més soroll al menjador i més moviment a tota la casa, en canvi dimecres, l'altre dia que nosaltres treballem amb els nens, la vida de la comunitat va més suau; no hi ha canvis. Avui és un dia d'organitzar la setmana, de preveure les qüestions a resoldre els altres dies; de fet és un dia d'escoltar molt, perquè els nens estan expansius i terraires. Al migdia, a les 12, quan els he anat a esperar a la sortida de l'escola, m'han posat al corrent del que han fet durant el cap de setmana i s'han afanyat a dir-me que avui era l'aniversari del J.S.

A la tarda, cap a les 4, he agafat la roba neta, col·locant-la a l'armari rober, per facilitar-ne el repartiment tan aviat com tornin d'escola. A les 5, puntuals com sempre, els germans P. han entrat pel pati —s'ha de notar: que van a escola quasi al costat de casa—, A.P. (5 anys), E.P. (6 anys), V.P. (8 anys) i J.P. (9 anys). Els he donat a cadascun la roba neta i hem pujat cap a les habitacions junts, car si no ho fem així, em trobo que després la roba o part d'ella apareix per les escales o al menjador, ja que aquests nens no tenen gens après l'hàbit de col·locar les coses a l'armari.

Quan ells berenaven, han anat arribant en petits grups, els altres. C.C. (8 anys) i C.D. (8 anys) volien anar, bon punt han arribat, a comprar el regal d'aniversari pel seu company; s'han hagut d'esperar, no hi hem anat fins que tots han berenat i fins que la roba ha estat repartida i endreçada. Amb els diners que hem pogut dedicar al regal, l'hi hem comprat un "Madelman" i un joc d'associació d'imatges per a facilitar l'aprenentatge de l'escriptura i la lectura, que podrà compartir amb els companys d'habitació.

Mentre nosaltres erem pel barri comprant, els altres nens s'han quedat al menjador amb l'altre educador. Uns feien els deures d'escola i els altres pintaven.

Havia previst fer el pastís a casa amb la col·laboració dels nens però com que ja era quasi l'hora de sopar, n'hem comprat un d'individual per a l'homenajejat, amb nou espelmes, i per als altres hem comprat galetes. El ritual de costum no ha faltat: hem apagat els llums, hem encès les espelmes i en J.S. les ha apagades amb un parell de bufades. La sobretaula ha estat prou anaimada. J.S. estava molt emocionat i després de sopar ha estat jugant a l'habitació amb els seus companys. Les dificultats han vingut a l'hora de recollir les taules i endreçar menjador i cuina, car ningú no s'enrecordava del seu càrrec i els educadors hem hagut d'anar al darrera dels responsables del servei de la comunitat. J.D. ha baixat les escombraries, els cambrers han escombrat el menjador, han netejat les taules i arraconat les cadires, encara que a la cuina els plats han quedat no massa ben apilats; això em fa témer que les dones encarregades de la feina domèstica demà al matí faran mala cara i hauré, doncs, d'explicar-les-hi que aquesta nit no ha estat com les altres.

A l'hora d'acompanyar els nens al llit m'he hagut de repartir entre l'habitació d'uns i d'altres. Els nens (7) fins i tot amb el llum apagat no callaven, perquè estaven més excitats que de costum, finalment els he explicat un conte i s'han relaxat. Després he acudit a l'habitació de les nenes (5), he apagat el llum, les hi he desitjat bona nit i quan em creia que tot marxava bé han començat les protestes —amb raó, perquè sempre explico els contes als nens, no per res sinó perquè em costa més tranquil·litzar-los i és un recurs que em dóna resultat. He promès posar remei a aquesta injustícia: el proper conte l'explicaré a les nenes, però un altre dia, perquè avui ja és massa tard. A l'E. no l'he convençuda i quan m'en he anat de l'habitació encara rondinava.

Aquesta nit m'he quedat jo a dormir i en Miquel (l'altre educador) a dos quarts d'onze se'n ha anat a casa seva fins demà, que a dos quarts de vuit del matí vindrà per ser aquí a l'hora que els nois s'aixequen, esmorcen i se'n van a escola.

## 2. OBSERVACIONS DELS NENS.

- T.O. (14 anys):

S'ha mostrat col.laborador en proposar-li que es fes càrrec d'instalar una cartellera de suro a l'habitació dels educadors, però a la tarda quan ha tornat de comprar i s'ha adonat que avui no ho acabava, ja no estava tan animat. Hem de seguir d'aprop aquesta feina perquè no la deixi penjada.

- S.C. (13 anys):

Hem cregut que pot anar-li bé, posar temps entremig en la qüestió de començar a pintar la paret de l'escala. Estava molt ansiós perquè els nois del grup han escollit el seu dibuix i si haguessim fet cas de la seva impaciència avui ja hagués anat a comprar la pintura i començat el mural corre-cuita., sense preveure'n el resultat. En canvi si treballés més el color sobre el paper —que pot fer-ho— després a l'hora de pintar el mural li pot sortir millor i ell sentir-se'n més satisfet, alhora que aquest sigui potser el camí per a iniciar un rol més constructiu dins la comunitat inno hagi de recórrer a l'agressivitat i a destorbar per a fer-s'hi un lloc.

- J.L. (14 anys) i G.A. (13 anys):

Tenen una sortida amb l'esplai del barri el proper cap de setmana.

Avui tots dos estaven una mica estranys, sobretot en G. que diu que no vol anar-hi més a l'esplai. J.L. vol i dol, al migdia ens ha comentat animat el tema de l'excursió i aquesta tarda semblava que tant li feia.

De fet estan en un incipient procés d'integració en el grup de l'esplai i per ells no ha de ser fàcil: J.L. és de temperament introvertit i reservat i els diumenges acostuma a passar-los a casa, amb la seva mare i en G. —com que no té família— es queda sol a la comunitat amb l'educador de torn i tres nens més; per tant, participar amb nois i noies de la seva edat en un ambient nou és tota una aven



tura. Per altra banda, una sortida a la muntanya, convivint les vint-i-quatre hores, és una bona ocasió perquè s'afermin en l'eplai. Nosaltres hem de facilitar-els-hi amb temps la roba, la motxilla i d'altres estris perquè es preparin, car la falta de costum de fer sortides pot influir en la seva por.

### 3. INCIDÈNCIES.

a) S.S. desfà la bici d'en C.C.

Quan paràvem taula per a sopar, ha entrat al menjador en C.C. (9 anys) cridant i plorant desconsoladament i al darrera seu ho han fet els dos S.D. (8 i 9 anys respectivament) i C.D. (9 anys), molt amoïnats intentant de consolar-lo. Hi he anat per a indagar què passava però en C.C. no m'ho volia dir, després he esclarit que era per por a les represàlies dels grans, ja que l'havien amenaçat.

Resulta que S.S. (15 anys) —encarregat del taller de la comunitat, això vol dir que té la clau i accés a totes les eines, car fa petits arranjaments— ha desmuntat la bici d'en C.C., li ha agafat el quadre i l'ha col.locat en la bici d'unanena veïna. Es veu que volia quedar bé el noi, ja que li havia espatllat, però el que n'ha sortit perjudicat amb tot això és en C.C. que sense tenir-hi res a veure, s'ha quedat amb la bici que la seva mare li va regalar inservible.

Hem parlat amb en S.S. dient-l'hi que ha de tornar a deixar la bici d'en C.C. tal com estava, però l'assumpte no ha quedat clar ja que si bé ell és el que ha desmuntat la bici la idea ha sortit de tots els grans.

Aquest incident ha despertat la rivalitat entre grups —grans i petits— i s'ha posat de manifest la gelosia que desperta la bici d'en C.C. en la comunitat. Un bon tema per a parlar-ne en l'assemblea de comunitat amb els nois, així hem quedat entre tots.

b) *Visita d'un veí.*

Al migdia, havent dinat, mentre jo era a acompanyar els petits a escola ha vingut un veí que ha parlat amb les assistents domèstiques queixant-se (de bona manera, però) de que els nens entren a casa se va (és la casa buida, en obres, al costat de la nostra). Sembla que no és la primera vegada que ho fan, una altra begada van abocar-li un pot de cola que feia servir per a treballar.

Tot i que li han dit que vingúes a parlar amb nosaltres, aquesta tarda l'home no ha tornat i jo no he tingut el temps necessari per a arribar-m'hi, que hauria estat el correcte, i dir-li que estarem a l'aguait per esbrinar quins nois són els que entren. Encara que ju raria que són S.C., G.A. i A.G. juntament amb els nois del carrer, ¿Vosaltres no?. Un altre tema per a l'assemblea.

4. RECORDATORI PER AL PROPER TORN D'EDUCADORS.

a) Per a l'educador Cecilio, que segueix el grup pedagògic dels nens grans, entre 12 i 16 anys.

- Si S.C. et demana diners per anar a comprar pintura pel mural de l'escala, recorda-li que ha d'anar-hi demà; així han quedat amb l'educador Michel.

- T.O. ha de tornar a comprar suro per a la cartellera. Recorda-li que ha de dur el justificant de la compra i tornar el canvi de les 500 ptes. que jo li he donat avui.

Aquest matí ha anat a l'enterrament d'un oncle amb la seva mare. Tingues-ho en compte per si el mestre demana el motiu pel qual no ha anat a escola.

- J.L i G.A. a les 7 de la tarda han d'anar a la reunió de l'esplai per a parlar de la sortida a muntanya el proper cap de set mana.

- Si pots, parla amb el veí de la casa del costat (llegeis incident).

- Atenció al grupet de A.S., A.C., S.C. i G.A. quan demanen per anar a jugar a fora. Ells i la "pandilla" del carrer poden ser els que han entrat a la casa en obres del costat. Hem de saber què passa per a poder-ho controlar i parlar-ne amb els nois en l'assemblea de la comunitat.
- b) Per a l'educadora Antònia, que segueix el grup pedagògic dels nens de 5 a 11 anys.
- Recorda-li a C.C. que es posi el plàstic damunt del matalàs en fer-se el llit.
  - Avui s'han pixat al llit A.P. (cinc anys) i C.C. (nou anys).
  - Els germans S. dimecres fan la sortida de tardor amb l'escola. Han d'emportar-se entrepans per esmorzar i dinar, cantimplora i motxilla, i també alguna bossa o alguna cosa similar per a posar el que recullin pel bosc. Llegeix el paper de la mestra, està en la nostra cartellera. Prepareu els entrepans al vespre. Atenció: Han d'arribar puntuals a l'escola, a les nou, car l'autocar no espera ningú.
  - Avui han portat, finalment, els calaixos de l'habitació dels nens. Els he dit que avui tu i ells decidiríeu a quin nen correspon ca da calaix i després cadascú se'l podrà pintar.

#### 4. CONCLUSIÓ.

Amb aquest capítol previ:

1. S'han plantejat els objectius d'aquesta segona part de la tesi (l'estudi del Col·lectiu Infantil de barri de l'Ajuntament de Barcelona) i s'ha explicat la metodologia amb què ha estat treballada.
2. S'han ofert unes breus notes sobre el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats (institució a la que l'Ajuntament de Barcelona encarregà la gestió dels Col·lectius Infantils.

3. I s'han ofert unes notes (no tan breus) sobre els Col·lectius Infantils, amb una doble intenció:

- Possibilitar el coneixement del que fou l'experiència.
- Facilitar la comprensió de l'anàlisi del triple projecte dels Col·lectius (polític, institucional i professional) que es farà en els tres capítols següents.

A continuació, doncs, es passarà a aquesta anàlisi que pretén verificar la triple hipòtesi plantejada en el marc teòric que s'ha elaborat en la part anterior.

II.2. ELS COL·LECTIUS INFANTILS I LA POLÍTICA  
SOCIAL DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA,  
(LA PRIMERA HIPÒTESI I EL PRIMER EIX  
CONTRADICTORI),



## 1. PREVI

Aquest capítol pretén verificar la primera hipòtesi plantejada en el marc teòric:

- El caràcter polític que tenen les intervencions del dispositiu de control de la reacció social, i
- la contradicció que hi ha en aquest caràcter polític de les intervencions del dispositiu de control.

La verificació d'aquesta primera hipòtesi es farà a

través de l'anàlisi de l'experiència dels Col·lectius Infants: el seu caràcter polític i la contradicció que hi hagué en aquest caràcter polític.

## 1.1. IMPORTANCIA DE LA POLÍTICA SOCIAL.

Cal començar assenyalant la importància que per a l'anàlisi de qualsevol institució del dispositiu de control té la política social (importància que, en el cas dels Col·lectius, augmenta pel seu caràcter d'institució pública municipal).

En efecte, tal com ha estat indicat en el marc teòric d'aquesta tesi, el dispositiu de control de la reacció social es compon d'un conjunt d'institucions (des del conjunt del sistema de justícia penal fins un asil, per exemple) que, en operar d'una manera socialment objectivable, resulten clarament dirigibles pel sistema polític. Es, per tant, en el dispositiu de control on més clarament s'evidenciarà el caràcter polític de la reacció social.

Des d'aquesta òptica, doncs, hom podrà definir la política social com la part del sistema polític global específicament encarregada de l'organització (direcció o supervisió) del dispositiu institucional de control de la reacció social (sigui d'àmbit estatal, provincial o municipal).

Amb aquesta definició:

- a) S'ubica la política social dintre del sistema polític global d'una societat, i

b) Es connecta adequadament la reacció social amb el sistema polític a través del dispositiu de control.

Per tant, és en el dispositiu de control on es trobarà immediatament la incidència de la política (en la seva especificitat de política social):

- Directament en les institucions de caràcter públic.
- Indirectament (subvencions, control, planificació, etc.) en les institucions de caràcter privat.

Amb aquesta introducció queda plantejat el punt de partida del capítol (la primera hipòtesi d'aquesta tesi): la importància de la política social.

I a partir d'aquí, es pot ja dir quelcom de la seva contradictorietat. Es tracta també en aquest capítol de mostrar les dificultats -o contradiccions- que troba la política social com a lògic reflex de les dificultats -o contradiccions- que la societat presenta en enfrontar-se amb la marginació social; efectivament, a la societat li costa d'enfrontar-se amb la marginació, no només des d'una perspectiva moral (la pressumible mala consciència col·lectiva) sinó també, fonamentalment, des d'una perspectiva tècnica o política (¿què fer amb els que han estat rebutjats però encara estan aquí?)

Lògicament, la política social topa amb aquesta situació tan ben descrita per Lory:

*"...Jusqu'ici c'est du fonctionnement de l'économie de marché que l'on attend pour l'essentiel les satisfactions des besoins. Ainsi l'action sociales (és a dir, la política social en la terminologia francesa) est elle une fonction collective appelée a pallier les carences du marché et à reparer les dégâts qu'il engendre..." (Lory 1975; 13-17).*

Davant d'aquesta situació, la política social pot formular-se a partir de qualsevol de les quatre estratègies ja assenyalades en el model proposat. (Cal recordar que la proposta de les quatre estratègies està feta en termes de tipus ideal, seguint Weber).

- a) Pot sancionar la marginació: separant els marginats de la societat (Estratègia A).
- b) Pot intentar pal·liar-la individualment: cercant la reinserció dels individus marginats considerant-los de forma aïllada (Estratègia B).
- c) Pot intentar pal·liar-la i, a més, fer prendre consciència dels mecanismes socials marginadors: cercant no només la reinserció individual, sinó la conscienciació tant dels individus o grups marginats com de la pròpia societat (Estratègia C).
- d) Pot intentar capgirar la situació: intentant fer la revolució "a-partir-de" i "amb" els marginats (Estratègia D).

Sigui quina sigui l'estratègia adoptada per la política social:

- a) La seva formulació reflectirà el model polític global de la societat en qüestió (i amb ell el tipus de control de l'estructura social que presenta aqueixa societat).
- b) La seva formulació reflectirà les dificultats que la societat té a l'hora d'enfrontarse amb el tema: efectivament, dintre del sistema polític global, el paper de la política social normalment serà:
- Secundari (escàs pressupost, etc.)
  - Poc qualificat (personal escassament preparat o no professional).
  - De difícil anàlisi (¿què avaluar?, etc.)
- c) En el cas dels Col·lectius Infantils es veuran tres formulacions estratègiques *in vivo*: dues clares (en l'etapa anterior l'estratègia A; en la darrera etapa l'estratègia C) i una (la formulació que, paradoxalment, possibilita l'aparició dels Col·lectius) de manca d'estratègia.

A través, doncs, de l'experiència dels Col·lectius hom podrà veure:

- La importància de la política social.
- La contradictorietat de la política social (tal com ha estat intitolat: la primera "una estratègia de falsa claredat", la segona "la manca d'estratègia", i la tercera "un test, les dificultats de l'estratègia C en el govern".



## 1.2. COLLECTIUS INFANTILS I POLÍTICA SOCIAL.

En tot aquest plantejament, els Col·lectius Infantils es presenten com a un "analitzador social" -emprant la mateixa terminologia dels treballadors dels Col·lectius- o com a un autèntic test per tal d'avaluar les possibilitats i els límits (les contradiccions) de la política social.

Com a mínim per cinc raons:

1. Pel terreny de treball on es donava la intervenció dels Col·lectius Infantils: els nens marginats (el terreny on més clara resulta la responsabilitat social de la marginació i on més clara i àdhuc patètica es veu la qüestió del "què fer" amb els marginats: la integració, la inèrcia -abans de que hagi estat necessària la reinserció-).
2. Per la relació directa amb la política social: els Col·lectius Infantils eren una institució pública d'àmbit municipal (el seu nom oficial era "Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona").
3. Per la voluntat estratègica ja assenyalada del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats em organitzar els Col·lectius Infantils proposant una intervenció amb un contingut socio-pedagògic incorporable o assimilable a l'estratègia C.

4. Per les conseqüències d'aquesta opció estratègica, tant pel que fa referència a l'estructura organitzativa de l'experiència (*vid.* la segona hipòtesi) com pel que fa referència a la feina (*vid.* la tercera hipòtesi).

- Pel que fa referència a l'estructura organitzativa de l'experiència, la pròpia manera de ser institucional dels Col·lectius Infantils era un projecte en evolució a partir d'una voluntat d'autogestió que col·locava al bell mig de l'experiència els professionals menys definits laboralment, institucionalment i àdhuc formativa: els educadors especialitzats.

- Pel que fa referència a la feina, la modalitat de la intervenció dels Col·lectius Infantils era:

- . Innovadora perquè desasilava.
- . Innovadora i rupturista perquè el desasilament a més a més consistia en el tracte individualitzat i terapèutic dels nens dels Col·lectius Infantils.
- . Innovadora, rupturista i àdhuc perillosa, perquè a més del desasilament i del tracte individualitzat i terapèutic pretenia enfrontar la societat amb la marginació social (cal recordar tot el que s'ha dit de la sectorització per a entendre bé aquest darrer punt).

5. Per la conjuntura. Els Col·lectius Infantils van aparèixer en un moment particularment fluid de la història política del nostre país més recent (aquest punt

és prou aclaridor quant a la seva aparició en l'escena sociopedagògica l'any 1977... i pot subministrar pistes per a entendre les circumstàncies de l'extinció de l'experiència a l'Estiu del 1980).

Els Col·lectius Infantils eren evidentment difícils (o contradictoris):

- amb ells mateixos.
- amb la societat.
- amb la política social.

Concè rellegir les preguntes que ja al 1978 es feien ells mateixos en la memòria del primer any d'experiència:

*"...¿Com és que l'administració (en aquest cas municipal) que encara no ha deixat de ser el braç executiu d'una societat burgesa, vol realitzar una reorganització pedagògica dels asils, acceptant la proposta del Centre d'Educadors, que va en el sentit de resoldre el problema posant-lo allà on es genera i, per tant, en el sentit de desvetllar els múltiples problemes que genera la marginació i que són produïts, fonamentats i mantinguts per la mateixa societat a què ens referim?*

*¿Com el centre d'educadors tindrà mobilitat i possibilitat de maniobrar amb la contradicció que representa la societat que li fa l'encàrrec de la reorganització dels asils?*

*¿Fins on aquesta societat estarà disposada a acceptar l'anar desvetllant problemes per a poder-los anar resolent?*

*¿Quins mecanismes farà servir la repetida societat per tal de frenar aquesta dinàmica (o sigui, el desvetllament dels problemes que produeix, fomenta i manté?...)" (C.F.E.E. 1978d; 9-10).*

Es tracta, doncs, de veure com va operar la política social amb i en els Col·lectius Infantils, per tal de copsar la lògica contradictòria de la reacció social.

### 1.3. EL PLA D'AQUEST CAPÍTOL.

El pla d'aquest capítol consisteix en prendre tres administracions municipals que són informativament, i políticament significatives per tal de fer l'anàlisi de llur política social davant la infància marginada (en dues de les quals va coincidir amb els Col·lectius). Les tres administracions en qüestió foren: la franquista presa en la seva globalitat —decisió aquesta evidentment esquemàtica però impossible d'obviar informativament i política; l'administració de transició dirigida per l'alcalde Josep Maria Socias Humbert entre 1976 i 1979; i finalment l'administració socialista sortida de les eleccions municipals del tres d'Abril de 1979.

I analitzar per a cadascuna:

- a) Els grans trets de la política municipal, lògicament d'una forma molt sintètica.
- b) La formulació de la política social.
- c) L'aplicació de la política social en el terreny de la infància marginada (els Col·lectius o llurs antecedents).
- d) L'estratègia que hi podem trobar al darrera i les seves dificultats.

El capítol finirà amb unes conclusions.

## 2. LA POLÍTICA SOCIAL DE 1939 A 1976.

### 2.1. L'ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL, CARACTERÍSTIQUES: L'AUTORITARISME.

Rius de tinta ha fet córrer l'intent de definir el règim polític amb el qual fou governada Espanya des del 1939; i com que l'intent d'aquest treball no és pas el de contribuir a aquesta discussió, hom es quedarà amb la definició més àmplia i fàcil: aquella que parla del dit rè



gim polític com a autoritari (i dictatorial).

Els governs municipals -els ajuntaments- d'aquella època funcionaren amb la mateixa tònica: els gestors municipals eren designats -normalment d'entre els prohoms del lloc- i no havien de donar compte de la seva gestió als ciutadans sinó -se suposa- a qui els havia designat. Ara bé, donada la peculiaritat del govern municipal -és el que està més a prop de la població- fou en aquest on més evolucionà el règim polític (en els darrers anys -com és sabut- els caps de família van poder elegir un terç dels consellers municipals).

I també -segons aquesta hipòtesi de la major proximitat a la població- és en els governs municipals on millor podem trobar formulacions pràctiques de la política social.

Es, doncs, en aquest marc polític -autoritarisme municipal- on es poden rastrejar els antecedents dels Col·lectius Infantils tot assenyalant els trets bàsics de la política social de l'època.

## 2.2. LA POLÍTICA SOCIAL ENTESA COM A BENEFICÈNCIA.

El 28 de Gener de 1939 es constituïa a Barcelona la comissió gestora del primer ajuntament post-bèl·lic. En aquesta inicial comissió gestora hi havia la ponència de beneficència que tenia les següents competències:

*"...asilo de ancianos, de dementes y de mendicantes, guarderías de niños, casas de corrección, subvenciones de carácter benéfico, casas baratas, bolsas de trabajo, y demás de asistencia social no encomendadas a otras ponencias..."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 28 Enero 1939).

Posteriorment, aquesta ponència s'integraria dintre de la tinència d'alcaldia de governació; i aquest seria l'esquema organitzatiu de funcionament fins el 1961.

Al 1961, amb la publicació de la Carta Municipal de Barcelona, l'administració municipal era reorganitzada apareguent les delegacions de serveis com els nous òrgans realment executius de la política municipal - i de designació directa per part de l'alcalde-. Les delegacions de serveis que aparegueren en aquell primer moment foren:

*"...Hacienda y patrimonio; régimen interior y relaciones públicas; cultura; sanidad y asistencia social; transportes, abastos y servicios municipales; urbanismo y obras públicas."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 24 de Junio de 1961).

Es en aquest moment, doncs, quan apareix la delegació de serveis de sanitat i assistència social amb les següents competències:

*"...relaciones con la jefatura provincial de sanidad y organismos relacionados con sanidad, higiene o beneficencia.*

- *Instituto municipal de higiene.*
- *Prevención y policía sanitaria.*
- *Laboratorio municipal de sueros, vacunas y análisis bromatológico.*
- *Laboratori de análisis clínicos.*
- *Asistencia médica municipal: dispensarios médicos, quirúrgicos y parque de farmacia.*
- *instituciones nosocomiales.*
- *Beneficencia.*
- *Hogares.*
- *Represión de la mendicidad.*
- *Asilos, albergues i talleres de pre-aprendizaje.*
- *Cementerios.*
- *Relación con el servicio municipal de pompas fúnebres..."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 24 de Junio de 1961).

I aquest esquema (amb lleugeres variants administratives -l'aparició de la comissaria de beneficència, per exemple- i semàntiques -"delegació de serveis d'acció social"- en els darrers anys) duraria fins l'etapa de transició que serà estudiada en el punt següent, en la qual apareixeria l'experiència dels Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona.

El contingut de la política social d'aquests anys és difícil de definir amb precisió per dos motius:

1. La pròpia evolució de l'administració municipal.
2. L'escassetat de testimonis tant orals com escrits.

Però és possible fer-ne una aproximació considerant-lo com a definible a partir de la beneficència.

Cal entendre la beneficència com la política social que es desprèn quasi fil per randa de l'estratègia A (tal com ha estat definida en el model proposat a la part teòrica d'aquesta tesi). Es a dir: una part de caritat cristiana envers els pobres i marginats i una part de repressió (de la mendicitat, per exemple).

a) La caritat cristiana:

*"...un pensamiento ha venido obsesionando a la delegación de beneficencia (...) para que pudieran beneficiarse el mayor número posible de necesitados, e infundir en los mismos un amplio sentido cristiano-social que armonizase el aspecto puramente de socorro material al indigente, con el de amparo y protección al débil y al indotado, intentando la regeneración del caído y velando para que no se malograra por falta de medios económicos ninguna capacidad intelectual o artesana..."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 4 Junio 1951. Pàg. 477).

*"...Inauguración de un comedor para personas distinguidas que por circunstancias adversas de la vida se encuentran en momentos de apuro sin poder satisfacer la primera necesidad de la comida, miseria quizá más dolorosa y que hiere más el corazón que la habitual... comedor discreto y digno, alejado de miradas curiosas, en ambiente recogido y familiar..."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 13 Marzo 1950).

b) La repressió:

"...funciona el Pabellón de clasificación de indigentes, instalado en el antiguo palacio de misiones de la que fue exposición de Montjuich, y en el mismo quedan internadas provisionalmente todas aquellas personas que son recogidas en la via pública por ejercer la mendicidad (...) Un promedio de quinientos individuos de ambos sexos se albergan en dicha institución, y es de consignar la constante y enérgica represión de la mendicidad... digno de observar es el hecho de que en las últimas navidades, Barcelona se ha visto por completo libre de esa plaga social, que en otra época y en aquellos días ponía su nota tétrica en la alegría pascual de la ciudad (el subratllat és meu) (...) El trato en el Pabellón de clasificación, aunque mantiene el regimen severo a que la calidad de los acogidos obliga, no deja de ser por todos los conceptos cristiano y humano..."

Gaceta Municipal de Barcelona, 4 Junio 1951. Pàg. 478).

Com és lògic, del tàndem caritat-repressió s'en desprèn una concreta fórmula d'intervenció : l'asil (asilo del parque, pabellón de clasificación, colonia industrial de Ntra. Sra. del Port i fins i tot la "Ciudad de los Muchachos" de Can Puig al Tibidabo) on, separats del món, passen els dies i/o preparen una futura reinserció, els marginats.

(Com a amècdota, he subtatllat la "nota tétrica en la alegría pascual de la ciudad" pel que té de significatiu —com a anàlisi de contingut— d'aquesta política: cal separar els marginats perquè molesten.)

### 2.3. LA "COLONIA INDUSTRIAL NTRA. SRA. DEL PORT" I ELS "HOGARES DE APRENDIZAJE", ANTECEDENTS DELS COL·LECTIUS INFANTILS.

En un primer moment -un cop acabada la guerra civil- tota la població marginada era asilada a l'anomenat "asil del parque" (el del carrer Wellington). Ràpidament, però, s'acondicinà l'antic palau de missions de l'exposició de Montjuïc com a "navelló de classificació" i allà anaren nens i adults. I al 1941 es re-inauguraven les instal·lacions de la Colonia Industrial Ntra. Sra. del Port (existents des del 1916) essent ocupades en primer lloc per les dones; al 1945 hi anaven els homes i, finalment, al 1950 hi eren portats els nens.

Els nens s'estarien al Port fins que al 1977 s'escamparen pels barris amb els Col·lectius Infantils.

Al Port es pot parlar de dues etapes (coincidint amb les dues etapes ja esmentades de l'organització del govern municipal):

1. La primera de 1950 a 1962 (és a dir, fins la Carta Municipal de Barcelona). Allò fou la "Colonia Industrial Ntra. Sra. del Port".
2. La segona de 1962 a 1977 (és a dir, fins els Col·lectius Infantils). Allò foren els "Hogares de Aprendizaje".



### 2.3.1. LA PRIMERA ETAPA, DE 1950 A 1962.

A la "Colònia Industrial Ntra. Sra. del Port" estaven separats nens i nenes. Dels nens se'n cuidaven funcionaris de l'ajuntament i de les nenes se'n cuidaven unes monges (les religioses esclaves del Cor de Maria). I això foren els antedecedents del "Hogares" nº 1 i 3 respectivament.

D'altra banda, la "Ciudad de los Muchachos" de Can Puig ( a la vora del Tibidabo), que en aquesta etapa intentava seleccionar els milors nens de la "Colonia Industrial":

*"...para ir creando generaciones de niños no sólo recuperados, sino perfectamente preparados para ser ejemplo de cristianos y españoles (...)*

*Entre estos muchachos se eligen a los superdotados para darles carrera universitaria en el futuro, siguiendo ahora los estudios del bachillerato y del comercio oficial, y a los otros, una vez ya formados y cumplidos los catorce años, se les enviará a los talleres de Ntra. Sra. del Port, en donde fructificarán su conducta y buen ejemplo entre los demás..."*

(Gaceta Municipal, 4 Junio 1951. Pàg. 484).

La "Ciudad de los Muchachos" de Can Pug, seria l'antecedent del "Hogar nº 2".

El plantejament estava clar:

*"...a los niños desvalidos, situados en ambientes moralmente nefiticos, sobre los cuales ha de realizarse la labor de amparo y protección, así como la de formación religiosa y profesional, para hacer de ellos dignos ciudadanos..."*

se'ls asilava per tal de preparar-los per a una futura reinserció en la mateixa societat que -primer- els havia marginat i de la qual -segon- se'ls apartava...

La procedència dels nens fou doble: en un primer moment procedien tots del pavelló de classificació, i de mica en mica va anar-se institucionalitzant una segona forma de procedència:

*"...un importante tanto por ciento de menores ingresa en la Colonia a petición de sus padres que se ven obligados a desprenderse de sus hijos por no poder atenderlos. En estos casos se instruye un expediente para comprobar la indefensión económica de los solicitantes..."*

(Barcelona, suplemento ilustrado de la Gaceta Municipal, Agosto 1955. Pàg. 336).

### 2.3.2. LA SEGONA ETAPA, DE 1962 A 1977.

El 30 de Juny de 1962 la Gaceta Municipal de Barcelona publicava entre els acords de la comissió municipal executiva del dia 13 de Juny el següent:

*"...Sanidad y asistencia social, beneficencia:*

*Aprobar el proyecto de bases para el convenio de prestación de servicios con el instituto de Hermanos de las Escuelas Cristianas, conforme al documento adjunto."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 1962. Pàg. 273).

El "documento adjunto" no ha aparegut enlloc; però

gràcies a aquest acord hom sap que la Congregació de Germans de les Escoles Cristianes entraven a gestionar el que a partir d'aleshores se'n diria "Hogares de Aprendizaje" dels nens (les nenes seguirien amb les monges durant tota aquesta etapa).

Automàticament (mes de Novembre del 1962) comença la reorganització; així en la comissió municipal executiva del dia 12 de Novembre es prenia el següent acord:

*"...Reorganizar los hogares de pre-aprendizaje en la forma siguiente:*

- a) Hogar nº 1: Comprenderá solamente sección de ni ños mayores de 7 años.*
- b) Hogar nº 2: No sufrirá modificación.*
- c) Hogar nº 3: Que por este acuerdo se crea, comprenderá las secciones maternal, parvulario, y de niñas mayores de 7 años."*

(Gaceta Municipal de Barcelona, 1962. Pàg. 430).

A la llarga, la "Ciudad de los Muchachos" deixaria de ser un viver de nois selectes per a convertir-se en l'asil de tots els nens de 7 a 10 anys (que, fins a 7 anys estaven en el "Hogar nº 3", i en complir-ne 10 anaven a "Hogar nº 1".)

D'altra banda, els conflictes entre les dues congregacions religioses responsables dels "Hogares" obligaren finalment a separar físicament els "Hogares" nº 1 i 3, amb la consegüent duplicació de serveis (cuina, higiene, etc.)

També la procedència dels nens va anar variant: i així, al costat de les dues modalitats de l'etapa anterior (nens recollits per abandonament i nens ingressats pels pares) clarament benèfiques, s'hi van anar afegint progressivament tres més:

- En primer lloc, famílies que valien plaça escolar gratuïta per als seus fills la trobaven al Port (on, òbviament, s'havia anat fent una escola).
- Posteriorment, va haver-hi famílies que van ingressar els seus fills al Port només per tal de trobar plaça escolar.
- I finalment, àdhuc per influències.

Per acabar, si bé no hi ha documentació escrita dels plantejaments existents en aquesta segona etapa, coneixem les postures d'ambdues congregacions responsables dels "Hogares" quan ja al 1977 l'administració municipal demana -abans de plantejar els Col·lectius com alternativa- propostes per a la reorganització dels asils:

- a) Les religioses esclaves del Cor de Maria (en la memòria del primer any dels Col·lectius se les anomena "Esclaves de Maria Protectora") no van fer cap proposta ni van assistir a cap reunió.
- b) Els Germans de les Escoles Cristianes van fer quatre sèries de propostes:

- " 1. Mantenir les institucions existents donant-los una dotació econòmica més important que permetés una millor atenció als nens.
2. La mateixa alternativa, afegint que es fes una escola mixta per als nens i les nenes dels "Hogares" nº 1 i 3.
3. La mateixa alternativa, afegint-hi que els nens anessin a escoles de l'exterior.
4. Que es fes una institució gran i nova tipus "Ciudad de los Muchachos", però que fos vertaderament un lloc per als nens."
- (C.F.E.E. 1978d; 3 i 4).

D'on es pot desprendre, amb el lògic risc d'error de tota interpretació feta a partir de tan pocs elements que:

1. Les religioses no tenien cap projecte pedagògic ni de reinserció (i que, per fonts orals consultades, no tenien tampoc una excessiva professionalitat).
2. Els Germans de les Escoles Cristianes seguien optant per les macro-institucions separades del teixit social dels barris, si bé entenien la necessitat d'una major i millor atenció i -àdhuc- les possibles expectatives que oferia l'escolarització externa dels nens.

## 2.4. UNA ESTRATÈGIA D'UNA FALSA CLAREDAT.

Sembla clar que la política social de beneficència duta a terme per les administracions municipals de Barcelona de 1939 a 1976 pot inscriure's plenament en l'estratègia A del model presentat en aquesta tesi.

Responia a una concepció de la societat i a una lectura del poder clarament autoritàries; l'estratègia que proposaven davant de la marginació social era la d'apartar i/o suportar a través de la repressió i/o la caritat; i les intervencions foren sempre d'asilament -institucions totals-. I realment -que no verbalment o programàtica- sense cap voluntat de reinserció social.

En el fons, es tractava de crear un autèntic circuit vital de marginació que fos paral·lel al circuit de la normalitat (paral·leles: línies que mai s'ajunten). Així, des del naixement hom podia començar el pelegrinatge d'institució en institució on se'l tractava caritativament o repressivament segons el nivell de "perillositat social" que presentés (contagi, molèsties, etc.)

D'aquesta manera:

- a) S'apartava el marginat de la societat.
- b) S'apartava la societat del marginat.



L'estratègia A té la virtut d'esser clara i molt operativa (o, si més no, fàcilment operativitzable): només cal construir o aprofitar grans edificis (normalment allunyats), anar-los omplint, i que passin els dies, car "qui dia passa any empeny". Només presenta dos problemes:

1. El primer és que així la societat mai s'enfronta amb la marginació social (és clar, que tampoc cal...), com si la societat no tingués res a veure amb l'aparició i el desenvolupament del problema de la marginació social.
2. El segon és que realment (cal repetir la paraula "realment") no hi ha reinserció. No és possible. Perquè és impossible (en termes lògics elementals) que la separació i l'aïllament facin aprendre la comunicació i la convivència.

Això al marge del gran tema: ¿Es possible reinserir els marginats en base a una societat la lògica de la qual els ha exclòs, és a dir, els ha marginat?.

Es per això que, quan hom parla de l'estratègia A, pot dir que és una estratègia d'una falsa claredat. Perquè sembla que resol el problema de la marginació social, quan en realitat no ho fa així, car:

- a) La societat no s'enfronta amb els marginats.
- b) Els individus marginats no s'enfronten amb la societat:

- No només perquè no poden (perquè no tenen la força personal suficient per a incorporar-se i integrar-se al ritme productiu competitiu de la vida social).
- Sinó també perquè arriben a "no voler" (és l'anomenat "síndrome d'asilament" o "síndrome institucional" consistent en haver arribat a no saber viure fora de les institucions on com a mínim poden dormir, i menjar calent, i preferir-les per tant a la vida social "normal" -que els resulta massa perillosa o feréstega.

I això en el cas dels nens s'acompleix.

L'anàlisi, en el cas dels nens, té una doble vessant: la política i la tècnica.

a) La política: el plantejament estratègic va ésser invariable durant totes les administracions d'aquesta època:

- Aïllament i segregació (institucions totals, massives i ubicades fora de la ciutat -Zona Franca i Tibidabo-).
- Sense cap voluntat real de reinserció: als "anomenats" Hogares de Aprendizaje hi havia només un taller (si el que es pretenia era que els nens aprenguessin un ofici) que era la Impremta de les publicacions municipals (impremta que, per tant, funcionava amb mà d'obra barata...) per on hi passaven poquíssims nens.

- Però mantenint l'apariència: com s'ha pogut veure en un dels textos citats abans, hi havia la possibilitat de que els "superdotats" -és a dir, l'excepció- poguessin anar a la universitat via "Ciudad de los Muchachos"... amb la qual cosa s'acomplia aquella llei no escrita de les ciències socials de que "l'excepció confirma la regla".

b) La tècnica: la fórmula pedagògica de tractament dels nens asilats fou també similar, si bé muntada en dos temps (coincidents amb els dos grans temps de la història política del país):

1. Durant l'autarquia i fins el pla d'estabilització i els posteriors plans de desenvolupament: funciona la Colonia Industrial Ntra. Sra. del Port (autarquia municipal: se'n cuiden dels nens funcionaris del mateix Ajuntament d'una manera gairebé artesanal).
2. Des del pla d'estabilització i els posteriors plans de desenvolupament (la tecnocràcia): funcionen els "Hogares de Aprendizaje" (L'Ajuntament contracta una empresa privada de reconeguda experiència i solvència en el camp: la Congregació de Germans de les Escoles Cristianes).

Es clar que, com hom coneix per la història política del país, el canvi de l'autarquia a la tecnocràcia... no representà cap canvi real en el plantejament polític del fons.

### 3. LA POLÍTICA SOCIAL DE 1976 A 1979 (POPULISME DE TRANSICIÓ).

#### 3.1. L'ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL, CARACTERÍSTIQUES: EL "POPULISME DE TRANSICIÓ".

A finals de 1976 era anomenat alcalde de Barcelona —en una operació política encara no esclarida prou— en Josep Maria Socias Humbert. Feia pocs mesos que havia mort

l'anterior cap d'Estat i ja començava a ésser clar que s'anava cap a uns ajuntaments elegits democràticament: tant aquest fet com la mateixa personalitat política del nou alcalde condueixen a pensar que es tractava d'oferir una administració municipal transitòria però fonamentalment de "façana electoral". I si bé el posterior canvi d'opció política del nou alcalde invalida l'aspecte electoral, res tà no obstant la validesa de l'operació en el seu sentit de transitorietat i "façana" donant lloc al que es pot anomenar una "administració municipal inèdita: el populisme de transició": una gestió preocupada pels gestos espectaculars de cara a la ciutadania i per accedir a totes les demandes dels ciutadans -i anar més lluny si calia- però sense un clar projecte polític al darrera i sense cap responsabilitat administrativa posterior.

Aquest seria -amb el risc inherent a tot esforç esquematitzador- l'esquema del contingut polític de l'administració municipal a Barcelona durant aquest període, i aquest per tant seria el marc de la política social de l'Ajuntament de Barcelona des de finals de 1976 fins les eleccions municipals del mes d'Abril de 1979. I així -i per això- haurien nascut els Col·lectius Infantils.

### 3.2. LA POLITICA SOCIAL ENTESA COM A PROMOCIÓ CIUTADANA.

El dia 8 de Gener de 1977 es publicava un decret de l'alcaldia de Barcelona pel qual l'administració municipal centralitzada es dividia en set delegacions de serveis: Hisenda, Promoció Ciutadana, Sanitat, Cultura, Serveis Municipals, Urbanisme i Obres Públiques.

Tot el contingut del que s'anomena la política social formava part del paquet de competències de la Delegació de Serveis de Promoció Ciutadana. Això vol dir que:

1. El conjunt de problemes que integren la política social no tenia una Delegació de Serveis pròpia.
2. Tampoc anava en cap Delegació de Serveis de beneficència (no existia com a tal) ni en la Delegació de Serveis de Sanitat (normalment desdoblada en "Sanitat i Assistència Social").
3. La política social, en fi, de l'Ajuntament de Barcelona era qüestió de la Promoció Ciutadana: i així s'entenia la Promoció Ciutadana pel que fa referència al seu contingut:

" Delegación de Servicios de Promoción Ciudadana

- *Convivencia cívica:*

*Relaciones de vecindad.*

*Comportamiento ciudadano en la vía pública.*

*Relaciones sociales con toda clase de entidades,*



asociaciones y centros de convivencia (iglesias, clubs, asociaciones de vecinos, asociaciones pro tectoras y análogas).

- Promoción social:

Promoción de los sectores y zonas deprimidas de la ciudad.

Sociología urbana: población immigrante y su asen tamiento.

Fomento de la vivienda municipal; relaciones con el Patronato Municipal de la Vivienda.

Control y supresión de barracas y de otros tipos de habitación deficiente.

Promoción del equipamiento social y deportivo de los barrios de la ciudad.

- Asistencia social:

Centros sociales y de convivencia.

Guarderías infantiles.

Hogares de aprendizaje.

Campamentos u colonias de verano.

Centros de atención a minusválidos.

Centros de asistencia a los ancianos, residencias para la tercera edad.

Comedores benéficos.

Albergue nocturno.

Hogares de asistencia social de emergencia.

Albergues municipales de integración social.

Servicio permanente de beneficencia.

Servicios de asistencia social domiciliaria.

Servicio de extraviados y repatriaciones.

Prevención y represión de la mendicidad.

- Deportes:

Instalaciones y actividades deportivas.

Fomento del deporte, subvenciones y premios.

- *Manifestaciones ciudadanas:*

*Cultura popular, folklore u tradiciones.*

*Fiestas populares: festivales, verbenas, cabalgatas y romerías.*

*Brigada de festivales.*

*Certámenes, competiciones y concursos.*

*Ferias y exposiciones.*

*Coordinación con la Feria Oficial e Internacional de Muestras.*

*Congresos, asambleas, convenios y simposios.*

- *Turismo:*

*Fomento del turismo.*

*Gestión de las oficinas municipales de turismo.*

*Pueblo Español de Montjuich.*

- *Relaciones Públicas:*

*Campañas y actividades de relaciones públicas.*

*Ediciones de programas, guías, planos, folletos y publicaciones.*

*Hermanamiento con otros municipios españoles y extranjeros.*

*Concesión de la medalla de la ciudad en sus tres categorías y concesión del título honorífico de "hijo predilecto de Barcelona."*

(Decreto de la Alcaldía 8 Gener 1977).

(Arxiu Col·lectius -a partir d'ara A.C.-).

Les conclusions d'aquest plantejament de la política social poden ésser -en la meva opinió- les següents:

1. Inexistència d'una visió de la possible importància política del tema: per això no hi havia una delegació de Serveis específicament dedicada a la política social.

2. Una certa voluntat de ruptura, però, amb les concepcions anteriors i tradicionals del tema que engloben la política social dintre de la beneficència (estratègia paternalista).
3. Concepció de l'organització de la Sanitat només en la seva perspectiva mèdica, i per tant, desplaçament dels temes de la política social cap a una altra àrea.
4. I fonamentalment, concepció inèdita de la política social per dues raons: política i espectacular.

- Política: Plantejar la política social com a promoció sembla que s'acosta terminològicament a les propostes sudamericanes en el sentit de la participació comunitària com a objectiu de la intervenció en el terreny marginal, però el contingut polític es sensiblement diferent:

a) En el cas de Barcelona es plantejava sense cap altre tipus de modificació social.

b) Les propostes sudamericanes arrencaven d'una visió de la marginalitat com a radical i global fruit d'un procés de superposició cultural... la proposta de Barcelona sembla més aviat a partir d'un calaix de sastre polític capaç d'englobar temes tan dispersos com la marginalitat i el turisme o l'esport.

- Espectacular: plantejar els temes de la política social en una mateixa àrea amb la convivència cívica,

els esports, el turisme i les relacions públiques sembla respondre a una hipòtesi de treball que consideraria la política social com a àrea d'"aparador" en un terreny on sembla fàcil moure el sentiment de l'opinió pública i on es poden dur a terme accions espectaculars d'intervenció en medis marginals que poden connectar amb determinades vessants de la sensibilitat pública (nens marginats, per exemple... i d'aquí l'operació Col·lectius Infants).

Resumint, doncs, hom podria dir que la política social fou entesa per aquesta administració municipal com un terreny d'aparador on poder dur a terme accions espectaculars de promoció-participació molt en la línia d'una política de populisme de transició -amb un fort component previsiblement electoralista-.

### 3.3. L'OPERACIÓ COL·LECTIUS INFANTILS I LA PROMOCIÓ CIUTADANA.

Els "Hogares de Aprendizaje" anaven amb el paquet de temes intitolat "Asistencia Social" de la Delegació de s Serveis de Promoció Ciutadana.

I l'operació dels Col·lectius va començar amb les cèlebres visites que l'alcalde va fer als diversos barris de Barcelona. Així ho explica la memòria que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats va fer del primer any de l'experiència dels Col·lectius:

*"...Al mes de Gener de 1977 l'administració municipal, renovada per aquelles dates, emprén una política d'aproximació als barris de la ciutat, de cara a veure quines són les necessitats més urgents i peremptòries i a buscar les possibles solucions. Aquesta aproximació es fa en diferents barris, essent un d'ells el barri de Ntra. Sra. del Port on l'Associació de Veïns, entre altres coses, demana la reorganització pedagògica dels dos "Hogares de Aprendizaje" que existeixen a la zona. Aquesta demanda és escoltada per l'administració municipal que immediatament es posa en funcionament per a realitzar els contactes i els estudis que permetin portar a terme aquesta reorganització.*

*D'antuvi es va demanar als equips pedagògics que regentaven aquest asils que fessin propostes per a la reorganització, i de la mateixa manera es va fer la demanda a l'Associació de Veïns. Les propostes dels equips pedagògics que regentaven aquests*

*asils en aquell moment no van en la direcció d'una nova organització sinó que van en el sentit de millorar l'atenció dels nens dins les grans institucions. La proposta que fa l'Associació de Veïns és la de que en el barri es quedin els nens de la zona i que això es faci extensiu als nens de les altres zones (aquesta proposta la va fer l'Associació de Veïns amb l'Assessorament del Centre d'educadors.*

*Aquesta proposta és la que l'administració municipal accepta i fa entrar en un procés de posta en funcionament.*

*Es en aquest moment quan l'Ajuntament fa la petició de reorganitzar els Asils Municipals al Centre d'Educadors." (C.F.E.E. 1978d; 2i3).*

Aquest autèntic repte social i pedagògic representa una autèntica ruptura estratègica amb les intervencions en medis marginals: desasilar, acostar a les zones d'origen, i crear petites comunitats.

Operació real de renovació de l'equipament assistencial, certament, però amb unes limitacions i contradiccions tan considerables que fan pensar en una operació pensada només a partir de pressupostos d'espectacularitat política. Efectivament, consultant el contracte signat per l'Ajuntament de Barcelona i el Centre d'Educadors (C.F.E.E. 1978b; 7-18), la memòria del primer any de l'experiència fets pel centre d'educadors (C.F.E.E. 1978d) i els documents finals de l'experiència, tant els provinents de l'àrea de serveis socials com els provinents del Centre



d'Educadors (A.C. "Informe sobre els Col.lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona", "Informe dels Col.lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona") hom pot trobar les següents qüestions:

1. La concepció global de la política social de l'administració municipal: ubicació dintre d'un ampli conjunt de temes que responen a la capçalera de "promoció ciutadana". Això d'entrada i com a marc de referència de necessària consideració per a la comprensió de l'operació Col.lectius.
2. La mateixa espectacularitat de l'acció: liquidar de cop i sencers els tres "Hogares de Aprendizaje" sense, -per exemple- cap experiència inicial reduïda, a manera de prova pilot.
3. La rapidesa de l'operació: La paraula més emprada per a justificar tots els problemes inicials fou la de "urgència". L'operació dels Col.lectius -una operació d'abast considerable- es va anar gestant quasi sobre la marxa: al Gener de 1977 l'alcalde comença les visites als barris, al Maig se signa el contracte amb el Centre d'Educadors i al Juny aquest es fa càrrec de l'experiència. Tant és així que el propi coordinador general del projecte en una carta adreçada al director de l'I.C.E. de la U.A.B. -el tres de Novembre de 1978!!- ho reconeix tàcitament:

*"...No hi ha cap projecte. doncs no ha existit mai un projecte previ per a la reorganització dels*

"Hogares Municipales", tot i que han existit uns eixos fonamentals que són els que el Centre d'Educadors ha vingut reconitzant des de fa nou anys en els cursos de formació i que aquests eixos són el que van ésser admesos per l'Ajuntament en el seu contracte..."

(A.C. Informe dels Col·lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona).

4. L'absoluta llibertat d'acció que l'Ajuntament de Barcelona deixà al Centre d'Educadors en el terreny pedagògic perceptible al llarg de tot el contracte signat entre ambdues institucions (tema aquest que es troba repetit en els documents finals de l'experiència, sobretot els provinents de l'àrea de serveis socials com a crítica -dura- contra l'anterior administració municipal). Per exemple:

"...La línea pedagógica, régimen interno, distribución de actividades y horarios, y cuanto se refiera en general a la organización i funcionamiento de cada residencia (es refereix a cada Col·lectiu), sera de la exclusiva incumbencia y responsabilidad del Centro." (C.F.E.E. 1978b; 16).

Obviament; que l'administració deixi un ampli marge de llibertat a una institució privada pot estar molt bé... però també pot ésser un indicador de despreocupació municipal sobre el tema -com indicaran les crítiques de la futura àrea de serveis socials-.

5. L'escassa importància donada per l'administració municipal al tema del control de l'experiència; escassa importància que coneixem per dos canals:

a) El documental: Pràcticament tot el control de l'experiència quedava en mans d'una comissió de l'I.C.E. de la U.A.B. ( *"La U.A.B., a la qual el citado Centro está adscrito asumirá la supervisión académica y pedagógica de estos servicios mientras dure el presente convenio..."* -C.F.E.E. 1978b; 11-12-) amb la qual l'Ajuntament signava un conveni el 18 de Maig de 1977 (C.F.E.E. 1978b; 19-22).

Posteriorment (el 6 de Setembre de 1978) l'alcaldia constituïa a partir del Consell ple del 21 de Juliol una comissió d'inspecció dels Col·lectius, que va ésser, però, més un òrgan polític que no pas una Comissió de control tècnic.

Possiblement, des de la perspectiva del Consistori ( i en el marc del que en aquell moment s'anomenava la lluita entre l'alcalde Socias i l'Anomenat "búnquer municipal") la comissió de l'I.C.E. de la U.A.B. tenia un caire estrictament tècnic i la comissió d'inspecció un caire més polític.

b) El real: La realitat fou, però, que cap de les dues comissions va arribar a funcionar mai. Tant pes així que en l'"Informe dels Col·lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona" (*vid.* A.C.) redactat en la polèmica final de l'experiència es diu:

*"...B. La comissió de control de la U.A.B., que solament va arribar a tenir dues reunions i que mai no va arribar a funcionar; potser la U.A.B. pogués dir la causa, malgrat que, creiem, no és desco-*

*neguda per l'Ajuntament...*

*G. La comissió d'inspecció de l'Ajuntament constituïda en la línia fixada pel Consell Pl.<sup>er</sup> del 21 de Juliol de 1978, i que malgrat la nostra insistència mai no va arribar a posar-se en marxa..."*

En el transcurs del meu treball als Col·lectius vaig sentir de vegades aquesta queixa; queixa que resultava significativa perquè des de la perspectiva dels treballadors dels Col·lectius ambdues comissions tenien un caràcter polític necessari tant per a la correcta ubicació de l'experiència com per a la comprensió política del que representava (ultra l'innegable valor tècnic que podia representar la contrastació pedagògica amb la comissió de l'I.C.E. de la U.A.B.).

6. Les òbvies i previsibles limitacions d'emprendre una operació de l'abast dels Col·lectius amb un bagatge polític tan precari.

La memòria del primer any de l'experiència ho reconeix i assenyala marcant com a temes principals: la inèrcia i la burocràcia (definida aquesta última d'una forma prou original per a la sociologia com "mitjà que utilitza un sistema per a frenar, paralitzar i obstaculitzar el fet de portar a terme processos de canvi."

(C.F.E.E. 1978d; pàg. 35)

Concretant l'anàlisi al tema de la burocràcia, no em

puc estar de proposar una cita de la memòria del primer any de l'experiència que, si bé és molt llarga, és particularment suculenta per a il·lustrar el que estem dient:

*"...La burocràcia de l'Ajuntament ha fet servir, a l'hora de posar en funcionament la reorganització dels Assisls Municipals, els mecanismens que ella té per a frenar el canvi:*

*El desplaçament que es manifesta a l'hora de realitzar qualsevol cosa des de la més petita a la més gran. En el moment en que es fa necessària qualsevol realització, moltes vegades aquella persona amb qui orgànicament has d'articular-te es demostra impotent (realment impotent) sense capacitat de resolució. Aquesta impotència fa que desplaci la responsabilitat a una altra de més amunt, i aquesta de vegades la desplaça encara més amunt, i potser que fins i tot, després de molts passos, el desplaçament vagi més enllà dels alts càrrecs de l'Ajuntament i porti a les instàncies ministerials; molt sovint no s'arriba tan lluny i a mig pujar se't desplaça novament cap avall i tornes a pujar per un altre camí, de manera que arribes novament als alts càrrecs per camins diferents.*

*Aquest procés de desplaçament pot ser emprat per a qualsevol de les coses que s'hagin de fer que comportin alguna dificultat, com podria ser comprar una lampareta per a la tauleta de nit, l'equipar els pisos dels Col·lectius, la compra o lloguer de tal o tals pisos, el cobrar l'assignació de diners pel personal del Centre d'Educadors pel funcionament dels Col·lectius.*

L'ajornament. Si el desplaçament és un mecanisme que et fa anar de persona en persona, de departament en departament, de secció en secció, d'organisme en organisme, etc., i a través del qual es difereix temporalment la realització d'allò que es tractava de fer; el mecanisme de l'ajornament és aquell que difereix directament en el temps les realitzacions previstes. Una cosa es podrà realitzar després que hagi passat per aquell organisme, aquella secció, aquella persona, aquelles signatures; aquesta despesa es podrà realitzar quan s'hagi aprovat el pressupost; els nens sortiran dels asils després que...

Aquest mecanisme va evidentment lligat a l'anterior però té característiques pròpies i l'hem estat patint també en el procés de reorganització dels asils municipals com un fre a la dinàmica necessària i a l'empenta inicial que necessitava el projecte dels Col·lectius Infantils.

Dels dos mecanismes apuntats, el de desplaçament i el d'ajornament, se'n produeix l'efecte de fre, de paràlisi, i d'obstaculització al canvi pretengut per la burocràcia. Aquest efecte de fre és també evident en un altre mecanisme: el d'erosió.

L'erosió serà el desgast que s'experimenta en l'acció quan es xoca constantment amb dificultats i es té el sentiment d'impotència per a resoldre-les ja que no arribes mai a saber exactament on són; no arribes a poder-les agafar mai, ja que rellisquen; i al mateix temps els afers de l'educació, que per acomplir el seu fi han de ser eminentment personalitzats, es converteixen en expedients impersonals. Aquest desgast es va transformant en desencant en el treball directe amb els nens, o bé en dispersió enorme d'energies per estalviar-se aquest



desencant; i si escau en ell, s'obstaculitza el canvi real que representa la reorganització dels asils, caient en la trampa de fer petites institucions que no serien res més que la reproducció a petita escala d'allò que eren els asils."

(C.F.E.E. 1978d; 36-38).

### 3.4. LA MANCA D'ESTRATÈGIA.

El populisme consisteix en una pràctica política adreçada fonamentalment a agradar un electorat potencial. La seva característica fonamental és, doncs, l'absència d'un projecte polític coherent (que contingui al costat de propostes "agradables" per a la població, l'inevitable i lògic paquet de propostes responsables que poden desagradar parcialment o totalment a la població electora).

Aquesta absència de projecte polític repercuteix, com és lògic de suposar, en el terreny de la política social.

Per tant, hom pot afirmar que si l'administració municipal de Barcelona de 1976 a 1979 estigué marcada per la transició cap a les eleccions municipals i tingué un contingut populista, la política social d'aquesta etapa de l'administració municipal seguí la mateixa lògica... i per tant, estigué mancada d'una estratègia coherent (i cal recordar un cop més que les estratègies de la reacció social van lligades a una concepció de la societat i del poder i per tant, inevitablement, a una fórmula política).

Prova fefaent d'aquesta afirmació és la palesa incompatibilitat de les realitzacions de la política social municipal durant aquests anys. Així:

a) D'una banda es tirà endavant el projecte dels Col·leg

tius Infantils, que resultava una operació de ruptura i que optava per un contingut estratègic clarament en la línia de l'estratègia C del model proposat en aquesta tesi.

- b) Però, d'altra banda, l'experiència es deixava òrfena se recolzament i s'omplia de limitacions (espectacularitat, rapidesa, excessiva llibertat, escassa importància donada al control tècnic, inèrcia, i burocràcia) de manera que la força de l'experiència quedava en precari i es trobava en constants dificultats per a dur a terme la seva proposta sociopedagògica rupturista emmarcada pel contingut de l'estratègia C.
- c) Però, a més, si hom analitza textos de la mateixa delegació de serveis de Promoció Ciutadana observa referits a d'altres intervencions o a d'altres institucions, que la concepció de fons del tema de la marginació social no s'allunyava molt de la concepció que en podien tenir els responsables de la política social de les administracions anteriors.

*"...A través de este servicio se acogen, y a veces a cualquier hora del día o de la noche, a personas que o se automarginan o la sociedad y sus normas exigen que sean marginadas y confinadas en alguna institución, aislándolas físicamente. Así, podemos decir que acoge con carácter de emergencia a: mendigos, expresidarios, vagabundos, alcohólicos, homosexuales, prostitutas, etc..."*

(A.C. Negociado de promoción social, s/d.)

"...Con la denominación de marginados sociales nos referimos a aquellas personas que carecen de domicilio, trabajo, familia, etc.

Dos tipos de personas integran el mundo de los marginados:

- a) Personas marginadas, cuyas causas se encuentran en su propia personalidad deteriorada: psicópatas, alcohólicos, oligofrénicos, ... a quienes llamamos marginados habituales.
- b) Personas marginadas, cuyas causas directas son ajenas a su propia personalidad. Les denominaremos marginados circunstanciales..."

(A.C. Negociado de promoción social, s/d.)

Operació espectacular en un sector del món marginal, mentre es deixen intactes altres sectors del mateix món: clara incoherència que il·lustra la manca d'estratègia de la política social del "populisme de transició".

I és precisament això el que explica l'aparició dels Col·lectius Infantils: el populisme en la política social entès com una pràctica política:

- a) De fets espectaculars.
- b) Sense estratègia definida.

Els educadors dels Col·lectius Infantils acostumaven a parlar d'aquest fet a partir del que ells en deien "La hipòtesi de l'esclètxa": Es reconeix la impossibilitat de dur a terme una intervenció de la reacció social en un medi marginal amb un contingut ubicable en l'estratègia C (de moment -i un "de moment" previsiblement llarg- i al

nostre país), i per tant s'explica l'aparició dels Col·lectius Infantils a partir de l'aparició en la lògica de la política social d'una escletxa que s'aprofita;

- L'escletxa és momentània: El temps de l'administració Socias a l'Ajuntament de Barcelona (1976-1979).
- L'escletxa és local: La ciutat de Barcelona.

Aquesta excletxa -momentània i localitzada- en la lògica de la política social deguda al popularisme -manca de projecte polític clar i opció per l'espectacularitat- és el que possibilita l'aparició dels Col·lectius Infantils -el terreny de la infància és un bon terreny per tal de dur a terme accions espectaculars, atesa la receptivitat del públic.

En conclusió: els Col·lectius Infantils apareixerien, doncs, gràcies al populisme de transició.

## 4. LA POLÍTICA SOCIAL DES DE 1979.

### 4.1. L'ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL: CARACTERÍSTIQUES, L'ESTRATÈGIA SOCIALISTA.

El dia 3 s'Abril de 1979 van tenir lloc les primeres eleccions municipals des de la guerra civil. El resultat de Barcelona va ésser la victòria del Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): es podria afirmar, docs, que a nivell municipal s'havia produït ja la tan esperada rup



tura democràtica amb l'administració anterior (i així ho va intitolar una prestigiosa revista política). En efecte, la victòria electoral d'un programa de govern clar i sustentat en un projecte polític global podia donar força social i coherència política a la nova administració. El reptè -si més no a nivell municipal- era el de saber quin seria el marge d'actuació o la capacitat de moviment d'una administració rupturista i àdhuc socialista en un marc global (econòmic, polític i cultural) no rupturista i menys encara socialista.

D'entrada hom té -si volem introduir el tema de la política social- sobredeterminada la normal contradicció que és present sempre en aquest terreny (i que és la meua hipòtesi de treball) amb la contradicció política que suposa una administració socialista i rupturista a Barcelona en un marc ni socialista ni rupturista. I si bé aquí l'objectiu no és en absolut d'analitzar aquesta contradicció, l'assenyalo perquè cal tenir-la en compte si hom vol entendre millor el que aquí interessa, que és la política social d'una administració municipal socialista ara i aquí: les possibilitats i els límits de l'estratègia C en el govern.

## 4.2. LA POLÍTICA SOCIAL ENTESA COM A SERVEIS SOCIALS.

En el repartiment de competències del govern municipal entre els partits firmants del Pacte de Progrès, l'àrea encarregada de tot el que fa referència als serveis socials i a la política social restà en mans del partit polític vencedor en les eleccions (el Partit dels Socialistes de Catalunya, PSC-PSOE).

Per tant, la coherència tàctica i estratègica de la política social amb el nou projecte polític municipal era possible (tant en les seves possibilitats com en els seus límits).

I, com es veurà a continuació, la política social es plantejava en termes clarament socialistes.

Per començar, el tema era pensat de manera nova: racionalitat, globalitat, tractament unificat. En efecte, en un document del Maig de 1978 (anterior a la confrontació electoral) es deia:

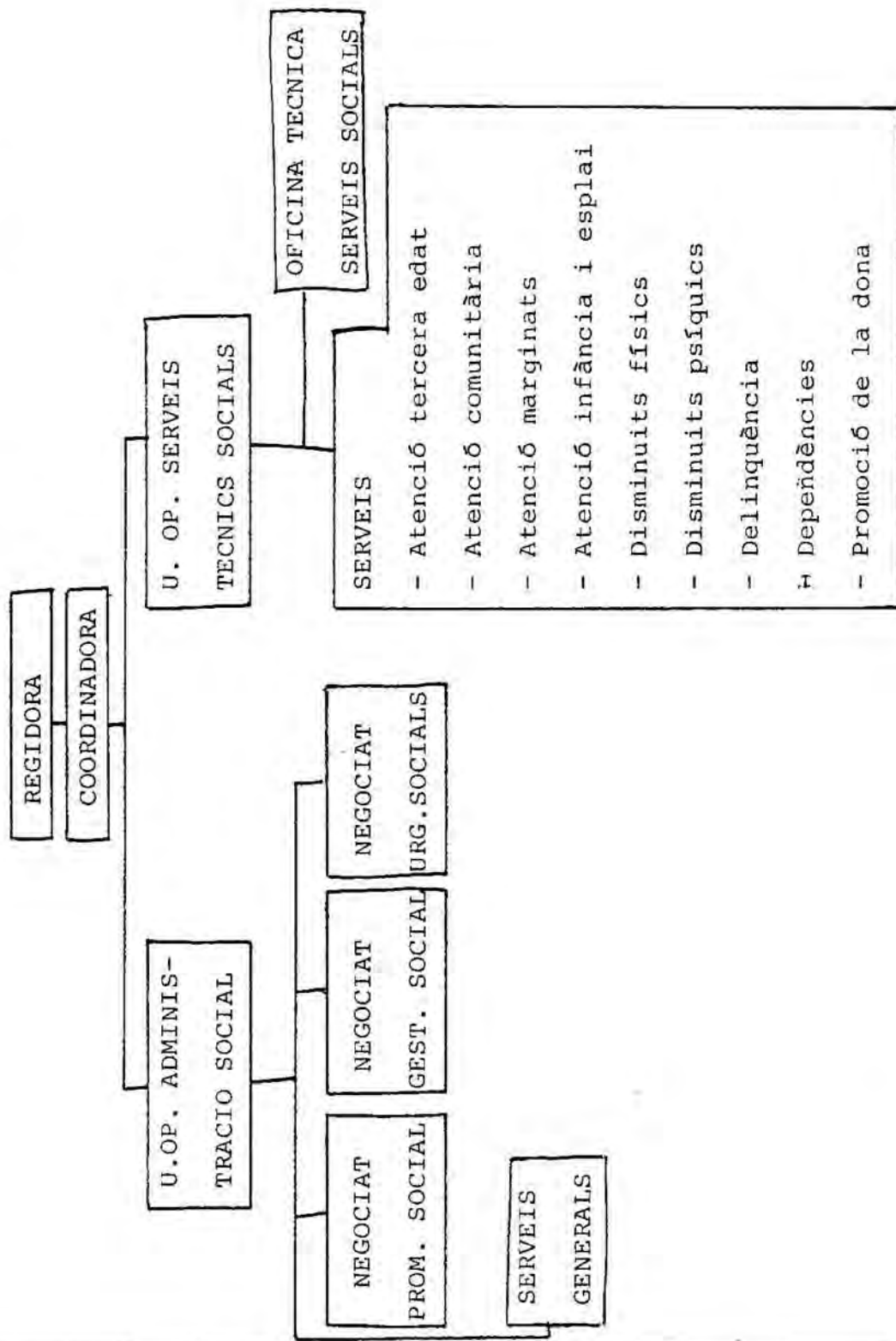
*"...Cal pensar en una organització racional dels serveis socials que pugui abarcar la problemàtica social d'una forma global, tenint en compte tots els aspectes de l'ordenació territorial."*

(A.C. Una proposta socialista per a l'organització dels serveis socials; 2).

Tots els temes que componen la política social van

ORGANIGRAMA DE L'ÀREA DE SERVEIS SOCIALS

quedar centralitzats en una mateixa àrea: l'àrea de serveis socials, que prengué l'organigrama que es presenta en el quadre següent (Ajunt. de Barcelona 1980, 14)



Aquest organigrama respon tant en l'aspecte organitzatiu com en l'aspecte del contingut a la ja esmentada voluntat racionalitzadora, globalitzadora i unificadora dels serveis socials. I respon també a tot el que postulava el mateix document esmentat:

*"...En una societat com la catalana que vol anar cap al socialisme, els serveis socials han d'estar previstos en la planificació de la política social i integrats en l'organització de l'administració pública. Si els serveis socials s'organitzen independentment de la planificació social molts d'ells continuaran essent uns serveis paternalistes que servirán només per a palesar allò que la manca de planificació o la seva deficiència produeix.*

*Entenem per serveis socials els que -amb diferents denominacions- atenen les següents àrees i sectors: desenvolupament de la comunitat, protecció a la infància i l'adolescència, atenció a les problemàtiques familiars, integració social dels discapacitats físics i psíquics, esplai de la joventut, prevenció de la delinqüència juvenil, inserció social dels marginats, benestar de la tercera edat, ajuda als migrants.*

*Els serveis socials han d'atendre a dos criteris bàsics: la descentralització i la sectorització.*

*.....*

*Característiques generals dels serveis socials.*

*1. Els serveis socials han d'atendre de forma glo-*

bal tota la problemàtica social de determinada àrea geogràfica des del barri i municipi fins a la comarca i vegueria o regiò.

2. Han de treballar amb el poble per a resoldre la problemàtica de cada sector i àrea geogràfica.
3. Han de dependre de l'administració pública (local, comarcal o nacional) amb la participació i ajut de les entitats populars i voluntàries.
4. La gestió dels serveis socials estarà a càrrec de l'administració local. El control de la gestió es farà a través d'organismes representatius dels interessos del poble: consells de barri, comissions comarcals, i municipals.

Per això, i en una primera fase, caldrà accentuar els següents aspectes:

- a) Fer possible i potenciar la participació dels ciutadans en la vida social (...)
- b) Canvi en l'orientació dels serveis i institucions (...) considerem que cada zona geogràfica, barri, municipi, etc. ha d'absorbir (a nivell de tractament i rehabilitació) els seus marginats al mateix temps que estableix els mitjans per a no produir més marginats(...)
- c) Coordinació de les entitats existents (...)

.....

Es necessari: a) estudiar quines són les necessitats prioritàries per a fixar objectius a curt i llarg termini en cada sector; b) supervisar les entitats privades dedicades a tasques assistencials; c) Coordinar tots els serveis tant públics com privats que actuen sobre el mateix sector.

Tot això només és possible des d'una organització social capaç de tenir una visió global i ob-

*jectiva de les condicions i necessitats socials i amb atribucions per a ordenar la coordinació dels serveis. Per això veiem necessari arribar a aconseguir l'establiment d'una conselleria de serveis socials, instància última de l'organització dels serveis socials.*

(A.C. Una proposta socialista per a l'organització dels serveis socials; pàg. 3-5)

Tota aquesta llarga (llarguíssima) cita pot conduir ja directament al cor mateix de la proposta socialista: a allò que en podem dir l'estratègia.

I el plantejament estratègic és d'orientació clarament socialista: es tracta de reconquerir per a la vida social els ciutadans que no produeixen i/o no consumeixen; però clarament reconquerir-los no a críticament i individualment, sinó intentant desvetllar en ells la consciència de les contradiccions que hi ha a la societat i que rauen en el fons de llur marginació i intentant també que vegin com a fonamental la dimensió col·lectiva del seu retorn a la vida social.

Es a dir, i segons el model proposat en aquest treball, es tracta d'una proposta clarament identificable amb l'estratègia C.

Aquest plantejament està explícitament present en un dels primers documents de l'àrea de serveis socials ("nous enfocaments a la política de la marginació", Octubre de 1979). En aquest document, tot citant expressament el model de les quatre estratègies (en una primera redacció que vaig fer -*vid.* Sabaté 1979; 215) s'afirmava que l'àrea de serveis socials optava per l'estratègia C:



"...Política III (és a dir, estratègia C)...  
aquesta visió del marginat és la que assumeix l'ac-  
tual àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Bar-  
celona, i això pels motius següents:

- a) Dóna una visió comprensible i acceptable de la condició del marginal social a la societat, que ens situa en un primer nivell d'habilitació social mentre que es vencen les resistències socials a l'acceptació del marginat.
- b) Dóna una visió més científica de la realitat del marginat (...) veiem que les veritables causes de la marginació són de caràcter estructural.
- c) Enfoca la situació del marginat en una perspectiva crítica i socialista. Crítica que posa en evidència les greus contradiccions del sistema en tots els seus nivells (econòmic, polític, cultural ideològic) i socialista perquè refereix les situacions de marginació al model de desenvolupament social. Des d'aquesta perspectiva s'entén el fet de que aprofundint en la transformació econòmica en la línia d'aconseguir una major igualtat entre els homes l'eliminació de l'explotació de l'home per l'home, la supressió dels desequilibris territorials, un més ampli pluralisme polític o ideològic, l'independència respecte a la dominació estrangera i el respecte a les minories, s'eliminarien les principals causes estructurals de la marginació social.
- d) La visió històrica i estructural que planteja aquesta òptica assenyala els límits entre els que es pot plantejar la rendibilitat social d'una política de la marginació social a curt i mig termini."

(Ajuntament de Barcelona 1979),

S'acaba de veure, molt en síntesi, el plantejament ideològic i la proposta organitzativo-tècnica que l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona formulava.

S'optava clarament per l'estratègia C (àdhuc explícitament); i s'hi optava des d'una posició de govern municipal: amb el poder escàs però real de tirar-la endavant que comporta aquesta posició de govern.

L'operació Col·lectius Infants fou un test per a avaluar-ne les possibilitats i els límits: les dificultats de l'estratègia C en el govern.

Abans, però, de passar a l'anàlisi de la relació entre l'Ajuntament socialista i els Col·lectius Infants, es poden fer alguns comentaris-conclusions sobre aquest programa socialista per a la política social.

1. Unificació de la política social en una sola àrea que enclou tots els temes tradicionalment tractats per la política social.
  - a) Això -no hi ha cap dubte- representa una clara visió de la globalitat del tema i de la necessitat ja assenyalada de dur-lo a terme amb una planificació adequada.
  - b) Ara bé, hi ha un tema que queda obert al debat: en parlar d'aquesta manera de "serveis socials" s'està evidentment pensant en termes d'assistència quantitativa (és a dir, en termes d'una oferta de ser-

veis com més extensa millor, que per lògica ha de deixar en segon terme la intensitat -és a dir, la qualitat- de l'assistència).

I és un tema de debat perquè:

- Una política social pensada en termes qualitatius és intensa, és a dir que considera en les seves intervencions totes les variables que poden intervenir (el món interior de l'individu: el cos el cap, el cor, etc. i el seu món exterior: família, barri, escola i/o treball, etc.) això vol dir interdisciplinarietat de la intervenció (cada professional té un loc específic: l'educador especialitzat, l'assistent social, el psicòleg, el metge, etc.) i és una certa garantia de que la intervenció s'orienta vers l'estructuració i autonomia personal dels individus amb qui es treballa.

Aquesta és una política social cara.

- Una política social pensada en termes d'oferta quantitativa és bàsicament extensa i vol arribar al màxim d'individus; això deixa lògicament en segon terme la consideració de totes les variables que intervenen en la vida de cada individu; en aquest cas no es pot parlar d'interdisciplinarietat com a reconeixement de l'especificitat pròpia de cada professional i es privilegia la funció d'alguna figura professional en detriment de les altres. La via cap a l'estructuració i

l'autonomia personals queda dificultada -parlant en termes amables-.

L'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona optà per la segona política:

*"...la nostra proposta... el cost seria el mateix... però el nombre d'infants sobre els que hi hauria incidència seria mot superior."*

(A.C. Informe sobre els COL·lectius Infants de l'Ajuntament de Barcelona).

Hem dit que aquest és un tema obert al debat perquè incideix en la gran qüestió: ¿es pot "curar" marginals en una societat on el mode de producció capitalista és hegemònic?. Es a dir, ¿quins són els límits reals de l'estratègia socialista d'intervenció en medi marginal?...¿i quin és el model institucional d'aquesta estratègia: un nou model asilar que físicament elimina el gran asil però que segueix "contenint" o "mantenint" el problema?.

tècnica és que *"si els serveis socials s'organitzen independentment de la planificació social molts d'ells continuaran essent uns serveis paternalistes que servirán només per a palesar allò que una manca de planificació o la seva deficiència produeix."* (A.C. una proposta socialista.... Pàg. 1). Raó aquesta clara i contundent.

La forma pràctica de dur a terme aquesta proposta és que la gestió de la política social i de les institucions inherents la tingui l'administració pública i el control el tingui la participació popular; i que mentre això no arribi l'administració pública tingui la supervisió i la coordinació de les entitats priva-

des.

2. Necessitat de la participació popular en la política social. Constantment els documents socialistes recalquen la necessitat de la participació:

a) Es diu que cal treballar amb el poble.

b) I que la forma de dur a terme aquesta participació ha de ser:

- El control de la gestió pública.

- La consciència popular dels problemes socials que estan en el fons de les activitats de la política social.

- Que cada zona absorbeixi els seus marginats, i

- Estableixi els mitjans per a no porduir nous marginats.

c) Per suposat a través de totes les formes organitzatives existents (nuclis de vida associativa com associacions de veïns i centres socials; representants de les entitats socials dels barris com centres educatius, sanitaris, etc.; els professionals que treballin en el barri i/o zona; i els representants dels partits polítics i centrals sindicals. -A.C. "Una proposta socialista..."; 14-).

3. Sota la base socio-territorial de la descentralització i la sectorització.

a) La sectorització és anomenada com un principi a seguir, sense ~~però~~ fer-ne més referències ni defi-

nirla mai.

(Hipòtesi: ¿pot ésser perquè és un concepte que ve del terreny de la salut mental i està per tant emparentada amb una altra visió de la política social entesa com a integrant de la sanitat?).

- b) La descentralització sí, en canvi, que és multiano<sub>menada</sub>, definida i convertida en l'eix motor d'una proposta suggerent i ambiciosa: la dels "centres municipals de serveis socials de barri" (tema aquest al que l'àrea va dedicar una publicació al Març de 1980):

*"...En una gran ciutat com Barcelona, la població ha de tenir els serveis socials radicats en el seu barri mateix i no haver de desplaçar-se al centre de la ciutat.*

*El centre de serveis socials és l'entitat que, a nivell de districte o de barri, promou els serveis que són competència de l'àrea de serveis socials, realitza una animació comunitària per a motivar la participació de la població, coordina les entitats socials existents en la zona i és el motor de l'acció social descentralitzada (...)*

*Els centres municipals de serveis socials han de realitzar una doble tasca:*

- 1. Ser el nucli físic de prestació de serveis socials al barri.*
- 2. En una etapa posterior, seguint el procés de descentralització administrativa, coordinar els serveis socials existents al barri, tant d'entitats públiques com privades."*

(Ajuntament de Barcelona 1980a; 4 i 5).



4. Hi ha dos temes que no eren presents en la "proposta socialista" del 1978 i que apareixen en la memòria del primer any de gestió de l'àrea; el tema de les dependències (droga, alcohol) i el tema de la promoció de la dona.

5. Reestructuració i organització de l'àrea de serveis socials. Evidentment la ruptura pretesa havia produït un fort impacte en l'estructura organitzativa municipal. Es per això que en la memòria del primer any de gestió s'assenyalen els canvis organitzatius que resulten força importants (tecnificació, racionalització, etc.).

Però sobretot, això interessa en el terreny de les institucions municipals (en la perspectiva de l'anàlisi dels Col·lectius Infantils): en aquest tema cal assenyalar els trets més importants de la proposta socialista:

1. La proposta tendeix a que les institucions municipals siguin gestionades directament per la pròpia administració municipal.
2. La proposta està molt preocupada per que les institucions superin una imatge inadequada a la nova estratègia: la imatge paternalista.
3. La proposta té molt en compte la professionalització de les institucions municipals: bàsicament per tal de que arribin a ésser eficaces i tecnificades.

6. Una lògica resultant de tot el que anem dient és la quasi constant crítica a les administracions anteriors.

- Crítica política:

"...ens cal recuperar el temps que ens feren perdre i reparar els estralls. Efectivament, durant prop de quaranta anys el poble de Catalunya —i conseqüentment, el de Barcelona— restà al marge de tots els avenços de la democràcia i per aquesta causa els serveis socials foren ignorats totalment..."

(Ajuntament de Barcelona, 1980a; 1).

- Crítica ideològica:

"...aquí continuavem encara amb uns criteris fonamentats en la beneficència marginadora..."

(Ajuntament de Barcelona 1980a).

"...veient l'enfocament que l'administració havia donat al serveis socials que era completament benèfic..."

(Ajuntament de Barcelona 1980; 7).

- Crítica tècnica:

"...les dificultats trobades en el treball són: lentitud burocràtica (...) manca d'un pressupost suficient (...) (manca de personal especialitzat (...) les promeses fetes per l'antic consistori a les Associacions de Veïns o d'altres grups de pressió..." (Ajuntament de Barcelona 1980; 7 i 8).

"...La situació dels serveis socials a la ciutat de Barcelona ha presentat fins a l'actualitat les següents característiques:

- desconeixement de les funcions dels serveis soe

*cials (...)*

- *inexistència d'una política definida de serveis socials, i en conseqüència, d'una planificació de serveis a partir de les necessitats reals (...)*
- *Insuficiència dels recursos assignats als serveis socials (...)*
- *Baixa prioritat dels serveis socials respecte d'altres àrees de l'Ajuntament (...)*
- *Dispersió de ls serveis socials entre una pluralitat d'organismes públics (...)*
- *Manca de coordinació entre els serveis socials de l'Administració pública (local i central) (...)*
- *Sensibilització i participació molt limitades dels grups i comunitats de base respecte dels serveis socials (...)"*.

(Ajuntament de Barcelona 1980a; 7).

### 4.3. L'OPERACIÓ COLLECTIUS I ELS SERVEIS SOCIALS.

La història ha demostrat que l'experiència dels Col·lectius Infantils estava en contradicció amb la nova política dels serveis socials de l'Administració socialista: efectivament, el dia 8 de Juliol de 1980, coincidint amb la fi del curs i del contracte amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, l'Administració municipal cloïa l'experiència i passava a controlar directament els Col·lectius integrats a partir d'aquell moment en un pla més ampli d'Atenció a la infància.

La història del conflicte final entre ambdues institucions (l'administració municipal i el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats) serà analitzada en el proper punt. Ara el que interessa és veure (independentment del resultat final) quins eren els punts de contradicció entre el projecte dels Col·lectius i el plantejament de la política social de l'Administració socialista, que inexorablement haurien d'acabar conduïnt al conflicte final.

Sintetitzant, els punts de conflicte serien els següents:

1. Els Col·lectius Infantils eren una institució intensa individualitzada i terapèutica; i el plantejament socialista era d'una oferta de serveis extensa que arribés al màxim possible de població marginada.

Aquest punt té una important connotació econòmica: la diversa perspectiva del que ha de ser la política social implica una diferent valoració econòmica del cost dels Col·lectius:

- Mentre per a l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona el cost era excessiu pel servei ofert (per l'Atenció donada).
- Per als treballadors dels Col·lectius infantils, el cost era no només adequat sinó fins i tot barat (en comparació a d'altres institucions similars).

2. Els Col·lectius Infantils eren una institució municipal i no estaven gestionats directament per l'Administració municipal. La contradicció de la situació amb els pressupostos de l'àrea de serveis socials era evident.

3. Un tercer punt de conflicte pot resumir-se en el text següent, extret d'un document de l'àrea de serveis socials en els moments del conflicte final (que evidentment ignora el que és la sectorització tal com l'entenen els Col·lectius):

*"...Fins ara, la contribució de l'Ajuntament a la problemàtica de la infància abandonada, havia estat la creació i manteniment dels Col·lectius Infantils, experiència molt valuosa, però que no ha de consistir en una acció aïllada, sinó que ha d'integrar-se dins d'un pla general municipal de la infància..."*

(A.C. "Informe sobre els Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona").

4. Un quart punt de conflicte era la diferent concepció de la descentralització:

- Per als Col.lectius Infantils el tema de la descentralització oferia un doble aspecte:

a) La sectorització: incardinar-se al barri com un equipament més que intervingui en el desvetllament i la conscienciació de les seves carències i col·labori (com a part de la xarxa assistencial) en llur solució.

b) L'autonomia dels Col.lectius, entesa no com a independència total entre ells, sinó com a funcionament sectoritzat mantenint un marc institucional propi per al debat pedagògic i la formació dels educadors (marc necessari donada l'envergadura social i pedagògica del projecte).

- Per a l'àrea de Serveis socials, la descentralització era considerada només en el seu primer aspecte (la sectorització) i entesa com a integració de tot l'aparell per a la infància en el Centre de Serveis Socials del barri (sectorització més institucional que funcional).

5. I un cinquè punt de conflicte fou el divers model organitzatiu:

- Els Col.lectius Infantils van anar avançant (*vid.* la segona hipòtesi) cap a l'autogestió (amb tots els seus límits), tant per plantejament ideològic com



tècnic (el model Col.lectius-estratègia C comportava no marginar ningú en el treball amb marginats).

- Sigui o no utòpica aquesta proposta organitzativa, xocava amb el model organitzatiu de l'àrea de serveis socials que partia d'una clara direcció i d'una clara distribució del poder institucional.

Es per això que, quan en els moments del conflicte final entre l'àrea de serveis socials i els Col.lectius Infantils, la primera parlava de "divergències" entre els treballadors mentre aquests parlaven de "debat".

A partir d'aquests punts de contradicció, la hipòtesi, l'explicació de la relació entre l'àrea de serveis socials i els Col.lectius Infantils pot ésser la següent:

L'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona va tenir davant de l'experiència dels Col.lectius Infantils una mateixa política (de contradicció) articulada en dos temps:

1. En un primer moment, d'una banda la nova organització de l'àrea encara no estava prou assentada, i d'altra banda el debat en els Col.lectius encara no ha esdevinut conflictiu.

Resultat: l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona no se sent encara prou forta per a passar a assumir directament la gestió dels Col.lectius In-

fantils i dona a entendre que confia plenament en la gestió del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats.

Lamentablement no hi ha documents escrits per part de l'àrea de serveis socials que confirmin aquesta primera part de l'explicació (fet lògic, d'altra banda). Només hi ha documents dels treballadors dels Col·lectius, llurs testimonis verbals... i fins i tot la meua personal percepció en aquells moments que l'àrea de serveis socials confiava en els Col·lectius (Documents, testimonis verbals i percepció meua que demostraven la força que tenia aquesta aparença de confiança que l'àrea de serveis socials demostrava.

2. En un segon i últim moment, l'àrea de serveis socials ha anat assegurant la seva organització, mentre que aprofita (o àdhuc fomenta) el conflicte a que el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats i els Col·lectius Infantils han arribat en la maduració del seu debat.

Resultat: l'àrea de serveis socials és prou forta políticament i organitzativa per a assumir la gestió dels Col·lectius Infantils, fa palesa la seva desconfiança respecte a la gestió del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats... i finalment clou l'experiència.

Aquesta és la fase del conflicte final, prou documentada i que serà analitzada en el punt següent.

Abans, però, de passar-hi cal fer esment de la hipòtesis dels treballadors dels Col·lectius Infantils (impossible, per altra banda, de verificar) segons la qual en aquest segon moment l'àrea de serveis socials va intervenir "fomentant" el conflicte (o, millor, col·laborant a que el debat s'agregés i esdevingués conflicte) en contactes parcials amb membres concrets dels Col·lectius Infantils i del Centre de Formació d'Educadors especialitzats (contactes d'impossible verificació). Es per això que en l'explicació s'ha afegit -entre parèntesi- la paraula "fomenta".

#### 4.4. EL CONFLICTE FINAL.

L'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Brcelona (això ha de quedar clar) no va plantejar mai la desaparició dels Col.lectius.

Va ser constant, en tots els documents de l'àrea, el reconeixement de la vâlua i de la importància de l'experiència dels Col.lectius Infantils.

El que va plantejar, en el moment del conflicte final, l'àrea de serveis socials va ésser -consequentment i coherentment amb el seu projecte polític- una sèrie de modificacions substancials contràries al que feien i deien els Col.lectius.

Els treballadors dels Col.lectius no van acceptar el que plantejava l'àrea de serveis socials; i per tant esclatà el conflicte i finalment desaparegué l'experiència.

Les modificacions proposades i no acceptades eren les següents (seguint quasi fil per randa els cinc punts de conflicte que hom acaba de resseguir):

1. La primera i més important, era la d'integrar els Col.lectius dintre de tota una xarxa assistencial per a la infància (on hi havia d'haver l'ajut familiar, les famílies substituïdes, els centres d'esplai, els centres oberts i les petites residències -nou nom que

l'àrea de serveis socials donà als Col·lectius Infants-), tot això adreçat cap a la seva integració en els centres de serveis socials de barri, objectiu final de l'organització dels serveis socials.

Aquesta modificació incidia en dos dels punts conflictius suara esmentats:

1. El pla general de la infància.
2. El caràcter extensiu-quantitatiu de la proposta de l'àrea de serveis socials (en lloc del caràcter intensiu-qualitatiu dels Col·lectius Infants).
2. La segona modificació consistia en que l'àrea de serveis socials imposava gestionar directament l'experiència (tema aquest que, com ja s'ha vist, entrava d'una forma absolutament clara en la nova estratègia).
3. La tercera modificació passava per la descentralització. S'acaba de veure el diferent contingut que tenia la paraula descentralització per l'àrea de serveis socials i pels treballadors dels Col·lectius Infants.
4. I una quarta modificació-correctiu: posar en ordre l'organització interna de la institució (evidentment eliminant els components autogestionaris de l'experiència dels Col·lectius havia arribat a formular i assumir.

(Un dels grans arguments de l'àrea de serveis socials en els moments de conflicte final fou el de les "divergències internes " que hi havia als Col·lectius).

Com ja és conegut per la història dels fets, els educadors no van acceptar, va arribar el conflicte final, i es va acabar l'experiència.

Les raons de la negativa dels educadors crec que poden sintetitzar-se en:

1. La defensa del projecte en la seva doble vessant de real alternativa pedagògica i de no menys real analitzador social.
2. La lògica defensa del lloc de treball (en les mateixes condicions).
3. La sensació d'encalçament que van viure els Col·lectius durant tota la segona meitat del curs 1979-1980, sensació deguda a dos tipus de fets (que jo vaig poder viure/veure personalment en el meu contacte amb ells):
  - a) la conflictivitat de la institució i la sensació - bastant real pel que s'ha vist posteriorment - que el sector formació negociava directament amb l'àrea contra el sector Col·lectius, així com el desmarcatge del Col·lectiu Padró de la resta de Col·lectius.
  - b) Les reals o com a mínim sentides ziga-zagues de l'àrea de serveis socials durant tot aquell curs -fet aquest que analitzarem tot seguit en els seus moments finals, i que ja hem avançat com a hipòtesi si en el punt anterior en parlar d'una estratègia en dos temps.



A continuació es veurà breument quina va ésser la història del conflicte final entre l'àrea de serveis socials i l'assemblea de treballadors dels Col·lectius Infantils. I a continuació hom veurà també breument quin va ésser el contingut d'aquest conflicte final.

#### 4.4.1. LA HISTÒRIA DEL CONFLICTE FINAL.

En la cronologia del conflicte entre l'Ajuntament i els Col·lectius Infantils editada pels treballadors dels Col·lectius en els moments finals de l'experiència (Juny de 1980) -i, per tant, comptant amb l'esperable i lògica esbiaixada que tenen tots els documents redactats en moments de conflicte per una de les parts en qüestió hom pot llegir:

*"...Resistència inicial a visitar els Col·lectius per part dels responsables de l'àrea: davant l'ofereïment de visitar els Col·lectius, l'àrea respon que confia en els Col·lectius i que hi ha prioritats per altres serveis que cal redreçar."*

(A.C. Informe dels Col·lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona).

El 27 de Desembre de 1979 la regidora de l'àrea de serveis socials adreçava una carta al Centre D'Educadors en la que es denunciava el contracte que l'Ajuntament tenia amb el Centre:

*"...es de interés para el mejor desarrollo de*

*los cometidos encomendados a esta Area de Servicios Sociales, el formalizar un nuevo convenio, en condiciones más adecuadas, para la prestación de servicios a menores atendidos por esta Corporación y por lo mismo ha de procederse a la extinción del actual contrato suscrito con Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, S.A. (C.E.F.E.E.S.A.) ..."* (A.C.)

Aquest document va ésser rebut pels Col·lectius amb una normalitat —era esperat— esperançada; esperança que reflecteixen prou bé els dos documents següents:

*"...Com ja teniem previst, l'Ajuntament de Barcelona ha procedit a la denúncia del contracte que té amb el Centre D'Educadors Especialitzats (...). Es degut a la previsió d'aquesta mesura que fa uns mesos engegàrem el procés institucional... que ens permeti formular un nou contracte i puguem continuar la nostra tasca pedagògica (...). És obvi que, al marge de consideracions esperançadores en aquest sentit... (quedem) en situació d'acomiadament (...). encara que aquesta comunicació de finalització del contracte és solament una exigència formal —si més no inquietant—... ens cal enllestir amb promptitud i esperit constructiu un cos contractual..."*

(A.C. Carta de l'Administrador de la societat anònima a tots els treballadors dels Col·lectius comunicant la denúncia del contracte per part de l'Ajuntament).

*"...S'envia a cada treballador una carta comunicant la finalització del contracte pel mes de Juliol: és significatiu l'esperit possibilista de la carta que respon a l'esperança —no desmentida ni per l'Ajuntament ni pels que en mantenen el contacte — de formalitzar el contracte amb nosaltres..."*  
(A.C. Informe dels Col·lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona).

Arriba el mes de Març de 1980. Mentre l'àrea ha anat prosseguint el seu procés d'enfortiment organitzatiu i polític, al Centre d'Educadors s'ha anat evidenciant el conflicte. Al mes de Març hi ha un greu enfrontament entre ambdues institucions al voltant de la problemàtica de tres dels Col·lectius, especialment el del Poble Sec. L'enfrontament arriba al seu punt culminant amb l'ocupació i posterior desallotjament amb intervenció de la Guàrdia Urbana, dels pisos que tenia adjudicats però encara no lliurats el Col·lectiu del Poble Sec. Com és de suposar, l'anàlisi que ambdues institucions van fer de l'enfrontament fou no només diferent sinó àdhuc contradictòria: per als treballadors dels Col·lectius fou una mostra de la (nova) incomprensió de l'Ajuntament, per a l'Ajuntament fou una maniobra dels Col·lectius per a trobar un enemic comú: "un objectiu comú que els unís i els fes superar les seves greus diferències." El fet és, de totes maneres, que possiblement aquest enfrontament va significar el "*point of non return*" : l'àrea contractà aquell mateix mes de Març una comissió "analitzadora" composta per un psicòleg, un educador d'una altra institució -especialitzada en la reinserció de delinqüents-, i una assistent social (cap membre, per exemple, ni de l'antiga comissió de control de la U.A.B., ni de cap entitat educativa o ciutadana, ni del mateix Centre d'Educadors).

A partir d'aquí comença un procés relativament vertiginós, de demanda d'informació per part dels treballadors

dels Col·lectius i d'evasives, i finalment de notificació de rescissió total del contracte per part de l'àrea de serveis socials: procés que, òbviament, repercuteix en una forta inseguretats dels treballadors que es manifesta en la seva feina.

Tot al llarg del mes d'Abril hi hagué reunions de la comissió analitzadora contractada per l'àrea de Serveis socials amb una comissió negociadora elegida per l'assemblea de treballadors dels Col·lectius. En el transcurs de les quals aquesta feu lliurament de tots els documents editats pel Centre (tant els teòrics com els que reflectien les pròpies contradiccions de la pràctica del projecte). Hi ha un fet significatiu: en el transcurs d'aquestes reunions entre les dues comissions sorgí la proposta de redactar cada una un model de contracte per tal de veure d'aquesta manera quins eren els punts d'acord i quins els previsibles punts de desacord i poder tenir així una base sòlida de discussió. El dia 8 de Maig era el dia previst per al mutu lliurament dels models de contracte per a la discussió: el dia 8 de Maig els treballadors dels Col·lectius tenien el seu model preparat (*vid.* A.C.) i la comissió de l'àrea de serveis socials no tenia -ni vatenir mai- el seu.

També durant l'Abril es constituïa l'associació de treballadors dels Col·lectius Infantils i Juvenils (fruit del conflicte intern del Centre d'Educadors).

El dos de Maig la Regidora de l'àrea notificava a l'administrador de C.E.F.E.E.S.A. que les obligacions del contracte finalitzaven el 8 de Juliol sense especificar res de la nova contractació.

*"...Demada la importància que per aquesta àrea tenen les residències infantils, i en la creença que hem d'avençar en l'aplicació d'una política social per a la infància, estem estudiant les fórmules més idònies per a tirar endavant aquesta nova etapa..." (A.C.)*

El 6 de Maig el representant de la comissió gestora de l'Associació de treballadors dels Col·lectius escrivia a l'àrea demanant informació sobre la continuïtat del projecte; carta que era completada per un escrit del dia 12 inssistent en el mateix tema:

*"...Es demanem que es defineixin sobre els següents punts:*

- 1. Forma de contractació per a la continuïtat del servei dels Col·lectius Infantils i Juvenils.*
- 2. Seguretat dels Col·lectius Infantils i Juvenils existents en l'actualitat quant a la seva continuïtat i a la dels treballadors en els seus llocs de treball.*
- 3. Política de l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament envers la marginació i com s'inclou el projecte dels Col·lectius Infantils i Juvenils dins d'aquesta planificació (...)*

*L'exigència de la contesta a aquests punts està determinada per l'ambigüïtat i la inseguretat de les seves respostes (...) Exigim, per tant, una resposta clara pel proper dia 15 de Maig..." (A.C.)*

L'àrea de Serveis Socials contestava el 14 de Maig en una carta de la Regidora en la que s'assegurava una resposta definitiva als punts demanats abans del dia 24 del mateix mes, tot indicant que:

*"...comprenem i compartim els aspectes pedagògics citats en el seu escrit, i els volem constatar que valorem molt positivament el projecte dels Col.lectius, i pensem que les residències infantils en el futur han de continuar..." (A.C.)*

Un dia abans del fixat per a la resposta definitiva es comunicava telefònicament de l'àrea als Col.lectius que la resposta definitiva es retassava tres dies més, això provocava una nova carta de la comissió gestora de l'associació de treballadors.

Finalment, el dia 27 de Maig, en un escrit adreçat al representant legal de C.E.F.E.E.S.A., l'àrea de serveis socials donava la seva resposta definitiva: l'experiència del projecte dels Col.lectius Infantils tal com l'havia entès el Centre d'Educadors era tancada.

*"...em plau comunicar-li el següent:*

- 1. L'Ajuntament de Barcelona valora positivament la creació i existència dels Col.lectius Infantils...*
- 2. L'Ajuntament de Barcelona assumeix plenament com a servei públic municipal els "Col.lectius Infantils" en llur totalitat, i els planificarà i gestionarà directament, i per a la propera etapa a partir del 8 de Juliol de 1980 contractarà directament el personal tècnic necessari per al*



*funcionament dels Col·lectius (...)*

3. (...) *Decidir la contractació directa del personal i no renovar contracte amb C.E.F.E.E.S.A. pels següents motius:*
- a) *L'Ajuntament de Barcelona creu que ha d'iniciar-se una nova etapa sobre política social de la infància dins la qual es contemplin els Col·lectius Infantils...*
  - b) *Les múltiples tensions internes dins C.E.F.E.E.S.A., que fan que aquesta entitat hagi desaparegut i s'hagi disgregat en diversos interlocutors, amb el conseqüent perjudici dels serveis prestats. En aquesta situació és pràcticament impossible de trobar una única entitat contractant, ja que sols existeixen varis grups enfrontats entre si.*
  - c) *El fet que siguin municipals els pisos, el menjar, l'administració general, el personal no especialitzat etc. produeix diversos problemes entre les dues institucions, com repetidament havia constatat C.E.F.E.E.S.A..."*

(A.C)

Al mateix temps es proposava una comissió de treball per a estudiar la millor manera de dur a terme el traspàs; i es comunicava la nova forma de contractació del professorat: un concurs públic.

El dia 30 de Maig l'associació de treballadors contestava negant-se a formar part de la comissió de treball i manifestant el seu desacord amb el fons i la forma de la proposta de l'administració (*vid.* A.C.).

A partir d'aquí l'hora de l'evidència havia arribat:

- a) L'àrea de serveis socials va publicar un document per a explicar la seva decissió ("*Informe sobre els Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona i nova alternativa d'organització*" -vid. A.C.-).
- b) Els treballadors contestaven amb una mobilització que va consistir en:
  - Redacció d'un document alternatiu ("*Informe dels Col·lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona*" -vid. A.C.-) (és aconsellable la comparació d'ambdós documents: el de l'Àrea de serveis socials redactat a l'Ajuntament amb -podem suposar- temps i mitjans; el dels treballadors dels Col·lectius redactat pràcticament al carrer, corre-cuita, i en condicions emocionals lògiques en uns treballadors a punt de perdre la feina).
  - Cartes i demandes d'audiència a les autoritats municipals de Barcelona.
  - Connexió amb altres professionals del sector.
  - Intent de connexió amb els mitjans de comunicació social de Barcelona (semifracassat per òbvies raons polítiques).
  - I manifestacions públiques a la Plaça de l'Ajuntament de la ciutat.
- c) I l'àrea de serveis socials es veia obligada a contestar amb l'organització d'un seminari (tancat) sobre

el tema que, malgrat la revolcada que li representà, no impedí que tirés endavant el concurs i la posta en marxa del nou projecte (el contingut del qual és analitzat en el proper punt: "el contingut del conflicte final").

#### 4.4.2. EL CONTINGUT DEL CONFLICTE FINAL.

D'entrada cal recordar que per part de l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona no hi va haver mai una negativa als Col·lectius, sinó una voluntat de gestionar-los directament i descentralitzar-los, tot integrant-los en una política més ampla d'atenció a la infància.

Evidentment, aquesta voluntat era per ella mateixa un absolut impediment a la renovació del contracte amb el Centre d'Educadors (o l'associació de treballadors dels Col·lectius Infantils i Juvenils).

Ara bé, aquesta qüestió diàfana i elemental, va ser sobredeterminada en els moments finals per tota una sèrie d'altres argumentacions i/o crítiques amb les conseqüents respostes per part de l'assemblea dels treballadors dels Col·lectius Infantils.

Hom pot repassar a continuació els dos punts. ...

#### 4.4.2.1. EL CONTINGUT DE FONDS.

La qüestió està clara: la política social de l'Administració socialista està perfectament definida; en aquest sentit, i respecte als Col·lectius Infantils, les tres grans diferències suara esmentades són:

##### 1. La política social és concebuda quantitativament.

Es a dir, que necessita una xarxa extensa per tal d'arribar al màxim de la població, maldant per diversificar al màxim les intervencions de cara a poder oferir l'assistència adequada a cada cas i a cada situació: els Col·lectius, per tant, han d'anar dintre d'un "pla general per a la infància":

*"...Fins ara la contribució de l'Ajuntament a la problemàtica de la infància abandonada havia estat la creació i manteniment dels Col·lectius Infantils, experiència molt valuosa però que ha d'integrar-se dins d'un pla general de la infància..."*

*Pla concret de treball:*

##### *1. Ajuda a la llar:*

*1.1. Ajuda familiar.*

*1.2. Reeducació familiar.*

*1.3. Teràpia socio-familiar.*

##### *2. Ajuda a l'infant:*

*2.1. Institucions de reforç a la família:*

*- Educadors de carrer.*

*- Esplais.*

*- Centres Oberts.*

*- Serveis de diagnòstic, observació i teràpia socio-familiar en els Centres de Serveis Socials.*

2.2. Institucions substitutives:

- Residències Infantils.
- Famílies substituïdes.

3. Ajut a la comunitat:

- Recolzament iniciatives dels veïns.
- Investigacions.
- Informacions...

(A.C. Informe sobre els Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona).

2. La política social ha de ser gestionada directament per l'administració. No cal tornar a textos ja citats abans.

3. La política social s'ha de descentralitzar, tot sectoritzant-se.

Es a partir d'aquest triple objectiu que és intel·ligible l'anàlisi següent que feu l'àrea de serveis socials amb el títol de "l'alternativa als Col·lectius actuals" en els moments finals del conflicte:

"... (els Col·lectius) estan radicats en diversos barris però tenen una estructura organitzativa centralitzada (Assemblea de treballadors). Es una empresa privada amb contracte municipal... van ésser l'únic instrument que fins ara hi havia als barris per assumir la pluralitat de funcions que un circuit ben establert podria deixar en mans de diverses institucions...

La nova alternativa dels Col·lectius consisteix:

1. Enfront d'un centre que ha d'assumir múltiples funcions, crear un centre diferent per a cada una d'aquestes funcions específiques: en lloc de Col·lectiu, hi haurà residència, centre obert

*i centre d'esplai.*

2. *Enfront d'una estructura centralitzada (assemblea de treballadors) una estructura descentralitzada (Centres de serveis socials als barris).*
3. *Enfront d'un servei en mans privades, un servei públic municipal."*

Tota aquesta anàlisi conduïa lògicament a formular en concret l'alternativa organitzativa i assistencial:

*"... L'alternativa al Col·lectiu seria:*

1. *Residència Infantil:*

*De les dues comunitats que formen cada Col·lectiu en l'actualitat, mantenir-ne una, seguint la pedagogia actual, millorant el millorable, descarregant funcions que poden ésser fetes per altres institucions.*

*Acolliria els nens amb famílies molt deteriorades (casos terapèutics) o nens sense família (per abandó, rebuig o desaparició).*

*Té una clara funció de substitució familiar.*

2. *Famílies substituïdes:*

*S'estudiaria aquesta possible solució per aquells casos on no hi hagi possibilitat de que la família assumeixi els infants.*

3. *Centres Oberts:*

*En aquests centres hi hauria un equip d'adults molt en contacte amb la problemàtica de l'Absentisme escolar, i que oferirien al nen una resposta a la problemàtica que genera l'escola donat el seu mecanisme selectiu i de rebuig.*

*Mitjançant un treball terapèutic-pedagògic possibilitar el retorn del noi al circuit normal de socialització.*



*Facilitar espais i mitjans de seguiment per aquells  
mens que tenen necessitat de semi-residència.*

4. Centres d'Esplai.

*Un equip d'adults intervé en el temps lliure  
dels mens del barri per a fer-lo complexe mit-  
jançant possibilitats de gaudir-ne col.lectiva  
ment, sigui per mitjà de l'organització de l'es  
port o la creació de jocs col.lectius, aprticipi-  
pació en les festes i celebracions del barri,  
etc.*

*Al mateix temps, actuant directament amb els nois,  
en centres específics i mitjançant recursos pe-  
dagògics."*

(A.C. Informe sobre els Col.lectius Infantils de  
l'Ajuntament de Barcelona).

Es a partir d'aquests tres temes que s'entèn la doble  
argumentació final de l'Ajuntament:

- D'una banda, el cost dels Col.lectius: excessiu per a  
una experiència que no s'ajustava a la política municipi-  
pal (representava el 47% del pressupost de l'àrea). Re-  
sulta evident que una institució que només acull 400  
persones no pot menjar-se quasi la meitat de pressupost  
d'una àrea pensada en termes quantitativus.
- I d'altra banda, el conflicte intern del Centre d'edu-  
cadors:

*"...les múltiples tensions internes dins de  
C.E.F.E.E.S.A., que fan que aquesta entitat hagi  
desaparegut i s'hagi disgregat en diversos interlo-  
cutors... En aquesta situació és pràcticament impo-  
ssible trobar una única entitat contractant, ja que*

*només existeixen varis grups enfrontats entre si."*  
(A.C. Carta del 27 Maig 1980).

Davant de tot això, el Centre d'Educadors se'ns presenta com una institució que en el transcurs de la seva evolució ( i sobretot en l'evolució dels seus darrers tres anys) havia anat arribant a una positura respecte les tres grans qüestions que:

- a) A nivell ideològic s'hauria anat acostant a la línia de fons de la política de l'àrea (integració en una xarxa més àmplia, servei públic, sectorització).
- b) Però que programàticament i -sobretot- pràcticament hagués mantingut diferències substancials: així
  - 1. Integració en una xarxa més àmplia però:

*"...que la marginació no es pot evitar amagant la ni que un nen ben alimentat deixa per aquest motiu d'ésser marginat, són consideracions senzi'les, però sembla que encara vàlides.*

*No ens cansarem de repetir que l'atenció als nens que responen a la tipologia de la població infantil dels Col.lectius ha d'ésser una atenció clínica i individualitzada, donant al nen un marc necessari per tal de que els seus conflictes no el desbordin tot fent incidència en els causes que la provoquen..."*

(A.C. Informe dels Col.lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona).

Es a dir, clara diferència respecte a la política quantitativa, defugint la imatge del "Centre que ha d'assumir múltiples funcions":

"...aquesta reflexió entronca amb la necessitat que veiem d'articular-nos amb la figura d'un altre professional: l'educador de carrer.

Pensem que la nostra tasca preventiva i assistencial en el camp de la marginació infantil i juvenil només pot aconseguir un sentit en la col·laboració i intercanvi amb les institucions en grups de treball (escoles AA.VV., esplai, centres d'higiene mental, escoles populars, escola d'adults, consell educatiu, assistents socials del barri, i la comunitat del barri en general) (...)"

(A.C. Informe dels Col·lectius a l'Ajuntament de Barcelona).

## 2. Servei públic:

"...El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats opta per arribar a ser un servei públic i no una institució privada..."

(C.F.E.E. 1978d; 12).

"...Però creiem que l'administració municipal hauria d'establir el control, control racional i estricte, però la gestió ens sembla perillós que sigui únicament i exclusivament a les mans de l'àrea, doncs invariablement aquesta es veuria en la necessitat de delegar la gestió a uns tècnics allunyats irremissiblement de la realitat dels nens. Reproduïriem un dels conceptes asilars. No ho podem admetre."

(A.C. Informe dels Col·lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona; 32).

## 3. Descentralització.

Ja a la memòria del curs 1977-1978, el Centre d'Educadors postulava la sectorització i la seva encar-

dinació a l'equipament social del sector (C.F.E.E. 1978d; 18 i 19), així mateix, en l'informe esmentat es demanava la descentralització (Pàg. 41, per exemple).

L'assemblea de treballadors té, però, un enorme valor pedagògic i àdhuc professional:

*"...parlem d'autonomia (de cada Col.lectiu) i no de desconexió. I pensem en això en tant que professionals de l'educació especialitzada, podem identificar-nos en el marc d'una institució com els Col.lectius Infantils, disposant d'espais de discussió i contrast en comú, oberts a tota mena d'inquietuds relacionades amb el desenvolupament pedagògic ..."* (A.C. Informe dels Col.lectius Infantils a l'Ajuntament de Barcelona: pàg. 42).

Sembla, doncs, que malgrat les dues postures s'aproximessin, mai no hagués hagut convergència. I d'aquí també la diferent visió de l'argument final: el cost.

Per als treballadors dels Col.lectius el preu no era tan elevat com l'àrea afirmava -en comparació a d'altres institucions nacionals i estrangeres- i d'altra banda el tema aquest en ésser considerat des d'una perspectiva distinta tenia una altra importància (l'atenció clínica és potser més cara a curt termini però és més rendible socialment a mig i llarg termini).

I respecte al tema del conflicte intern: on l'àrea deia "divergències", els treballadors deien "debat" originat per la novetat i profunditat de l'experiència.

#### 4.4.2.2. EL CONTINGUT CONJUNTURAL.

Com ja s'ha indicat, aquesta triple diferència de fons va ésser sobredeterminada en els moments finals per tot un seguit d'argumentacions i contraargumentacions concretes.

La raó es pot trobar fàcilment:

- La lògica i esperable voluntat de l'àrea de serveis socials de "carregar-se de raó", i
- La no menys lògica i esperable voluntat dels treballadors dels Col·lectius de defendre's i contraatacar.

I tot això resulta significatiu per a la present anàlisi, perquè és en el caliu de les discussions de les discussions i davant els conflictes concrets quan millor es descobreixen les reals possibilitats i els reals límits de totes les positures (també, per tant, les de la política social).

I així, ja d'entrada, cal dir que molt forta havia de ser la voluntat política de l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona de cloure l'experiència i passar a gestionar-la directament, perquè la base documental que recolzà la decisió de no tornar a contractar amb el Centre d'Educadors fou francament fràgil.

En efecte, l'anàlisi documental de l'experiència es limità a :

- a) Una "anàlisi de la institució Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona" que començava dient:

*"...Hem de recordar que l'anàlisi encara s'està elaborant, que aquestes dades, tot i ser certes, han de prendre's com a provisionals..."*

(A.C. Informe sobre els Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona, pàg. 8).

I que estava elaborat a partir de les pròpies anàlisis i propostes dels educadors en els transcurs de les converses (!enregistrades en cassette!) que tots els col·lectius van anar tenint amb la comissió analitzadora de l'àrea de serveis socials.

Prenent un exemple: "L'anàlisi de la institució Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona" formulava una crítica contra el "paternalisme" dels Col·lectius. Cetament, per l'organització heretada de l'administració municipal anterior, en l'experiència hi havia aspectes que resultaven paternalistes (la presència del servei domèstic, la irracional abundància de queviures, etc...): i si bé això era cert, no era menys veritat que aquesta situació -fruit de la urgència inicial i del també inicial desconeixement de la lentitud e inèrcia municipals- fou un dels temes de reflexió constant en els Col·lectius, i no mateix -sobretot en el darrer any de l'experiència- vaig poder apreciar com la reflexió madurava cap a fórmules d'organització de la vida del Col·lectiu que anaven adreçades a eliminar aquests aspectes de paternalisme (assumir el ser



vei domèstic els propis nois, comprar els queviures al propi barri, donar major claredat a les finances dels Col.lectius, etc.).

Aquesta reflexió es feu també en les reunions de Col.lectius amb la comissió analitzadora de l'àrea de serveis socials ... i aquesta reflexió aparegué en l' "anàlisi de la institució Col.lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona" convertida en una crítica que des de l'àrea de serveis socials es feia a la feina dels Col.lectius.

!Es un sistema, com a mínim estrany, aquest de prendre l'autocrítica d'uns professionals com a base per a desqualificar la seva actuació!

- b) I un "Informe administratiu sobre els Col.lectius Infantils" que si bé és respectable des de l'òptica administrativa (i potser àdhuc elogiabile) és extranya la seva utilització com a anàlisi pedagògica de la tasca dels Col.lectius Infantils.

Aquests van ésser els dos documents que van recolzar la decissió municipal de cloure l'experiència.

En síntesi, les crítiques del document "institucional" eren:

- La manca de control de l'anterior ajuntament i la nova voluntat de l'administració socialista de controlar.
- Aquesta manca de control deixava un excessiu marge de

control als Col.lectius (tot el poder pedagògic) sense definir exactament els objectius del seu treball.

- Això explicava el conflicte entre l'administració municipal (anterior) i els Col.lectius: per aquests l'Ajuntament era un constant fre burocràtic, i per aquest els Col.lectius eren incapaços de resoldre problemes.
- Això comportava inseguretats en el projecte, i aquesta inseguretats generava un fort moviment d'assemblees i manca d'il·lusió en la feina.
- Dintre del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats coexistien diverses ideologies (i per tant diverses pràctiques educatives; i es parlava d'autogestió sense definir-la mai: això unit a l'existència de dues persones que polaritzaven els dos sectors de la institució donava com a resultat una doble manca d'eficàcia: manca d'eficàcia organitzativa i manca d'eficàcia pedagògica.
- Es criticava la diversa contractació (i diversa concepció del projecte) del personal educador i del personal de servei, i es criticava també el paternalisme que es podria desprendre de l'existència del personal de servei i de la manera com arribaven els serveis (el menjar, els mobles, el diner de butxaca, etc.)
- I s'imputaven a la institució els problemes amb les famílies, els veïns, les escoles i els barris.

Les conclusions finals d'aquesta anàlisi institucional són extraordinàriament clares al respecte (*vid.* A.C.)

I les crítiques administratives eren en síntesi:

- Errors en l'elecció dels pisos.
- Conflictes amb els veïns.
- Mala organització dels diners.
- Sobre el funcionament dels Col·lectius: pràctica decisió dels Col·lectius sobre altes i baixes (sense intervenció de l'Ajuntament) manca de col·laboració dels educadors en l'esforç de cobrar les taxes municipals als pares, escàs interès dels educadors en l'escolarització dels nens, deplorable impressió externa d'alguns Col·lectius, etc...
- Relació Ajuntament-educadors: l'ajuntament ha de pagar i callar " perquè no entén de pedagogia", i els educadors reben malament l'anàlisi quan l'Ajuntament la vol fer.
- Les divergències internes del Centre d'Educadors.

#### 4.5. UN TEST: LES DIFICULTATS DE L'ESTRATÈGIA C EN EL GOVERN.

S'ha definit l'estratègia socialista a l'Ajuntament de Barcelona com un test per a avaluar les possibilitats i els límits de l'estratègia C en el govern. Ara cal explicar el perquè d'aquesta definició.

En la perspectiva d'aquesta tesi ( i des de la hipòtesi que es manté sobre la política social) l'arribada d'un programa de govern rupturista i socialista a l'Ajuntament de Barcelona fou un fet social d'enorme importància perquè feu possible l'anàlisi en concret de les possibilitats i els límits tant de l'estratègia socialista global (tema que aquí no interessa) com de l'estratègia socialista adoptada pels socialistes en el terreny de la política social (aquest és el tema que aquí interessa). Fou el moment en que es pugué dur a terme de veritat aquesta estratègia, i per tant el moment en que es van poder evidenciar de forma clara les possibilitats i els límits (les contradiccions) que presentava.

Es pot resseguir això en dos aspectes:

- El terreny de la política global en els aspectes que toquen més d'aprop la política social.
- El terreny específic de la política social concretada en l'operació Ccl.lectius Infantils.

#### 4.5,1. POLÍTICA GLOBAL I POLÍTICA SOCIAL.

La política socialista és igualitària i la societat en la que s'exerceix és competitiva i desigual. La política social d'inspiració socialista (*vid.* estratègia C) pretèn conscienciar i solidaritzar els marginats per a una societat inconscienciadora i individualista i, a més a més, re-ubicar-los socialment amb la comprensió d'aquesta situació contradictòria.

A més, la política d'orientació socialista es fa des d'un govern petit i parcial -el govern municipal- que no pot escapar a la lògica de govern del sistema polític global: la gestió "eficaç" i amb resultats comptabilitzables en termes electorals.

Es comptensible la dificultat de conjuminar la estratègia C amb la gestió "eficaç" i de resultats electorals, quan es treballa amb la població marginal.

Això emmarca les possibilitats i els límits de la política social d'estratègia C en el govern:

a) Les possibilitats:

- unificar els serveis socials, superant la dispersió en que es trobaven en les administracions anteriors.
- enfortir el paper de l'administració pública en la seva intervenció al terreny de la política social.
- racionalitzar efectivament la gestió de les institu

cions que hi treballen: tecnificant-les, professionalitzant-les, i maldant per arribar a superar l'innegable paternalisme que, sovint, presenten moltes d'elles.

b) Els límits:

- La manca de participació popular (qüestió aquesta referent a tota l'administració municipal socialista) perquè la participació popular rarament és "efiç" i perquè la participació popular està "desmobilitzada" -sense entrar a analitzar les causes del ja famós "desencantament"-.

S'exemplifica aquest límit:

- . pel que fa referència a la política global en l'abandonament per part del Partit dels Socialistes de Catalunya (P.S.C.-P.S.O.E.) de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, al 1981.
- . pel que fa referència a la política social en la cita que segueix, extreta de la memòria del primer any de gestió de l'àrea de serveis socials:

*"...Dificultats trobades en el treball:...les promeses fetes per l'antic consistori a les Associacions de Veïns o altres grups de pressió..."*

(Ajuntament de Barcelona 1980; 7).

- Les lògiques dificultats de descentralització que ha anat tenint tot el conjunt de l'administració municipal de Barcelona des del 1979.



- Els límits que imposa la gestió directa de les institucions, i que es manifesten especialment en la burocratització i administrativisme que les va dominant (els educadors actuals de l'Ajuntament seran funcionaris: faran oposicions).
- La necessitat ja esmentada d'assolir resultats.

#### 4.5.2. POLÍTICA SOCIAL I COL·LECTIUS INFANTILS.

A continuació l'anàlisi es condueix al terreny que interessa en aquesta tesi: la positura de l'àrea de serveis socials davant l'experiència dels Col·lectius Infantils. Tres són els punts que cal remarcar:

- Visió de la globalitat del tema (tant pel que fa referència al tema global de la marginació social, com pel que fa referència al tema concret de la infància), i de la necessitat d'articular un complex institucional que pugués abastar les diverses tasques a fer. Però excessiu quantitativisme d'aquesta visió que pot fer pensar que importaven menys les persones que els resultats "institucionals".
- Visió de la necessitat de la intervenció de l'administració municipal en l'organització i gestió d'aquest complex institucional (per a aconseguir una millor planificació i àdhuc per a superar els aspectes de paternalisme que es podien detectar en ell, i fins i tot en els Col·lectius Infantils).

Però excessiu "administrativisme" d'aquesta intervenció (una cosa és controlar la gestió i una altra cosa és gestionar directament), que, com ja s'ha dit, burocratitza la gestió (i que pot fer pensar en una possible inseguretats política i en una no gensmenys possible inseguretats professional).

- Visió clara de la necessitat de descentralitzar els serveis dels Col.lectius.

Oblit o incomprensió però, de que els Col.lectius Infantils ja anaven arribant per la seva pròpia marxa i en la seva pròpia evolució a ser de veritat "Col.lectius de barri". I oblit o incomprensió del paper professional i pedagògic de l'assemblea com a òrgan central de coordinació.

Al marge d'aquests tres punts, hi ha una altra qüestió que cal remarcar per la seva importància: En els documents produïts per l'àrea de serveis socials en els moments finals del conflicte hi ha tot un seguit de crítiques als Col.lectius (que aquí han estat assenyalades en parlar del contingut conjuntural del conflicte) i s'ha dit que aquestes crítiques tenien un gran valor heurístic, atès el moment de la seva redacció; doncs bé, ara és l'hora de dir que és possible afirmar que al darrera d'aquestes crítiques hi ha el gran problema de l'administració municipal socialista: la necessitat d'una gestió "eficaç" i de resultats electorables com a contrapunt constant dels plantejaments ideològics i purs d'una estratègia socialista.

Totes les crítiques assenyalades com a problemes que presentaven els Col·lectius Infantils, com per exemple:

- L'excessiu cost de l'experiència (i amb ell el sempre excessiu cost de qualsevol intervenció en el terreny de la marginació social).
- Les diferències pedagògiques i l'innegable conflicte intern a què va arribar el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats en la maduració del seu debat (i amb ell la constant dificultat d'esclarir els objectius i els mitjans del treball en el terreny de la marginació social).
- La qüestió de l'"aspecte deplorable" que oferien alguns Col·lectius (perquè els marginats -què per algun motiu són marginats!!- són bastant impresentables en la societat normal).
- Les conflictives relacions amb els veïns, les ambigüitats de les famílies dels nens de cara a l'experiència, les dificultats de l'escolarització dels nens i els seus fracassos escolars...

Són problemes reals, certament conflictius i de difícil tractament... però han d'entrar necessàriament en un càlcul socialista (igualitari) com a lògics components de tota intervenció en el terreny de la marginació social (i a més en un procés de desasilament com el dels Col·lectius Infantils): són els problemes reals que es troba l'estratègia C quan es porta a la pràctica... (molt més en una

societat com la nostra amb un nivell de tolerància social francament molt baix).

Plantejar aquests problemes com a crítica només pot voler dir:

- O que no s'entén el treball en el terreny de la marginació social.
- O que el fantasma de l'"eficàcia" i dels "resultats electorables" imposa la seva llei.

De manera que els Col·lectius Infantils eren -amb totes les seves virtuts i tots els seus defectes- un test per tal de veure la contradictorietat:

- No només del propi projecte dels Col·lectius (la viabilitat de l'atenció individualitzada, l'escassa importància de l'estudi de la subcultura marginal, les manques professionals, etc.etc...)
- Sinó també -i aquest és el tema- de l'estratègia C en el govern.

## 5. CONCLUSIONS.

Aquest capítol destinat a verificar la primera hipòtesi sobre la contradicció política amb què es troben les operacions de la reacció social, ha analitzat la politicitat de l'experiència dels Col·lectius Infantils tot veient com la normal contradicció política que hi ha a les intervencions del dispositiu de control de la reacció social es multiplicava en el cas dels Col·lectius.

Les conclusions que hom pot extreure d'aquest capítol enumerades per ordre de major a menor generalitat en llur

abast són les següents:

1. Es verifica l'existència d'un subsistema polític específicament encarregat de la població marginal dintre del sistema polític global. Aquest subsistema específic reb normalment el nom de "política social".

Hi ha una clara relació entre el sistema polític global i la "política social".

El nivell d'anàlisi en el que ha treballat aquest capítol ha estat el municipal (el sistema polític global d'àmbit municipal i la política social d'àmbit també municipal).

Així , hom pot veure que:

- Una política global autoritària comporta una política social caracteritzada per la beneficència.
- Una política global populista (i conjuntural) comporta una política social de "promoció ciutadana".
- Una política global socialista comporta una política social de "serveis socials".

2. La política social és la normal organitzadora del dispositiu de control a través de l'estratègia que en cada cas és més ajustada al sistema polític global. Però sigui quina sigui la fórmula estratègica, la política social sempre és un terreny contradictori.

Així s'ha vist que:



- Una política social de beneficència (corresponent a una política autoritaria) opera amb una estratègia de falsa claredat.
- Una política social de promoció ciutadana (corresponent a una política populista i conjuntural) opera pràcticament sense estratègia.
- Una política social de serveis socials (corresponent a una política socialista) opera amb una tensió constant entre el desig i la realitat (és a dir, entre el respecte a la població marginal i la necessitat d'eficàcia).

3. A través del cas estudiat dels Col·lectius Infantils, hom ha pogut veure quin és el tipus de dispositiu de control que més s'ajusta a cada estratègia de la reacció social.

Amb aquesta tercera conclusió es clou el cercle: el dispositiu de control està en funció d'una estratègia, i aquesta depèn del tipus de política social que en cada lloc i en cada moment demani el sistema polític global.

Així s'ha vist que:

- El dispositiu de control de tipus asilar és el més adequat a l'estratègia de falsa claredat postulada per una política social de beneficència corresponent a un sistema polític autoritari.

- Un dispositiu de control fet de gestos espectaculars i contradictori amb ell mateix és el resultat de la manca d'estratègia que té una política social de promoció ciutadana, corresponent a una política populista i conjuntural.
- Un dispositiu de control que oscil·la entre el desig i la realitat és l'adequat a l'estratègia contradictòria (perquè també oscil·la entre el desig i la realitat) de la política social de serveis socials corresponent a una política socialista.

4. A tot això, i per acabar, l'experiència dels Col·lectius Infantils ha resultat proporcionada a aquesta anàlisi:

- Perquè fou una institució d'un dispositiu de control municipal que reflectí totes les conclusions que s'acaben d'esmentar.
- I perquè, a més a més, fou un multiplicador per la clara voluntat de ser un "analitzador social", abordant totes les contradiccions i evidenciant-les:
  - . arrelats al terreny: amb totes les virtuts i tots els defectes d'un repte professional assumit fins el final.
  - . i amb una decisió i una fidelitat ideològica a l'estratègia C fins el límit de l'utopia.

Així s'ha pogut veure:

- La impossibilitat d'una experiència com la dels Collectius Infantils amb una política autoritària i de beneficència.
- La possibilitat de l'aparició d'una experiència com aquesta amb una política populista, de promoció ciuadana, i de gestos espectaculars.
- La impossibilitat d'una experiència com aquesta quan la política socialista de serveis socials oscilla entre el desig i la realitat.

Els Collectius Infantils van néixer fruit d'una conjuntura que permetia l'utopia. Lògicament, quan la conjuntura va canviar, la utopia no fou possible.

Els mateixos ho havien dit: "*Vam néixer gràcies a una escletxa*". Ara l'escletxa s'ha tancat.

II.3. ELS COL·LECTIUS INFANTILS I LA SEVA  
ESTRUCTURA INSTITUCIONAL (SEGONA HI-  
PÒTESI I SEGON EIX CONTRADICTORI).

## 1. PREVI.

Aquest capítol pretén verificacar la segona hipòtesi plàntejada en el marc teòric d'aquesta tesi.

Segons el marc teòric, el segon terreny on s'evidencia la contradicció que tenen les intervencions del dispositiu de control de la reacció social és el terreny del poder institucional. Es a dir, el terreny de l'organització i distribució del poder de les institucions que treballen al medi marginal.

Aquesta contradicció es fa visible en l'estructura organitzativa que hom pot trobar en les dites institucions i és resseguible (per tal d'ésser estudiada) en la història organitzativa que ofereixen.

La lògica de l'argumentació d'aquesta segona hipòtesi podria ésser formulada de la següent manera: una característica actual de les intervencions del dispositiu de control és el doble problema:

1. La definició dels objectius de la intervenció (¿Què és el que cal fer amb els marginats?).
2. La consegüent selecció dels mitjans adequats a la intervenció (¿Com s'ha de fer allò que s'ha de fer?).

Aquest doble problema gravita al damunt de l'organització i distribució del poder institucional, perquè:

- a) Dificulta l'operació de legitimació: ¿D'on pot sortir l'autoritat institucional si no estan clars els objectius i, per tant, pot ser discutible la selecció dels mitjans?
- b) Dificulta l'operació de normalització: ¿Com es pot conferir normalitat institucional si no està clar el que s'ha de fer i com s'ha de fer?

I aquesta doble dificultat "és-la-dificultat" organitzativa que poden tenir les institucions que treballen en medi marginal: la dificultat d'organitzar i de distribuir el poder, que es fa palesa en l'estructura organitza



tiva (i en la història organitzativa) d'aquest tipus d'institucions.

Es obvi que aquesta situació pot presentar-se amb major o menor gravetat (fins i tot pot semblar que no es presenta) en funció de la intervenció de les variables següents:

1. El terreny concret d'intervenció (objectius i mitjans poden estar més clars en un asil de vells que en una institució per a nens marginats -com per exemple els Col·lectius Infants-).
2. La major o menor història de la institució (no és el mateix la inèrcia acumulada en anys d'organització i distribució de poder que el seu funcionament *ex-novo*).
3. La major o menor voluntat direccional de l'individu o grup detentador del poder.

Aquestes variables afecten la dificultat organitzativa (i fins i tot la poden arribar a dissimular i àdhuc a amagar).

Concretant l'anàlisi al terreny d'aquesta tesi: en els nens marginats (primera variable) i les institucions joves o en procés de reforma (segona variable), hom pot trobar una disjuntiva, la qual es presenta a l'individu o grup inicialment detentador del poder:

- a) O bé s'exerceix el poder de manera compacta i sense

fissures:

- amb un model organitzatiu autoritari que resol la dificultat per la via de la concentració de poder.
  - possibilitant així un funcionament "eficaç" de l'estructura organitzativa (eficàcia mecànica, que no educativa, en el sentit de la manca de questionament dels objectius i els mitjans marcats).
  - i que sovint condueix a un tipus d'intervenció en la línia de la estratègia A del model teòric proposat en aquesta tesi: asilar (amb asils més o menys "modernitzats").
  - D'altra banda, d'aquesta manera ni es qüestiona la dimensió política del treball ni es qüestionen els objectius i els mitjans que assenyalen el poder institucional.
- b) O bé l'exercici del poder és una suma de compromisos (resultant així qüestionat amb major o menor freqüència),
- amb un model organitzatiu on es dona l'anomenada "lluita institucional",
  - en aquest cas, el tipus d'intervenció resta obert a la definició que en va fent la pròpia dinàmica institucional.
  - on, per tant, es pot qüestionar tant la dimensió política de la intervenció, com el tàndem objectius-mitjans.

Es clar que la dificultat assenyalada en aquesta segona hipòtesi es manifesta virulentament a la segona opció. Això fa que, a la curta o a la llarga:

- o bé es repesca el poder institucional per part de l'individu o grup inicialment impulsor (evidentment, amb reformes i novetats: "*cal que tot canviï per què res canviï*" que deia el príncep de Lampedusa).
- o bé desapareix l'experiència.

La història organitzativa dels Col·lectius Infantils reflectí totalment aquesta dificultat del poder institucional: s'optà clarament per la segona possibilitat de la disjuntiva suara esmentada (l'exercici del poder com a suma de compromisos), i el resultat final fou la desaparició de l'experiència.

S'optà per la segona possibilitat de la disjuntiva perquè:

1. Era necessari a partir de la realitat pràctica de l'experiència dels Col·lectius: una institució descentralitzada en petites unitats repartides pels barris de Barcelona i amb una voluntat d'autonomia funcional de cada una d'elles.
2. Així ho exigia la voluntat de l'equip inicial; es pretenia una experiència no només nova, sinó també rupturista:
  1. A partir dels pressupostos teòrics i pràctics del

grup inicialment impulsor de l'experiència i detentador del poder, el fet de col·locar com a nucli de l'experiència el treball sobre la vida quotidiana va fer pivotar l'experiència sobre l'educador especialitzat:

- la figura majoritària numèricament.
- la figura que tradicionalment havia estat sempre fora de les àrees de poder institucional.

2. Tot això tenia una doble repercussió:

- era impossible l'exercici del poder "compacte".
- l'experiència apostava per l'autogestió.

Certament, en l'experiència dels Col·lectius Infantils hi hagué una dura lluita institucional (com es veurà a continuació). Certament la dimensió política de la feina i el tàndem objectius-mitjans van ésser qüestionats. I certament fou la dinàmica institucional la que va anar definint el model d'intervenció.

El resultat és conegut:

- L'entitat originalment contractant (l'Ajuntament de Barcelona) va reprendre el poder, i
- L'experiència s'acabà el 8 de Juliol de 1980.

Després d'aquesta introducció, hom pot ja passar a l'anàlisi concreta de la història organitzativa dels Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona. Amb ella es veurà com les vicissituds organitzatives de

l'experiència verifiquen aquesta segona hipòtesi.

En primer lloc hom farà una primera anàlisi ràpida i esquemàtica de la història organitzativa dels Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona, considerada anualment. Després d'aquesta visió global es passarà ja a l'anàlisi més en profunditat de la història de l'experiència a través també de cada un dels tres anys que va durar.

## 2. L'ANÀLISI RÀPIDA I ESQUEMÀTICA.

### 2.1. EL PRIMER CURS: 1977-1978.

El poder institucional el detenta el grup inicialment impulsor de l'experiència (la gent del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats: l'Antoni Julià, el Faustino Guerau de Arellano, la Maite Montagut i l'Isidre Bravo -aquest darrer només els primers mesos, perquè és va desvincular posteriorment de l'experiència-), constituït ara en Societat Anònima.



L'exercici del poder institucional es fa a través d'un "Equip Gestor" (composat pel grup inicial més tres experts -César Muñoz, Alfons Martinell i Ferran Casas- i un secretari -Emili Pascual-). Tot seguit, però, la Maite Montagut es desvincula dels Col·lectius i assumeix l'organització del sector formació. Paral·lelament apareixen dos òrgans de "compromís de poder" (encara que en aquest primer curs la seva eficàcia sigui embrionària): la coordinació de Col·lectius i la reunió general de treballadors -posteriorment assemblea-.

Durant aquest primer curs hi ha un llarg primer moment de miratge institucional (la novetat, la molta feina a fer, el mateix desconeixement dels circuits interns de la institució) en el qual no es qüestiona aquesta fórmula. Però, a partir del tercer trimestre, dos conflictes institucionals greus comencen a posar-la en crisi, urgint la participació però sense arribar a articular una alternativa concreta. Aquests dos conflictes són:

- L'acomiadament de cinc educadors d'un Col·lectiu (El Born).
- La compra d'un pis per a ubicar-hi els serveis generals de la institució i el sector formació de la mateixa.

## 2.2. EL SEGON CURS: 1978-1979.

L'alternativa concreta de major "participació" la troba el propi equip gestor:

El poder institucional el seguirà detentant la Societat Anònoma, anomenada ara "entitat legalitzant".

Per a l'exercici del poder, en lloc de l'"equip gestor" apareix ara el "Consell Gestor" (composat per l'anterior equip gestor, tots els coordinadors de Col.lectius, més els coordinadors del sector formació).

El consell gestor viurà durant aquest segon curs la contradictorietat de ser "suma de compromisos" (l'equip inicial, els experts, el sector formació i els coordinadors dels Col.lectius com a representants de la base). El resultat serà la seva inoperància tècnica i política.

Mentrestant, els dos òrgans de "compromís de poder" (la reunió general -assemblea i la coordinació de Col.lectius) comencen a prendre importància institucional:

- Els coordinadors perquè ara són elegits pels Col.lectius (en el curs anterior havien estat designats per l'equip gestor) constituïnt-se així en autèntics representants de la base (els tribuns de la plebs); i perquè participen en l'òrgan d'exercici del poder institucional: el consell gestor.

- La reunió general-assemblea anirà configurant-se com a real praxi institucional fins arribar a la decisió de considerar la institució com a quasi-assambleària. (vegi's la decissió de la llarguíssima assemblea de Sant Cugat de Març-Maig).

Tota aquesta situació incidirà en la impossibilitat de resoldre els dos grans problemes d'aquell curs:

- La relació entre el sector formació i el sector Col·lectius.
- L'autonomia dels Col·lectius.

## 2.3. TERCER CURS: 1979-1980.

La Societat Anònima segueix detentant el poder institucional, i segueix essent anomenada "entitat legalitzant".

L'exercici del poder el farà fins el mes de Gener el consell gestor. Al Gener dimiteix el consell gestor i és elegit per l'assemblea de treballadors un nou òrgan d'exercici del poder: l'òrgan de direcció funcional provisional (composat per tots els coordinadors dels Col·lectius més en Ferran Casas, en César Muñoz i l'Emili Pascual).

Amb l'òrgan de direcció funcional provisional (provi)sional perquè està en funció de la renovació de contracte amb l'Ajuntament de Barcelona) sembla que l'organització i la distribució del poder institucional han arribat ja a un compromís total:

- Total perquè s'ha arribat a tots els membres de l'experiència (bé, només als adults).
- Total perquè s'ha arribat a tots els temes (fins i tot a l'elecció de l'òrgan de direcció).

Però la Societat Anònima (o entitat legalitzant) està dividida sobre aquest procés. La part majoritària (Faustini Guerau i Maite Montagut) en recelà i finalment al mes d'Abril la desautoritza.

El procés ha arribat al seu punt màxim i retrocedeix:

- La Societat Anònima reprén el poder institucional tot guarint-se en la legalitat del mateix.
- Els Col·lectius Infantils entren en un procés assembleari on els coordinadors són només la coordinació pedagògica.
- L'òrgan de direcció funcional provisional s'autodisol. Els coordinadors resten de responsables merament pedagògics. I l'assemblea de treballadors entra en un procés de divorci i confrontació respecte a la Societat Anònima (mai més anomenada "entitat legalitzant"), d'a profundiment, bastant autocrític, de l'anàlisi de la situació... i finalment de preparació del nou contracte amb l'Ajuntament de Barcelona.

Resultat: al final de curs l'Ajuntament de Barcelona no renova el contracte (un dels motius fou el de les "divergències internes" de la institució) i l'experiència dels Col·lectius Infantils desapareix com a tal.

### 3. L'ANÀLISI EN PROFUNDITAT.

#### 3.1. PREVI SOBRE EL PODER INSTITUCIONAL.

En un principi, el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, que era una societat civil, per a contractar amb l'Ajuntament de Barcelona, es va haver de configurar com una entitat jurídica més solvent i ho va fer com una Societat Anònima, perquè era la forma més ràpida de fer-ho (essent-ne els accionistes inicials els quatre mem



bres fixes del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats).

Aquesta fou la real font de poder institucional.

Ara bé, tant bon punt van aparèixer els primers conflictes i els treballadors van començar a malfiar (després del primer curs) la Societat Anònima fou anomenada "entitat legalitzant". Aquest fet, aparentment sense més transcendència, il·lustra semànticament sobre dues qüestions:

1. Negativa o vergonya a aclarir i manifestar públicament les arrels contractuals de l'estructura del poder institucional =qüestió que encaixa amb la voluntat de considerar el poder com a suma de compromisos).
2. Significació de que la Societat Anònima, en ésser considerada Entitat Legalitzant, volia configurar-se com a "paraigües legal" d'una dinàmica institucional que era difícil de formular jurídicament, tal com deien en una entrevista l'Antoni Julià i l'Emili Pascual:

*"...la dinàmica interna que portàvem era difícil de donar-li una forma legal, i aleshores una gent s'oferia a fer d'entitat legalitzant per a donar-li aquest paraigües legal... perquè no hi havia jurisprudència sobre el que anàvem a fer nosaltres ... era molt rar."*

Com a contrapartida, aquest fet tingué una repercussió: va dificultar la visió nítida de les arrels del poder institucional:

- Tant perquè va fer confondre la Societat Anònima (òrgan que detentava el poder) amb els diferents òrgans d'exercici del poder (primer l'equip gestor, després el consell gestor, i finalment la breu experiència de l'òrgan de direcció funcional provisional).
- Com perquè va tapar la real font del poder: l'Ajuntament de Barcelona.

I això és important perquè (*vid.* la tercera hipòtesi) una de les característiques del desigual nivell professional dels educadors especialitzats dels Col·lectius va ésser la dificultat d'anàlisi que té la gent que està molt "enganxada al terreny" amb el risc de sincretisme que això comporta.

### 3.2. EL PRIMER CURS: 1977-1978.

Tal com s'ha indicat en la visió esquemàtica de la història organitzativa dels Col·lectius, després de la firma del contracte entre l'Ajuntament de Barcelona i el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats es creà un òrgan executiu per a l'exercici del poder: fou l'equip gestor.

- L'equip gestor el composaren: els membres del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats; dos experts en "pedagogia marginal" (César Muñoz, ex-responsable de les "Aldeas Infantiles S.O.S" i Alfons Martinell, ex-responsable de la institució "Les Torres" de Llíssia d'Avall); un administrador (Ferran Casas) incorporat un més després de la firma del contracte amb l'Ajuntament; i un secretari amb veu i sense vot (Emili Pascual) a partir de l'Octubre de 1977.
- Entre la S.A. (entitat legalitzant) i l'equip gestor es formulà verbalment -no hi hagué mai constància escrita- un "pacte ètic" segons el qual la primera no contradiria mai les decisions del segon i les assumiria sempre (Aquest pacte no escrit és important perquè és el que es va trencar l'Abril de 1980 quan la Societat Anònima desautoritzà l'òrgan de direcció funcional provisional).

- L'equip gestor, en tant que òrgan executiu del poder institucional, es configurava com a òrgan intermedi en tre la Societat Anònima i el conjunt de treballadors de la institució.

Durant els primers mesos de l'experiència la fórmula no té excessives pegues -tal com s'ha indicat-:

- Per la novetat de la feina, per la novetat de la mateixa estructura organitzativa que era inèdita dintre del conjunt d'institucions similars.
- Per la molta feina a fer: els primers mesos exigiren de tots els membres del projecte un sobreesforç que -òbviament- dificultà el plantejament de qualsevol qües tió sobre la fórmula organitzativa que s'havia triat.
- Pel desconeixement dels circuits interns de la institució: des del més elemental desconeixement personal de molts dels membres de l'experiència (la procedència dels educadors era bastant heterogènia) fins el desconeixement de les "capacitats de poder" de cada òrgan i cada figura de la institució (¿quin era el poder del coordinador, de la coordinació de Col·lectius, dels psicòlegs, dels incipients serveis generals, etc....?) i el desconeixement de les "relacions de poder" (¿"qui estava amb qui" i per què?, etc...).
- No s'ha de minimitzar l'efecte desmobilitzador que tenia la importància de la feina que s'anava a fer: era una feina d'abast considerable, la de desmuntar un asil municipal i fer-ne vuit petits Col·lectius ("Col·lectius eren el melic del món").

Foren, doncs, uns primers mesos de "miratge institucional".

Però estava inscrit en la mateixa essència de l'experiència dels Col·lectius que aquesta fórmula organitzativa s'havia de desgastar. I això per dues raons:

- Per la voluntat del grup inicial (més o menys contradictòria) de no considerar el poder "compactament" i obrir, per tant, el seu exercici a la suma de compromisos (això seria un plantejament teòric de la dinàmica institucional).
- Per l'exigència operativa d'una institució descentralitzada en petites unitats i en la que la feina pivotava sobre la figura de l'educador (i això seria un plantejament pràctic de la dinàmica institucional).

I així va ésser ja a partir del tercer trimestre d'aquell primer curs. Quatre temes desgastaren aquella primera fórmula: dos de manera manifesta i dos de manera més latent (anunciant-se com a temes conflictius per als dos següents cursos).

Els dos temes manifestament desgastadors foren:

- L'acomiadament de cinc educadors del Col·lectiu Born.
- La compra d'un pis per a ubicar-hi el sector formació i els serveis generals de la institució.

Els dos temes latents foren:

- Les relacions entre els dos sectors de la institució:  
la formació i els Col.lectius.
- L'autonomia de cada Col.lectiu.

A continuació hom tractarà amb més deteniment els dos temes manifestos i llurs repercussions en la dinàmica organitzativa dels Col.lectius (els dos temes latents sortiran a l'anàlisi dels cursos posteriors).

### 3.2.1. L'ACOMIADAMENT DE CINQ EDUCADORS DEL COL.LECTIU DEL BORN.

L'acomiadament de cinc educadors del Col.lectiu Born tingué motivacions pedagògiques (els dits educadors no treballaven en la mateixa línia del conjunt de l'experiència) i socials (posaven en perill l'experiència perquè la mateixa administració municipal n'estava inquieta).

- a) Les motivacions pedagògiques: S'acaba de dir que els dits educadors no treballaven en la mateixa línia del projecte. Aquesta afirmació pot explicitar-se amb la transcripció d'una conversa mantinguda amb l'Antoni Julià i l'Emili Pascual:

"...

J.S. *¿què vol dir això de que no treballaven en la mateixa línia del projecte?*

A.J. *Que hi havia una incapacitat de recollir la vida quotidiana i les dificultats de la vida quoti-*



*diana com a font per a treballar.*

*J.S.        ¿I això com es menja?.*

*E.P.        Inhibició davant del conflicte. Una desconsideració de no cuidar res, era realment una incapacitat d'afrontar el conflicte, estar desbordat per la situació... no van tenir força interna per a sobreposar-s'hi.*

*J.S.        I això, ho justificaven?*

*A.J.        Això ho justificaven dient que la institució, l'asil havia agredit molt a aquests nens i que ara ells havien de venjar-se de la institució i havien d'agredir la institució (...) i els adults estaven lluny, entens?, no hi eren, mai hi eren (o quan hi eren estaven sempre tancats a l'habitació dels educadors)..."*

b) Les motivacions socials: S'ha dit que el Born posava en perill l'existència mateixa de l'experiència. En efecte, la reacció social sotjava amb cura a través de l'administració municipal.

Després de tot un seguit de reunions entre l'equip gestor i els membres del Col·lectiu del Born, de nombroses discussions, de haver treballat el tema a una reunió general ( a Alella), l'equip gestor va decidir que l'entitat legalitzant (la Societat Anònima) acomiadés cinc educadors del Col·lectiu Born. El procés va durar des de pràcticament Octubre de 1977 fins al Març de 1978. El 31 de Març de 1978 eren acomiadats.

La carta d'acomiadament, signada per l'Antoni Julià com a administrador de la Societat Anònima, era un document d'un significatiu valor pedagògic: en efecte, els motius de l'acomiadament —concretats en 26 càrrecs— estaven plantejats a partir de tres punts:

"...

1. Haver perjudicat molt greument la dinàmica institucional durant la fase de posta en funcionament del projecte educatiu dels Col·lectius Infantils: (T'has oposat a les funcions del coordinador com a necessàries en el començament d'un procés... no has realitzat cap anàlisi completa de la vida del teu Col·lectiu... has bloquejat positivament la dinàmica dels Col·lectius Infantils donant a l'exterior una imatge negativa del seu funcionament... t'has inhibit dels grans temes del projecte global...)
2. Haver-te oposat a l'enfocament psico-socio-dinàmic del Centre d'educadors: (has negat amb la teva actuació i les teves paraules la necessitat de normes... has deformat amb la teva actuació i les teves paraules el sentit del que és el CONTROL PEDAGÒGIC ... has negat amb la teva actuació i les teves paraules la necessitat d'utilitzar la vida quotidiana com a font d'estructuració del nen...)
3. Haver perjudicat greument els nens en el seu procés d'estructuració: (no els has ajudat a passar del règim repressiu de la gran institució al règim no compulsiu però amb marcs de referència dels Col·lectius Infantils... no els has ajudat a passar del règim massiu al règim de petit grup amb tota la problemàtica racional que suposa... no has utès a la vida quotidiana externa del nen... no has realitzat un enregistrament d'observacions... no has respec-

*tat el bagatge cultural que portava el nen, això suposa avassallament. Aixecar el bagatge cultural del nen no vol dir destruir-lo... has dificultat l'acceptació social de la qual el nen té molta necessitat per estructurar-se...)"*

(A.C.)

Més enllà del valor pedagògic i social que aquest acomiadament suposava, hi havia un fet institucional clar: Era la primera vegada que la Societat Anònima prenia una decisió important.

I la institució va reaccionar. La reacció es va manifestar en una Reunió General de treballadors de la institució el dia 7 d'Abril de 1978 (una setmana escassa després dels acomiadaments). En aquesta reunió general de treballadors es va fer una doble votació: en una es demanava l'acord amb la decisió d'acomiadament i en l'altra es demanava l'acord amb el procediment seguit en els acomiadaments. Aquests foren els resultats:

*" Sobre 68 votants de 82 treballadors de la institució.*

*1a. PREGUNTA: ¿Estàs d'acord amb la recissió de contracte de N., N., N., N., i N.?*

<i>Vots afirmatius</i> .....	<i>42</i>
<i>Vots Negatius</i> .....	<i>4</i>
<i>Vots en blanc</i> .....	<i>4</i>
<i>Abstencions</i> .....	<i>17</i>
<i>Vot nul</i> .....	<i>1</i>
<i>Total</i> .....	<i>68</i>

2a. PREGUNTA: *¿Estàs d'acord amb el procediment seguit per l'equip gestor en aquestes rescissions de contracte concretes?*

Vots afirmatius ..... 22  
Vots negatius ..... 41  
Vots en blanc ..... 1  
Abstencions ..... 4  
Total ..... 68 "

(A.C. resum de la coordinació de Col·lectius, 10 Abril 1978).

Els resultats d'aquesta doble votació són suficientment il·lustratius:

1. S'aprova clarament (42 vots sobre 68 només amb 4 vots en contra) la decisió d'acomiadament: els treballadors de la institució havien copsat que el treball del Born no anava en la línia del projecte i que posava en perill la continuïtat de l'experiència.

*"...em sembla que era una opinió molt estesa a la institució que aquells no anaven pel mateix camí i que feien nosa, i que ens posaven a tots en perill... aquesta sensació de que ens posaven en perill a tots era viscuda..." (Antoni Julià)*

2. Es desaprova (també amb bastant de claredat: 41 vots contra 22) el procediment, i amb el procediment es desaprova (com a mínim tàcitament) una fórmula organitzativa en la que l'exercici del poder queda en mans d'un òrgan que no representa la base de la institució

*"...a partir d'aquí es podia començar a parlar i reclamar ja la participació... la autogestió..." (Antoni Julià).*

Cal ressaltar un fet: l'enunciat de la segona votació feia referència al procediment seguit per l'equip gestor. Hi havia una confusió entre la Societat Anònima i l'equip gestor que féu que el resultat d'aquesta segona votació no desgastés a la primera, sinó més aviat al segon.

### 3.2.2. LA COMPRA D'UN PIS PER UBICAR-HI ELS SERVEIS GENERALS I EL SECTOR FORMACIÓ.

El segon tema fou la compra del pis del carrer Gran de Gràcia, nº 123.

El Centre de Formació d'Educadors Especialitzats havia tingut sempre problemes d'espai i en els darrers anys anteriors a l'experiència dels Col·lectius havia estat "rellogat" a les instal·lacions de l'I.C.E. de la U.A.B. a l'Hospital de Sant Pau.

El contracte amb l'Ajuntament de Barcelona per a gestionar els Col·lectius Infantils féu créixer espectacularment la institució, tant que era impossible seguir en els locals de l'I.C.E. de la U.A.B. Per tant, l'equip gestor de la institució decidí comprar un pis sencer per tal de centralitzar (inicial contradicció amb la voluntat descentralitzadora) els serveis i per a poder-hi ubicar definitivament el sector formació (que havia tingut una vida itinerant fins aleshores).

Això ho explicava així l'Antoni Julià en una entrevista:

*"...jo recordo haver argumentat (quan algu ens preguntava: ¿com ho feu, allò?) volent-ho simplificar, i jo dir-li: és una societat anònima que rep uns diners per una feina, i llavors, enlloc de fer nos una torre amb els diners que no es gasten, docs els fem servir per a la formació.*

*Això era una decissió del consell d'administració de la societat anònima, de dir: doncs amb aquesta pari que no gastem pel treball que se'ns encarrega la gastem amb la formació.*

*Que això com a línia pot ésser lloable i podia ésser bo... el que passa és que això es va convertir en dolent des del moment en que era capitalista: en que algú se n'aprofitava."*

El conflicte per la compra del pis no va esclatar mai de forma tan explícita com el conflicte de l'acomiadament dels cinc educadors del Born, però va gravitar profundament sobre la reunió general amb que es cloqué el primer curs i començà el segon: la reunió general de Can Puig.

Aquest conflicte tingué dos components:

- Un component explícit: la societat anònima decideix comprar un pis (decissió important) sense cap consideració envers els treballadors dels Col·lectius. Aquest fet, novament, desgasta la fórmula organitzativa d'aquell primer curs.



- Un component implícit: el sector formació de la institució se n'aprofita de la compra del pis. Aquest component enllaça amb la problemàtica dels cursos posteriors referida a les relacions entre els dos sectors de la institució.

*"...el tema, doncs, de fons és aquí el conflicte per la compra del pis no era tant conflicte per la compra del pis, sinó perquè al pis s'hi anava a posar formació i formació era un explotador dels treballadors dels Col.lectius..."*

*perquè a través d'aquesta decissió de poder econòmic, determinants individus del sector formació adquirien un enorme poder institucional..."*  
(Antoni Julià).

En síntesi: la relació entre els dos sectors de la institució va ésser sempre conflictiva perquè:

- Els treballadors dels Col.lectius van tenir sempre la por de que la gent de formació (més teòrics) els dirigís l'experiència -poder interior- i se n'aprofités d'ella de cara al prestigi exterior de la institució -poder exterior-,
- Realment la gent de formació va sucumbir a aquesta doble temptació de poder (fins la darrera desautorització de l'òrgan de direcció funcional provisional).

En aquesta perspectiva, la compra del pis fou comprensiblement viscuda per la gent de Col.lectius com un problema.

Cal cloure aquest repàs al primer any de l'experiència fent referència al paper de la reunió general i dels coordinadors dels Col·lectius:

- La reunió general, si bé fou decisiva en l'explicitació del conflicte dels cinc acomiadaments, no prengué encara el protagonisme que tingué posteriorment.
- Quant els coordinadors dels Col·lectius, durant aquell primer curs tampoc van tenir cap protagonisme. Eren designats per l'equip gestor: aquest fet feia que fossin vistos amb una certa malfiança per part dels altres treballadors ( "es deia que el coordinador no era un representant del Col·lectiu davant de l'equip gestor, sinó que el coordinador era un representant de l'equip gestor davant del Col·lectiu", deia l'Antoni Julià) i que fou precisament l'equip gestor el que volgués que prenguessin protagonisme (precisament perquè podien ésser considerats com "aliats" del poder institucional).

El curs 1977-1978 s'acabà, i començà el 1978-1979 amb una reunió general de tots els treballadors de la institució que tingué lloc en dues sessions: la primera el 23 de Juny de 1978 i la segona el 9 de Xetembre de 1978 (es la anomenada "reunió de Can Puig". Un resum del contingut d'aquesta reunió es va editar: I.C.E. de la U.A.B., Centre de Formació d'Educadors Especialitzats; "Los Colectivos Infantiles, etapa de rodaje-reunión en Can Puig, Perfeccionamiento organizativo". Barcelona 1978; vid. C .F.E.E. 1978a).

En principi aquesta reunió general havia estat prevista per a un sol dia de durada i dos temes:

- Anàlisi de la línia pedagògica. Aquest era el tema que havia de ser tractat al matí ( i que de fet va ésser tractat al matí).
- Anàlisi de la estructura organitzativa. Aquest era el tema que havia de ser tractat a la tarda... i va ésser el tema que feu repetir la reunió al Setembre.

L'anàlisi de la línia pedagògica passà (en expressió d'alguns dels educadors assistents) "sense pena ni glòria" al matí, bàsicament al voltant de quatre intervencions: dues de membres de l'equip gestor explicant el sentit pedagògic de l'experiència dels Col·lectius, i dues més (una d'un coordinador en representació de tot un Col·lectiu, i l'altra individual) la primera de les quals era, de fet, pedagògico-organitzativa.

L'anàlisi de l'estructura organitzativa fou llarga (va continuar al Setembre) i, sobretot, fou polèmica:

*"... el clima de la reunió (de la tarda) fue tenso. Se dijeron frases muy fuertes contra el equipo gestor... He aquí algunas de esas frases:*

- los informes han sido mediatizados.*
- Se niega la participación de los educadores.*
- El equipo gestor habla con mucha ambigüedad.*
- Los esclavos eran necesarios para que los otros pensaran.*
- Ellos -el equipo gestor- más listos y nosotros más torpes.*

- *se prometió autogestión y no se ve por ninguna parte...*"

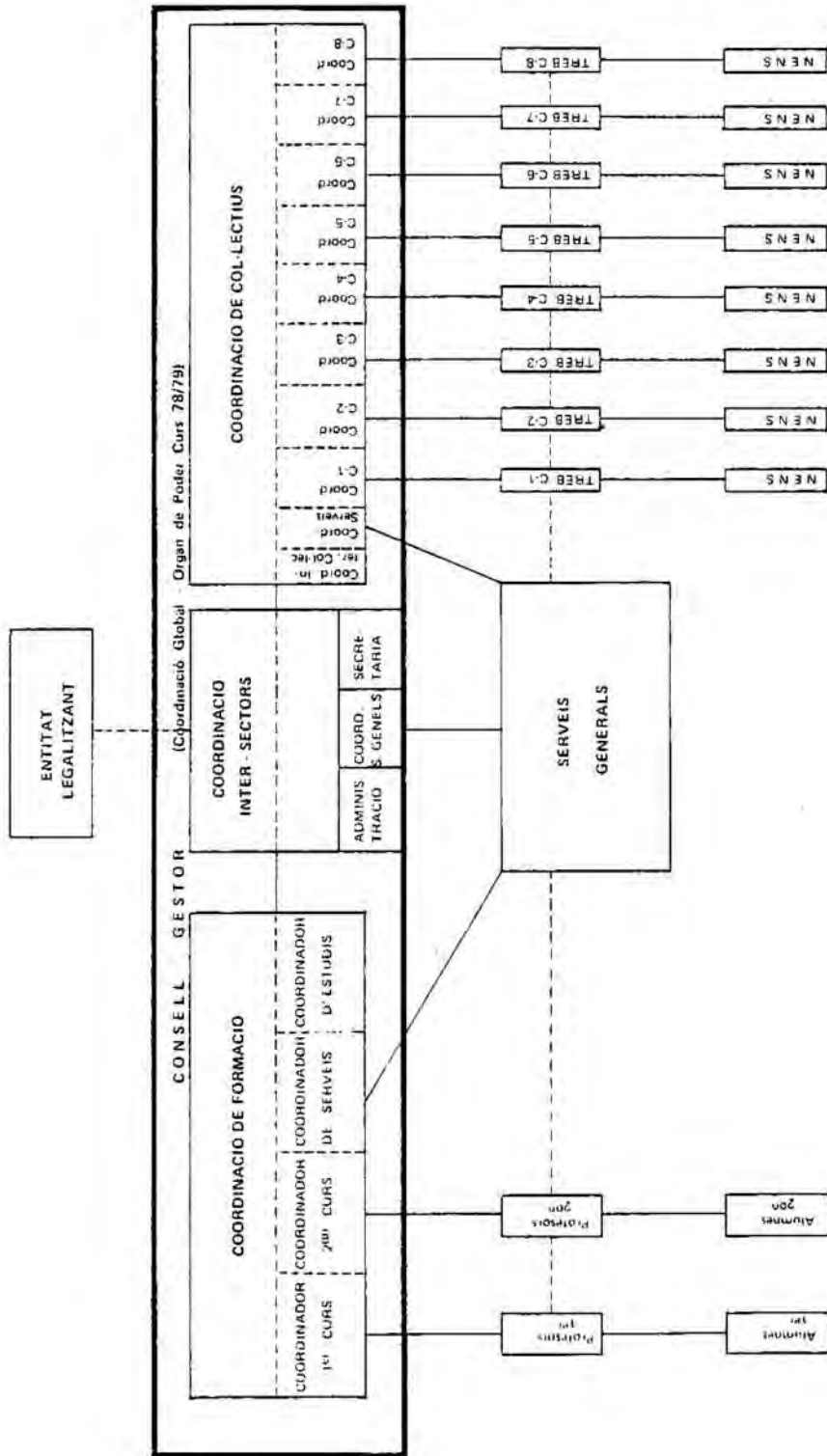
(C.F.E.E. 1978a; 32).

En aquest clima, l'equip gestor va fer una proposta per a una nova fórmula organitzativa de la institució. A Can Puig, però, era clar que aquesta proposta tenia un doble motiu:

- La voluntat de l'equip gestor d'obrir la fórmula organitzativa a una major participació.
- La pressió de la institució (reflectida en els dos conflictes que ja s'han esmentat i esclatada a la reunió).

La nova fórmula organitzativa quedava sintetitzada en l'organigrama que segueix a continuació (C.F.E.E. 1978a; 40).

6) ORGANIGRAMA



Aquest organigrama està envoltat per un òrgan que havia d'englobar tota l'estructura organitzativa. Aquest òrgan era l'assemblea de treballadors de la institució.

L'equip gestor desapareixia de l'estructura organitzativa com a òrgan intermedi entre l'entitat legalitzant (la Societat Anònima) i el conjunt de treballadors de la institució. En lloc de l'equip gestor apareixia el "consell gestor" que era pensat com una executiva on estigués representada tota la institució:

- El sector formació a través dels coordinadors dels dos cursos, del coordinador de serveis -secretaria-, i del coordinador d'estudis.
- El sector Col.lectius a través de tots els coordinadors dels Col.lectius (ara elegits per cada Col.lectiu) , el coordinador de serveis -secretaria- i un coordinador de tots els Col.lectius (era una figura nova).
- El coordinador intersectors, el secretari general i l'administrador.

*"...La presentación del nuevo organigrama suscitó muchos interrogantes i reservas, por la forma precipitada en que el equipo gestor lo presentó..."*  
(C.F.E.E. 1978a; 34).

L'allau de preguntes i "reserves" fou considerable (la mateixa publicació en recull 37) i tingué com efecte una considerable clarificació momentània de l'equilibri de forces dintre de la institució. Al final de la tarda



semblava clar que majoritàriament s'estava d'acord amb la proposta (pel que representava de seguir mantenint un òrgan intermedi entre la Societat Anònima i el conjunt dels treballadors que fos quant més participatiu millor), i que a més es demanava temps per a pensar-hi i fer una nova trobada.

Això es plasmà en la votació final d'aquell dia:

*"...Como resultado de la votación de tarde, se decidió hacer una doble votación, cuyos términos se formularon y escribieron como transcribimos:*

1. VOTACION SOBRE EL CONTENIDO ORGANIZATIVO:

- *El proyecto, ¿puede funcionar sólo asambleariamente, en estos momentos?*
- *el proyecto, ¿necesita funcionar el próximo curso con órganos intermedios (consejo gestor, reunión general, asamblea condicionada a ciertos temas concretados)?*

Resultado de la votación: 71 votos nominales partidarios de la necesidad de los órganos intermedios y tres abstenciones.

2. VOTACIONES SOBRE EL METODO A SEGUIR PARA PERFECCIONAR EL ORGANIGRAMA.

*¿Se está de acuerdo en la siguiente metodología?*

1. *Formular durante el resto del verano todas las preguntas que sean necesarias al equipo gestor actual para que las aclare.*
2. *Elaborar en los colectivos todo lo que convenga.*

3. Nueva reunión general de todo el día 9 de Septiembre.

Resultado de la votación metodológica: Se aprobó por unanimidad esta propuesta metodológica."  
(C.F.E.E. 1978a; 39).

I així va ésser. El dia 9 de Setembre de 1978 tenia lloc la segona sessió d'aquesta reunió general. El resultat fou l'aparició del consell gestor com a nova executiva de la institució (amb els coordinadors incorporats com a representants elegits per la base —una mena de tribuns de la plebe— i amb una clarificació del paper de l'assemblea.

La reunió de Can Puig va prendre una altra decissió d'enorme vâlua professional: fins aleshores els equips pedagògics dels Col.lectius estaven compostats per vuit educadors —un dels quals feia de coordinador— una assistent social i un psicòleg a mig temps; doncs bé, la reunió decidí renunciar a una part de l'Augment salarial que corresponia a tots els membres de l'equip i amb aquesta part dotar d'un educador més a tots els Col.lectius; amb aquesta decissió el coordinador deixava de compartir la tasca de coordinació amb la d'educador i podia dedicar-se totalment a coordinar la feina del Col.lectiu. Amb això:

- a) Guanyaren coherència i força els equips pedagògics.
- b) La feina de coordinador quedava revaluada.
- c) La figura del coordinador (ara elegit pel Col.lectiu) podia prendre importància institucional.

Ara bé, quatre temes anaven apareixent de forma clara com a focus de posteriors conflictes:

1. La relació entre el sector Col·lectius i el sector Formació (nucli original del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats).

A les preguntes que els Col·lectius van fer durant l'Estiu era constantment present aquest tema:

- *"Manca explicitar la metodologia de treball i intercanvi entre el sector Col·lectius i el sector formació"*.
- *"¿Qui paga el sector formació?"* (repetida aquesta pregunta).
- *"¿Como se sustenta económicamente el mencionado organigrama?"*  
*"¿De dónde salen los fondos y por qué?"* (redacció més subtil i sibilina de la mateixa pregunta) (C.F.E.E. 1978a; 48,52,55).

La gent dels Col·lectius començava a sentir que:

- D'una banda estaven essent el suport econòmic del sector formació, i que això era un fet intocable perquè era decisió de l'entitat legalitzant (Societat Anònima).
- Però, d'altra banda, el sector formació -financiat pels Col·lectius- pretenia ésser el responsable teòric de l'experiència:
  - . tant de cara endins: pretenent dirigir-la ideològicament.
  - . com de cara enfora: pretenent ostentar la representació de l'experiència.

(i cal tenir en compte que en aquells moments dos dels tres membres de l'entitat legalitzant -en Faustino Guerau i la Maite Montagut- estaven exclusivament al sector formació mentre que el tercer membre -L'Antoni Julià- era el coordinador inter-sectors).

(Per exemple, tots els documents que editava la institució els produïa el sector formació).

## 2. L'autonomia dels Col.lectius.

Aquest tema va sortir a les preguntes que els Col.lectius van anar fent durant l'estiu (per bé que diversament plantejada):

- "Sembla que el Col.lectiu ha d'ésser la base de la elaboració pluridisciplinar o pluriprofessional... ¿això no exigeix dels Col.lectius un grau d'elaboració molt gran?... El Col.lectiu ha d'elaborar els problemes pedagògics i de dinàmica d'educadors, nens, etc..."

- "¿quin paper tenen els serveis generals?"

- "¿En qué temas concretos de los Colectivos inciden todos los miembros del cosejo gestor? es decir, ¿Qué temas son propios de Colectivos y que temas o decisiones les trascienden?"

(C.F.E.E. 1978a; 42, 48 i 52).

La descentralització pràctica de l'experiència dels Col.lectius així com la voluntat teòrica de participació -manifestada per l'equip gestor- i àdhuc auto-

gestió afavorien la urgència en plantejar aquest tema:

- Des dels Col.lectius això es veia necessari (i també immediat).
- Des del sector formació es veia això com un desideratium (teòric) cap al qual calia avançar lentament i amb peus de plom donades la novetat de l'experiència i la fragilitat dels Col.lectius (a la pràctica, per tant, era aquest un horitzó interessantment llunyà).
- Des dels serveis generals això es veia com un atemptat a la seva supervivència: tot el que els Col.lectius anessin assumint autònomament seria en detriment dels serveis generals. Una explicació gràfica d'això la forneix la transcripció que segueix d'una entrevista amb l'Antoni Julià i l'Emili Pascual.

"...

T.J. L'Ajuntament donava uns diners per a despeses, però aquests diners no eren del contracte, eren diners per què els Col.lectius funcionessin: per a comprar sabates, mitjons, i tot això.

Pujava a molts diners, això, i tots aquests diners els acumulava l'administrador. Llavors això s'havia de justificar i liquidar als serveis generals, i els serveis generals ho arreglaven i ho repassaven, i ho enviaven a l'Ajuntament. I així, si no enviaves els comptes no tenies els diners (i això, és clar, implica allà als serveis generals una gent treballant burocràticament... Per això deiem que els serveis s'havien de repartir pels Col.lectius).

E.P. *Hi havia una cosa molt clara... que es tendís cap a l'autonomia econòmica dels Col.lectius. L'Argument de que "la vida quotidiana" passava per anar a comprar al barri jo l'havia sentit des del primer dia... llavors això era cap el que s'havia de tendir i aquí hi havia una resistència que va erosionar molt la relació, perquè a això s'hi negaven els serveis generals."*

Aquests dos primers temes han estat ja anunciats en la història del primer any com a potencialment conflictius; doncs bé, a partir del segon any van ésser realment conflictius.

Els altres dos temes feien referència al paper dels coordinadors dels Col.lectius i al paper de l'Assemblea.

### 3. Els Coordinadors dels Col.lectius.

Aquest tema també va sortir a les preguntes de l'estiu:

*"Veiem clar que el coordinador ha de ser escollit pel Col.lectiu. ¿Com es concreta en l'organització?"*

*"El coordinador: ¿podrá escogerse democráticamente?"*

*"¿Cómo van a elegirse los coordinadores de cada colectivo? (Aquesta pregunta repetida).*

(C.F.E.E. 1978a; 48,52,55).

La resposta que l'equip gestor va donar a totes aquestes preguntes fou la mateixa:



*"...Como norma general, cada Colectivo escogerá su coordinador. Se exceptua el caso de situaciones concretas deterioradas que pidieran otra forma de elección."*

(C.F.E.E. 1978a; 46).

Tots els coordinadors van dimitir i van ésser elegits nous coordinadors. Encara que van sortir reelegits pràcticament tots els coordinadors anteriors hi havia hagut un seriós canvi estructural: els coordinadors ja no depenien de l'equip gestor sinó de la base dels Col·lectius. Les conseqüències d'això foren:

- Una major identificació coordinador-Col·lectiu.
- Una presa d'importància institucional dels coordinadors (eren un "òrgan col·legiat" elegit per la base que participava en l'executiva de la institució).

#### 4. L'Assemblea.

La votació de Can Puig havia descartat la fórmula "assembleària" com ja s'ha vist. (71 vots en favor de l'òrgan intermedi i 4 abstencions). Però el tema seguí amatent (i de fet se'n va fer alguna pregunta durant l'estiu):

- "*¿Quines han de ser les atribucions de la reunió general?*".
- "*En que temas concretos decidirà la reunió general, elevada entonces a asamblea*". (C.F.E.E. 1978a; 43 i 55).

La resposta de l'equip gestor va ésser la mateixa a les dues preguntes:

"...La reunión general tiene, habitualmente, atribuciones consultivas y deliberativas respecto a toda la vida del proyecto pedagógico. Tendrá poder de decisión, en cuyo caso queda elevada a asamblea, en ciertos casos a determinar. Sugerimos que para el próximo curso se estudie que la asamblea decida en estos tres puntos:

1. Cuando el consejo gestor proponga modificaciones del reglamento de régimen interno.
2. Para modificar la distribución de la masa salarial en relación con el aumento previsto por el contrato del Centro de Educadores con el Ayuntamiento.
3. Ante la rescisión de contrato de un trabajador, por parte del Centro de Formación de Educadores Especializados, S.A., para decidir si se han tomado las medidas suficientes para elaborar adecuadamente la decisión."

(C.F.E.E. 1978a; 46-47).

Quedava clar que manava el Consell gestor, que la reunió general era només consultiva i deliberativa, i que —en alguns casos— podia constituir-se en assemblea amb caràcter decissori.

I així començà el segon curs de l'experiència: amb un organigrama ben definit sobre el paper i amb quatre temes no resolts i que en qualsevol moment podien fer saltar el conflicte.

### 3.3. EL SEGON CURS: 1978-1979.

I comença el segon curs de l'experiència amb un organigrama ben definit sobre el paper però "tocat" en la realitat per la pressió de quatre temes suara esmentats.

La dinàmica d'aquest segon curs ve determinada per un constant *feed-back* entre el consell gestor i la base de la institució (representada pels coordinadors al consell gestor i personificada al complet en les reunions generals i assemblees).

- Un consell gestor que és una executiva "d'integració" que vol exercir el poder institucional sumant compor-misos (vegi's la seva composició) amb un horitzó de par-ticipació -i àdhuc autogestió- diversament entès teòri-cament i, per tant, diversament volgut a la pràctica.
- Una base institucional que comença a reclamar (també amb intencionalitat i intensitat diversa) la partici-pació: és a dir, la seva part -cada cop creixent- de poder institucional.

Abans de resseguir documentalment aquest segon curs, és útil fer una ràpida referència a aquests dos processos presos per separat: el del Cnsell gestor i el de les reu-nions generals-assemblees.

### 3.3.1. EL CONSELL GESTOR.

La incapacitat del consell gestor per a ésser l'òrgan executiu intermedi es fa palès a des del primer moment:

- Per l'existència dels quatre problemes ja esmentats i mai resolts adequadament durant tot aquest segon curs.
- Per la manca absoluta de voluntat de govern, des del punt de vista que se sustenta en aquesta tesi l'explicació pot resultar òbvia:

- . Era un òrgan de poder "suma de compromisos": per tant, amb plantejaments organitzatius i àdhuc pedagògics heterogènis i, de vegades, fins i tot contradictòris.
- . Era un òrgan "in-opoeratiu": tant per la heterogeneïtat i contradictorietat com per la duplicitat institucional a que obligava als coordinadors dels Col·lectius (que pertanyien a dos òrgans: la coordinadora de Col·lectius i el consell gestor).

Així ho explicava l'Emili Pascual en una entrevista:

*"...si tu per una banda com a coordinador eres gairebé majoritari, (perquè els coordinadors eren majoritaris) i feies la feina i veies que tenies un espai on poder prendre decisions i les decisions es prenen: que era la coordinació de Col·lectius; llavors allà dalt, vull dir a l'òrgan més superior del qual també hi participaves, quin paper hi feries allà? perquè allà dalt era un lloc on anar-se a enfrontar amb aquells que volien mantenir una*

*altra estructura de poder... i llavors el més lògic en una situació de duplicitat (i que a més a més no hi havia una lluita contra un enemic tercer) és que aquella gent digués: escolta, jo me'n vaig allà on faig la feina i m'inhibeixo d'això; i ho deien, això..."*

Tot això va llastrar el funcionament de la institució durant aquell segon curs, i -fent palesa aquesta incapacitat de govern del Consell gestor- va posar constantment en qüestió la definició i l'exercici del poder institucional.

Amb aquesta perspectiva, hom pot fer el ràpid repàs a la història del consell gestor:

- Després d'uns primers mesos de tempteig, ja al mes de Gener hi ha una primera reunió extraordinària del consell gestor amb la finalitat d'autodefinir-se.
- Com a resultat d'això, el coordinador de formació (en Faustino Guerau) proposa la creació d'un comitè executiu del consell gestor (que estaria format pel coordinador intersectors, el coordinador inter-Col·lectius i ell mateix) que no va quallar per l'oposició de la majoria del consell gestor.
- Tot al llarg dels mesos de Febrer i Març el consell gestor anirà produint documents per a l'estudi i la discussió de tots els membres de la institució (el títol genèric dels documents era: "*clarificació de les funcions dels distints òrgans del projecte*").

- Al mes de Març en Faustino Guerau (membre "històric" del projecte: pertanyent a la Societat Anònima i coordinació del sector de formació) fa una finta institucional: demana causar baixa de l'entitat legalitzant i el consell gestor.

Els resultats són:

- . Es confirmat en el seu lloc, veient així enfortida la seva posició institucional.
- . Aparició posterior de la "comissió articuladora del consell gestor" (segona edició del monat comitè executiu) composta aquesta vegada per ell mateix -coordinador de formació- el coordinador inter-Col·lectius -César Muñoz- i l'administrador -Ferran Casas-.
- . Elaboració -durant els mesos de Maig i Juny- d'uns "criteris del consell gestor" en un intent d'homogeneitzar aquest òrgan.

- També fou resultat d'aquesta "finta" la dimissió -aquesta irrevocable- de l'Antoni Julià (un altre membre històric que era el coordinador inter-sectors o coordinador general de la institució i també pertanyia a la Societat Anònima) del seu càrrec de coordinador inter-sectors i la seva decissió d'anar-se'n a treballar com a coordinador al Col·lectiu Born (Col·lectiu històricament conflictiu) si els treballadors del Col·lectiu l'acceptaven.

- Malgrat tot això, si hom repassa les actes de les reunions del consell gestor de Maig, Juny i Juliol de



1979, pot apreciar que la sensació de manca de govern persistia (i els testimonis verbals dels educadors ho confirmaven).

Situació aquesta que portà (ja al següent curs, el darrer de l'experiència dels Col·lectius) a que dos Col·lectius particularment significatius (el del Born: on havia anat a treballar l'antic coordinador inter-sectors, i el de la Zona Franca, caracteritzat per la seva constant intervenció en les anàlisis institucionals) elaborassin sengles notes de reflexió preocupada després de l'Estiu, que que a finals de Novembre la reunió general demani la dimissió del consell gestor, i que finalment al Gener de 1980 el consell gestor dimiteixi.

### 3.3.2. LA REUNIÓ GENERAL - ASSEMBLEA.

Paral·lelament a les vicissituds del consell gestor i pressionant sobre ell (formalment o informalment) hom anirà trobant la "base" de la institució com a lentament protagonitzadora de la història organitzativa.

En aquest segon curs hi hagué dos moments assenyalats en aquest procés:

1. la reunió general del 21 de Desembre de 1978: important perquè va gravitar explícitament damunt la reunió extraordinària del Consell Gestor de l'onze de Gener següent.

2. La reunió general del 24 de Març a Sant Cugat del Vallès, prevista com a extraordinària, preparada acuradament, elevada a assemblea i força decissiva en els aconteixements organitzatius posteriors.

A continuació es ressegueix... documentalment i unificada aquest procés:

De la reunió estiuenca de Can Puig havia sortit un nou òrgan executiu intermedi (el consell gestor) i diverses coses més (a part dels quatre temes ja esmentats): una d'elles era la sensació global de que la institució estava per definir, o millor, que la institució "podia ésser definida". Les diverses forces en presència -i en aquell moment potser encara no prou delimitades- van començar per tant, una carrera per a aconseguir una definició de la institució d'acord amb els seus interessos; per a fer-ho, comptaven tant amb els diferents òrgans institucionals (el consell gestor, la reunió general, l'assemblea) com amb l'aparició de problemes concrets que podien anar sortint -a part dels quatre ja assenyalats- com per exemple la qüestió salarial, etc.

Clar símptoma d'aquesta situació fou la primera reunió general d'aquell segon curs celebrada el 21 de Desembre de 1978. Els temes per a la reunió havien estat proposats per tothom ( a l'acta es diu textualment: "*relació de propostes presentades pels diferents Col·lectius, el sector formació i els serveis generals*" -vid. A.C.-; doncs

bé, dels quinze temes proposats quasi la meitat (set) seguïen essent sobre el tema organitzatiu:

- Tres propostes eren pedagògiques:
  - . Característiques dels nens acollits en el projecte. Alternativa als nois grans.
  - . Les suplències.
- Cinc propostes eren econòmiques o de relació amb l'Ajuntament:
  - . Salariis. Augment segons el cost de la vida. Situació. Patrimoni del Centre d'Educadors. Despeses.
  - . Situació econòmica del Centre.
  - . Relació Centre d'Educadors/Ajuntament.
  - . Deute econòmic a l'Antoni Julià.
- I la resta (al marge del caràcter organitzatiu que podien presentar les vuit propostes anteriors) eren organitzatives:
  - . Sobre la reunió general i la seva problemàtica. Competències. Periodicitat. Assemblea.
  - . Sobre el reglament de règim intern.
  - . Organigrama. Explicitació.
  - . Articulació Col·lectius/sector formació.
  - . Canals de comunicació.
  - . Rols-atribucions als diferents estaments i serveis.
  - . Globalitat del projecte dels Col·lectius Infantils.

Tres escasses setmanes després, el consell gestor es reunia en sessió extraordinària a l'Ametlla de Mar. Era

l'11 de Gener de 1979.

A l'acta de la reunió hi ha una constant autocrítica (per part fonamentalment dels coordinadors) de la feina feta pel Consell Gestor: millor, de la feina no feta pel consell gestor), una primera discussió sobre les "forces en presència" que hi ha a la institució, i una constant remarca de la necessitat de definició tant de la institució com del mateix consell gestor.

Els resultats de la reunió foren tres:

1. Un document ideològic -no executiu- del consell gestor sobre el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats i els Col·lectius Infantils, assenyalant-ne la història, la voluntat de participació (s'arriba a parlar d'autogestió: "...els Col·lectius Infantils com una conjugació d'un procés coordinat d'experiències autogestionades en un mateix àmbit d'estructuració orgànica"... ) i les limitacions estructurals i contractuals de l'experiència.
2. Una decisió clara sobre el tema econòmic-salarial: Carta a l'Alcalde de Barcelona i demanda d'entrevista amb el mateix que tingué lloc el dia 22 de Gener.
3. I una decisió de compromís sobre el tema organitzatiu: elaborar per a l'estudi i la discussió de tots els membres de la institució tot un conjunt d'anàlisis per a la "clarificació de les funcions dels diferents òrgans del projecte". Al mateix temps es proposava una

reunió general per a la discussió de totes aquestes anàlisis: seria el 24 de Març de 1979.

El consell gestor s'havia autocriticat la indefinició i, a més a més, la decissió que havia pres era de compromís. La seva inoperativitat era palesa.

En aquest context, el dia 5 de Març, dilluns, en començar la reunió habitual del consell gestor, Faustino Guerau —coordinador del sector formació o membre de la Societat Anònima— formulà la petició de causar baixa tant del consell gestor com de la societat anònima. Es important remarcar que no presentava la seva dimissió d'ambedós òrgans, sinó que "demanava causar baixa": fórmula bastant subtil que deixava la decissió en mans dels consell gestor. Els motius els adduïa en un document del qual se'n extreuen a continuació els paràgrafs més significatius:

"...

- 1º. Un órgano de gobierno debe ser sujeto agente de la evolución de la institución. No puede ser sujeto paciente de lo que vaya ocurriendo en la misma... Desde mi punto de vista esto no se cumple en el consejo gestor de nuestra institución.
- 2º. El consejo gestor no crea las condiciones prácticas, intelectuales y éticas para que pueda darse una dinámica interna de autogestión...
- 3º. El consejo gestor no aclara que el Centro de Educadores es un proyecto pedagógico que se apoya en la sociología crítica y en la psicología dinámica, con ello crea una gran confusión en la institución.

(...)

79. No se da suficiente importancia a la clarificación ideológica que ha de hacer del análisis profundo de la REALIDAD ANTROPOLOGICA DE LOS NIÑOS MARGINADOS EN LA SOCIEDAD INDUSTRIAL...

80. El consejo gestor carece de una organización eficaz, agil, racionalizada y planificada. Por esto no es para la institución marco adecuado de referencia (de orientación y de relación). Por esto crea en la institución situaciones de animia que generan incomunicación i que bloquean el proyecto interna y esternamente."

(A.C. Acta del Consell Gestor, 5 Març 1979).

El consell gestor no acceptà la petició de causar baixa feta per en Faustino Guerau: amb això quedava reforçada una de les forces en presència -que ja s'anava explicitant-, la lligada amb el sector formació.

(En aquest sentit és util, ara, transcriure part dels "Elementos de anàlisi" que Faustino Guerau preparà per a la reunió extraordinària del consell gestor de l'11 de Gener anterior a l'Ametlla de Mar):

"...

4. Relación del sector formación con el sector Colectivos.

Opino que el consejo gestor ha de adquirir más claridad sobre la relación real, productiva de la relación de ambos sectores, para poderla transmitir. Esto exige reuniones con relativa frecuencia del consejo gestor.

Reciprocidad de funciones:



Sector formaci3n

- a) *Funci3n te3rica.*
- b) *Funci3n pol3tica desde instancies superiores,*

(...)

*La fuerza ideol3gica, pol3tica, pr3ctica y pedag3gica nace de la vinculaci3n de ambos sectores..."*

(A.C. Document preparatori de la reuni3n de L'Ametlla de Mar).

Sector Colectivos

- a) *Funci3n emp3rica.*
- b) *Funci3n pol3tica desde la base: educadores, familias, barrios...*

El sector formaci3n pretenia dirigir -cap a dins i cap a fora- la instituci3n. Pretensi3n que a mesura que s'an3 explicitant configurar3 clarament una de les forces en pres3ncia.

Amb aquesta situaci3n del consell gestor, arrib3 la reuni3n general prevista pe3 24 de Març. Aquesta reuni3n general s'an3 perllongant primer al 29 de Març, despr3s al 26 d'Abril, i finalment al 17 de Maig; i des del primer dia fou elevada a assemblea.

La reuni3n havia estat curosament preparada; aix3, el 13 de Març es feia la convocat3ria que deia:

*"... El consell gestor, considerada la darrera reuni3n general, la coordinaci3n de Col.lectius, aix3 com l'opini3n general i la proposta feta en una de les darrers reunions generals, creu que aquesta reuni3n extraordin3ria a celebrar a Sant Cugat del Vall3s ha d'3sser*

ELEVADA A ASSEMBLEA

*i us convoca a tots per aquesta llarga sessi3n de*

*treball a les nou del matí i d'acord amb el programa proposat per la comissió preparadora."*

(A.C. Convocatòria assemblea del 24 Març 1979).

D'aquesta convocatòria hom n'extreu -com a mínim- quatre idees:

1. Havia suscitat expectació.
2. Es preveia llarga.
3. El consell gestor, ja d'entrada, l'entenia com a assemblea.
4. Hi havia hagut una comissió preparadora (composada per vuit persones: dos dels serveis generals i sis dels Col·lectius) que havia proposat els temes per a la discussió agrupats en cinc nuclis temàtics.

La temàtica era exclusivament organitzativa.

Els cinc nuclis temàtics proposats eren:

1. Funcions i competències dels equips de treball:
  - Col·lectius.
  - Serveis Generals.
2. Funcions i competències de:
  - Coordinació de Col·lectius:
    - . El coordinador.
    - . El coordinador inter-Col·lectius.
    - . La coordinació.
  - Coordinació de formació.
  - Coordinació intersectors.

3. Funcions i competències del consell gestor.

4. Funcions i competències de la reunió general.

Funcions i competències de la reunió general elevada a assemblea.

5. Funcions i competències de l'entitat leg.litzant.

Sobre aquestes cinc propostes, i abans de la reunió amb un calendari previ, van fer aportacions: el Col.lectiu Zona Franca (que en va fer cinc); els Col.lectius Sants, Carmel, Poble Nou i Juvenil; un grup d'educadors de diversos Col.lectius; els serveis generals; Ferran Casas com a administrador, i la coordinació de formació.

La discussió fou llarga i aferrissada: tant, que féu perllongar l'assemblea a tres sessions més i obligà al consell gestor a fer públiques unes consideracions sbans de la darrera sessió (on es demanava: "*... garanties mútues a fi d'assegurar: no devaluar la qualitat pedagògica del projecte, crear un clima institucional sa pels adults, no contradir-la dinàmica social de canvi positiu (...) i, en prendre decissions, hem de tenir en compte les coordenades referncials que situen el Centre D'Educadors...*") (A.C. Document del consell gestor a tots els membres del Centre d'Educadors davant l'Assemblea del proper dia 17 de Maig).

El resultat d'aquesta llarguíssima assemblea pot és ser considerat de dues maneres: una seria la consideració dels resultats formals, L'altra seria la clarificació (bas tant definitiva) de les forces en presència a la institució. A continuació es transcriuen resultats formals (en

termes de votacions) de l'assemblea (i al final de la història d'aquest segon curs l'anàlisi de les forces en presència).

Així es comunicaven els resultats:

*"...CONCLUSIONS DE LES DARRERES ASSEMBLEES.*

*Em complau de comunicar-vos les conclusions a les que en matèria d'organització de si mateixa ha arribat l'assemblea de treballadors del nostre centre, en el transcurs de les sessions que hem vingut realitzant des de Sant Cugat fins avui (Aquesta nota era redactada ja al mes de Juny).*

- L'assemblea serà convocada quan ho demanin la meitat més un dels treballadors del Centre, sense limitació de temes.*
- L'assistència a l'assemblea es considera obligatòria, per tant el temps es computarà dintre de l'horari laboral.*
- En cas d'impossibilitat d'assistir-hi s'acceptarà el vot delegat, delegació que es farà per escrit.*
- El càmput de vots es farà sempre sobre la totalitat de treballadors del centre, presents o absents.*
- Els acords es prendran per majoria mínima de dos terços.*

Resultats de les diferents votacions:

<i>-Convocatòria.</i>	<u>si</u>	<u>no</u>	<u>abst.</u>
<i>- 1/3 .....</i>	<i>26</i>	<i>37</i>	<i>3</i>
<i>- 1/2 més un .....</i>	<i>44</i>	<i>10</i>	<i>13</i>
<i>- 2/3 .....</i>	<i>3</i>	<i>55</i>	<i>14</i>

- Assistència obligatòria .....	42	...	1	...	11
- Delegació de vot .....	43	.....			1
- Recompte de vots:					
- Presents més delegats .....	18	.....			2
- Tots els treballadors .....	24	.....			2
-Majoria per a prendre acords .					
- 1/2 més un .....	12	.....			7
- 2/3 .....	25	.....			7
(A.C. Document del secretari general sobre els resultats de les darrers assemblees).					

D'aquesta assemblea la institució en sortia pràcticament assembleària: l'assemblea s'entenia com a decisòria i podia intervenir per a qualsevol tema convocada com a mínim per la meitat més un dels treballadors.

A partir d'aquí començava un doble procés:

- La institució "estrenava" assemblea.
- El consell gestor cercava homogeneïtzar-se i recuperar el possible terreny (espai de poder) perdut. Així (i havent començat el procés després de la "finta" d'en Faustino Guerau ja esmentada):

. Al mes de Març es constituïa la "comissió articuladora del consell gestor" (segona edició del nonat comitè executiu) compostat pel coordinador de Formació -Faustino Guerau-, el coordinador inter-Col·lectius -César Muñoz- i l'administrador -Ferran Casas-. La seva funció era preparar les reunions per tal de fer-les operatives.

- . El 14 de Maig dimitia l'Antoni Julià del seu càrrec de coordinador inter-sectors (o general) de la institució; explicant la seva decisió deia:

*"...les solucions que se li volen donar a aquesta problemàtica (dintre del Consell Gestor) prenen una direcció que crec no és l'adequada a la pretensió inicial del centre...*

*Semblaria que he d'intentar un redreçament, una recerca de solucions que coincidissin amb la pretensió inicial. Això no ho estic fent i no ho faig per una raó molt senzilla: No tinc forces per a fer-ho amb la intensitat que se'm demana des del càrrec que tinc.*

*Per aquesta raó, que no vull posar a discussió, presento avui al consell gestor la meua dimissió irrevocable del càrrec de Coordinador inter-sectors amb totes les conseqüències que això comporta; i demano que, després d'haver escoltat l'equip del Col·lectiu Infantil Born, es consideri la possibilitat de quedar-me de Coordinador en l'esmentat Col·lectiu."*

(A.C. Doc. del coordinador inter-sectors. 14 Maig 1979).

Cal dir que l'Antoni Julià, estava des de feia dos mesos fent ja de coordinador del Col·lectiu Born (que encara no havia superat el trauma dels acomiadaments de l'any anterior).

- . I, sobretot, el 14 de Juny es publicaven els "criteris elaborats pel consell gestor" (darrer esforç per tal d'homogeneïtzar i recuperar espai):



"...

4. D'acord amb l'organigrama aprovat, (a la reunió de Can Puig) l'òrgan de govern i de poder de la institució és el consell gestor.
5. El consell gestor és qui explicita i promou el marc referencial fonamental del Centre d'Educadors en allò pedagògic, organitzatiu i jurídic.
6. L'assemblea, com a òrgan de control del consell gestor, serà convocada pel mateix consell gestor sempre que ho demani la meitat més un dels treballadors de la institució, o sempre que el mateix consell gestor ho consideri necessari en l'exercici del seu govern. "

(A.C. Doc. criteris elaborats pel Consell Gestor.  
14 Juny 1979).

La contradicció amb els resultats de les darreres assemblees era patent. Així com la contradicció interna dintre del consell gestor:

- Els "criteris del consell gestor" eren qüestionats pels coordinadors presents al consell gestor.
- A l'acta de la reunió del consell gestor del 29 de Juny es deia:

"...Es fa evident a través de les diverses intervencions, que els membres del consell gestor no se senten solidaris entre ells... No se senten prou responsables o no poden assumir la responsabilitat de governar (...) Els coordinadors de Col·lectius es troben en una situació ambigua..."

(A.C. Acta de la reunió del Consell Gestor 29 Juny 1979).

I s'acaba el segon curs de l'experiència.

S'acaba amb la sensació de que la institució no ha resolt els dos problemes que tenia plantejats (i que fins i tot, potser, s'han agreujat): el problema de la relació entre els dos sectors formació i Col·lectius, i el problema de l'autonomia dels Col·lectius.

S'acaba també amb la sensació de que a la institució hi ha un seriós desgavell organitzatiu.

S'acaba, però, amb la sensació de que ja són detectables les "forces en presència" a la institució; i que aquestes forces en presència s'agrupen al voltant de tres opcions organitzatives (amb matisos quant a la seva força i sobretot quant a l'adscripció de cada individu o grup).

Fent una síntesi indicativa (que ha de ser llegida amb aquest doble matís de força i adscripció), hom podria detectar en aquell final de curs les següents tres opcions organitzatives:

1. L'opció participativa controlada.
2. L'opció participativa representativa.
3. L'opció assembleària.

I al darrera d'aquestes tres opcions organitzatives hom podria trobar (amb el mateix doble matís de força i adscripció) les següents forces:

## 1. L'opció participativa controlada.

L'opció de la participació controlada postulava l'existència d'un executiu fort (el consell gestor) que dirigís formalment i realment la institució, i en relació al qual l'assemblea fos només complementària (abans de la llarga assemblea de Sant Cugat del Març, Abril i Maig de 1979 l'assemblea era només consultiva; després era vista per aquesta opció com a "òrgan de control" del consell gestor -que seguia essent considerat com l'òrgan de poder de la institució).

Aquesta opció era sostinguda per:

- Els membres del consell gestor lligats al sector formació (especialment el coordinador del sector formació: cal recordar els motius que donava quan va demanar "causar baixa" del consell gestor i de l'entitat legalitzant, el dia 5 de Març de 1979) i lligats als serveis burocràtics de la institució (presumiblement l'administrador i el coordinador inter-Col·lectius). Hom pot repassar al respecte els "criteris del consell gestor del 14 de Juny de 1979.
- Els serveis generals de la institució: l'equip dels serveis generals era la cobertura administrativa de la institució que estava lògicament centralitzada al pis del carrer Gran de Gràcia. Una administració centralitzada sempre ha d'estar en la línia d'optar per un executiu fort. I així va ésser: fins i tot van demanar de participar "en tant que equip" en el

consell gestor (*vid.* documents preparatòris a la reunió de sant Cugat i, sobretot, "document elaborat pels treballadors del serveis generals i dirigit al consell gestor del Centre d'Educadors" del 20 de Juny de 1979: "... reivindiquem se'ns reconegui el nostre dret a elegir una persona dels serveis generals que ens repre senti al Consell gestor...").

Posteriorment, ja al començament del tercer curs, el Serveis Generals van demanar la dimissió del consell gestor per no haver governat finalment la institució.

- Una part dels treballadors de la institució (lògica ment de difícil personalització) que van impugnar part de les votacions realitzades a l'assemblea de Sant Cugat (*vid.* document d'un grup de treballadors del Centre d'Educadors impugnant les votacions realitzades...). En el curs següent, aquest grup es va clarificar personalment al voltant de dos òrgans: un Col·lectiu -el Padró- que es va deslligar de la dinàmica institucional i el sector formació -els treballadors que estaven en aquells moments seguit els cursos de formació-.

## 2. L'opció participativa representativa.

L'opció de la participació representativa postulava l'existència d'un executiu més lligat a la base (homogeni en aquest sentit) que governés a partir de l'assemblea considerada com a òrgan superior de poder (L'Assemblea sobirana).

Aquesta opció tingué una victòria formal en els resultats de la llarga assemblea de Sant Cugat (victòria formal perquè la força de la primera opció —sòlidament establerta al consell gestor— va buidar-li el contingut.

(Com ja es veurà, aquesta opció aconseguí arribar a dotar-se de contingut amb la dimissió del Consell gestor i l'elecció de l'"òrgan de direcció funcional provisional" compost massiàment pels coordinadors dels Col·lectius: durà poc aquest contingut perquè la Societat Anònima recuperà ràpidament el poder).

Es pot considerar que aquesta opció era sostinguda per dues forces (aquesta consideració no té recolzament documental, sinó només la meva experiència personal):

- Els membres del consell gestor que representaven la base: els coordinadors dels Col·lectius (i pressumiblement el secretari general). Cal dir que, a part de la meva experiència personal, la història del tercer curs (amb la participació dels coordinadors en l'òrgan de direcció funcional provisional) anà en aquesta direcció.
- Una part dels treballadors de la institució (també de difícil personalització). Pel meu coneixement també directe de la institució es podria afirmar que el nucli d'aquesta part el composaven els treballadors que havien passat pel Centre de Formació d'Edu

cadors Especialitzats en els anys anteriors (seguint els cursos de formació abans que el Centre assumís els Col·lectius: vegeu's la història del Centre a les "Notes sobre el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats").

### 3. L'opció assembleària.

L'opció ~~assembleària~~ assembleària postulava un funcionament institucional netament assembleari (aparentment el nivell màxim d'autogestió a què es podia arribar).

Aquesta opció era sostinguda per una altra part dels treballadors que suplien la seva manca de poder institucional (no estaven al consell gestor ni, posteriorment, van estar a l'òrgan de direcció funcional provisional) amb una considerable capacitat de mobilització i una constant presència a les assemblees i reunions generals.



### 3.4. EL DARRER CURS 1979-1980.

I comença el curs 1979-1980, el darrer de l'experiència i el que acabaria de clarificar el tema d'aquesta segona hipòtesi.

El tractament d'aquest darrer curs serà el mateix que eñ que s'ha fet per al curs anterior: fer un ràpid repàs abans de l'ànalisi documental.

#### 3.4.1. EL RÀPID REPÀS.

- El curs es va obrir amb sengles notes de preocupació per part de dos Col·lectius molt significatius (el Col·lectiu del Born i el de la Zona Franca).
- Mentrestant, a l'Octubre i al Desembre se segueix constatant la inoperància del consell gestor.
- A l'Octubre dimiteix de les seves funcions que comportaven responsabilitats jurídiques a la Societat Anònima en Ferran Casas.
- La reunió general decideix crear una comissió negociadora de cara al previsible nou contracte amb l'Ajuntament de Barcelona. Això obliga a replantejar el paper del consell gestor (i, amb ell) les relacions entre els dos sectors i l'autonomia dels Col·lectius).

- El Desembre es proposa des de dos llocs diferents (i per raons diverses) la dimissió del consell gestor; i en una reunió general es vota amb el resultat de que el consell gestor dimiteixi en començar l'any 1980.
- S'elegeix la comissió negociadora, i cap membre del sector formació en forma part: empitjoren les relacions entre els dos sectors.
- Empitjoren les relacions: un professor del sector de formació (aquest era jo) veu denegada la seva participació d'assistència a les reunions generals de la institució.
- Es produeix un fet d'enormes repercussions interiors i exteriors: el coordinador del sector formació elabora un document duríssim sobre l'experiència dels Col·lectius i el fa arribar a l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona.
- Al Desembre l'Ajuntament de Barcelona denuncia el contracte que té amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats. Aquest fet és considerat normal burocràticament, i així ho comunica el nou administrador a tots els treballadors de la institució (tot dient-los de passada que sembla que l'Ajuntament seguirà contractant amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats).
- Gener de 1980: Dimiteix efectivament el consell gestor i en el seu lloc és elegit l'òrgan de direcció funcio-

nal provisional (a l'espera del nou contracte amb l'Ajuntament) supeditat a l'assemblea —que es converteix en l'òrgan superior de poder—.

- A partir d'aquí els esdeveniments es precipiten:

. S'aprova, de cara al previssible contracte amb l'Ajuntament, la separació dels dos sectors.

. Es discuteix una nova fórmula associativa de cara al nou contracte.

. Un Col·lectiu —el del Padró— se separa de la dinàmica institucional, i en el seu conflicte amb la resta dels Col·lectius reb el suport de la part majoritària de l'entitat legalitzant (la Societat Anònima): Faustino Guerau i Maite Montagut, és a dir, el sector formació.

- Això passa a Març-Abril, i representa el trencament del pacte ètic verbalitzat (mai escrit) des del començament de l'experiència. Els Col·lectius passen a reconèixer com a "patronal" la Societat Anònima (ja mai més anomenada "entitat legalitzant"), l'òrgan de direcció funcional provisional s'autodisol, per tant, i funciona només la coordinació de Col·lectius; l'assemblea és clarament l'assemblea de treballadors (sense-o-contrà la patronal). La ruptura entre els dos sectors és evident.

- Al mes d'abril, són èis serveis generals els que es deslliguen de la dinàmica institucional. Es clarifiquen les forces: d'una banda el sector formació (3 persones)

els serveis generals (6 persones), i una petita part dels treballadors; d'altra banda la resta de la institució unificant-se tàcticament de cara al nou contracte.

- Finalment, al mes de Maig, l'Ajuntament decideix de rescindir definitivament el contracte amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats, tot publicant un document d'anàlisi dels Col·lectius. Aquests reaccionen amb un document de resposta i impulsant una mobilització negociadora. Però el destí dels Col·lectius ja està marcat: el 8 de Juliol de 1980 l'Ajuntament de Barcelona assumeix directament la gestió i la modifica de manera substancial: l'experiència s'ha acabat..

### 3.4.2. L'ANÀLISI DOCUMENTAL.

S'ha dit que el curs començava amb sengles notes de preocupació de dos Col·lectius:

*"... Fem arribar a la Coordinació de Col·lectius la preocupació del Born per alguns temes d'interès institucional que ens semblen importants i que creiem seria bo d'anar aclarint.*

*Tenim cada vegada més la impressió de que la institució evoluciona en el sentit de fer encaixar el treball pedagògic en pressupostos administratius i no en el sentit de que aquests se situin en funció del treball pedagògic, adaptant-s'hi i facilitant-lo..." (A.C. Doc. del Col·lectiu Born a la coordinació de Col·lectius. 10 Setembre 1979).*

*"...El Colectivo ve con preocupación que se toman decisiones sin consultar a los miembros de los Colectivos..." (A.C. Doc. del Col·lectiu Zona Franca a los companeros del proyecto, 20 Setembre 1979.)*

Ambdós documents anaven en la mateixa línia: el consell gestor estava buidant de contingut els resultats de la "llarga assemblea", la dimissió de l'Antoni Julià no havia estat explicada, la burocràcia de la institució anava creixent, etc.

Davant d'aquestes notes, el consell gestor no reaccionà. El que sí que reaccionà fou el que havia estat cotractat com a administrador de la institució (Ferran Casas) dimitint de les seves tasques que comportaven responsabilitats jurídiques a la Societat Anònima, i justificant-ho amb un document en el que s'assenyalava la incomprensió de la institució, en la línia dels dos documents suara esmentats, envers les tasques administratives:

*"...Quan se'm va proposar formar part del projecte, se'm va dir que hi feia falta algú capaç de solucionar els problemes que presenta l'economia i l'administració d'una (gran) institució... avui tinc la sensació de que quan es parlava de "problema" des d'un bon començament es parlava de la càrrega a estalviar-se... Finalment crec que a la institució hi ha una absoluta irresponsabilitat en la major part de la temàtica jurídica..."*

(A.C. A tots els membres del projecte... : dimissió de totes les meves funcions que comporten responsabilitats jurídiques. 10 Octubre 1979).

D'altra banda, des del començament del curs s'anava parlant del nou contracte que calia formalitzar amb l'Ajuntament de Barcelona; el nou contracte volia dir comissió negociadora i discussió del que havia de ser la "nova" institució contractant amb l'Ajuntament de Barcelona. Tot això incidia en actualitzar el tema-problema de l'òrgan de poder: el consell gestor; i tot plegat repercutia en actualitzar també els dos problemes no resolts de la institució: la relació entre els dos sectors i l'autonomia dels Col·lectius.

Per tant, la institució entra en un procés de discussió sobre qui ha de formar la comissió negociadora i què ha de ser la comissió negociadora. Inevitablement, això comporta en primer lloc la discussió definitiva sobre el consell gestor (i en segonlloc repercussions fonamentals sobre els altres dos problemes: la relació entre els dos sectors i l'autonomia dels Col·lectius).

Així, mentre es decideix que la comissió negociadora ha de ser elegida per l'assemblea, es demana la dimissió del consell gestor; es demana des de dos llocs i dues perspectives distintes:

- Des del Col·lectiu del Born es demana per poc representatiu i excessivament administrativitzador. D'aquesta demanda no n'ha quedat constància escrita, només -com es veurà- apareix com una proposta de votació en l'assemblea on es va decidir la dimissió del consell gestor.



- Des dels serveis generals es demana per poc eficaç.

D'aquesta demanda si que hi ha constància escrita:

*"...Por todo ello, porque el consejo gestor sólo es en la práctica una figura decorativa, absolutamente carente de coherencia y totalmente desprovista de operatividad. porque el Consejo gestor en estas condiciones resulta un lujo costoso económicamente para la institución... es por lo que planteamos al consejo gestor y al conjunto de los trabajadores del Centro, la dimisión en bloque del consejo gestor.*

*¿Qué soluciones proponemos?. Nuestra alternativa es el propio consejo gestor:*

- 1. Un consejo gestor que sea un verdadero órgano de gobierno.*
- 2. Un consejo gestor que asuma y se reparta las responsabilidades de la institución.*
- 3. Un consejo gestor que no tenga miedo a quemarse tomando decisiones.*

*(...)*

*(A.C. Documento de servicios Generales dirigido al Consejo Gestor pidiendo su dimisión. Noviembre o Diciembre 1979).*

La dimissió del consell gestor es decideix en una assemblea. Es el dia 9 de Desembre de 1979. Així ho explica el resum de l'assemblea:

*"...En principi van sortir tres possibilitats:*

- a) Nou òrgan de gestió.*
- b) Elecció de la comissió negociadora.*
- c) Organ en que coincidissin les dues.*

*El debat girà al voltant d'aquestes possibilitats*

*i van sortir vàries propostes que una vegada discutides van quedar en aquestes tres, les quals van ésser sotmeses a votació:*

1. *Ratificació de la dimissió del Consell Gestor:*
  - *Organ de govern: l'assemblea.*
  - *Organ de direcció funcional provisional fins a mitjan Gener: la coordinació de Col.lectius. (aquesta proposta fou la del Col.lectiu Born).*
2. *Continuació de l'actual organigrama fins a mitjan Gener:*
  - *Organ de govern: l'assemblea.*
  - *Elecció de la comissió negociadora el proper dijous.*
  - *A mitjan Gener elecció d'un nou organigrama.*
3. *Organ de govern: l'assemblea.*
  - *En el termini d'una setmana:*
    - . *Elecció organ de direcció funcional.*
    - . *Elecció comissió negociadora.*
    - . *Rebre la dimissió del Consell gestor.*
    - . *Aprovar el pressupost.*

*Sotmeses a votació, va sortir la proposta 2..."*

*(A.C. Resum de l'assemblea del 9 de Desembre de 1979).*

I tot seguit (el proper dijous) s'elegia la comissió negociadora amb una situació institucional relativament clarificada:

-Assemblea sobirana.

-Dimissió del consell gestor al Gener de 1980 i amb ella l'elecció d'un nou òrgan de direcció.

I elegida la comissió, en resultaven membres: dos educadors, dos coordinadors, dos psicòlegs, una assistent social, el coordinador inter-Col.lectius, l'administrador

del Centre d'Educadors (el dimitit de les responsabilitats jurídiques a la Societat Anònima), i els ajudava el secretari general de la institució.

I aquesta elecció anava clarificant més coses: no havia estat elegit ningú del sector formació. Aquest fet de la no elecció de cap membre del sector formació per a la comissió negociadora i la negativa dels treballadors a la demanda d'un professor de participar a les reunions generals i assemblees (això va ser al Desembre; la demanda era de l'autor d'aquesta tesi, que volia seguir la dinàmica institucional més d'aprop) clarificaven que les relacions entre el sector formació i el sector Col·lectius no anaven millor, sinó que empitjoraven.

Davant d'això (i de la ja segura dimissió del consell gestor al gener) el sector formació reacciona:

- Primer amb un document "conciliatori" (redactat al Desembre, sense que consti el dia exacte, però que pel seu contingut podria haver estat redactat fins i tot abans de l'elecció de la comissió negociadora) que no va tenir cap repercussió institucional:

*"...(...) per tot el que exposem (la història del Centre de Formació d'Educadors Especialitzats) sembla ben clar que Col·lectius Infants i formació d'educadors, són dos sectors que pertanyen a la mateixa institució.*

*Ens sembla que a partir de la realitat que ens trobem, i si aquesta realitat és acceptada, cal trobar quins lligams caldria establir entre els dos sectors, o com caldria que es vinculessin, alhora garantint o instituint l'autonomia real en el fun-*

*cionament dels seus sectors.*

*Caldria trobar i per tant buscar prèviament, en quines coses es podria beneficiar un sector de l'altre, en lloc de seguir en la dinàmica, fa temps encetada, de que 'l'altre sector' ens molesta i per tant no en volem saber res..."*

(A.C. Doc. de la coordinació de formació. Desembre de 1979).

- Després (i després de la inoperància d'aquest primer document) amb un document duríssim redactat pel coordinador del sector formació i entregat personalment a l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona el dia 23 de Desembre de 1979: just abans de les vacances de Nadal.

Les repercussions d'aquest document foren enormes:

- Interiorment: van precipitar la ruptura -primer moral i finalment institucional- dels dos sectors i van crear una dosi d'inseguretat (i per tant d'agressivitat) de difícil avaluació, encara que bastant considerable en els Col·lectius.
- Exteriorment: va oferir a l'Ajuntament una visió un tant apocalíptica de la institució que, si bé era correcta en determinades anàlisis, presentava errors d'apreciació en d'altres.

El document s'obria amb la següent declaració:

*"...Faustino Guerau a todos los trabajadores del Centro de Educadores:*

*De acuerdo con lo que manifesté al consejo gestor, comunico que, a partir de este momento, creo oportuno entrar en contacto con el Ayuntamiento de Barcelona para comunicar el análisis que hago de la situación insitucional, desde la perspectiva de mis funciones y de cara a la nueva etapa en que puede entrar el Centro de Educadores..."*

I al llarg de 18 fulls d'apretada lectura s'analitza va la situació de la institució amb els suficients tons de dramatisme per tal de que, en acabar la lectura, hom pugués opinar que el Centre d' Educadors sense el sector formació no estava en condicions d'assumir el nou contracte (la cita serà llarga, però el document en qüestió s'ho val):

*"... Pretendo... colaborar con unos elementos de análisis, a que se proceda con la máxima lucidez si es que tiene lugar algún nuevo contrato del Centro de Educadores con el Ayuntamiento de Barcelona en relación con los Colectivos Infantiles.*

*(...)*

*El Centro de Educadores, si no logra una estructuración "interno-externa" más adecuada en algunas dimensiones, no está en condiciones de asumir los diversos niveles de conflictividad que conlleva el proyecto de los Colectivos Infantiles... (estos niveles) son:*

- Nivel laboral.*
- Nivel relacional (ideología, poder gobierno).*
- Nivel de estructuración de la personalidad de base del niño con graves carencias.*
- Nivel de conflictos vecinales (barrio, escuelas, comunidad de propietarios, entorno inmediato).*

(...)

(a continuació segueix la cita només pel que fa referència al segon nivell de conflictivitat, que és el que aquí interessa):

*El nivel de conflictividad relacional interna, entre el personal adulto es, desde mi punto de vista, excesivo...*

*La conflictividad relacional interna nace, desde mi punto de vista y sin pretender ser exhaustivo, de losiguiente:*

- a) *Falta de formación de muchas de las personas que componen el proyecto.*
- b) *Falta de sentido, por parte de algunos miembros del proyecto, de lo que es ser un profesional.*
- c) *Concepciones distintas de dinámica institucional (Bàsicament en citava dos)... dinámica institucional más subjetiva... dinámica institucional más objetiva.*
- d) *Dos concepciones distintas respecto a la forma de gobernar y de que circule el poder institucional: forma más basada en la no directividad... forma basada en la dirección participativa.*
- e) *En el fondo laten diversas ideologías, unas de finidas y otras no... tres subgrupos:*
  - *los que no tienen ideología definida.*
  - *un segundo grupo tiene una ideología hecha de elementos liberales, anarquistas (y a veces anarcoides) y pequeño burgueses.*
  - *un tercer grupo tiene una ideología de cambio cualitativo claro de la sociedad, optimizando el máximo las posibilidades reales tras un análisis de la correlación de fuerzas y de la coyuntura social y política.*



*-habría que añadir, a todo esto, algunos elementos positivamente desestabilizadores...*

*Todo este conjunto de elementos (falta de formación, falta de sentido profesional, concepciones distintas de dinámica institucional, concepciones distintas de la forma de gobernar, ideologías diversas mal contrastadas) está generando un exceso de patología en la institución...*

*(...)*

*(El document acabava formulant una proposta, els punts set i vuit de la qual deien el següent):*

- 7. Desde mi punto de vista el Centro de Formación de Educadores Especializados tendría que intervenir en los colectivos, en el nuevo contrato, por lo menos en tres aspectos:*
  - a) Como contrastación habitual de la vida pedagógica que va surgiendo en cada colectivo con su propia pedagogía, sus investigaciones y sus planes formativos.*
  - b) En la selección de los nuevos educadores que ingresen en los colectivos. En principio todos tendrán que haber seguido los cursos de formación, aunque sin rigidez.*
  - c) En el reciclaje de los educadores ya contratados y en la canalización de las actividades pedagógicas, teóricas, que surjan por iniciativa de los mismos colectivos (...)*
  
- 8. De no admitirse la participación del Centro de Formación en estos u otros niveles, ha de constar bien claramente y ha de constar ante la opinión y las fuerzas sociales de Barcelona..."*

*(A.C. Doc. de F.Guerau a l'Ajuntament de Barcelona. 23 Desembre 1979).*

La cita ha estat molt llarga, però l'impacte que va tenir el document se la merexia.

I previsiblement, una part de l'impacte fou que el dia 27 de Desembre l'Ajuntament de Barcelona denuncià el contracte que tenia amb el Centre de Formació d'Educadors Especialitzats:

- Aquesta denúncia (prevista en el contracte) és considerada malgrat tot "normal" per la institució: així ho indica una carta adreçada a tots els treballadors per un dels administradors de la societat anònima (un dels accionistes):

*"...com ja teníem previst, l'Ajuntament de Barcelona ha procedit a la denúncia del contracte (...) aquesta comunicació de finalització del contracte és solament una exigència formal..."*

(A.C. Carta de l'administrador de C.F.E.E.S.A., s/d)

Per altra banda la meva experiència personal corrobora aquesta sensació de normalitat amb què es va rebre la denúncia del contracte per part de l'Ajuntament.

- Aquesta denúncia obligava encara més a la institució a replantejar-se el nou contracte i anar decidint què havia de ser la institució que contracti amb l'Ajuntament. La mateixa carta acabada d'esmentar era suficientment explícita al respecte:

*"...Es degut a aquesta mesura que fa uns mesos engegàrem el procés institucional en què ara ens trobem immersos, a fi de cercar l'estructura que ens permeti formular un nou contracte i poder continuar la nostra tasca pedagògica... ens cal enlles tir amb promptitud i esperi constructiu un cos*

*contractual que dugui (mitjançant la comissió negociadora o qualsevol altre mitjà institucional que ens donguem) a un pacte amb l'Ajuntament de Barcelona..."*

Un altre possible impacte del document lliurat el 23 de Desembre de 1979 a l'Ajuntament de Barcelona pel coordinador del sector de formació fou que quan el dia 17 de Gener s'elegeix el nou òrgan de direcció funcional provisional tampoc hi sortís elegit ningú del sector formació. Efectivament, l'òrgan de direcció funcional provisional estava compost per tots els coordinadors dels Col·lectius, el coordinador inter-Col·lectius, l'administrador del Centre, i el secretari general (cal recordar que era provisional, a l'espera del nou contracte).

En aquest moment el poder institucional ha arribat definitivament a la base: el poder està a l'assemblea i l'òrgan executiu és pràcticament la coordinació de Col·lectius (en el fons l'òrgan de direcció funcional provisional no és més que la coordinació de Col·lectius ampliada). Hom està al davant del punt màxim de compromís en l'organització i distribució del poder a la institució.

I es comencen a resoldre els dos temes pendents des de sempre:

1. La relació entre els dos sectors de la institució:

S'aprova que de cara al nou contracte la institució es dividirà definitivament en dos: una institució per

a la formació d'educadors especialitzats, i una institució per a la gestió dels col·lectius infantils.

A partir d'aquí s'entra en una negociació entre els dos sectors per tal de decidir els aspectes patrimonials, econòmics, i jurídics de la futura i definitiva separació.

## 2. L'autonomia dels col·lectius

El gran tema era la voluntat política de dotar d'autonomia funcional a cada col·lectiu: aquesta voluntat apareix clara a partir de l'òrgan de direcció funcional provisional.

Tant és així que es pren una decisió enormement significativa al respecte: la gent dels serveis generals esmerçarà part del seu horari laboral en els col·lectius per tal d'ajudar a dur endavant l'autonomia funcional de cada col·lectiu en els aspectes administratius.

I a partir d'aquí comença la reculada.

El poder real fa la seva aparició trencant el miratge: l'opció organitzativa de la participació controlada, sostinguda pels aparents perdedors (el sector formació, l'equip dels serveis generals, i una part dels treballadors) reacciona; i la seva reacció es recolza en el fet més elemental: la seva majoria en la societat anònima-entitat legalitzant (dels tres socis, dos són al sector formació). La societat anònima recupera el poder.

El procés fou el següent:

1. El col·lectiu Padró se separa de la dinàmica institucional.
2. L'òrgan de direcció funcional provisional bloqueja provisionalment la relació d'aquest col·lectiu amb la institució.
3. La societat anònima (per majoria de dos a un) recolza la decissió del col·lectiu Padró i desautoritza la de l'òrgan de direcció funcional provisional: s'acaba de trencar el pacte ètic -mai escrit- de que l'entitat legalitzant assumirà sempre les decisions de l'òrgan executiu de la institució.
4. L'òrgan de direcció funcional provisional s'autodissol, l'assemblea queda només com assemblea de treballadors.
5. La gent dels serveis generals trenca amb l'assemblea de treballadors i se solidaritzen amb la societat anònima i el col·lectiu del Padró.

1. El col·lectiu Padró se separa de la dinàmica institucional.

*"... manifestem com a col·lectiu (vuit educadors dels deu hi són d'acord) la determinació de no participar en la dinàmica interna (reunions, determinacions, etc.) com a conjunt global, entitat, Col·lectius infantils perquè aquesta estructu-*

*ra, agrupació, no constitueix cap referència a cap nivell, en la línia de treball i la problemàtica del col·lectiu Districte cinquè-Padró".*

(A.C. acords presos pel col·lectiu Padró en relació a la institució)

La nota del col·lectiu era del 18 de Març de 1.980 i fou tramesa a tots els membres de la institució el 20 de Març de 1.980.

2. L'Ò.D.F.P. bloqueja provisionalment la relació institucional amb el col·lectiu Padró

El dia 25 de Març hi ha una entrevista entre el col·lectiu Padró i dos representants de l'òrgan de direcció funcional provisional (el coordinador inter-col·lectius i el secretari general).

El dia 28 se'la envia una carta que diu.

*"... trobant insatisfactoris i ambigus els arguments aportats per vosaltres, aquesta O.D. F.P. considera necessària la celebració urgent d'un nou contacte (proposem el proper dimarts dia 8 d'Abril) en que poguem analitzar conjuntament i amb profunditat la vostra postura i l'abast de les mesures a prendre pel costat institucional. Entre tant no esclarim aquesta situació, que pensem ha estat provocada de forma unilateral, creiem necessari assumir les conseqüències de la vostra actitud, acceptant el bloqueig de totes les*



*relacions institucionals a partir del moment en què heu fet manifest escrit de la vostra decisió de desvincular-vos-en..."*

(A.C. carta de l'O.D.F.P. al col·lectiu Padró, 28 de Març de 1.980)

3. L'"entitat legalitzant-societat anònima" recolza el col·lectiu Padró i desautoritza l'O.D.F.P. el mateix dia 28 de Març: reacció immediata:

" (...)

3. *pel que fa referència a l'actual contracte, és el CENTRO DE FORMACION DE EDUCADORES ESPECIALIZADOS SOCIEDAD ANONIMA, qui el té signat.....*

4. *Pel que s'ha exposat en el punt anterior, l'òrgan de direcció funcional provisional no pot prendre mesures com la que ha pres aquest matí amb el col·lectiu Padró.....*

).....)

8. *En aquesta línia, com a membres de l'entitat legalitzant CEFEEESA, hem desautoritzat l'acord que ha pres l'òrgan de direcció funcional provisional davant del col·lectiu Padró..."*

(A.C. comunicat de CEFEEESA, 15 Abril 1980)

Aquesta positura de la societat anònima quedava ratificada i elevada a norma institucional en un altre document immediat:

*"... Totes les decisions que pertoquin o tinguin implicacions juridiques, és el Centre d'educadors (Centro formación educadores especializados sociedad anónima) qui respon, i per tant qui en darrer cas ha de prendre les decisions sobre possibles canvis d'actuació. El Centre d'educadors és responsable en aquests moments de la totalitat del projecte"*

(A.C. comunicat de CEFEEESA, 15 d'Abril de 1.980)

El pacte ètic s'havia trencat. No tenia sentit seguir amb la ficció d'un òrgan de direcció funcional provisional i una assemblea sobirana. Per tant

4. L'òrgan de direcció funcional provisional s'autodisol i l'assemblea queda només com assemblea de treballadors:

*"... arrel del conflicte escissionista del Padró i davant de les mesures preses per l'ODFP, la Junta d'accionistes de la SA reacciona i revoca una decisió presa per aquest òrgan funcional. Es demana clarificació d'aquesta actitud i apareix netament la crisi de confiança i es reafirma el trencament del pacte ètic. Es verbalitza clarament que s'intervindrà cada cop que l'òrgan de govern prengui mesures en què no s'hi estigui d'acord. Això, queda clar, és una posició de Maite i Faustino. En definitiva ja no és més entitat legalitzant doncs no suporta legalment ni orgànica-*

ment les decisions preses en l'òrgan de gestió. S'esdevé, doncs, una nova situació en la que els membres de l'ODEFP no poden treballar, perfilant-se CEFEEESA com l'únic detentador de les decisions institucionals.

Es crea, doncs, un nou element de relació institucional que té un caire netament empresarial, situant de retruc a l'assemblea (perdut el seu paper d'òrgan de govern sobirà) a l'exclusiu nivell d'assemblea de treballadors.

L'ODEFP, avui, i amb aquest document, dimiteix de la seva gestió davant l'assemblea...."

(A.C. dimissió de l'ODEFP, 10 d'Abril de 1980).

5.- Finalment, l'estocada final, la gent dels serveis generals trenca també amb l'assemblea:

"... els treballadors dels serveis generals que firmem aquest escrit informem a la resta dels treballadors del projecte, la nostra decisió, presa en la reunió d'avui dia 28 d'Abril de 1.980 de no participar més en les assemblees de la institució."

(A.C. document dels serveis generals, 28 d'Abril 1980)

La dinàmica interna de la institució ja està decidida. Ha imposat la seva llei la primera opció, però en tals condicions de trencament institucional que la relació que s'obre és únicament "empresarial".

L'assemblea de treballadors i la coordinació de col·lectius seguiran mantenint un acceptable nivell de treball en

un clima de clarificada derrota. Tant és així que encara tenen força mobilitzadora quan l'Ajuntament de Barcelona els fa saber al mes de Maig que rescindeix el contracte i passa a gestionar directament l'experiència.

En aquest darrer curs, doncs, s'acaba d'esclarir el procés de poder: el poder arriba definitivament a la base (Assemblea i ODFP) culminant així la lògica de la meua anàlisi.

Ara bé, la meua hipòtesi s'acaba de completar en veure que la part majoritària del grup inicialment impulsor de l'experiència reprengué el poder:

1. primer denunciant i criticant la situació (vegi's el document adreçat a l'Ajuntament el 23 de Decembre de 1979).
2. després desautoritzant L'ODFP (en el conflicte amb el col·lectiu Padró)
3. i no perdent (amb contacte informals previsible encara que d'impossible verificació) la comunicació amb l'Ajuntament de Barcelona; fins que aquest rescindeix el contracte, clou l'experiència i passa a gestionar-la directament.
4. Resultat: l'experiència desapareix, però la part majoritària del grup inicialment impulsor (i la gent que s'ha arrengherat al seu voltant) segueixen:
  - en un primer moment: o bé assegurant el reciclatge

dels nous educadors que contracta l'Ajuntament de Barcelona, o bé treballant en diversos llocs del "nou pla general de la infància" de l'ajuntament.

- posteriorment -i via Diputació provincial de Barcelona- creant la nova "Escola d'educadors especialitzats Flor de Maig".

#### 4. CONCLUSIONS

S'ha resseguit la història institucional dels col·lectius infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona (1977-1980): una inicial voluntat de participació (i fins i tot d'autogestió) que féu un viatge d'anada i tornada.



#### VIATGE D'ANADA

- una societat anònima que només vol ésser paraigues legal i que cerca la participació, primer a través d'un equip gestor, després a través d'un consell gestor, i finalment a través d'un òrgan de direcció funcional provisional.
- una base institucional que va prenent consciència de la seva capacitat de poder, embrionàriament primer (la reunió general), combativament després (l'assemblea i els coordinadors elegits), i institucionalment al final (assemblea sobirana i ODFP).

#### VIATGE DE TORNADA

- la societat anònima, a partir de l'ODFP, recula i reprèn el poder.
- la base institucional passa a ser assemblea de treballadors enfrontada a la societat anònima convergida ja en patronal.

Aquest viatge d'anada i tornada es féu palès en la distribució del poder institucional: d'una lenta però progressiva ampliació del poder a través d'òrgans cada cop més representatius (exemplificat institucionalment així: equip gestor i reunió general primer; consell gestor i assemblea consultiva després; i ODFP i assemblea sobirana al final), a una recuperació del poder per part del poder jurídic (la majoria dels accionistes de la societat anònima lligats al sector formació) i l'organització dels treballadors en "assemblea de treballadors".

La història organitzativa dels col·lectius infantils és més que la mera anècdota de les vicissituds dels seus òrgans de poder.

1. Fou una lluita conscient -i àdhuc patètica- que evidencià la contradicció organitzativa a què anà conduint la inicial voluntat de proposar una fórmula de distribució del poder institucional que no marginés ningú dels que estaven treballant amb marginats, fent així una marc institucional acord amb la voluntat terapèutica i des-marginadora de l'experiència.

Uns van voler seguir fins al final -fins al límit de la utopia-; d'altres van veure que la utopia no era possible i recularen. Aquests darrers van guanyar la batalla... la guerra la perderen tots (perquè l'experiència desaparegué).

2. Fou un exemple del dilema organitzatiu que tenen les institucions del dispositiu de control:

- o bé el poder s'exerceix de manera compacta (i s'amaga la contradicció)
- o bé el poder es distribueix per una sèrie de compromisos (no s'amaga la contradicció... per tant pot explotar: això fou el que passà als col·lectius infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona).

II.4. ELS COL·LECTIUS INFANTILS I LA SEVA FEINA  
(LA TERCERA HIPOTESI I EL TERCER EIX CON-  
TRADICTORI)

## 1. PREVI

La feina que fan les institucions del dispositiu de control resulta normalment dificultosa per a l'anàlisi sociològica en un primer moment, perquè ofereix una certa sensació d'incoherència. Només és quan hom ha avançat ja en l'anàlisi que descobreix que és precisament

aquesta sensació d'incoherència la clau per a entendre la lògica contradictòria del dispositiu de control.

I això per dues raons consecutives:

a) la mateixa dificultat que té la societat d'enfrontar-se amb allò que la seva lògica de funcionament ha segregat o apartat, dificultat que gravita sobre els agents de la reacció social en llur tasca.

b) Com a lògica conseqüència de l'anterior, la dificultat d'organitzar les intervencions del dispositiu de control, evidenciada principalment en els dos terrenys determinants: els objectius que es plantegen i els mitjans per a dur-los a terme:

1. els objectius: la gran qüestió és "què fer amb els marginats", cap a on adreçar la institució. Una institució que opera amb nens "normals" -per exemple una escola- pot tenir molt clars els objectius: l'aprobat dels alumnes; mentre que una institució que opera amb nens marginats no disposa de la mateixa evidència de claredat en els objectius i pot oscil·lar -com a mínim- entre quatre tipus diferents d'objectius corresponents a les quatre estratègies proposades en el model teòric (separar, reinserir, reestructurar, o reivindicar els marginats).

2. els mitjans: si els objectius no estan clars, hom pot suposar que amb els mitjans passarà el mateix. Així que les intervencions del dispositiu de control oscil·len entre:

- atenció en macro-institucions, en micro-institucions, o atenció des-institucionalitzada.
- atenció separada de la població normal o atenció apropiada a ella.
- atenció merament externa o atenció individualitzada.
- escolarització versus no escolarització, col.laboració amb la família versus no col.laboració i separació respecte a la família.

Per tant, si hom vol seguir l'anàlisi sociològica a partir del marc teòric d'aquesta tesi, ha de reconèixer que és precisament aquesta sensació d'incoherència (és a dir aquesta contradictorietat) el que permet focalitzar adequadament l'estudi.

Davant d'aquest panorama, hom es troba amb el que fou l'experiència dels col·lectius infantils de barri de l'ajuntament de Barcelona de 1977 a 1980. Experiència que es presentà com:

- a) experiència nova (inèdita al nostre país) i rupturista (intentà trencar amb un model d'intervenció i crear-ne un de nou.
- a) experiència que assumia la contradicció (per tal com s'ha vist: política i institucional; tal com es veurà a continuació també la professional), i volia resoldre-la col·locant la societat davant del problema.

Cal deturar-se un moment en aquest tema de la contradicció, amb un text redactat als col·lectius infantils



a l'estiu de 1978:

"... Els col·lectiu infantils en aquest primer any han estat marcats per la contradicció. Ho diem en singular ja que les contradiccions es poden resumir en una: la societat.

Una societat que dissocia, que desestructura és incapaç de reconstruir allò que trenca.

Una societat que oprimeix no és capaç d'alliberar.

Una societat que margina econòmicament, culturalment, afectivament... no és capaç d'acollir amb comprensió adulta.

Una societat que excita la competència no té dret a reclamar solidaritat.

Una societat que incita i provoca al consum no té dret ni possibilitat d'exigir sobrietat.....

Aquesta contradicció única ha sigut viscuda per nosaltres, educadors (que som els subjectes més conscients del projecte) com una multitud de contradiccions existencials que han pres i estan prenent un contingut divers: aspiracions professionals i possibilitats concretes; valoració de la vida quotidiana i pes d'una quotidianeïtat mal muntada per raons totalment extrínseques al projecte; concepció d'una escola com potenciadora de la intel·ligència, imaginació i sentiment profund del nen i realitat d'una escola feta de programes desconnectats de la vida i aliens als interessos profunds del nen; Necessitat d'aixecar qualitativament el bagatge cul-

tural del nen i trobar-se amb espectacles que fomenten constantment la degradació de la veritable cultura humana; la introducció de mètodes no compulsius -creadors de marcs dinàmics- i veure les exigències dels que ens envolten que demanen una metodologia recolzada en la repressió i el càstic; desig d'entrar en comunicació amb el barri i falta d'equipaments en el barri que la possibilitin; desig d'entrar en comunicació amb els veïns de la mateixa escala i trobar-se que els mateixos veïns no toleren la proximitat dels nens.

Han sorgit conflictes amb els barris, les famílies dels nens, els mateixos nens, els educadors, l'Ajuntament, l'opinió..... aquest sortir a la llum els conflictes és el que creiem demostra la validesa del projecte i el nou enfocament pedagògic. Quan una obra remou el fons de la vida, té garantia d'eficàcia, és senyal que ha esdevingut -com dèiem- un analitzador i un implicador respecte a les coses noves i a les coses velles...."

(A.C. "els col·lectius infantils", estiu 1978).

Els col·lectius infantils duïen, doncs, la contradicció inscrita en la seva mateixa voluntat d'ésser. Per això resulta suggerent la seva anàlisi (perquè surten clarament els temes que normalment hom amaga); i per això es pot entendre fàcilment el poc temps que van durar.

Aquest capítol -dedicat a verificar la tercera i dar-

rera hipòtesi estarà estructurat a partir de l'anàlisi dels agents, dels objectius i dels mitjans amb que es féu la feina dels col·lectius infantils.

1. Els agents: els equips interdisciplinaris amb fort predomini d'una figura professionalment quasi-inèdita entre nosaltres: l'educador especialitzat.
2. Els objectius: una atenció de caràcter terapèutic que era individualitzada a partir i en funció de la vida grupal.
3. els mitjans: la utilització dels recursos de la vida quotidiana, la sectorització, els grups petits, i el contacte amb el medi social.

L'anàlisi serà doble: per una banda es veurà el plantejament teòric i per una altra banda es veurà la realitat que es va anar trobant l'experiència.

## 2. ELS AGENTS

Per tal de començar a estudiar qui van ser els agents (és a dir: qui va fer la feina) dels col·lectius infantils hom pot prendre la memòria del primer any de l'experiència on s'explica com es va configurar cada col·lectiu:

"... la realització de la configuració de cada col·lectiu es fa a mitjans d'Agost (s'entén de 1.977) amb la composició dels vuit equips dels col·lectius on hi figuren:

8 educadors ..... un d'ells com coordinador de l'equip pedagògic del col·lectiu.

1 assistent social

1 psicòleg ..... a mitja jornada

Previ a la configuració dels equips dels col·lectius es realitzà una tasca de selecció..."

En la selecció del grup adult que havia d'assumir el Projecte dels col·lectius infantils vam intentar buscar que tots ells tinguessin una sèrie de capacitats que crèiem i seguim creient que són necessàries per a treballar en l'educació especial.

Aquestes capacitats són les següents:

a) capacitat de treball en equip (.....) l'equip d'educadors ha de tenir una complexitat que li dongui equilibri entre maduresa i joventut, entre pràctica i capacitat d'anàlisi, entre creativitat i estabilitat, entre figures masculines i femenines..."

(CFEE 1978d; 123-126).

D'aquesta cita cal retenir dos temes pel seu caràcter novedós i rupturista:

- 1.- la figura i el paper de l'educador especialitzat
- 2.- el paper de l'equip en els col·lectius infantils.

El projecte dels col·lectius infantils estava pen-

sat per a ésser dut a terme "en equip", per equips que havien de funcionar al voltant de la figura de l'educador especialitzat.

Es ressequiran, per tant, aquests dos temes: els educadors i els equips; i l'anàlisi es farà estudiant en primer lloc quin fou el plantejament i després quina va ser la realitat que va anar trobant l'experiència.



## 2.1. EL PLANTEJAMENT

### 2.1.1. L'EDUCADOR ESPECIALITZAT

Com ja ha estat dit, el Centre de formació d'educadors especialitzats fou una institució pionera en plantejar i reivindicar la dimensió professional de l'educador especialitzat ja des de 1969.

La doble tasca del Centre de formació d'educadors especialitzats fou rescatar del desconeixement, del confusió i àdhuc de la pròpia marginació la figura i la funció de l'educador especialitzat i dotar-lo d'una formació adequada.

En un text de 1.976 ("Figura y formación del educador especializado" -CFEE 1976a) se sintetitzava així la funció de l'educador especialitzat:

*"... (la función del educador especializado) tiene unas peculiaridades propias, determinadas por su finalidad, sus medios y su ámbito de acción.*

*Su finalidad es:*

- la estructuración o reestructuración de base de la personalidad de los muchachos con carencias*
- no a partir de sesiones terapéuticas específicas sino a través de una acción global.*

Sus medios se reducen a la INTERVENCION EDUCATIVA CORRECTA unida a dos presupuestos:

- el desarrollo del educador en el plano psíquico (personal, institucional y social) y
- la convivencia implicada con los muchachos.

Su ámbito de acción es doble:

- en el plano TEMPORAL: la VIDA COTIDIANA, entendida no como una atención meramente externa sino como una utilización de sus momentos con una finalidad terapéutica en orden a la maduración global del muchacho.
- en el plano ESPACIAL: el medio INSTITUCIONAL (en régimen de internado o en régimen de horario lectivo) o el medio NATURAL de vida (educadores de barrio, de libertad vigilada, etc.).

El educador especializado:

- cuida del BIENESTAR (FUNCION LIBIDINAL), es decir, de la producción del necesario placer corporal, imaginativo y emotivo de los niños, a través de las horas de higiene, alimentación, vestido, salud, juegos, dormitorios, ocio, vida de grupo, relaciones personales y con el entorno, etc., es decir, durante toda la vida cotidiana no-docente.
- cuida de la AUTONOMIA (FUNCION CRITICA), es decir, de la producción de la necesaria independencia de juicio y acción de los niños, a través de las horas de higiene, alimentación, vestido, salud, juegos, dormitorios, ocios, vida de grupo, relaciones personales y con el entorno, etc., es decir, durante toda la vida cotidiana no-docente.

*Esta doble acción del educador especializado, realizada en las horas aparentemente triviales de la vida cotidiana contiene inmensas posibilidades madurativas y terapéuticas; y es fundamentalmente distinta a la "atención meramente externa" que correspondería a la labor realizada por los antiguos "ce-ladores" o por cualquier otro tipo de personal no capacitado, tanto de campo seglar como del religioso..."*

(CFEE 1976a; 4-6)

En aquest mateix document es feia una primera aproximació a les "qualitats professionals" que hauria de tenir l'educador especialitzat:

- qualitats relacionades amb el seu jo-personal: criteris adults, maduresa afectiva, capacitat de relació, lucidesa intel·lectual.
- qualitats relacionades amb el seu jo-institucional: capacitat de treball en equip, capacitat de millorar la institució, i capacitat per a desenvolupar el jo-grupal institucional del nen.
- qualitats relacionades amb el seu jo-social: capacitat per a comprendre l'educació especial a la llum del context social global i capacitat per a fomentar actituds socials.

No és, doncs, estrany que:

- a) el Centre de formació d'educadors especialitzats, en plantejar el muntatge dels col·lectius des d'una fórmula

mula propera a l'estratègia C del model tèòric, l'organitzés com una intervenció centrada en l'educació especial, és a dir, en la reestructuració de la personalitat de base dels nens (una intervenció, cal insistir, essencialment terapèutica). Per tant el treball havia de ser una acció global a partir de la vida quotidiana i en el marc d'un medi institucional.

b) consegüentment (i en conseqüència també amb el seu plantejament i la seva història) col·loqués com a professional central de l'experiència l'educador especialitzat.

Quedava clar d'aquesta manera que, si bé la feina havia de fer-se en equip, l'eix de l'equip havia de ser aquesta figura desconeguda i marginada que era -i és- l'educador especialitzat.

I quedava també clar que la responsabilitat (les qualitats professionals) que se li demanaven a l'educador especialitzat que treballava als Col·lectius infantils eren considerables: en síntesi, se li demanava que estigués implicat al bell mig del brogit sense deixar-se desbordar per ell (mantenir la sang freda en situacions normalment calentes).

Es evident que el risc assumit per Centre de formació d'educadors especialitzats era més que important; perquè en col·locar com a eix de la intervenció dels col·lectius infantils la figura més implicada i al mateix temps la

més feble professionalment evidenciava la seva clara voluntat d'assumir i posar damunt la taula (davant de la societat) la contradicció sempre amatent en les intervencions del dispositiu de control.

## 2.1.2. L'EQUIP

El plantejament educatiu del Centre de formació d'educadors especialitzats era clar respecte a la importància de l'equip pedagògic en l'educació especial: reestructurar la personalitat de base d'un nen és una tasca forçosament complexa on intervenen multitud de factors que exigeixen el treball en equip.

I això per dues raons:

- a) Es treballa amb i en la vida del nen, "sobre el terreny" es podria dir. Això té dues repercussions:
  - 1.- la intervenció de l'educador remou coses fins i tot en ell mateix -que està implicat en la situació-: per exemple, sentiments, angoixes, dependències, etc.  
Per posar un exemple, quan un educador treballa sobre les dependències d'un nen (per exemple respecte a la mare,  
- és possible que aquest educador hagi resolt a la seva vida aquesta dependència; en aquest cas la intervenció de l'educador podrà ser fluida;  
- i és possible que aquest educador tingui dificultats en la solució d'aquesta dependència (o òhuc que no

l'hagi resolt) a la seva vida; en aquest cas, la intervenció educativa li pot fer plantejar les seves pròpies dependències (fins i tot és possible que l'educador defugí la intervenció).

2.- La intervenció de l'educador ha d'ajustar-se a la immediata que li exigeix la seva relació amb el nen. Per tant, sovint haurà d'actuar per intuïció, per espontaneïtat, etc.....: la seva és una intervenció amb risc.

Per posar un altre exemple concret, quan un nen no vol sopar, l'educador ha d'intervenir justament en aquell moment (l'hora de sopar i no després) i en aquell lloc (el menjador i no, per exemple, l'habitació de l'educador). El risc de la intervenció és també evident:

- si obliga el nen a sopar (i el nen no vol sopar perquè es troba malament) el resultat pot ser que el nen es trobi pitjor encara
- si tolera que el nen no sopi (i el nen no vol sopar perquè no li agrada el sopar) el resultat és d'haver cedit a un caprici del nen.

(recordo una frase preciosa que feien servir els educadors quan parlaven d'aquestes situacions: *"si ets tolerant davant del caprici d'un nen, no ets la paret que ell necessita"*).

El risc és, doncs, sempre present a la tasca de l'educador. Tot això (que la seva feina li remou coses i que sovint ha d'actuar espontàniament) exigeixen un espai per a discutir, per a clarificar... fins i tot per enfortir: és



l'espai de l'equip.

- b) La complexitat de la tasca, d'altra banda, obliga a la intervenció de diversos professionals: aquesta interdisciplinarietat sobre el terreny ha de fer-se en equip si vol reeixir.

Perquè aquest és un treball multiprofessional de tal delicadesa que cada professional ha de comptar amb els altres constantment ja que la seva intervenció desencadena reaccions que de segur depassen la seva estricta especificitat professional.

Això es pot veure explicitat en aquesta cita d'un document dels col·lectius infantils:

*"...en los colectivos infantiles es el EQUIPO DEL COLECTIVO QUIEN CURA. Nadie tiene la función específica de curar la desorganización interior del niño y las dificultades que esta desorganización produce en su vida.*

*Pero el hecho de que sea todo el equipo quien cura no implica confusión de roles, interferencia en las tareas, espontaneismo superficial y desorganizado. Una acción de síntesis, es la que ha de realizar todo el equipo..."*

(A.C. "Cómo se van construyendo los colectivos infantiles").

Per acabar d'assenyalar el plantejament del que havien de ser els equips educatius dels col·lectius, es pot fer una referència a llur composició:

- a) en un primer moment, els equips estaven compostats per set educadors, un educador-coordinador, un assistent social i un psicòleg a mig temps. Com s'ha vist en d'altres capítols, a partir de la reunió de can Puig hi hagué un educador més i el coordinador assumí exclusivament aquesta tasca.
- b) Ara bé, les exigències de l'evolució d'una experiència tan viva com va ser la dels col·lectius infantils anà conduïnt al reconeixement de que calia anar ampliant els equips:
- cap endins: amb la incorporació de la figura del metge, el reconeixement del valor pedagògic que podia tenir la presència als col·lectius de membres dels serveis generals, la intuïció del que podia suposar la presència del sociòleg (sobre tot en els dos col·lectius on jo vaig treballar), la utilitat de l'educador de carrer, els avantatges d'un servei domèstic més lligat a l'experiència, etc.
  - cap a fora: la dura batalla per a coordinar-se amb els mestres dels nens i amb les institucions dels barris.

Aquest era, en síntesi, el plantejament del que havien de ser els agents. A continuació es veura el que fou la realitat.

## 2.2. LA REALITAT

La realitat qued`a marcada per la contradicció. Aquesta és una afirmació que s`ajusta perfectament a la meva hipòtesi de treball i que cal verificar.

Per tal, doncs, de verificar-la analitzaré tot seguit el que va passar en cad un dels dos temes fonamentals assenyalats: el paper de l`educador especialitzat i el paper de l`equip.

### 2.2.1. LA REALITAT DEL PAPER DELS EDUCADORS ESPECIALITZATS ALS COL·LECTIUS INFANTILS

L`anàlisi del que va ser en realitat el paper dels educadors especialitzats cal fer-la des d`una doble perspectiva professional: l`externa i la interna:

#### 2.2.1.1. LA PERSPECTIVA PROFESSIONAL EXTERNA

El risc assumit pel Centre de formació d`educadors especialitzats en col·locar al bell mig d`una experiència de l`abast polític dels col·lectius infantils la figura més dèbil professionalment (la menys definida i la més implicada) ha quallat en un innegable resultat:

un apreciable ajut en la clarificació de la figura i la funció de l'educador especialitzat.

Es un fet que d'ençà els tres anys de Col·lectius infantils:

- la societat en general pot conèixer més (una mica més) què és l'educador especialitzat.
- el "medi" professional coneix bastant més el que és l'educador especialitzat.
- i que l'educador especialitzat comença a comptar ja en totes les noves experiències que s'estan obrint al nostre país en el terreny del treball amb nens marginats (educació especial): als municipis, a les diputacions i àdhuc a la Generalitat de Catalunya.

#### 2.2.1.2. LA PERSPECTIVA PROFESSIONAL INTERNA

Pel que fa referència a la perspectiva professional interna, cal reconèixer que el risc assumit per la gent del Centre de formació d'educadors especialitzats resultà en un desigual nivell professional de la feina feta pels educadors especialitzats. Així, als col·lectius infantils, al costat de notables realitzacions hi hagué fallades professionals no menys notables.

Hom pot resseguir una mica el que fou aquest desigual nivell professional, estudiant:

1. Els orígens del desigual nivell professional
2. les manifestacions del desigual nivell professional
3. els resultats laborals del desigual nivell professional.

1. Els orígens del desigual nivell professional

- en primer lloc, i com a origen fonamental, cal situar la dificultat de la mateixa tasca de l'educador especialitzat: (estar implicat sense ésser desbordat, introduir allò que és mediat -la reestructuració de la personalitat- en el que és immediat -la vida quotidiana-, etc.)
- en segon lloc el també esmentat desconeixement de la figura i el paper de l'educador especialitzat. En efecte, hi havia un absolut desconeixement -no només social, sino àdhuc dintre del medi professional- de l'especificitat pròpia de l'educador: per tant els Col·lectius es trobaven sense un marc laboral clar i sense una formació específica, com es veurà a continuació:
  - manca de marc laboral clar: l'inici de l'experiència trobà que no hi havia ordenança laboral per al que anaven a fer els Col·lectius Infantils; de manera que hom els va adscriure a l'"educació privada no-docent"
  - l'escassa formació específica: aquesta qüestió és força rellevant pel que fa referència als Col·lectius i cal deturar-s'hi un moment:

- perquè era cert que la formació específica (que en aquest cas només l'havia anat donant el mateix Centre de formació d'educadors especialitzats) no havia abastat a tots els treballadors dels Col·lectius:

*"... al mes de Setembre de 1.977, dels 62 educadors que necessitava el projecte, només el 42% havia passat un període de formació al centre..."*

(CFEE 1978d, 48).

- i fou un tema utilitzat en contra de l'experiència (vegi's el document presentat a l'Ajuntament el 23 de Decembre de 1979, assenyalat en el capítol anterior).

- Descassa formació, doncs, va ser un fet. I un fet que al seu torn era ja una primera manifestació de desigualtat professional

- Els mateixos educadors van demanar constantment un espai per a la formació, vegi's per exemple:

*"... necesidad de que la institución asuma la formación del equipo a través de conferencias, escuelas, bibliografía, etc..."*

(CFEE 1978a; 13)

però amb un fort recel a la formació entesa com "anar a classe": així, l'única vegada que la institució va muntar unes sessions de formació (anomenades "sessions d'intercanvi pedagògic") durant el segon i el tercer tri-



mestre del curs 1978-1979, l'assistència d'educadors va ser mínima, i fins i tot en algunes sessions nul·la. (I si bé és cert que en aquells moments hi havia ja una forta tensió entre els dos sectors de la insitutció, i que les sessions havien estat muntades unilateralment pel sector formació, l'oportunitat de formació hagués pogut ésser aprofitada).

- el tercer origen del desigual nivell professional dels educadors fou la inexperiència. Inexperiència, d'entrada per la mateixa novetat dels Col·lectius Infants; i inexperiència professional de treball amb nens marginats de molts dels educadors en iniciar la seva tasca.

La inexperiència es va anar convertint en experiència a base de la feina de cada dia, la qual cosa vol dir a base de relliscades, errors, angoixes i conflictes.

- Finalment, en darrer lloc, cal comptar amb les previsibles patologies pròpies de la gent que opta per una professió tan poc definida i que funciona molt en el terreny dels afectes (tema aquest poc objectivable en una investigació sociològica però que l'experiència nacional i internacional ha demostrat a bastament des d'una perspectiva clínica).

## 2. les manifestacions del desigual nivell professional

He triat (com a fil per a fer l'anàlisi del que crec que

van ésser les manifestacions més visibles del desigual nivell professional dels educadors dels col·lectius el text del CFEF on es parlava de les tres qualitats professionals dels educadors (les referides al jo personal, les referides al jo institucional, i les referides al jo social).

- les qualitats referides al jo-personal

Hi hagué dues manifestacions parcials del desigual nivell professional:

- un cert sincretisme: els educadors estaven molt "enganxats al terreny", forçats per l'immediat.
- la dificultat de distanciament: per la consciència de la importància de la feina i les angoixes que generava això.

I una manifestació global:

- Una heterogènia capacitat d'anàlisi i una diferent pràctica real d'anàlisi.

i això és important perquè en la feina de l'educador els conflictes i l'angoixa quotidians, si -un cop passats bé o malament- no s'analitzen, perden tota la seva projecció pedagògica posterior perquè no s'incorporen al bagatge professional dels educadors.

Aquesta diferència (teòrica i pràctica) en la capacitat d'anàlisi era molt visible en les reunions (en llur contingut i en les intervencions dels diferents educadors)

Això es pot exemplificar amb un cas: En el col·lectiu Born, un bon dia els nens van robar la caixa dels diners que estava al despatx del coordinador. Davant d'aquest fet, mentre uns educadors anaven a prendre només una anàlisi "disciplinària": (com descobrir, com castigar, com amagar millor la caixa, etc), d'altres van forçar -i aconseguir- una anàlisi pedagògica sobre el que volia dir:

- que els nens robessin dintre mateix del Col·lectiu
  - que els nens robessin la caixa dels diners del Col·lectiu,
  - que els nens robessin al despatx del coordinador (no en la vessant disciplinària sino pedagògica del tema: què era el coordinador del col·lectiu i què volia dir simbòlicament el seu despatx i el diner que allà hi havia).
- les qualitats referides al jo-institucional
- Possiblement la manifestació més clara del desigual nivell professional pel que fa referència a les qualitats referides al jo-institucional fou la dificultat de treballar en equip. Aquesta manifestació serà tractada amb més detall en el proper punt.
- una desigual comprensió del fet institucional:
- En el capítol anterior s'ha parlat de les diferents postures davant de l'estructura institucional. Ara es podria avançar una mica més i assenyalar que el que hi havia també era una desigual comprensió pro-

fessional del que volia dir treballar en una institució com eren els col·lectius infantils. Hi ha una reflexió que se m'anà imposant al llarg del meu treball als Col·lectius: la desigual comprensió del fet institucional "Col·lectius" anava lligada tant al desigual nivell professional com a diferents concepcions ideològiques: Així,

- hi havia els "professionalistes purs" (un treball, un sou) que tenien una comprensió del fet institucional estrictament funcional (la institució els comptava només en funció de les condicions de treball o del sou).

- hi havia els "professionals implicats" (un treball, un sou i una experiència en la que calia jugar implicadament) que tenien una comprensió implicada del fet institucional.

- hi havia els treballadors radicals que obviaven la professionalitat i plantejaven la intervenció dels col·lectius en termes des-institucionalitzadors i àdhuc anti-institucionalitzadors (vid.l'estrategia D del model teòric).

Això volia dir apurar al màxim les contradiccions que obria l'experiència sense cap mena de consideració per les exigències institucionals.

- una desigual capacitat d'organització

L'organització de la vida quotidiana dels nens dels Col·lectius podia ser entesa:

- com una operació merament externa (que hi hagués un horari, que es fessin fitxes dels nens, que

la roba estigués ordenada, el menjar a taula a les hores de dinar, etz...)

- com una operació simbòlica-interna (que els nens, a través de l'horari, l roba, el menjar, etz... anessin incorporant vida a la seva personalitat: aprendre el valor del temps, saber que tenien roba pròpia, valorar el menjar, etz...).

Si només es dona la primera operació -l'externa- hom pot parlar de "l'ordre per l'ordre" (el ritualisme mertonian); ara bé, per a que es doni la segona operació -la simbòlica, gràvida d'educació- cal fer la primera (si no s'endrega la roba, per exemple, el nen no pot reconèixer que té roba pròpia).

I aquest fet va ser desigualment comprès. Crec que als col·lectius es van donar aquestes tres possibilitats d'actuació:

- l'operació merament externa (la primera)
  - pretensions de dur a terme la segona sense tenir en compte la primera
  - articular les dues: vetllar per la primera per tal de poder dur a terme la segona.
- les qualitats referides al jo-social

analitzar la "capacitat per a comprendre l'educació especial a la llum del context social global" és quelcom delicat perquè cal tenir present que els Col·lectius Infantils pretenien un nou model d'intervenció institucional que precisament volia posar en evidència les

contradiccions del dit "context social global"

Per tant cal diferenciar:

- els aspectes d'impuls rupturista pretesos expressament per l'experiència i que vistos des de fora podien semblar fruit d'una manca d'aquesta capacitat.
- i els aspectes que sí provenien de la desigual "capacitat per a comprendre l'educació especial a la llum del context social global".

### 3.- Els resultats laborals del desigual nivell professional

els resultats laborals -apreciables en la feina que feren els educadors- més significatius del desigual nivell foren les constants alternatives entre les que s'anà movent la tasca.

-pel que feia referència a l'especificitat professional, els educadors tan aviat se sentien omnipotents com impotents:

- de vegades els educadors se sentien (o sentien que se'ls demanava de ser) omnipotents. Algin cop havia sentit dir que els educadors eren una mena de "Mazinger Z" de l'educació especial, en el doble sentit de que tot ho podien fer... i de que tot ho havien de poder fer.
- de vegades els educadors se sentien impotents i depressats per la multitud de factors que intervenen en la vida d'un nen que cal reestructurar. L'expressió més típica que recordo d'aquest sentiment professional era la de: "... la família, l'escola,



el barri... és massa, tio".

- pel que feia referència als objectius de la feina, els educadors podien oscil·lar -simultàniament o successivament- entre dues possibilitats (sostingudes amb major o menor intensitat):
  - podia ésser plantejada com a objectiu de la feina la integració del nen a la societat (que aprenguess i interioritzés les normes i els valors dominants: que, per exemple, per anar bé a la vida s'ha de ser ordenat i polit...)
  - i podia, en canvi, ser reconegut el valor de la subcultura marginal de procedència dels nens (i en aquest cas la integració de les normes i els valors dominants quedava en segon terme).
- pel que fa referència a l'organització de la feina: els educadors també van oscil·lar (amb major o menor grau) entre la directivitat i la no directivitat en l'organització de la vida dels nens (o bé marcar clarament les normes de la convivència del col·lectiu o bé respectar l'espontaneïtat dels nens).  
Un exemple clar d'això era l'assemblea (que podia ser de col·lectiu o de comunitat) dels nens:
  - mentre en uns col·lectius o comunitats l'assemblea estava clarament regulada (es feia un dia a la setmana, els nens anaven escrivint els temes per a l'ordre del dia al tauló d'anuncis, hi havia una llista de moderadors per la que hi passaven tots

els nens, etc.)

- a d'altres col·lectius o comunitats l'assemblea es feia només quan ho demanaven els nens expressament o quan passava quelcom d'extraordinari a la vida del col·lectiu o comunitat.

Desigual nivell professional, doncs, que e hom ha pogut veure en els seus orígens, en les seves més importants manifestacions, i en els resultats laborals més manifestos.

Només cal cloure aquesta anàlisi de la contradicció que atravessà la feina dels educadors especialitzats amb una referència final al que se'n podria dir "el desigual nivell de deontologia professional":

- així, hi hagué fallades de deontologia professional que denotaven no només poca finor en el treball sino també un escàs nivell de professionalitat: per exemple recordo que en un dels col·lectius on vaig treballar, tres dels quatre educadors d'una comunitat pretenien marxar de "viatge d'estudis" tots plegats (en un moment, a més, en que el quart educador era un suplent!). Al final només en van marxar dos "a canvi" de que el tercer tingués prioritat a l'hora d'elegir les vacances.
- Però, d'altra banda, els educadors dels Col·lectius Infants com a bloc de treballadors van donar una lliçó de professionalitat en els darrers dies de l'experiència:

quan l'Ajuntament havia decidit rescindir els contractes, ho havia comunicat als treballadors, i aquests (en la seva gran majoria) havien decidit de no presentar-se al concurs per raons professionals; els educadors van seguir treballant amb la mateixa intensitat i dedicació i -sobre tot- evitant amb una exquisida cura pedagògica de predisposar els nens en contra dels nous educadors que havien d'entrar a treballar.

La realitat de la feina els educadors fou desigual. I aquesta desigualtat repercutí en els constants conflictes i angoixes que tingueren.

## 2.2.2. LA REALITAT DELS EQUIPS

La realitat del que fou el treball en equip als col·lectius infantils quedà també marcada per la contradicció i les dificultats.

L'anàlisi del que fou el treball en equip pot fer-se també a partir de tres fets:

1. El treball en equip, tal com el plantejaven els Col·lectius infantils, s'havia de fer pivotant sobre l'educador especialitzat com a figura majoritària i central en el treball, i cercant la participació de tothom a tots els nivells (pedagògic, organitzatiu, etc.):  
- això era força nou al nostre país, per tant, no hi havia gaire costum.

-i, òbviament, l'estil s'anava improvitzant sobre la marxa.

2. El treball en equip dintre de l'educació especial és sempre difícil:

- per la dificultat de conjuntar deiversos professionals en una mateixa tasca, i
- pel treball en ell mateix. El treball en equip comporta la necessitat de "despullar-se" perquè la feina remou massa coses de dintre dels mateixos components de l'equip (el caire terapèutic desvetlla les pròpies pulsions dels treballadors). Si a més a més, el que s'està fent és treballar amb nens desestructurats, el que es remou en la vida dels treballadors encara és més (perquè les provocacions són més fortes i més constants que en l'educació dita normal).

3. La ja assenyalada irregularitat professional dels treballadors -sobre tot els educadors especialitzats- visible, per exempe, en:

- el sincretisme, l'escàs distanciament, i la desigual anàlisi (temes ja analitzats)
- la mateixa dificultat del treball en equip
- el risc d'inèrcia que hi ha sempre en el treball en equip (fatiga, resistència a la discussió, etc.)

Aquests tres fets crec que permeten d'entendre bastant bé les limitacions i les fallades del treball en equip als Col·lectius infantils, de les quals les més remarcables foren les següents :

1. El treball era extraordinàriament lent: la fragilitat dels equips (fruit dels tres fets suaresmentats) feia que es cerqués la unanimitat constantment (i fins que això s'assolia... quan s'assolia... podia passar molt de temps). I és clar que això anava molt més enllà del temps necessari per a l'adequada comprensió dels problemes per part de tots els membres de l'equip.

La recerca d'unanimitat alentia bastant els processos de discussió -i per tant la pròpia feina- i donava la sensació -sobre tot de cara a fora- de paralització del projecte.

2. La dificultat de conjuntar diversos professionals es feia palesa en que:

- les figures de tipus professional socialment més definides (sobre tot els psicòlegs) o bé tenien la temptació de dirigir l'equip o bé tenien serioses dificultats d'inserir-s'hi.
- quan en algun col·lectiu (per exemple això va passar en un dels col·lectius on jo vaig treballar) hi havia vacant alguna d'aquestes places (en aquell cas era la del psicòleg) hi havia fortes resistències per a cobrir-la:
  - fos per por a la presència d'un professional que podia modificar l'status-quo de l'equip,
  - fos per enveja (en l'exemple que estic citant, resultava que quatre dels educadors del Col·lectiu eren psicòlegs, i dos més estaven esudiant psicolo-

gia en aquells moments),

- fos per la inèrcia abans esmentada de discutir i clarificar quina seria la feina del nou psicòleg al col·lectiu.

### 3. I les dificultats d'ampliar l'equip

- totes les raons esmentades (fragilitat dels equips, por de modificar l'status -quo, resistència a discutir, fins i tot enveja) poden resumir-se en una incapacitat dels treballadors dels col·lectius d'explicar-se i crear equips engrescadors.
- la incompensió el projecte per part d'altres professionals complicava -i de vegades arribava a impossibilitar- l'ampliació dels equips.

Els exemples més clars que jo vaig veure van ser:

1. La inicial recança -manifesta o latent- amb que jo vaig ésser rebut en els dos col·lectius on vaig anar a treballar,
2. La diversa integració dels metges en els equips. Així, i seguint amb els dos col·lectius referits, mentre el metge d'un equip estava tan integrat que fins i tot anava d'excursió amb el col·lectiu -recordo al respecte una sortida de tres dies al nadal-, el metge de l'altre col·lectiu ni tan sols arribava a acomplir amb les mínimes exigències d'horari establert -això sense parlar de reunions amb l'equip.
3. Les dificultats que es van tenir constantment amb els mestres de les escoles on anaven els nens.



4.- I la lenta relació pedagògica amb les senyores que asseguraven el servei domèstic dels col·lectius

### 2.3. CONCLUSIÓ

Hom ha pogut veure que la doble opció que el CFEE assumí (privilegiar la figura de l'educador especialitzat i pensar el treball per a ésser dut a terme en equip) comportava un risc considerable, però era la fórmula educativa que millor s'avenia amb els objectius de la feina (reestructurar terapèuticament) i amb els plantejaments i la història del CFEE.

El resultat de totaixò fou evidenciar explícitament la contradicció present tant a la realitat del que fou la feina dels educadors especialitzats com del que fou el treball en equip .

### 3. ELS OBJECTIUS

A continuació s'analitzen els objectius de la feina que es van proposar els Col·lectius Infantils. Seran també analitzats en dues parts: veient primer quin era el plantejament del CFEE i veient després quina va ser la realitat que s'anà trobant l'experiència.

### 3.1. EL PLANTEJAMENT

El Centre de formació d'educadors especialitzats proposà la intervenció als Col·lectius Infantils com una intervenció d'atenció individualitzada, profunda i amb una clara finalitat terapèutica (inscrita, òbviament dintre del terreny de l'educació especial).

Era, per tant, la dels Col·lectius infantils una intervenció del dispositiu de control bastant nova al nostre país. (això no s'havia plantejat mai; l'únic que es feia era "atendre" o "acollir" -"recollir"- els marginats i donar-los-hi un suport físic o alimentari o d'habitat, i prou.

Aquesta intervenció d'educació especial seguí bastant els plantejaments que el Centre de formació d'educadors especialitzats havia anat fent tot al llarg de la seva existència anterior:

*"...Será tarea genuina de la educación especial el prestar atención específica a los problemas que hemos convenido en llamar de estructura de base de la personalidad..."*

(Bravo-Julià-Renau 1976;23).

Per tant els nens a qui va adreçada l'educació especial són nens que han tingut problemes d'estructuració de la seva personalitat:

*"...La educación especial se dirige a los niños, adolescentes y jóvenes que:*

- no tienen recursos de

*CONTACTO* (el contacto humano es tanto intelectual como emocional. En ambos casos sobre sí mismo -impulsos, valores interiorizados, posibilidades, límites, defensas, trampas, etc.- como sobre la realidad física y social externa) y de

*MANIOBRA* (la maniobra humana requiere energía para actuar, selección de los instrumentos o formas más adecuados para la acción, etc... en las situaciones triviales o difíciles de la vida cotidiana)

sobre sí mismos y sobre el entorno (o bien los tienen empobrecidos, frágiles, desorganizados y bloqueados), sea por motivos fundamentalmente biológicos (disminuidos físicos, deficientes mentales, etc.) o fundamentalmente sociales (delinquentes juveniles, enfermos mentales, casos sociales, etc.) ambos originantes de perturbaciones psicológicas.

- y por ello no están en condiciones de seguir una educación normal en la casa y/o en la familia..."

(CFEE 1976a; 4)

Era clar en la perspectiva del Centre de formació d'educadors especialitzats que els nens dels col·lectius infantils eren nens d'aquests, subjectes per tant d'educació especial (eren nens d'escassos recursos de contacte i maniobra per motius fonamentalment socials: és a dir, per

la marginació evidenciada en les carències afectives, els problemes familiars, les dificultats escolars, i el desarrelament global en que es trobaven aquests nois).

En aquesta perspectiva, si educar es "*apoyar el proceso de adultez del niño*" (A:C: "cómo se van construyendo los colectivos infantiles), l'educació especial és recolzar el procés d'adultesa d'uns nens especials. Quedava per tant clar l'objectiu dels Col·lectius infantils:

educar: ajudar a la maduresa a través de la funció libidinal i la funció crítiques (abans assenyalades en parlar de la funció de l'educador especialitzat), és a dir, vetllar per l'estucturació -o la reestructuració- de la personalitat de base del nen.

nens marginats: és a dir, oprimits (nens fonamentalment dependents, sincrètics, dèbils... donant-los capacitat de comunicació, de domini de les situacions i de força psíquica) i per tant:

nens desestructurats: "*... un niño desestructurado es un niño que está desorganizado por dentro. Su personalidad no pudo cuajar en esta fase de calor y cariño que va desde el nacimiento a los primeros años de su vida. Por esto tiene dificultades en su vivir: los recursos de contacto y maniobra consigo y elentorno*

los tiene atrofiados, fragilizados i distorsionados.  
Si pudieramos ver, como en una pantalla, el mundo interior del niño desestructurado, veríamos que está hecho de FRUSTRACION, INACCION, y OFUSCACION.

El equipo educativo va creando situaciones para que:  
la FRUSTRACIÓN se convierta en REALIZACIÓN,  
la INACCIONS en OPERATIVIDAD, y  
la OFUSCACION en LUCIDEZ.

( .... )

Por ello el educador especializado y todo el equipo tiene que tener en cuenta:

el nivel consciente y el inconsciente,

los síntomas y la estructura,

las instancias internas y externas que se oponen a la estructuación del niño..."

(A.C. Cómo se van construyendo los colectivos)

El Centre de formació d'educadors especialitzats, doncs, es proposà com a objectiu de la feina dels Col·lectius la reestructuració de la personalitat dels nens. Així, doncs, el tema de la reinserció social quedava nítidament en segon terme: en efecte, si el que importa és l'atenció individualitzada i terapèutica, el tema fonamental és el nen. I la reinserció es veu com un procés que el nen pot anar fent en funció i a partir de la seva maduració, com a resultat volgut de l'estructuració de la seva personalitat: "pretendemos eliminar el concepto de reinserción. Al sumergirse de lleno en la realidad de los barrios, no hay reinserción que valga" (A.C. Información sobre los colectivos infantiles). Es per això que calia comptar amb el medi so-



cial -el barri, les famílies, l'escola, àdhuc el treball-.

Tema, doncs, innovador i tema rupturista (i tema que encaixa amb l'estratègia C del model teòric) perquè plantejava les qüestions clau per a entendre la contradictorietat de les intervencions del dispositiu de control, a partir de dos temes:

#### 1. Reestructurar versus reinserir

Si del que es tracta és de la reestructuració de la personalitat de base del nen marginat, paradoxalment:

- no interessa tant l'efecte immediatament social de la feina: la reinserció (perquè en aquest cas la reinserció és un efecte purament superficial)
- sino l'efecte immediatament personal: La reestructuració de la personalitat (la via cap a l'assoliment d'una real autonomia personal); i és només a partir d'aquí que es pot parlar de reinserció (entesa com un efecte lògic i àdhuc necessari de l'objectiu personal assolit: una reinserció -podrem dir- "lúcida" que assegura:
  - que el nen té la força suficient com per assegurar el seu retorn a la societat dita normal,
  - que el nen sap, coneix mínimament, la lògica de funcionament del sistema social).

Es una feina evidentment lenta, aquesta

2. Importància política de l'opció reestructurar versus reinserir.

Fer aquesta opció fá posar clarament a la llum el problema polític de fons que hi ha sempre al darrera de les intervencions del dispositiu de control (i que ha estat analitzat en la primera hipòtesi).

Es a dir, formular dues grans preguntes:

1. La primera qüestiona la "bondat" de la societat per a la que treballa el dispositiu de control de la reacció social; i té un doble plantejament:

a) què vol dir reinserir?, ¿val la pena la societat tal com està muntada actualment per a que l'objectiu de la feina sigui la reinserció?

b) ¿què vol dir reestructurar?, ¿està disposada la societat a reestructurar?. Aquest segon plantejament és d'enorme importància i, dit amb d'altres paraules, podria formular-se així: ¿es poden curar els marginats?, ¿es pot mantenir el cost que representa una acció individualitzada i terapèutica?...

2. La segona qüestiona la "bondat" de la feina que es fa i té també un doble plantejament:

a) ¿és possible reinserir?, la reinserció per la reinserció -com a objectiu central de la feina- és enganyosa, perquè plantejar la reinserció immediata -sense enfortir l'individu marginat- es una

trampa que obre un cercle viciós de marginació (en efecte, el marginat no té la força personal suficient per a integrar-se definitivament en una societat competitiva i de lògica marginadora. El resultat és la "carrera marginal": penetrar en una espiral de marginació en la que cada cop que s'intenta la reinserció, un nou fracàs allunya més encara el marginat del que en diem la normalitat).

- b) i... ¿és possible reestructurar algú en un món essencialment des-estructurat?.

A partir d'aquest capgirament dels objectius, els mitjans també havien de variar (com es veurà en el proper punt):

- tècnicament:- la sectorització
  - la utilització de la vida quotidiana
  - la petita comunitat
  - el retorn al medi social d'origen
- políticament: era fonamental que la comunitat es responsabilitzés de la feina: la família, els veïns, el barri, etc.

## 3.2. LA REALITAT

L'anàlisi del que fou la realitat és similar i, fins i tot més clara, que l'anàlisi que s'ha fet del que fou la realitat dels agents. Els objectius de la feina que es van marcar als Col·lectius Infantils van quedar també marcats per la contradicció.

Contradicció que va venir de fora i de dintre mateix del projecte.

### 3.2.1. LA CONTRADICCIO QUE VA VENIR DE FORA

El plantejament rupturista del Centre de formació d'educadors especialitzats va trobar -com era de suposar- resistències, incompensions i àdhuc atacs. L'explicació cal cercar-la en les reflexions fetes a les pàgines immediatament precedents: l'opció "reestructurar" en lloc de la reinserció immediata -i aparent- resultà:

- políticament poc eficaç i provocadora
- socialment molesta-
- econòmicament cara.

#### 3.2.1.1. Políticament poc eficaç i provocadora

El treball de reestructurar la personalitat de base del nen marginat és -com tota acció terapèutica- lent i

ple de ziga-zagues (el que es guanya avui es pot perdre totalment o parcialment demà). Això vol dir que és poc rendible políticament (entesa la política em termes electorals) perquè no ofereix resultats immediats (del tipus: "N nens reinserits perquè ja treballen"). Resulta molt "eficaç" poder fer una memòria anual on es digui la quantitat de nens que ha trobat feina i que per tant ja s'ha reinserit a la societat... (el que passa és que aquesta eficàcia és útil per a obtenir resultats polítics o econòmics -subvencions, prestigi, etz...-, i no pas gaire útil per als nens, que -un cop col·locats- en converteixen en un número a sumar a la memòria).

Resultat: els Col·lectius Infantils eren una intervenció políticament poc eficaç.

D'altra banda, això de pretendre col·locar la societat davant el problema de la marginació social resulta -i més en la conjuntura actual del nostre país- quasi temerari.

Resultat: els Col·lectius Infantils eren una intervenció políticament provocadora

Com s'ha vist en el capítol dedicat a la primera hipòtesi, una possible línia d'explicació del comportament de l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona durant el darrer any dels Col·lectius (ambigüitats i rescissió final del contracte) és aquesta:

- D'una banda la manca de resultats immediats (comptabilitzables en termes d'eficàcia política),
- d'altra banda l'embarassós que li resultava a l'àrea de serveis socials mantenir una institució que era tan

provocadora (perquè resultava cara, perquè molestava els veïns, perquè els nens no anaven bé a les escoles, perquè els Col·lectius estaven bruts...).

En aquest sentit la incomprensió de l'Ajuntament de Barcelona es feu palesa en la confusió (que resultaria còmica sino fora patètica) de l'informe final sobre els Col·lectius Infantils:

- *"les habitacions del Born A tancades amb pany i clau, possible focus d'infecció i brutícia ja que les dones de la neteja no hi poden entrar"* (pag. 39)
- no es considerava la importància que pot tenir per a un nen marginat l'aconseguir un mínim d'intimitat, un espai propi, el poder investir sobre quelcom propi...
- la possibilitat de que els mateixos nois netegessin les seves habitacions no era ni tan sols considerada, per tant tampoc es considerava el valor pedagògic que pot tenir l'assumir la neteja d'un espai propi.
- *"en el Born A un nen o una nena dorm en un matalàs posat sobre un cadafalc de fusta aglomerada (segurament a exemple de l'educador que fa tres quarts del mateix..."* (pag. 39).
- ni es considerava la importància trascendental que té per a un nen marginat el construir-se ell mateix les seves coses... i saber-se -les seves,
- ni hi hagué interès per averiguar que el "cadafalc" de l'educador havia estat construït per ell mateix amb l'ajuda dels nens... i que gravats a la fusta aglomerada hi havia els noms de tots els nens.....



### 3.2.1.2. Socialment molesta

El projecte dels Col·lectius Infantils només tenia sentit si s'hi implicava l'entorn (les famílies, els veïns, el barri, les escoles....). I l'entorn no sempre va entendre el projecte. Va ser constant la contradicció entre el plantejament del CFEE i la realitat que s'anà trobant l'experiència.

Aquesta contradicció presentà diverses formes, que poden ésser sintetitzades en tres postures:

- 1.- la comprensió activa de l'experiència
- 2.- la comprensió passiva de l'experiència
- 3.- la incomprensió i l'atac a l'experiència

que poden ésser enteses i explicades si hom hi connecta dues variables:

- la proximitat quotidiana a l'experiència
- la capacitat de reflexió crítica

1. La primera modalitat fou la de la comprensió activa: comprensió del projecte i suport a l'experiència.

Aquesta fou -en termes generals- la relació dels Col·lectius amb les anomenades "institucions cíviqes" dels barris (associacions de veïns, centres d'higiene mental, etc...)

Es explicable tant per la poca proximitat a la vida de cada dia dels nens (cal insistir: la relació amb les institucions cíviqes dels barris era més formal i ins-

titucional que quotidiana), com per la lògica capacitat de reflexió crítica d'aquestes institucions. Alguns -pocs- veïns tingueren, també, la mateixa postura de comprensió activa.

2. La segona modalitat fou la de la comprensió passiva: Es comprenia -més o menys- el projecte, i prou. (no se'l recolzava, però tampoc se l'atacava).

Aquesta fou -també entemes generals- la relació de l'experiència dels Col·lectius amb la majoria de les famílies dels nens, amb la majoria de mestres de les escoles on van anar, i amb la majoria de botigues. L'explicació pot fer-se també en termes de proximitat (l'escassa proximitat a la vida quotidiana de les famílies, els mestres i les botigues -sumat en el cas de les famílies a la mínima responsabilitat exigida de relació amb els nens durant els caps de setmana-) i de menor capacitat de reflexió crítica que les institucions cíviques dels barris (i es que per a recolzar una experiència com la dels Col·lectius calia una considerable dosi de reflexió crítica!!).

Cal fer particular esment de les botigues. D'una banda, els nens dels Col·lectius "eren clients" de les botigues dels barris, i d'altra banda no n'eren veïns immediats; això podria explicar una comprensió passiva per part dels botiguers. I això fou cert.

De vegades, però, els botiguers van arribar a col·la-

borar activament:

- amb el sentit del projecte (recordo que la família que portava el bar del costat del Col·lectiu Born va arribar a venir a festes del Col·lectiu),
- amb la vida quotidiana del Col·lectiu (recordo que la papereria del costat del mateix Col·lectiu feia normalment els nens),
- i fins i tot amb la tasca pedagògica (i recordo un dia que de la farmàcia del costat del Col·lectiu Born ens van avisar que una de les nenes grans del Col·lectiu havia anat a comprar una agulla d'insulina...).

Es del tot punt evident que aquests tres records representen una col·laboració activa d'alguns botiguers amb els Col·lectius Infantils.

Alguns dels veïns immediats dels Col·lectius tingueren també aquesta postura de comprensió passiva.

3. La tercera modalitat fou la de la incomprensió i l'atac: no es comprenia el projecte i a més se l'atacava.

Amb major o menor intensitat, i també en termes generals, aquesta postura d'incomprensió i atac pot ésser situada en la burocràcia de l'Ajuntament de Barcelona i en una considerable part dels veïns immediats dels Col·lectius. (Si bé és cert que en el cas dels veïns, aquesta postura va anar minvant lentament).

Es pot explicar en termes de proximitat (sobre tot pel que fa referència als veïns: efectivament, els veïns "patien" directament els sorolls, la brutícia, i les

altres molèsties dels nens; i -a més a més- els veïns podien considerar que la presència dels nens "devaluava" socialment la respectabilitat de l'escala on vivien); i en termes de menor capacitat de reflexió crítica (sumada en el cas de la burocràcia de l'Ajuntament a les diferències polítiques i a la inèrcia que normalment comporta la burocràcia).

### 3.2.1.3. ECONOMICAMENT CARA

Ho va dir textualment l'àrea de serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona en l'informe final sobre els Col·lectius Infantils:

*"... Dins del context de l'àrea de serveis socials els nens acollits representen un 40% del nombre total d'acollits a les residències de l'àrea, i el cost representa un 47% del pressupost de l'àrea.  
).....)*

*L'actual organització es basa en 16 comunitats amb un total teòric de 400 nens...*

*La nostra proposta es basa en transformar aquestes 16 comunitats.... el cost serà el mateix però el nombre d'infants sobre els que hi hauria incidència seria molt superior..."*

*(A.C. "in forme sobre els Col·lectius Infantils")"*

### 3.2.2. LA CONTRADICCIO QUE VA VENIR DE DINTRE

La contradicció que comportà una experiència com la dels col·lectius Infantils no era només externa, sino també interna al propi projecte.

Algunes contradiccions internes s'han pogut observar en parlar del diferent nivell professional dels educadors especialitzats i de les dificultats del treball en equip.

A part d'aquestes, cal assenyalar tres temes més de contradicció interna:

1. Cal insistir, en primer lloc, en un fet insinuat en parlar de la desigual comprensió del fet institucional: les diferents (contradictòries de vegades) concepcions del que havia de ser la intervenció del Col·lectiu Infantils. Així, en l'aportació dels Col·lectius Infantils al Congrés nacional de psiquiatria i psicoanàlisi del any 1.978, en parlar dels problemes que anava trobant l'experiència s'indicava que:

*"... aun nos falta discutir mucho internamente para ir concretando lineas generales; y, si bien forma parte lógica del proceso, la heterogeneidad de ideas de 80 personas es muy difícil de coordinar."*

(CFEE 1978e; 24)

Esquematzant el suficient, i maldant per no caricaturitzar, hom podria trobar tres grans concepcions del que havia de ser la feina (que poden situar-se arrengherades segons les tres diverses concepcions del fet institucional que s'han indicat abans: els professionalistes purs, els professionalistes implicats i els treballadors radicals).

Així:

- en línies generals, una concepció merament professionalista de la feina comportava una mera atenció externa.

per exemple: que els nens estiguessin nets i arreglats per anar a l'escola.

- en línies generals, una concepció professionalment implicada comportava una feina difícil,

- tant per la mateixa dificultat de la feina: reestructurar la personalitat dels nens,

- com per la novetat laboral-professional que això representava.

per exemple: ¿com es fa per a que els nens s'arreglin i estiguin nets per anar a l'escola, i que siguin ells els que ho facin... corent el risc de que no ho facin?

- en línies generals, una concepció radical comportava una feina en la que el context era ignorat (i àdhuc agredit en la petita mesura de les petites possibilitats d'agressió que podien tenir els Col·lectius), tot impeding d'aquesta manera un coneixement real per part dels



nens del que és el context social (i de la força que té...)

per exemple: que els nens fessin el que vulguessin a l'hora d'anar a l'escola... i si hi anaven desarreglats, doncs pitjor per a l'escola...

Cal tenir en compte que, donades les característiques de la tasca de l'educador (la immediatesa, etz.) aquestes tres possibilitats d'actuació:

- es podien donar en un mateix educador.
- i es podien donar àdhuc en un mateix moment.

2. D'altra banda cal comptar amb un innegable handicap que llastrava la claredat de la feina: la tasca de l'educador especialitzat sol ésser poc gratificadora en termes de resultats immediats, perquè difícilment se'n veuen de resultats a curt termini (i perquè si se'n veuen, cal desconfiar-ne).

En efecte, un mestre pot veure resultats externs en la seva feina (els nens van aprovant les assignatures, van aprenent, etz...) fàcilment observables a curt termini (mensualment o trimestralment, i àdhuc en un curs acadèmic). En canvi la feina de l'educador especialitzat, com que pretén anar en profunditat, no és merament externa i per tant l'expectativa de resultat mai pot ésser esperable a curt termini.

Això (si els resultats són visibles a curt termini

la feina està clara, mentre que si els resultats no són visibles a curt termini la feina no pot ésser mai tan clara) obviament fa dificultós el treball i l'omple d'interrogants i fins i tot de possibles contradiccions).

3. Ifinalment, cal comptar amb la mateixa ambició del projecte dels Col.lectius Infantils.

- Els Col.lectis van néixer de cop, sense proves pilot i en un temps record.
- Això va condicionar tota la història dels Col.lectius:
  - dificultant l'assimilació serena de tot el contingut del projecte pedagògic, i
  - obligant a un considerable esforç professional (i també personal) a tots els membres de l'experiència.

### 3.3. CONCLUSIONS

S'ha vist quin era el plantejament del Centre de formació d'educadors especialitzats respecte dels objectius de la seva feina que calia fer als Col·lectius Infantils: es tractava de treballar en profunditat per a aconseguir la reestructuració de la personalitat dels nens.

I s'ha vist també la contradicció que aquest plantejament trobà en la realitat de l'experiència.:

- tant exterior: l'experiència fou políticament poc eficaç i provocadora, socialment molesta, i econòmicament cara.
- com interior: la contradicció fruit del desigual nivell professional dels educadors, de les dificultats del treball en equip, de les diverses concepcions del que havia de ser la intervenció dels Col·lectius, de l'escassa rendibilitat aparent de la feina i de la mateixa ambició del projecte.

Vist tot això, hom pot extreure'n dues conclusions:

1. La inviabilitat del projecte dels Col·lectius Infantils  
Ni econòmicament, ni políticament, ni socialment, la nostra societat -emmarcada per les coordenades espaciotemporals de la ciutat de Barcelona entre 1977 i 1980- estava en condicions d'assumir de veritat la irrupció d'una experiència com la dels Col·lectius Infantils.

2. La dificultat o la impossibilitat d'evaluar la feina feta pels Col.lectius Infantils.

- I això, tant per l'acabament prematur de l'experiència al cap de tres anys escassos (per tant abans de que pugués fins i tot assentar-se... i no parlem ja de donar els primers resultats)
- com per la dificultat d'evaluar amb els procediments habituals una feina com la que es van proposar els Col.lectius Infantils
- Hi ha indicadors d'eficàcia per a quasi totes les feines (àdhuc per a la reinserció social entesa com a feina externa: tants nens reinserits perquè han trobat feina, o tants ex-presos reinserits perquè han trobat feina) però és més difícil trobar indicadors per a mesurar el grau i el temps de la reestructuració de la personalitat (per exemple: la dificultat dels tests projectius ben fets i amb la suficient perspectiva temporal).

Exagerant una mica, quasi es podria dir que pretendre avaluar immediatament la feina feta en aquest terreny és clara senyal de no haver entès la feina.

#### 4. ELS MITJANS

Fins aquí hom ha pogut seguir l'anàlisi dels agents i dels objectius:

- qui intervenia en l'experiència dels Col·lectius Infants

- què era el que es feia en l'experiència dels Col·lectius Infantils.

I s'ha seguit en la doble dimensió que pretén aquest capítol:

- la teòrica: el plantejament del CFEE
- la pràctica: la realitat del que va ser l'experiència.

A continuació, hom analitzarà els mitjans: com es feia la feina. Es tractarà en tres parts:

1. L'organització interna de la feina: la utilització terapèutica de la vida quotidiana.
2. L'organització externa de la feina: la sectorització.
3. Els elements necessaris per a la feina:
  - la petita comunitat
  - el necessari contacte (i àdhuc el retorn) al barri, a la família, a l'escola i al treball.

També, com amb l'anàlisi dels agents i dels objectius, se seguirà primer la teoria (el plantejament del Centre de formació d'educadors especialitzats) i després la pràctica (el que fou la realitat de l'experiència).



## 4.1. EL PLANTEJAMENT

En primer lloc, doncs, es veurà quin va ésser el plantejament del Centre de formació d'educadors especialitzats per a cada una de les tres parts.

### 4.1.1. L'ORGANITZACIO INTERNA DE LA FEINA: LA UTILITZACIO TERAPEUTICA DE LA VIDA QUOTIDIANA.

El Centre de formació d'educadors especialitzats entenia l'educació especial com a reestructuració de la personalitat i això s'havia de vehicular a través de la relació implicada en la vida quotidiana dels nens.

*"... la convivencia implicada con los muchachos ... a través de la VIDA COTIDIANA entendida no como una atención meramente externa sino como un utilización de sus momentos con una finalidad terapéutica: en orden a la maduración global el muchacho..."*

(CFEE 1976a; 5)

En primer lloc, es veurà què entenia el CFEE per relació implicada en/amb la vida quotidiana dels nens, i després es veurà què volia dir això.

#### 4.1.1.1. Què entenia el CFEE per relació implicada en/amb la vida quotidiana dels nens.

El tema de "la vida quotidiana" ha estat darrerament

recuperat per a la Sociologia (vid. Lefebvre 1972, Textos situacionistas 1973, Heller 1977 i 1979, i aquí al nostre país pel col·lectiu de la revista "El Viejo Topo" -extra 5- entre d'altres). Aquí no es tracta, però, de seguir aquestes anàlisis sociològiques sino de veure com entenia el Centre de formació d'educadors especialitzats en la seva perspectiva educativa el tema de la vida quotidiana. Per això res millor que un text -suficientment explícit- de 1976 en el qual la vida quotidiana era entesa com el conjunt de moments trivials i difícils que omplien l'existència del nen (per oposició als moments específics com podrien ser una classe o una sessió terapèutica, per exemple) i que cal omplir de continguts educatius:

*"... Los momentos triviales y los momentos difíciles de la vida cotidiana son importantes en cuanto a producción de vida, y por tanto terapéuticamente.*

*- Por momento trivial entendemos todos aquellos momentos que normalmente pasan desapercibidos y en los que aparentemente "no pasa nada". De hecho en ellos se produce un traspaso de vida en todos los sentidos: intelectual, moral, fisiológico, social, afectivo... Este traspaso se da de forma implícita en los gestos cotidianos que rigen la evolución normal de todo niño. Precisamente por ello en los casos en que estos gestos cotidianos no han sido posibles o no han sido válidos para el niño, es preciso llenar su "falta*

de vida" u "organizar su vida desorganizada" a partir de los momentos triviales en un nuevo marco. No son momentos específicos sino que se dan en todos los lugares y horas.

- Por momento difícil entendemos todo momento en el que, dentro de la vida cotidiana "trivial", aparece un conflicto que requiere una respuesta adecuada por parte del educador. Estos conflictos pueden plantearse a partir de la misma perturbación del niño, pero en muchos casos tienen su origen en las perturbaciones o inadecuación del educador, y en las perturbaciones básicas de la institución: patologías institucionales crónicas que crean habitualmente situaciones propicias para los conflictos..."

(CFEE 1976; 9-10)

En conseqüència, la feina de l'educador consistia en aprofitar aquesta moments i àdhuc en provocar-ne els difícils:

"...En el plano de la estructuración del niño (una de sus funciones) el educador, no sólo debe aprovechar los momentos triviales y difíciles que "se dan" sino intervenir enriqueciendo el nivel de los primeros y provocando conscientemente momentos difíciles controlados por él en el sentido de que impliquen para el niño una dificultad a superar que le ayudará a estructurarse.

(CFEE 1976; 10)

Aquest fou el plantejament que els Col·lectius Infants incorporaren com a mitjà per aconseguir la reestructuració de la personalitat dels nens.

Això es troba, no només explicitat sinó reivindicat en la memòria del primer any de l'experiència:

*"... La VIDA QUOTIDIANA l'entenem no com una atenció al nen purament externa (el menjar, vestir, etc) sino com una acció que utilitza tots els seus moments (per tant també el menjar, el vestir, etc.) amb una finalitat terapèutica que va cap a una maduració global del nen (.....)*

*Aquesta concreció de la maduració global ens porta al pressupost pedagògic de la utilització terapèutica de la vida quotidiana, doncs en els Col·lectius aquestes concrecions es pretenen fer a partir de les hores de la higiene personal, de la alimentació, de la cura dels vestits, de la salut, dels jocs, de l'esplai, de la vida en grup, de les relacions personals, etc. (.....)*

*També estem dient que tot el que passa a la vida quotidiana (que és trivial) és vital encara que per als "especialistes" hagi caigut en desprestigi i que tot allò que és trivial ho considerin com a banal. De fet (i per això justament és un pressupost pedagògic) els nens petits s'estructuren a partir de les relacions que s'estableixen dins la vida quotidiana, dins del que és trivial."*

(CFEE 1978d; 23-24)

#### 4.1.1.2. Què volia dir la relació implicada en/amb la vida quotidiana dels nens.

Es oportú acabar amb una breu reflexió sobre el rerafons que hi havia en aquest plantejament de l'aprofitament de la relació implicada en/amb la vida quotidiana dels nens.

La progressiva institucionalització del fet educatiu ("el sistema educatiu" en termes sociològics) ha conduït a privilegiar els experts -els especialistes- i les activitats que ells duen a terme (que són sempre activitats específiques: les classes, les sessions terapèutiques de qualsevol tipus, etc). Això ha fet que es deixés de banda i àdhuc es menyspreés tot allò que es difícilment "especialitzable", com la vida quotidiana, i que paradoxalment és el que millor permet l'acció educativa en profunditat perquè és on més lliurement es traspassa la vida del nen que cal reestructurar.

La reivindicació, per tant, del que és considerat trivial o banal pels especialistes té una doble importància:

- la importància de recuperar l'acció educativa global (no específica) de cara a la reestructuració dels nens amb carències.
- La importància de reavaluar l'equip implicat (amb i en la vida dels nens... i amb i en el mateix equip).

Els mil actes de la vida quotidiana del nen (despertar-se, llevar-se, rentar-se, arreglar-se l'habitació, esmorzar, ronsejar per anar a l'escola, anar-hi finalment, etz., etz...) poden ésser actes buits i mecànics, fets repetitivament perquè en aquests actes no intervé l'expert-especialista. O poden ésser actes plens de contingut educatiu, és a dir, de relació humana, de traspàs de vida (que en despertar-se i llevar-se, el nen trobi afecte i exigència simultàniament; que vagi entenent que què ha de rentar-se encara que l'aigua estigui freda... o mullada; que sàpiga que té una habitació -amb coses seves, de les que ell i només ell n'és el responsable- i que per tant n'ha de tenir cura; etz. etz... Tot això han d'ésser mitjans que l'educador ha de saber aprofitar per a vehicular a través d'ells la relació que reestructuri la personalitat dels nens: han de ser mitjans de relació). Aconseguir això és només possible amb una relació implicada amb els nens... i aconseguir això és l'únic camí per anar reestructurant la personalitat d'aquests nens.

Als educadors dels col·lectius els agradava de dir que la seva feina tractava de "*posar la paraula allà on només hi ha acte*". Posar la paraula: el discurs humà i educatiu, l'afecte, l'exigència... allà on només hi ha acte: on sembla que no es pot fer res perquè tot és banal i trivial. Aquesta bella (i quasi poètica) formulació palesa força bé el que és l'aprofitament educatiu dels recursos de la vida quotidiana.



Així fou com el Centre de formació d'educadors especialitzats pretengué que es dugués a terme la reestructuració e la personalitat dels nens dels Col·lectius infantils.

#### 4.1.2. L'ORGANITZACIO EXTERNA DE LA FEINA: LA SECTORITZACIO

Respecte a la idea que tenien els Col·lectius Infantils del que era i havia de ser la sectorització, resulta imprescindible citar unes pàgines de la memòria del primer any de l'experiència. La cita és llarga però eficaç per a la comprensió del tema:

*"... La nostra idea d'atenció als nens arrela en els projectes globals de planificació de la higiene mental, la qual es concebeix des de fa temps sota la perspectiva de l'atenció per sectors determinats de tots els problemes que presenta; és allò que se'n diu sectorització.*

*S'entén per sector (en l'aspecte humà) l'espai on habiten de 100.000 a 300.000 persones (...)*

*En l'aspecte psico-social, s'entén per sector un conjunt format per diversos equips i serveis que vetllen per l'equilibri de la higiene mental.*

*(.....)*

*Es per això que, en començar a treballar, creiem necessari que cada nen amb problemes d'origen psico-social resti en el seu sector i sigui tractat en el mateix amb recursos propis del sector, uti-*

*litzant la carència d'aquests i la seva recerca com un recurs més de cara a l'obtenció de la referida higiene mental.*

*Des del primer dia que es parla de la reorganització dels "hogares municipales", el Centre d'educadors proposa que les primeres unitats de l'atenció als nens siguin unitats que, partint dels nens que hi ha en el moment de començar estiguin en els sectors més necessitats d'aquesta atenció, a fi i efecte de resoldre els següents problemes:*

- 1. els problemes inherents a la reestructuració de la personalitat dels mateixos nens sense modificar-los el seu marc referencial de classe social. Es tracta de donar l'ajuda necessària aprofitant els recursos que la mateixa comunitat té. En aquest sentit el primer recurs, el primer equipament que el barri té, és la família, o, la resta de la família del nen; l'aproximació del nen a la seva família i l'acció sobre aquesta, deguda a la proximitat del Col·lec tiu, és bàsica. Els altres equipaments com les escoles, els centres d'esplai, els centres de prevenció, els dispensaris, les botigues i el carrer, són també recursos molt importants i que s'han d'utilitzar.*
- 2. el problema de la descentralització del servei que hi ha en una institució gran. El dividir una institució de 200 nens en quatre de cinquanta i repartir-les dins de la geografia municipal vol dir que s'aporta un equipament nou a cada*

*un dels sectors, donant-los una més gran rendibilitat social.*

3. *El desvetllament de les carències del barri i la dinamització del sector (procurant-li forces per a obtenir nous equipaments) mitjançant la creació d'un servei sectoritzat d'atenció als nens que presenten problemes per causes psico-socials.*

*L'organització dels Col·lectius Infantils de barri pretén treballar dins d'aquesta línia de l'atenció sectoritzada per arribar a un equilibri de la higiene mental de la col·lectivitat."*

(CFEE 1978d; 18-20).

La sectorització no tenia, doncs, una explicació merament funcional o fins i tot de tipus geogràfica. Era fruit d'una clara voluntat política: es tractava d'apropar el nen al seu barri d'origen:

- per tal que els problemes del nen arribessin a ésser co-responsabilitat del medi social (sector, barri),
- per tal que la mateixa existència dels Col·lectius fora un estímul a la conscienciació de les necessitats i carències del medi social (sector, barri).

#### 4.1.3. ELS ELEMENTS NECESSARIS A LA FEINA

La voluntat terapèutica d'aprofitar els recursos de la vida quotidiana i d'operar en el sentit de la sectorització exigia que l'experiència dels Col·lectius Infantils tingués en compte dues sèries d'elements:

1. La petita comunitat
2. El contacte amb el barri, la família, l'escola i el treball.

Perquè,

- Teràpia és construir la vida quotidiana d'una manera operativitzable (grups petits que assegurin la relació) i oberta a l'entorn (el barri, la família, l'escola, el treball....).
- Teràpia és apostar per la sectorització, que exigeix equipaments descentralitzats (petites comunitats) i incardinats a la vida del sector (barri, família, escola, treball...).

#### 4.1.3.1. la petita comunitat

L'organització dels col·lectius això ho tenia molt clar: el col·lectiu de cinquanta nens, la comunitat de vint-i-cinc nens, i el grup pedagògic de dotze-tretze.

Això pretenia assegurar el que és impossible a la vida de l'asil: la relació:

*"... La organización que hemos concebido y que ya está en funcionamiento se basa en aquello que es relacional: el Colectivo privilegia la relación con el barrio; la Comunidad privilegia la relación horizontal a través de los grupos informales que surgen entre sus componentes; el grupo pedagógico o de vida privilegia la relación con las fi-*

*guras adultas: masculina y femenina."*

(A.C. "información sobre los Colectivos Infantiles)

- Relació que només és possible justament en la petita comunitat; la desmassificació:

*"... La desmasificación intentà producirse a través de una relación personalizada entre niños y educadores y entre los mismos niños: se intenta a través de toda una serie de aspectos identificatorios (posesiones, ropa, festejos -muchos niños desconocían su fecha de cumpleaños- y vivienda) en que cada grupo organiza su vida y la comparte. Las habitaciones son de los niños, ellos las PINTAN y las DECORAN. Se les estimula a todo tipo de iniciativa, rompiendo con las pautas de dependencia de la gran madre institución...'*

(CFEE 1978a; 6)

La petita comunitat, doncs, possibilita la relació i gràcies a la relació pot aprofitar-se cada moment de la vida per a la tasca pedagògica.

De la mateixa manera, l'aposta per la sectorització s'omple de sentit amb grups que poden establir una relació de feed-back amb el barri: és a dir, els grups petits.

4.1.3.2. El contacte amb el barri, la família, l'escola i el treball.

La vida passa per tot arreu i no per un sol lloc o

moment. Si els Col·lectius Infantils havien de comptar amb la vida, havien de comptar amb tots els llocs i tots els moments per on passa la vida.

Per això, la proposta dels Col·lectius Infantils:

- a més de la crítica a les institucions totals
- incorporava la necessitat del contacte amb tots els espais i moments per on passa la vida del nen, sintetitzats en el barri, la família, l'escola i el treball.

D'altra banda, la sectorització com a alternativa externa volia també aquest contacte (en el doble sentit que per a l'experiència dels Col·lectius tenia la sectorització):

- el barri, la família, l'escola, el treball podien guarir els nens dels Col·lectius.
- els nens dels Col·lectius podien guarir el barri, la família, l'escola, el treball (podien ajudar a desvetllar les carències i a reivindicar els serveis).

A continuació es farà, doncs, una breu anàlisi per a cada un d'aquests contactes:

#### 1.- el barri

El contacte amb el barri volia dir dues coses:

- retorn al medi social d'origen (cal recordar amb Raimon que *"qui perd els orígens, perd la identitat"*) com a pas fonamental en la reestructuració del nen: desmarginat la seva vida ajudant-lo a trobar la seva identitat individual



i social.

- retorn a la multiplicitat de relacions que es nuen en el barri; el barri volia dir per als Col·lectius: els veïns, les botigues, els altres nens, les institucions (centres d'esplai, associacions de veïns, centres d'higiene mental, etc.), i àdhuc la família, l'escola i el futur treball.

Evidentment, el valor pedagògic del retorn al medi social d'origen amb tota la seva multiplicitat de relacions consistia en que pretenia trencar el circuit de marginació a que semblen estar condemnats els marginats. I si això és evident, és més evident encara que aquesta és una tasca difícil i dura: ho reconeixia així l'esmentada "aportación de los colectivos infantiles al Congreso nacional de psiquiatría y psicoanálisis".

*"... La desmarginación va íntimamente unida a lo anterior (la desmasificación) : la inserción en los barrios de origen, con su secuela de problemas de aceptación por el vecindario así como de colaboración, ubican a los grupos de niños en plena conflictividad social, es decir, en la vida común y corriente. Conflictividad propia de los barrios, con sus reivindicaciones, lacras, problemas y luchas sociales, pero también de los problemas hacia los niños. Conflictividad con las familias, con las escuelas, con los vecinos, con los comerciantes, con las pandillas, etc.*

*Este proceso de desmarginación y desmasificación requiere mucho tacto esfuerzo, lucha, imaginación, tolerancia y paciencia.*

*Se requiere maniobrar con el suficiente tacto como para que las resistencias internas y externas del proyecto no provoquen su ruptura, sin renunciar a los objetivos iniciales de llevar a los grupos a insertarse en la vida social de los barrios. Los peligros también están a la vista en cuanto a volver a encerrar a los grupos en una dinámica institucional como defensa ante una realidad hostil, o que estos lleguen a transformarse en entes diluidos y reabsorvidos por la configuración barrial sin contribuir a un giro dialéctico que dinamice fuerzas del barrio."*

(CFEE 1978e; 7-8)

El retorn al barri en tant que desmarginador encaixava amb l'aposta del Centre de formació d'educadors especialitzats per la vida quotidiana i la sectorització.

Això es pot veure clarament en el text que es cita a continuació:

*"... Los internados tradicionales de menores segregaban (total o parcialmente) a los niños durante muchos años, y luego los devolvían a los barrios como peso muerto y sin instrumentos críticos. El Centro de educadores ha formulado como hipótesis de trabajo pedagógica la necesidad de*

apoyar todo el proceso de reestructuración de la personalidad del niño, en contacto habitual con sus barrios de clase y origen. Esto lleva dificultades serias a superar; pero constituye el elemento esencial del proyecto pedagógico inicial.

(.....)

Los niños de los Colectivos Infantiles tienen atrofiados, fragilizados o distorcionados los recursos de CONTACTO y MANIOBRA consigo y el entorno.

Y el barrio -cuerpo situacional del niño- también tiene atrofiados, fragilizados y distorcionados los recursos de CONTACTO y MANIOBRA consigo mismo y con el entorno. El barrio marginado es una edificación viva de las contradicciones sociales, de la estructura socio-político-económica injusta. Decodificar el barrio para interpretar el hecho pedagógico de la inadaptación en su verdadero contexto es también labor de todo el equipo adulto y de los niños con su apoyo."

(A.C. Cómo se van construyendo los Colectivos)

## 2.- La familia

En el cas de la família era clar que el contacte volia dir retorn. I que el retorn no podia ser plantejat de qualsevol manera, perquè si els nens estaven a l'asil era perquè prèviament havien estat en una família que no els havia pogut acollir. Per tant, el retorn a la família havia de considerar els següents punts:

### 1. la situació -de crisi- de la família

Els nens del Col·lectius eren nens amb problemes psicosocials. L'emergent d'aquests problemes era una situació familiar de crisi. A la base, per tant, de la marginació dels nens dels Col·lectius hi havia hagut una manca familiar (abandó, impossibilitat d'acolliment, etc.). Davant d'aquestes situacions de crisi familiar, els asils tradicionals se'n carregaven dels nens (alleugerant els pares) a canvi de segellar la marginació.

### 2. La negativa a substituir la família

La inèrcia asilar acostuma a reproduir trossos de l'esquema familiar perquè l'asil és una institució total.

Els col·lectius pretenien, precisament, el contrari. Si es volia comptar amb la família, el primer que calia fer era deixar ben clar que el col·lectiu no substituïa la família. El Col·lectiu no era una reproducció de l'esquema familiar, per tant la família tenia drets i deures respecte als nens.

### 3. La voluntat de que els pares fossin responsables dels nens

Els Col·lectius comptaven amb famílies amb-en crisi i no volien ser-ne substituïts, i -més encara!- pretenien corresponsabilitzar-les en la tasca pedagògica. La intenció era doble: d'una banda que la família es responsabilitzés dels nens, i que aquests re-apregues-

sin la família.

#### 4. Calia per tant, fer un treball amb les famílies dels nens

Si es formulava el plantejament que no s'havia de substituir unes famílies en crisi de la responsabilitat sobre els seus fills, calia considerar molt seriósament la necessitat de fer un treball amb les dites famílies.

Aquest tema del treball amb les famílies va ser objecte de nombroses discussions als Col·lectius, i àdhuc d'algun document.

Sintetitzant molt l'esquema del que havia de ser el treball amb les famílies (i el que va arribar realment a ser en alguns Col·lectius) extret d'apunts de diverses discussions a les que vaig assistir, seria el següent:

##### 1.- Objectius del treball:

1.1.- la família en ella mateixa: enfortir-la, ajudar-la, etc...

1.2.- la família i el nen: es tractava de que, a mesura que les famílies s'enfortissin, anessin incorporant al seu enfortimen la responsabilitat dels nens.

##### 2.- La filosofia el treball amb les famílies.

La filosofia del treball era la conjunció dels esforços de la família i el Col·lectiu

##### 3.- La tècnica del treball amb les famílies.

Aquest punt, pel que sé de les moltes entrevistes

que he anat mantenint, va ser enormement variable segons cada Col·lectiu. No obstant; en línies generals fou el següent:

- pel que fa a la metodologia:
  - treball individualitzat (família per família).
  - treball en grups de famílies (o bé per similitud de problemàtiques familiars o bé per similitud d'edat dels nens).
  - reunions de famílies amb i en els Col·lectius.
- pel que fa a l'equip del Col·lectiu:
  - l'assistent social era l'encarregada de la relació regular amb les famílies,
  - el coordinador, en tant que responsable del Col·lectiu era l'encarregat de rebre tots els dubtes, demandes o queixes de les famílies,
  - la feina el psicòleg estava en funció d'una possible teràpia familiar,
  - l'educador era el qui rebia els mil-i-un contactes quotidians de les famílies.

### 3.- L'escola

Els nens dels Col·lectius Infantils havien d'anar a l'escola i havien d'anar -en la mesura en que això fos possible- a l'escola al barri. Perquè:

- el desasílament i la crítica a les institucions totals implicaven l'escolarització fora de la institució, i



- el retorn al barri i la desmarginalització implicaven l'escolarització als barris d'origen dels nens.

A més, l'escolarització havia d'anar lligada al retorn a la família:

*"... Los padres tienen que comenzar a relacionarse con la escuela. Debemos informarles de la marcha del niño en la escuela e incitarles a que ellos mismos contacten con los maestros. Así también debemos impulsarles a participar en la asociación de padres de la escuela y asistir a todas aquellas actividades y reuniones que ellas organicen."*

(A.C. temores y esperanzas de las familias)

#### 4.- El treball

Els Col·lectius Infantils comptaven amb el treball, però reconeixent que els nens amb problemes d'estructuració de la seva personalitat han de poder anar entrant en el món del treball tenint en compte llurs problemes.

La memòria el primer any de l'experiència reflectia bé aquest plantejament:

*"... Pels nois que es fan grans, els que estan a la pubertat, el treball comença a ser important i cal pensar-hi. Doncs si en el moment en que l'escola se'ls fa pesada o se'ls acaba, no troben treball o el treball que troben és inhumà, desestabilitzador i generador de crisis insuperable, tota la tasca realitzada amb ells se'n va en orris.*

(.....)

*Si no es resol la problemàtica de la iniciació la-*

boral el camí sembla ja entreveure's: el mateix recorregut anteriorment per molts d'altres nens (de similar estracció institucional: la prostitució, el ser rodamón, la venda de la droga, la inestabilitat professional permanent, o la presó)

(.....)

No és solució perllongar l'escolaritat (.....) veuen necessitats peremptòries a la seva família i necessiten "portar la setmanada" per ajudar-los. Ho senten com una necessitat vital

(.....)

Veiem que a les ciutats hi ha molts treballs complementaris que serien aptes perquè els nens-adolescents-joves s'iniciessin a la vida laboral de manera progressiva i estructurant.

Cal aprofitar aquestes possibilitats d'iniciació laboral per donar treball als nens sense que això suposés, per la seva inestabilitat, que quedessin sotmesos a ritmes, monotonies, i exigències superiors a les seves forces..."

(CFEE 1978d, 167-169).

## 4.2. LA REALITAT

La contradicció (palesada en les dificultats i els dubtes) va deixar la seva petja en la manera que els Col·lectius van poder utilitzar els mitjans que havien previst per a fer la seva feina. Tant l'organització interna de la feina, com l'organització externa, i els elements necessaris, quedaren marcats pel risc que el Centre de formació d'educadors especialitzats havia assumit en optar per la vida quotidiana, la sectorització, la petita comunitat i el contacte amb el medi social.

Abans d'analitzar el que fou la realitat dels mitjans cal retenir un moment la contradicció -les dificultats i els dubtes- que van incidir-hi i que han estat analitzades anteriorment:

- Així, per exemple, la desigual capacitat professional dels educadors (i en concret, pel que fa referència a la desigual anàlisi, a la desigual comprensió i a la desigual organització).
- en segon lloc, les dificultats del treball en equip, tal com va ésser aquest entès pels Col·lectius Infants.
- I en tercer lloc, les dificultats, tant interiors com exteriors que va trobar la feina.

Entrant ja en l'anàlisi específica del tema, en primer lloc se seguirà el que fou la realitat del doble pres-

supost organitzatiu (l'interior i l'exterior) que es clourà amb una síntesi; en segon lloc es seguirà el que fou la realitat dels elements amb que comptava l'experiència dels Col·lectius Infantils.

#### 4.2.1. LA REALITAT DEL DOBLE PRESSUPOST ORGANITZATIU

##### 4.2.1.1. l'organització interna: la utilització terapèutica de la vida quotidiana.

La trivialització i la dificultat emmarquen el treball que es fa a partir de la vida quotidiana.

##### la trivialització:

Cal dir, d'entrada que el treball sobre la vida quotidiana ha estat considerat sempre com un treball trivial que no necessita ni una feina específica per al seu tractament ni, per tant, uns professionals que se'n carreguin. Aquesta trivialització té unes clares raons d'ésser:

- és una feina "global", per tant difícil d'acotar. Això vol dir que es un treball desagradable per als especialistes (els experts) i un terreny on, per tant, difícilment es pot ser brillant.
- per altra banda és un treball que cal fer implicadament, es per tant un treball perillós perquè -com deien els educadors dels Col·lectius- *"se t'hi poden veure les vergonyes"*.

Aquestes dues raons (la globalitat i la implicació)

expliquen la trivialització a que ha estat sotmés el treball sobre la vida quotidiana, (per part sobre tot dels "experts"). I amb la trivialització es va trobar la feina sobre la vida quotidiana que es va fer als Col·lectius Infantils.

### La dificultat

El treball sobre la vida quotidiana té dificultats:

- perquè és global i ha de fer-se implicadament (per això ha estat trivialitzat),
- perquè és un treball que obliga a la complexitat,
- i perquè es difícil articular la dificultat sense ésser-ne desbordat: si és difícil l'educació de qualsevol nen, la reestructuració de la personalitat del nen desestructurat és encara més difícil perquè estan plens de dificultat tant la seva vida com la seva relació amb l'educador (el nen desestructurat contesta, roba, agredeix, etc...) i òbviament la relació pedagògica de l'educador amb ell (per una banda és difícil d'entendre l'"acting" del nen, i per l'altra banda és difícil construir a partir d'això una relació educativa que sigui capaç d'articular la dificultat).

Hom pot considerar aquí, com una dificultat afegida, la mateixa organització dels recursos materials de l'experiència. En efecte, tal com s'ha vist en el capítol previ d'aquesta segona part, l'organització que la burocràcia de l'administració municipal imposà per als recursos materials fou sovint un destorb (quan no un impediment) per al treball educatiu sobre la vida quotidiana. Per

exemple, el menjar era subministrat totalment pel servei d'intendència municipal en entregues massives. Això:

- impedia que els nens anessin a comprar al barri, descobrissin el cost del menjar -i l'apreguessin per tant a valorar- i s'articuessin més a la xarxa de relacions del barri.
- omplia indiscriminadament el rebost dels col·lectius (àdhuc hi havia menjar que es feia malbé perquè no podia ser consumit): els nens del col·lectiu podien considerar l'Ajuntament com una gran mare que sempre els hi podria proporcionar tot.

La trivialització (que ha impedit fins ara una clara consciència de la importància de la vida quotidiana) i la dificultat (que hi és sempre present) expliquen perfectament el que va ser el treball dels Col·lectius amb la vida quotidiana: la decidida voluntat de treballar-hi (la seguretat de que s'estava en el bon camí) però el dubte constant (per la inseguretat i la improvisació a que obligava la trivialització i per les dificultats que dia a dia anaven sorint).

Aquesta situació de voluntat i dubte amb que va funcionar l'experiència dels Col·lectius Infantils queda reflectida en les diverses alternatives entre les que va anar oscil·lant la feina. A continuació, hom analitzarà aquestes alternatives de dues maneres:



- connectant-les amb les tres concepcions de la feina que han estat vistes abans (la professionalista, la professionalment implicada i la radical).
- concretant-les a un moment de la vida dels nens: l'anar a dormir.

1. Una concepció merament professionalista de la feina comportà una atenció merament externa i podia manifestar-se amb dues alternatives:

- amb una atenció "funcionarial": que tots els nens anessin al WC abans d'anar a dormir, que tots els nens es rentessin les mans,... i àdhuc que tots els nens donessin el petó i diguessin 'bona nit' a l'educador perquè "tots" els nens ho havien de fer.
- amb una atenció "especialitzada": per exemple, que fos l'educador que millor explicava els contes el que fos l'"especialista" en dur els nens a dormir.

Ambdues alternatives resulten externament correctes: si hom actua funcionarialment assegura una atenció exacta i externament completa (i a més se n'assegura de l'atenció que donà: pot omplir fitxes i fer llistes, etc.); si hom actua especialitzadament assegura una atenció més tècnica i per tant externament millor (perquè de tothom és sabut que l'especialització és la base de la rendibilitat dels esforços en qualsevol activitat humana).

Tot això és cert, però no ho és tot, perquè això no és la "relació implicada en la vida quotidiana".

2.- Una concepció radical de la feina comportava una feina espontaneïsta i també podia manifestar-se en dues alternatives:

- amb una atenció " deixada" : que els nens anessin a dormir quan vulguessin i com vulguessin (deixant lliure la seva espontaneïtat) -
- amb una atenció "verbal" : que abans d'anar a dormir els nens poguessin parlar tant com vulguessin amb l'educador: introduir totalment la paraula en el darrer moment del dia.

També en aquest cas, les dues alternatives resulten "radicalment" correctes. Si hom actua 'deixadament" assegura la vehiculització de l'espontaneïtat dels nens i si hom actua "verbalment" assegura la introducció de la paraula a la vida dels nens en uns moments estratègics com són els previs a l'anar a dormir.

I tot això és cert, però és parcialment cert perquè

- assegurar l'espontaneïtat dels nens no sempre és el mateix que assegurar el seu benestar. Per altra banda, si sempre es pretén assegurar l'espontaneïtat queda poc espai per a l'elaboració del conflicte.
- assegurar a tota costa el traspàs de paraula pot arribar a ser contraïduent sino es té en compte que no només de paraula viu el nen marginat (i que per tant una relació excessivament verbal pot dificultar el mateix traspàs de la vida global)

Això no és, doncs, la relació implicada amb la vida quotidiana.

3. Una concepció professionalment implicada comportava una feina difícil, i es va manifestar en els Col·lectius en una tensió constant per trobar la dimensió que tenia la "relació implicada amb la vida quotidiana" en cada moment de la vida de cada nen.

L'alternativa consistia en cercar la teràpia a través de la relació implicada amb la vida quotidiana.

- Això podia fer-se aprofitant i combinant aspectes de les alternatives anteriors, utilitzant-los com recursos professionals -per tant amb flexibilitat i concreció-.
- però, sobre tot, això havia de fer-se amb una capacitat i una voluntat per a conèixer quin era en cada moment el tipus d'intervenció que cada nen necessitava.

Com és fàcil de suposar, la desigualtat fou la constant.

Un clar exemple el constitueix el "diari" dels col·lectius. El diari en qüestió tenia un doble sentit: per una banda era un sistema per a que els educadors es desangonessin al final del dia de tots els conflictes que havien viscut i que hi aboquessin les reflexions, suggeriments, autocrítiques, i -també evidentment- autollocances que la

seva actuació durant el dia els suscitava; per altra banda era un vehicle escrit per al traspàs de tot això i d'observacions pràctiques per als educadors del torn següent (vid. el text escrit expressament per aquesta tesi al final del primer capítol d'aquesta segona part). Doncs bé, els diaris dels col·lectius reflecteixen fe- faentment aquesta tensió constant entre el funcionarisme, l'especialització, la deixadesa, el verbalisme, i la voluntat terapèutica.

#### 4.2.1.2. l'organització externa: la sectorització

L'anàlisi del que fou el pressupost extern de l'organització dels Col·lectius podria fer-se molt breument dient que la sectorització fou pràcticament inexistent.

A la ciutat de Barcelona, entre 1977 i 1980, la idea de sector com una organització del conjunt d'equips i serveis que vetllés per l'equilibri de la salut mental d'un sector de la ciutat era bastant desconeguda. Hi havia, això sí, embrionàries mobilitzacions de barris que començaven a anar en aquest sentit (i així ho reconeixia la memòria del primer any dels Col·lectius). I hi havia també a la Barcelona d'aquells anys les organitzacions polítiques de sector (les associacions de veïns com organitzacions cívico-polítiques de base -vid Alabart 1982- i els consells de districte).

Feta aquesta precisió inicial, es pot entendre

millor el handicap que representà per al projecte dels Col·lectius Infantils la pràctica absència del pressupost extern de la seva feina.

I això és important perquè la sectorització anava més enllà -en el projecte dels Col·lectius- d'un desig de coordinació dels equipaments que treballen en el terreny de la higiene mental: era un marc de referència professional (per als adults, per als nens, i per al sentit complet de l'experiència) necessari i imprescindible... i calgué prescindir-ne.

I calgué prescindir-ne perquè no hi hagué treball de sector en quasi cap col·lectiu (el Carmel n'era l'excepció perquè el Carmel era un dels escassos barris on hi havia una mínima organització de sector; i perquè membres de l'equip del Col·lectiu eren també membres d'altres equipaments del sector -per exemple del Centre d'higiene mental-). De totes formes la voluntat de sector dels Col·lectius es féu palesa en que pràcticament tots els Col·lectius tingueren relació amb les associacions de veïns, els consells de districte, i algunes institucions infantils dels barris (centres d'esplai per exemple).

Una breu idea del que fou la realitat de la sectorització la pot donar la següent transcripció d'una entrevista amb l'Antoni Julià (AJ) i l'Emili Pascual (EP):

"AJ. La idea de sectorització és que els problemes que genera un sector (es dona com a xifra entre els 150.000 i els 300.000 habitants) siguin assumits pel mateix sector i en el mateix sector. Llavors, sobre aquesta idea pot haver-hi modificacions en lo que es vagi creant.

EP. Per exemple, aquesta idea la vam tenir, però d'una manera molt relativa. Vam agafar xinxetes i les vam cl·mar sobre un plànol... no vam tenir la idea de sector de 150.000 habitants, però vam portar el problema al lloc on es generava...

TJ. Només es pot practicar si el problema està "in situ", no es pot resoldre i agafes el problema i l'amagues a l'asil: el problema el treus i llavors el sector no en té de problemes. El que nosaltres fèiem era dir: és mentida que no hi haqi problemes en aquest sector, en aquest sector hi ha problemes i molts, i només si es veuen es poden resoldre...

EP. Sí, sí... l'únic problema és que no ens hi vam inserir...

TJ. Es que no n'hi havia. Nosaltres vam fer un pas tàcticament molt important per a que la sectorització pogués existir... perquè al mateix temps ens vam convertir en una força dins del sector (erem una gent que reclamàvem el servei: encara que no diguessim "volem un sector", sí que dèiem "volem equipaments"."



#### 4.2.1.3. Una reflexió de síntesi

Una reflexió que permet enllaçar la realitat del doble pressupost organitzatiu (el dubte constant a dintre i la soledat a fora) amb un cas concret que ens passà justament als dos col·lectius on jo treballava pot ser la següent. Al novembre i al Decembre de 1979 foren agredits respectivament un educador del Carmel i un educador del Born per nans de fora del col·lectiu; allò era important però podia quedar desbordat per les preocupacions de cada dia (i ãdhuc per la solució puntual a cada una de les dues agressions), de manera que un plegat de membres dels dos col·lectius ens vam reunir durant uns quants dies per analitzar socio-pedagògicament els fets.

La discussió va començar amb un text escrit per un dels educadors en un estil molt casolà però al mateix temps molt penetrant; i la síntesi a que vam arribar reflectia clarament la doble situació del treball dels Col·lectius (dubte i necessitat d'esforços coordinats i articulats):

El text inicial de les discussions fou el següent:

*" Uns nois, al voltant dels 16-18 anys que sabem qui son i que pertanyen a l'anomenada "banda del borne" s'han presentat al Col·lectiu per la tarda, han preguntat per algú que no hi era, han trencat una ampolla a l'escala, i al baixar l'educador per veure què passava li han pegat, tot amenaçant amb treure*

la navalla. Després han fugit corrent.

Hi ha un veí que surt amb un pal. S'ha avisat a la policia. Els nens avisen als altres nens, els nens avisen als educadors: "Baja urgentemente a la calle".

Ja som al carre. (Encara no "al cap del carrer"). Cúmul de gent, tothom parla i ningú escolta. Però hi ha un cert ordre:

Hi ha un nucli format del veí amb el pal a la mà discutint acaloradament amb un jove (uns vint-i-cinc anys, chaqueta de cuero negro) "a mi hermano no le pega nadie con un palo". El germà gran dels agressors ha vingut a defensar en els seus germans petits del veí que ha sortit a defensar l'educador. En el nucli hi ha també l'educador agredit, i un altre que intenta sense massa èxit introduir la paraula i la calma, el "hablemos, hombre, seguro que hay un malentendido". Res, ni cas.

Hi ha un primer anell al voltant d'aquest nucli, està compost per una educadora, vaïnes i adolescents, resta més tranquil a l'expectativa, escoltant, i algú des d'aquesta posició poc privilegiada intenta dir i ser escoltat; fracassa i busca complicitat i entesa amb qui té a la vora.

Hi ha un segon anell, obviament més ampli, que encercla primer anell i nucli. Està format per veïns, "transeuntes" i nens de tot tamany i diluït en grupets més o menys autònoms, desentesos del

nucli, s'opina, s'intercanvia i es dóna vida pròpia a d'altres històries que s'afageixen a l'original.

Arriba la policia, arriben més veïns i més transeünts, i s'omplen més balcons. Léstructura del personal es modifica, dinamitza i pren un grau de complicació que farà inútil tot intent descriptiu.

Arriba la policia i el veí del pal sentint-se protegit s'envalentona, s'esvalota i el pal, que si bé visible per tothom restava en una posició discretq, pren ara nova vida amb un tremolar nerviós que té algo de batuta.

Sentada la indignació, cal veure qui la protagonitza i tothom explica la seva. L'orquestra pren vida pròpia, s'ataca el segon moviment, i tothom fa el seu "solo", i tothom es queda "solo"perquè la batuta ha pres forma de bolígraf i està en mans del sargento dels "marrons".

Posició incòmoda la del veí del pal, que de fundador i protagonista de la coreografia, s'ha quedat sol en plena erecció exhibicionista, veient impotent, com els abans tan adictes giren la atenció cap a aconteixements més interessants.

Posició incòmoda la del pal del veí, que després d'un fallit intent d'animar un altre "andante conbrío", torna a la seva púdica posició anterior, senyalant cap a terra.

La policia posa ordre, centra, i sembla ser que "en el sentro", la qüestió és: si posem la denúncia o no la posem.

Els educadors fem un discret "aparte", i amb la distància que ens dóna la distància, sobre tot del pal i del bolígraf, decidim: No hi ha dubte, no hi ha denúncia.

Pero, la veritat sigui dita, hi ha hagut dubte.

I, es que un parell d'hosties i la amenaça d'una navalla mai visto però sí dita, fan dubtar a qualsevol sigui quina sigui la fermesa dels seus plantejaments psico-socio-dinàmics..

No hi ha denúncia, i això, al fer-se públic, dóna nova "marcha a l'escena: El veí que d'alguna manera parla per boca d'un veïnat passa del : "No foteu, home" que rememora la fràgil aliança amb nosaltres recentment establerta, al: "us equivoqueu" que el situa en el: "Així no farem mai res", per acabar en el: "No, si pobres, un dia tindran un mal moment psicològic i ens obriran en canal", ara ja en una clara posició sarcàstica del qui veu perdre irremissiblement la ocasió de que el públic (la opinió pública) s'en adoni d'un cop, del que fa tants anys ell ve dient. Més tard, en la intimitat del despatx del Col·lectiu, mentre intentem entendre què ha passat, ens confessà el veí (ara ja sense pal) que tot això abans no passava. Deixem ja el veí, no és pas l'objecte d'aquesta

reflexió. Es el contrapunt net i clar dels que ens movem a la corda fluixa de la contradicció quotidiana. Es contrapunt tan net i tan clar que ens és fàcilment ironitzable i així el presentem. Es clar i net perquè ens és fàcil situar el seu discurs i saber des d'on parla.

Es ironitzable perquè estem segur d'estar i de parlar des d'un lloc diferent del seu.

Però està tan clar el nostre lloc? i és tan evident la diferència?

El dubte de denunciar o no, encara que un moment hi ha estat, algú parla d'una agressió similar a un educador d'un altre col·lectiu: "le pegaron dos hostias sin mediar palabra cuando él iba a hablar con los chicos".

La voluntat de que surti un discurs diferent del del veí -veïnat- la tenim. La voluntat a més a més de desvetllar el que hi ha d'amagat, de no dit en aquest discurs, també la tenim.

Voluntat no ens en falta, però després de l'escena descrita, els educadors amb un bon paquet de coses que no entenem. Desen maranyar-les és el que ens pot situar en un lloc diferent del que té el pal·lollígraf... No entenem el motiu de l'agressió.

Ni la policia, ni el veí, ni una part en cadascun de nosaltres el vol entendre. Perquè si l'agressió respongués a un motiu cap d'aquestes instàncies tindria el sentit que té.

*El que justifica la violència, el que justifica els mitjans emprats contra el que en diem delinqüents és precisament l'aparent irracionalitat d'aquelles agressions.*

*Per reprimir sense culpa, per reprimir justificadament, cal fer primer una operació consistent en reduir la persona a una categoria, a algo col·lectiu, impersonal (els delinqüents, els bojos, els nens, els indis,...) i una segona operació immediata consistent en situar aquesta categoria (i amb ella la persona) en un nivell inferior al del qui parla, i per tant situar-lo fora de la paraula, les persones parlen, les categories no. Arrabassar la paraula a qui molt abans només se li ha deixat l'acció com a llençatge.*

*I aquesta acció, aquesta conducta és quelcom que no cal entendre perquè es regeix per lleis imprevisibles, irracionals, diferents de les nostres. Lleis i categories errades, quasi no humanes, quasi animals.*

*Dos operacions: despersonalitzar i invalidar l'altre. Operacions de les que no som aliens els educadors. Operacions que les fa allò que parla més enllà de nosaltres però que parla per boca nostra. I de seguida parlem de "la banda". Qui ens havia agredit deixava de tenir nom, de fet mai l'ha tingut perquè té mal nom: "el bolita". Però fins i tot això va perdre, el "bolita" va desaparèixer del nostre discurs, i rodant rodant es va convertir en algo més gros, més amena-*



gador, en una bola, i com ella sense cara, sense cap, i sense peus: la banda.

Tant és així que en un moment inclús pensem donar-li cap i proposar una reunió en la cumbre, una trobada de caps: por el lado de los guerreras azules hi aniria el Coordinador, pel dels indis: el jefe de la banda. Però no ho fem.

Tampoc fem el segon pas. Intentem no invalidar la paraula, sino crear-li un espai. Entendre. Massa coses trontollarien sino. I anem a parlar amb el "bolita".

Coses ens roden per el cap quan hi anem. Coses com aquesta: No es el primer contacte que tenim amb "la banda".

Hi ha una llarga història d'invasions al col·lectiu, d'assalts furtius al rebost, de petits robatoris. Tot plegat sempre ha fet oloreta de demanda.

Tenim la certesa que la nostra presència al barri té algo d'agressiu.

Que la nostra nevera i el nostre rebost estan irracionalment plens, producte de les entregues massives i indeferenciades que venen de l'Ajuntaent. Entregues que per als nens són aparicions màgiques, mai demanades ni participades pels nens i amb molt de regust asilar.

Que els nens del Col·lectiu "tienen monitores" que sembla que se'n cuidin. (sobre això hi hauri disparitat de criteris) Una altra cosa ens intriga: l'agressió recent ha anat a parar a l'educador que passava una situació personal més delicada. Fet aquest que ens fa

passar del "hostia, justament a ell" al "o potser precissament a ell". Aquesta i altres coses pensàvem quen un educador va a trobar al "bolita".

I obrir espai a la paraula costa. El "bolita" tens, la mà a la butxaca, aferrant probablement una navalla, guardades les espatlles pels seus amies, espera, desconfiat, temeños de la paraula.

Però es parla, i en la mida, en que es parla entenem.

I entenem que el "acting" no només el fa el ncr, i que en aquest cas l'educador, fotut, sense la distància ni la calma que caldria i que no sempre es pot demanar actua abans d'escoltar. I entenem que la conminació a explicar una provocació no és el mateix que escoltar la provocació per explicar-la.

I en la mida que entenem, la tensió desapareix, i el que era irracional i fosc, se'ns clarifica, encaixa.

I apareix el registre del desig: "a nosotros los niños del Colectivo nos gustan". S'ens desmonta la nostra primera operació: "eso de la banda era cuando eramos pequeños, ahora ya no".

L'educador se'n va, de les cantonades surten vigilants fins ara amagats.

Potser s'ha obert espai a la paraula i algú ha entés.

Però no obstant la mà no ha sortit de la butxaca.

Por si los boligrafos."

Tal com s'ha dit, la síntesi final de les discussions sobre la problemàtica d'aquestes agressions inclou els dos temes esmentats abans:

- el dubte: què fer, per exemple, davant de l'agressivitat aparentment irracional dels nens?.

- la necessitat d'esforços coordinats i articulats: com sino atendre les diferents demandes (els nens del col·lectiu, els de fora, la "banda", etc....)

#### 4.2.2. LA REALITAT DE LA PETITA COMUNITAT I DEL CONTACTE AMB EL MEDI

##### 4.2.2.1. La petita comunitat

El treball en petits grups fou possiblement l'element més reeixit de l'experiència dels Col·lectius. En efecte, la desmassificació possibilità un nivell de relació inquestionablement superior a l'asilar i amb aquest nivell de relació el treball pogué fer-se amb un millor marc.

En aquest sentit, l'èxit de l'experiència ha quedat tan clar que la majoria d'experiències de treball amb nens marginats posteriors als Col·lectius Infantils estan seguint totalment aquest model de treball.

Cal, però, fer dues precissions:

1. El treball amb petits grups fou considerat als Col·lectius Infantils només com un recurs tècnic per poder fer bé la feina de reestructurar la personalitat dels nens i no com un fi en ell mateix.

2. En tant que recurs tècnic, depenia exclusivament dels Col·lectius i reeixí (per contrast amb d'altres recursos que no tingueren un mateix resultat i que no depenien exclu-

sivament dels Col.lectius).

#### 4.2.2.2. La realitat del retorn al barri, a la família, a l'escola i al treball.

La realitat d'aquest segon element fou desigual en cada una de les quatre operacions i en quasi cada col.lectiu. Una breu anàlisi permenoritzada de cada una de les dites operacions pot ésser la següent:

##### 1 El retorn al barri

- desigual retorn físic tal com s'ha vist en el capítol previ d'aquesta segona part en parlar dels pisos (uns Col.lectius van anar als barris des d'un bon començament, mentre d'altres van trigar més, i algun ni tan sols arribà a instal.lar-se als pisos que tenia adjudicats.
- desigual comprensió per part dels barris del que eren els Col.lectius: tal com s'ha vist en el capítol previ -quan s'ha parlat dels pisos- i en aquest mateix capítol -quan s'ha parlat de les dificultats exteriors de la feina-, la recepció que van trobar els Col.lectius va ser desigual des de la comprensió activa (més aviat escassa), fins al rebuig declarat (en el cas de molts veïns), passant per la comprensió passiva (en el cas d'alguns veïns i de la majoria de botiguers).
- desigual integració del col.lectiu en el barri. Prenent com exemple els dos col.lectius on jo vaig treballar,

mentre el del Carmel va tenir cura des del primer moment de la integració a la xarxa de relacions del barri (veïns, botigues, associacions de veïns -dues: la de la Taxonera i la del Carmel-, i centre d'higiene mental), el del Born es va trobar amb circumstàncies diferents: no tenia veïns -perquè el Col·lectiu estava en uns pisos expropiats-, el contacte amb les institucions socio-polítiques arribà al darrer any (en part per l'acidentada història que va tenir la vida del Col·lectiu), , mentre el contacte amb les botigues sempre havia anat força bé.

## 2. El retorn a la família

En uns Col·lectius el treball amb les famílies assolí nivells elevats (al Carmel i a la Zona Franca es va arribar fins i tot a fer treball terapèutic amb les famílies), a d'altres (fonamentalment Sants i Poble Sec -per les seves característiques- fou escàs). Al Born la relació amb les famílies fou equidistant d'aquests dos extrems: no hi va arribar a haver mai un treball continuat (els darrers mesos no hi havia ni assistent social ni psicòleg) ni, per descomptat, terapèutic; però en canvi hi havia una relació més o menys constant amb totes les famílies (el tema preocupava però la història del Col·lectiu retardava el treball) i jo recordo un parell de festes amb les famílies als pisos: una el dia de "fer caçar el tió" i l'altra el dia d'aniversari de la inauguració dels pisos.

### 3. El retorn a l'escola

Aquí la desigualtat de resultats depengué del "background" cultural els nens. Els nens dels Col·lectius tenien una història escolar molt diversa:

- alguns nens tenien una escolaritat normal,
- alguns nens van arribar als Col·lectius sense cap mena d'escolaritat,
- alguns nens dels Col·lectius tenien retards en l'escolaritat,
- Alguns nens presentaven dificultats específiques d'aprenentatge concretes.

Tot aquest panorama influí en la desigual relació amb les escoles. Cal finalment afegir que les escoles normals no són les més adequades als nens marginats (fet aquest repetidament demostrat pels pedagogs).

### 4.- El contacte amb el treball

Em aquest tema es va fer poca cosa realment, en part per tractar-se de nens petits i en part per les dificultats de trobar feina per aquests nens. Al respecte, hom pot llegir a continuació la transcripció d'una entrevista amb l'Antoni Julià (AJ) i l'Emili Pascual (EP)"

*"EP. El treball estava assumit, però molt en teoria, perquè vam tenir una fregada de cul que va ser massa (perquè no trobàvem feina per aquests nens).*

*AJ. Aquest és un altre problema: que ens freguessim el nas no vol dir que no tinguéssim clar que s'havia de fer això. si ens vam estrellar va ser perquè no hi ha feina i per la reacció social.*



JS Els nens no van treballar per la racció social?

AJ La societat no els dóna feina a aquests nens... a veure, aquests nens no tenen ganes de treballar...

JS A veure, en què quedem: els nens no tenen ganes de treballar o la reacció social no els dóna feina?

AJ D'entrada de ganes de treballar no en té ningú...

EP D'entrada són nens que tenien un nivell de capacitat pel treball molt baix, capacitat professional, eh?; ni motivació, perquè un nen d'una escola normal -entre cometes- i d'una família normal -entre cometes-, doncs, d'alguna manera està motivat: segur que a casa seva li mengen el coco i a l'escola, doncs, es passen la vida menjant-li el coco de que quan sigui gran anirà a treballar, que la manera de fer-se adult es anar a treballar... i en té ganes. Aquells nanos no en tenien gens de ganes de treballar perquè ningú no els havia motivat... per tant el treball era, doncs, ... un fàstic (com la vida)... I a més a més llavors la reacció social que aquí funcionava de la següent manera: eren nens que eren molt joves i per tant no podien tenir, per exemple, seguretat social, no tenien encara l'edat legal... (i que a més no volien anar a l'escola)... aquesta era l'excusa que ens van posar a molts llocs: "oh, i si aquests nanos es fan mal?", i vam lluitar inclús per tenir una assegurança especial i unes cartes de l'Ajuntament fent-nos càrrec dels possibles accidents, etc... I això els dos o tres que ens van admetre nens (que no van ser gaires més).

JS Recordeu algun nano que va treballar?

AJ Sí, el MP treballava al Monoprix aquest o famiprix  
del carrer Fontanella

JS i la germana del MP?

AJ quan vam deixar els col.lectius jo estava tramitant...  
vaig anar amb una carta de l'Ajuntament a l'inspector  
de treball perquè deixessin .....

JS Sabeu si a d'altres Col.lectius també hi havia nanos?...

EP Sí, a alguns Col.lectius s'havien preocupat bastant  
d'això; concretament al Col.lectiu de la Zona Franca que  
tenia nanos bastant grans havien aconseguit que  
dos nanos treballessin

Queda palesa amb aquesta entrevista la doble dificultat  
que hi hagué per al contacte amb el món del treball: l'èdat  
dels nens i la dificultat de trobar-los -hi una feina ade-  
quada.

### 4.3. CONCLUSIONS

S'acaba de veure el que foren els mitjans ("com es feia la feina"), tant pel que fa referència al plantejament del CFEE com pel que fou la realitat amb que es trobà l'experiència.

- el plantejament: el doble pressupost organitzatiu (la vida quotidiana i la sectorització) i els elements amb que calia treballar (ets petits grups i el contacte amb el medi social).
- la realitat: la contradicció present en el doble pressupost organitzatiu (dubtes i dificultats), el correcte funcionament del treball amb petits grups i la desigualtat amb que es trobà el contacte amb el medi social.

La reflexió final, doncs, hauria d'insistir en que el risc assumit pels Col·lectius Infantil planejà també contradictòriament en aquest punt.

## 5. CONCLUSIONS

Hom ha arribat a la final de l'anàlisi que ha pretès verificar la tercera i darrera hipòtesi: la contradicció professional de l'experiència dels Col·lectius Infants.

Aquesta anàlisi s'ha fet seguint les tres variables

fonamentals en la tasca dels Col·lectius:

- qui eren els que actuaven (qui eren els agents de la reacció social).
- què era el que es pretenia (quins eren els objectius de la feina)
- i com es pretenia fer la feina (quins eren els mitjans amb els que es pretenia de fer la feina).

L'anàlisi s'ha anat fent en dues parts":

- quin fou el plantejament del CFEE
- quina fou la realitat amb la que es trobà l'experiència dels Col·lectius.

### 1.- El plantejament

El CFEE plantejà la feina dels Col·lectius Infantils com una intervenció d'educació especial:

- que havia de ser feta en equips interdisciplinars que pivotessin al voltant de l'educador especialitzat.
- perquè tenia uns objectius clarament terapèutics (reestructurar la personalitat d'una colla de nens presumiblement desestructurats)
- i que, per tant, havia de fer-se aprofitant la vida quotidiana des d'una perspectiva: de sectorització, amb petits grups que possibilitessin la relació, i el retorn al medi social.

### 2.- La realitat

La realitat evidencià la contradicció present tot al llarg del plantejament

- els educadors i els equips interdisciplinars tingueren desiguals nivells de professionalitat i dificultats de funcionar,
- l'objectiu terapèutic trobà problemes exteriors (polítics, socials, i econòmics) i interiors (els educadors i els equips, la mateixa dificultat de la feina).
- Els mitjans previstos tingueren un desigual desenvolupament: l'aprofitament de la vida quotidiana estigué ple de dubtes i dificultats, la sectorització quasi no existia, i -a part del treball amb petits grups- els elements que es consideraven necessaris per a la feina resultaren d'una dispar utilitat.

Una reflexió s'imposa al final d'aquest capítol: la novetat rupturista que suposava l'experiència dels Col·lectius Infantils era un risc assumit conscientment pel Centre de formació d'educadors especialitzats. Era un repte pretendre curar marginats a base d'aprofitar la vida quotidiana, tot apropant els marginats a la societat i la societat als marginats, en una fórmula professional en la que la figura central era la que tradicionalment havia estat marginada (l'educador especialitzat).

Els Col·lectius foren fidels a aquest repte, assumint el risc, tot i les fallades professionals, tot i els problemes, tot i la desigualtat dels mitjans.

He parlat abans de la inviolabilitat del projecte dels Col·lectius Infantils. La gent dels Col·lectius ho sabien



això, i no obstant no van cedir en el seu esforç terapèutic perquè consideraven que l'essencial de la seva feina era precisament això: curar una colla de nens marginats.

La seva fidelitat professional i ètica al que consideraven era la seva feina arribà també fins al límit de la utopia.

## II.5. CONCLUSIONS.

## SÍNTESI I CONCLUSIONS.

Els Col·lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona han estat tractats en aquesta segona part des de la perspectiva del model teòric establert en la primera: han estat considerats, doncs, com una institució del dispositiu de control de la reacció social.

Per tal de connectar adequadament l'estudi dels Col·lectius Infantils amb el model teòric, l'anàlisi ha estat feta seguint i verificant les tres hipòtesis assenyalades

en el marc teòric "ad hoc" que s'ha construït a partir del model.

Després, doncs, de tot aquest treball hom està en condicions:

1. De fer una síntesi de la triple anàlisi.
2. De fer una síntesi de les conclusions parcials que s'han anat fent després de cada hipòtesi verificada.

## 1. SÍNTESI.

Després d'una breu explicació dels aspectes més importants del que van ésser els Col·lectius Infantils, s'han fet tres anàlisis:

- "Els Col·lectius Infantils i la política social de l'Ajtament de Barcelona": la politicitat de totes les intervencions del dispositiu de control multiplicada en el cas dels Col·lectius Infantils per la decidida voluntat que van tenir d'assumir-la. Hom ha resseguit la política social de l'ajuntament de Barcelona al llarg de tres administracions municipals i n'ha vist:
  - . L'absoluta impossibilitat d'una experiència com la dels Col·lectius Infantils, durant la primera (1939-1976).
  - . La possibilitat d'aparició dels Col·lectius aprofitant l'esclatxa que obrí una administració de transició, populista i conjuntural (1976-1979).
  - . La nova impossibilitat de mantenir el tremp polític que exigia l'experiència dels Col·lectius Infantils, durant la tercera etapa (1979-...).
- "Els Col·lectius Infantils i la seva estructura institucional": la història organitzativa dels Col·lectius Infantils fou una marxa cap a la participació que es convertí en un viatge d'anada i tornada. S'ha vist com el grup inicialment impulsor de l'experiència optava

per la participació -i àdhuc per l'autogestió-; i com, a mesura que "s'hi anava anant", la contradicció es feia present fins que, finalment, la part majoritària reculava. No obstant això, els Col·lectius Infantils van ésser clar testimoni d'una voluntat socio-pedagògica de "no marginar ningú en un treball amb marginats".

- "Els Col·lectius Infantils i la seva tasca": la contradicció professional de totes les intervencions del dispositiu de control multiplicada també en el cas dels Col·lectius Infantils per la voluntat terapèutica del seu treball i les exigències que això comportà (col·locar educadors especialitzats en el nucli de l'experiència i plantejar-la a partir de la vida quotidiana, de la sectorització, del treball en petits grups, i del retorn al medi). De tot això se n'ha vist quin fou el plantejament del C.F.E.E. i quina va ésser la realitat, feta de contradicció, amb que s'anà trobant l'experiència.



## 2. SÍNTESI DE LES CONCLUSIONS.

- S'ha verificat la primera hipòtesi veient la politicitat de les intervencions del dispositiu de control i la contradicció present a totes les estratègies amb les quals opera la política social. Els Col·lectius Infantils foren una intervenció que evidencià tant la politicitat de la seva actuació com la contradicció estratègica.
- S'ha verificat la segona hipòtesi veient com l'opció pretesa pels Col·lectius davant del dilema organitzatiu amb què es troben les institucions del dispositiu de control, resultava en una conflictiva història institucional: la voluntat de crear un marc organitzatiu d'acord amb l'objectiu terapèutic i des-marginador menà als Col·lectius a un viatge d'anada i tornada.
- S'ha verificat la tercera hipòtesi veient com la realitat anava omplint de contradicció les tres variables analitzades en la feina dels Col·lectius:
  - . la desigualtat de nivell professional dels educadors i els problemes del treball en equip.
  - . la contradicció externa i interna que hi hagué constantment en els objectius de la feina.
  - . el dubte i la dificultat que envoltaren constantment els mitjans,

I com els Col·lectius Infantils, amb l'opció professional que van prendre, evidenciaren les dificultats sempre presents en el treball amb marginats.

### III. SINTESI I CONCLUSIONS

Tal com s'ha dit a la introducció, la meva intenció inicial fou la d'estudiar els "Col.lectius Infantils de barri de l'Ajuntament de Barcelona, 1977-1980", tant pel meu lligam amb el Centre de formació d'educadors especialitzats com per la meva proximitat a l'experiència. I la recerca d'un marc teòric adequat per aquest estudi fou el que -en un segon moment- em portà a l'estudi de la marginació social.

Aquesta és l'explicació del doble objectiu que ha

tin gut aquesta tesi:

- construir un model teòric per a l'anàlisi de la marginació social
- analitzar des d'aquesta perspectiva l'experiència dels Col.lectius Infants.

Penso haver assolit aquest doble objectiu: és per això que a continuació es presenta una darrera síntesi del que ha estat tot aquest treball, i finalment les últimes conclusions del mateix.

### III.1.1. SINTESI

La tesi ha estat dividida, consegüentment amb el doble objectiu marcat, en dues parts: "la teoria" dedicada al primer i "la pràctica" dedicada al segon.

La darrera síntesi de tot el que s'ha dit podria ser la següent.



### III.1.1. LA TEORIA

La primera part (que s'ha obert amb un doble reconeixement a l'obra dels clàssics de la Sociologia i als peoners en l'estudi sociològic de la marginació al nostre país) ha estat organitzada al voltant de dos capítols centrals: "l'estat de la qüestió" i "el model teòric".

"l'estat de la qüestió" ha estat un repàs de les tres grans sèries d'aportacions amb que la Sociologia s'ha acostat al tema de la marginació social:

1. per una banda, l'estudi que ha fet la Sociologia nordamericana de la desviació social, que ha comprès:
  - dues referències colaterals; una prèvia sobre els problemes socials, la patologia social i la desorganització social, i la segona d'apèndix sobre la cultura de la pobresa.
  - el repàs de les definicions de la desviació social, de les teories que n'expliquen la seva gènesi (bàsicament l'anomia, l'associació diferencial, l'oportunitat diferencial, i l'etiquetatge), de les tipologies i descripcions que se n'ha fet i finalment del seu caràcter funcional o disfuncional .

La Sociologia nordamericana s'ha elaborat a partir de dues grans fonts teòriques: el funcionalisme i l'in-

teraccionisme simbòlic, i constitueix una sòlida i coherent explicació molt operativitzable però excessivament lligada a l'individualisme consensual.

2. per altra banda els estudis que s'estan fent en els darrers anys sobre la reacció social a la desviació o a la marginació. Aquests estudis, que en la seva gran majoria s'estan duent a terme a Europa segueixen dues grans direccions:

- l'anàlisi dels resultats estigmatitzadors de l'etiquetatge,
- l'anàlisi del sistema de control de la desviació, concretat fonamentalment cap a quatre perspectives (la connexió amb l'etiquetatge, l'estudi de les representacions socials, dels processos del control, i de les operacions del sistema de control).

Tot aquest conjunt de reflexions, que opera amb pressupostos teòrics -tàcitament o expressa- del marxisme, té una vàlua i un rigor desiguals, per la seva novetat, però aborda el terreny més específicament sociològic en l'estudi de la desviació: l'estudi de l'actuació de la societat davant dels desviats.

3. I en tercer lloc, el conjunt d'estudis fets a Llatinoamèrica sobre la problemàtica de la marginalitat. Amb dos enfocaments diferents, dependents de les dues diferents orientacions teòriques que els han dirigit explícitament -el funcionalisme i el marxisme-, aquests estudis:

- han plantejat la marginalitat com un fet històric, radical i global, que només pot ésser superat per un procés de modernització (aquesta ha estat la direcció funcionalista).
- han considerat la marginalitat com un fenomen pròpi de les relacions de producció de les formacions socials llatinoamericanes, i han connectat la seva superació amb la revolució (aquesta ha estat la direcció marxista)",

Les tres sèries d'aportacions resseguides tenen el seu valor, i cobreixen amb més o menys adequació l'àmbit específic del seu estudi; però cap d'elles ha col·locat al bell mig de les seves preocupacions el tema que interessava en aquesta tesi: la marginació social.

Es per això que en el capítol següent (que és el capítol central d'aquesta part) s'ha construït un model teòric per a l'anàlisi sociològica de la marginació,

- que la considera com un fet social (Durkheim) i la treballa amb una teoria d'abast intermig (Merton), tot recollint i articulant les aportacions anteriors.
- que la defineix com el resultat d'una suma de tres elements:
  1. una diferència problemàtica (una diferència que no ha calgut normalitzar) que pot presentar, entre d'altres, les següents formes:
    - una posició de marginalitat (per a l'anàlisi de la qual ha estat recollida l'aportació dels estudis

- l'latinoamericans sobre la marginalitat).
- la conducta desviada (per a l'anàlisi de la qual ha estat aprofitada l'aportació de la Sociologia nordamericana).
  - l'alternativa marginal.
2. La reacció social davant d'aquesta diferència problemàtica que la converteix en socialment problemàtica (la fa pública). La reacció social opera en dos temps:
- l'etiquetatge (per a l'anàlisi del qual han estat aprofitades la teoria de l'etiquetatge nordamericana i part dels estudis sobre la Reacció social).
  - el dispositiu de control (per a l'anàlisi del qual ha estat aprofitada una altra gran part dels estudis sobre la reacció social).
3. Una situació de pobresa que contextualitza la diferència i la reacció social, i que es pot definir com una situació depreciada en tres àmbits fonamentals de la vida social: l'econòmic, el cultural, i l'habitat. Per aquesta anàlisi ha estat considerable la inspiració en els estudis sobre la "cultura de la pobresa".

Aquest marc teòric ha quedat tancat amb una tipologia que n'ha verificat la validesa i la pertinença.

Les conclusions de la primera part han consistit en la construcció del marc teòric per a l'estudi dels "Col·lectius Infantils del barri de l'Ajuntament de Barcelona,

1977-1980", el dit marc ha estat l'aprofundiment d'una part del model teòric, concretament el dispositiu de control de la reacció social, del qual l'experiència dels Col·lectius Infantils en fou una operació institucional.

- el dispositiu de control ha estat analitzat en la seva relació amb la reacció social a partir dels quatre tipus ideals d'estratègia amb que aquesta pot operar, i s'ha vist que:
  - a cada tipus d'estratègia li correspon un diferent dispositiu de control,
  - siguin quins siguin l'estratègia i el dispositiu, **aquest** presenta, més enllà de la seva aparent coherència, un component de contradicció:
    - falsa claredat en el cas de l'estratègia A,
    - ambigüïtat en el cas de l'estratègia B
    - dificultat en el cas de l'estratègia C
    - fugida cap endavant en el cas de l'estratègia D.
- el dispositiu de control ha estat analitzat també en ell mateix, veient els tres àmbits que vehiculen la seva actuació (el polític, l'institucional i el professional) i que han donat lloc a les tres hipòtesis sobre els Col·lectius infantils.
- l'àmbit polític de l'actuació del dispositiu de control ve donat per l'anomenada "política social". Aquest àmbit reflecteix adequadament (pel seu caràcter executiu) les diferents estratègies i en desvetlla

llur contradictorietat, tot mostrant la politicitat del dispositiu de control.

Aquest àmbit ha donat lloc a la primera hipòtesi:

Els Col·lectius Infantils i la Política social de l'Ajuntament de Barcelona.

- l'àmbit institucional de l'actuació del dispositiu de control ve donat per l'heterogeneïtat interna que emmarca la dinàmica organitzativa i la distribució del poder institucional de les seves operacions: ¿com es pot legitimar el poder institucional si no té una normalitat a la que referir la feina?, és a dir, ¿com organitzar una operació institucional i distribuir-ne el poder si no està clar què és el que s'ha de fer?. Aquest àmbit ha donat lloc a la segona hipòtesi: Els Col·lectius i la seva estructura institucional.
- l'àmbit professional de l'actuació del dispositiu de control ve donat per la eina que fan les seves institucions, analitzable a través de tres variables: qui fa la feina (qui són els professionals que hi intervenen), què és la feina (quins són els objectius), i com es fa la feina (quins són els mitjans amb que es compta). La feina de les institucions del dispositiu de control està condicionada per l'heterogeneïtat externa (la manca d'una normalitat a la que referir la feina): ¿què s'ha de fer amb aquells que no ha calgut normalitzar i que han quedat exclosos?. Aquest àmbit ha donat lloc a la tercera hipòtesi: Els Col·lectius Infantils i la seva feina.



### III.1.2. LA PRACTICA

La segona part (que ha començat amb unes notes prèvies per emmarcar l'objecte d'estudi i subministrar la mínima informació necessària sobre el Centre de formació d'educadors especialitzats i els Col·lectius Infantils) ha estat la verificació de les tres hipòtesis que s'havien plantejat al marc teòric.

1. La hipòtesi sobre la contradicció política de l'experiència dels Col·lectius. S'ha analitzat la política social d'atenció a la infància marginada de l'Ajuntament de Barcelona al llarg de tres diferents administracions municipals (la corresponent al règim polític anterior -1939 a 1976-, la corresponent al període de transició des de 1976 fins a les eleccions municipals de 1979, i l'actual sortida de les dites eleccions de 1979):
  - en relació a la política global de les esmentades administracions municipals,
  - en relació als Col·lectius Infantils (o als seus antecedents)
  - i sobre tot veient quin tipus d'estratègia podien tenir al darrera.

Tota aquesta anàlisi ha permès veure la contradicció sempre agotada al darrera de la Política social, i com l'experiència estudiada dels Col·lectius Infantils l'assumí i evidencià conscientment.

Així docns:

- s'ha verificat l'existència d'un subsistema polític es-



pecíficament encarregat de la població marginal: la "política social" integrat dintre del sistema polític global.

- S'ha vist que el terreny de la política social -sigui quina sigui l'estratègia que s'hi adopti- és normalment un terreny de contradicció.
- D'altra banda, com que el tipus de dispositiu de control que hi ha en cada moment està en funció del tipus d'estratègia, hom pot comprendre les dificultats polítiques de l'experiència dels Col·lectius Infants (perquè la seva proposta d'atenció terapèutica a la població marginada arribava fins al límit de la utopia i fou, per tant, difícilment assumible per cap de les tres estra-tègies estudiades).

2. La hipòtesi sobre la contradicció institucional de l'experiència. S'ha vist com els Col·lectius Infants feren una opció inicial clara per un organigrama de participació i àdhuc d'autogestió, que pretenia que no es marginés ningú en un treball amb marginats -creant així un marc institucional acord amb la voluntat terapèutica i per tant desmarginadora de l'experiència-. Aquesta opció inicial donà com a resultat una dinàmica institucional conflictiva:

- S'ha vist com la història organitzativa dels Col·lectius Infants era molt més que la mera anècdota de les vicissituds dels seus òrgans de poder. Perquè el viatge d'anada i tornada que seguí la distribució del poder institucional als Col·lectius fou un combat conscient i patètic, en el qual la part derrotada va voler seguir

el viatge fins el límit de la utopia, mentre que la part vencedora opinà que la utopia no era possible i reculà.

- Aquest combat fou un exemple conscient i evident del dilema organitzatiu que tenen les institucions del dispositiu de control: o el poder s'exerceix de manera compacta -i s'amaga la contradicció- o el poder es distribueix en una suma de compromisos -i pot explotar-.

3. La hipòtesi sobre la contradicció professional de l'experiència La feina que s'havia de fer als Col·lectius Infants va ésser plantejada de la següent manera:

- els professionals que l'havien de fer: els educadors especialitzats i els equips interdisciplinars.
- l'objectiu de la feina: enfortir la personalitat fragilitzada d'una colla de nens marginats (objectiu terapèutic).
- els mitjans per a fer-la: la relació implicada en la vida quotidiana, el recurs al sector, el treball amb grups petits i el contacte amb el medi social.

La realitat omplí aquest plantejament de contradicció, verificant, per tant, també la tercera hipòtesi:

- el nivell professional dels educadors especialitzats fou desigual, i els equips interdisciplinars tingueren nombrosos problemes de funcionament.
- l'objectiu terapèutic de la feina topà amb pegues, tant exteriors (polítiques, socials i econòmiques), com interiors (per part dels mateixos professionals, i de les característiques de la feina).

- els mitjans triats per fer la feina l'embolicaren de dificultat i dubte.

Els Col·lectius Infantils foren, també en aquest punt, fidels al seu plantejament terapèutic fins al límit de la utopia, malgrat les desigualtats, malgrat les pegues, malgrat el dubte i la dificultat: malgrat la contradicció.

### III.2. CONCLUSIONS FINALS

Com a cloenda de tot el treball que s'ha fet en aquesta tesi, hom pot formular unes conclusions finals:

- dues referides a la part teòrica
- tres referides a la part pràctica.

### III.2.1. LA TEORIA

Les conclusions que hom pot extreure d'aquesta primera part són les següents:

1. La necessitat de seguir avançant en l'estudi de la marginació social.

S'ha dit al començament de la tesi que la Sociologia està arribant amb un cert retard a l'estudi de la marginació; i aquest és un repte, no només científic sino fins i tot cívic, al que la nostra ciència ha de respondre.

En aquesta tesi, al marge dels temes específicament tractats, s'ha indicat tota una sèrie de qüestions que han quedat només indicades i que demanen d'ésser estudiades. Per exemple:

- la relació entre "marginació" i "revolució",
- la real dimensió de les "alternatives marginals",
- el previsible augment, al nostre país, de la població marginal difícilment recuperable (el que Nun anomenava "massa marginal") a mesura que es modernitza l'equipament industrial i augmenta l'atur,
- l'exacte nivell de tolerància social que hi respecta de la marginació, social

Totes aquestes, i altres moltes qüestions, estan esperant que la Sociologia les abordi

2. La importància que té per a la Sociologia l'estudi de la Reacció social.

- Es cert que una teoria "plenament social" (en la línia del que demanen Taylor, Walton i Young) ha de ser capaç d'abastar tots els elements que condueixen a la marginació (La diferència, la reacció social i la situació de pobresa).
- Això no obstant, cal reconèixer que l'àmbit més específicament sociològic (i per altra banda el menys estudiat encara) és el de la reacció social: com es converteix la marginació en problema social.

Aquesta tesi, en estudiar una operació institucional del dispositiu de control de la reacció social, ha representat un petit avenç en aquesta direcció. Cal seguir-hi.

### III.2.2. LA PRACTICA

Tres són les conclusions finals que hom pot extreure de la segona part: el valor utòpic de l'experiència dels Col·lectius Infantils, el caràcter d'analitzador social que tingué, i la seva relació amb el dispositiu de control.

#### 1. EL VALOR UTOPIC DE L'EXPERIENCIA

Els Col·lectius Infantils van pretendre curar uns nens marginats. Això avui per avui és una utopia -com ha quedat demostrat a bastament per tot el que s'ha dit en aquesta segona part- i a aquesta utopia van ser fidels els Col·lectius.

Fidels a la utopia política que representa una política social d'atenció intensa, qualitativa... terapèutica.

Fidels a la utopia institucional que representava una total distribució del poder institucional per tal que ningú en fos marginat, i per tal que així el marc institucional de la feina s'avingués amb la seva voluntat des-marginadora i terapèutica.

Fidels a la utopia professional que representaren els objectius, els mitjans i els agents elegits per a fer a-



questa feina de curar una colla de nens marginats.

Aquesta fidelitat a la utopia fou la gran virtut i el gran defecte alhora dels Col.lectius Infantils:

- La seva gran virtut, perquè el testimoni polític, institucional i professional que han deixat demostra l'enorme vàlua de l'experiència.
- El seu gran defecte, perquè no van saber conjugar suficientment utopia amb realisme, i això:
  - . Al marge de que, possiblement, fou el motiu fonamental de la seva desaparició.
  - . Representa una fallada política, una fallada institucional, i -sobretot- una fallada professional.

## 2. EL CARÀCTER D'ANALITZADOR SOCIAL DELS COL.LECTIUS INFANTILS.

La contradicció constantment present a l'experiència feu reflexionar molt a la gent dels Col.lectius. S'era conscient de que el tractament terapèutic d'uns nens marginats implicava moltes coses: era una intervenció cara, enfrontava la societat amb el problema de la marginació i descobria els aspectes "lletjos" de l'organització social, etc.

Els Col.lectius Infantils eren -i ho deien ells mateixos- un "analitzador social". Així ho explicaven l'Antoni Julià (A.J.) i l'Emili Pascual (E.P.) en una entrevista (J.S. vol dir Juli Sabaté).

E.P. La consciència de ser un analitzador social, jo penso que ens va venir la idea de ser un analitzador social a partir de plantejar-nos el preu, el cost dia/nen, d'això m'en recordo molt. Això ja va sortir a la reunió d'Alella (editat) erem conscients de que això costava diners: valia diners, però no era car, era costós. Aleshores som un analitzador social perquè podem justificar aquests diners, i els podem justificar dient allò de la societat ben muntada i la societat mal muntada: en una societat ben muntada el cost immediat és car perquè et gastes molts diners, el pressupost és elevat, en educació i activitats socials; i a mig terme i a llarg terme és 'barato'. En canvi, en una societat mal muntada això a curt termini surt 'barato'... però a mig termini i a llarg termini surt car, i això es pot justificar en presons, en cost social, etc.

J.S. Aleshores l'expressió analitzador social...

E.P. Vol dir que erem un element que en el nostre treball estavem analitzant la realitat, la realitat social.

J.S. O millor, que la vostra mateixa existència...

E.P. Que la nostra mateixa existència era un questionador social.

J.S. Questionador és potser més clar que analitzador, no?

A.J. Nosaltres parlavem d'analitzador social. Si perquè allò que està amagat (a l'asil) no ho analitzares.

E.P. Clar, hi ha una contradicció: no amagues sinó que exposes.

- J.S. Aleshores el cost no és suficient index analitzador, perquè tota institució que treballa amb marginats té un cost...
- A.J. Erem un analitzador social perquè: erem una institució que gastava diners i bastants diners amb marginats, i erem analitzador social per la voluntat de ser-ho: perquè analitzavem. Estratègia C. (això independentment de que qualsevol institució que gastí molts diners en marginats no dura gaire). S'és analitzador social quan hi ha voluntat de ser-ho...
- E.P. Hi ha una voluntat analitzadora perquè partiem d'una estratègia de reinserció crítica.
- J.S. Bé, aleshores, tota institució que treballa amb marginats podria ser analitzadora perquè treballa en un terreny on s'evidencien les deficiències de la societat, i que fins i tot pot haver-hi institucions que adoptin la mateixa estructura externa (pisos de nens) però sense ser analitzadores.
- A.J. Bé, bé, sí, d'acord. Ara bé (i potser això és una parida) de les estratègies que tú anomenes, cap te la finalitat de que l'home sigui autònom. En canvi l'estratègia C, segurament, sí que passa per aquí. Per a que l'home sigui autònom fa falta veure que és el que no el deixa ser autònom, es tracta de que l'home vegi per on no és autònom i busqui l'autonòmia. Aleshores per a les altres estratègies es busca al revés de com s'ha de fer, perquè l'home no sigui autònom, perquè el puguem alienar ben alienat i pugui ser un número, un 'aparato' dintre del 'tinglado'. La idea va per aquí. I aleshores l'estratègia C per a que necessàriament funcioni s'ha d'analitzar, sempre, ... i llavors, clar, co<sup>2</sup>

*bres 60.000 peles i has d'analitzar: què vol dir això?. I llavors has d'assumir la contradicció que representa que costi 60.000 peles això... almenys has d'analitzar-ho mentre que a l'asil gran no s'ha d'analitzar res...*

### 3. ELS COL·LECTIUS INFANTILS I EL DISPOSITIU DE CONTROL.

Els Col·lectius Infantils han estat analitzats a partir de l'enfocament que he formulat en el marc teòric d'aquesta tesi, considerant-los com una operació institucional del dispositiu de control de la reacció social.

Foren una operació institucional atípica, certament, però de gran valor per a la comprensió del que és el dispositiu de control. En efecte, la clara opció terapèutica que prengueren els Col·lectius (i les conseqüències d'això, llur caràcter utòpic i d'analitzadors socials) evidència nítidament les contradiccions que sempre són presents a les operacions del dispositiu de control i que normalment les altres institucions intenten de bandejar.

Els Col·lectius Infantils foren quasi com un laboratori on poder analitzar clarament el triple eix contradictori que està sempre agotnat en el control de la desviació:

- D'una banda en l'aspecte polític. S'ha vist en la verificació de la primera hipòtesi que els Col·lectius Infantils resultaren incòmodes perquè la seva proposta

d'atenció qualitativa i intensiva palesava la contradicció en què es mou la política social (en lloc d'adequar-s'hi com solen fer les altres institucions). Heus ací una possible primera explicació de l'acabament dels Col·lectius Infantils.

- D'altra banda en l'aspecte institucional. S'ha vist en la verificació de la segona hipòtesi que els Col·lectius Infantils pretengueren crear un marc institucional d'acord amb llur voluntat desmarginadora, això obrí una dinàmica organitzativa d'anada i tornada que palesà la dificultat que en aquest terreny troben les institucions del dispositiu de control -i que normalment també pretenen obviar-. Heus ací una possible segona explicació de l'acabament dels Col·lectius.
- Finalment en l'aspecte professional. S'ha vist a la verificació de la tercera hipòtesi que els Col·lectius Infantils optaren per una fórmula professional (educadors especialitzats i treball en equip; acció terapèutica; utilització de la vida quotidiana i sectorització, treball en petits grups i retorn al medi) que era desigual i inèdita; plena de contradiccions -interiors i exteriors-; i plena de dubtes i dificultats. Tot això qüestionava el rutinari quefer normal amb què les institucions del dispositiu de control intenten de resoldre la seva contradicció professional. Heus aquí una possible tercera explicació de l'acabament dels Col·lectius Infantils.

Aquestes són les tres conclusions finals que hom pot extreure de l'anàlisi dels Col·lectius Infantils: llur caràcter utòpic, llur caràcter d'analtzador social, i la seva clarificadora relació amb el dispositiu de control.

L'esclletxa de la que van voler ser tascó s'ha tancat. L'opció de participació i autogestió era inviable. La pretensió, en fi, de curar els marginats omplí la feina de dubta i dificultat.

Res millor per acabar, doncs, que aquelles paraules de'n Fernand Deligny (1970; 175-176):

*" Si digo: "Los niños son tal como sus padres los han hecho y educado...", encuentro el asentimiento general.*

*Si prosigo: "Los padres son tal como la sociedad actual les obliga a ser. Habría que tratar de cambiar de una vez y de verdad las condiciones de vida...", me cierran la boca y el Centro que dirijo, so pretexto de que algunos de sus obreros no tienen porte de verdaderos educadores".*

#### IV. BIBLIOGRAFIA



#### IV.1. BIBLIOGRAFIA CITADA

AJUNTAMENT DE BARCELONA, AREA DE SERVEIS SOCIALS.- "Nous enfocs a la política de la marginació". Barcelona, 1979.

AJUNTAMENT DE BARCELONA, AREA DE SERVEIS SOCIALS.- "Memòria informe, de Maig-1979 a Abril-1980. Programa 1980". Barcelona, 1980.

AJUNTAMENT DE BARCELONA, AREA DE SERVEIS SOCIALS.- "Els Centres municipals de serveis socials". Barcelona, 1980a

ALABART, Anna.- "Els barris de Barcelona y el moviment associatiu veïnal". Tesi doctoral, Facultat de Ciències Econòmiques, Universitat de Barcelona. 1982.

ALDEGUER, J.P.- "La politique sociale de l'Etat". a "Economie et humanisme" 234 (1977) 20-24.

ANIYAR DE CASTRO, Lola.- "Criminología de la Reacción social". Universidad del Zulia, Maracaibo, 1977.

ARENAL, Concepción.- "La cuestión social, cartas a un obrero". Ed. Vizcaina, Bilbao, 1880.

- "El visitador del pobre", a "Obras completas". Librería Victoriano Saurez, Madrid, 1894.

- ASSOCIATION FRANÇAISE DE CRIMINOLOGIE (AFC).- "La théorie de la stigmatisation et la réalité criminologique". (18 Congrès français de criminologie). Aix-en-Provence, 1979.
- BASAGLIA, Franco.- "Psiquiatria, antipsiquiatria y orden manicomial". Ed. Barral, Barcelona, 1975.
- "La mayoría marginada". Ed. Laia, Barcelona, 1977.
- BAUMAN, Zygmunt.- "Fundamentos de Sociología marxista". Ed. Alberto Corazón, Madrid, 1975.
- BECKER, Howard.- "Los otros entre nosotros, perspectivas de la aberración". Ed. Sagitario, Barcelona, 1966.
- "Los extraños, sociología de la desviación". Ed. Tiempo contemporáneo, Buenos Aires, 1971.
- BERGALLI, Roberto.- "La recaída en el delito: modos de reaccionar contra ella". Sertesa, Barcelona, 1980.
- BIRNBAUM, Norman.- "Hacia una sociología crítica". Ed. Península, Barcelona, 1974.
- BLOCK, H. i NIEDERHOFFER, A.- "The gang: a study in adolescent behavior". Philosophical library, New York, 1958.
- BOIX, Montserrat.- "La utilización de l'ambient com a factor educatiu i terapèutic". Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1975.
- BONAL, Raimon.- "Los jóvenes marginados". Barcelona, 1979,
- "La marginación social", a MARSAL i OLTRA eds.- "Nuestra sociedad". Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1980 (265-290p).
- BOTTOMORE, Tom.- "La sociología como crítica social". Ed. Península, Barcelona, 1976.

- BRAVO, I. i d'altres.- "La praxis de la educación especial". Ed. Avenca, Barcelona, 1976.
- CARDOSO, F.H. i FALETTO, E.- "Dependencia y desarrollo en América Latina". Ed. Siglo XXI, México, 1969.
- CARITAS ESPAÑOLA.- "El Plan CCB". Ed. Euramérica, Madrid, 1965. (3 vols.).
- CASADO, Demetrio.- "Introducción a la sociología de la pobreza". Ed. Euramérica, Madrid, 1971.
- "La pobreza en la estructura social de España". Ed. Ayoso, Madrid, 1976.
- CASTEL, Robert.- "El orden psiquiátrico". Ed. la piqueta, Madrid, 1980.
- CENTRE DE FORMACIO D'EDUCADORS ESPECIALITZATS (CFEE).- "Memoria informativa". ICE de la UAB, Barcelona, 1975.
- "Los alumnos del Centro, anexo a la memoria informativa". ICE de la UAB, Barcelona, 1975.
- "La intervenciones del educadors en la vida cotidiana". ICE de la UAB, Barcelona, 1976.
- "Figura y formación del educador especializado". ICE de la UAB, Barcelona, 1976a.
- "Els educadors dins dels Col·lectius Infantils". ICE de la UAB, Barcelona, 1977.
- "Els Col·lectius Infantils, etapa de rodatge: reunió d'Al·lella, dificultats inicials". ICE de la UAB, Barcelona, 1977a.
- "Reglament de règim intern". ICE de la UAB, Barcelona, 1978.

- "Los Colectivos Infantiles. Etapa de rodaje-Reunión en Can Puig. Perfeccionamiento organizativo". ICE de la UAB, Barcelona , Junio de 1978a.
- "Los Colectivos Infantiles. Etapa de rodaje-Reunión en el Port. Los documentos iniciales". ICE de la UAB, Barcelona, Agosto de 1978b.
- "Reglament de règim intern del sector formació". ICE de la UAB. Barcelona, Setembre de 1978 c.
- "Els Colectius Infantils, memòria curs 1977-1978". ICE de la UAB, Barcelona, Octubre de 1978d.
- "Aptación de los Colectivos Infantiles al congreso nacional de psiquiatría y psicoanálisis". ICE de la UAB, Barcelona, 1978e.
- "Projecte pedagògic per a la formació d'educadors". ICE de la UAB, Barcelona 1979.
- "Consideracions teòrico-tècniques sobre les institucions treballant la marginació". ICE de la UAB , Barcelona, 1979a.
- "Intervenció en un cas de crisi familiar". ICE de la UAB, Barcelona, 1979b.
- CHAPMAN, Dennis.- "Sociology and the stereotype of the criminal". Tavistock, London, 1968.
- CLINARD, Marshall.- "Anomia y conducta desviada". Ed. Paidós, Buenos Aires, 1967.
- "Sociology of deviant behavior". Holt, Rinehart, Winston, New York, 1974.

CLOWARD, Richard.- Illegitimate means, anomie and deviant behavior, a "American Sociological Review" 24(1959)164-176.

CLOWARD, Richard i OHLIN, Lloyd.- "Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs". Routledge and Kegan Paul, London, 1961.

COHEN, Albert.- "Delinquent boys, the culture of the gang" The free press, New York, 1955.

- "Deviance and control". Prentice Hall, Englewood Cliffs, New jersey, 1966.

- Comportamiento Desviado a "Enciclopedia internacional de las ciencia sociales". Ed. Aguilar, Madrid, 1974 (IIº,531-537)

COHEN, Stanley (ed.).- "Images of deviance". Penguin books, London, 1971.

COHN BENDIT, Daniel.- Para qué sociólogos?. a "Cuadernos para el diálogo", 56(1968) 25-27.

COSER, Lewis.- Some functions of deviant behavior and normative flexibility.a "American Journal of Sociology". 68 (1962) 172-181.

DAHRENDORF, Ralph.- "Las clases sociales y su conflicto en la sociedad industrial". Ed. Rialp. Madrid, 1974.

DELIGNY, Fernand.- "Los vagabundos eficaces". Ed. Estela, Barcelona, 1970.

DESAL.- "Marginalidad en América Latina; un ensayo de diagnóstico". Ed. Herder, Barcelona, 1969.

DINITZ, Simon i d'altres.- "Deviance, studies in the process of stigmatization and societal reaction". Oxford university

press, New York, 1969.

DUBIN, Robert.- Deviant behavior and social structure: continuities in social theory. a "American Sociological Review, 24(1959)147-164.

DURKHEIM, Emile.- "De la division du travail social". Ed. Presses Universitaires de France, Paris, 1893.

- "Las reglas del método sociológico". Ed. Schapire. Buenos Aires, 1964.

- "El suicidio". Ed. Akal, Madrid, 1976.

FAUGERON, Claude i d'autres.- "De la déviance et du contrôle le social (representations et attitudes)". Delegation générale à la recherche scientifique et technique, Paris, 1975.

- "Les representations sociales de la justice pénale A "Cahiers internationaux de Sociologie" LXI(1976)341-366.

- "Les renvoi du déviant (des models informels aux systèmes institutionnels de contrôle de la déviance)". Ed. Cordes, Paris, 1977.

- "La justice et son public". Ed, Masson, Geneve, 1978.

- "Réponses a la déviance... et groupes sociaux". Service d'études penales et criminologiques du ministère de la justice, Paris, 1980.

FLAVIGNY, H.- La prevention spécialisée: une structure non institutionnelle. a "Revue de neuropsychiatrie infantile et d'hygiene mentale de l'enfance" 10-11(1976)611-652.



Fundación FOESSA.- "Informe sociológico sobre la situación social de España". Ed. Euramérica, Madrid, 1966.

Fundación FOESSA.- "Tres estudios para un sistema de indicadores sociales". Ed. Euramérica, Madrid, 1967.

Fundación FOESSA.- "Efectos sociales queridos y no queridos en el desarrollo español". Ed. Euramérica, Madrid, 1968.

FOUCAULT, Michel.- "Vigilar y Castigar". Ed. Siglo XXI, Madrid, 1976.

- "Sexo, poder y verdad. Conversaciones con Michel Foucault" Ed. Materiales, Barcelona, 1978.

- Nuevo orden interior y control social a "El Viejo Topo" extra 7 (1979) 5-7.

GARCIA, Ramon.- "Abajo la autoridad". Anagrama, Barcelona, 1979.

GARCIA VALDES, Carlos i d'altres.- "La reforma de las cárceles" Ministerio de Justicia, Madrid, 1978.

GARMENDIA; J.A. i GUBERN GARRIGA-NOGUES, S.- Comportamiento desviado en España, a FRAGA i d'altres eds. "La España de los años 70", Ed. Moneda y crédito, Madrid, 1974 (III, 913-970)

GERMANI, Gino.- "El concepto de marginalidad". Ed. Nueva visión, Buenos Aires, 1973.

GILLIN, John.- "Social Pathology". Appleton, New York, 1939.

GIRARD, Victor.- La prévention spécialisée, a "Techniques d'actions sociales", 18(1975)1-8.



- GOFFMAN, Ervin.- "Estigma, la identidad deteriorada". Ed. Amorrortu, Buenos Aires, 1963.
- "Internados, ensayo sobre la situación social de los enfermos mentales". Ed. Amorrortu, Buenos Aires, 1970.
- GOULDNER, Alvin.- "La sociología actual, renovación y crítica". Alianza editorial, Madrid, 1979.
- GUNDER FRANCK, André.- "Capitalism and underdevelopment in Latin America". Penguin books, London, 1969.
- GURVITCH, Georges (ed.).- "Sociología del siglo XX". Ed. El Ateneo, Buenos Aires, 1970 (2 vols).
- HARRINGTON, Michael.- "La cultura de la pobreza en los Estados Unidos". Ed. FCE, Mexico, 1962.
- HELLER, Agnes.- "Sociología de la vida cotidiana". Ed. Península, Barcelona, 1977.
- "La revolución de la vida cotidiana". Ed. Materiales, Barcelona, 1979.
- HENDERSON, Charles.- "introduction to the study of the dependent, defective and delinquent classes, and of their social treatment". Ed. Heath and Co. Boston, 1909.
- HIRSCHI, Travis.- "Causes of delinquency". University of California press, Los Angeles, 1969.
- INEDES.- "Hacia la superación de la marginalidad". Ed. Herder, Barcelona, 1972.
- JACKSON, Dudley.- "Análisis económico de la pobreza". Ed. Vicens Vives, barcelona, 1974.

JERVIS, Giovanni.- "Manual crítico de psiquiatría". Ed. Anagrama, Barcelona, 1977.

- La locura es la caricatura de la libertad, a "El Viejo Topo" 27(1978)8-13.

KITSUSE, John i d'altres.- Delinquent boys: a critique a "American Sociological Review, 24(1959)208-215.

KUHN, Thomas.- "La estructura de las revoluciones científicas" Ed. FCE, Mexico, 1975.

LASCOUMES, Pierre.- "Prévention et contrôle social, les contradictions du travail social". Ed. Masson, Geneve, 1977.

LEFEBVRE, Henri.- "La vida cotidiana en el mundo moderno". Alianza editorial. Madrid, 1972.

LEMERT, Edwin.- "Social Pathology". McGraw Hill, New York, 1951

- "Human deviance, social problems and social control". Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1967.

- Problemas sociales, a "Enciclopedia internacional de las ciencias sociales", Ed. Aguilar, Madrid, 1976 (VIII, 482-487).

LEWIS, Oscar.- "Antropología de la pobreza; cinco familias mexicanas". Ed. FCE, México, 1961.

- "Los hijos de Sánchez". Ed. Mortiz, México, 1964.

- "Pedro Martínez, un campesino mexicano y su familia". Ed. Mortiz, Mexico, 1966.

- "La vida, una familia portorriqueña en la cultura de la pobreza". Ed. Mortiz, Mexico 1969.

- "La cultura de la pobreza". Ed. Anagrama, Barcelona, 1972.
- LIEGEOIS, J.P. i d'altres.- "Ideologie et pratique du travail social de prévention". Ed. Privat, Toulouse, 1975
- LORY, Bernard.- "La politique d'action sociale". Ed. Privat, Toulouse, 1979.
- MARAVALL, José M.- "Sociología de lo posible". Ed. Siglo XXI. Madrid, 1973.
- MARSAL, Juan F.- "La crisis de la sociología norteamericana". Ed. Península, barcelona, 1977.
- MARX, Carles.-"El Capital". Ed. FCE, Mexico, 1946 (3 vols.)
- "Sociologia i filosofia social". Ed.62, Barcelona, 1967.
- MATZA David.- "Delinquency and drift". Wiley, New York, 1964.
- "Becoming Deviants". Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1969.
- los pobres despreciables a BENDIX i LIPSET (Eds.).- 'Clase, status y poder' Ed. Euramérica, Madrid, 1972 (3 vols). IIº, 239-273.
- MATZA, David i SYKES, G.- Techniques of neutralization: a theory of delinquency, a "American sociological review", 22(1957)664-670.
- Juvenile delinquency and subterranean values, a "American sociological review" 26(1961)712-719)
- MEAD, George Herbert.-"Mind, self and society from the stand point of a social behaviorist". Univ. of Chicago press, 1934.

- MERTON, Robert.- Social conformity, Deviation and opportunity structures: a comment on the contributions of Dubin and Cloward. a "American Sociological Review, 24(1959)177-189.
- "Teoría y estructura sociales". Ed. FCE, México, 1964.
- MERTON, Robert i NISBET, Robert.- "Contemporary social problems". Harcourt, Brace and World, New York, 1961.
- MICHARD, Henri.- Le problème de la prévention, a "revue française de l'enfance" 31-32(1975)3-16.
- MILLER, Walter.- Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency, a "Journal of social issues" 14(1959)5-19
- MILLS Ch. Wright.- "La imaginación sociológica". Ed. FCE, México, 1961.
- "Poder, política, pueblo". Ed. FCE, México, 1964.
- MONOD, Jean.- "Los barjots". Ed. Seix Barral, Barcelona, 1971.
- MORRIS, Norval.- "El futuro de las prisiones". FCE, México, 1978.
- NEGRE, Pere.- "Sociología del tercer mundo". Ed. Paidós, Buenos Aires, 1975.
- NUN, José.- Superpoblación relativa, ejército industrial de reserva y masa marginal, a "Revista latinoamericana de Sociología" V,2(1969)178-235).
- OLMO, Rosa (ed).- "Estigmatización y conducta desviada". Ed. Universidad del Zulia, Maracaibo, 1973.
- ORTEGA ESTABEN, José.- "Delincuencia, reformatorio y educación liberadora". Ed. ZYX, Madrid, 1978.

PARK, Robert.- Human migration and the marginal man, a "American journal of sociology, 33(1928)8818893.

PARSONS, Talcott.- "El sistema social". Ed. Revista de Occidente, Madrid, 1976.

QUIJANO, Aníbal.- La formación de un universo marginal en las ciudades de América Latina, a CASTELLS, Manuel (ed).- "Imperialismo y usbanización en América Latina". Ed. Gustavo Gili, Barcelona, 1973 (141-165).

ROBERT, Philippe.- La Sociologie entre une criminologie de passage à l'acte et una criminologie de la réaction sociale, a "L'année sociologique" 1974, 441-504.

ROBERT, Philippe i KELLENS, Georges.- Nouvelles perspectives en Sociologie de la déviance, a "Revue française de Sociologie, XIV(1973)371-395.

ROBERT, Philippe i LASCOUMES, Pierre.- "Les bandes d'adolescents". Les éditions ouvrières, paris, 1974.

ROCHER, Guy.- "Introducción a la sociología general" Ed. Herder, Barcelon a 1977.

RUBIN GTON, Earl i WEINBERG, Martin.- "Deviance, the interactionist perspective". Macmillan, New York, 1973.

- "The study of social problems". Oxford University press, New York, 1977.

SABATE, Juli.- Marginación e inadaptación, (notas para un estudio sobre la llamada delincuencia juvenil en Barcelona), a "Papers" 12(1979)207-227.

SAVATER, Fernando i d'altres.- "El preso común en España". Ed. De la torre, Madrid, 1977.

SALES I FARRE, Manuel.- "Problemas sociales". Librería Victoriano Suárez, Madrid, 1911.

SCHAFFER, Albert i d'altres.- "Understanding social problems" Merril, Columbus-Ohio, 1970.

SHAW, Clifford i MCKAY, Henry.- "Delinquency areas". University of Chicago press, 1929.

- "Juvenile delinquency and urban areas: a study of fates of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in american cities". Universiyu of Chicago press, 1942.

SHILS, Edward.- "Génesis de la sociología contemporánea". Ed. Seminarios y ediciones, Madrid, 1971.

SHORT, J.R. (Dir.).- "Gang delinquency and delinquent subcultures". Harper and Row, New York, 1968.

SHORT, J.R. i STRODTBECK, J.- "Group process and gang delinquency". Chicago University press, 1965.

SILA, Ismael.- "Marginalidad, transición y conflicto social en America Latina". Ed. Herzer, Barcelona, 1972.

--Marginalidad y marxismo, a "Tierra Nueva" 10(1974)70-108.

SIMMEL, Georg.- "Sociología, un estudio sobre las formas de socialización". Revista de Occidente, Madrid, 1977.

SMITH, Samuel.- "Social pathology". MacMillan, New York, 1911.



SOLE, Carlota.- "Modernización, un análisis sociológico".  
Ed. Península, Barcelona, 1976.

SOUCHON, Henri.- "Qu'est ce qu'une marge?, reflexions sur  
les formes et l'enjeu de la marginalité sociale", a "Ins-  
tantanés criminologiques" 34(1978)5-25.

- "Sociologie de la Police (la presence de la police dans  
le groupe social)". Ecole Nationale Superieure de Police,  
Saint-C yr-Au-Mont-d'or, 1979.

- Police et profession, a XXVIII Cours internationale de  
Criminologie, Montreal, 1980.

SUTHERLAND, Edwin.- "Principes de criminologie". Ed. Cujas,  
Paris, 1966.

TANNEMBAUM, Franz.- "Crime and community". Columbia universi-  
ty press, New York., 1939.

TAYLOR, Ian, WALTON, Paul i YOUNG, Jock.- "The new cri-  
minology". Rotledge and Kegan Paul, London, 1973.

- "Criminología crítica". Ed. Siglo XXI, Madrid, 1977.

TEXTOS SITUACIONISTAS.- "Crítica de la vida cotidiana",  
Ed. Anagrama, Barcelona, 1973.

THOMAS, William i ZNANIECKI, Florian.- "The polish peasant  
in Europe and America". Alfred A. KNOFF, New York, 1927.

THRASHER, Frederic.- "The gang, a study of 1.313 gangs in  
Chicago". The university of Chicago press, 1927.

VALENTINE, Charles.- "La cultura de la pobreza". Ed. Amo-  
rrortu, Buenos Aires, 1972.



VAN BOSTRAETEN, R.- 'Big brother is watching', ou le contrôle social omniprésent, a COLLOQUE DE VAUCRESSON.- "Fonctions des déviations". Lyon, 1977 (7-20).

VAN OTRIVE, L.- Interactionnisme et neo-marxisme: una analyse critique, a "Déviance et société" 3(1977)253-289.

Colloque de VAUCRESSON.- "Le contrôle social". Vaucresson 1978

WEBER, Max.- "Economía y sociedad". Ed. FCE, Mexico, 1969 (2 v.

- "Sobre la teoría de las ciencias sociales". Ed. Península, Barcelona 1974.

WHYTE, William.- "La sociedad de las esquinas". Ed. Diana, México, 1971.

WILKINS, Leslie.- "Social deviance: social policy, action and research", Tavistock publications, London, 1964.

WOLFGANG, Marvin i FERRACUTTI, Franco.- "La subcultura de la violencia". Ed. FCE, México, 1971.

YABLONSKY, L.- "The violent gang". MacMillan, New York, 1962.

Varis autors.- "El trabajo social a debate". Ed. Nova Terra, Barcelona, 1977.

## IV.2. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- ACTES, Cahiers d'action juridique.- "Delinquances et ordre".  
Ed. Maspero, Paris, 1978.
- AMAT, Dídac i BONAL, Raimon.- "¿Per què hi ha delinqüència?".  
Ed. 62, Barcelona, 1978.
- ASOR, Albert.- "En marge, L'occident et ses'autres'". Ed. Au-  
Lier Montaigne, Paris, 1978.
- BASAGLIA, Franco.- "Qué es la psiquiatría". Ed. Guadarrama,  
Madrid, 1976.
- BELL, Daniel.- "El fin de las ideologías". Tecnos, Madrid, 196
- BELL, Robert.- "Social deviance". Dorsey press, Homewood,  
Illinois, 1971.
- BETTELHEIM; Bruno.- "Con el amor no basta". Ed. Nova terra,  
Barcelona, 1973.
- BETTELHEIM, Bruno i JANOWITZ, M.- "Cambio social y prejuicio"  
Ed. FCE, México, 1975.
- BONAL, Raimon.- "L'educació especial a Barcelona i la seva  
província". Ed. CFEE, Barcelona, 1972.
- BONAL, Raimon i COSTA, Joan.- "La delinqüència avui, el cas  
de Mataró". Ed. Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1979.
- CASADO, Demetrio.- "Marginados sociales, a "documentación social"  
tercera época, 2(1971)5-11.

- CASTILLA DEL PINO, Carlos.- "La incomunicación". Ed. Península, Barcelona, 1970.
- CIACCI, Margherita i GUALANDI, Vittoria.- "La costruzione sociale della devianza". Il Mulino, Bologna, 1977.
- COING, Henri i MEUNIER, Christine.- "Insecurité urbaine?" Ed. Anthropos, Paris, 1980.
- CHAZEL, François.- "Considérations sur la nature de l'anomie". a "revue française de sociologie" VIII(1967)151-168.
- DAVID, P.- "Sociología del criminal juvenil". Ed. Depalma, Buenos Aires, 1968.
- DEBUYST, Ch. i JOOS, J.- "El niño y el adolescente ladrones". Ed. Herder, Barcelona, 1974.
- DELIGNY, Fernand.- "Nous et l'innocent". Maspero, Paris, 1975.
- DOCUMENTACION SOCIAL.- "Inadaptación y delincuencia juvenil" Ed. Caritas Española, Madrid, 1978
- DONZELOT, Jacques.- "La police des familles". Les editions de minuit, paris, 1977.
- FANON, Frantz.- "Los condenados de la tierra", Ed. FCE, México, 1973.
- FREUD, Sigmund.- "El malestar en la cultura". Alianza editorial, Madrid, 1970.
- FROMM, Erich.- "La por a la llibertat". Ed. 62, Barcelona, 1965
- FURONES M; i COMPANY, R.- "Revisión de las teoría funcionalistas sobre la delincuencia juvenil", a "Documentación social" tercera època, 10(1973)77-88.

- FUSTIER, Paul.- "L'identité de l'educateur spécialisé". Ed. Jean P. Delatge, Paris, 1972.
- GARMENDIA, J.A.- "Esquema del delito en España". Ed. Plaza y Janés, Barcelona, 1973.
- GERMANI, Gino.- "Sociología de la modernización". Ed. Paidós Buenos Aires, 1969.
- "Política y sociedad en un época de transición". Ed. Paidós, Buenos Aires, 1971.
- GIBBONS, Don.- "Delincentes juveniles y criminales". Ed. FCE, México, 1969.
- GIMENEZ SALINAS, Esther.- "Delincuencia juvenil y control social". Círculo editor universitario, Barcelona, 1981.
- GRUP DE RECERQUES SOBRE LA DELINQUENCIA JUVENIL:- "Jornades sobre la prevenció i el tractament de la delinqüència juvenil a Catalunya", Barcelona, 1978, 1979, 1980 i 1981.
- GUNDER FRANK, André.- "Sobre el subdesarrollo capitalista". Ed. Anagrama, Barcelona, 1977.
- HOOD, Roger i SPARKS, Richard.- "Problemas clave en Criminología". Ed. Guadarrama, Madrid, 1970.
- HORNEY, Karen.- "La personalitat neuròtica del nostre temps". Ed. 62, Barcelona, 1969.
- INSTITUT RAMON ALBO DE LA PROTECCIO DE MENORS.- "Informe". Mollet del Vallès, 1976, (multicopiat).
- IRES.- "La problemàtica de la marginalidad social en Barcelona". IRES, Barcelona, 1970.

- JERVIS, Giovanni.- "La ideología de la droga". Ed. Anagrama Barcelona, 1977.
- KAUFMANN, Alívia.- "Marginación, prejuicio, enfermedad". Ed. CIBA-GEIGY, Barcelona, 1981.
- LACROIX, Barnard.- Regulation et anomie selon Durkheim , a "Cahiers internationaux de sociologie"LV(1973)265-292.
- LOPEZ LINAGE, Javier (ed).- "Grupos marginales y peligrosidad social", Ed. Campo abierto, Madrid, 1977.
- LOPEZ REY, Manuel.- "Criminología". Ed. Aguilar, madrid, 1975 (2 vols.).
- MAILLOUX, Noel.- "Jóvenes sin diálogo". Ed. Marfil,Alcoi, 1973.
- MAKARENKO, A.- "Poema pedagógico" . Ed. Planeta, Barcelona, 1977.
- MARCUSE, Herbert.- "L'home unidimensional". Ed. 62, Barcelona,1968.
- MARGULIS, Mario.- "Migración y marginalidad en la sociedad argentina". Ed. Paidós, Buenos Aires, 1968.
- MARSAL, J,F.- "Hacer la América, biografía de un emigrante" Ed. Ariel, Barcelona, 1972.
- McGEE, Reece.- "Social disorganization in America", Chandler publishing co. S.Francisco, 1962.
- MEYER, Philippe.- "L'enfant et la raison de l'Etat". Les ed. du seuil. Paris, 1977.
- MORRIS, Terence.- "Deviance and control, the secular heresy". Hutchinson, London, 1976.

- PARSONS, Talcott.- "La estructura de la acción social". Ed. Guadiana, Madrid, 1968 (2 vols.).
- PEARCE, Franck.- "Los crímenes de los poderosos" ed. siglo XXI, México, 1980.
- PEYREFITTE, Alain (ed.).- "Reponses a la violence". Ed. Presses pocket, Paris, 1977.
- PHILLIPSON, Michael.- "Sociological aspects of crime and delinquency". Routledge and Kegan Paul, London, 1971.
- PITCH, Tamar.- "Las teorías de la desviación social". Ed. Nueva Imagen, México, 1980.
- PINATEL, Jean.- "La sociedad criminógena". Ed. Aguilar, Madrid, 1979.
- QUINNEY, Richard.- "Class, state and crime; on the theory and practice of criminal justice". Longman, New York, 1977.
- RACIONERO, Luís,- "Filosofías del underground". Ed. Anagrama, Barcelona, 1977.
- RADZINOWICZ, Lao i KING, Joan.- "The growth of crime". Ed. Penguin books, London, 1979.
- REDL, Fritz i WINNEMAN, David.- "niños que odian". Ed. Paidós, Buenos Aires, 1970.
- RICO, José M.- "Crimen y justicia en América Latina". Ed. Siglo XXI, México, 1977.
- RIESSMANN, David.- "La muchedumbre solitaria". Ed. Paidós, Buenos Aires, 1971.



- "Individualismo, marginalidad y cultura popular". Ed. Paidos, Buenos Aires, 1974.

RODRIGUEZ ZUÑIGA, L.- "Para una lectura crítica de Durkheim". Ed. Akal, Madrid, 1978.

ROSZAK, Theodore.- "El nacimiento de una contracultura". Ed. Kairos, Barcelona, 1970.

SYKES, G.- "El crimen y la sociedad". Ed. Paidos, Buenos Aires, 1961.

SZABO, Denis i d'altres.- "L'adolescent et la société". Ed. Dessart Mardage, Bruxelles, 1972.

LES TORRES.- "Informe, protecció de menors?!". Ed. equip d'educadors de les Torres, Llíssà d'avall, Barcelona, 1977.

TORRES, Francisco (ed.).- "Los marginados en España". Ed. Fundamentos, Madrid, 1978.

TOURAINE; Alain.- La marginalidad urbana, a "Revista mexicana de sociología. 4(1977)1105-1142.

TRIBUNAL TUTELAR DE MENORES.- "Memoria del cincuentenario". Barcelona, 1969.

VAUCRESSON.- "L'educateur des jeunes délinquants". Ed. Centre de formation et de recherche de l'éducation surveillée, Vaucresson, 1962.

VAUCRESSON.- "L'internat de rééducation". Ed. Centre de formation et de recherche de l'éducation surveillée, Vaucresson, i ed. Cujas, Paris, 1972.

VAUCRESSON.- "La scolarité c'est pas le probleme". Ed. Centre de formation et de recherche de l'éducation surveillée, Vaucresson, 1978.



VATTIER, Guy.- "Les tâches actuelles de l'educateur spécialisé". Ed. Privat, Toulouse, 1977.

VERDES LEROUX, Jeannine.- "Le travail social". Les éditions de minuit, Paris, 1978.

VERDIER, Pierre.- "L'enfant en miettes". Ed. Privat, Toulouse, 1978.

WEST, Donald.- "La delincuencia juvenil". Ed. Labor, Barcelona, 1973.